

MUNZUR

1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

KONGRE TAKVİMİ

Özetlerin gönderileceği son tarih: 10 Mayıs 2019
Tam metinlerin gönderileceği son tarih: 24 Mayıs 2019
Kongre kitabı yayın tarihi: 17 Haziran 2019

Ayrıntılı Bilgi İçin: www.munzurkongresi.org

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019
KONGRE KİTABI

EDİTÖR:
DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

KONGRE KİTABI

MUNZUR 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

24-26 MAYIS 2019
TUNCELİ

EDİTÖR:
DR. GÜLTEKİN GÜRÇAY

UBAK YAYINEVİ®

(TC. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINEVİ RUHSAT NUMARASI : 2018/42945)
TÜRKİYE

munzurkongresi@gmail.com

www.ubak.org.tr

<https://www.munzurkongresi.org/>

*Bu kitabın tüm hakları UBAK Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerinden
sorumludurlar. UBAK Publications – 2019 ©*

Yayın Tarihi: 17.06.2019

ISBN: 978-605-80597-4-0

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

MUNZUR

1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

24-26 MAYIS 2019

TUNCELİ

DÜZENLEYEN KURUMLAR

UBAK Uluslararası Bilimler Akademisi
Derneği

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Kongre Başkanı: Prof. Dr. İskender Askeroğlu
Düzenleme Kurulu Başkanı: Dr. Gültekin Gürçay
Düzenleme Kurulu Üyesi: Dr. Yeliz Çakır Sahilli
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Euroasia Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Use Dergisi Editörlüğü
Düzenleme Kurulu Üyesi: Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi Yayınevi Editörlüğü
Genel Koordinatör: Amaneh Manafidizaji

YABANCI KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Gülzar İbrahimova (Bakü Avrasya Üniversitesi Rektör Yrd.) - Azerbaycan
Shahed Aboul Hosn (Mds Jordan University) - Ürdün
Насибова Севиндж Халил Гызы (Бакинский Славянский Университет) - Azerbaycan
Kerimova R.J. (Azerbaycan Devlet Pedagoj Üniversitesi) - Azerbaycan
Khadzhimurat Khadzhiyev (Kabardino Balkarian State University) - Rusya Federasyonu
Шакир Мамедоглы Нагиев (Azerbaijan National Academy Of Science) - Azerbaycan
Dautbek A.N. (Al-Farabi Kazakh National University) - Kazakistan
Fatmira Shehu (Agricultural University Of Tirana) - Arnavutluk
Nana Sologashvili (Ilia State University – Tbilisi, Georgia) - Gürcistan
Amaneh Manafidizaji (Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi) - İran
Khorram Manafidizaji (Tebriz İslam Sanatları Üniversitesi) - İran

KONGRE DİLLERİ

TÜRKÇE (Tüm Lehçeleri) - İNGİLİZCE - RUSÇA - FARŞÇA - ÇİNCE - ARAPÇA

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Lale Sariye AKAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Burcu Semin AKEL

Kültür Üniversitesi

Dr. Nürettin AKÇAKALE

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Dr. Yelderem AKHOUNDNEJAD

Şırnak Üniversitesi

Dr. Fatih BAL

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof Dr Esin BASIM

Akdeniz Üniversitesi

Prof Dr. Hüseyin BASIM

Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa BAYRAM

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer DALMAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Nermin DEMİRKOL

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Yusuf DOĞAN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç Dr. Sibel DUMAN

Bingöl Üniversitesi

Dr. Öğretim Görevlisi Filiz ERYILMAZ

Uludağ Üniversitesi

Prof.Dr. Mehmet ERYILMAZ

Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

İstanbul Gelişim Üniversitesi

Doç Dr. Mehmet KAYA

Dicle Üniversitesi

Doç. Dr. Enver KENDAL

Mardin Artuklu Üniversitesi

Doç. Bülent KURTIŞOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Mahmut MODANLI

Harran Üniversitesi

Tehran Üniversitesi

Assoc.Dr. Mehdi Mohammadzadeh

Tabriz İslami Sanatlar Üniversitesi

Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ

Munzur Üniversitesi

Prof. Dr. Gülzar İbrahimova

Bakü Avrasya Üniversitesi Rektör Yrd.

Dr. Mustafa TAŞCANOV

Harran Üniversitesi

Shahed Aboul Hosn

MDs Jordan University

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN

Şırnak Üniversitesi

Khadzhimurat Khadzhiev

Kabardino Balkarian State University

Dr. Erdem IŞIK

Munzur Üniversitesi

Fatmira Shehu

Agricultural University Of Tirana

Doç.Dr. Binnur MERİÇLİ YAPICI

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Nana Sologashvili

Ilia State University

Prof. Dr. Siyamek Hüseyinelizade

Tabriz Üniversitesi

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov

Ufa State Petroleum Technological
University

Assoc. Dr. Abbas Ghaffari

Tabriz İslami Sanatlar Üniversitesi

Dr. Baurcan BOTAKARAEV

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi

Assoc. Dr Ali Vandshoari

Tabriz İslami Sanatlar Üniversitesi

Prof.Dr. Ariz Avaz GOZALOV

Moskova Devlet Üniversitesi

Dr. Ahmad Nadalian

Doç. Dr. Dilorom Hamroeva
Özbekistan Bilimler Akademisi

Prof.Dr. Akbar VALADBIGI

Urumiye Üniversitesi

Prof. Dr. İskender ASKEROĞLU

Giresun Üniversitesi

Dr. Mehmet Settar ÜNAL

Şırnak Üniversitesi

Dr. Gültekin ÜRÇAY

Dr. Abdalnaim TEMUR

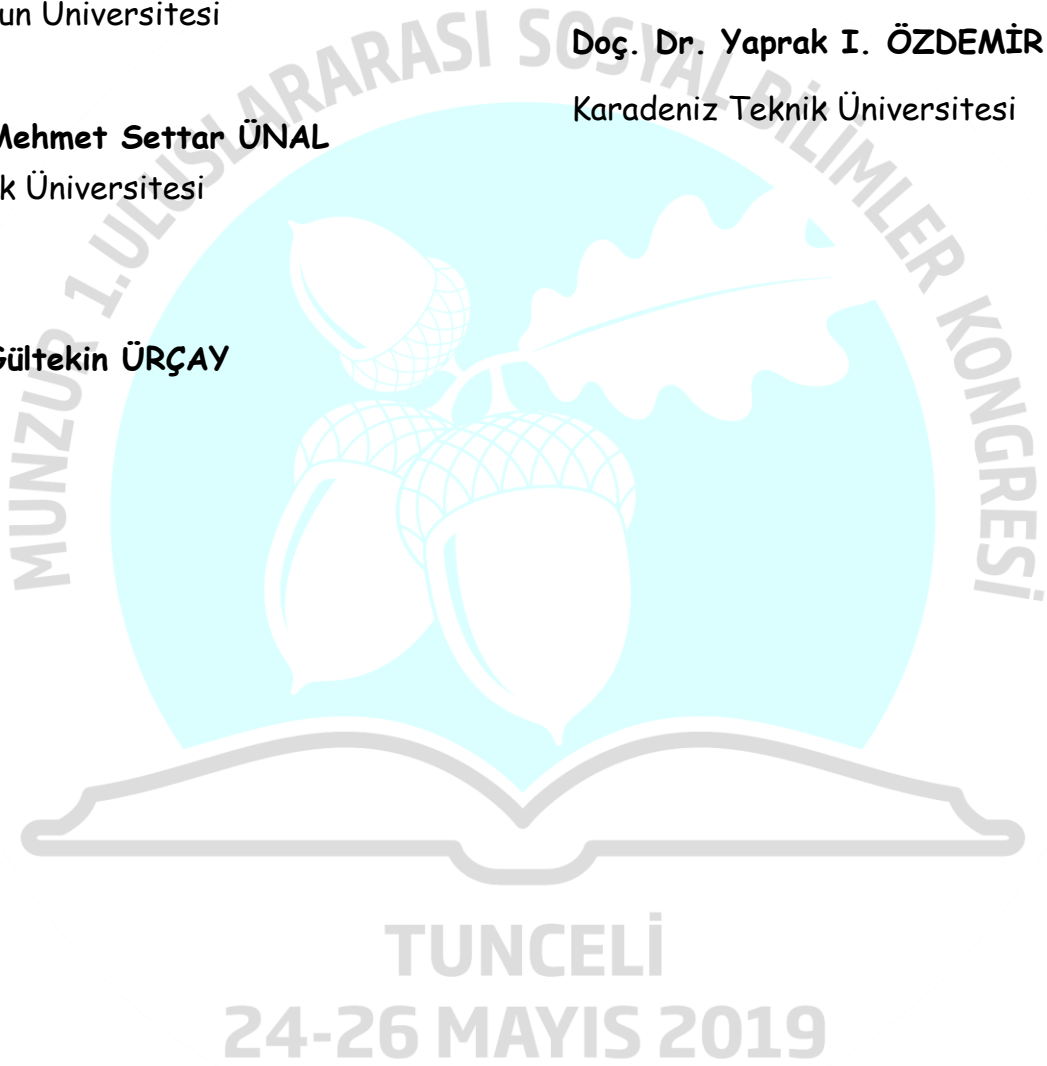
İstanbul Gelişim Üniversitesi

Prof. Dr. Sibel SİLİCİ

Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Yaprak I. ÖZDEMİR

Karadeniz Teknik Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

NOT:

- Kongre merkezinin kuralları gereğince kongre alanına sadece sunum yapacak kişi alınabilecektir. Refakatçi veya Dinleyici olması durumunda önceden dinleyici ücreti yatırılması gerekmektedir.
- Oturum başlamadan önce tüm katılımcıların sunum salonunda bulunmaları gerekmektedir. Oturum başladıktan sonra kimse salona alınmayacaktır. Kongre katılım sertifikaları, tüm katılımcıların sunumları bitince verilecektir.

MUNZUR ZİRVESİ 1. ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ 1. ULUSLARARASI UYGULAMALI BİLİMLER KONGRESİ 24-26 MAYIS 2019 TUNCELİ			
24 Mayıs 2019			
8:30 – 9:00		KAYIT İŞLEMLERİ	
9:00 – 9:30		AÇILIŞ TÖRENİ	
9:30-12:30	Salon 1 SOSYAL BİLİMLER	13:30-15:00	Salon1 UYGULAMALI BİLİMLER
	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. GÜLZAR İBRAHİMOVA		OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. HÜSEYİN NURSOY
	DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHİRE ASLAN & DOKTORA ÖĞRENCİSİ ZERRİN ÖNEN ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL YAŞAM KALİTESİNE İLİŞKİN ALGILARI İLE OKUL TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ		ARŞ. GÖR. PERVER KARŞIGİL & DOÇ. DR. NAİME ALTAY EVDE UZUN SÜRELİ MEKANİK VENTİLASYONDA PSİKOSOSYAL HEMŞİRELİK BAKIMI: OLGU SUNUMU (Skype sunum)
	ÖĞR. GÖR. NURAY YILDIRIM & PROF. DR. SÜLEYMAN NİHAT ŞAD ÖĞRETMENLERİN İNSANSI ROBOT TEKNOLOJİSİ FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ		DR. ÖĞR. ÜYESİ VOLKAN KORKMAZ & DR. ÖĞR. ÜYESİ YELİZ ÇAKIR SAHİLLİ GLİFOSATA MARUZ BIRAKILAN <i>Daphnia magna</i>’da LC50 DEĞERİNİN TESPİT EDİLMESİ
	PROF. DR. FULYA YÜKSEL ŞAHİN & MERVE EMRE PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN İYİ OLUŞLARININ, STRES KAYNAKLARINA, YAŞAM STİLLERİNE VE ÇALIŞMA YAŞAMI KALİTELERİNE GÖRE YORDANMASI		DR. ÖĞR. ÜYESİ YELİZ ÇAKIR SAHİLLİ & DR. ÖĞR. ÜYESİ VOLKAN KORKMAZ & DOÇ. DR. MEVLÜT ALATAŞ <i>Frullania dilatata</i> (L.) DUMORT TAKSONUNUN GLUTATYON İÇERİKLERİ
	PROF. DR. MUKADDER BOYDAK ÖZAN & ÖĞR. GÖR. BARIŞ KARATAŞ		DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZGÜR ÖMER YILDIZ GÖĞÜS DUVARİ İNVAZYONU

	ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN MİKRO YÖNETİCİLİK DÜZEYLERİ		OLAN KÜÇÜK HÜCRELİ DIŞI AKCİĞER KANSERLERİNDE CERRAHİ DENEYİM
	PROF. DR. MUKADDER BOYDAK ÖZAN & ÖĞR. GÖR. BARIŞ KARATAŞ YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİM EĞİTİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ		ARŞ. GÖR. GÜLŞAH GÜNGÖREN & PROF. DR. Ü. GÜLCİHAN ŞİMŞEK MODERN ETLİK PİLİÇLERDE GÖRÜLEN KAS KUSURLARI
	PROF.DR FULYA YÜKSEL ŞAHİN & BELKİZ ŞERBETÇİOĞLU PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İŞ-AİLE- YAŞAM DENGESİNE, İŞYERİ ARKADAŞLIĞINA VE İŞYERİNDEKİ DUYGUSAL TACİZE GÖRE YORDANMASI		ARŞ GÖR. DR. G. KÜRŞAD İNCİLİ & ARŞ GÖR. DR. HALİL DURMUŞOĞLU & ARŞ. GÖR. ALPER GÜNGÖREN & DOÇ. DR. O.İRFAN İLHAK ELAZIĞ PİYASASINDA SATILAN KONVANSİYONEL VE KÖY YUMURTALARININ MİKROBİYOLOJİK KALİTESİ
	DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHİRE ASLAN & DOKTORA ÖĞRENCİSİ UĞUR YÜREK İLKOKUL EĞİTİMİNDE SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: BİR DURUM ÇALIŞMASI		KERİMOVA R.J. & BAYRAMOV A.A. & SHAXMAMEDOVA S.O. & TAHMAZOV E.F. LİVER DYSFUNCTION, CHANGES İN LİPID AND PROTEİN EXCHANGE DURING LİVER İNJURY
	PROF. DR. MUKADDER BOYDAK ÖZAN & DOKTORA ÖĞRENCİSİ. AHMET ALPER KARAGÖZOĞLU YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI SINAVINA KATILACAK ÖĞRENCİLERİN “KOÇ” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI: BİR METAFOR ANALİZİ ÇALIŞMASI		BURAK SEREN & PROF. DR. HÜSEYİN NURSOY THE EFFECTS OF OZONATED, CHLORINATED, CELESTITE STONE-TREATED, NATURAL SPRING AND PINE RESIN- TREATED WATERS ON PERFORMANCE, OXIDATIVE STRESS AND CARCASS PARAMETERS IN JAPANESE QUAIL
	ÖĞR.GÖR. MAHMUT KARATAY MUNZUR ÜNİVERSİTESİ LİSANS PROGRAMLARI SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ ÖĞRENİME İLİŞKİN BEKLENTİ VE ALGILARI		İHSAN AKSOY & PROF. DR. HÜSEYİN NURSOY VEJETASYONUN FARKLI DÖNEMLERİNDE BİÇİLEN MACAR FİĞİ BUĞDAY KARIŞIMININ BESİN MADDE KOMPOZİSYONU, RUMENDE YIKILIM ÖZELLİKLERİ, İN VİTRO SİNDİRİLEBİLİRLİK VE RÖLATİF YEM DEĞERİNİN BELİRLENMESİ

	ÖĞR. GÖR. MAHMUT KARATAY VELİLERİN OKUL AİLE BİRLİĞİ TOPLANTILARINA KATILIMLARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER		DR. ÖĞR. ÜYESİ NURSEL ALP DAL & MİZGİN AK TÜRKİYE'DE SAĞLIK BİLİMLERİ ALANINDA JİNEKOLOJİK KANSERLERE İLİŞKİN YAPILAN TEZ ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ
	YASAL ÖZDEMİR & DOÇ. DR. MURAT DAL TÜRKİYE'DE YEŞİL BİNA KAPSAMINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ GENEL YÖNELİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME		DR. ÖĞR. ÜYESİ NURSEL ALP DAL & MİZGİN AK ERGENLİK DÖNEMİNDE OLAN ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN CİNSEL DAVRANIŞLARI VE EBEVEYNLERİNİN TUTUMU
	YASAL ÖZDEMİR & DOÇ. DR. MURAT DAL DİJİTAL ÇAĞDA ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİNDE İNTERNET KULLANIM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA		DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZLEM ERTEKİN TUNCELİ YÖRESİNDEN TOPLANAN EV TİPİ YOĞURT VE PEYNİR ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN LACTOBACILLUS CİNSİ BAKTERİLERİN ANTİBİYOTİK DİRENCİ
	İLTİFAT KAAN BARUN & BAYBARSHAN ALİ KAZANCI AZERBAIJAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜVENLİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ		DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZLEM ERTEKİN TUNCELİ YÖRESİNDEN TOPLANAN EV TİPİ YOĞURT VE PEYNİR ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN LACTOBACILLUS CİNSİ BAKTERİLERİN ANTİBİYOTİK DİRENCİ
	PROF. DR. GÜLZAR İBRAHİMOVA SOVYETLEŞME VE AZERBAIJAN TOPRAKLARININ ERMENİSTAN'A VEİLMESİ SÜRECİ: EŞEKMEYDAN OTLAK ALANI (1923- 1930)		ZELAL ADIGÜZEL & AYDAN SARAC-DERDİYOK & GAMZE GUNGÖR & EZGİ KIYGA & İLKAY IŞIKAY & CANAN ÇAKIR-AKTAŞ & MELİKE MUT AŞKUN & ŞAHİN HANALIOĞLU OPTİMİZATION OF EXOSOMAL TRANSCRIPTOME SEQUENCİNG FROM GLİOBLASTOMA PATİENTS TO CHARACTERİZE THEIR BİOMARKER CONTENT
	DR. ÖĞR. ÜYESİ MAHİRE ASLAN & ÖĞR. GÖR. EDA GÜVEN SARI KADIN AKADEMİSYENLERİN KARIYER ENGELLERİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ		A. SARAC DİRDİYOK & ECE C. SAYİTOĞLU & ALP. E. EYUPOĞLU & D. ÖZKAZANCI B, ERMAN & ADİL D. DURU & T. SUTLU CRISPR-CAS9 BASED GENOME-SCALE SCREENİNG FOR MAPPING THE INTRACELLULAR IMMUNE

			RESPONSE OF NK CELLS AGAINST LENTİVİRAL GENE DELİVERY
	ÖĞR. GÖR. NİLGÜN SÖYLEMEZ GÖÇÜN ÇOCUK SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ		
	ÖĞR. GÖR. NİLGÜN SÖYLEMEZ OLASI SONUÇLARIYLA ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ		
	MURAT SEKVAN 16 NİSAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ HALKOYLAMASI SÜRECİNİN TÜRKİYE'DEKİ YAZILI BASINA YANSIMASI (Skype sunum)		
	SEVAL ERGÜDER & DOÇ. DR. NESLİHAN KARAKUŞ YARATICI DRAMA YÖNTEMİNİN İLKOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖYKÜ YAZMAYA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ		
	AMANEH MANAFIDIZAJI CAMDA ALTERNATİF DEKORLAMA YÖNTEMİ OLARAK ÇATLAMA TEKNİĞİ		
		15:00- 18:00	Salon 1 SOSYAL BİLİMLER
			OTURUM BAŞKANI: : PROF. DR. MEHMET DİKKAYA
			DR. ÖĞR. ÜYESİ CEMALETTİN ŞEN BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA ZAMAN HUKUKU VE ZAMAN FIKHI
			PROF. DR. YILDIZ KOCASAVAŞ ARGODA PARAYA DAİR İZLENİMLER
			FATMA ŞEN AKDEMİR KAMUSAL MEKÂNDAN KADIN KİMLİĞİ İNŞASI: İLK KADIN ÖĞRETMEN TİPİ OLARAK REFET
			DR. ÖĞR. ÜYESİ YADİĞÂR ÇEVİK DURMAZ & DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE KAPLAN SERİN & DR. ÖĞR. ÜYESİ EYLEM YALÇINKAYA ÖNDER & ÖĞR. GÖR. DR. HİLAL TÜRK BEN POLAT

			HEMŞİRELİK ve EBELİK ÖĞRENCİLERİNİN BAKIM DAVRANIŞI ve EMPATİK EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ
			PROF. DR. HÜLYA AŞKIN BALCI
			TOPLUMDİLBİLİMSEL BAKIŞ AÇISIYLA ARGODA RENKLER
			PROF. DR. MEHMET DİKKAYA & SHAMSİ RZALİ
			AZERBAYCAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ
			SHAMSİ RZALİ & PROF. DR. MEHMET DİKKAYA
			AZERBAYCAN ENERJİ SEKTÖRÜNDE YAPISAL SORUNLAR: EKONOMİ POLİTİK BİR ANALİZ
			İSMAİL ÖZKARCI
			ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖR SUÇLULARININ İADESİ (Skype sunum)
			AV. SÜMEYRA ÖZKAN ERDOĞAN VERGİ CEZA MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ İÇERİSİNDE VERGİ MAHKEMELERİ VE CEZA MAHKEMELERİNİN ETKİLEŞİMİ (Skype sunum)
			KÜBRA KUZUCU
			AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE İŞKENCE YASAĞI (Skype sunum)
			DR. FATİH DEDEMEN & DOKTORA ÖĞRENCİSİ. İLYAS ERTUĞRUL İNAN
			KAMU KOLLUK GÜVENLİK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA İÇ VE DIŞ MÜŞTERİ ALGILARININ TESPİTİ
			DOKTORA ÖĞRENCİSİ. İLYAS ERTUĞRUL İNAN & DR. FATİH DEDEMEN
			GIDA KOBİ'LERİNİN HELAL GIDA SERTİFİKASI YÖNELİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: KASTAMONU
			AR. GÖR. S. SERHAT YILMAZ & AR. GÖR. M. GÖKHAN ÖZDEMİR & ÜMİT GENÇER
			ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞLARI

			ÜMİT GENÇER & AR. GÖR. S. SERHAT YILMAZ & AR. GÖR. M. GÖKHAN ÖZDEMİR TÜRKİYE-RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ: TEKNOLOJİ ÖZELİNDE BİR ANALİZ
			BİLGEHAN BURHAN ŞAHİN AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ (Skype sunum)
			ALİ ULVİ ÖZBEY LORD OF THE FLIES FİLMİ ÜZERİNDEN UYGARLIK VE BARBARLIK ARASINDA SOSYOLOJİK KURAMLARLA İNSANI ANLAMLANDIRMA ÇABASI (Skype sunum)
			HASAN KARATOSUN KAVRAMSAL BOYUTTA TERÖRİZM ULUSLARARASI TERÖRİZM VE ULUSLARARASI HAVA HUKUKU
			DR.ÖĞR.ÜYESİ NAZAN GÜRARSLAN BAŞ YENİDOĞAN DÖNEMİNDE SIKÇA BAŞVURULAN GELENEKSEL UYGULAMALAR
			DR.ÖĞR.ÜYESİ NAZAN GÜRARSLAN BAŞ ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE OLASI ETKİLERİ
			DOÇ. DR. AHMET ABAY & EKREM DAYAN SEYYİD KUTUB'UN FÎ ZİLÂLİ'L-KUR'ÂN ESERİNDE AHKÂM AYETLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ
25 Mayıs 2019			
8:30 – 9:00		KAYIT İŞLEMLERİ	
9:00-12:30	Salon 1 SOSYAL BİLİMLER	13: 30- 18:00	Salon1 UYGULAMALI BİLİMLER

	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. GÜLNAZ KARATAY & PROF. DR. İ. BAKIR ARABACI		OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. EMEL KİLİT DOĞAN
	DR. ÖĞR. ÜYESİ VEDİ TEMİZKAN SPİNOZA MATERYALİST MİDİR? SPİNOZACI PARALELİZM TEZİ		DR ÖĞR ÜYESİ NAZIM İMAL ASANSÖR SİSTEMLERİNDE EKSTRA ALGILAMALAR İLE ÇALIŞMA GÜVENLİĞİ VE İŞLETME GÜVENİLİRLİĞİNİN ARTTIRILMASI
	M. ABDULBASİT SEZER & MUSTAFA YİĞİTOĞLU ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNE EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BİR YAKLAŞIM		DR ÖĞR ÜYESİ NAZIM İMAL FOTOVOLTAİK SANTRAL TASARIM ESASLARI VE ÖRNEK BİR UYGULAMA
	OZAN DENİZ YALÇINKAYA & MUSTAFA YİĞİTOĞLU ROMAN ÇEVİRİLERİNDEKİ FARKLILIKLARIN BAĞLAMLARA OLUMSUZ ETKİLERİ		MÜZEYYEN SANGURLU SEZEN FIXED POINT RESULTS FOR CYCLIC (α, β)-ADMISSIBLE TYPE F-CONTRACTIONS IN MODULAR SPACES (Skype sunum)
	ÖĞR. GÖR. ZÜLFÜ MURAT DOĞAN & AR. GÖR. EBRU DOĞAN HÜSEYNİK YERLEŞKESİNİN EKO-TURİZM AÇISINDAN İRDELENMESİ		DR. HURİYE KADAKAL QUASI-KONVEKS FONKSİYONLAR İÇİN BAZI İNTEGRAL EŞİTSİZLİKLER (Skype sunum)
	ZEKİ FUAT URAL HATAY İLİ ANTAKYA İLÇESİNE BAĞLI SERİNYOL MAHALLESİNDE İCRA EDİLEN ARAPÇA UZUN HAVALAR (MUVVAL)		ASSOC. PROF. ABBAS GHAFARI & KHORRAM MANAFIDIZAJI بررسی رفتارهای صوتی شیشه در تالارهای آینه تبریز
	PROF. DR. GÜLNAZ KARATAY NÖROBİLİM AÇISINDAN MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM: YAŞAM TARZI TERCİHİ Mİ? HASTALIK MI?		DOÇ. DR. EMEL KİLİT DOĞAN & FERHAT ARSLANBAŞ & DOÇ. DR. SİNEM ERDEN GÜLEBAĞLAN BaGePt KRİSTALİNİN YAPISAL, ELEKTRONİK VE ELASTİK ÖZELLİKLERİNİN YOĞUNLUK FONKSİYONELİ TEORİSİ İLE İNCELENMESİ
	PROF. DR. GÜLNAZ KARATAY & PSİKOLOG. MERCAN KIRMIZIÇİÇEK BASIN YAYIN ORGANLARINDA İNTİHARLARIN YER ALMA BİÇİMLERİ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ		DOÇ. DR. EMEL KİLİT DOĞAN & FERİT DORU & DOÇ. DR. SİNEM ERDEN GÜLEBAĞLAN YOĞUNLUK FONKSİYONELİ TEORİSİ İLE TaCu 3 Se 4 KRİSTALİNİN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
	AHMET İNAL AŞK'IN ŞİDDETİ		DR. ÖĞR. ÜYESİ YELİZ İPEK & PROF. DR. ATIF KOCA ESERİN TESPİTİ İÇİN MODİFİYE KARBON PASTA ELEKTROT GELİŞTİRİLMESİ

DR. SAİT TARAKÇIOĞLU BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN TÜRKİYE SİNEMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ: BADI EKREM ÖRNEĞİ		DR. ÖĞR. ÜYESİ YELİZ İPEK PMMA-NANO ÇİNKO BORAT KOMPOZİTLERİNİN ÜRETİMİ VE KARAKTERİZASYONU
DOÇ. DR. DENİZ ÖZYAKIŞIR & DOKTORA ÖĞR. AYTAÇ AYDIN KÜRESEL GÖÇ OLGUSU VE GÖÇMEN TRANSFERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME		ÖĞR. GÖR. MELEK AKGÜL & DOÇ DR. ORHAN DOĞAN YIĞMA YAPILARDA GÜÇLENDİRME YÖNTEMLERİ VE TBDY -2018 'DE YIĞMA YAPILAR
DOKTORA ÖĞR. AYTAÇ AYDIN & DOÇ. DR. DENİZ ÖZYAKIŞIR ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE ENGELLİ İSTİHDAMI		DR. ÖĞR. ÜYESİ SELİM CEMALGİL & SERKAN ETLİ ÖĞÜTÜLMÜŞ ATIK LASTİK MODİFİYELİ KENDİLİĞİNDEN YERLEŞEN BETONLARIN TAZE VE SERTLEŞMİŞ ÖZELLİKLERİ
ÖĞR. GRV. SEZİN KARA & DR. ÖĞR. ÜYESİ BİNNAZ ER & ÖĞR. GRV. FİKRET AYDOĞDU GELENEKSEL TÜRK EBRU SANATI UYGULAMA TEKNİKLERİNİN SERAMİK YÜZEYLERE AKTARIMI		DR. ÖĞR. ÜYESİ SELİM CEMALGİL & SERKAN ETLİ POLYPROPYLENE FİBER KATKILI KENDİLİĞİNDEN YERLEŞEN HARÇLARIN MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
ARŞ. GÖR. KAYHAN TUNÇ DİYARBAKIR MUSİKİSİ VE CELAL GÜZELSES'İN ÇOK YÖNLÜ İCRACILIĞI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME		DAUTBEK A.N. NUMERICAL MODELING OF THE JOINT TRANSFER OF MOISTURE AND HEAT IN THE SOIL
AYŞE NUR PEKASIL KENDİNE ZARAR VERME DAVRANIŞINDA BULUNAN GENÇLERİN DAVRANIŞTAN SAĞLADIĞI İKİNCİL KAZANÇLARI		DR. ÖĞR. ÜYESİ KEMAL SAPLIOĞLU & DR. ÖĞR. ÜYESİ YUSUF DOĞAN & ARŞ. GÖR. RAMAZAN ACAR AKARSULARDAKİ SEDİMENT TAŞINIMININ ÇOKLU DOĞRUSAL REGRESYON YÖNTEMİ KULLANILARAK MODELENMESİ
DR. ÖĞR. ÜYESİ SELİN ATALAY ENDÜSTRİ SONRASI TOPLUMDA POSTMODERN SAĞLIK ANLAYIŞI		DR. ÖĞR. ÜYESİ YUSUF DOĞAN & ARŞ. GÖR. EBRU DOĞAN & ARŞ. GÖR. RAMAZAN ACAR ELAZIĞ İLİ İÇME KÖYÜ'NDE BULUNAN SU DEĞİRMENLERİNE YÖNELİK TESPİT ÇALIŞMASI
PROF. DR. İ. BAKIR ARABACI & CEYDA AKILLI KADIN ÖĞRETMENLERİN EĞİTİMDE CİNSİYET AYRIMCILIĞI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ		ESRA ÖZCAN ARALIK DEĞERLİ PİSAGOR BULANIK ANALİTİK HİYERARŞİ SÜRECİ İLE TÜRKİYE'DE BİR HAVAYOLU <u>ŞİRKETİ</u> İÇİN YENİ ROTA SEÇİMİ

	PROF. DR. İ. BAKIR ARABACI & CEYDA AKILLI YÖNETİCİ ADAYLARININ EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME SINAVINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ		ÖĞR. GÖR. KENAN KOÇKAYA & PROF. DR. İBRAHİM DEVELİ ENERJİ ALGILAMA TABANLI HSTLBO ALGORİTMASININ WEİBULL SÖNÜMLÜ KANALDAKİ SPEKTRUM ALGILAMA BAŞARIM ANALİZİ
	ARŞ. GÖR. MUHAMMED SELÇUK KAYA KOBİ'LERDE LİKİDİTE YÖNETİMİ İLE BANKALARIN KOBİ'LERİN LİKİDİTE YÖNETİMİNE YÖNELİK DANIŞMANLIĞININ İLİŞKİSİ: ÇORUM İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA		ARŞ. GÖR. FATMA MURAT & DR. ÖĞR. ÜYESİ ULAŞ BARAN BALOĞLU & DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZAL YILDIRIM & PROF. DR. ARİF GÜLTEN & PROF. DR. YAKUP DEMİR LİNEER DEVRELERİN ÇÖZÜMÜ İÇİN BOND GRAF MODELİNİ KULLANAN YENİ BİR BİLGİSAYAR PROGRAMI
	AYŞE ÇALMAZ & GÜLAY YILMAZEL HALK SAĞLIĞI GÖZÜYLE KENTLEŞME VE MADDE KULLANIMI		ÖĞR.GÖR.ÖZGÜR KANBİR & YUNUS KUTVAL GÖRÜNMEZ EL'DE İSLAMİ İZLER
	FİGEN ARSLAN KOÇKAYA SİGORTA PAZARLAMASI KAPSAMINDA ÇAĞRI MERKEZLERİNİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI		ÖĞR.GÖR.ÖZGÜR KANBİR & YUNUS KUTVAL DİSİPLİNLER ARASI BİR İNCELEME: İKTİSAT İLE FİZİK BİLİMİNİN İLİŞKİSİ
	PINAR ŞAHBAZ CANÖNDE İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ GÜVENSİZLİĞE BİR CAN DAMARI OLARAK BİNA TAMAMLAMA SİGORTASI		EDİP ÇETKİN ARAMİD, BOR KARBÜR VE MİKA TOZLARIN TAKVİYESİ İLE ÜRETİLEN DOKUMA TİP KUMAŞ ELYAFLI KOMPOZİTLERİN ÇEKME DAVRANIŞLARIN ARAŞTIRILMASI
	SEVAL ERGÜDER & DOÇ. DR. NESLİHAN KARAKUŞ YARATICI DRAMA YÖNTEMİNİN İLKOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖYKÜ YAZMAYA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ (Skype sunum)		EDİP ÇETKİN ORTASI BOŞ VE ARA ELEMAN TAKVİYELİ TEK YAMA YAPIŞTIRMA BAĞLANTILARININ ÇEKME DAYANIMLARININ İNCELENMESİ
			DR. ÖĞR. ÜYESİ HİLAL ARSLANOĞLU IŞIK & DR. ÖĞR. ÜYESİ NİLÜFER NACAR KOÇER KATI ATIK DEPOLAMA SAHALARINDA SIZINTI SUYU ARITIMI VE YÖNETİMİ

			DR. ÖĞR. ÜYESİ HİLAL ARSLANOĞLU IŞIK & DR. ÖĞR. ÜYESİ NİLÜFER NACAR KOÇER BOYAR MADDE İÇEREN ATIKSULARIN ÇEVRESEL ETKİLERİ VE ARITMA YÖNTEMLERİ
			KHADZHİMURAT KHADZHİEV МЕТОДЫ И ТЕХНИКИ ОБНАРУЖЕНИЯ АНОМАЛИЙ ДЛЯ БОЛЬШИХ ДАННЫХ
			DR. ÖĞR. ÜYESİ. ÖZLEM ERDEM & YALÇIN TAŞGIN MERMER, FERROKROM CÜRUFU VE CAM ATIKLARININ ASFALT BETON KAPLAMALARINDA FİLLER OLARAK KULLANILABİLİRLİĞİ
			DR. ÖĞR. ÜYESİ. ÖZLEM ERDEM & YALÇIN TAŞGIN KAROTLU SONDAJ ÇALIŞMALARINDA İŞ GÜVENLİĞİ VE SAĞLIĞI
			DR. YILDIRIM TOSUN A COST MODEL APPROACH ON SUB GROUND SALT HYDROGEN STORAGE
			DR. YILDIRIM TOSUN MICROWAVE ACTIVATED OF CHAR/SHALE COMPOST PELLETS FOR SORPTION NITROGEN/ HYDROGEN GAS
			DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM IŞIK ELAZIĞ İLİ SICAKLIK VE IŞINIM VERİLERİNİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ
			DR. ÖĞR. ÜYESİ ERDEM IŞIK & HANDE ALYANAK LEED SERTİFİKASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK
			DR. ÖĞR. ÜYESİ YADİGAR ÇEVİK DURMAZ & DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE KAPLAN SERİN & DR. ÖĞR. ÜYESİ EYLEM YALÇINKAYA ÖNDER & ÖĞR. GÖR. DR. HİLAL TÜRK BEN POLAT HEMŞİRELİK ve EBELİK ÖĞRENCİLERİNİN BAKIM DAVRANIŞI ve EMPATİK EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ

YABANCI KONUŞMACILAR:

- PROF. DR. GÜLZAR İBRAHİMOVA
- KERİMOVA R.J.
- ASSOC. PROF. ABBAS GHAFARI
- KHADZHİMURAT KHADZHİEV
- SHAMSİ RZALİ
- AMANEH MANAFIDIZAJI

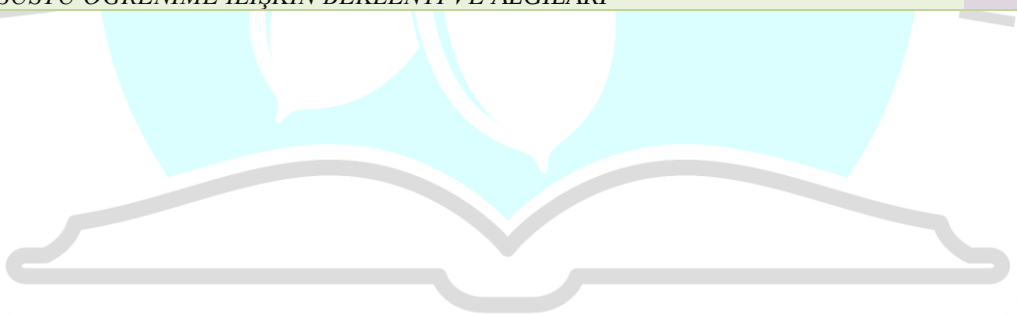

İÇİNDEKİLER	
KONGRE KÜNYESİ	
BİLİM VE DANIŞMA KURULU	
KONGRE PROGRAMI	
İÇİNDEKİLER	
SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ ÖZET VE TAM METİNLERİ	
Mahire Aslan & Zerrin Önen	
<i>ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL YAŞAM KALİTESİNE İLİŞKİN ALGILARI İLE OKUL TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ</i>	1
Nuray Yıldırım & Süleyman Nihat Şad	
<i>ÖĞRETMENLERİN İNSANSI ROBOT TEKNOLOJİSİ FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ</i>	9
Fulya YÜKSEL ŞAHİN & Merve EMRE	
<i>PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN İYİ OLUŞLARININ, STRES KAYNAKLARINA, YAŞAM STİLLERİNE VE ÇALIŞMA YAŞAMI KALİTELERİNE GÖRE YORDANMASI</i>	21
Mukadder Boydak ÖZAN & Barış KARATAŞ	
<i>ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN MİKRO YÖNETİCİLİK DÜZEYLERİ</i>	26
Mukadder Boydak ÖZAN & Barış KARATAŞ	
<i>OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİM EĞİTİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ</i>	42
Fulya Yüksel ŞAHİN & Belkız ŞERBETÇİOĞLU	
<i>PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İŞ-AİLE-YAŞAM DENGESİNE, İŞYERİ ARKADAŞLIĞINA VE İŞYERİNDEKİ DUYGUSAL TACİZE GÖRE YORDANMASI</i>	57
Mahire Aslan & Uğur Yürek	
<i>İLKOKUL EĞİTİMİNDE SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: BİR DURUM ÇALIŞMASI</i>	62
Mukadder BOYDAK ÖZAN & Ahmet Alper KARAGÖZOĞLU	
<i>YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI SINAVINA KATILACAK ÖĞRENCİLERİN “KOÇ” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI: BİR METAFOR ANALİZİ ÇALIŞMASI</i>	68
Насибова Севиндж Халил гызы	
<i>ДЕТЕКТИВНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТРИГА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ф.М.ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ» И ДЖ.ФАУЛЗА «КОЛЛЕКЦИОНЕР»</i>	91
Yasal ÖZDEMİR & Murat DAL	
<i>TÜRKİYE'DE YEŞİL BİNA KAPSAMINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ GENEL YÖNELİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</i>	93
Yasal ÖZDEMİR & Murat DAL	
<i>DİJİTAL ÇAĞDA ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİNDE İNTERNET KULLANIM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	102
İlteriş Kaan BARUN & Baybarshan Ali KAZANCI	
<i>AZERBAIJAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜVENLİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ</i>	119
Mahire ASLAN & Eda GÜVEN SARI	
<i>KADIN AKADEMİSYENLERİN KARIYER ENGELLERİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ</i>	136
İbrahimova Gülzar	
<i>SOVETLƏŞMƏ VƏ AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ ERMƏNİSTANA VERİLMƏSİ PROSESİ</i>	150
Nilgün SÖYLEMEZ	154

GÖÇÜN ÇOCUK SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ	
Nilgün SÖYLEMEZ	157
<i>OLASI SONUÇLARIYLA ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ</i>	
Murat SEKVAN	164
<i>16 NİSAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ HALKOYLAMASI SÜRECİNİN TÜRKİYE'DEKİ YAZILI BASINA YANSIMASI</i>	
Seval ERGÜDER & Neslihan KARAKUŞ	185
<i>YARATICI DRAMA YÖNTEMİNİN İLKOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖYKÜ YAZMAYA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ</i>	
Ишык Омур Керим Мехметшах оглу	187
<i>АЗЕРБАЙДЖАНСКО-ТУРЕЦКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТРАНСПОРТА, СВЯЗИ И ТУРИЗМА</i>	
Gültekin GÜRÇAY	190
<i>ÖRGÜTSEL KÖRLÜK VE ÖRGÜT İKLİMİ İLİŞKİSİ</i>	
Üyesi Cemalettin ŞEN	191
<i>BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA ZAMAN HUKUKU VE ZAMAN FIKHI</i>	
Yıldız KOCASAVAŞ	205
<i>ARGODA PARAYA DAİR İZLENİMLER</i>	
Fatma Şen Akdemir	218
<i>KAMUSAL MEKÂNDAN KADIN KİMLİĞİ İNŞASI: İLK KADIN ÖĞRETMEN TİPİ OLARAK REFET</i>	
Amaneh MANAFİDİZAJİ & Khorram MANAFİDİZAJİ	219
<i>CAMDA ALTERNATİF DEKORLAMA YÖNTEMİ OLARAK ÇATLAMA TEKNİĞİ UYGULAMASI</i>	
Hülya AŞKIN BALCI	220
<i>TOPLUMDİL BİLİMSSEL BAKIŞ AÇISIYLA ARGODA RENKLER</i>	
Shahed ABOUL HOSN	238
<i>DEVELOPMENT LEVEL OF SPORTS SECTOR IN JORDAN</i>	
Mehmet DİKKAYA & Shamsi Rzali	239
<i>AZERBAIJAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ</i>	
Shamsi Rzali & Mehmet Dikkaya	256
<i>AZERBAIJAN ENERJİ SEKTÖRÜNDE YAPISAL SORUNLAR: EKONOMİ POLİTİK BİR ANALİZ</i>	
İsmail ÖZKARCI	275
<i>ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖR SUÇLULARININ İADESİ</i>	
Kübra KUZUCU	285
<i>AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE İŞKENCE YASAĞI</i>	
Fatih DEDEMEN & İlyas Ertuğrul İNAN	286
<i>KAMU KOLLUK GÜVENLİK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA İÇ VE DIŞ MÜŞTERİ ALGILARININ TESPİTİ</i>	
İlyas Ertuğrul İNAN & Fatih DEDEMEN	289
<i>GIDA KOBİ'LERİNİN HELAL GIDA SERTİFİKASI YÖNELİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: KASTAMONU</i>	
Suat Serhat Yılmaz & Mehmet Gökhan Özdemir & Ümit Genç	291
<i>ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞLARI</i>	
Ümit Genç & Suat Serhat Yılmaz & Mehmet Gökhan Özdemir	311
<i>TÜRKİYE-RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ: TEKNOLOJİ ÖZELİNDE BİR ANALİZ</i>	
Bilgehan Burhan ŞAHİN	328
<i>AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ</i>	
Üyesi Ali Ulvi ÖZBEY	337

<i>LORD OF THE FLIES FİLMİ ÜZERİNDEN UYGARLIK VE BARBARLIK ARASINDA SOSYOLOJİK KURAMLARLA İNSANI ANLAMLANDIRMA ÇABASI</i>	
Nazan GÜRARSLAN BAŞ	338
<i>YENİDOĞAN DÖNEMİNDE SIKÇA BAŞVURULAN GELENEKSEL UYGULAMALAR</i>	
Nazan GÜRARSLAN BAŞ	343
<i>ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE OLASI ETKİLERİ</i>	
Vedi TEMİZKAN	348
<i>SPİNOZA MATERYALİST MİDİR? SPİNOZACI PARALELİZM TEZİ</i>	
Ozan Deniz Yalçınkaya & Mustafa Yiğitoğlu	350
<i>ROMAN ÇEVİRİLERİNDEKİ FARKLILIKLARIN BAĞLAMLARA OLUMSUZ ETKİLERİ</i>	
M. Abdulbasit SEZER & Mustafa YİĞİTOĞLU	351
<i>ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNE EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA BİR YAKLAŞIM</i>	
Zeki Fuat URAL	352
<i>HATAY İLİ ANTAKYA İLÇESİNE BAĞLI SERİNYOL MAHALLESİNDE İCRA EDİLEN ARAPÇA UZUN HAVALAR (MUVVAL</i>	
Gülnaz KARATAY & Mercan KIRMIZIÇİÇEK	354
<i>BASIN YAYIN ORGANLARINDA İNTİHARLARIN YER ALMA BİÇİMLERİ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ</i>	
Gülnaz KARATAY	360
<i>NÖROBİLİM AÇISINDAN MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM: YAŞAM TARZI TERCİHİ Mİ? HASTALIK MI?</i>	
Ahmet İNAL	365
<i>AŞK'IN ŞİDDETİ</i>	
Sait TARAKÇIOĞLU	381
<i>BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN TÜRKİYE SİNEMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ: BADI EKREM ÖRNEĞİ</i>	
Deniz ÖZYAKIŞIR & Aytaç AYDIN	382
<i>KÜRESEL GÖÇ OLGUSU VE GÖÇMEN TRANSFERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME</i>	
Aytaç AYDIN & Deniz ÖZYAKIŞIR	398
<i>ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE ENGELLİ İSTİHDAMI</i>	
Sezin KARA & Birnaz ER & Fikret AYDOĞDU	410
<i>GELENEKSEL TÜRK EBRU SANATI UYGULAMA TEKNİKLERİNİN SERAMİK YÜZEYLERE AKTARIMI</i>	
Kayhan TUNÇ	421
<i>DİYARBAKIR MUSİKİSİ VE CELAL GÜZELSES'İN ÇOK YÖNLÜ İCRACILIĞI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME</i>	
Ayşe Nur PEKASIL	423
<i>KENDİNE ZARAR VERME DAVRANIŞINDA BULUNAN GENÇLERİN DAVRANIŞTAN SAĞLADIĞI İKİNCİL KAZANÇLARI</i>	
Selin ATALAY	425
<i>ENDÜSTRİ SONRASI TOPLUMDA POSTMODERN SAĞLIK ANLAYIŞI</i>	
İ. Bakır ARABACI & Ceyda AKILLI	436
<i>YÖNETİCİ ADAYLARININ MEB EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME SINAVINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ</i>	
İ. Bakır ARABACI & Ceyda AKILLI	448
<i>KADIN ÖĞRETMENLERİN EĞİTİMDE CİNSİYET AYRIMCILIĞI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ</i>	
Muhammed Selçuk KAYA	461
<i>KOBİ'LERDE LİKİDİTE YÖNETİMİ İLE BANKALARIN KOBİ'LERİN LİKİDİTE YÖNETİMİNE YÖNELİK DANIŞMANLIĞININ İLİŞKİSİ: ÇORUM İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	

Ayşe ÇALMAZ & Gülay YILMAZEL	
<i>HALK SAĞLIĞI GÖZÜYLE KENTLEŞME VE MADDE KULLANIMI URBANİZATİON AND SUBSTANCE USE BY VIEW OF PUBLIC HEALTH</i>	470
Figen ARSLAN KOÇKAYA	
<i>SİGORTA PAZARLAMASI KAPSAMINDA ÇAĞRI MERKEZLERİNİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI</i>	472
Pınar ŞAHBAZ CANÖNDE	
<i>İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ GÜVENSİZLİĞE BİR CAN DAMARI OLARAK BİNA TAMAMLAMA SİGORTASI</i>	474
Sümevra ÖZKAN ERDOĞAN	
<i>VERGİ CEZA MUHALEMESİNİN İŞLEYİŞİ İÇERİSİNDE VERGİ MAHKEMELERİ VE CEZA MAHKEMELERİNİN ETKİLEŞİMİ</i>	476
Ahmet Abay & Ekrem Dayan	
<i>SEYYİD KUTUB'UN FÎ ZİLÂLİ'L-KUR'ÂN ESERİNDE AHKÂM AYETLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ</i>	488
Hasan KARATOSUN	
<i>KAVRAMSAL BOYUTTA TERÖRİZM, ULUSLARARASI TERÖRİZM VE ULUSLARARASI HAVA HUKUKU</i>	489
Cenk TUFAN	
<i>İŞ STRESİ VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE İŞ TATMİNİNİN ARACILIK ETKİSİ: HAVALİMANI İŞLETMELERİNDE GÖREVLİ GÜVENLİK PERSONELİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA</i>	491
Mahmut KARATAY	
<i>VELİLERİN OKUL AİLE BİRLİĞİ TOPLANTILARINA KATILMALARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER</i>	493
Mahmut KARATAY	
<i>MUNZUR ÜNİVERSİTESİ LİSANS PROGRAMLARI SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ ÖĞRENİME İLİŞKİN BEKLENTİ VE ALGILARI</i>	498

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUL YAŞAM KALİTESİNE İLİŞKİN ALGILARI İLE OKUL TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ

Dr. Öğretim Üyesi Mahire Aslan

İnönü Üniversitesi

Doktora Öğrencisi Zerrin Önen

İnönü Üniversitesi

Giriş

Sürekli bir değişim ve yenilenmenin yaşandığı günümüz dünyasında örgütler hayatta kalabilmek için yoğun bir çaba göstermekte dolayısıyla örgüt çalışanları da bu durumun gerektirdiği iş yükünü ve temposunu omuzlamak zorunda kalmaktadır. Aşırı iş yükü, rekabet ve yoğun çalışma koşulları bir süre sonra çalışanlarda stresi ve beraberinde tükenmişliği getirmektedir. İş piyasasının gerektirdiği uzun ve yorucu çalışma şartları gün geçtikçe kişilerde tükenmişlik durumunun görülme sıklığını arttırmaktadır. Okullarında canlı birer örgüt olduğu gerçeğinden hareketle personeliyle ve öğrencileriyle okullarda da tükenmişliğin yaşanması son derece normaldir. Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ya da okulda çalışan diğer personelin zaman zaman tükenmişliğe sebep olabilecek stres, aşırı iş yükü, değersiz görülme gibi çeşitli konularda şikayetçi oldukları ve mutsuz oldukları gözlenmektedir. Dengeli bir iş dağılımının yapılması, adil bir düzenin işlemesi ve ödüllerin hakkaniyet gözetilerek dağıtılması gibi uygulamalar kişilerin içinde bulundukları örgüte karşı olumlu duygular beslemesini sağlayabilir. Bu tür uygulamaların olduğu örgütlerde yaşam daha yapıcı ve uygulamalar amaca dönük işleyebilmektedir. Bu anlamda okullarında bu şekilde işlemesi öğretmenleri, okul iklimini ve dolayısıyla öğrenci açısından okul yaşam kalitesini (OYK) etkileyebilir. OYK öğrencinin okulunu sevmesi, okulunda kendini mutlu ve değerli hissetmesi gibi çocuğun genel ruh halini yansıtan iyi olma halidir. Öğrencinin hayatının önemli bir bileşenini teşkil eden okul ve dolayısıyla okul yaşam kalitesi de bu anlamda son derece önemlidir. Çünkü öğrenciler günün büyük bir çoğunluğunu okullarda geçirmektedir. Okullarda kaliteli bir yaşamın var olması ile tükenmişliğin getirdiği olumsuz birtakım durumların yaşanmasının önüne geçileceği gibi, okul yaşam kalitesinin yüksek olması ile de öğrencinin motivasyonu ve akademik başarısının da daha yüksek olması sağlanacaktır.

Bu araştırmada da birbiri ile yakından ilişkili olan okul yaşam kalitesi algısı ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin orta okul öğrencileri bağlamında belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Orta okul öğrencilerinin OYK ve tükenmişliğine ilişkin algıları ne düzeydedir?
2. Orta okul öğrencilerinin OYK ve tükenmişliğine ilişkin algıları onların
 - a. Cinsiyet
 - b. Sınıf düzeyi
 - c. Kursa/dershaneye gidip gitmeme

değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Ortaokul öğrencilerinin OYK algıları ile okula ilişkin tükenmişlik algıları arasında bir ilişki var mıdır?

1. Yöntem

Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçe merkezinde yer alan devlet okullarında öğrenim gören 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin tükenmişlik ve okul yaşam kalitesi düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yürütülen bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçe merkez sınırları içerisinde bulunan 6 orta okulda öğrenim gören toplam 2988 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini basit seçkisiz yöntem ile seçilen 326 orta okul öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Aypay (2011) tarafından geliştirilen ilköğretim II. kademe öğrencileri için okul tükenmişliği ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın bir diğer değişkeni olan okul yaşam kalitesi (OYK) için ise Sarı tarafından 2007 yılında geliştirilen ve 2012 yılında geçerliği ve güvenirliği yeniden sınanan okul yaşam kalitesi ölçeği kullanılmıştır. SPSS 25.0 paket programının kullanıldığı veri analizinde betimsel istatistiğin yanı sıra veri setinin normal dağılım göstermediği ikili karşılaştırmalar için Mann Whitney U; çoklu karşılaştırmalar için Kruskal Wallis ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için ise veri setinin normal dağılım göstermediği durumlarda uygulanan Spearman Sıra Farkları korelasyon analizi yapılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde cevap aranan soruların sıralanışına uygun olarak elde edilen verilerin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular yer almaktadır.

2.1.Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın birinci alt problemi olarak ifade edilen orta okul öğrencilerinin okul yaşam kalitesi ve tükenmişliğine ilişkin algıları ne düzeydedir sorusuna ilişkin verilen cevaplar doğrultusunda en düşük, en yüksek puanlar, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve tablo 2.1.'de verilmiştir.

Tablo 2.1. Orta Okul Öğrencilerinin OYK ve Tükenmişlik Ölçeklerinden Almış Oldukları Puanlara İlişkin Betimsel Analiz Sonuçları

Ölçek	Boyut	Ölçekteki madde sayısı	Ölçekten alınan en düşük puan	Ölçekten alınan en yüksek puan	Ort.	ss
Tükenmişlik	Okul etkinliklerinden kaynaklı	12	15.00	43.00	25.24	5.00
	Aileden kaynaklı	5	5.00	20.00	10.92	4.21
	Okulda yetersizlik	4	4.00	16.00	8.84	3.33
	Okula ilgi kaybı	5	8.00	20.00	14.00	1.90
OYK	Öğretmenler	9	12.00	41.00	29.32	5.80
	Öğrenciler	9	9.00	45.00	27.30	8.23
	Okula yönelik duygular	8	11.00	35.00	24.53	4.12
	Okul yönetimi	6	6.00	30.00	19.00	6.10
	Statü	3	3.00	15.00	10.80	3.50

Tablo 2.1 incelendiğinde tükenmişlik ölçeğine ilişkin elde edilen en düşük değer 4, en yüksek değer 43; OYK ile ilgili olarak ise en düşük 3 en yüksek 45 değerleri hesaplanmıştır. Tükenmişlik ölçeğine ilişkin ortalama puanlar 8.84 ile 25.24 arasında; standart sapma değerleri ise 1.90 ile 5.00 arasında değişen değerler aldığı gözlenmiştir. OYK ölçeğine ilişkin olarak ise ortalama değerler 10.80 ile 29.32; standart sapma değerleri ise 3.50 ile 8.23 arasında değişen değerler almıştır.

2.2.İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Orta okul öğrencilerinin tükenmişlik ve OYK' ne ilişkin algılarının onların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymak amacıyla yapılan analize ilişkin bulgular tablo 2.2 de verilmiştir.

Tablo 2.2. Orta Okul Öğrencilerinin Tükenmişlik ve OYK Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Mann-Whitney U Analizi

Ölçek	Cinsiyet	N	Sıra ort.	Sıra top.	U	p
Tükenmişlik	Kadın	171	152,23	26030,50	11324,500	,023*
	Erkek	155	175,94	27270,50		
OYK	Kadın	171	175,51	30012,50	11198,500	,016*
	Erkek	155	150,25	23288,50		

*p<.05

171'i kız ve 155'i erkek olan toplam 326 orta okul öğrencisinin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığının saptanması amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre erkeklerin tükenmişlik düzeyleri ile kızların tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gözlenmiştir (U=11324,500, p<.05). Bu bulgudan hareketle erkek öğrencilerin (Ortanca:59) kız öğrencilere (Ortanca:55) göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir.

Diğer taraftan aynı grubun OYK' ne ilişkin algılarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan Mann-Whitney U testi sonucuna göre kız öğrenciler ile erkek öğrencilerin OYK' ne ilişkin algıları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (U=11198,500, p<.05). Bu durumda kızların OYK' ne ilişkin algılarının (Ortanca: 116) erkek öğrencilere (Ortanca:110) göre daha olumlu olduğu söylenebilir.

2.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Orta okul öğrencilerinin OYK ve tükenmişlik düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla yapılan analize ilişkin bulgular tablo 2.3.'de verilmiştir.

Tablo 2.3. Orta Okul Öğrencilerinin Tükenmişliğine İlişkin Algılarının Öğrenim Gördükleri Sınıf Düzeyine Göre Karşılaştırılması

Ölçek	Sınıf düzeyi	N	Sıra ort.	sd	X ²	p	Anlamlı fark
Tükenmişlik	5. sınıf	67	149,36	3	20,344	,000*	5-8
	6. sınıf	84	157,36				6-8
	7.sınıf	83	129,04				7-8
	8. sınıf	92	210,50				
OYK	5. sınıf	67	185,69	3	8,626	,035*	5-8
	6. sınıf	84	169,96				
	7.sınıf	83	158,20				
	8. sınıf	92	146,22				

*p<.05

Orta okul öğrencilerinin tükenmişliğine ilişkin algılarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre karşılaştırılması amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucuna göre sınıfların

tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmiştir ($X^2_{(3)} = 20,344$, $p < .05$). Bu farkın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucuna göre bu farkın 5.-8., 6.-8. ve 7. – 8. sınıflar arasında olduğu gözlenmiştir. Buradan hareketle 8. sınıf öğrencilerinin diğer tüm sınıf düzeylerinde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları söylenebilir. Araştırmanın bir diğer değişkeni olan OYK ile orta okul öğrencilerinin algılarının öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığının sınılanması amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonucuna göre sınıfların OYK algıları öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($X^2_{(3)} = 8,626$, $p < .05$). Bu farkın hangi sınıf düzeyleri arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Mann-Whitney U testi ile yapılan çoklu karşılaştırmalar sonucuna göre bu farkın 5.-8. sınıflar arasında olduğu ve 5. sınıf öğrencilerinin OYK' sine ilişkin algılarının 8. sınıf öğrencilerine göre daha olumlu olduğu gözlenmiştir.

2.4.Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Öğrencilerin tükenmişlik ve OYK düzeylerinin okulda yapılan kurslara ya da dershaneye gitme değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığının saptanması amacıyla yapılan analize ilişkin bulgular tablo 2.4.'de sunulmuştur.

Tablo 2.4. Orta Okul Öğrencilerinin Tükenmişlik ve OYK Düzeylerinin Kurs/Dershaneye Gitme Değişkenine Göre Analizi

Ölçek	K/D Gitme	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Tükenmişlik	Evet	222	163,09	36205,50	11452,500	,908
	Hayır	104	164,38	17095,50		
OYK	Evet	222	174,36	38709,00	9132,000	,002*
	Hayır	104	140,31	14592,00		

* $p < .05$

Orta okul öğrencilerinin tükenmişlik ve OYK düzeylerinin kursa/dershaneye gitme değişkenine göre analiz edildiği Mann-Whitney U testi sonucuna göre tükenmişlik duygusunun bir kursa/dershaneye gitme değişkenine göre farklılaşmadığı ($U = 11452.500$, $p > .05$); OYK bağlamında ise bir dershaneye ya da kursa giden öğrenciler ile herhangi bir dersane ya da kursa gitmeyen öğrencilerin OYK' ne ilişkin algıları arasında ($U = 9132,000$, $p < .05$) istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Dershaneye/kursa giden öğrencilerin okul yaşam kalitesine ilişkin algılarının (Ortanca:116) gitmeyen öğrencilere (Ortanca:107) göre daha

yüksek olduğu görülmüştür. Bu durumda dershaneye/kursa giden öğrencilerin okullarını daha çok sevdikleri, daha fazla benimsedikleri, okullarında daha mutlu oldukları söylenebilir.

2.5.Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Orta okul öğrencilerinin OYK algıları ile okula ilişkin tükenmişlik algıları arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymak için yapılan Spearman Sıra Farkları Korelasyon analizi sonucuna ilişkin bulgular tablo 2.5.'de verilmiştir.

Tablo 2.5. Orta Okul Öğrencilerinin Tükenmişlik ve OYK Düzeyleri Arasındaki İlişki

Spearman Korelasyonu	Tükenmişlik	OYK	
		İlişki kat sayısı	
		p	,084
		N	,130
			326

326 orta okul öğrencisinin katıldığı araştırmada öğrencilerin tükenmişlik ile OYK' sine ilişkin algıları arasında bir ilişki olup olmadığının sınanması amacıyla yapılan Sperman Sıra Farkları Korelasyon analizi sonucuna göre öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri ile OYK algıları arasında bir ilişki tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Tartışma & Sonuç

Orta okul öğrencilerinin tükenmişlik ve OYK' ne ilişkin algıları arasında bir ilişki olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla yürütülen bu araştırmada elde edilen veriler alan yazında yapılmış birçok araştırma sonucu ile aynı doğrultudadır. Örneğin mevcut araştırmada elde edilen erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları bulgusu alan yazında bu konuda yapılmış birçok çalışma sonucu (Aypay ve Sever, 2015; Demirel, 2018; Gündoğmuş, 2017; Öztan, 2014; Seçer ve Gençdoğan, 2012) ile paralellik göstermektedir. Diğer taraftan kız öğrencilerin de OYK algısının erkek öğrencilerden daha yüksek (Erden ve Erdem, 2013; Ereş ve Bilasa, 2017; Gedik ve Cömert, 2018; Karatzias vd., 2001; Mok ve Flynn, 2002; Önder ve Sarı, 2012) olduğu görülmüştür. Buradan hareketle erkeklerin okullarına ilişkin olumsuz bir algıya sahip oldukları, kız öğrencilerin ise okullarını daha çok sevdikleri, okullarında kendilerini değerli hissettikleri ve okullarını daha çok benimsedikleri sonucu çıkartılabilir.

Alan yazında vurgulanan üst sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin OYK algılarının daha olumsuz (Arıkan ve Sarı, 2016; Epstein ve Mcpartland, 1976; Gedik ve Cömert, 2018; Sarı, 2012a), alt sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin OYK algılarının ise daha olumlu (Durmaz, 2008) olduğu iddiası araştırmamızda 5. sınıf öğrencileri ile 8. sınıf öğrencileri arasındaki farklılaşmada destek bulmuştur. Benzer şekilde üst sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin daha

fazla tükenmişlik yaşadıkları (Demirel, 2018; Gündoğmuş, 2017; Öztan, 2014) bulgusu mevcut araştırmada 8. sınıf öğrencilerinin diğer bütün alt sınıflarda öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla tükenmişlik yaşadıkları sonucu ile aynı doğrultudadır.

Herhangi bir dershaneye/kursa gitme durumunun öğrencilerin OYK algıları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve dershaneye/kursa giden öğrencilerin OYK algısının bir dershaneye ya da kursa gitmeyen öğrencilere göre daha yüksek olduğu; aynı durumun öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri üzerinde ise bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Son olarak alan yazından farklı olarak orta okul öğrencilerinin genel tükenmişlik düzeyleri ile OYK algıları arasında bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Arıkan, G. & Sarı, M. (2016). Lise öğrencilerinde okul yaşam kalitesinin incelenmesi. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES)*, 2(1), 66-77.
- Aypay, A. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencileri için okul tükenmişliği ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(2), 511-527.
- Aypay, A. & Sever, M. (2015). School as if a workplace: Exploring burnout among high school students. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(2), 460-472.
- Demirel, Z. (2018). Özel Yetenekli Ortaokul Öğrencilerinin Okul Tükenmişliğinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durmaz, A. (2008). Liselerde Okul Yaşam Kalitesi (Kırklareli İli Örneği). (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Erden, A. & Erdem, M. (2013). İlköğretim okullarında okul yaşamı kalitesi: Van ili örneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 151-165.
- Epstein, J. L., & McPartland, J. M. (1976). The concept and measurement of the quality of school life. *American Educational Research Journal*, 13(1), 15-30.
- Ereş, F. ve Bilasa, P. (2017). Middle school students' perceptions of the quality of school life in Ankara. *Journal of Education and Learning*, 6 (1), 175-183.
- Gedik, A. & Cömert, M. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinde okul yaşam kalitesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 989-1006.

- Gündoğmuş, G. (2017). Yalnızlık Düzeyinin Yordanmasında Anne Baba Tutumları ve Okul Tükenmişliği. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karatzias, A., Papadioti-Athanasίου, V., Power, K. G., & Swanson, V. (2001). Quality of school life. A cross-cultural study of Greek and Scottish secondary school pupils. *European Journal of Education*, 36(1), 91-105.
- Mok, M. M. C. & Flynn, M. (2002). Determinants of students' quality of school life: A path model. *Learning Environments Research*, 5(3), 275-300.
- Önder, F. C. & Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi. *İlköğretim Online*, 11(4), 897-914.
- Öztan, S. (2014). Ortaokul 6.7.8. Sınıf öğrencilerinin okul tükenmişliklerinin yaşam doyumları ve benlik kurgusu algıları açısından incelenmesi. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, M. (2012a). Empatik sınıf atmosferi ve arkadaşlara bağlılık düzeyinin lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(1), 95-119.
- Sarı, M. (2012b). Okul yaşamının değerlendirilmesi: Okul yaşam kalitesi ölçeği'nin güvenirlik ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 344-355.
- Seçer, İ. & Gençdoğan, B. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinde okul tükenmişliğinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Journal of Education*, 1(2), 1-13.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

ÖĞRETMENLERİN İNSANSI ROBOT TEKNOLOJİSİ FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ ¹

Nuray Yıldırım

Munzur Üniversitesi, Türkiye

Süleyman Nihat Şad

İnönü Üniversitesi, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin insansı robot teknolojisine ilişkin görüşleri belirlenerek farkındalık düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmada nicel araştırma modellerinden olan temel tarama deseni kullanılmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Tunceli il merkezindeki 22 okulda görev yapan 294 öğretmenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada dört sorudan oluşan veri toplama aracı kullanılmıştır. İlk soruda öğretmenlerin insansı robot kavramından haber olup olmadıkları, ikinci soruda bu kavramdan haber olan öğretmenlere; haberdar oldukları kaynakların neler olduğu sorulmuştur. Üçüncü soruda, beş robot görseli arasından insansı robot olanları belirlemeleri istenmiştir. Son soruda ise, öğretmenlerden 18 meslek grubunda insansı robotların insanların yerine kullanılabilirliğine dair “Kesinlikle Uygun” ile “Kesinlikle Uygun Değil” aralığında değişen beşli likert tipi dereceleme ile değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma bulgularına göre; öğretmenlerin çoğunluğunun (%85.4) insansı robot kavramını bildikleri ve bu kavramla ilgili bilgilerini büyük oranda internet (%63.60) ve televizyondan (%62.58) edindikleri belirlenmiştir. Ayrıca verilen dört insansı robot ve bir mobil robottan oluşan toplam beş robot arasından insansı robotları işaretlemeleri istendiğinde; öğretmenlerin büyük çoğunluğunun fiziksel olarak insana en çok benzeyen Sophia’yı (%91.15) işaretledikleri görülmüştür. Ancak insansı robot görsellerinden tamamen insana benzeyen robot görseli dışındaki insansı robot görsellerinin işaretlenme oranının büyük miktarda düştüğü gözlenmiştir. Katılımcıların insansı robotların belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmasının uygunluk düzeyine dair görüşlerinin ortalamaları incelendiğinde; katılımcıların insansı robotları bu mesleklerde insanların yerini alması için genel anlamda uygun bulmadıkları ($\bar{X}=2,55$) görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin insansı robotları diğer robotlar gibi sadece mekanik ve teknik işler yapmadan öteye gidemeyecek

¹ Bu çalışma ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan seminer çalışmasından derlenmiştir.

araçlar olarak gördüklerinin bir kanıtıdır. Sonuç olarak; öğretmenlerin insansı robot teknolojisi hakkında henüz yeterince bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen, İnsansı Robot, Öğretmen farkındalığı.

Abstract

The aim of this study is to determine the opinions of teachers about humanoid robot technology and to examine their awareness level. The research was prepared in the pattern of basic survey model which is one of the quantitative research models. The research was performed with 294 teachers working in the schools located in the center of Tunceli during 2018-2019 school year. In order to determine the level of awareness of teachers about humanoid robots, data collection tool consisting of four questions was used. The first question asked the teacher whether they are aware of the concept of “humanoid robot”. In the second question, teachers who are aware of this concept were asked about the sources they learned about the concept. In the third question, the teachers were asked to identify the five humanoid robot among the five robot images. In the last question, the teachers were asked to evaluate the suitability of using humanoid robots instead of humans for 18 different professions. According to the results of the study; It was found that the majority of the teachers (85.4%) know the concept of humanoid robot and they have obtained their knowledge about the concept via internet (63.60%) and television (62.58%). When asked to mark the humanoid robot(s) from among a total of five robot images (of which four were actually humanoid robots and only one was a mobile robot); it was found that most of the teachers marked the Sophia (91.15%) which resembles humans physically the most. Therefore, it was observed that teachers were not able to distinguish humanoid robots from given robot images. When examined opinions of the teachers about the suitability levels of using humanoid robots instead of the humans in some specific professions; it is seen that they are thinking that using of the humanoid robots instead of the humans are not generally suitable for these professions ($\bar{X}= 2.55$). This result implies that teachers see humanoid robots as tools that cannot go beyond just mechanical and technical works like other robots. From this, it can be said that teachers did not consider humanoid robots suitable for teaching.

Keywords: Teacher, humanoid robot, Teacher awareness.

GİRİŞ

İnsanların çağın getirdiği gelişim ve değişime ayak uydurabilmesinde eğitim önemli bir unsurdur. Bu nedenle eğitimin niteliği hem bireyin hem de toplumun gelişmesi ve ilerlemesinde temel belirleyicidir. Dolayısıyla eğitimi nitelikli hale getirebilecek her türlü detay üzerinde yoğunlaşılarak özenle araştırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim niteliğini artıran önemli faktörlerden biri ise, güncel teknolojilerin eğitim alanına entegre edilerek etkili kullanımının sağlanmasıdır.

Hayatın her alanına yenilikçi akımların hâkim olduğu günümüzde; dünya bilişim teknolojileri, multimedya ve robotik alanlarının neden olduğu hızlı alt yapı değişiklikleriyle karşı karşıyadır (Han, Jo, Jones and Jo, 2014). Bu değişikliklerden biri olan insansı robotik teknolojisi de sağladığı yenilik ve kolaylıklar sayesinde günümüzde yaşamımızın birçok alanına hızla entegre olmuştur. Endüstriyel üretim, uzay çalışmaları, savunma sanayisi, sağlık, tarım, sinema alanı gibi yaşamın birçok alanında insansı robotlar kullanılmaktadır (Aslan, 2014). Yaşamın birçok alanında gereksinimleri etkili bir şekilde karşılamış olan insansı robotlar, eğitim alanındaki gereksinimleri de karşılayabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır.

İnsansı robotlar; insansı bir fiziksel görünüm (bacaklar, eller, baş gibi) ve karaktere (jest, mimik gibi) sahip olarak üretilmiş robotlardır (Kelly, Mac Manus and Mc Ginn, 2013; Oxford Dictionaries, 2018). Eğitim alanında kullanılma konusunda büyük bir potansiyele sahip olan bu robotlar, sosyal yaşamda olduğu kadar okullarda da yerini almaya başlamıştır (Mubin, Stevens, Shahid, Mahmud and Dong, 2013). Eğitimde İnsansı robotların kullanımı üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde; özellikle matematik, fen bilimi ve dil öğrenimini destekleyen robotların tasarlandığı çalışmalar mevcuttur (Chang, Lee, Chao, Wang and Chen, 2010).

Japonya, Güney Kore, Tayvan, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi birçok ülkede yapay zekâ sistemleri ile donatılmış bilgiyi depolayıp, saklayacak ve kullanacak makinalar olan insansı robotların eğitim alanında ve sınıf ortamlarında kullanımı her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Eğitim alanında aktif olarak yer almaya başlayan insansı robotlar sınıf içinde öğretmen ya da asistan öğretmen olarak; okul dışında ise çocuğun öğrenme sürecini destekleyen sistemler (öğrenci/ev/sosyal robotlar) olarak kullanılmaktadır.

İnsansı robotların eğitim alanında bu kadar geniş bir yelpazede kullanılabilir hale geldiği çağımızda, ülkemizde de eğitim alanında insansı robotlar üzerine araştırmaların yapılması önemli görülmüştür. Eğitim programları ve öğretim kapsamında ele alındığında ise bu güncel teknolojinin özellikle de eğitim uygulayıcıları olan öğretmenlerin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi kritiktik bir öneme sahiptir. Çünkü öğretmenler gelişen ve değişen teknolojinin

eğitime entegre edilebilmesinin temel sağlayıcılarıdır. Bu nedenle öğretmenlerin güncel teknolojik gelişmeleri takip etmeleri ve bunu eğitim alanına aktarmaları önemlidir. Eğitim alanında insansı robotlar üzerine yapılan çalışmalarda belirlenen temel sorunların başında öğretmenlerin alt yapı eksiklikleri ve öğretmen algıları gelmektedir. Chang vd. (2010) Tayvan’da eğitim alanında insansı robotların kullanılabilirliği ile ilgili yaptıkları çalışmada; bazı öğretmenlerin robot teknolojisine kuşkuyla baktıklarından kullanma konusunda isteksiz olduklarını ifade etmişlerdir. Cincioğlu vd. (2015) göre öğretmenler robotların eğitimde kullanımının faydasına ikna olduklarında diğer paydaşları da (katılımcılara, ailelere ve öğrencilere) bu konuda ikna edeceklerdir. Buradan hareketle insansı robotların eğitim ortamlarında aktif ve etkili öğrenme araçları olarak kullanılabilmesi için öncelikle öğretmenlerin bu teknolojiyi tanımaları ve benimsemeleri gerekmektedir. Bu araştırma kapsamında da öğretmenlerin insansı robot teknolojisine ilişkin farkındalık düzeylerinin incelenmesi araştırmaya değer bulunmuştur.

Bu araştırmanın amacı, Tunceli il merkezinde görev yapmakta olan öğretmenlerin insansı robot teknolojisine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu doğrultuda araştırma soruları;

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin “İnsansı robot” kavramına ilişkin farkındalık düzeyi nedir?

a) Öğretmenler “İnsansı robot” kavramından haberdar mıdır?

b) “İnsansı robot” kavramından haberdar olan öğretmenler, bu kavramdan hangi kaynak/kaynaklar aracılığıyla haberdar olmuştur?

c) Öğretmenler verilen görsellerden insansı robota ait olanları ve olmayanları ne düzeyde ayırt edebilmektedirler?

2. Öğretmenlere göre, insansı robotlar belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmaya ne ölçüde uygundur?

Yöntem

Bu araştırma nicel araştırma modellerinden olan temel tarama modeli deseni hazırlanmıştır. Tarama modellerinde, nispeten geniş örneklem grupları ile herhangi bir olay ya da konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır (Büyüköztürk vd. 2008). Hazırlanan bu araştırmada Tunceli il merkezinde görev yapmakta olan öğretmenlerin insansı

robot teknolojisine ilişkin farkındalık düzeyleri tarama modeline uygun şekilde betimlenerek incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılı Tunceli ili merkezinde bulunan okullarda yürütülmüştür. Bu okullarda görev yapmakta olan toplam 478 öğretmene veri toplama aracı dağıtılmış ve 312 öğretmenden geri dönüş olmuştur. Bu geri dönüşlerden eksik ve hatalı olanlar çıkarıldıktan sonra geriye kalan 294 öğretmene ait veriler analizlerde kullanılmıştır. Araştırmada katılımcıların belirlenmesi gönüllülük esasına dayalı olarak yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğretmenlerin insansı robotlarla ilgili farkındalık düzeylerini belirlemek amacıyla dört sorudan oluşan veri toplama aracı kullanılmıştır. Hazırlanan veri toplama aracı için; üç eğitim programları ve öğretim alan uzmanı, iki bilişim alan uzmanı, bir mekatronik alan uzmanı ve dört öğretmenden görüş alınmıştır. Uzman ve öğretmen görüşleri doğrultusunda yapılan gerekli düzenleme ve değişiklikler yapılarak kullanılmıştır. İlk soruda öğretmenlerin insansı robot kavramından haber olup olmadıkları sorulmuştur. İkinci soruda ise bu kavramdan haber olan öğretmenlere; haberdar oldukları kaynakların neler olduğu sorulmuştur. Üçüncü soruda ise dört insansı robot ile bir mobil robottan oluşan beş robot görseli arasından insansı robot olanları belirlemeleri istenmiştir. Son olarak ise 18 meslek grubunda insansı robotların insanların yerine kullanılabilirliğine dair “Kesinlikle Uygun” ile “Kesinlikle Uygun Değil” aralığında değişen beşli likert tipi dereceleme ile değerlendirmeleri istenmiştir.

BULGULAR

Öğretmenlerin “İnsansı Robot” kavramından haber olma durumuna ilişkin oranlar Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Öğretmenlerin “İnsansı Robot” Kavramından Haberdar Olma Oranları.

	N	%
Evet	251	85.4
Hayır	43	14.6
Toplam	294	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin %85.4’ü (251) “insansı robot” kavramı tanırken, %14.6’sı (43) bu kavramı tanımadıklarını ifade etmişlerdir. Buradan hareketle öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun “insansı robot” kavramını tanıdıkları söylenebilir.

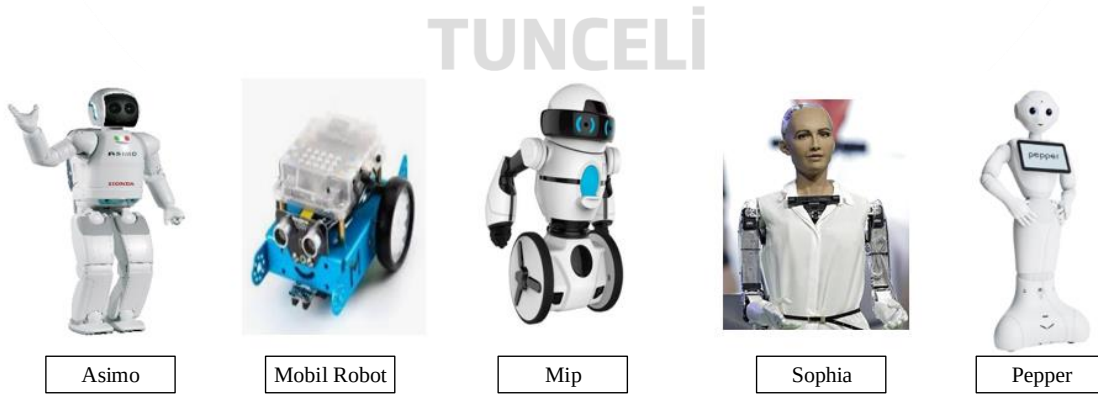
“İnsansı robot” kavramını tanıyan öğretmenlerin hangi kaynak/kaynaktan bilgi edindiklerine dair frekans oranları Tablo 2’de verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin bu soruya birden fazla seçenek işaretleyebildikleri için toplam puan değeri veri sayısını geçmektedir.

Tablo 2. Öğretmenlerin “İnsansı Robot” Kavramını Öğrendikleri Bilgi Edinme Kaynaklarına Dair Oranlar.

Bilgi Kaynakları	N	%
İnternet	187	63.60
TV	184	62.58
Sosyal Çevre	55	18.70
Dergi	48	16.32
Gazete	45	15.30
Diğerleri	4	1,36

“İnsansı robot” kavramını araştırmaya katılan öğretmenlerin 187’si (%63.60) İnternette, 184’ü (%62.58) televizyondan, 55’i (%18.70) sosyal çevreden, 48’i (16.32) dergilerden, 45’i (%15.30) gazeteden ve 4’ü (1.36) ise diğer kaynaklardan (kitap) öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlardan hareketle öğretmenler “insansı robot” kavramını en fazla internet ve televizyon kaynaklarından öğrendikleri ve en az ise diğer kaynaklardan öğrendikleri tespit edilmiştir. Buradan hareketle öğretmenlerin görsel ve yazılı medya kaynaklarını takip ettikleri söylenebilir. Ayrıca teknoloji alanında son zamanlarda yapay zekâ üzerine çalışmaların yoğunlaşması ve insansı robotların birçok alanda kullanımı ile ilgili haberlerin görsel ve yazılı medyada yer alması bu durumu destekler niteliktedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin şekil 1’de verilen robot görsellerinden hangilerinin insansı robota ait olduğunu ayırt etmelerinin istendiği soruya verdikleri yanıtların analiz sonuçları Tablo 3’te sunulmuştur.

Şekil 1. Ölçme Aracının Üçüncü Maddesinde Yer Alan Robotlara Ait Görseller.

Tablo 3. Öğretmenlerin Verilen Robot Görsellerinden İnsansı Robotlara Ait Olanları Ayırt Edebilme Oranları.

Görsellerde Verilen Robotlar	N	%
Sophia (insansı robot)	268	91.15
Asimo (insansı robot)	150	51.02
Pepper (insansı robot)	115	39.11
Mip (insansı robot)	87	29.59
Mobil robot (insansı robot değil)	25	8.50

Katılımcıların verilen seçenekler arasından (Şekil 1.) insansı robot olarak en çok seçtikleri görsel, 268 (%91.15) kişiyle Sophia olmuştur. Katılımcıların 150'si (%51,02) Asimo'nun insansı robot olduğunu bilirken, 115'i (%39,11) Pepperi insansı robot olarak tanımlamış, ancak katılımcıların yaklaşık %70'i ise Mip'in insansı robot olduğunu bilememiştir. Seçenekler arasında insansı robot olarak en az işaretlenen seçenek ise; 25 (%8.50) kişinin işaretlediği mobil robot (insansı olmayan) olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların insansı olmayan robot görselini büyük oranda ayırt edebildikleri; ancak insansı robot görsellerinden tamamen insana benzeyen robot görseli dışındaki insansı robot görsellerinin işaretlenme oranının büyük miktarda düştüğü gözlenmiştir. Buradan hareketle öğretmenlerin verilen robot görsellerinden insansı robotları ayırt etme oranlarının yüksek olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

İnsansı robotların belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmasının uygunluk düzeyine dair öğretmen görüşlerinin belirlenmesi için yapılan analiz sonuçları Tablo 4'te bulunmaktadır.

Tablo 4. İnsansı Robotların Belirli Mesleklerde İnsanların Yerine Kullanılmasının Uygunluk Düzeyine Dair Öğretmen Görüşleri.

Sıra	Meslekler	N	Min.	Mak.	$\bar{X}$	ss	Katılım Düzeyi
	Tüm meslekler	294	1	4,78	2,55	0.76	Uygun Değil
	Haber Sunucusu	294	1	5	3.27	1.34	Kararsızım
	Pilot	294	1	5	3.25	1.27	Kararsızım
	Bilişim Uzmanı	294	1	5	3.24	1.31	Kararsızım
	Güvenlik Görevlisi	294	1	5	3.17	1.34	Kararsızım
	Mühendis	294	1	5	3.06	1.27	Kararsızım
	Satış Görevlisi	294	1	5	3.04	1.30	Kararsızım
	Asker	294	1	5	2.94	1.34	Kararsızım
	Polis	294	1	5	2.92	1.44	Kararsızım

Sıra	Meslekler	N	Min.	Mak.	$\bar{X}$	ss	Katılım Düzeyi
	Tüm meslekler	294	1	4,78	2,55	0.76	Uygun Değil
	Finans Uzmanı	294	1	5	2.91	1.25	Kararsızım
	Eczacı	294	1	5	2.76	1.33	Kararsızım
	Cerrah	294	1	5	2.56	1.41	Uygun Değil
	Hekim	294	1	5	2.22	1.28	Uygun Değil
	Avukat	294	1	5	1.90	1.08	Uygun Değil
	Öğretmen	294	1	5	1.86	1.08	Uygun Değil
	Müzişyen	294	1	5	1.86	1.12	Uygun Değil
	Ressam	294	1	5	1.75	1.07	Kesinlikle Uygun Değil
	Psikolog	294	1	5	1.57	0.88	Kesinlikle Uygun Değil
	Yazar/Şair	294	1	5	1.45	0.82	Kesinlikle Uygun Değil
	Tüm mesleklerin ortalamasının anlamlı düzeyde üstünde						
	Tüm mesleklerin ortalamasının anlamlı düzeyde farklılaşmıyor						
	Tüm mesleklerin ortalamasının anlamlı düzeyde altında						

Araştırmaya katılan öğretmenlerin İnsansı robotların belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmasının uygunluk düzeyine dair görüşlerinin ortalamaları incelediğinde; katılımcıların insansı robotların bu mesleklerde insanların yerine kullanılması için genel anlamda uygun olmadığını ($\bar{X}= 2,55$) düşündükleri görülmektedir. Diğer mesleklere verilen puanlar bu ortalama değerle karşılaştırıldığında Haber Sunuculuğu ($\bar{X}= 3,27$), Pilotluk ($\bar{X}= 3.25$), Bilişim Uzmanlığı ($\bar{X}= 3,24$), Güvenlik Görevliliği ($\bar{X}= 3,17$), Mühendislik ($\bar{X}= 3,06$), Satış Görevliliği ($\bar{X}= 3,04$), Askerlik ($\bar{X}= 2,94$), Polislik ($\bar{X}= 2,92$), Finans Uzmanlığı ($\bar{X}= 2,91$) ve eczacılık ($\bar{X}= 2,76$) mesleklerinin puanının “*Kararsızım*” düzeyinde olduğu ve genel meslek ortalamasının anlamlı düzeyde üzerinde kaldığı görülmüştür. Katılımcıların, “*Uygun değil*” düzeyinde puan verdiği Cerrahlık ($\bar{X}= 2,56$) mesleğinin puanı ise genel meslek ortalamasıyla benzer bulunmuştur. Diğer taraftan “*Uygun Değil*” düzeyinde puanlanan Hekimlik ($\bar{X}= 2,22$), Avukatlık ($\bar{X}= 1,90$), Öğretmenlik ($\bar{X}= 1,86$) ve Müzişyenlik ($\bar{X}= 1,86$) mesleklerinin ve “*Kesinlikle Uygun Değil*” düzeyinde puanlanan Ressamlık ($\bar{X}= 1,75$), Psikologluk ($\bar{X}= 0,88$) ve Yazarlık/Şairlik ($\bar{X}= 0,82$) mesleklerinin uygunluk puanlarının ise tüm mesleklere ait ortalamasının anlamlı düzeyde altında kaldığı görülmüştür.

Araştırma kapsamında yer alan öğretmenlerin cevap ortalamaları; kullanılan beşli dereceleme ölçeğinde yer alan “*Kararsızım*”, “*Uygun Değil*” ve “*Kesinlikle Uygun Değil*” düzeylerinde

dağılım göstermiştir. Elde edilen sonuçlar bu üç seçenek üzerinden yorumlandığında; “Kararsızım” yanıtı genellikle teknik, güvenlik ve sosyal ilişkilerin baskın geldiği meslekler için verilmiştir. Buradan hareketle öğretmenlerin insansı robotların teknik bilgi gerektiren, sosyal ilişkilerin ağırlıklı olduğu ve savunma alanında yer alan mesleklerde kullanımına ilişkin negatif bir düşünceye sahip olmadıkları söylenebilir. Katılımcı ortalamalarının “Uygun Değil” seçeneğinde yer alan meslekler incelendiğinde; genel olarak insan yaşamı için kritik olan ve mesleki donanımın yanı sıra bireysel öngörü ve kararlarının öne çıktığı seçeneklerin olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultuda öğretmenler teknik bilginin yanı sıra bireysel öngörü ve kararların öne çıktığı meslekler için insansı robotların kullanımının uygun olmadığını düşünmektedirler. Bunun sebebi olarak; öğretmenlerin insansı robotların vicdani ve mantıksal çıkarımlar yapamayacak olduklarını düşünmelerinden kaynaklanabilir. “Kesinlikle Uygun Değil” seçeneğinin yoğunlaştığı meslekler incelendiğinde; belli yöntem ve tekniklerden ziyade insan duygularının ve yaratıcılığının ön çıktığı sanatsal alanlar olduğu görülmektedir. Buradan hareketle öğretmenlerin duyguların, yaratıcılığın ve insan ruhunun ön planda olduğu mesleklerde insansı robotların kesinlikle insanların yerini almayacağını düşünmektedirler.

Katılımcıların kendi meslekleri olan öğretmenlik mesleğinde insansı robotların insanların yerini almasına dair görüş ortalamaları incelendiğinde; 18 meslek grubunda 14. sırada “uygun değil” düzeyinde yer almış ve tüm mesleklerin ortalamasının anlamlı düzeyde altında olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle öğretmenlerin, insansı robotları öğretmenlik mesleği için uygun görmedikleri söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Tunceli ilindeki okullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin insansı robot teknolojisine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Ursavaş vd. (2014) Türkiye’de öğretmenlerin teknolojiye uyumunu irdeleyen çalışmaların çoğunlukla alt yapı, donanım, yazılım gibi faktörler ile bireysel olan psikolojik faktörleri (öz-yeterlik, kaygı, tutum vb.) irdeleyen çalışmaların bulunduğu, ancak sınıf içi kullanılabilecek eğitim teknolojileri ile ilgili öğretmenler üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda yapılan bu araştırma literatürdeki boşluğu doldurmanın yanı sıra gelecekte yapılacak çalışmalar içinde kaynak niteliği taşımaktadır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%85) insansı robot kavramını bildiklerini ifade etmişlerdir. İnsansı robot kavramını öğrendikleri bilgi edinme kaynaklarını

ise “İnternet” (%63.60) ve “TV” (%62.58) başta olmak üzere “Sosyal Çevre” (%18.70), “Dergi” (%16.32) ile “Gazete” (%15.30) ve “Diğer Kaynaklar” (kitap) (%1.36) olarak sıralamışlardır. Bu durumun nedeni, son zamanlarda yapay zekâ sistemleri üzerine yapılan çalışmaların hayata geçirilmesi ve bu durumun gündeme gelerek görsel ve sosyal medya kaynaklarında sıklıkla yer almasıdır. Ayrıca öğretmenler, bilgi edinme kaynaklarından sosyal ve görsel medya kaynaklarını diğer bilgi edinme kaynaklarına göre daha fazla takip ettikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumu destekleyen bir başka bulgu ise öğretmenlere verilen robot görsellerinden insansı robot olanları ayırt etmeleri istenen maddeye; kimlik verilen ilk insansı robot olarak sosyal ve görsel medyada yoğun olarak yer alan insansı robot “Sophia” (%91.15) görselini işaretlemiş olmalarıdır. Ancak diğer insansı robotlar için bu oranın önemli ölçüde düşmesinin bir başka nedeni ise, Sophia örneğinde olduğu gibi “insansı” kelimesinin yalnızca fiziksel olarak insana benzerliği çağrıştıran olması olabilir. Aynı zamanda katılımcıların verilen görseller içinde insansı olmayan tek robot “Mobil Robot” (%8.50) görseline en düşük oranda işaretlemiş olmaları bu robotun insanla herhangi bir fiziksel benzerliğinin olmayışından kaynaklanabilir. Katılımcıların insansı robot kavramına dair algıları genel olarak değerlendirildiğinde; büyük bir çoğunluğunun fiziksel olarak tamamen insansı görünüme sahip olan robotları insansı robot olarak tanımladıkları, robotların kısmen insansı bir görünüme sahip olduklarında ise katılımcıların hemen hemen yarısının insansı robot olarak tanımladıkları şeklinde yorumlanabilir. Sonuç olarak, öğretmenlerin insansı robot kavramını tamamen “insansı” kelimesiyle ilişkilendirdikleri ve insansı robotlar hakkında yeterli düzeyde farkındalığa sahip olmadıkları görülmüştür.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin İnsansı robotların belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmasının uygunluk düzeyine dair görüşlerinin ortalamaları incelendiğinde; katılımcıların insansı robotları bu mesleklerde insanların yerini alması için genel anlamda uygun bulmadıkları ($\bar{X}= 2,55$) görülmektedir. Diğer mesleklere verilen puanlar bu ortalama değerle karşılaştırıldığında Haber Sunucu, Pilot, Bilişim Uzmanı, Güvenlik Görevlisi, Mühendis, Satış Görevlisi, Asker, Polis, Finans Uzmanı ve Eczacılık mesleklerinin puanının “Kararsızım” düzeyinde olduğu ve genel meslek ortalamasının anlamlı düzeyde üzerinde kaldığı görülmüştür. Katılımcıların, “Uygun değil” düzeyinde puan verdiği Cerrahlık mesleğinin puanı ise genel meslek ortalamasıyla benzer bulunmuştur. Diğer taraftan “Uygun Değil” düzeyinde puanlanan Hekim, Avukat, Öğretmen ve Müzisyen mesleklerinin yanı sıra “Kesinlikle Uygun Değil” düzeyinde puanlanan Ressam, Psikolog ve Yazar/Şair mesleklerinin uygunluk puanlarının ise tüm mesleklere ait ortalamanın anlamlı düzeyde altında kaldığı görülmüştür.

İnsansı robotların belirli mesleklerde insanların yerine kullanılmasına dair öğretmen görüşleri uygunluk düzeyine göre; insansı robotların teknik bilgilere dayalı basamakların uygulanması ile ilgili mesleklerde insanların yerini almalarına dair olumsuz düşünmedikleri, ancak bilginin yanı sıra karar verme yorumlama ve duyguların ön plana çıktığı meslekler için uygun olmadığı, özellikle yeteneğin ve insan ruhunun öne çıktığı mesleklerde kesinlikle insanların yerini alamayacaklarını düşünmektedirler. Bu sonuç öğretmenlerin insansı robotları diğer robotlar gibi sadece mekanik ve teknik işler yapmadan öteye gidemeyecek araçlar olarak gördüklerinin bir kanıtıdır.

Sonuç olarak; araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunu insansı robot kavramından haberdar olduklarını ve bu kavramı çoğunlukla görsel ve yazılı medya kaynaklarından öğrendiklerini belirtmişlerdir. Ancak öğretmenlerin insansı robotlar ile ilgili değerlendirmeleri bu teknoloji hakkında henüz yeterince bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir.

Bu araştırmada öğretmenlerin insansı robot teknolojisini ilişkin görüşler 294 öğretmenin katılımıyla toplanmıştır. Elde edilen veriler çeşitli veri analizleri kullanılarak yorumlanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlardan yola çıkarak gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler ise;

Literatüre incelendiğinde özellikle ülkemizde insansı robotlar üzerine çalışmalar genellikle mühendislik alanında yoğunlaşmaktadır. Bu güncel teknolojinin gelişmiş birçok ülke tarafından eğitim alanında etkin şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle ülkemizde eğitim alanında kısıtlı olan insansı robotlar ile ilgili araştırmalar yapılmalıdır.

Eğitimde insansı robotlar ile ilgili çalışmalar sıklıkla öğrenciler üzerine yapılmaktadır. Eğitim uygulayıcıları olarak öğretmenlerinde göz ardı edilmemesi gereklidir. Bu nedenle öğretmenler ile eğitimde insansı robot kullanımı ile ilgili çalışmalar yapılmalıdır.

Eğitim alanında kullanılan mevcut teknolojiler ile insansı robot teknolojilerinin bu alanda kullanımı kıyaslanarak öğretmen ve öğrenci açısından sınırlılıkları ve üstünlüklerinin tespit edilmesi üzerine çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Aslan, E. (2014). Yabancı dil öğretiminde robot öğretmenler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 15-26.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Chang, C. W., Lee, J. H., Chao, P. Y., Wang, C. Y. & Chen, G. D. (2010). Exploring the possibility of using humanoid robots as instructional tools for teaching a second language in primary school. *Educational Technology & Society*, 13(2), 13–24.
- Cincioğlu, O., Şişman, B. & Yaman, Y. (2015). Exploring the utilization of robotic technology in foreign language teaching. *Istanbul Journal of Open and Distance Education*, 1 (2), 41-49.
- Han, J., Jo, H., Jones, V. & Jo, J. H. (2008). Comparative study on the educational use of home robots for children. *Journal of Information Processing Systems*, 4 (4), 159-167.
- Kelly, K., MacManus, D. B. & McGinn, C. (2013). Development of A Humanoid Robot For Education And Outreach. *30th Annual International Manufacturing Conference*. At University College Dublin, Ireland.
- Mubin, O., Stevens, C.J., Shahid, S., Mahmud, A. A., & Dong, J. J. (2013). A review of the applicability of robots in education. *Journal of Technology in Education and Learning* 1: 1-7. DOI: 10.2316/ Journal.
- Ursavaş, Ö. F., Şahin, S., & Mcilroy, D. (2014). Technology acceptance measure for teachers: T-TAM (Öğretmenler için teknoloji kabul ölçeği: Ö-TKÖ). *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 10(4), 885-917.
- URL-English Oxford Living Dictionaries.
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/humanoid> Son erişim tarihi: 24.10.2018.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

**PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN İYİ OLUŞLARININ,
STRES KAYNAKLARINA, YAŞAM STİLLERİNE VE ÇALIŞMA YAŞAMI
KALİTELERİNE GÖRE YORDANMASI**

PREDICTION OF THE WELL-BEING OF PSYCHOLOGICAL COUNSELORS AND
TEACHERS ACCORDING TO THEIR SOURCES OF STRESS, LIFE STYLES AND
PROFESSIONAL QUALITY OF LIFE

Prof. Dr. Fulya YÜKSEL ŞAHİN

Yıldız Teknik Üniversitesi

Merve EMRE

Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖZET

Araştırmada, stres kaynaklarının, yaşam stillerinin, çalışma yaşamı kalitelerinin, psikolojik danışman ya da öğretmen olmanın ve cinsiyetin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluşlarını anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırma, betimsel ve nedensel bir çalışmadır.

Araştırmanın çalışma grubunu 87 psikolojik danışman ve 463 öğretmen olmak üzere toplam 550 kişi oluşturmuştur. Araştırmada gerekli verileri elde etmek için, “PERMA İyi Oluş Ölçeği”, “Stres Kaynakları Ölçeği”, “Yaşam Stilleri Envanteri”, “Çalışanlar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği” ve “Kişisel Bilgiler Formu” kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS21 Paket Programı’ndan yararlanılmıştır.

Araştırmada, öncelikle stres kaynakları, yaşam stilleri, çalışanlar için yaşam kalitesi ve iyi oluş için yüzdelik değerleri hesaplanmıştır. Araştırmada, stres kaynaklarının, yaşam stillerinin, çalışma yaşamı kalitelerinin, psikolojik danışman ya da öğretmen olmanın ve cinsiyetin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluşlarını anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığını belirleyebilmek için Doğrusal Regresyon analizi yapılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin %48.9'unun stres kaynakları düşükken-azken; %51.1'inde stres kaynakları yüksek-fazla bulunmuştur. Psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin sahip oldukları yaşam stilleri için %51.7'sinde kontrol stili düşükken; %48.3'ünde kontrol stili yüksek bulunmuştur. %51.7'sinde benlik saygısı düşükken; %48.3'ünün benlik saygısı yüksek bulunmuştur. %37.7'sinin memnuniyet stili düşükken; %62.3'ünün memnuniyet stili yüksek bulunmuştur. %29.9'unun mükemmeliyetçilik stili düşükken; %70.1'inin mükemmeliyetçilik stili yüksek bulunmuştur. %52.1'inin beklenti stili düşükken; %47.9'unun beklenti stili yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin sahip oldukları çalışma yaşamı kalitesi için; %48.6'sında mesleki doyum düşükken; %51.4'ünde mesleki doyum yüksek bulunmuştur. %44.2'sinde mesleki tükenmişlik düşükken; %55.8'inde mesleki tükenmişlik yüksek bulunmuştur. %49.8'inde eş duyum yorgunluğu düşükken; %50.2'sinde eş duyum yorgunluğu yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin %49.4'ünün iyi oluş düzeyi düşükken; %50.6'sında iyi oluş düzeyi yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, stres kaynaklarına sahip olmak değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Stres kaynakları az olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, stres kaynakları fazla olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, yaşam stillerinden kontrolcü stilin ve beklenti stiline, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur. Yaşam stillerinden mükemmeliyetçilik stiline, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Mükemmeliyetçiliği yüksek olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, mükemmeliyetçiliği düşük olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Yaşam stillerinden benlik saygısı stiline, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Benlik saygısı yüksek olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, benlik saygısı düşük olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Yaşam stillerinden memnuniyet stiline, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Memnuniyeti yüksek olan psikolojik danışmanların ve

öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, memnuniyeti düşük olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, çalışma yaşamı kalitesinden mesleki doyum değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Mesleki doyum yüksek olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, mesleki doyum düşük olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışma yaşamı kalitesinden mesleki tükenmişlik değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Mesleki tükenmişliği düşük olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, mesleki tükenmişliği yüksek olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışma yaşamı kalitesinden eş duyum yorgunluğu değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Eş duyum yorgunluğu düşük olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş puan ortalaması, eşduyum yorgunluğu yüksek olanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışman ya da öğretmen olmak değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Psikolojik danışmanların iyi oluş puan ortalaması, öğretmenlerinkinden anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Ayrıca, araştırmanın sonucunda, cinsiyet değişkeninin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmanın bulguları, ilgili alanyazın ışığında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İyi Oluş, Stres Kaynakları, Yaşam Stilleri, Yaşam Kalitesi, Psikolojik Danışman, Öğretmen

SUMMARY

This study analyzes whether the sources of stress, life styles, professional quality of life, being a psychological counselor or a teacher and gender significantly predict the well-being of psychological counselors and teachers. This is a descriptive and causal study.

The study group consists of 550 people, 87 of which are psychological counselors and 463 teachers. "PERMA Well-being Scale", "Sources of Stress Scale", "Life Styles Inventory (LSI)",

"Professional Quality of Life" and a "Personal Information Form" were employed to obtain the required study data. Data analysis is based on the Software Package SPSS21.

First, the percentage values of sources of stress, life styles, professional quality of life and well-being were calculated for the study. Linear Regression analysis was performed to identify whether the sources of stress, life styles, professional quality of life, being a psychological counsellor or a teacher and gender significantly predict the well-being of psychological counselors and teachers.

The results revealed that 48.9% of psychological counselors and teachers have low-less sources of stress, while 51.1% of them have high-more sources of stress. For the life styles of psychological counselors and teachers, 51.7% of them were found to have low levels of control styles, while 48.3% of them have high levels of control styles. 51.7% of them were found to possess low self-esteem, while 48.3% of them have high self-esteem. 37.7% of them display low levels of satisfaction style, while 62.3% of them have high levels of satisfaction style. 29.9% of them were found to have low levels of perfectionism style, while 70.1% of them have high levels of perfectionism style. 52.1% of them have low levels of expectation style, while 47.9% of them have high levels of expectation style.

The results of the study demonstrated that as for professional quality of life of psychological counselors and teachers, 48.6% of them have low levels of job satisfaction, while 51.4% of them have high levels of job satisfaction. 44.2% of them have low levels of occupational burnout, while 55.8% of them high levels of occupational burnout. 49.8% of them exhibit low levels of empathy fatigue, while 50.2% of them have high levels of empathy fatigue.

According to the results of the study, it was revealed that 49.4% of psychological counselors and teachers have a low level of well-being, while 50.6% of them were found to have a high level of well-being.

The results of the study showed that the variable of having sources of stress is a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. It was found that psychological counselors and teachers with less sources of stress have significantly higher mean scores of well-being than those with more sources of stress.

The results of the study demonstrated that of all the life styles, controlling and expectation styles are not significant predictors of the well-being levels of psychological counselors and teachers. Among all the life styles, perfectionism style was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-

being of psychological counselors and teachers with high levels of perfectionism were found to be significantly higher than those with low levels of perfectionism. Of all the life styles, self-esteem style was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-being of psychological counselors and teachers with high levels of self-esteem were found to be significantly higher than those with low levels of self-esteem. Among all the life styles, satisfaction style was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-being of psychological counselors and teachers with high levels of satisfaction were found to be significantly higher than those with low levels of satisfaction.

According to the results of the study, as part of the professional quality of life, job satisfaction variable was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-being of psychological counselors and teachers with high levels of job satisfaction were found to be significantly higher than those with low levels of job satisfaction. As part of the professional quality of life, occupational burnout variable was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-being of psychological counselors and teachers with low levels of occupational burnout were found to be significantly higher than those with high levels of occupational burnout. As part of the professional quality of life, compassion fatigue variable was found to be a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of the well-being of psychological counselors and teachers with low levels of compassion fatigue were found to be significantly higher than those with high levels of compassion fatigue.

The results of the study showed that the variable of being a psychological counsellor or a teacher is a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers. The mean scores of well-being of psychological counselors were found to be significantly lower than the mean scores of well-being of teachers. Moreover, the results of the study revealed that the gender variable is not a significant predictor of the well-being levels of psychological counselors and teachers.

The study results are discussed in the light of the literature and certain suggestions are made.

Keywords: Well-being, Sources of Stress, Life Styles, Quality of Life, Psychological Counsellor, Teacher

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE OKUL YÖNETİCİLERİNİN MİKRO YÖNETİCİLİK DÜZEYLERİ

Prof. Dr. Mukadder Boydak ÖZAN

Fırat Üniversitesi

Öğr. Gör. Barış KARATAŞ

Munzur Üniversitesi

Özet

Günümüz örgütlerinin çalışma biçimlerinde özellikle örgüt yöneticilerinin sahip oldukları özellikler ve çalışma biçimleri örgütlerin başarılı olmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Çalışanlar kendilerini yöneticinin özelliklerine göre konumlandırmakta ve çalışmalarını yönetici özellikleri ile özdeşleştirme noktasındadır. Yönetici tipi olarak literatür de genellikle otokratik, demokratik ve serbest bırakıcı yönetici tipleri üzerinde durulmaktadır. Bunların yanında bir de mikro yönetici tipi vardır. Mikro yöneticiler işyerindeki hemen her duruma müdahale etmek isteyen tipler olarak belirtilebilir.

Bu çalışma da Tunceli ilinde Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı okullarda görev yapan toplam 21 öğretmen ile görüşülerek okul yöneticilerinin mikro yöneticilik düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda okul yöneticilerinin mikro yöneticilik düzeylerinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Yönetici Tipleri, Mikro Yönetim, Öğretmen, Okul Yöneticisi

Abstract

In the working styles of today's organizations, especially the characteristics and working patterns of the managers of the organizations have an important place in the success of the organizations. Employees position themselves according to the manager's features and identify themselves with their manager features. The literature as a manager type often autocratic, democratic and release manager types focus is on. There is also a type of micro-management. Micro managers can be specified as types that want to intervene in almost every situation in the workplace.

In this study, a total of 21 teachers working in the schools affiliated to the Ministry of Education in Tunceli were interviewed to determine the microeconomic level of school

administrators. As a result of the research, it was determined that the school administrators' microeconomic level was quite low.

Key Words: Management, Manager Types, Micro Management, Teacher, School Manager.

GİRİŞ

Günümüzde değişme ve gelişmelerin hızlı bir şekilde yaşandığı çalışma ortamlarında çalışanların motivasyonlarını (isteklendirme) etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar kişiden kişiye farklılıklar gösterebilir. Ancak, özellikle yöneticilerden kaynaklanan çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler için hemen hemen bütün çalışanlar benzer duygu ve düşüncelere sahiptir. Çalışanların işyeri motivasyonları onların üretkenlik potansiyellerini en iyi şekilde ortaya koymalarına veya potansiyellerinin çok altında performans göstermelerine sebep olmaktadır.

İş yeri motivasyonunun sağlanmasında en önemli görev yöneticilere düşmektedir. Yöneticilerin benimsediği yönetim tarzları iş ortamındaki çalışma iklimini ve verimi doğrudan etkilediği için çalışanlar tarafından en çok dikkat edilen husus olmaktadır. Yöneticiler yönetim tarzı oluştururken kuşkusuz birçok etkenden etkilenmektedirler. Bunlar yöneticinin kişilik özellikleri, eğitim seviyesi, çalışma geçmişi, yapılan işin niteliği, çalışan personelin özellikleri, çalışma ortamı, çevresel etkiler vb. olarak sıralanabilir.

Yöneticilerin benimsedikleri yönetim anlayışı içinde bulunduğumuz bilgi ve teknolojinin etkisine açık çalışma ortamlarında daha fazla ilgi çekmekte ve çalışanlar tarafından sorgulanmaktadır. Bilgiye ulaşımın internetin gelişmesiyle kolay ve ucuz olması çalışanların farkındalıklarını artırmakta ve iş ortamındaki beklentilerini yükseltmektedir. Bu durum yöneticilerin yönetim tarzları üzerinde bir baskı oluşturabilir.

YÖNETİM

Güncel Türkçe sözlükte yönetim, “yönetme işi, çekip çevirme, idare” olarak belirtilmektedir (TDK, 2018). Yönetime ilişkin olarak alan yazında bir çok farklı tanımlama yapılmıştır. Bursalıoğlu (2010), yönetim ifadesinin ortaya çıkmasını belirli amaçları gerçekleştirmek için planlı olarak hareket eden insanlığın tarihi kadar eski olduğunu belirtmiştir. Thompson (1998), yönetimi belirlenmiş olan amaçların gerçekleştirilmesi için insan kaynağından yararlanmak şeklinde ifade etmiştir. Yönetim, bir örgütün belirlenen amaçlarına ulaşmak için dayanışma ve işbirliği ile yapılan bilinçli ve düzenli eylemler

toplamıdır (Sabuncuoğlu, Tokol,2001:164). Yönetim ,planlama, örgütleme, kadrolama, yöneltme ve denetleme gibi işlevleri yerine getirme işidir (Genç, 2007). Diğer bir tanımlamaya göre; yönetim, başkaları aracılığıyla iş yapmak olarak tanımlanmaktadır (Koçel,2011:62). Yönetim, işgücü, sermaye, ekipman vb. kaynakları etkin bir biçimde örgütün amaçları doğrultusunda düzenlemeyi gerektirir (Rachman vd.,1993:154). Güler (2011) ise, yönetimi ekonomik ve toplumsal olarak bireylerin birlikte iş görme amacıyla bir araya gelmesi olarak tanımlamıştır. Belirlenmiş amaçları olan ve toplumsal bir ihtiyacı karşılayan örgütlerin (en az iki kişiden oluşan) amaçlarını gerçekleştirmek için yapmış oldukları tüm faaliyetleri yönetim olarak açıklanabilir. Yönetim bir örgütün amaçlarına ulaşmak için yapması gerekenlerin belirli bir süreci kapsaması ve bu sürecin organize edilmesi olarak da tanımlanabilir.

Kişilerinde bireysel amaçlarını gerçekleştirmek için yapmaları gereken bütün faaliyetleri yönetmeleri gerekmektedir. Bu noktadan bakıldığında, toplumdaki her bireyin aslında bir yönetici olduğu söylenebilir.

Yöneticilik ve Yönetici Tipleri

Yönetici bir örgütün belirli amaçlarına ulaşmasını sağlamak için gerekli olan prosesleri düzenleyen ve etkinliğine yön ve anlam kazandıran kişi ya da kişiler olarak belirtilebilir. Şimşek (2010) yöneticiyi, başkalarının yardımıyla örgüt amaçlarını gerçekleştiren, yönetme sorumluluğunu üstlenen ve bir meslek olarak yönetim işini yapan kişi olarak tanımlamıştır. Örgüte en uygun yönetim biçimini seçen ve uygulayan kişi (Balci,2008), örgüt amaçları doğrultusunda insan kaynakları, diğer maddi kaynakların zaman baskısı altında temini ve etkili kullanımı konusunda verimli ve uyumlu çalışması sağlayan kişi yöneticidir (Parlak 2011).

Yöneticilik işlevleri yerine getirilirken yapılan uygulamalara göre belirli yönetici tipleri oluşturulmuştur. İlgili literatür tarandığında genellikle; otokratik yönetici, demokratik yönetici ve sorumsuz veya sorumluluk almayan yönetici şeklinde üç farklı başlık altında incelenmiştir.

Otokratik Yönetici. Otokratik yöneticiler genellikle hiyerarşinin fazla olduğu örgütlerde ve bürokratik yönetim tarzının uygulandığı örgütlerde yoğun olarak görülebilen bir yöneticilik uygulaması olduğu söylenebilir. Otokratik yöneticiler örgüt çalışanlarının yönetici tarafından verilen görevleri genellikle sorgulamadan yerine getirmelerini isterler. Çalışanlardan görevleri belirlendikten sonra, kendilerine verilmiş görevleri herhangi bir fikir ifade etmeden, soru sormadan yerine getirmeleri beklenmektedir (Simith ve Vigor, 1991: 83). Otokratik yöneticiler yönetimin en önemli görevinin çalışanlara ne yapmaları gerektiğini söylemek

olduğuna inanırlar (Kanten, P. ve Ülker, F. (2014). Yine otokratik yöneticiler, astlarının işlerle ilgili kararlara katılmalarına ve işin proseslerine ilişkin özerkliğe sahip olmalarına imkan vermemektedir(Ronald, 2004: 821).

Demokratik Yönetici. Çalışanların örgütsel karar alma süreçlerine katılmasını ve yetki devrini önemseyen bir yönetim tarzı olmasından dolayı çağdaş örgüt yapılarında önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Kanten, P. ve Ülker, F. (2014). Bu tarzı benimseyen yöneticiler çalışanların önerilerini ve tecrübelerini dikkate alarak, çalışanlarla birlikte süreçlere ilişkin kararlar verirler. Çalışanlardan uyum içerisinde ve işbirlikçi çalışmaları beklenmektedir.

Serbest-Bırakıcı Yönetici. Genelde yenilikçilik ve yaratıcılığın ön planda olduğu astların üzerinde gözetim baskısının daha az olmasını hedefleyen bir tarzdır. Serbest bırakan yöneticiler, çalışanların kendi hedeflerini belirlemelerine, işe dönük süreçlerde otonomiye sahip olmalarına, görev ve sorumluluk alanlarında karar almalarına olanak tanımaktadır (Kanten, P. ve Ülker, F. (2014).

Mikro yönetim

Yönetim tarzları arasında genellikle yer verilmemesine rağmen hemen hemen her örgüt tipinde kullanılan yöneticilerin yönetim tarzı olarak uyguladıkları bir yöntem olan mikro yönetim; yönetimde detaylara önem verilerek çalışanların zorlandığı ve performanslarında düşüşe sebep olan bir tarzdır. Basitçe ifade edilecek olursa yöneticinin çalışanları sürekli olarak takip ve gözlem altında tutması şeklinde ifade edilebilir. Son yıllarda ülkemizde de özellikle özel sektör çalışanları tarafından daha fazla tanınıyor olması, mikro yönetim tarzı yöneticilik uygulamasının azımsanamayacak düzeyde kullanıldığını göstermektedir.

Mikro yöneticiler kullandıkları tarzı kendilerince çok iyi ve verimli olarak göstermeye çalışsalar da gerçek böyle değildir. Çalışanların kendilerini sürekli olarak izleniyor hissettiklerinde iş stresleri artmakta verimleri ve yaratıcılıkları düşmektedir. İş doyumu ve aidiyet duyguları sürekli törpüleneceği için genelde kullanılmaması önerilen bir yöntemdir. Çalışanlar kendi uzmanlıklarının ve becerilerinin yok sayıldığı ve işe yaramadıkları düşüncesine kapılmakta ve yapmakta oldukları işten ve ya iş yerinden uzaklaşma arayışı içinde olmaktadır.

Mikro yönetim alan yazın incelendiğinde farklı ifadelerle belirtilmeye çalışılmıştır. Bu ifadelerden bazıları ve yaygın olarak kullanılanları aşağıda verilmeye çalışılmıştır. Başkasının

faaliyetlerine, sorumluluklarına, karar verme yetkisine ve otoritesine uygunsuz müdahale algısıdır. Ayrıca bir örgütte süreç, politikalar, sistemler ve prosedürlerle ilgili olarak sıkıntılar oluşturan herhangi bir aktivite olabilir. Temel olarak, mikro yönetim, insanların veya işle ilgili konuların aşırı, istenmeyen ve verimsiz girişimlerle bozulmasıdır (Chambers, H. E. 2009). Wright (2000) tarafından yapılan başka bir tanıma göre, mikro yönetim işleri yakından yönetmek ve iş süreçlerini veya henüz tamamlanmamış işlerin değerlendirilmesidir. Genel olarak, kötü yönetim özellikleri mikro yönetime de atfedilmektedir (Alvesson ve Sveningsson, 2003). Mikro yönetim, aşırı kontrol ve yakın denetim ile karakterize edilen bir yönetim tarzı olarak tanımlanabilir (Alvesson ve Sveningsson, 2003).

Bir alt yönetimin verdiği her kararı ikinci kez kontrol eden, çalışanların hazırladığı raporların yazı tipi ve boyutu hakkında endişelenen ya da tüm çalışanlarının e-postalarını denetleyen rahatsız edici yöneticilerdir. Bu tip yöneticiler çalışanların sadece sınırlarını ve morallerini bozmakla kalmıyorlar, aynı zamanda örgütün verimliliğine de ciddi zararlar veriyorlar. Bu tip yöneticiler uzun vade de örgütün sağlığını da tehlikeye atabilirler (Richard D. White 2010).

Mikro yönetim göreceli bir terimdir. Bu duruma ve ilgili insanlara bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Badger et al., 2009). Bir işe yeni başlayan çalışan ile yakından ilgilenilmesi ve neleri ne şekilde yapacağını kendisine anlatılması normal bir durum olarak karşılanırken aynı çalışanın tecrübe kazandıktan sonra yaptığı işlerle ilgili kendisine bir şeyler anlatılması mikro yönetim olarak görülmektedir. Bir yöneticinin mikro yönetme nedenleri arasında şunlar olabilir: bir şeylerin ters gideceği korkusu; ekibin yeni bir işi başaracak potansiyel beceriye sahip olmadığını düşünmek veya mikro yönetimin çalışanları yönetmek için uygun bir yöntem olduğunu düşünüyor olmak olabilir. Mikro yöneticilerin en yaygın sorunu, bu şekilde davrandıklarının farkına varmadıklarından ve bu nedenle değişemediklerinden kaynaklanmaktadır. Bu, çalışanların tutumlarının bozulmasına neden olur ve yalnızca işler üzerinde değil çevre üzerinde de olumsuz etki yaratır (Badger et al., 2009).

Mikro yönetici olan insanların genellikle yetersiz oldukları ve bunun neticesinde de çalışanları gereksiz yere aşırı zorladıkları algısı yoğun olarak kabul görmektedir. Bu tip yöneticiler kendi eksikliklerini bildikleri için kendilerini güvende hissetmek ve bulundukları pozisyonu kaybetmemek adına astlarına karşı daha otokratik davranırlar. Mikro yöneticiler, madde bağımlısı olan birçok kişi gibi, başkalarını kontrol etmeye bağımlı olduklarının en son farkına varan kişilerdir. Daha üst seviyede mikro yöneticiler, kişisel sorumluluklarını veya

hesap verebilirliklerini kabul etmeyen ve kendi hatalarını başkalarının hatası gibi göstermeye çalışarak patolojik davranırlar (Richard D. White, 2010).

Literatür incelemesi sonucunda mikro yöneticilerde en fazla gözlemlenen durumlar belirlenmeye çalışılmıştır. Mikro yöneticilerin genel olarak aşağıdaki özellikleri gösterdikleri görülmektedir.

- Mikro yöneticiler yetki ve sorumluluklarını paylaşmazlar.
- Mikro yöneticiler astlarını çok sık denetler ve bezdirirler.
- Mikro yöneticiler astlarının kişisel ve mesleki gelişimlerine destek sağlamazlar.
- Mikro yöneticiler işleri ile ilgili kararlar alırken astlarının fikirlerine önem vermezler.
- Mikro yöneticiler astlarının çalışmalarını sık sık bölerler ve verimli çalışmalarını engellerler.
- Mikro yöneticiler genel olarak yetersiz tiplerdir.

Belirlenmiş olan mikro yönetici özellikleri dahilinde de araştırma soruları oluşturularak nitel bir çalışma gerçekleştirilmesine yönelinmiştir. Yukarıda belirlenmiş olan 6 farklı durum bu çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır.

AMAÇ

Bu araştırmanın amacı: “Öğretmenlerin görüşlerine göre okul yöneticilerinin mikro yöneticilik düzeylerinin belirlenmesi”dir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

- 1) Okul yöneticiniz yetki ve sorumluluklarını öğretmenler ile paylaşır mı? Nasıl?
- 2) Okul yöneticiniz denetleme yetkisini hangi sıklıkta, hangi amaçla kullanmaktadır?
- 3) Kişisel ve mesleki gelişiminize okul yöneticiniz nasıl etki etmektedir?
- 4) Okulunuzla ilgili kararlar alınırken sizin görüş ve önerilerinize ne derece önem verilmektedir?
- 5) Derslerinizle ilgili plan ve uygulamalara yöneticinizin müdahalesi var mıdır? Ne şekilde müdahale edilmektedir?
- 6) Okul yöneticinizi yeterli görüyor musunuz? Neden?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, Tunceli ilinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin mikro yönetim algılarının belirlenmesine yönelik olarak nitel araştırma

yöntemlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma, doğal ortamında, katılımcıların görüşlerinin detaylı olarak aktarıldığı, sözel verilerden oluşturulan, bütüncül ve karmaşık bir çerçeve içerisinde, sosyal ya da insani olguların belirlenmeye çalışıldığı bir süreçtir (Cresswell, 1994). Olgu bilim deseni, farkında olduğumuz ancak hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız olguların ifade edilmesi için bireylerin deneyimlerinden yararlanan bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini 2018-2019 öğretim yılında Tunceli ilinde bulunan MEB’e bağlı okullarda görev yapan toplam 965 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde maliyet, ulaşım ve erişilebilirlik gibi özellikler dikkate alınarak tesadüfi küme örneklem yöntemi ile Tunceli ilin de görev yapan ilkokul (6), ortaokul (8) ve liselerde (7) olmak üzere toplam 21 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunu temsil eden öğretmenlerin demografik bilgileri, Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler.

Katılımcı	Okul türü	Branş	Kıdem (Yıl)	Cinsiyet	Katılımcı	Okul türü	Branş	Kıdem	Cinsiyet
K1	Ortaokul	İngilizce	8	Kadın	K12	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	10	Kadın
K2	Lise	Bilgisayar	4	Erkek	K13	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	11	Kadın
K3	Lise	Beden Eğitimi	6	Erkek	K14	Ortaokul	İngilizce	3	Kadın
K4	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	23	Erkek	K15	Lise	İngilizce	7	Erkek
K5	Lise	Bilgisayar	6	Kadın	K16	Ortaokul	Özel Eğitim	3	Kadın
K6	Ortaokul	Fen Bilgisi	12	Erkek	K17	Ortaokul	Türkçe	8	Erkek
K7	Lise	İngilizce	18	Erkek	K18	Ortaokul	Beden Eğitimi	9	Erkek
K8	Lise	Bilgisayar	2	Kadın	K19	Ortaokul	Sosyal Bilgiler	8	Kadın
K9	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	13	Kadın	K20	Lise	Bilgisayar	5	Erkek
K10	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	11	Kadın	K21	İlkokul	Sınıf Öğretmeni	6	Kadın
K11	Ortaokul	Sosyal Bilgiler	7	Kadın					

Veri toplama aracı

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Öğretmenlerin mikro yönetim algılarının belirlenmesinde daha kapsayıcı olacağı düşüncesi ile bu tekniğin kullanılmasına karar verilmiştir.

Literatür taraması yapıldıktan sonra, çalışmanın amacına uygun olarak öğretmenlerin görüşlerini belirlemeye yönelik 6 açık uçlu sorudan oluşan bir yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formunun, uzman görüşüne başvurularak geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Uzman görüşleri (n=3) doğrultusunda altı soruyu içeren görüşme formları öğretmenlere verilmiş, gerekli açıklamalar yapılmış ve bu formlardaki sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Öğretmenler tarafından doldurulan bu görüşme formları araştırmanın temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Öğretmenlerin görüşleri dikkate alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlemesinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde, temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunu okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yolla görüşme formlarından elde edilen veriler tanımlanmaya ve verilerin içinde gömülü olabilecek gerçekler belirlenmeye çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

BULGULAR

1- Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Yetki ve Sorumluluk

Paylaşımı

Okul yöneticiniz yetki ve sorumluluklarını öğretmenler ile paylaşır mı? Nasıl? Sorusuna ilişkin olarak 21 öğretmenden görüş istenmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinin 18’i (% 85,7) paylaşım olduğunu belirtmiş ve paylaşımın sorumluluklar üzerinden yapıldığını vurgulamışlardır. Katılımcı öğretmenlerden 3’ü (%14,3) okul yöneticilerinin yetki ve sorumluluklarını paylaşmadığını belirtmiştir. Okul yöneticilerinin yetki paylaşımı konusunda ise öğretmenlerin görüşlerine göre istekli olmadıkları görülmektedir. Okul yöneticilerinin yetki ve sorumluluk paylaşımına ilişkin örnek katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir.

“K7 - Yetkiyi paylaşmaz ama sorumlulukları dağıtır.”

“K2 - Öğretmenler kurul toplantılarında ve yazılı olarak ders yılı başında tebliğ ederek paylaşır.”

“K6 - Bazı konularda paylaşımında bulunabiliyor. Yetki konusu dışında var olan görevlerinden bazılarını öğretmenlere görev vererek paylaşıyor.”

Katılımcıların belirtmiş oldukları ifadeler genel olarak (%85,7) okul yöneticilerinin sorumluluklarını paylaştıklarını ancak yetkilerini paylaşmadıklarını göstermektedir. Yetki paylaşımı konusunda yeterince bilgi sahibi olunmaması, yetki paylaşımının ülkemiz kamu kurumlarında da pek görülmemesi yetki paylaşımı konusunda kurumlarımızda var olan örgütsel kültürden kaynaklanabilir. Yine katılımcıların çok az bir kısmı (%14,3) okul yöneticilerinin yetki ve sorumluluklarını hiç paylaşmadığını belirtmiştir. Bunun sebebi olarak yöneticilik vasfına haiz olmayan kişilerinde yönetici atama kurallarının net olarak belirlenmemesinden kaynaklı olarak yönetici olarak atanmaları gösterilebilir.

2- Öğretmen Görüşlerine Göre Okul yöneticilerinin denetleme yetkisi kullanımı

Okul yöneticiniz denetleme yetkisini hangi sıklıkta, hangi amaçla kullanmaktadır? Sorusuna yönelik olarak öğretmenlerin görüşleri analiz edilerek aşağıdaki bulgular elde edilmiştir. Öğretmenlerin 4'ü (%19) okul yöneticisinin denetleme yetkisini kullanmadığını belirtmiştir. Buna ilişkin örnek öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir.

“K16 – Çok kullanmıyor. Yani ben 3 yıldır herhangi bir şeyi denetlediğini görmedim.”

“K19 – Okul yöneticimiz odasından ayrılmadığı için denetleme yetkisini kullandığına şahit olmadım.”

Öğretmenlerin 5'i (%24) dönem başlarında ya da dönem sonlarında genelde bir kez denetleme yapıldığını ve denetimlerin gerekli olan evrakların kontrol edilmesi şeklinde olduğunu yani rutin işleyişin sağlanması amaçlı yapıldığını belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir.

“K10 – Her dönem bir kez sınıfa giriyor ve gerekli evraklara bakıyor.”

“K2 – İşlerin sağlıklı ilerlemesini sağlamak amacıyla dönem sonlarında genelde evrak isteyerek kullanır.”

Öğretmenlerin 10'u (%47) yöneticilerin denetleme yetkilerini gerekli gördükleri zamanlarda işlerin sağlıklı yürütülmesi ve işleyişin kontrol edilmesi amacıyla yapıldığını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin okul işlerinin sağlıklı yürütülmesine ilişkin örnek görüşleri aşağıdaki gibidir.

“K12 – gerektiği zaman eğitim-öğretimin aksamaması için denetler.”

“K3 – İşlerin yürür durumunu kontrol etmek amacıyla ve yanlış giden işleyiş varsa, düzeltmek, onarmak gibi amaçlarla kullanır.”

Okul yöneticilerinin denetleme yetkisi kullanımına ilişkin olarak 2'si (%10) öğretmenlerin kişisel gelişimlerine katkı sağlamak amacı ile okul müdürlerinin gerekli gördüğü zamanlarda kullandıklarını belirtmiştir. Bu görüşler aşağıdaki gibidir.

“K1 – Çok sık olmamakla birlikte, gerekli görülen durumlarda kullanır. Genellikle kişisel gelişimimize katkı, eksikliklerin gözlemlenmesi ve giderilmesi amacıyla yapar.”

“K4 - Çok sık olmamakla birlikte kişisel gelişimi gerçekleştirmek amacı ile kullanır.”

Genel olarak okul yöneticilerinin denetleme yetkilerini olumsuz kullanmadıkları ifade edilmiştir. Okul yöneticilerinin önemli bir kısmının denetleme yetkisini okuldaki işlerin aksamadan yürütülmesi ve gerekli bürokratik süreçlerin tamamlanması için kullandıklarını belirtebiliriz.

3- Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Öğretmenlerin Kişisel ve Mesleki Gelişimine Katkısı

Kişisel ve mesleki gelişiminize okul yöneticiniz nasıl etki etmektedir? Sorusuna dönük olarak öğretmenlerin görüşlerine ilişkin 20 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin 6'sı (%30) ne mesleki nede kişisel gelişimleri noktasında okul yöneticilerinin herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Buna ilişkin örnek öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir.

“K21 – Okul yöneticimiz kişisel çabalarımıza şahit olmamaktadır. İlgilendiğini de düşünmüyorum.”

“K10 – Kendim projeler ürettiğimde bilgi veriyorum. Bir süre değerlendiriyor. Herhangi bir etkisi yok. Motive edici bir etkisini görmedim.”

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimine olumlu yönde etki ettiğini öğretmenlerin 14'ü (%70) bildirmektedir. Bu görüşü savunan öğretmenlerin genel olarak mesleki gelişimin desteklendiğini vurguladıkları görülmektedir. Buna ilişkin örnek öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir.

“K20 - Olumlu yaklaşır. Yapacağımız proje ve öneri varsa destekler.”

“K15 - Mesleki tecrübelerimizin gelişmesi için çeşitli yönlendirmeler yapar.”

“K11 – Destekleyici tavır sergilemektedir.”

4- Öğretmen Görüşlerine Göre Okulla İlgili Kararlar Alınırken Öğretmenlerin Görüş ve Önerilerinin Önemi

Okulunuzla ilgili kararlar alınırken sizin görüş ve önerilerinize ne derece önem verilmektedir? Sorusuna yönelik olarak öğretmenlerin 21'i görüş bildirmiştir. Bu görüşlerin 3'ü

(%14,3) okulla ilgili kararlar alınırken öğretmenlerin görüş ve önerilerine önem verilmediğini belirtmiştir. Buna ilişkin örnek öğretmen görüşleri aşağıdaki gibidir.

“K8 – Toplantılar sadece yapıldı demek için yapılır.”

“K16 – Önem verildiğini Düşünmüyorum.”

Okul yöneticilerini okula ilişkin kararlar alınırken öğretmenlerin görüş ve önerilerine kısmen önem verildiğini 6 (%28,57) öğretmen ifade etmiştir. Kısmen öğretmenlerin görüş ve önerilerinin dikkate alındığını belirten örnek öğretmen ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“ K1 – Gerektiğinde fikirlerimize başvurur ama çoğu durumda kendisi karar verir. Genellikle bizi sadece dinler.”

“K20 – Sıklıkla görüşlerimize başvurmaz. Ama arada bir görüşlerimizi alır.”

Öğretmenlerin belirttiği görüşlere göre katılımcı olan 21 öğretmenden 12’si (57,14) okul yöneticilerinin okula ilişkin kararlar alınırken öğretmenlerin görüş ve önerilerinin dikkate alındığını ve önem verildiğini ifade etmiştir. Bu görüşlere ilişkin örnek ifadeler aşağıda verilmiştir.

“K17 – Ortak kararalar alınıp uygulanmaktadır. Genel olarak resmi işler genel uygulanması gereken formatta uygulanırken, özerk kalan işler öğretmen ve idareci işbirliği ile yapılmaktadır.”

“K13 – Her konu hakkında öğretmenlerin görüş ve önerileri alınarak ortak karar doğrultusunda hareket edilir.”

5- Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Öğretmenlerin Dersleri İle İlgili Plan Ve Uygulamalara Müdahalesi

Derslerinizle ilgili plan ve uygulamalara yöneticinizin müdahalesi var mıdır? Ne şekilde müdahale edilmektedir? Sorusuna öğretmenlerin 13’ü (%62) okul yöneticilerinin herhangi bir müdahalesinin olmadığını belirtmiştir. Bu ifadelerden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

“K20 – Hayır müdahalesi yoktur. Esnektir.”

“K8 – Hayır, müdahale yoktur.”

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin dersleri ile ilgili plan ve uygulamalara müdahale etmesine ilişkin katılımcı öğretmenlerin 6’sı (%28,57) yöneticilerin müdahalede bulunduklarını ifade etmişlerdir. Bu müdahalenin ne şekilde olduğu sorusuna ise derslerle ilgili amaç ve hedeflere ulaşmanın sağlanabilmesi amacıyla olumlu bir müdahale olduğunu belirtmişlerdir. Bu ifadelerin bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir.

“K4 – Gerektiğinde vardır. Müfredatın sağlıklı uygulanması amacı ile gerekli yerlerde müdahalede bulunur.”

“K17 – Amaçlanan hedefler doğrultusunda müdahale edilmektedir. Eğer hedeflere ulaşmada sıkıntılar yaşıyorsa müdahale gerçekleşmektedir.”

Derslerin plan ve uygulanmasına yöneticilerin müdahalesine dönük 2 (%9,5) katılımcı öğretmen, müdahale edildiğini ve bu müdahalenin olumsuz bir müdahale olduğunu ifade etmiştir. Örnek ifadeler aşağıda verilmiştir.

“K10 – Planlar aylık inceleniyor.”

“K19 – Evet var. Esnek değildir. İnisiyatif alınmasına da izin verilmez. Kendisi de almaz.”

6- Öğretmen Görüşlerine Göre Okul Yöneticilerinin Yeterliliği

Okul yöneticinizi yeterli görüyor musunuz? Neden? Sorusuna katılımcı öğretmenlerin 20’si cevaplayarak katkıda bulunmuştur. Öğretmenlerin görüşlerine göre okul yöneticilerinin yeterliliği konusunda 13 (%65) öğretmen okul yöneticisini yeterli gördüğünü ifade etmiştir. Yeterli gördüğünü ifade eden öğretmenlerin örnek ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“K5 – Okulda her türlü etkinlik ve işlem aksamadan yürüyor.”

“K13 – Okul Yöneticimizi yeterli görüyorum. Mesleki ve kişisel anlamda kendisini geliştiren, yenileyen, olumlu ve motive edici davranış ve tutumlar sergileyip dinleyen ve çözüm odaklı bir yapıya sahiptir.”

“K1 – Basit eksiklikler dışında genellikle yeterli görüyorum. Çünkü her konuda yeterli bilgi, birikim ve deneyime sahiptir. Ama hepimiz gibi onunda eleştirilebilir yönleri ve uygulamaları vardır mutlaka. Ama yöneticilik değil liderlik eder bizlere.”

Öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin yeterliliğine ilişkin katılımcı öğretmenlerin 7’si (%35) okul yöneticilerini yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu yöneticilerin genel olarak yöneticilik vasıflarını taşımadıklarını belirtmişlerdir. Okul yöneticilerini yetersiz gören örnek öğretmen ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“K16 – Asla yeterli görmüyorum. Çünkü inisiyatif almaktan uzak, eğitimin kalitesini asla önemsemeyen, aman bana bir şey olmasın, başım ağrımasın derdinde bir insan.”

“K19 – Hayır, görmüyorum. Önümüzü açmadığı, yol göstermediği için.”

“K21 – Hayır, görmüyorum. Vaktinin çoğunu odasında geçirir. Esnek değildir. İnisiyatif almaz.”

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Mikro yönetimin ülkemizde fazla bilinmeyen bir yönetim tarzı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim ortamlarında çalışan öğretmenler tarafından mikro yönetimin nasıl algılandığını belirlemeye dönük olarak yapılan bu çalışmada belirlenen amaç doğrultusunda sonuçların elde edildiği söylenebilir. Okul yöneticilerinin okul yönetme süreçlerindeki davranışlarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi ve mikro yönetim uygulama seviyelerinin belirlenmesi için yapılan çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Öğretmenlerin görüşlerine göre okul yöneticilerinin sorumluluklarını paylaşma konusunda (%85.7) oldukça istekli oldukları görülmüştür. Buna karşın aynı okul yöneticilerinin yetki paylaşımı konusunda isteksiz oldukları ve yetkilerini paylaşmadıkları görülmektedir. Katılımcıların 3'ü (14.3) okul yöneticilerinin yetki ve sorumluluklarını paylaşmadıklarını belirtmişlerdir. Sorumlulukların paylaşılmasının yüksek oranda olmasının sebebi olarak yöneticilerin kendi iş yüklerini hafifletmek olduğu düşünülebilir. Çünkü, aynı yöneticiler yetkilerini paylaşmak istememektedir. Yöneticilerin bazıları, geleneksel yönetici olduğundan, astlarını yönetmek, politika oluşturmak, eşgüdüm sağlamak ve denetlemekten ziyade işi kendisinin yapması, ayrıntı ile uğraşmak, tüm sorunları çözmeye çalışmak gibi yanlış alışkanlık içinde bulunduklarını ve yetki devrine soğuk baktıklarını, ayrıca çalışanlarına güvenmemelerinin bir sonucu olarak yetki devrinden kaçınmaktadır. (Özdayı, N. 2001). Yetkinin paylaşılması Mikro yöneticilerin genel özelliklerinden birisi olan yetki paylaşmama durumunun okul yöneticilerinde de var olduğu belirlenmiştir.

Mikro yöneticilerin genel özelliklerinden birisi olarak literatürde de geniş yer bulan denetleme yetkisinin kullanımına ilişkin olarak öğretmenlerin görüşleri incelenmiştir. İnceleme neticesinde katılımcı öğretmenlerin görüşlerine göre, okul yöneticilerinin çok büyük bir kısmı (%81) denetleme yetkilerini kullanmaktadır. Okul yöneticilerinin az bir kısmı (%19) ise bu yetkilerini kullanma gereği duymamaktadır. Denetleme yetkisini kullanan okul yöneticileri bu yetkilerini astlarını motive etmek, rutin iş akışının sağlanması, gerekli yönlendirme ve belirlenen hedeflere ulaşımın sağlanması amacıyla kullandıkları belirlenmiştir. Topcu, İ. (2010). Özel ve devlet okulları yöneticileri ile yaptığı bir çalışmada, her iki okul türünde de yöneticilerin sınıfları gözlemlediği, bunun yanı sıra öğretmenlerin diğer çalışmalarını da dikkate aldıklarını ve her iki okul türünde de akademik başarıya önem verildiğini belirtmiştir. Okul yöneticilerinin denetleme yetkilerini bir mikro yönetici gibi kullanmadıkları görülmektedir.

Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin kişisel ve mesleki gelişimlerine destek noktasında katılımcılar genel olarak (%70) destek olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların bazıları da yöneticilerinin herhangi bir etkisi olmadığını (%30) ifade etmiştir. İlkokul, ortaokul ve liselerde görev yapan okul müdürlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkılarının öğretmenlere göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır (Bilge, B., & Aslanargun, E, 2018). Bu ifadeler ışığında okul yöneticilerinin genel olarak kişisel ve mesleki gelişim konusunda mikro yönetici özelliği taşımadıkları belirtilebilir. Yöneticinin kişisel ve mesleki gelişimleri konusunda herhangi bir etkisinin olmaması bu yöneticileri mikro yönetici olarak tanımlayabilmek için yeterli değildir. Çünkü kişisel ve mesleki gelişime destek olmamakla, kişisel ve mesleki gelişim konusunda etki etmemek farklı durumları ifade etmektedir.

Mikro yönetici özelliklerinden birisi olan astların kararlara katılımına ilişkin olarak, katılımcı öğretmenlerin 12'si kararlara katıldıklarını, 6'sı kısmen kararlara katılabildiklerini ve 3'ü de kararlara katılamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden hareketle okul yöneticilerinin yaklaşık %14 oranında bu durum için mikro yönetici özelliği taşıdığı görülmektedir. Yine öğretmenlerin dersleri ile ilgili plan ve uygulamalarına okul yöneticilerinin etkisi incelendiğinde sadece %9.5 oranında olumsuz bir müdahalenin olduğu görülmektedir. Bu olumsuz müdahale durumu tipik bir mikro yönetici davranışı olduğundan dolayı, okul yöneticilerinin %9,5 oranında bu durum için mikro yönetici özelliği taşıdıklarını söyleyebiliriz.

Yöneticilerin yetersiz olması mikro yöneticilik yaklaşımının daha fazla kullanılmasına yönlendirmektedir. Bu paralelde yöneltilen “okul yöneticinizi yeterli görüyor musunuz” sorusuna katılımcı öğretmenlerin %65 yeterli gördüğünü, %35 ise okul yöneticisini yeterli görmediğini belirtmiştir. Bizim araştırmamızdan farklı olarak; okul yöneticilerinin yeterliklerine ilişkin çok sayıda araştırma yapıldığı ve bu araştırmaların büyük çoğunluğunun, yöneticilerin yeterlik ve etkililik düzeylerini “düşük” olarak görülmektedir (Kaya, 1993; Dönmez, 2002; Yavuz, 2006). Bu ifadelerden hareketle okul yöneticilerinin %35 oranında mikro yönetici özelliği gösterebileceği söylenebilir.

Genel olarak çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde, okul yöneticilerinin düşük bir oranda mikro yöneticilik özelliği sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bunun oluşmasında etkili olabilecek çevresel unsurlar ve yöneticilerin kişilik özellikleri ayrı ayrı dikkate alınarak daha geniş bir çalışmanın yapılmasının yararlı olacağı kanısı oluşmaktadır.

Mikro yönetim ifadesi genel olarak özel sektör çalışanlarının tanıdığı bir yönetim tarzı olarak görülmektedir. Buna karşın, kamu kurumlarında çalışan kişilerin mikro yönetime ilişkin algılarının daha sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. White Jr, R. D. (2010) Nijerya da bulunan

bazı şirketlerin yöneticileri ile yaptığı çalışmada, Nijerya da bulunan küçük işletmelerin yönetimi için mikro yönetimin uygun olduğunu ve çalışma ortamının uygun yönetim biçimini belirlediğini belirtmiştir. Özel sektörde daha iyi tanınan bir yaklaşım olmasının sebebi olarak özel sektörde görev yapan yöneticilerin iş değişimlerinin ve iş sirkülasyonlarının daha fazla olması gösterilebilir. Kamu kurumlarında görev yapan yöneticilerin iş akışları genel olarak stabil olmasından ve yoğun olarak bürokratik süreçlerle meşgul olunmasından dolayı mikro yönetim anlayışı yaygın olmayabilir. Daha geniş kamu ve özel sektör çalışanlarını kapsayacak mikro yönetim çalışmalarının yapılmasında bu çalışmanın öncülük edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alvesson, M., & Sveningsson, S. (2003). Good visions, bad micro-management and ugly ambiguity: contradictions of (non-) leadership in a knowledge-intensive organization. *Organization studies*, 24(6), 961-988.
- Badger, W., Sullivan, K., Wiesel, A., & Bopp, P. H. (2009). Profiling the leadership of project managers. *International Journal of Construction Education and Research*, 5(2), 121-146.
- Balcı, A. (2008). Eğitim ve Okul Yöneticiliği El Kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bilge, B., & Aslanargun, E (2018). Öğretmenlerin Mesleki Gelişimleri Ve Okul Müdürlerinin Katkı Düzeyleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 278-303.
- Bursalıoğlu, Z. (2010). Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama. Ankara: Pegem Akademi.
- Chambers, H. E. (2009). My Way Or the Highway: The Micromanagement Survival Guide: Easyread Super Large 20pt Edition. ReadHowYouWant. com.
- Creswell, John. W. (1994). Research Design: qualitative and quantitative approaches. Thousand Oaks: Sage Publication.
- Dönmez, B. (2002). Müfettiş, okul yönetici ve öğretmen algılarına göre ilköğretim yöneticilerinin yeterlilikleri. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 29, 27-45.
- Genç, N. (2007). Yönetim ve Organizasyon. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Güler, B. A. (2011). Türkiye'nin Yönetimi (3. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Kanten, P., & Ülker, F. (2014). Yönetim tarzının üretkenlik karşıtı iş davranışlarına etkisinde işe yabancılaşmanın aracılık rolü. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (32), 16-40
- Kaya, Y. K. (1993). Eğitim yönetimi. Ankara: Bilim Yayınları.
- Koçel, Tamer, (2011) İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Basım.

- Parlak, B. (2011). Kamu Yönetimi Sözlüğü. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Özdayı, N. (2001). Eğitim yöneticilerinin yetki devri ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin verimlilik açısından değerlendirilmesi, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi Yıl : 2001, Sayı 13, Sayfa : 151-164. **URL:** <http://hdl.handle.net/11424/3329>.
- Rachman, David, Michael H. Mescon, Courtland L. Bovee & John V. Thill, Business Today, New York: Mc Grew-Hill Inc., 1993.
- Ronald, G. (2004). Laissez-Faire Leadership, Encyclopedia of Leadership, Sage Publications.
- Robert F. Wright, (2000) "Strategies for avoiding the micro management trap", Management Decision, Vol. 38 Issue: 5, pp.362-364, <https://doi.org/10.1108/00251740010340544>
- Sabuncuoglu, Zeyyat ve Tuncer Tokol, (2001). İşletme. Bursa: Ezgi Yayınları.
- Smith, Norman ve Vıgor, Hilary (1991), People in Organizations, Oxford University Press, Oxford.
- Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, M. Ş. (2010). Yönetim ve Organizasyon. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Thompson, B. L. (1998). Yeni Yöneticinin El Kitabı (Çev. Vedat G. Diker). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Topcu, İ. (2010). Devlet ve Özel İlköğretim Okullarında Yöneticilerin Öğretimin Denetimi Görevlerini..., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34(2), 31-39.
- White Jr, R. D. (2010). The micromanagement disease: Symptoms, diagnosis, and cure. *Public Personnel Management*, 39(1), 71-76.
- Yavuz, M. (2006). İlköğretim okul müdürlerinden beklenen roller ve karşılanma düzeyleri. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı, 16, 657-670.

24-26 MAYIS 2019

OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ GELİŞİM EĞİTİMLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Mukadder Boydak ÖZAN

Fırat Üniversitesi

Öğr. Gör. Barış KARATAŞ

Munzur Üniversitesi, bariskaratas@munzur.edu.tr

Özet

Günümüz toplumsal yaşamının en önemli kurumlarından biri olan eğitim kurumlarında mesleki gelişim diğer kurumlara nazaran daha büyük bir önem teşkil etmektedir. Eğitim kurumları toplumları geleceğe hazırlayan kurumlar olarak kabul edildiğine göre; sürekli olarak hem kurumsal anlamda hem de kurumun çalışanlarının bireysel olarak mesleki gelişim konusunda duyarlılığının yüksek olması beklenir.

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimlerine ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırma tesadüfi küme örneklem yöntemi ile 2018-2019 eğitim öğretim yılında Tunceli ilinde bulunan okullarda görev yapan 12 okul yöneticisi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplamak için 4 adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde olgu bilim deseni uygulanmıştır. Araştırma sonunda okul yöneticilerinin öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerini, eğitimlerin içeriği, sürekliliğinin olmaması, alana uygun olmaması, uzmanların yetersizliği gibi nedenlerden ötürü yetersiz buldukları görülmüştür. Yine araştırma kapsamında öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engeller, mesleki gelişime teşvik eden unsurlar ve mesleki gelişim faaliyetlerinin daha verimli olabilmesi için okul yöneticilerinin önerileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki gelişim, hizmet içi eğitim, okul yöneticileri, öğretmenler

ABSTRACT

In educational institutions, which are one of the most important institutions of today's social life, professional development is more important than other institutions. Educational institutions are considered as institutions that prepare societies for the future; it is expected that the institution's employees will always have a high level of sensitivity to professional development.

This study, which examines the opinions of the school administrators on the teachers' professional development training, was carried out with 12 school administrators who work in schools in Tunceli province in the 2018-2019 academic year by random sampling method. Semi-structured interview forms consisting of 4 open-ended questions were used to collect data. In the given analysis, case science design was applied. At the end of the research, it was seen that the school administrators found the professional development activities applied for teachers insufficient for the reasons, content of trainings, lack of continuity, improper the feild, insufficiency of experts. Again, within the scope of the research, the barriers to the professional development of teachers, the elements that encourage professional development and the suggestions of the school administrators to make the professional development activities more efficient were examined.

Key Words: Professional development, in-service training, school administrators, teachers

Mesleki gelişimin çalışılan süreç içerisinde sürekli olarak devam etmesi gereken bir ihtiyaç olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Bireylerin çalışma alanlarına ilişkin bilgi ve becerilerini arzu edilen seviyede tutabilmelerinin yegane koşulu mesleki gelişim çalışmalarıdır.

Bilgi çağının en önemli özelliklerinden birisi de bilgilerin hızlı olarak değişmesi ya da güncellenmesi olarak kabul görmektedir. İçinde bulunduğumuz bilgi çağı mevcut bilgilerimizin yeterli olmadığını ve sürekli olarak bilgilerimizi güncellememiz gerektiği gerçeğini hemen hemen her gün farklı biçimlerde göstermektedir. Bilgilerin bir ihtiyaçtan kaynaklı olarak güncellenmesi mesleki gelişimin temel unsurlarından biridir.

Toplumsal ve bireysel ihtiyaçların dinamik bir şekilde değişim göstermesine paralel olarak iş yaşamında da çalışan bireylerin dinamik olarak bilgi ve becerilerini güncellemeleri gerekmektedir. Bilgi ve becerilerini güncel tutamayan bireylerin çalışma yaşamında ne kendileri, ne çalıştıkları kurumlar ne de o kurumlardan istifade edenler için faydalı olamayacakları bir gerçektir. Bu gerçeklik önümüzde dururken, hem kurumlar hem de bireyler mesleki gelişim konusunda hızlı bir rekabet içerisindeyler.

Günümüz toplumsal yaşamının en önemli kurumlarından biri olan eğitim kurumlarında mesleki gelişim diğer kurumlara nazaran daha büyük bir önem teşkil etmektedir. Eğitim kurumları toplumları geleceğe hazırlayan kurumlar olarak kabul edildiğine göre; sürekli olarak hem kurumsal anlamda hem de kurumun çalışanlarının bireysel olarak mesleki gelişim konusunda duyarlılığının yüksek olması beklenir.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz çağın bilgi ve teknoloji olarak sürekli değişime ve gelişmelere sahne olması, toplumsal ve kurumsal yapıların da bu değişimlere uymasını gerektirmiştir. Kurumsal yapılar personellerinin değişim ve dönüşüm ihtiyaçlarını karşılamak için personel geliştirme, mesleki gelişim, hizmet içi eğitim, insan kaynaklarının geliştirilmesi, gibi aynı içeriklere sahip fakat farklı isimlendirilen yöntemleri kullanmaktadırlar. Genel olarak mesleki gelişim hayat boyu öğrenme ile aynı paralelde duran bir ifade olarak göze çarpmaktadır.

Herhangi bir çalışma alanına ilişkin olarak çalışan bireylerin işleri ile ilgili yasal, teknolojik, kuramsal ve bireysel olarak günün ihtiyaçları doğrultusunda gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları bütün faaliyetler mesleki gelişim olarak belirtilebilir. Alan yazında mesleki gelişime ilişkin olarak farklı tanımlamalar mevcuttur. Guskey (2000)'e göre, mesleki gelişim öğretmenlerin mesleki bilgi, beceri ve tutumlarının geliştirilmesi ve öğrencilerini daha ileri seviyelere taşımaları için düzenlenen süreç ve etkinliklerin tümüdür. Verimsiz uygulamaları düzeltmeyi, geliştirilen eğitim politikalarına zemin oluşturarak uygulanmasını ve değişimin kolay olmasını sağlamayı amaçlar (Blandford, 2000). Fullan ve Steigelbauer (1991) ise mesleki gelişimi, bir kişinin yaptığı işe dönük olarak hizmet öncesi, hizmet içi yani emekliliğine kadar geçen süre içerisinde formal ve informal olarak edindiği öğrenmelerin toplamı şeklinde ifade etmiştir.

Toplumsal yaşamın her noktasına girmiş olan bilgi ve teknolojideki değişim, yapısal olarak bütün kurumları ve bireyleri bir şekilde etkilemekte ve değişime yönlendirmektedir. Değişim ve dönüşümü en fazla hisseden kurumsal yapıların başında ise eğitim kurumları gelmektedir. Şu sebeple, eğitim kurumları toplumları geleceğe hazırlaması beklenen kurumlar olarak kabul görmektedir. Rekabet koşullarına ayak uydurabilmesi ve aktif olarak kurumsal yapılarını devam ettirebilmesi için eğitim kurumlarının çalışanlarının mesleki gelişimleri önem arz etmektedir. Okullardan eğitim hizmeti alan öğrencilerin gereken donanımla yetiştirilmesi için öğretimin niteliğinin artırılması öğretmenlerin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir (Seferoğlu, 2004; Şişman, 2005). Okullarda görev yapan öğretmenlerin yeterli olabilmeleri için mesleki becerilerini ve kendilerini yenileme ve geliştirme uğraşı içerisinde olmaları önemli olarak görülmektedir (Şişman, 2011). Özellikle internet kullanımındaki artışla beraber okullardan hizmet alan öğrencilerin bilgiye çok kolay ve hızlı ulaşabilmeleri öğretmenlerin okuldaki rollerinin doğrudan bilgi kaynağı olan öğretmenden bilgiye ulaşmada rehber olan öğretmene dönüşmesi, mesleki gelişim konusunda öğretmenleri zorlamaktadır. İlğan (2013)'a göre,

okullarda görev alacak öğretmenlerin hem hizmete başlamadan önce hem de hizmet süreleri içinde gerekli donanımı edinmeleri için mesleki gelişim etkinlik ve faaliyetleri önemli görülmektedir.

Öğretmenlerin mesleki yeterliliklerinin arttırılması eğitimin müşterisi konumunda bulunan öğrencilerin öğrenme ve motivasyon süreçleri üzerinde olumlu etki yaparak öğrencilerin daha iyi öğrenen bireyler olmasına yardımcı olacaktır. Öğretmenlerin kendilerini zamanın ruhuna uygun olarak güncellemesi ve değiştirmesi eğitimdeki başarıyı daha yüksek seviyelere taşıyacaktır. Toplumun değişim ve gelişim sürecinde ihtiyaç duyacağı bireylerin yetişmesinde büyük bir sorumluluk taşıyan eğitimcilerin görev süreleri içinde niteliklerini daha iyi hale getirmeleri içinde bulundukları mesleğin vazgeçilmezidir (Kaya & Kartallıoğlu, 2010).

Ülkemizde öğretmenlerin mesleki gelişimlerine destek sağlamak için yapılan faaliyetlere baktığımızda, MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından düzenlenen hizmet içi eğitim seminerleri, her eğitim yılında okul içinde uygulanan öğretmen seminer çalışmaları, iller bazında gerçekleştirilen alan odaklı çalışmalar ve Okul Temelli Mesleki Gelişim OTMG uygulamaları yer almaktadır. Yapılan bu çalışmaların öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ne oranda fayda sağladığına ilişkin bir değerlendirmenin yeterince yapılamaması, mesleki gelişim çalışmalarının etki düzeyleri hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamasına neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle, öğretmenlerin mesleki gelişimleri için uygulanan çalışmaların okul yöneticileri gözüyle değerlendirilmesinin hem uygulanan yöntemlerin verimliliği hem de daha etkili mesleki gelişim faaliyetlerinin organize edilmesi çalışmalarında yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimlerini nasıl değerlendirdiklerini belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Bu amacı gerçekleştirmek için okul yöneticilerine aşağıda yer alan dört açık uçlu soru yöneltilmiştir. Bunlar;

- 1) Öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerini yeterli görüyor musunuz? Neden?
- 2) Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engeller nelerdir?
- 3) Öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlar nelerdir?
- 4) Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olması için öneri ve tavsiyeleriniz nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışmada, Tunceli ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda yöneticilik yapan okul müdürleri ve okul müdür yardımcılarının, öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ilişkin algılarının belirlenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar katılımcıların görüşlerinin doğrudan ve detaylı olarak aktarıldığı, sözel verilerden oluşan, bütüncül ve karmaşık bir çerçevede, sosyal ya da insani olguların belirlenmeye çalışıldığı bir süreçtir (Cresswell, 1994). Olgu bilim deseni, farkında olduğumuz fakat hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığımız olguların ifade edilmesi için bireylerin tecrübelerinden yararlanılan bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde evrenden örneklem alma yoluna gidilmiştir. Çalışmada tesadüfi küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Tunceli il merkezinde bulunan okullarda görevli olan okul müdürleri ve okul müdür yardımcıları oluşturmaktadır. çalışma grubunu temsil eden okul yöneticilerinin demografik bilgileri, Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Ait Demografik Bilgiler.

Katılımcı	Okul Türü	Cinsiyet	Yöneticilik Süresi (yıl)	Yöneticilik Kademesi	Öğretmenlik Süresi (yıl)
K1	Orta Okul	Erkek	8	Müdür	20
K2	Lise	Kadın	2	M. Yardımcısı	3
K3	İlkokul	Erkek	5	M. Yardımcısı	17
K4	Lise	Erkek	10	Müdür	15
K5	Lise	Kadın	12	Müdür	22
K6	Lise	Erkek	10	M. Yardımcısı	20
K7	Ortaokul	Erkek	3	Müdür	11
K8	Lise	Kadın	5	M. Yardımcısı	7
K9	Lise	Erkek	11	M. Yardımcısı	19
K10	Lise	Erkek	2	M. Yardımcısı	9
K11	Lise	Kadın	16	M. Yardımcısı	20
K12	Lise	Erkek	11	Müdür	16

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Okul yöneticileri olan okul müdürleri ve okul müdür yardımcılarının,

öğretmenlerin mesleki gelişimlerine ilişkin algılarının belirlenmesinde daha kapsayıcı olacağı düşüncesi ile bu tekniğin kullanılmasına karar verilmiştir.

Gerekli alan yazın incelemesi neticesinde çalışmanın amacına uygun olarak okul müdürleri ve okul müdür yardımcılarının görüşlerini belirlemeye dönük olarak dört(4) açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme formunun, uzman görüşlerine başvurularak geçerliği sağlanmaya çalışılmıştır. Uzman görüşleri (n=3) doğrultusunda dört(4) açık uçlu soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formları okul yöneticilerine verilmiş, gerekli açıklamalar yapılmış ve bu formlardaki sorulara yanıt vermeleri istenmiştir. Okul müdürleri ve okul müdür yardımcıları tarafından doldurulan bu görüşme formları araştırmanın temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Okul yöneticilerinin görüşleri temel alınarak elde edilen verilerin analizinde nitel araştırmaların çözümlenmesinde kullanılan “içerik analizi” yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yönteminde, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar başlığı altında bir araya getirerek verileri okuyucunun anlayacağı biçimde yorumlamaktır. İçerik analizinin temel amacı, elde edilen verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi yöntemiyle veriler tanımlanmaya ve verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Tunceli il merkezinde bulunan okullarda görevli 15 okul yöneticisi durumunda (pozisyonunda) bulunan okul müdür ve müdür yardımcısına, yarı yapılandırılmış görüşme formu uyarlanmıştır. Bu görüşme formlarından 3’ü araştırma için yeterli içeriğe sahip görülmediğinden dolayı araştırmada 12 görüşme formundan elde edilen veriler kullanılmıştır. Görüşme formları üzerinde çözümlemeler yapılmış ve formların her birine sırayla sayı numaraları verilmiştir. Yönetici görüşlerinin analizinde, ifadelerin benzerliğine göre gruplandırmalar yapılarak temalar ve kategoriler oluşturulmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişim eğitimlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla araştırmaya katılan okul yöneticilerine 4 açık uçlu soru sorulmuş ve alınan görüşler temalandırılarak kategorilere ve kodlara ayrılmıştır.

1- Öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin yeterliliğine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri

“Öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerini yeterli görüyor musunuz? Neden?” sorusuna yönelik olarak okul yöneticilerinin görüşlerinden hareketle oluşturulan tema, bu temaya ilişkin kategoriler ve kategorilere bağlı kodlar frekans ve yüzde değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin yeterliliğine ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri.

	Kod Adı	Katılımcılar	f	%(≈)
Yetersiz	Süreklilik	K8, 5, 11,	3	%17
	Alan	K6, 7, 12	3	%17
	İçerik	K4, 1,	2	%11
	Uygulama	K10, 12	2	%11
	Uzman yetersizliği	K3, 4,	2	%11
	Merkeziyetçilik	K3,	1	%6
	Zaman	K3,	1	%6
	Plan	K2,	1	%6
	Felsefe	K2,	1	%6
Yeterli	Olanak	K9	1	%6
	Ulaşım	K9	1	%6

Tablo 2 incelendiğinde okul yöneticilerinin öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerine ilişkin olarak, büyük bir çoğunluğunun görüşü (n=15) mesleki gelişim faaliyetlerinin yetersiz olduğu yönündedir. Sadece iki (n=2) görüş öğretmenler için uygulanan mesleki gelişimin yeterli olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin yetersizliğinin nedenleri frekans ve yüzde değerlerine göre sıralandığında, eğitim faaliyetlerinin sürekliliğinin olmaması (n=3 ,%17), faaliyetlerin alana uygun olmaması (n=3, %17), eğitim içeriklerinin uygun olmaması (n=2, %11), faaliyetlerde uygulamanın eksikliği (n=2, %11), faaliyetlerde uzmanların yetersizliği (n=2, %11), faaliyetlerin merkezlerce belirlenmesi (n=1, %6), faaliyet zamanının yetersizliği (n=1, %6), faaliyetlerin plansızlığı (n=1, %6) ve faaliyetlerin bir felsefesinin olmaması (n=1, %6) unsurlarının öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin yeterli olmamasına etkili olabileceği görüşündedirler. Büyük oranda mesleki gelişimin yetersiz olduğunun vurgulanmasının bir sebebi olarak öğretmenlere uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin okul ortamına taşınamaması gösterilebilir. Yine hizmet içi eğitimlerde belirlenmiş olan konuların alanda uygulamasının net ve anlaşılır bir tarzda aktarılmaması da faaliyetleri yetersiz kılmaktadır. Bunların yanı sıra eğitimlerin aynı öğretmenlere periyodik aralıklarla verilmesi yerine her defasında farklı eğitimlere farklı öğretmenlerin katılması hem plansızlığı hem de süreksizliği işaret etmektedir. Eğitim konularının eğitimi alacak olan öğretmenler tarafından belirlenmemesi, eğitimlere ilişkin planların uzun süreli hazırlanmaması,

bir iki güne sıkıştırılmış yoğun içerikli faaliyetlerin düzenlenmesi, mesleki gelişim faaliyetlerinin yetersizliğine neden olarak gösterilebilir. Katılımcıların öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engellere ilişkin örnek doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir.

K2: “Hayır, yeterli bulmuyorum. Eğitsel açıdan başarısı uluslararası değerlendirmeler ile kanıtlanmış ülkelerde mesleki gelişim faaliyetleri yoğun ve planlı bir şekilde uygulanırken hatta bu bir felsefe haline getirilmişken, ülkemizde bu faaliyetler zaman kaybı ve verimsiz ürünlere gebe kalmıştır.” (plan, felsefe)

K8: “Hayır yeterli görmüyorum. Yeterli sıklıkta yapılmıyor.” (süreklilik)

K3: “Kesinlikle yeterli görmüyorum. Öncelikle bu tür faaliyetlerin bir döneme sıkıştırılması, etkinliklerin tatil dönemine getirilmesi etkiliyor. Etkinliklerin uzun ders süresi ve kısa dönem olarak yapılması, eğitmenlerin öğretmenlere göre daha donanımlı olmaması, öğretmenlerin fikirleri alınmadan tepeden inme yöntemle etkinliklerin planlanması.” (uzman yetersizliği, merkeziyetçilik, zaman)

2- Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engellere ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri

“Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engeller nelerdir?” sorusuna yönelik okul yöneticilerinin görüşlerine uygun olarak oluşturulan tema, bu temaya bağlı kategoriler ve bu kategorilere bağlı olarak oluşturulan kodlar Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engellere ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri.

	Kod Adı	Katılımcılar	f	%(≈)
Engelleyen Unsurlar	Maddi	K2, 1, 3, 10, 12	5	%21
	Eğitimlerin Niteliği	K2, 8, 12	3	%13
	Motivasyon Eksikliği	K6, 4, 9	3	%13
	Toplumsal Statü			
		K4, 9	2	%8
	İş Yoğunluğu	K1, 10	2	%8
	Kaynak Eksikliği	K1, 12	2	%8
	Üniversite Eğitimi			
		K7, 5	2	%8
	Eğitimlerin Süreksizliği	K2	1	%4
	Kurumsal Yapı	K6,	1	%4
	Sistem Değişimi	K7	1	%4
	Teşvik Edilmeme	K4	1	%4
	Kariyer Basamaklarının Olmaması	K3	1	%4

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engellere ilişkin olarak 12 farklı görüş belirttikleri görülmektedir. Bu görüşler frekansa göre sıralandığında, maddi unsurlar (n=5, %21), hizmet içi eğitimlerin niteliği (n=3, %13),

motivasyon eksikliği (n=3, %13), toplumsal statüsü (n=2, %8), iş yoğunluğu (n=2, %8), kaynak eksikliği (n=2, %8), üniversite eğitimi (n=2, %8), eğitimlerin süreksizliği (n=1, %4), kurumsal yapı (n=1, %4), sistem değişimi (n=1, %4), teşvik edilmeme (n=1, %4) ve kariyer basamaklarının olmaması (n=1, %4) faktörlerinin öğretmenlerin mesleki gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği görüşündedirler.

Okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişimini engelleyen unsurlar olarak en fazla odaklandıkları görüşün maddi olanaklarla ilgili olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin ücretlerinde yapılacak olan iyileştirmelerin motivasyonu etkileyeceği ve teşvik edici bir unsur olacağı düşünülebilir. Yine öğretmenlerin mesleki gelişimlerinde üniversite eğitimi ve hizmet içi eğitimlerin tek bir çatı altında toplanmasının daha yararlı olabileceği söylenebilir. Mesleki gelişimin önünde engel olarak görülen unsurların eğitim sisteminin yapısal sorunları olduğu söylenilebilir. Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki engellere ilişkin görüşlerle ilgili örnek doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir.

K1: “Ders saatlerinin yoğunluğu, kaynak yetersizliği ve maddi olanaksızlıklar engellemektedir.” (iş yoğunluğu, kaynak eksikliği, maddi)

K10: “Mesleğin toplumdaki statüsünün düşük olarak algılanması öğretmenlerin motivasyonlarını çok olumsuz etkilemektedir. Mesleki olarak kendini iyi yetiştiren öğretmenlerin teşvik edilmesi konusunda yetersizlikler kişinin kendini geliştirmesini etkilemektedir.” (motivasyon eksikliği, teşvik edilmeme)

K7: “Öğretmenlik mesleğinde gelişimin önündeki en büyük engel eğitim sisteminin sürekli değişmesidir. Öğretmen eğitimlerinin üniversitelerde tam anlamıyla verilmemesi.” (sistem değişimi, üniversite eğitimi)

K12: “Öğretmenlerin maddi imkanlarının sınırlılığı, kaynakların yetersizliği, alanında uzman donanımlı yetiştiricilerin azlığı.” (maddi, kaynak eksikliği, eğitimlerin niteliği)

3- Öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlara ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri

Okul yöneticilerine yöneltilen “öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlar nelerdir?” sorusuna dönük görüşlerden hareketle oluşturulan tema, bu temalara bağlı kategoriler kategorilere bağlı olarak oluşturulan kodlar, frekans ve yüzde değerleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlara ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri.

	Kod Adı	Katılımcılar	f	%(≈)
Teşvik Unsurları	Mesleki Gereklilikler	K6, 2, 12, 11, 3	5	%33
	Başarı İhtiyacı	K5, 1, 12	3	%20
	Öğrenci	K10, 11, 3	3	%20
	Teknoloji	K10, 12	2	%13
	Motivasyon	K5	1	%7
	Gelişim İhtiyacı	K8,	1	%7

Tablo 4 incelendiğinde, okul yöneticilerinin öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden 6 farklı görüş belirtmişlerdir. Bu görüşler frekans değerlerine göre sıralandığında, mesleki gereklilikler (n=5, %33), başarı ihtiyacı (n=3, %20), öğrenci (n=3, %20), teknoloji (n=2, %13), motivasyon (n=1, %7) ve gelişim ihtiyacı (n=1, %7) şeklindedir. Katılımcıların görüşlerine göre öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden en önemli unsur mesleğin icrasında gerekli olan temel gerekliliklerdir. Öğretmenlik mesleğinin doğası gereği sürekli olarak öğrencilerin taleplerine dönük gelişimin sağlanması gerekmektedir. Başarı ihtiyacının ve öğrenci etkisinin aynı oranda mesleki gelişime teşvik ediyor görünmesi mesleğin sosyal bir yapıya sahip olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Yine bireysel motivasyonun ve gelişim ihtiyacının daha bireysel boyutlarda mesleki gelişime etki ettiği savunulabilir. Okul yöneticilerinin öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlara ilişkin görüşleri ile ilgili örnek doğrudan alıntılar aşağıda verilmiştir.

K6: “Öğretmenlik mesleğinin doğası gereği.” (mesleki gereklilik)

K2: “Sürekli değişen ve gelişen meslek dünyasına adapte olmasının zorunluluk haline gelmesi.” (mesleki gereklilik)

K11: “Öğrencilere karşı yeterli olmak için mesleki anlamda her zaman gelişime açık olmak zorundasınız.” (öğrenci)

K12: “Öğrenme arzusu, teknolojik gelişmeler ve eğitimdeki yeni yaklaşımlar teşvik eden unsurlardır.” (gelişim ihtiyacı, teknoloji)

4- Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olmasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri

“Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olması için öneri ve tavsiyeleriniz nelerdir?” sorusuna yönelik olarak okul yöneticilerinin görüşleri ile oluşturulan tema, bu temalara bağlı kategoriler, kategorilere bağlı olarak oluşturulan kodlar, frekans ve yüzde değerleri Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olmasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri.

	Kod Adı	Katılımcılar	f	%(≈)
Mesleki Gelişim Önerileri	Ücretlerin artırılması	K7, 6, 3	3	%13
	Hizmet içi eğitimlerin sürekliliği	K2, 10, 11	3	%13
	Alana uygun eğitimler	K1, 9, 8	3	%13
	Liyakat	K3, 5	2	%9
	Öğretmenlik eğitime giriş sınavı	K9, 3	2	%9
	Ödül	K5, 4,	2	%9
	Eğitim içeriklerinin güncellenmesi	K2,	1	%4
	Öğretmenlerin istediği eğitimlerin verilmesi	K4,	1	%4
	Materyal	K8	1	%4
	Ders yükünün azaltılması	K10,	1	%4
	Adalet	K5	1	%4
	Staj süresi	K12,	1	%4
	Kariyer basamakları	K3,	1	%4
	Öğretmen liselerinin açılması	K12,	1	%4

Tablo 5 incelenecek olursa, okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olması yönünde 14 farklı görüş belirtmişlerdir. Bu görüşler frekans değerlerine göre sıralandığında; ücretlerin artırılması (n=3, %13), hizmet içi eğitimlerin sürekliliği (n=3, %13), alana uygun eğitimler (n=3, %13), liyakat (n=2, %9), öğretmenlik eğitime giriş sınavı (n=2, %9), ödül (n=2, %9), eğitim içeriklerinin güncellenmesi (n=1, %4), öğretmenlerin istediği eğitimlerin verilmesi (n=1, %4), Materyal (n=1, %4), ders yükünün azaltılması (n=1, %4), adalet (n=1, %4), staj süresi (n=1, %4), kariyer basamakları (n=1, %4), öğretmen liselerinin açılması (n=1, %4) olduğu görülmektedir.

Okul yöneticileri öğretmenlere uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin yeterli olabilmesi, başka bir ifadeyle mesleki gelişim eğitimlerinden istenilen faydanın sağlana bilmesi için öncelikle öğretmenlerin ekonomik olarak güçlendirilmesi gerektiğini, öğretmenlere verilen hizmet içi eğitim faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanmasını ve hizmet içi eğitim konularının bire bir alana özgü olması gerektiği görüşlerini belirtmişlerdir. Hizmet içi eğitimlerinin veriminin artması için ikincil olarak öğretmenlik ve yönetim kademelerinde liyakatin saplanması gerektiğini, üniversite giriş sınavı aşamasında öğretmenlik bölümlerini seçmek isteyen öğrencilere öğretmenlik meslek giriş sınavı yapılmasını ve mesleğin gerekliliklerini yerine getiren öğretmenlerin ödüllendirilmesinin katkı sunacağına ilişkin görüşlere sahiptirler.

Yine farklı başlıklar altında üçüncül öneriler diyebileceğimiz, hizmet içi eğitim içeriklerin günün koşullarına uygun olarak güncellenmesi gerektiğini, eğitim konularının belirlenmesinde öğretmenlerin taleplerinin dikkate alınmasını, gerekli olan eğitim-öğretim materyallerinin sağlanmasını, öğretmenlerin ders saatlerinin azaltılmasını, öğretmenler arasında adaletin sağlanmasını, öğretmenlik stajlarının üniversite eğitiminin ikinci yılından itibaren alan uygulamalı olarak yapılması gerektiğini, öğretmenlere kariyer imkanlarının sunulmasını ve öğretmen liselerinin tekrardan açılmasını öneren görüşleri paylaşmışlardır. Katılımcı okul yöneticilerinin öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin daha verimli olmasına ilişkin örnek doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir.

K7: “öğretmenin kafasının rahat olarak derse girmesi gerekiyor. Bunun içinde aile geçindirme derdi olmaması gerekiyor. Maaş olarak birçok meslek dalından geri olduğu için maaşların hayat standartlarına uygun hale getirilmesi gerekmektedir.”

K3: “öncelikle öğretmenliğe giriş kademesi olan üniversite sınavında yeterli seçmenin yapılması, öğretmenlerin ekonomik olarak güçlendirilmesi, kariyer basamaklarının oluşturulması, liyakate uygun olarak (en kariyerli) okul yöneticilerinin seçilmesi.”

K4: “öğretmenlerin görüşleri alınarak hizmet içi eğitimler belirlenmeli, kendini iyi geliştiren öğretmenler ödüllendirilmeli.”

Sonuç ve Öneriler

Okul yöneticilerinin görüşlerine göre öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetleri yetersizdir. Bunun nedenleri olarak, eğitimlerin sürekliliğinin olmaması, eğitimlerin alana özgü olmaması, eğitici uzmanların yetersizliği, eğitim içeriklerinin öğretmen ihtiyaçları ile örtüşmemesi vb. şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca yöneticiler Türkiye’de uygulanan mesleki gelişim faaliyetlerinin plansız ve bir felsefesinin olmadan günü kurtarırcasına yapıldığını, eğitimlerin tepeden inme bir tarzla belirlendiğini, öğretmenlerin gerçek ihtiyaçlarına uygun olmadığını belirtmişlerdir. Mesleki gelişim planları hazırlanırken merkeziyetçi yaklaşım yerine, bölgesel veya yerel düzeyde ihtiyaçların belirlenmesinden sonra bu ihtiyaçları karşılayacak faaliyetler teşvik edilmelidir (Demirkol, 2010; Özoğlu, 2010).

Okul yöneticilerine göre mevcut durumda öğretmenler için uygulanan mesleki gelişim faaliyetleri nitelik ve nicelik olarak yetersizdir. Genellikle her yıl aynı içeriklere sahip olan seminerlerle sürdürülmeye çalışılan mesleki gelişim etkinlikleri öğretmenlerin ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Merkeziyetçi mesleki gelişim anlayışının öğretmenlerin beklenti ve ihtiyaçlarına dönük olmadığı belirtilmektedir. Öğretmenlerin bu tür faaliyetlere dönük

motivasyonları da düşmektedir. Okul yöneticileri ücretlerin yetersizliğini, eğitimlerin niteliğini, süresiz olmasını, motivasyonlarının düşük olmasını vb. mesleki gelişimin önünde engel olarak görmektedirler. Öğretmenlerin mesleki gelişim faaliyetlerinden beklentileri ile ilgili olarak, eğitim konularının kendileri tarafından belirlenmesi ve önceden eğitimlerle ilgili kendilerine bilgi verilmesi olduğu belirtilmektedir (Baştürk, 2012).

Öğretmenleri mesleki gelişime teşvik eden unsurlar incelendiğinde temel olarak mesleğin uygulamasındaki sıkıntılarla baş edebilmek gayesinin en önemli faktör olduğu görülmektedir. Öğretmenleri mesleki gelişime teşvik etmesi gereken uygulamaların alan çalışmaları ile belirlenerek bir itici güç oluşturulması gerektiği görülmektedir.

Okul yöneticileri daha etkili mesleki gelişimin sağlanabilmesi için öğretmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesinin, eğitimlerin bütün öğretmenler için uygulanması ve devamlılığının sağlanması, alana özgü eğitimlerin verilmesi, öğretmen seçim yönteminin geliştirilmesi, liyakatin uygulanması, kariyer basamakları vb. şekilde sıraladıkları görülmektedir. Öğretmenlerin mesleki gelişim faaliyetlerinin içselleştirilmesi için bu faaliyetlerin sonucunda bir kazanımlarının olması mesleki gelişim faaliyetlerinin etki ve katkısını arttıracaktır. Mesleki gelişim etkinliklerine katılan öğretmenlere (Karaata, 2010; Korkmaz, 2010) kademe-derece ilerlemesi, ek ders ücretlerinde iyileştirme, atamalarda kolaylık ve mesleki gelişim eğitimleri ile kariyer basamakları arasında bir ilişki kurulması gibi uygulamalar aracılığı ile isteklendirilebilir.

Eğitim fakültelerine öğrenci seçim aşamasından üniversitelerde verilen eğitimlerin içeriğine kadar güncel ihtiyaçlara göre revize edilmesi gerekli görülmektedir. Özoğlu (2010)'da öğretmenlere verilen eğitimlerin okul ve sınıf gibi gerçek uygulama sahasından kopuk sadece teoride kalan bir eğitim olduğunu belirtmiştir. İlğan (2013) ise mesleki gelişimin etkili olması için amaçlı olması, zamanının uygun ve yeterli olmasını, içeriklerin doğru seçilmesi, uygulamaya dönük olması gibi unsurların önemli olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlik mesleğinin uygulamalı bir yapısı olduğu göz önünde bulundurularak, öğretmenlere verilen mesleki gelişim eğitimlerinin teoriden ziyade pratiğe dönük olması gerekmektedir. Bu gün öğretmenlere verilen eğitimler ise genellikle teoriden ileriye gitmeyen uygulaması olmayan eğitimler şeklinde organize edildiği görülmektedir. Eğitim camiasının eğitim işinin uygulamalı bir yapıya sahip olduğu gerçeğine göre yeniden yapılanması ve ya bu gerçeğe uygun olarak revize edilmesi mesleki gelişim faaliyetlerini başarıya ulaştırmak için ön koşul olarak kabul edilmelidir.

Mesleki gelişim faaliyetlerinin iyileştirilmesi için; öğretmenlerin tabandan gelen talepler ışığında eğitimlere katılımının sağlanması, mesleki gelişim eğitimlerinin sürekliliğinin sağlanması, bütün öğretmenler için eğitimlerin aynı içeriğe sahip olması yerine alana özel eğitim içeriklerinin oluşturulması, öğretmenlerin toplumsal statüsünün iyileştirilmesi eğitimlerin uygulamaya dönük olarak verilmesi ve belki de en önemlisi verilen eğitimlerin alana katkısının ölçülmesine dönük çalışmaların yapılarak yarar-maliyet analizlerinin oluşturulması katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Baştürk, R. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin hizmetiçi eğitime yönelik algı ve beklentilerinin incelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42, 96-107.
- BLANDFORD, Sonia (2000). Managing Professional Development in Schools, Routledge Taylor ve Francis, London.
- Creswell, John. W. (1994). Research Design: qualitative and quantitative approaches. Thousand Oaks: Sage Publication.
- DEMİRKOL, Mürşide (2010). “İlköğretim Okullarında Öğretmenlere Yönelik Okul-Temelli Hizmet İçi Eğitim Etkinliklerinin Değerlendirilmesi”, Milli Eğitim Dergisi, 188, 158–173.
- Fullan, M., & Steigelbauer, S. (1991). The meaning of educational change (2nd ed.). New York: Teachers College Press.
- GUSKEY, Thomas R. (2000). Evaluating Professional Development., Corwin Press, California.
- İlğan, A . (2013). Öğretmenler İçin Etkili Mesleki Gelişim Faaliyetleri. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (-ÖYGE Özel Sayısı), 41-56. Retrieved from <http://dergipark.org.tr/usaksosbil/issue/21642/232634>
- KARAATA, Cemal (2010). “Milli Eğitim Bakanlığında Görevli İngilizce Öğretmenlerinin Hizmet İçi Eğitimine İlişkin Öneriler”, Milli Eğitim Dergisi, 185, 107–129.
- Kaya, S. ve Kartallıoğlu, S. (2010). Okul temelli mesleki gelişim modeline yönelik koordinatör görüşleri. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi, 10 (2), 115-130.
- KORKMAZ, İsa (2010). “Öğretmenlerin Mesleki Gelişim Basamaklarının İncelenmesi”, 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, 20- 22 Mayıs, Elazığ, s. 447-450.
- Özoglu, M. (2010). Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları. Seta Analiz, 17, 26.

Seferoğlu, S. S. (2004). Öğretmen yeterlikleri ve mesleki gelişim. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 58, 40-45.

Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şişman, M. (2005). Öğretmenliğe giriş (8.Baskı, Ankara: PegemA Yayıncılık.

Şişman, M. (2011). Eğitimde mükemmellik arayışı (2.Baskı), Ankara:Pegem Akademi.

PSİKOLOJİK DANIŞMANLARIN VE ÖĞRETMENLERİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İŞ-AİLE-YAŞAM DENGESİNE, İŞYERİ ARKADAŞLIĞINA VE İŞYERİNDEKİ DUYGUSAL TACİZE GÖRE YORDANMASI

PREDICTION OF THE WELL-BEING LEVELS OF PSYCHOLOGICAL COUNSELLORS AND TEACHERS ACCORDING TO THEIR WORK-FAMILY-LIFE BALANCE, COLLEAGUESHIP AND EMOTIONAL ABUSE AT WORKPLACE

Prof. Dr Fulya Yüksel ŞAHİN

Yıldız Teknik Üniversitesi

Belkız ŞERBETÇİOĞLU

Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖZET

Araştırmada, iş-aile-yaşam dengesinin, işyeri arkadaşlığının, işyerinde duygusal tacize uğramanın, psikolojik danışman ya da öğretmen olmanın, cinsiyetin ve kurum yöneticisinin kadın ya da erkek olmasının, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluşlarını anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırma, betimsel ve nedensel bir çalışmadır.

Araştırmanın çalışma grubunu 151 psikolojik danışman ve 349 öğretmen; 357 kadın ve 143 erkek olmak üzere toplam 500 kişi oluşturmuştur. Araştırmada gerekli verileri elde etmek için, “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği”, “İş-Yaşam-Aile Ölçeği”, “İşyeri Arkadaşlığı Ölçeği”, “Duygusal Taciz Ölçeği” ve “Kişisel Bilgiler Formu” kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde SPSS21 Paket Programı’ndan yararlanılmıştır.

Araştırmada, öncelikle psikolojik iyi oluş, iş-aile-yaşam dengesi, işyeri arkadaşlığı ve işyerinde duygusal tacize uğrama için yüzdelik değerleri hesaplanmıştır. Araştırmada, iş-aile-yaşam dengesinin, işyeri arkadaşlığının, işyerinde duygusal tacize uğramanın, psikolojik danışman ya da öğretmen olmanın, cinsiyetin ve kurum yöneticisinin kadın ya da erkek olmasının, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluşlarını anlamlı bir biçimde yordayıp yordamadığını belirleyebilmek için Doğrusal Regresyon analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeyi açısından % 40.3’ünün psikolojik iyi oluş düzeyi düşükken; % 59.7’sinin psikolojik iyi oluş

düzeyi yüksek bulunmuştur. Psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iş-aile-yaşam dengesi açısından, %97.6'sında işin aileye olan olumsuz etkisi düşükken; %2.4'ünde işin aileye olan olumsuz etkisi yüksek bulunmuştur. %50.7'sinde ailenin işe olan olumsuz etkisi düşükken; %49.3'ünde ailenin işe olan olumsuz etkisi yüksek bulunmuştur. %67.5'unda aile- iş uyumu düşükken; %32.5 'unda aile- iş uyumu yüksek bulunmuştur. Psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin işyeri arkadaşlığı açısından % 52'sinin olumlu bir ortamın içinde olduğu; % 48'inin olumsuz bir ortamın içinde olduğu bulunmuştur. Psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin iş yerinde duygusal tacize uğrama açısından % 67.7'sinin iş yerinde duygusal tacize uğrama düzeyi düşükken; % 32.3'ünün düzeyi yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, iş-aile-yaşam dengesinde, işin aileye olan olumsuz etkisinin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. İşin aileye olumsuz etkisi az olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, işin aileye olumsuz etkisi fazla olanlarıkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. İş-aile-yaşam dengesinde ailenin işe olan olumsuz etkisinin psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Ailenin işe olan olumsuz etkisi az olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, ailenin işe olan olumsuz etkisi fazla olanlarıkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. İş-aile-yaşam dengesinde aile-iş uyumunun, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Aile-iş uyumu yüksek olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, aile- iş uyumu düşük olanlarıkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, işyeri arkadaşlığı açısından olumlu bir ortamın içinde olmanın psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. İşyeri arkadaşlığı açısından olumlu bir ortamın içinde bulunan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, işyeri arkadaşlığı açısından olumsuz bir ortamın içinde bulunanlarıkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, işyerinde duygusal tacize uğramanın, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. İşyerinde duygusal tacize uğrama düzeyi düşük olan psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, işyerinde duygusal tacize uğrama düzeyi yüksek olanlarıkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, psikolojik danışman ya da öğretmen olmak değişkenin, psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda, cinsiyetin psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Erkeklerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması, kadınlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Araştırmanın bulguları, ilgili alanyazın ışığında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş-Aile-Yaşam Dengesi, İşyeri Arkadaşlığı, İşyerinde Duygusal Taciz, Psikolojik Danışman, Öğretmen

ABSTRACT

This study analyzes whether the well-being of psychological counsellors and teachers is significantly predicted by business-family-life balance, coworkership, being emotionally abused at work, being a psychological counsellor or a teacher, gender and gender of the organizational director. This is a descriptive and causal study.

The study group consists of a total of 500 individuals, of whom 357 are female and 143 male; and 151 psychological counsellors and 463 teachers. "Psychological Well-Being Scale", "Work-Life-Family Scale", "Colleagueship Scale", "Emotional Abuse Scale" and a "Personal Information Form" were employed to obtain the required study data. Data analysis is based on the Software Package SPSS21.

First, the percentage values of psychological well-being, work-family-life balance, colleagueship and being emotionally abused at work were calculated for the study. Linear Regression analysis was performed to identify whether the psychological well-being of psychological counsellors and teachers is significantly predicted by the work-family-life balance, colleagueship, being emotionally abused at work, being a psychological counsellor or a teacher, gender and gender of the organizational director.

The results of the study show that 40.3% of psychological counsellors and teachers have low levels of psychological well-being, while 59.7% of them display high levels of psychological well-being. In terms of work-family-life balance, it was found that for 97,6% of psychological counsellors and teachers, work has a low negative effect on family, while for 2.4% of them work has a high negative effect on family. Family has a low negative effect on work for 50.7%, while for 49.3% family has a high negative effect on work. While family-work harmony is low for 67.5% of them, and high for 32.5% of them. In terms of colleagueship, it was found that

52% of psychological counsellors and teachers are in a positive environment, while 48% of them are in a negative environment. It was also found that 67.7% of psychological counsellors and teachers have experienced low levels of emotional abuse at work, while 32.3% of them experienced high levels.

The result of the study revealed that as part of work-family-life balance, the negative effect of work on family is a significant predictor of the psychological well-being of psychological counsellors and teachers. The mean scores of psychological counsellors and teachers with low levels of negative effect of work on family are significantly higher than the ones with high levels of negative effect. It is found that, among work-family-life balance, the negative effect of family on work is a significant predictor of the psychological well-being of psychological counsellors and teachers. The mean scores for psychological well-being were found to be significantly higher among psychological counsellors and teachers with low levels of negative effects of family on work when compared to those with high levels of negative effects of family on work. As part of family-life balance, family-life harmony is found to be a significant predictor of the psychological well-being of psychological counsellors and teachers. It was revealed that the psychological well-being mean scores of psychological counsellors and teachers with high levels of family-work balance are higher than the ones with low levels of family-work balance.

The results of the study showed that in terms of colleagueship, being in a positive environment is a significant predictor of the psychological well-being of psychological counsellors and teachers. The mean scores for the psychological well-being were found to be significantly higher among the psychological counsellors and teachers who are in a positive environment in terms of colleagueship when compared to those who are in a negative environment in terms of colleagueship.

The results of the study showed that being emotionally abused at work is not a significant predictor of the psychological well-being levels of psychological counsellors and teachers. The mean scores for psychological well-being were found to be significantly higher among the psychological counsellors and teachers with low levels of emotional abuse at work when compared to those with high levels of emotional abuse at work.

The result of the study revealed that being a psychological counsellor or a teacher is not a significant predictor of the psychological well-being levels of psychological counsellors and teachers.

The result of the study revealed that gender is a significant predictor of the psychological well-being levels of psychological counsellors and teachers. It was found out that men have significantly higher mean scores of well-being than women.

The study results are discussed in the light of the literature and certain suggestions are made.

Keywords: Work-Family-Life Balance, Colleagueship, Emotional Abuse at Workplace, Psychological Counsellor, Teacher

İLKOKUL EĞİTİMİNDE SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: BİR DURUM ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Mahire Aslan

İnönü Üniversitesi

Doktora Öğrencisi Uğur Yürek

İnönü Üniversitesi

GİRİŞ

Çocukların içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi haline gelebilmesi, toplumun bir parçası olduğunun bilincine varabilmesi ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirebilmesi, bireyin toplumsal yaşamda gerekli olan sosyal becerileri kazanması ile mümkündür. Bireyin başkaları ile iyi ilişkiler kurmasında, toplumsal kurallara uymasında, sorumluluk yüklenebilmesinde, başkalarına yardım etmesinde, yasal haklarını kullanabilmesinde bu sosyal becerilerin önemi büyüktür (Çubukçu ve Gültekin, 2006).

Çocukların sosyal becerileri ile duygusal özelliklerinin gelişiminde temel eğitimin büyük bir etkisi bulunmaktadır. İlkokullar, sosyal ve duygusal becerilerin yanı sıra, çocukların bilme, anlama, analiz etme, uygulama, değerlendirme ve yaratma gibi bilişsel becerilerinin gelişiminde de en önemli rol oynamaktadır (Genç, 2005).

Bilişsel beceriler düzeyinde, ilkokullar bir taraftan çocuklara okuryazarlık becerileri, matematik, coğrafya ve tarih bilgileri kazandırırken, diğer taraftan da ait oldukları dünya ve toplum hakkında rasyonel ve gerçekçi bir görüş geliştirebilmelerine katkı sağlamaktadır (Adıgüzel, Ergünay, Dalioğlu, 2016).

İlköğretim, zorunlu ve uygun eğitim-öğretimle, 6-14 yaş aralığındaki çocukları hayata hazırlamaya başlayan bir temel eğitim kurumudur. Temel eğitim, çocuklara verilmesi gereken ortak kültürü ifade eder. Diğer bir deyişle temel eğitimde toplumun birlik ve bütünlüğünü sağlayacak olan milli kültür ile çocuğun yeteneklerini keşfedip onu geliştirecek ve hayata uyum sağlamasına yardımcı olan öz ve temel bilgilerin çocuğa aktarılması temel amaçtır. Çocuğun yetenek ve kabiliyetlerinin önemli bir kısmı ilköğretimde ortaya çıkmaya başlar. Temel bilgileri ve becerileri oradan alır, karakteri orada belirginleşir (Özyılmaz, 2017).

Bu araştırmanın amacı, Türk eğitim sisteminde ilkokul eğitim kademesini analiz etmek ve sonuçta ulaşılan bulgular doğrultusunda öneriler geliştirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek

üzere, ilkokul eğitiminde yaşanan sorunlara ve çözüm önerilerine yönelik olarak katılımcı görüşleri ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir.

YÖNTEM

Araştırılan olgu hakkında derinlemesine betimleme ve katılımcıların bakış açılarını anlama amaçlandığı için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır. Olgubilim bize tamamen yabancı olmayan ancak tam olarak anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmada uygun bir araştırma yöntemidir. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırma konusunu yaşayan veya bunu ifade edebilecek birey ya da gruplardır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 72-74).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 öğretim yılında Bitlis'in Tatvan ilçe merkezinde bulunan ilkokul eğitim kurumlarında görev yapan ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 1 rehber öğretmen ile 3 ilkokul öğretmeni oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Görev	Kıdem (yıl)
R	Erkek	Rehber öğretmen	6
Ö1	Erkek	Sınıf Öğretmeni	8
Ö2	Erkek	Sınıf Öğretmeni	3
Ö3	Erkek	Sınıf Öğretmeni	2

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak eğitim yönetimi ve okulöncesi alanındaki uzmanların kontrolünde hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanan bu araştırmada “içerik analizi” yapılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Veriler dört aşamada analiz edilmiştir: 1. Verilerin kodlanması, 2. Kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, 3. Kodların ve temaların düzenlenmesi, 4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 227-228).

BULGULAR ve YORUM

Araştırma kapsamında rehber öğretmen ve sınıf öğretmenlerine, “İlkokul eğitiminde yaşanan sorunlar nelerdir?” ve “Bu sorunlara ne gibi çözümler getirilebilir?” soruları yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerle yapılan görüşmeler sonucunda ilkökul eğitimi ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri dört ana temada toplanmıştır:

1. Planlama ve program,
2. Öğretme-öğrenme süreçleri,
3. Fiziksel koşullar,
4. Veli.

1. Planlama ve Programdan Kaynaklanan Sorunlar

Tablo 2. Planlama ve Programdan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tema	Kodlar (sorun)	f	Katılımcılar
Planlama ve program	4+4+4	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Yoğun öğretim programı	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	İkili eğitim	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Bütçe	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Plan ve programda görüşlerin alınmaması	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Sözleşmeli ve kadrolu öğretmen ayrımı	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Branşlar arası haksız uygulamalar	2	Ö1, Ö2, Ö3
	Ücretli öğretmenlik	2	Ö1, Ö3
	Kodlar (çözüm)		
	Tam gün eğitim	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	MEB destekli finansman	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Öğretmenler arası farklılıkların ortadan kaldırılması	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Uzman görüşü	2	Ö2, Ö3

Tablo incelendiğinde katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda planlama ve programdan kaynaklanan sorunlar arasında en yüksek düzeyde 4+4+4 sisteminin getirmiş olduğu olumsuzluklar, yoğun öğretim programı, ikili eğitim ve bütçe yetersizliği olduğunu ifade ettikleri; en az düzeyde sorun olarak görülen durumun ise branşlar arası haksız uygulamalar ve ücretli öğretmenlik uygulamasının olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların bu sorunlar için sistemin gözden geçirilmesi gerektiği ve özellikle okula başlama yaşının öne çekilmesi gerektiği, öğretim programının sadeleştirilmesi ve öğrencinin gelişimine uygun olarak yeniden gözden geçirilmesi gerektiği, tam gün eğitim sistemine geçilmesi gerektiği ve MEB’nin finansman desteğini arttırması gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

2. Öğretme-Öğrenme Süreçlerinden Kaynaklanan Sorunlar

Tablo 3. Öğretme-Öğrenme Süreçlerinden Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tema	Kodlar (sorun)	f	Katılımcılar
Öğretme-öğrenme süreçleri	Materyal, araç gereç eksikliği	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Kitap içeriklerinin yetersizliği	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Öğretmen yetiştirmede teori pratik uyumsuzluğu	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Okullar arası sınıf mevcudu farklılıkları	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Kodlar (çözüm)		
	MEB araç-gereç temini desteği	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Uzman görüşü	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Öğretmen yetiştirme programının gözden geçirilmesi	3	Ö1, Ö2, Ö3

Tablo incelendiğinde katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda Öğretme-öğrenme süreçlerinden kaynaklanan sorunlar arasında en yüksek düzeyde materyal, araç-gereç eksikliği ve kitap içeriklerinin yetersizliği olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların ilköğretim için ayrılan doğrudan bir bütçenin olmadığını, okulun ihtiyaçlarını karşılamak için velilerden para topladıklarını ve bunun yeterli olmadığını dolayısıyla da okul için ihtiyaç duyulan malzemelerin alınamadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca bazı okullardaki öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarının yüksek olmasından dolayı velilerden para toplanabildiği ve araç-gereçlerin temin edilebildiğini belirtmişlerdir. Bu durumun okullar arası fırsat ve imkân eşitliğini engellediğini ifade etmişlerdir. Tüm bunlar göz önüne alındığında bütçe sorununun dışa bağımlı olmaktan kurtulması gerektiği ve MEB'nin bu sorunu kendisinin halletmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

3. Fiziksel Koşullardan Kaynaklanan Sorunlar

Tablo 4. Fiziksel Koşullardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tema	Kategori (sorun)	f	Katılımcılar
Fiziksel koşullar	Kullanışsız okul binaları	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Derslik sayısı	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Eski araç gereç	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Okullar arası fırsat ve imkân eşitliğinde farklılıklar	2	Ö3, R
	Yetersiz kullanım alanları	2	Ö2, R
	Kategori (çözüm)		
	Uzman görüşü	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Derslik sayısının artırılması	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Geniş okul-Geniş sınıf	4	R, Ö1, Ö2, Ö3
	Uygun bahçe	2	Ö2, Ö3

Tablo incelendiğinde katılımcıların fiziksel koşullar sorununa ilişkin tamamının kullanışsız okul binalarının olduğu ve derslik sayılarının yetersiz olduğu konusunda görüş

belirtmişlerdir. En az sorun olarak görülen durumların ise yetersiz kullanım alanları ve okullar arası fırsat ve imkân eşitliğinde farklılıklar olarak belirlenmiştir.

Katılımcılardan fiziki koşullar sorunlarına çözüm önermeleri istendiğinde, öncelikle okul öncesi için bina yapılırken mutlaka bu alanın uzmanlarından görüş alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca derslik sayıları az olduğu için sınıfların kalabalık olduğu dolayısıyla da öğretimin zorlaştığını ifade etmişlerdir. Bundan dolayı gerekli yerlerde okul sayıları ve derslik sayılarının artırılması gerektiği önerilerinde bulunmuşlardır.

4. Veliler ile İlgili Sorunlar

Tablo 5. Veliler ile İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Tema	Kodlar (sorun)	f	Katılımcılar
Veli	İlgisiz ve Sorumsuz veli	4	Ö1, Ö2, Ö3, R1
	Bilinçsiz veli	4	Ö1, Ö2, Ö3, R1
	Öğretmenin işine karışılması	3	Ö1, Ö2, Ö3
	Kodlar (çözüm)		
	Seminer	4	Ö1, Ö2, Ö3, R1

Tablo incelendiğinde veli sorununa ilişkin, katılımcıların tamamının velilerin ilgisiz ve sorumsuz olduğu ve bilinçsiz olduğu üzerinde görüş belirttikleri görülmektedir. En düşük düzeyde ise öğretmenin işine karışılması olarak ifade edilmiştir.

İlkokul eğitimindeki en büyük sorunlardan birinin de veliler olduğu söylenebilir. Katılımcıların tamamı velilerin sorumsuz ve bilinçsiz olduğunu belirtmişlerdir. İlkokulda görülen dersler ve içerikleri daha basit ve temel düzeyde olduğu için velilerin derslerle ilgili çok fazla müdahalelerde bulunduğu ve bilmişlik tasladığı, öğretmenin vermediği kazanımlarla ilgili bölümleri öğretmenin izni olmadan yaptıkları, bazen hadlerini aşp öğretmenin öğretim yöntemini eleştirdikleri zamanlar da olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca evde çocuklara prens prenses, kral kraliçe muamelesi görüldüğü, hal böyle olunca çocukların sınıfta da aynı muamelenin kendilerine gösterilmesini istediği; sadece çocuklar değil veliler de çocuklarına özel ilgi istediği belirtilmiştir. Ancak sınıf mevcutları kalabalık olduğu için sınıfta 30 tane prens prenses olmuş oluyor. Öğretmenin kalabalık sınıflarda öğrencilere özel ilgi göstermesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Öğrencilerin çok fazla şımartılmasından dolayı öğretmenin sınıfta en ufak bir azarlaması bile şikâyet konusu olabiliyor. Bu konularla ilgili son zamanlarda CİMER'e çok fazla şikâyet gitmekte ve öğretmenler gereksiz

soruşturmalarla maruz kalmaktadır. Bunların sonucunda öğretmenin motivasyonu düşmekte ve kendini değersiz hissetmektedir.

Katılımcıların velilere sene başında seminerler verilmesi gerektiğini, bu seminerlerde öğretmenin öğretim yöntemine uyulması ve öğretmenin hızına ayak uydurmaları konusunda uyarılarda bulunulması ve velilere çocuk eğitimi ile ilgili seminerlerin de verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar MEB tarafından öğretmenlerin gereksiz yere şikâyet edilmesini önlemeli ve öğretmeni değerli hissettirecek yollar aramalıdır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada ülkemizde ilkökul eğitim kademesinde yaşanan sorunlar ile bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri görüşmeye katılan rehber öğretmen ve sınıf öğretmenlerinin söylemlerine dayalı olarak belirlenmiştir.

Nitel yöntemle yapılan bu araştırmada katılımcıların görüşleri içerik analizine tabi tutularak hem sorunlar hem de bunlara ilişkin önerilere ait temalar ve kodlar belirlenmiştir. İlkokul eğitiminin sorunlarına ve çözümlerine ilişkin katılımcı görüşleri benzer temalar altında ve farklı kodlarda analiz edilmiştir. Katılımcıların görüşlerine bağlı olarak ortaya çıkan temaların: (1)Planlama ve program, (2)Öğretme-öğrenme süreçleri, (3)Fiziksel koşullar, (4)Veli olduğu görülmüştür.

Katılımcı görüşlerine göre ilkökul eğitim kademesinde en çok sorun yaşanan temaların planlama ve program ve fiziksel koşullar; daha az sorun yaşanan temaların ise öğretme-öğrenme süreçleri ve veli olduğu belirlenmiştir.

Bu araştırmanın özgün yanı, okul öncesi eğitim kademesine ilişkin sorunlar kadar çözümlerin de katılımcılar tarafından ortaya konulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Temel Eğitim, İlkokul, 4+4+4

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O. C., Ergünay, O., ve Dalioglu, S. T. (2016). İlkokulların Günümüz ve Gelecekteki İşlevlerinin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Dayalı Olarak İncelenmesi. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(4), 396-421.
- Çubukçu, Z. ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 37, 154-174.
- Genç, S. Z. (2005). İlköğretimde sosyal becerilerin gerçekleşme düzeyinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (1), 41-54.
- Özyılmaz, Ö. (2017). *Türk Milli Eğitim sisteminin sorunları ve çözüm arayışları*, Ankara: Pegem Yayınları
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI SINAVINA KATILACAK ÖĞRENCİLERİN “KOÇ” KAVRAMINA İLİŞKİN ALGILARI: BİR METAFOR ANALİZİ ÇALIŞMASI

Prof. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN

Fırat Üniversitesi

Doktora Öğrencisi Ahmet Alper KARAGÖZOĞLU

Milli Eğitim Bakanlığı

ÖZET

Etimolojik olarak “koç” kelimesinin anlamı değerli bir kişiyi bulunduğu yerden olmak istediği yere taşımaktır. İngilizce “Coach” olarak ifade edilen bu kelime Türkçe’ye “Koç” olarak yerleşmiştir. Koçluk, insanların öğrenmelerini ve gelişmelerini desteklemek için keşfedilmemiş potansiyellerinden daha fazlasını elde etmeyi amaçlayan konuşma etkinliğidir. Koçluk kişinin gelişimindeki engellerin kilidini açan bir süreç olarak ifade edilir. Öğrenme sürecine odaklanan öğrenci koçluğu ise akademik yaşamda öğrenme stillerini ve çalışma alışkanlıklarını geliştirmek, mevcut zorlukları veya başarıdaki engelleri aşmak amacıyla öğrenci ile koç arasında kurulan işbirliğidir. Bu işbirliğinde koç öğrencinin hayatının bütününe bakarak öğrencin farkına var(a)madığı potansiyeli ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu araştırma, yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) hazırlanan, öğrenci koçluk programına sahip öğrencilerin “koç” kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan, fenomenoloji araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 2019 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinde yükseköğretim kurumları sınavına katılacak olup koçluk hizmeti alan aday öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın verileri “Koç gibidir/benzer, çünkü” şeklinde hazırlanmış bir form ile toplanmıştır. Formlar öğrencilere sınıflarında elden dağıtılmış ve doldurmaları için belirli bir süre verildikten sonra yine aynı yolla toplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan 184 katılımcı koç kavramına ilişkin 112 farklı metafor üretmişlerdir. Pusula (f=18), ışık (f=8), navigasyon (f=8), arkadaş (f=6), Kutup yıldızı (5), abi (f=4), güneş (f=4), kitap (f=4), öğretmen (f=3), takvim (f=3), aile (f=3), teknik direktör (f=3), su (f=3), deniz feneri (f=3), el feneri (f=3), kronometre (f=2), radar (f=2), anne baba (f=2), lider (f=2), beyin (f=2), gökkuşağı (f=2), rehber (f=2), tabela (f=2), yol tabelaları (f=2) birden fazla üretilen 24 metafordur. Geriye kalan 88

metafor ise yalnızca bir kere üretilmiştir. katılımcıların koç kavramına yönelik olarak geliştirdikleri metaforlar gerekçeleri bakımından incelenmiş “bilgi kaynağı”, “disipline edici aktör”, “dost”, “ebeveyn”, “emektar”, “karizmatik lider”, “mutluluk (enerji) kaynağı”, “olumsuz”, “rol model”, “sevgi kaynağı”, “teşvik edici”, “yaşam alanı sağlayıcısı”, “yol gösterici” olarak 13 kavramsal kategori altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci koçluğu, öğrenci, metafor.

GİRİŞ

Metafor kelimesi Eski Yunanca metaphorá "1. transfer, başkalaşım, 2. retorikte bir sözcüğü doğal anlamı dışında kullanma, anlam kaydırması" sözcüğünden alıntıdır (Etimolji Türkçe, 2019). Metafor bir sözcüğe, kendi özel anlamının dışında başka bir anlam verilmesidir. Dilin anlam üretme yetenekleriyle ilgilidir (Guttenplan, 2005, s. 14).

Metafor kullanımı, algıladığımız dünyaya sinen düşünme ve görme biçimi olarak ifade edilir (Morgan, 1998, s. 14). Thomas Kuhn, algılamamıza izin verecek doğru metafor bulana kadar hiçbir şeyin görülemeyeceğini belirtmiştir (Costa, Garmston, Hayes, & Ellison, 2016, s. 19). (Aristoteles, 1987) ise metafor kullanmanın ustalık olduğunu çünkü başkasından öğrenilmediği gibi, doğal bir dehanın işareti olduğunu ifade etmiştir. İyi metaforlar bulmanın, benzerlikler için keskin bir görüşe sahip olması gerektiği görüşündedir.

Metaforlar deneyimleri adlandırmak, örüntü oluşturmak, merkezileştirmek (metaforlar bir olguyu basitleştirerek ifade etmez) ve kuramları bulgulara bağlama amacıyla kullanılır. Metaforlar akıl yürütme aracı olarak görülür (Miles & Huberman, 2016).

Sosyal bir gerçeği mecaz olarak yansıtan metaforların (Balcı, 2003) eğitimde de kavramları anlama ve araştırmada bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir (Balcı A. , 1999; Bredeson, 1988).

Eğitimde 2000'li yılların başında başlayan koçluk son yıllarda gelişmekte olan çalışma alanıdır (Nieuwerburgh, 2012, s. 7). Koç kelimesi, 15. yüzyılda Macaristan'da atlı aracın üretildiği “Kocs” köyünden gelmektedir (Costa, Garmston, Hayes, & Ellison, 2016). Koçluk fiilinin kök anlamı değerli bir kişiyi bulunduğu yerden olmak istediği yere iletmek anlamındadır (Evered & Selman, 1989, s. 32).

İngilizce “Coach” olarak ifade edilen bu kelime Türkçe’ye “Koç” olarak yerleşmiştir. Çalıştırıcı. Kişilerin liderlik veya yöneticilik özelliklerini, becerilerini geliştirmeye yönelik, belli bir amacı hedefleyerek daha etkili sonuçlara ulaşmasını sağlamak için çalışan kimsedir (TDK, 2019).

Koçluk terimi ilk olarak 1849'da İngiliz Edebiyatçı Thackeray'nin Pendennis eserinde geçmektedir. Thackeray 'koç' terimini birinin akademik ilerlemesini A'dan B'ye (Oxford Üniversitesi B oluyor) bir at arabasıyla seyahat etme fikriyle harmanlayarak cinas yapmıştır. Daha sonra, koçluk terimi spor ve yaşam becerileri gelişiminde performansın artırılmasıyla ilişkilendirilmiştir (Garvey, 2010, s. 342).

Koçluk gizli, destekleyici ve teşvik edici bir biçimde, iki kişi arasındaki bağlam ve güven ilişkisinden oluşur (Nieuwerburgh, 2012). Koçların empati yapması, iyi bir dinleyici olması, iyi ilişkiler kurması, tarafsız ve adil kalması, yargılayıcı olmaması ve uygun geri bildirimlerde bulunması olması gereken kilit özelliklerdir.

Öğrenci koçluğu ise öğrencilerin sosyal ve akademik olarak öğrenme ortamlarına uyum sağlamak bununla birlikte, sorun yaşayan, başarısızlığa karşı savunmasız olabilecek öğrencilere yardımcı olmak için oluşturulan etkileşimli süreçtir (Keen, 2014). Öğrenci koçluğunda öğrenme ve gelişmeye odaklanılır. Bu öğrencinin farkındalığını artırarak yapılırlar (Nieuwerburgh, 2012, s. 18). Bu süreçte öğrenme deneyimleri olumlu yönde gelişir.

Bu araştırma, yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) hazırlanan, öğrenci koçluk programına sahip öğrencilerin “koç” kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda şu sorulara cevap aranacaktır.

1. Yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) hazırlanan öğrencilerin koç kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar nelerdir?
2. Yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) hazırlanan öğrencilerin koç kavramına ilişkin ürettikleri metaforlar gerekçeleri bakımından hangi temalarda ve kategorilerde yer almaktadır?

Bu çalışma Yükseköğretim Kurumları Sınavına (YKS) hazırlanan, öğrenci koçluğu programına sahip öğrencilerin sınava hazırlık süreci boyunca akademik ve sosyal hayatlarında oluşan koç kavramı algısını yansıtmaları bakımından önemlidir.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Yapılan bu çalışmada, yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) başvuran, öğrenci koçluk programına sahip öğrencilerin “koç” kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymak amacıyla nitel araştırma desenlerinden biri olan “fenomenoloji” deseni kullanılmıştır. Fenomonolojik çalışmalarda ilk aşama, fenomenle karşılaşma ve fenomenolojik araştırma sorusu üretmektir (Ersoy, 2017, s. 96). Fenomonolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya

kavramla ilgili yaşanmış deneyimleri açısından tanımlanmasıdır (Creswell, 2018, s. 77; Christensen, Johnson, & Turner, 2015, s. 408).

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2019 yılında Elazığ il merkezinde Yükseköğretim Kurumları Sınavına (2019-YKS) başvuran öğrenciler ($n = 204$) oluşturmuştur. Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların seçiminde çalışma probleminin ve çalışmanın merkezi fenomenin anlaşılmasına yönelik isteyerek bilgi verecek katılımcılara ulaşıldığından amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Creswell J. W., 2018, s. 292; Creswell J. W., 2017, s. 108; Gliner, Morgan, & Leech, 2015, s. 124). Katılımcıların 2019 yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) başvuran ve öğrenci koçluk programına sahip öğrencilerden oluşmasından dolayı amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik örneklemeden yararlanılmıştır (Ersoy, 2017).

Verilerin Toplanması Süreci

Katılımcıların “koç” kavramına ilişkin metaforik algılarını belirlemeyi amaç edinen bu çalışmada kullanışlı metaforları bulmak için mekânsal alanlara gidilmiş (Miles & Huberman, 2016, s. 252), verilerin elde edilebilmesi için, her bir katılımcıya yazılı bir form verilmiş “Koç gibidir/benzer, çünkü” ifadesini tamamlamaları istenmiştir. Katılımcılara nasıl metafor oluşturulacağı, metafor oluştururken nelere dikkat edilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler sunulmuş, “koç” kavramı dışında birkaç metafor örneği verilmiştir (Kılcan, 2017). Formlar öğrencilere sınıflarında elden dağıtılmış ve doldurmaları için belirli bir süre verildikten sonra yine aynı yolla toplanmıştır. Katılımcıların koç kavramına gibi ifadesini kullanarak bir şeye benzetmeleri, ... çünkü ifadesiyle de gerekçelendirmeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrenciler tarafından doldurulan formlardaki veriler ilk olarak açık kodlama ile analiz edilmiştir. Yakın zamanda toplanmış verilerin üzerinden ilk geçişte gerçekleşen açık kodlama yapılmıştır. Açık kodlama nitel verileri ilk kodlamadır, temaları verilerin derinliklerinden yüzeye çıkarır (Neuman, 2017, s. 664; Özden, 2017, s. 299; Creswell J. W., 2018, s. 86). Daha sonra içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanmasını amaç edinen veri analizi tekniğidir (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Katılımcıların geliştirdikleri metaforlar beş aşamada analiz edilmiştir: (1) kodlama ve ayıklama aşaması, (2) örnek metafor imgesi derleme aşaması, (3) kategori geliştirme aşaması, (4) geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması ve (5) nicel veri analizi için verileri elektronik tablolaştırma paket programına aktarma aşaması (Saban, 2008).

Kodlama ve ayıklama aşaması

Bu aşamada elektronik tablolaştırma programına öğrencilerin oluşturdukları metaforlar ve gerekçeleri girilmiştir. Bazı katılımcıların mantıksız, gayri ciddi yazılan 12 adet formu veri setinden çıkarılmıştır. Metaforun yazıldığı fakat gerekçesinin yazılmadığı 8 adet form da çalışmadan çıkarılmıştır.

Metafor imgesi derleme aşaması

Katılımcılar tarafından üretilmiş olan metaforlarda (1) benzeyen (2) benzetilen (3) benzeyen ve benzetilen arasındaki bağıntı analiz edilmiştir. Ortak özellikleri olan metaforlarla gruplandırılmış tek bir kategoriye uyacak şekilde kodlanmıştır. Kodlama ve ayıklama aşaması sonrasında kalan 184 katılımcı formundan toplam 112 adet farklı metafor elde edilmiştir.

Kategori geliştirme aşaması

Katılımcılar tarafından formda yer alan koç kavramına yönelik geliştirilen metaforlar, katılımcıların gerekçesine bakılarak kategorilendirme yapılmıştır.

Geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması

Araştırmanın betimsel geçerliğini sağlamak için araştırmacı çeşitlemesine gidilmiştir. Betimsel geçerliği elde etmenin yollarından biri de verilerin toplanması ve yorumlanmasında birden çok araştırmacının kullanılmasıdır (Christensen, Johnson, & Turner, 2015, s. 404).

Metafor ve gerekçeleri listesi ile birlikte kavramsal kategori listesi iki uzman tarafından incelenmiş uzmanların yaptığı eşleştirmeler ile araştırmacıların oluşturduğu kategoriler karşılaştırılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini ölçmek için “Güvenirlilik = Görüş birliği sayısı / (Toplam Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı Sayısı) * 100” formülü kullanılarak hesaplanmıştır (Miles & Huberman, 2016, s. 64). Nitel çalışmalarda, uzman ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %90 ve üzeri durumlarda arzu edilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanmış olmaktadır (Saban, 2008). Bu çalışmada görüşüne başvurulmuş uzmanlar sadece 8 ifadeyi araştırmacılarından farklı bir kategoriye yerleştirmiştir. Bu durumda, Güvenirlilik= $(112/112+8)*100= 93,3$ olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu bölümünde, elde edilen verilerin analizleri sonucunda katılımcıların koç kavramı hakkında ürettikleri metaforlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Üretilen Metaforlar ve Frekans Değerleri

Metaforun Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Pusula	18	16,1
2	Işık	8	7,1
3	Navigasyon	8	7,1
4	Arkadaş	6	5,4
5	Kutup yıldızı	5	4,5
6	Abi	4	3,6
7	Güneş	4	3,6
8	Kitap	4	3,6
9	Öğretmen	3	2,7
10	Takvim	3	2,7
11	Aile	3	2,7
12	Teknik direktör	3	2,7
13	Su	3	2,7
14	Deniz feneri	3	2,7
15	El feneri	3	2,7
16	Kronometre	2	1,8
17	Radar	2	1,8
18	Anne Baba	2	1,8
19	Lider	2	1,8
20	Beyin	2	1,8
21	Gökkuşağı	2	1,8
22	Rehber	2	1,8
23	Tabela	2	1,8
24	Yol tabelaları	2	1,8
25	Dipsiz Bir Kuyu	1	0,9
26	Tercüman	1	0,9
27	Bukalemun	1	0,9
28	Tecrübelerle dolu bir kutu	1	0,9
29	Alarm	1	0,9
30	Kara Sinek	1	0,9
31	Saat	1	0,9
32	Şanzıman	1	0,9
33	Kavgacı güçlü arkadaş	1	0,9
34	Yoldaş	1	0,9
35	Sağlam bir dayanak	1	0,9
36	Sürüye sahip çıkan çoban köpeği	1	0,9
37	Anne	1	0,9
38	Arkadaş ve Anne	1	0,9
39	Asfalt işçisine	1	0,9
40	Dayanaklılık timsalidir	1	0,9

Metaforun Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
41	Karma	1	0,9
42	Yavrusuna uçmayı öğreten kuş	1	0,9
43	Dedektif	1	0,9
44	Çoban	1	0,9
45	Yönetici	1	0,9
46	Akasya	1	0,9
47	Ağaç	1	0,9
48	Her daim yardıma koşabilecek bir güç	1	0,9
49	Hırs	1	0,9
50	Vücudum	1	0,9
51	Çok konuşan arkadaş	1	0,9
52	Anlamsızdır	1	0,9
53	Beni korkutan bir rehber öğretmen	1	0,9
54	Jokey	1	0,9
55	Keçi	1	0,9
56	Maydanoz	1	0,9
57	Sigara	1	0,9
58	Ayna	1	0,9
59	Kendim	1	0,9
60	Candır	1	0,9
61	Çikolata veya tatlı yiyecekler	1	0,9
62	Duygular	1	0,9
63	Gülümseme	1	0,9
64	Melek	1	0,9
65	Psikolog	1	0,9
66	Şans meleği	1	0,9
67	Tohumdur	1	0,9
68	Yastık	1	0,9
69	Azim	1	0,9
70	Destekçi	1	0,9
71	Fotosentez	1	0,9
72	Hayat	1	0,9
73	Motivasyon	1	0,9
74	Rüzgâr	1	0,9
75	Silah mekanizması	1	0,9
76	Vitamin hapları	1	0,9
77	Yardımcı	1	0,9
78	Atmosfer	1	0,9
79	Bitkilerin yöneldiği ışık	1	0,9
80	Besin	1	0,9
81	Doktor	1	0,9
82	Memleket	1	0,9
83	Yemek	1	0,9
84	Ajanda	1	0,9

Metaforun Sırası	Metaforun Adı	Frekans (f)	Yüzde (%)
85	Araba direksiyonu	1	0,9
86	Ay ışığı	1	0,9
87	Aydınlatma	1	0,9
88	Bir geminin kaptanı	1	0,9
89	Dikiz aynası	1	0,9
90	Dolunay	1	0,9
91	Fener	1	0,9
92	Geçmişten daha iyi bir geleceğe götüren unsur	1	0,9
93	Gökteki ay ve Yıldızlar	1	0,9
94	Gözlük	1	0,9
95	Hayaller	1	0,9
96	Kalem	1	0,9
97	Karanlıktaki ufak bir aydınlık	1	0,9
98	Kılavuz	1	0,9
99	Lamba	1	0,9
100	Levha	1	0,9
101	Plan defterim	1	0,9
102	Sarmaşığın tutunduğu duvar	1	0,9
103	Sokak lambası	1	0,9
104	Stratejist	1	0,9
105	Sürü Lideri	1	0,9
106	Şeyh Edebali	1	0,9
107	Tünelin sonundaki ışık	1	0,9
108	Ulaşım araçları	1	0,9
109	Uzatılan El	1	0,9
110	Yeşil ışık	1	0,9
111	Yol şeritleri	1	0,9
112	Danışman	1	0,9
Toplam		184	100

Araştırmaya katılan 184 katılımcı koç kavramına ilişkin 112 farklı metafor üretmişlerdir. Pusula (f=18), ışık (f=8), navigasyon (f=8), arkadaş (f=6), Kutup yıldızı (5), abi (f=4), güneş (f=4), kitap (f=4), öğretmen (f=3), takvim (f=3), aile (f=3), teknik direktör (f=3), su (f=3), deniz feneri (f=3), el feneri (f=3), kronometre (f=2), radar (f=2), anne baba (f=2), lider (f=2), beyin (f=2), gökkuşağı (f=2), rehber (f=2), tabela (f=2), yol tabelaları (f=2) birden fazla üretilen 24 metafordur. Geriye kalan 88 metafor ise yalnızca bir kere üretilmiştir.

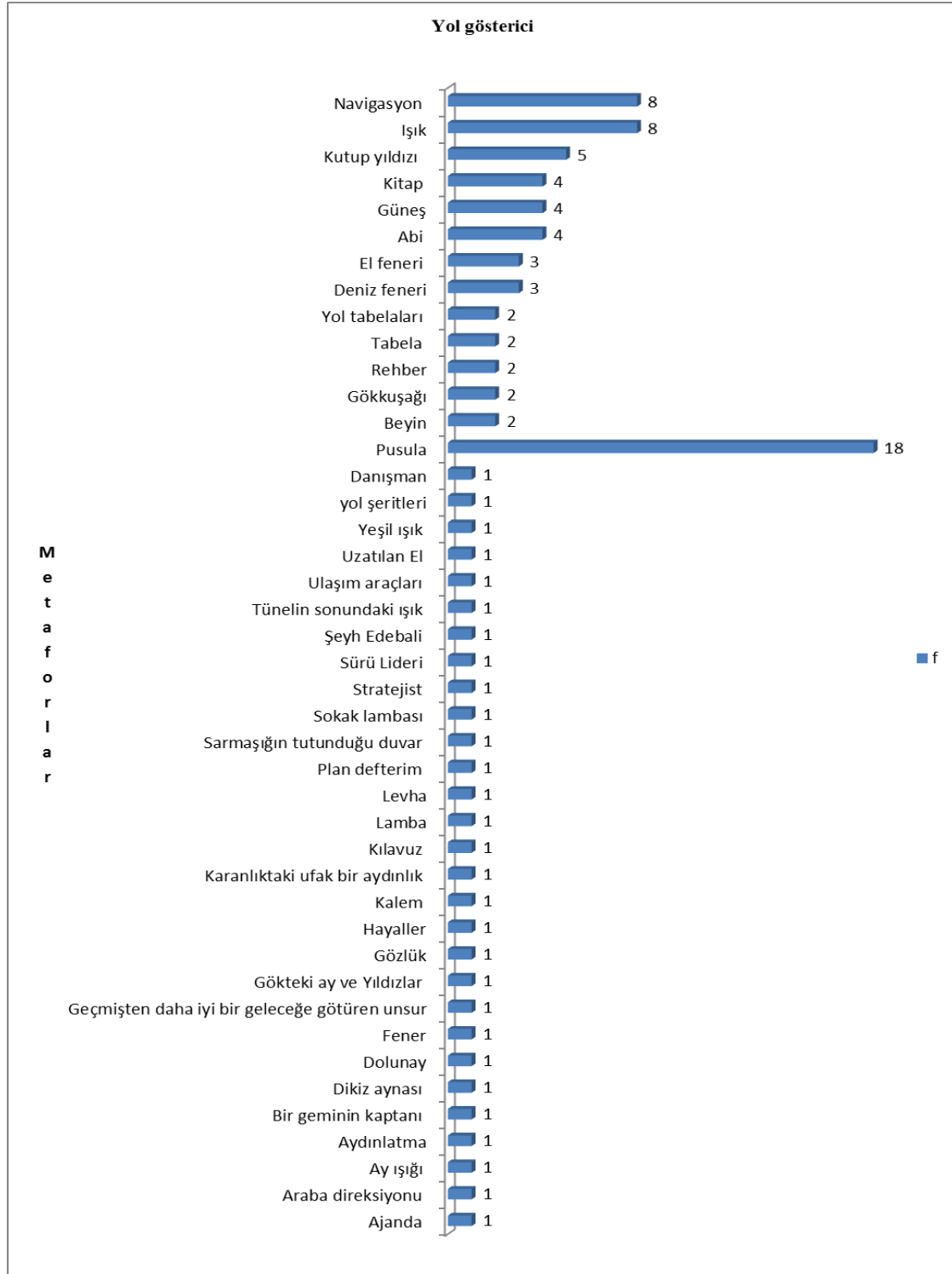
Katılımcıların Koç Kavramı ile ilgili Metaforlar ve Kavramsal Kategorileri

Araştırmadaki katılımcıların koç kavramına yönelik olarak geliştirdikleri metaforlar gerekçeleri bakımından incelendiğinde “bilgi kaynağı”, “disipline edici aktör”, “dost”, “ebeveyn” ,

“emektar”, “karizmatik lider”, “mutluluk (enerji) kaynağı”, “olumsuz”, “rol model”, “sevgi kaynağı”, “teşvik edici”, “yaşam alanı sağlayıcısı”, “yol gösterici” olarak 13 kavramsal kategori altında toplandıkları görülmüştür.

Yol Gösterici

“Yol gösterici” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. Yol gösterici kavramsal kategorisine ilişkin metaforlar

“Yol gösterici” kavramsal kategorisi altında 96 katılımcı 43 metafor üretmiştir. Bu kategoride en yüksek frekansa sahip metaforlar pusula ($f=18$) metaforudur. Navigasyon ($f=8$), ı ışık ($f=8$), kutup yıldızı ($f=5$), kitap ($f=4$), güneş $f=4$), abi ($f=4$), el feneri ($f=3$), deniz feneri ($f=3$), yol tabelaları ($f=2$), tabela ($f=2$), rehber ($f=2$), gökkuşağı ($f=2$), beyin ($f=2$) birden fazla üretilen metaforlardır.

Yol gösterici kavramsal kategorisine ilişkin bulgular

“Koç pusula gibidir aldığımız yolda kaybolma, gitmeme, farklı yönlerde eğilimi minimuma indirir ve sağ salim hedefe vardırır”.

“Koç pusula gibidir, çünkü sınav hazırlık sürecinde öğrenci yönlendirmeye ihtiyaç duyar bu da koçlar sayesinde gerçekleştirilebilir”.

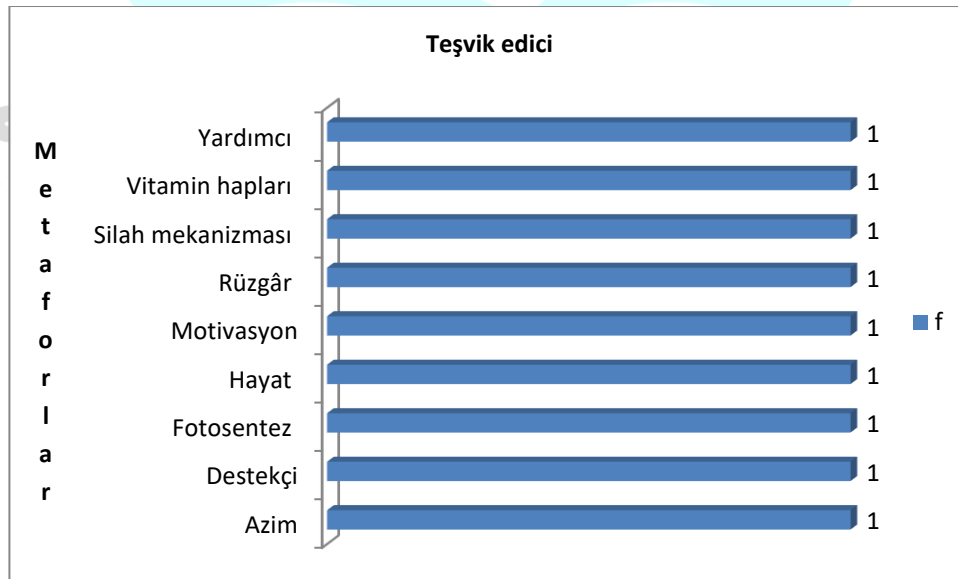
“Koç lamba gibidir çünkü her ne kadar güneş ışığı ile (içsel motivemiz) aydınlansak bile, kapalı duvarlarının ardında kaldığımız vakit bir lambaya ihtiyaç duyarız o lamba güneşsiz zamanda aydınlatıcımızdır”.

“Koç ulaşım araçları gibidir çünkü bir yere varmak için hep başka yollarda vardır”.

“Koç navigasyon gibidir çünkü sürekli nereye gideceğimizi gösterir”

Teşvik Edici

“Teşvik edici” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2. Teşvik edici kavramsal kategorisine ilişkin metaforlar

“Teşvik edici” kavramsal kategorisinde 9 katılımcı 9 metafor üretmiştir. Yardımcı (f=1), Vitamin hapları (f=1), silah mekanizması (f=1), rüzgâr (f=1), motivasyon (f=1), hayat (f=1), fotosentez (f=1), destekçi (f=1), azim (f=1) üretilen metaforlardır.

Teşvik edici kavramsal kategorisine ilişkin bulgular

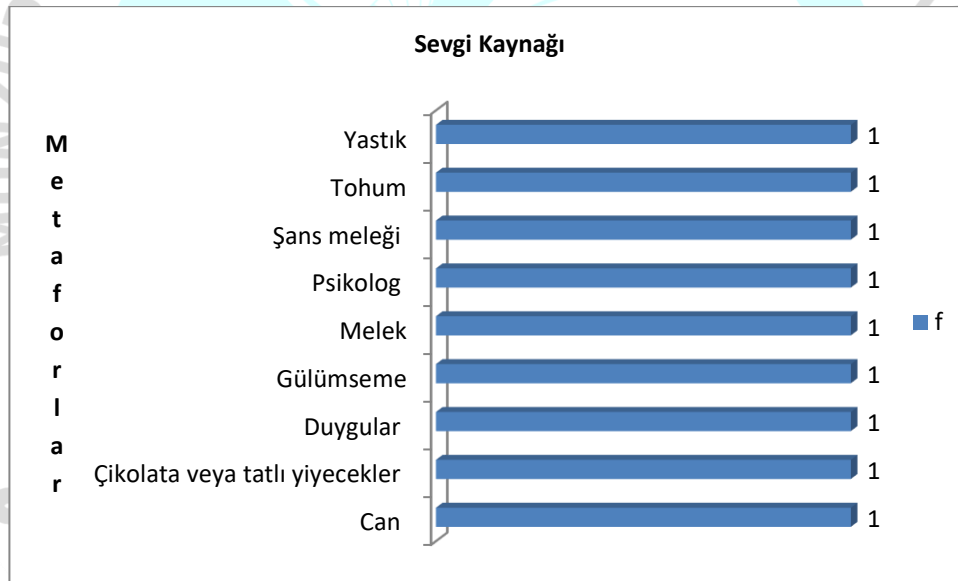
“Koç vitamin haplarına benzer çünkü halsiz yorgun hissettiğin anda seni daha iyi yapar formunu artırır”.

“Koç rüzgâr gibidir çünkü tümsek ve çukurlarda seninledir ve hızını artırır”.

“Koç silah mekanizmasına benzer çünkü sizi sürekli tetikleyen bir yapıya sahiptir”

Sevgi kaynağı

“Sevgi kaynağı” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 3’de sunulmuştur.

Şekil 3. Sevgi kaynağı kavramsal kategorisine ilişkin metaforlar

“Sevgi kaynağı” kavramsal kategorisi altında 9 katılımcı 9 metafor üretmiştir. Yastık (f=1), tohumdur (f=1), şans meleği (f=1), psikolog (f=1), melek (f=1), gülümseme (f=1), duygular (f=1), çikolata veya tatlı yiyecekler (f=1), can (f=1) üretilen metaforlardır.

Sevgi Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

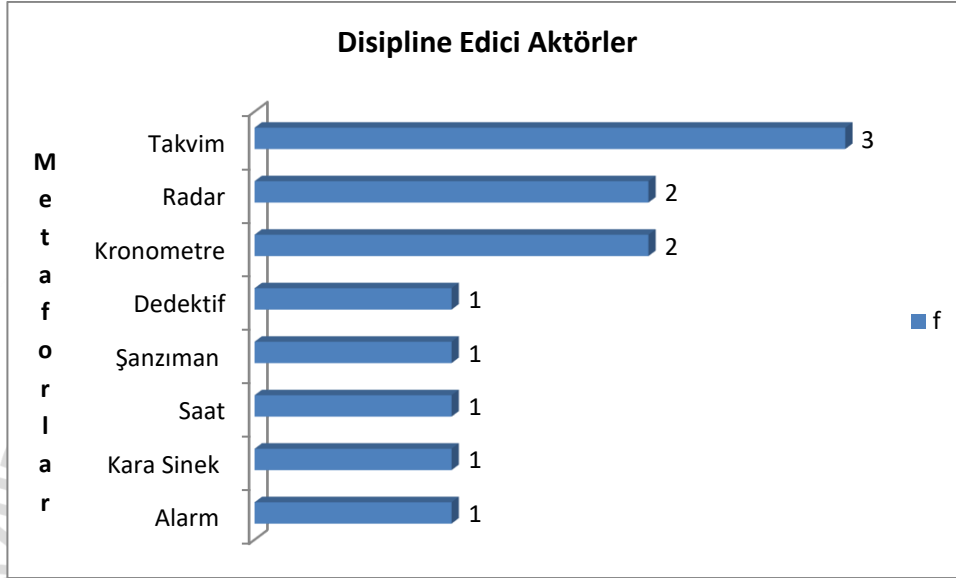
“Koç yastık gibidir çünkü bir tek onunla rahat olur onunla huzur bulurum”.

“Koç çikolata veya tatlı yiyeceklerle benzer yenildikçe yani konuşuldukça mutluluk verir enerjik hissettirir”.

“Koç psikolog gibidir kötü hissettiğimizde kendimize getirir”.

Disipline Edici Aktörler

“Disipline Edici Aktörler” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4. Disipline Edici Aktörler kavramsal kategorisine ilişkin metaforlar

“Disipline Edici Aktörler” kavramsal kategorisi altında 12 katılımcı 8 metafor üretmiştir. Takvim (f=3), radar (f=2), kronometre (f=2), dedektif (f=1), şanzıman (f=1), saat (f=2), karasinek (f=1), alarm (f=1) üretilen metaforlardır.

Disipline Edici Aktörler Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

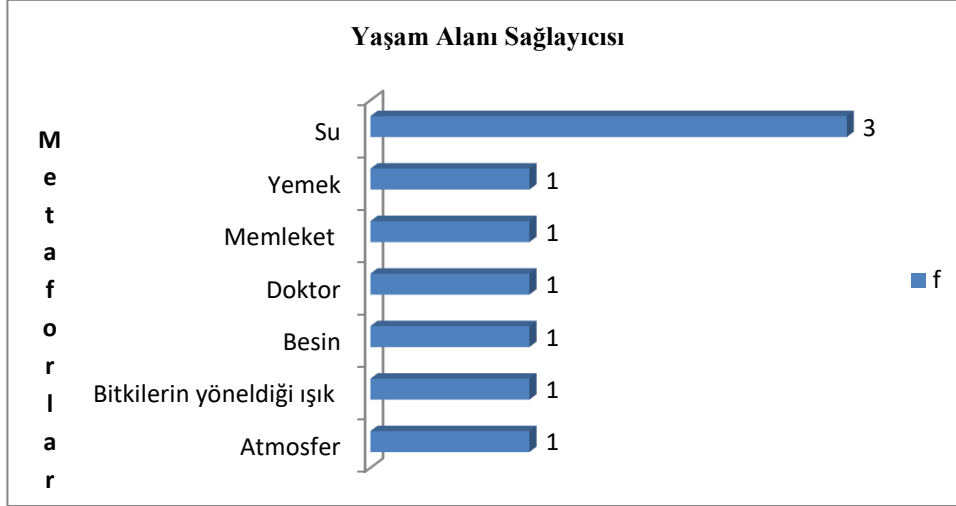
“Koç karasineğe benzer çünkü sen onu bıraksan da o seni bırakmaz”

“Koç şanzımana benzer debriyaja basmazsan bozulur”

“Koç dedektif gibidir çünkü çalışma sürecinde öğrencinin her aşamasını düzenli takip eder”

Yaşam Alanı Sağlayıcısı

“Yaşam alanı sağlayıcısı” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 5’de sunulmuştur.

Şekil 5.Yaşam Alanı Sağlayıcısı Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Yaşam alanı sağlayıcısı” kavramsal kategorisi altında 9 katılımcı 7 metafor üretmiştir. Su (f=3), yemek (f=1), memleket (f=1), doktor (f=1), besin (f=1), bitkilerin yöneldiği ışık (f=1), atmosfer (f=1) üretilen metaforlardır.

Yaşam Alanı Sağlayıcısı Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

“Koç besine benzer çünkü sınav süreci boyunca gerekli olan motivasyon konuşmaları ve yönlendirmeleri ile ruhumuzu ve beynimizi besler”.

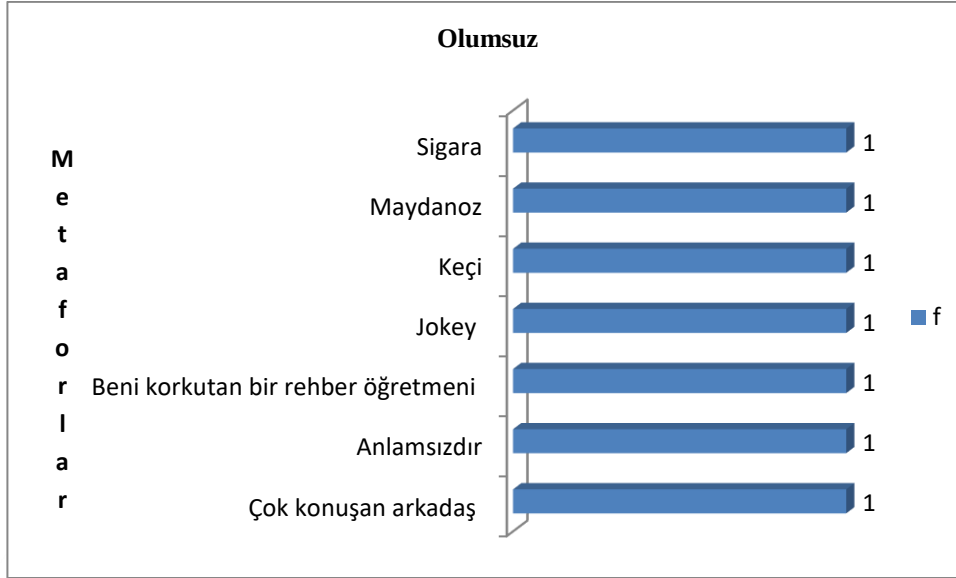
“Koç memleket gibidir çünkü her başınız sıkıştığında, her canınız sıkın olduğunda kendinizi memlekete atmak istesiniz”

“Koç atmosfere benzer çünkü seni sınav stresine karşı korur”

“Koç yemek gibidir çünkü onunla konuştuğunda doyduğumu hissediyorum”.

Olumsuz

“Olumsuz” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. Olumsuz Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Olumsuz” kavramsal kategorisi altında 7 katılımcı 7 metafor üretmiştir. Sigara ($f=1$), maydanoz ($f=1$), keçi ($f=1$), jokey ($f=1$), beni korkutan bir rehber öğretmeni ($f=1$), anlamsızdır ($f=1$), çok konuşan arkadaş ($f=1$) üretilen metaforlardır

Olumsuz Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

“Koç keçi gibidir çünkü bazen inatlaşırsın, halden anlamaz”

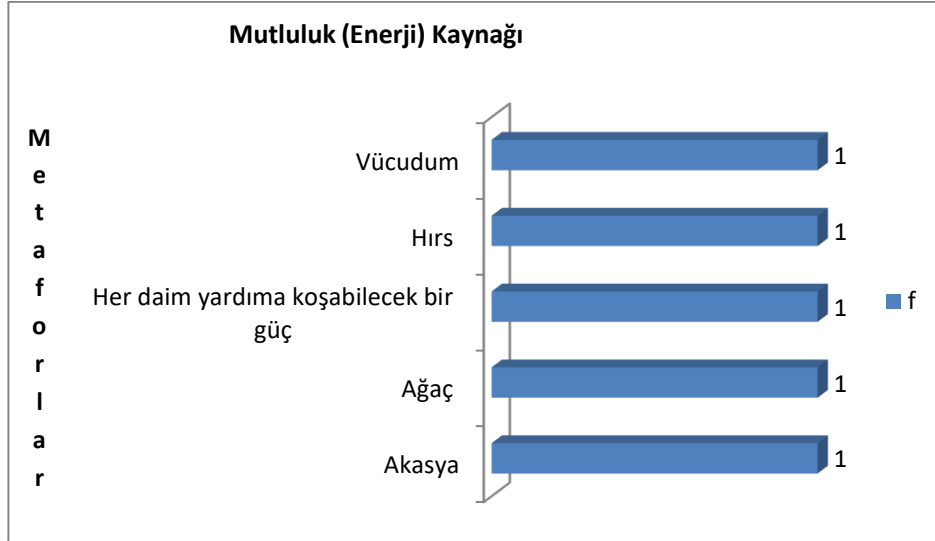
“Koç anlamsız gibidir çünkü insanı kendisinden başka kimse yönetemez”

“Koç jokeye benzer çünkü istediği doğrultuda koşturmaya çalıştırır”.

“Koç maydanoza benzer çünkü her şeye karışır, ne yapacağımıza onlar karar vermeye çalışır”.

Mutluluk (Enerji) Kaynağı

“Mutluluk (Enerji) Kaynağı” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Mutluluk (Enerji) Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Mutluluk (Enerji) Kaynağı” kavramsal kategorisi altında 5 katılımcı 5 farklı metafor üretmiştir. Vücudum ($f=1$), hırs ($f=1$), her daim yardıma koşabilecek güç ($f=1$), ağaç ($f=1$), akasya ($f=1$) üretilen metaforlardır.

Mutluluk (Enerji) Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

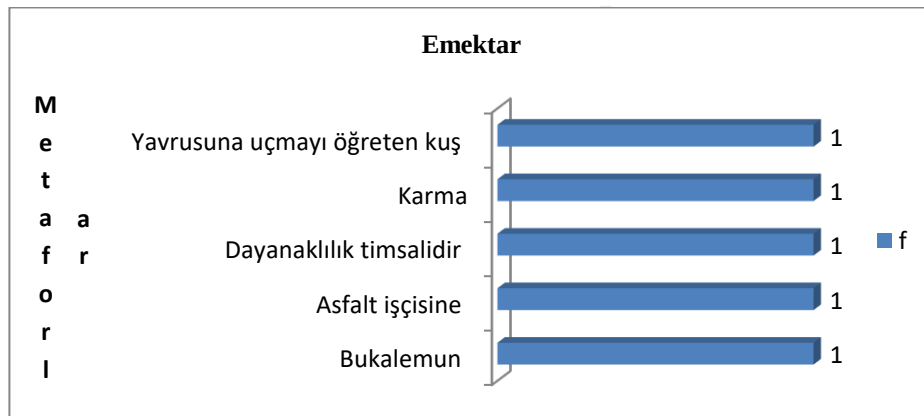
“Koç akasya gibidir çünkü meyve vermez ama gölgesi yeter”.

“Koç vücudum gibidir çünkü ayakta kalmamı sağlar”.

“Koç her daim yardıma koşabilecek bir güç gibidir çünkü cesur ve girişkendir”.

Emektar

“Emektar” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. Emektar Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Emektar” kavramsal kategorisi altında 5 katılımcı 5 farklı metafor üretmiştir. Yavrusuna uçmayı öğreten kuş (f=1), karma (f=1), dayanıklılık timsalidir(f=1), asfalt işçisine benzer (f=1), bukalemun (f=1) üretilen metaforlardır.

Emektar Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

“Koç yavrusuna uçmayı öğreten kuş gibidir çünkü çeşitli konularda gelişimini tamamlamamış bireye yardımcı olması fakat bireyin öğrendiklerini pratiğe dökerken güvenli bir mesafeden izlemesi bakımından benzerdir”

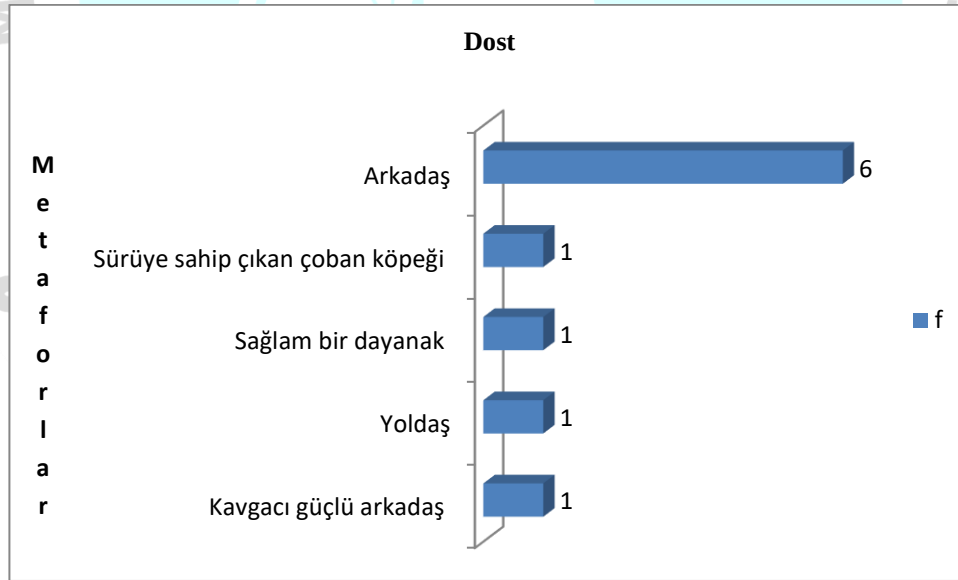
“Koç asfalt işçisine benzer çünkü bizim varacağımız yere giden yolu inşa eder”.

“Koç bukalemun gibidir çünkü sen ne hale girersen o da halini düzeltmek için farklı hallere girer”

“Koç dayanıklılık timsalidir çünkü tüm zorluklara göğüs gerip öğrencisine yol gösterir”

Dost

“Dost” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 9’da sunulmuştur.

Şekil 9.Dost Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Dost” kavramsal kategorisi altında 10 katılımcı 5 farklı metafor üretmiştir. Arkadaş (f=6), sürüye sahip çıkan çoban köpeği (f=1), sağlam bir dayanak (f=1), yoldaş (f=1), kavgacı güçlü arkadaş (f=1) üretilen metaforlardır.

Dost Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

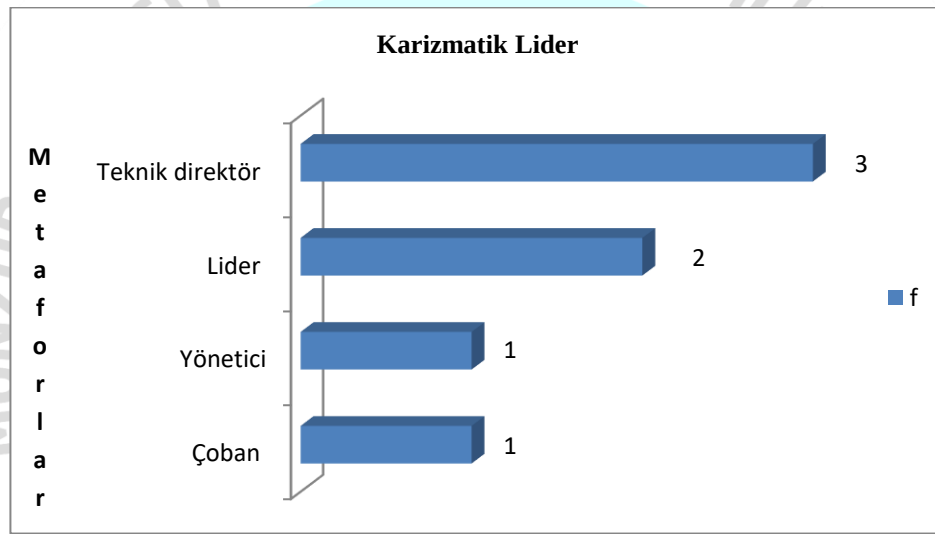
“Koç sürüye sahip çıkan çoban köpeği gibidir çünkü sürü (öğrenciler) tek bir şeye odaklandığında etrafında ona neyin zarar vereceğinin farkına varmaz koç bunun farkına vardırıp bilinçlendirir”.

“Koç yoldaş gibidir çünkü Sınava hazırlanırken sizinle beraber aynı yolda yürür.”

“Koç kavgacı güçlü arkadaş gibidir çünkü en güçsüz adamı bile kavgaya sokar.”

Karizmatik Lider

“Karizmatik lider” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 10’da sunulmuştur.

Şekil 10. Karizmatik Lider Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Karizmatik Lider” kavramsal kategorisi altında 7 katılımcı 4 farklı metafor üretmiştir. Teknik direktör (f=3), lider (f=2), yönetici (f=1), çoban (f=1) üretilen metaforlardır.

Karizmatik Lider Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

“Koç teknik direktör gibidir çünkü teknik direktör takımı yönlendiriyorsa koç da bizi yönlendirir.”

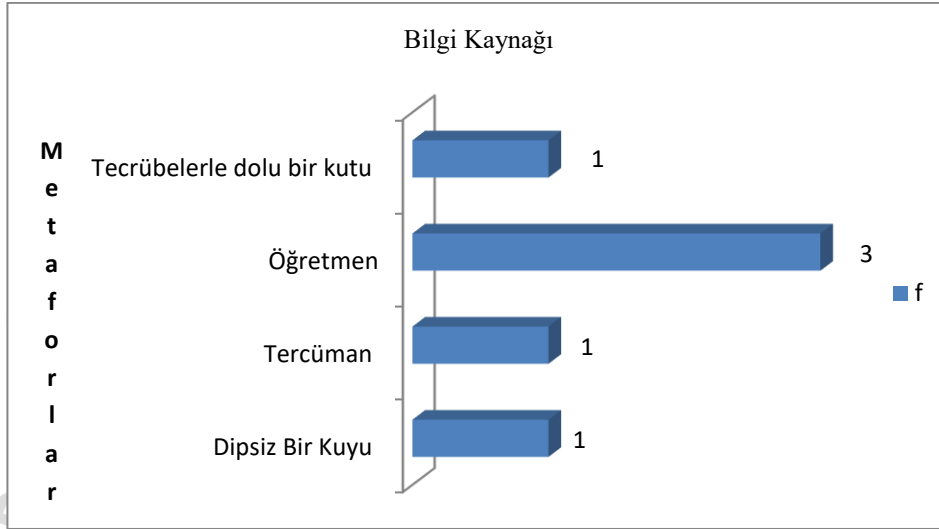
“Koç çoban gibidir çünkü yürüyeceğimiz yolda yardım almamızı sağlar.”

“Koç yöneticiye benzer çünkü her koşulu düşünüp zorlu işlerde rehberlik eder yol gösterir.”

“Koç lider gibidir çünkü yönlendirme yeteneğine sahiptir.”

Bilgi Kaynağı

“Bilgi Kaynağı” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 11’de sunulmuştur.

Şekil 11.Bilgi Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Bilgi kaynağı” kavramsal kategorisi altında 6 katılımcı 4 farklı metafor üretmiştir. Öğretmen (f=3), tecrübelerle dolu bir kutu (f=1), tercüman (f=1), dipsiz bir kuyu (f=1) üretilen metaforlardır.

Bilgi Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

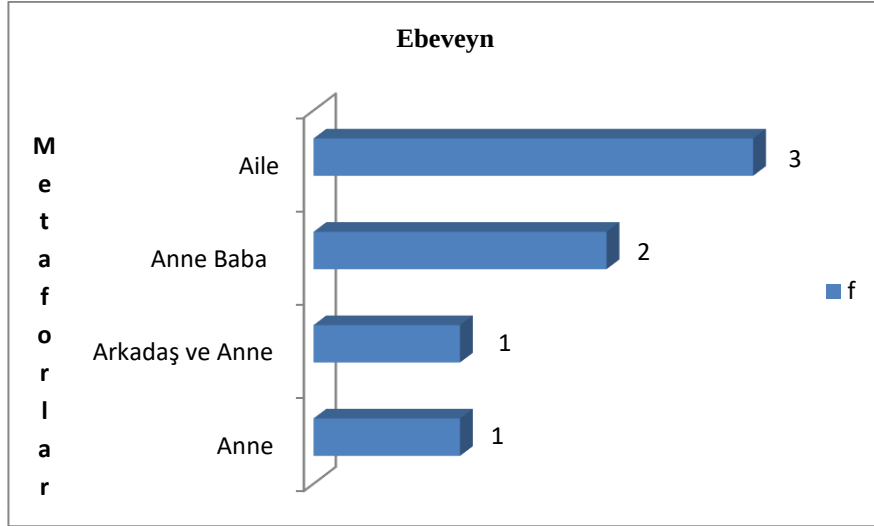
“Koç dipsiz bir kuyu gibidir çünkü öğreteceği sınırsız şeyler vardır”

“Koç tecrübelerle dolu bir kutu gibidir çünkü ben onun yanına her gittiğimde hayatıma anlam katacak ve hayatımı yönlendirecek şeyler öğrenirim.”

“Koç öğretmen gibidir çünkü doğruları öğretir”

Ebeveyn

“Ebeveyn” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 12’de sunulmuştur.

Şekil 12. Ebeveyn Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Ebeveyn” kavramsal kategorisi altında 7 katılımcı 4 farklı metafor üretmiştir. Aile (f=3), anne baba (f=2), arkadaş ve anne (f=1), anne (f=1) üretilen metaforlardır.

Bilgi Kaynağı Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

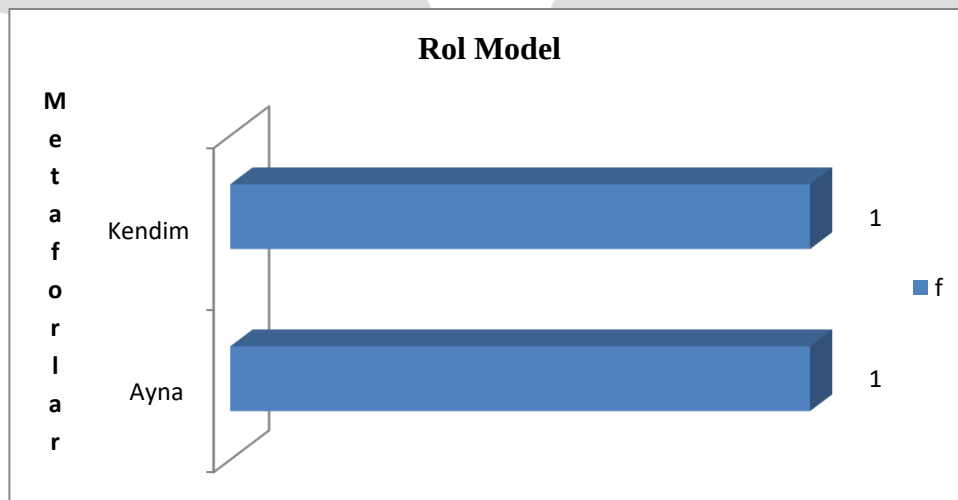
“Koç anne ve baba gibidir çünkü desteğini hiç bırakmaz”.

“Koç anne gibidir çünkü yorulduğumuzda, vazgeçtiğimizde bize destek olur.”

“Koç ailemiz gibidir çünkü her şeyi danışırız”.

Rol Model

“Rol model” kavramsal kategorisi altında üretilen metaforlar ve frekansları Şekil 13’de sunulmuştur.

Şekil 13. Rol Model Kavramsal Kategorisine İlişkin Metaforlar

“Rol model” kavramsal kategorisi altında 2 katılımcı 2 farklı metafor üretmişlerdir. Kendim (f=1), ayna (f=1) üretilen metaforlardır.

Rol Model Kavramsal Kategorisine İlişkin Bulgular

“Koç kendimdir çünkü bana kendimden başka kimse yön veremez”.

“Koç aynaya benzer çünkü kendimize en çok benzeyen kişi olması lazım eğer kendimizden bir parça bulamazsak hiç bir anlamı olmaz”.

Tartışma Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırma, yükseköğretim kurumları sınavına (YKS) hazırlanan, öğrenci koçluk programına sahip öğrencilerin “koç” kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya katılan 184 katılımcı koç kavramına ilişkin 112 farklı metafor üretmişlerdir. Pusula (f=18), ışık (f=8), navigasyon (f=8), arkadaş (f=6), Kutup yıldızı (5), abi (f=4), güneş (f=4), kitap (f=4), öğretmen (f=3), takvim (f=3), aile (f=3), teknik direktör (f=3), su (f=3), deniz feneri (f=3), el feneri (f=3), kronometre (f=2), radar (f=2), anne baba (f=2), lider (f=2), beyin (f=2), gökkuşağı (f=2), rehber (f=2), tabela (f=2), yol tabelaları (f=2) birden fazla üretilen 24 metafordur. Geriye kalan 88 metafor ise yalnızca bir kere üretilmiştir. Araştırmadaki katılımcıların koç kavramına yönelik olarak geliştirdikleri metaforlar gerekçeleri bakımından incelendiğinde “bilgi kaynağı”, “disipline edici aktör”, “dost”, “ebeveyn”, “emektar”, “karizmatik lider”, “mutluluk (enerji) kaynağı”, “olumsuz”, “rol model”, “sevgi kaynağı”, “teşvik edici”, “yaşam alanı sağlayıcısı”, “yol gösterici” olarak 13 kavramsal kategori altında toplandıkları görülmüştür. En çok “yol gösterici” en az “rol model” kavram kategorilerinde metafor üretilmiştir.

Araştırmada üretilen metaforlar ve bu metaforlara yönelik olarak geliştirilen kavramsal kategoriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların koçluk kavramına karşı olumlu algılarının olduğu söylenebilir.

Araştırmada üretilen frekans değeri en yüksek olan “pusula” metaforudur. Hayatlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen bu sınavda (Baş & Kıvılcım, 2019) öğrencilerin bir yol göstericiye ihtiyaçlarının olduğu ifade edilebilir.

Öğrencilerin oluşturduğu metaforlar arasında rehber (f=2), danışman (f=1), psikolog (f=1), destekçi (1) vardır. Alanyazında bu kavramlar ile koç kavramı arasında benzerlik ve farklılıkların olduğu görülmektedir. (Rousseau, 2008, s. 8), (Jarvis, 2004, s. 20) mentorluk ve koçluğun farklılıklarını, (Howell, 2015, s. 40) danışman, koç, mentor, yönetici lider, eğitici eğitmeni, destekçi kavramları arasındaki benzerlik ve farklılıkları, koç ile değerlendirici arasındaki farkı (Costa & Garmston, 1994, s. 14) belirtmişleridir.

Etimolojik olarak “koç” kelimesinin anlamı değerli bir kişiyi bulunduğu yerden olmak istediği yere taşımaktır. Bu tanımı gerekçesi ile karşılayan üç metafor üretilmiştir. “*Koç asfalt işçisine benzer çünkü bizim varacağımız yere giden yolu inşa eder*”, “*Koç ulaşım araçları gibidir çünkü bir yere varmak için başka yollar da vardır*”, *Geçmişten daha iyi bir geleceğe götüren unsur* “olarak zihinde resmettiklerini kelimelerle ifade etmişlerdir.

Öğrenci koçluğu öğrencilerin sosyal ve akademik olarak öğrenme ortamlarına uyum sağlamak bununla birlikte, sorun yaşayan, başarısızlığa karşı savunmasız olabilecek öğrencilere yardımcı olmak için ihtiyaç duyulacak bir program olduğu görülmektedir. Koçluğun sınav sürecinde öğrencinin karşılaşacağı problemlerin çözümünde, kişinin potansiyelini geliştirmede önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

Konu ile ilgilenen akademisyenler için “Koç – öğrenci ilişkisini” nitel ve nicel araştırma yöntemleri ile farklı ve daha geniş örneklemeler üzerinde incelenmesi, akademik katkılarının daha net bir şekilde ortaya konulması önerilebilir.

Kaynakça

- Aristoteles. (1987). *Poetika*. (İ. Tunalı, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Balcı, A. (1999). *Metaphorical images of school: school perceptions of students teachers and parents from four selected schools*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Balcı, A. (2003). Eğitim Örgütlerine Yeni Bakış Açıları: Kuram- Araştırma İlişkisi II. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*(33), 26-61.
- Baş, G., & Kıvılcım, Z. S. (2019). Türkiye’de Öğrencilerin Merkezi Sistem Sınavları ile İlgili Algıları: Bir Metafor Analizi Çalışması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD*, 7(2), 639-667.
- Bredeson, P. V. (1988). Perspectives On Schools: Metaphors And Management In Education. *Educational Administration*, 26(3), 293-310.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz*. (A. Aypay, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

- Costa, A. L., & Garmston, R. J. (1994). *Cognitive coaching : a foundation for renaissance schools*. Norwood: Christopher-Gordon Publishers.
- Costa, A., Garmston, R. J., Hayes, C., & Ellison, J. (2016). *Cognitive Coaching Developing Self-Directed Leaders and Learners*. New York: Rowman & Littlefield.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri*. (H. Özcan, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Deseni*. (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ersoy, A. F. (2017). Fenomenoloji. A. Saban, & A. Ersoy içinde, *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri* (s. 81-138). Ankara.
- Etimolji Türkçe. (2019, 05 12). <https://www.etimolojiturkce.com/>.
[https://www.etimolojiturkce.com:](https://www.etimolojiturkce.com/) <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/metafor>
adresinden alınmıştır
- Evered, R. D., & Selman, J. C. (1989). Coaching and the Art of Management. *Organizational Dynamics*, 18(2), 16-32.
- Garvey, B. (2010). Mentoring in a Coaching World. E. Cox, T. Bachkirova, & D. Clutterbuck içinde, *The Complete Handbook of Coaching* (s. 341-354).
- Gliner, J. A., Morgan, G. A., & Leech, N. L. (2015). *Uygulamada Araştırma Yöntemleri*. (S. Turan, Çev.) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Guttenplan, S. (2005). *Objects of Metaphor*. New York: Oxford.
- Howell, M. T. (2015). *The Results Facilitator Expert, Manager, Mentor*. London: Crc Press.
- Jarvis, J. (2004). *Coaching and buying coaching services*. London: Cipd.
- Keen, J. P. (2014). Considering Student Coaching. *Journal of College and Character*, 15(2), 67-74.
- Kılcan, B. (2017). Eğitim Bilimlerinde Metaforların Veri Toplama Aracı Olarak Kullanılması, Örnek bBir Uygulama. B. Kılcan içinde, *Metafor ve Eğitimde Metaforik Çalışmalar İçin Bir Uygulama Rehberi* (s. 93-112). Ankara: Pegem Akademi.

- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (2016). *Nitel Veri Analizi*. (S. Akbaba Altun, & A. Ersoy, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor*. (G. Bulut, Çev.) İstanbul.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nical Yaklaşımlar*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası.
- Nieuwerburgh, C. V. (2012). Coaching in education: an overview. C. V. Nieuwerburgh içinde, *Coaching in Education : Getting Better Results for Students, Educators, and Parents* (s. 3-23). London: Karnac Books Ltd.
- Özden, M. (2017). Gömülü Teori. A. Saban, & A. Ersoy içinde, *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri*. Ankara.
- Rousseau, M. (2008). *Structured Mentoring for Sure Success*. Oklahoma: PennWell.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*(55), 459-496.
- Saban, A. (2008). Okula ilişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*(55), 459-496.
- TDK. (2019, 03 18). *Türk Dil Kurumu*. <http://www.tdk.gov.tr/>: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&kategori=verilst&kelime=Ko%C3%A7 adresinden alınmıştır
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

ДЕТЕКТИВНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ИНТРИГА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Ф.М.ДОСТОЕВСКОГО «ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ» И ДЖ.ФАУЛЗА «КОЛЛЕКЦИОНЕР»

Насибова Севиндж Халил гызы

Бакинский славянский университет, Азербайджан

РЕЗЮМЕ

Творчество Ф.М.Достоевского и Дж.Фаулза составляет золотой фонд мировой литературы и, служа интересам и стремлениям человечества, приобретает громадное значение в наши дни. Сегодня сокровищницу мировой культуры трудно себе представить без их творческого наследия. Они оба определили свое время, начав конкретное изображение жизни общества и внутренней жизни человека. Эти писатели подчеркивали активные начала бытия, значение цели в формировании и выявлении характера героя.

Ф.М. Достоевский – глубокий философ и тончайший психолог, величайший мастер психологического романа. Он известен в мировой литературе как мастер описания «больной души». «Преступление и наказание» – первый русский детективный роман. В центре романа «Преступление и наказание» - герой шестидесятых годов девятнадцатого века, образ бедного студента.

Джон Фаулз вошел в мировую литературу как культовый писатель последних десятилетий. Его называют подлинным королем британского постмодерна. «Коллекционер» – это первый захватывающий роман Дж.Фаулза, является знаковым для творческой биографии писателя. В основу сюжета «Коллекционера» лежит история похищения и заключение Миранды Грей Фредериком Клеггом.

Детективно-психологическая интрига прослеживается по всем романам и составляет основной сюжет произведений и Достоевского, и Фаулза. Писатели заставляют читателя детально анализировать ход событий.

В первую очередь, Р.Раскольников и Ф.Клегг – родные братья в том, что они оба чувствуют свое превосходство над другими, и это благоприятная психологическая почва для развития их индивидуалистических черт. По мнению студента Раскольникова, все люди делятся на «твари дрожащие» и «творцы истории».

В «Коллекционере» тоже ясно показан конфликт между «немногими» и «многими» и это во многом перекликается с идеей Раскольникова, но, немного иначе. Здесь говорится, что «немногие» – замечательные люди. И их очень мало. «Многие» представляют собой «невежество и необразованность», «напыщенность и фальшь», «злобу и зависть», «ворчливость, низость и мелочность».

Ключевые слова: роман, мировая литература, влияние, характер героя

TÜRKİYE'DE YEŞİL BİNA KAPSAMINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ GENEL YÖNELİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT ON THE GENERAL DIRECTION OF THE POST-GRADUATE STUDIES ON GREEN BUILDING IN TURKEY

Yasal ÖZDEMİR

Munzur Üniversitesi

Murat DAL

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Dünyada endüstri devrimi sonrası yaşanan hızlı kalkınma süreci, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren olumsuz etkilerini doğa, çevre ve mimari yapılar üzerinde göstermeye başlamıştır. Endüstrileşmenin yanısıra nüfusun hızla artması, üretimin yanında tüketimin hızının da artmasına yol açmış, bu durum gerek doğal kaynakların hızla tükenmesine, gerekse çevre ve yapısal sorunlarının artmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerin gelecek nesiller üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı öngörüsü "sürdürülebilirlik" adı verilen; ekonomi, toplum ve çevre bileşenlerinden oluşan bütünsel sistem içindeki tüm faaliyet alanları için önem atfedilen bir kavramın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu üç bileşenle yakından ilgili olan ve her biri üzerinde önemli etkilere sahip yapı sektöründe de sürdürülebilirliğin sağlanması için çalışmalar yapılmaktadır. Yaşam döngüsü boyunca önemli ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri olan mimari yapıların sürdürülebilirlik kriterlerine uygun olması durumu "yeşil bina" olarak adlandırılmakta, bu özellikleri taşıyan binaların belirli sertifikasyon süreçlerinden geçerek belirli standartları sağlamaları beklenmektedir. Akademik alanda da konu ile ilgili çok sayıda lisansüstü tez çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'de lisansüstü düzeyde yeşil bina konusunda yapılan tez çalışmaları incelenerek, konuyla ilgili yönelimler tespit edilmiştir. Literatür taraması ve içerik analizine dayalı niteliksel çalışmada, 2009-2018 yılları arasında 150 lisansüstü tez yapıldığı belirlenmiş ve bu araştırmalarda ele alınan konular tematik olarak gruplandırılmıştır. Belirlenen temalar incelendiğinde yeşil bina kriterleri ve sertifika sistemlerinin eleştirel analizinin yapılarak Türkiye'ye özgü bir sistem tasarımı için bütünsel ya da kısmi öneriler geliştirilmesinin %32 ile

en sık ele alınan konu olduğu görülmüştür. Bunu %25 ile yeşil binaları belirli alt kategoriler açısından inceleyen çalışmalar izlemektedir. Bu çalışmaların içinde enerji verimliliği önemli bir yer tutmaktadır. En sık rastlanılan üçüncü tema %23 ile mevcut binaların uluslararası sertifikasyon sistemlerine göre genel değerlendirmesidir. Çalışmaların genellikle yapı bazlı olması, sürdürülebilirliğin sosyal boyutuna diğerlerinden daha az yer verilmesi, örneğin süregelen kentsel dönüşüm çabalarının sürdürülebilirlik ilkeleri dahilinde yapılması ve mevcut binaların dönüşümü konuları ise toplumsal etki açısından üzerinde yeterince durulmayan konular olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil bina, Sürdürülebilirlik, Mimari yapılar, Sertifikasyon, Yaşam döngüsü

ABSTRACT

The rapid development process after the industrial revolution in the world started to show its negative effects on nature, environment and architectural structures since the last quarter of the 20th century. In addition to the rapid industrialization, the high growth rate of the population led to an increase in consumption, which led to the depletion of natural resources and the increase of environmental and structural problems. The prediction that these developments will have negative effects on future generations has led to the emergence of "sustainability", a concept to which great importance attached for all fields of activity in the overall system of economy, society and environment. Studies are carried out to ensure sustainability in the construction sector, which is closely related to these three components and has significant impacts on each. The fact that the architectural structures which have significant economic, social and environmental impacts during their life cycle are in compliance with the sustainability criteria is called "green building". Buildings with these characteristics are expected to meet specific standards through certification processes.

In this study, academic dissertations at post-graduate level on green building were examined and future directions have been determined. In the qualitative study based on literature review and content analysis, it was determined that 150 post-graduate studies were conducted in the ten years period between 2009-2018 and the subjects examined in these studies were grouped thematically. When the determined themes were investigated, it was determined that the most frequently observed theme was the critical analysis of the green building criteria and the

certification systems, bringing forward a holistic or a partial proposal for a system applicable in Turkey, with the frequency of %32. This was followed by the studies which analyzed green buildings according to subcategories, which had the frequency of %25. In these studies, energy efficiency had a significant proportion. The third most frequently observed theme was the assessment of the buildings according to international certification systems, which had the frequency of %23. The fact that the studies were generally construction-focus, social dimension of sustainability were less included, conformance of the current urban transformation projects to sustainability principles and transformation of the current buildings to green buildings were the themes which were underemphasized considering the social impact.

Keywords: Green building, Sustainability, Architectural structures, Serfication, Life cycle

1. Giriş

İnsanlık, tarih boyunca ekonomiyi, üretim ilişkilerini ve buna bağlı olarak sosyolojik ve kültürel yapıyı dünya çapında değiştiren çok önemli birkaç teknolojik sıçrama yaşamıştır. Bunlardan biri 18. Yüzyılın sonunda başlayan ve 19. ve 20. Yüzyıllarda tüm dünyanın yapısını değiştiren endüstri devrimidir ([Küçükcalay, 1997](#)). Endüstri devrimi, aynı zamanda kökeni esasen siyasal sebeplere dayanan iki büyük dünya savaşının yıkıcı etkilerini de oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen yeniden kalkınma çabaları kontrolsüz büyüme ve gelişmeyi körüklemiş, bu süreç bir süre sonra dünya ekosistemini tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır ([Erdede vd., 2014](#)). 1970'li yıllarda baş gösteren ve 1980'lere gelindiğinde farkındalığın olduğu bu süreç, "sürdürülebilirlik" kavramının doğmasına yol açmış ve ekosistemi etkileyen tüm faaliyetlerde insanın çıkarı ve mutluluğunun yanısıra çevreye minimum zarar verilmesini de önemli bir kriter haline getirmiştir. Günümüzde ekosistem üzerinde en çok etkisi olan unsurlardan biri de yapı sektörüdür ([Ametepey & Ansah, 2014](#)). Sürdürülebilirliğin yapı sektöründeki yansıması "yeşil bina (green building)", "sürdürülebilir yapı (sustainable construction)" gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Literatürde bu iki kavramın birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Ancak genel olarak yeşil bina, yapıyı çevresel, sosyal ve ekonomik bağlamda inceleyen sürdürülebilir yapı kavramının altında düşünülmektedir ([Hwang & Tan, 2017](#)).

Bir binayı "yeşil" yapan özelliklerin ne olduğu konusunda yaklaşım farklılıkları, "yeşil bina"nın farklı tanımlarının yapılmasına yol açmıştır. [Zuo ve Zhao'ya \(2014\)](#) göre "yeşil bina" insan konforunu sağlarken ekosisteme mümkün olan en az olumsuz etkiyi yapan binadır. Amerikan

Test ve Materyaller Topluluğu'nun (ASTM) E2114-06a numaralı standardında ise yeşil bina, "yapım süresince ve hizmet ömrü boyunca belirlenmiş performans gerekliliklerini karşılarken aynı zamanda yerel, bölgesel ve küresel ekosistemi en az düzeyde rahatsız edip işleyişini geliştiren bina" olarak tanımlanmaktadır ([ASTM E2114-06a, 2006](#)). Yeşil binalar verimlilik, sağlık ve güvenlikteki artışın yanısıra enerji, bakım ve işletme maliyetlerinden tasarruf sağlayarak önemli ekonomik faydalar sağlamaktadır ([Ries vd., 2006](#)).

Literatürde göre dünyadaki enerji tüketiminin %40'ı yapı sektöründen kaynaklandığı belirtilmektedir ([Deng&Wu, 2014](#)). Bu nedenle yapı sektörünün sürdürülebilirlik açısından önemi yüksektir. Sürdürülebilirliğin yapı sektöründeki ayağı olan yeşil bina konusunda ülkemizde de son on yıldır akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu tebliğde, yeşil bina konusunda üniversitelerde son on yılda yapılan lisansüstü tez çalışmalarının içerikleri incelenerek yapı sektörünün bu önemli dalında akademinin kısmi bir analizi yapılmış, hangi alanlara daha çok odaklanıldığı, hangi alanlara daha az önem verildiği belirlenmiş ve gelecekteki yönelimlere dönük öneriler geliştirilmiştir. Çalışmanın izleyen kısmı üç bölüme ayrılmıştır. İkinci bölümde kısaca çalışmanın yürütülmesinde izlenen yöntem açıklanmıştır. Üçüncü bölümde elde edilen bulgular istatistiksel verilere dönüştürülerek aktarılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise bulgulardan çıkan sonuçlar tartışılmış ve öneriler geliştirilmiştir.

2. Materyal ve metot

Çalışma literatür taraması ve betimsel içerik analizine dayanmaktadır. Taranacak kaynaklar Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi resmi web sitesinden elde edilmiştir. Bu amaçla "gelişmiş tarama" menüsünde "aranacak alan" kısmından "tümünü ara" seçilmiş ve içinde "yeşil bina" ifadesi geçen tüm tezlerin aranması sağlanmıştır. Sorgulama sonucunda 150 sonuç çıkmıştır. Birinci aşamada her çalışmanın tez tanıtım sayfası incelenmiş ve ön sınıflandırma yapılmıştır. İkinci aşamada erişim serbestliği olan tezlerin pdf dokümanları indirilerek özet, içindikiler ve bölümler sıralı şekilde incelenmiştir. İnceleme sırasında sıkça karşılaşılarak ön plana çıkan kavram ve ifadeler kodlanması gereken temalar olarak belirlenmiş ve listesi çıkarıldıktan sonra kodlaması yapılmıştır. İnceleme ve kodlama sonucunda tematik kategoriler ve alt kategoriler belirlenmiştir. Kodlama tek haneden üç haneye kadar değişmekte olup ilk hane ana temayı gösteren harften oluşmaktadır. İkinci ve üçüncü haneler hiyerarşik olarak her biri bir sonrakini kapsar nitelikteki anlam ilişkilerini ifade etmektedir. Tablo 1'de belirlenen ana ve alt temalar görülmektedir.

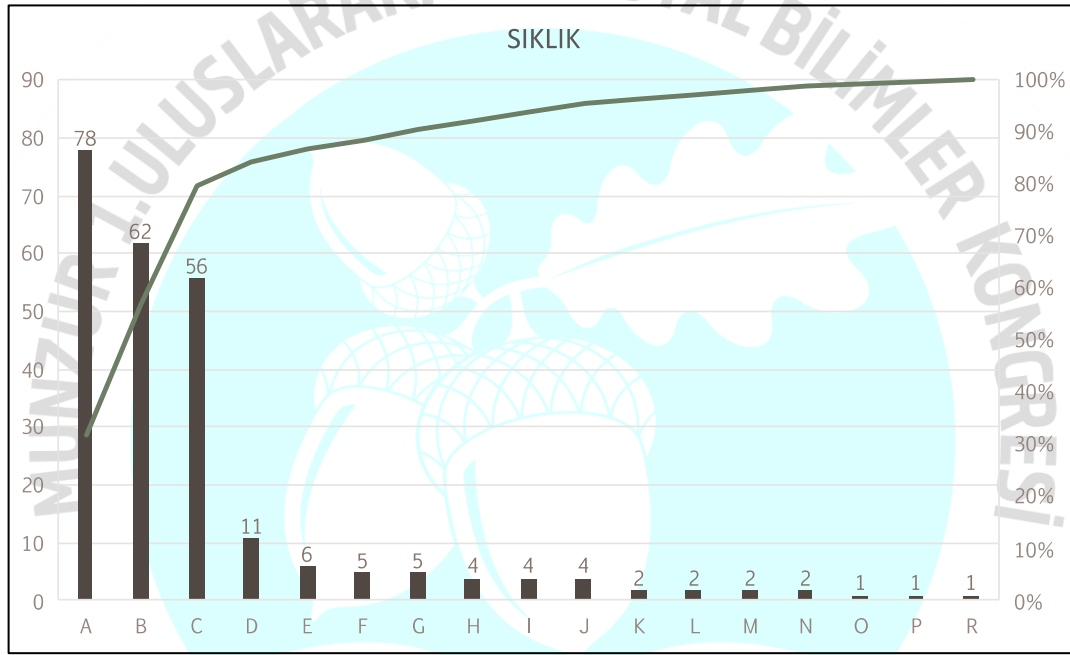
Tablo 1: Tez taramaları sonucunda belirlenen temalar

KOD	TEMA
A	Sertifikasyon sistem ve kriterleri
A1	Uluslararası sertifikasyon sistem ve kriterlerinin eleştirel analizi
A2	Kriterlerin Türkiye'ye uygulanması
A21	Uygulanabilirliğin değerlendirilmesi, genel öneriler
A22	Özgün kriter/model geliştirilme ya da uyarlama
A23	Kategori bazlı kısmi kriter geliştirme
B	Yeşil bina parametreleri
B1	Enerji performansı/ölçümü/maliyetlendirme vb.
B2	Su verimliliği/kalitesi vb.
B3	Yapı malzemesi seçimi, incelemesi
B4	Ses/akustik performansı
B5	Hava kalitesi
B6	Atık yönetimi
B7	Arazi/fiziksel çevre
B8	Aydınlatma
B9	Isı konforu
C	Mevcut yeşil binaların incelenmesi
D	Proje ve yapım süreçleri
D1	Paydaşlar
D2	Karşılaşılan riskler/zorluklar
D3	Sözleşmeler
D4	Tedarik zinciri
D5	Proje yönetim ilkelerine uygunluk
D6	Proje hızının değerlendirilmesi
E	Mevcut yapıların dönüştürülmesi
F	Ürün/malzeme geliştirme
G	Yeşil bina maliyetleri
H	Müşteri/kullanıcı memnuniyeti belirleme
I	Makro bağlamda analiz
I 1	Genel sektörel analiz
I 2	Kalkınma ve sektör ilişkisi
J	Kentsel dönüşüm
K	Sertifikasyon sistemleri dışında özgün metot geliştirme
L	Kullanım sonrası aşaması (enkaz/yıkım atıkları vb.)
M	İklimsel tasarım
N	İç mekan kalitesi
O	Termodinamik analiz
P	Teşvikler
R	Bakım ve ölçüm

3. Bulgular

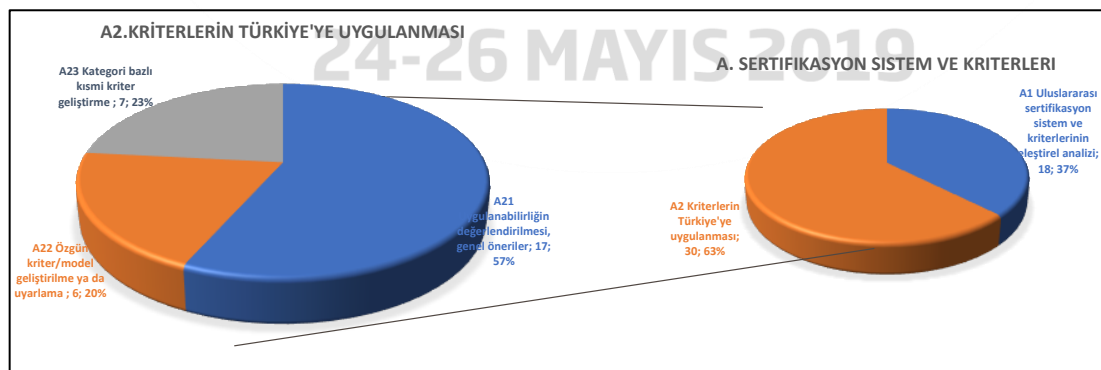
Şekil 1'de çalışma konularının karşılaşıma sıklığı görülmektedir. Yeşil bina konusundaki sertifikasyon sistemleri ve kriterleri çalışmalarda toplam 78 defa doğrudan inceleme konusu yapılmıştır. İncelenen çalışmalarda yeşil binayı belirleyen parametreler 62 kez konu edilmiştir. Çalışmaların önemli bir bölümünde Türkiye ve dünyadan mevcut yeşil binaların örnek olay analizleriyle incelendiği görülmektedir.

Şekil 1: Belirlenen temaların çalışmalarda görülme sıklığı

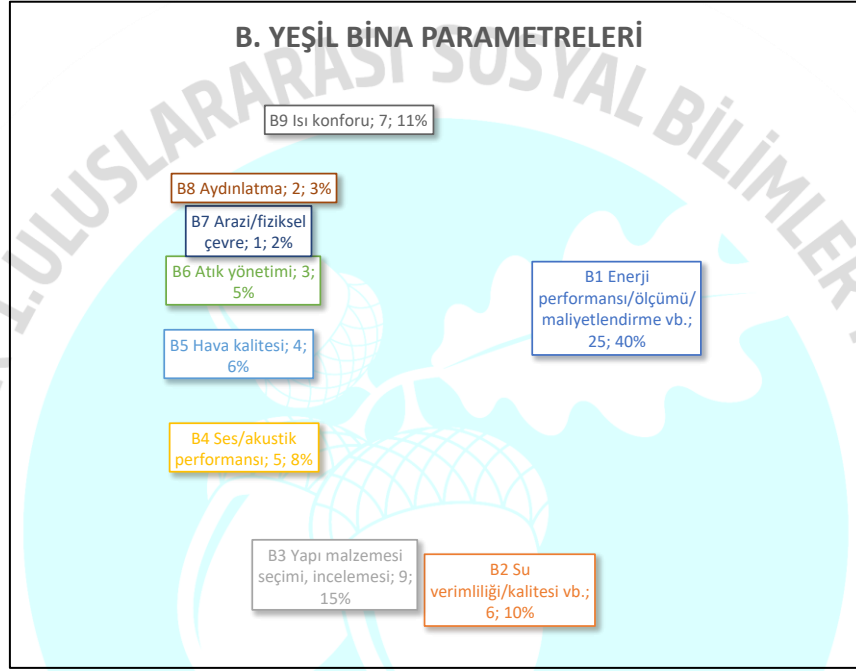
Şekil 1'de görüldüğü gibi, bunların 1/3'ünden fazlası (30 adet) kriterlerin Türkiye'de uygulanabilirliğine, bu konudaki eksikliğe vurgu yapmaktadır.

Şekil 1: Sertifikasyon sistem ve kriterleriyle ilgili çalışmaların alt kırılımları

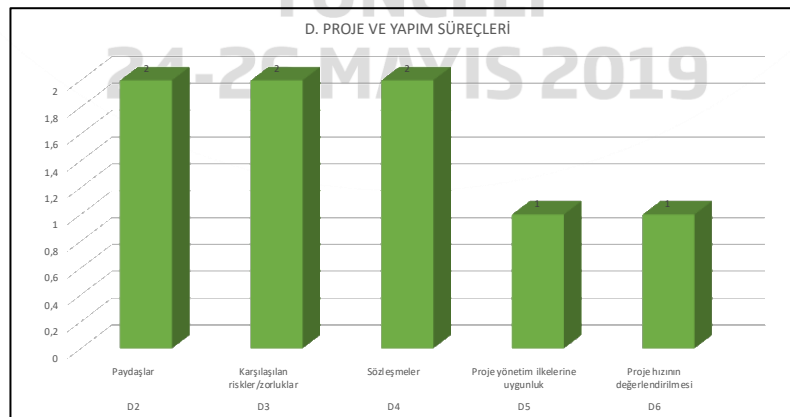
Şekil 2'de yeşil bina parametrelerini konu alan 62 çalışmada incelenen detay konular görülmektedir. Yeşil binanın temel özellikleri içinde en çok incelenen boyutun %40'lık bir oran ile enerji verimliliği olduğu görülmektedir. Bunu uygun yapı malzemesi seçimi ya da geliştirilmesini konu alan çalışmalar, ardından ısı ve su verimliliğini inceleyen çalışmalar izlemektedir.

Şekil 2: Yeşil bina parametrelerini konu alan çalışmalar ve alt kırılımları

Proje ve yapım süreçlerinin toplam 11 kez incelendiği çalışmalarda paydaşların görev ve sorumlulukları, karşılaşılan zorluklar, sözleşmelerin hazırlaması gibi konuların incelendiği görülmektedir.

Şekil 3: Proje ve yapım süreçlerini inceleyen çalışmaların alt kırılımları

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

İncelenen çalışmalarda özellikle Türkiye'ye özgü bir değerlendirme sisteminin eksikliğinin vurgulandığı görülmüştür. Coğrafi koşullar, mevzuat ve benzeri koşullar nedeniyle LEEDS, BREEAM gibi uluslararası sistemlerin Türkiye'ye tam uyumlu olmamasından kaynaklanan bu soruna karşılık 2018 yılında Çevre Dostu Yeşil Bina Derneği (ÇEDBİK) öncülüğünde bir sistem geliştirilmiştir (<https://cedbik.org/>). Bunun yanında gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin mevcut koşulları dikkate alındığında, kentsel dönüşümün yeşil bina çalışmalarının geleceği açısından önemli bir alan olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye kentsel dönüşümün yoğun olarak yaşandığı bir ülke olup, mevcut yapıların yeşil bina kriterlerine uygunluğunun sağlanması ve kentsel dönüşüm süreçleriyle ilgili çalışmaların ise nispeten az sayıda olduğu görülmektedir.

Kentsel dönüşüm, kentin biçimsel, ekonomik ve sosyolojik havasını bütünüyle değiştirerek toplumsal yaşam üzerinde olumlu sonuçlar yaratan bir süreçtir (Çalal, 2016). Türkiye'nin kalkınma sürecinde önem verilmesi gereken bir konu olmasına rağmen incelenen tezlerde konuyla ilgili çalışmaların görece yetersiz olması, tez çalışmalarının genellikle yapı bazında ve enerji odaklı olması, ekonomik-sosyal-çevresel ayaklardan oluşan sürdürülebilirlik olgusunun sosyal bileşeninin bu çalışmalarda geri planda kaldığını göstermektedir.

ÇEDBİK tarafından yapılan ulusal sertifikalandırma sistemi çalışmalarının 2018 yılında tamamlandığı dikkate alındığında, tez çalışmalarında bu konuya yer verilmediği görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'de henüz başlangıç aşamasında olan yeşil bina konusunda bundan sonra yapılacak çalışmalarda ulusal sertifikasyon sistemlerinin incelenmesi, geliştirilmesinin geleceği yönelik en sık rastlanılacak konular olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte kentsel dönüşüm gibi sürdürülebilirliğin sosyal boyutunu içeren çalışmaların uzun vadede geri planda kalmasının Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma çabalarına olumsuz etki etme olasılığı nedeniyle, bu konuya daha fazla önem verilmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

Ametepey, S. O., & Ansah, S. K. (2014). Impacts of construction activities on the environment: The case of Ghana. *Journal of Construction Project Management and Innovation*, 4 (Supplement 1), 934-948.

ASTM E2114-06a. (2006). Standard Terminology for Sustainability Relative to the Performance of Buildings, ASTM International, West Conshohocken, PA, www.astm.org

Çalal, S. (2016). Kentsel dönüşüm alanı ilan edilen yerlerde yüklenicilerin sorumlulukları. Mali Çözüm Dergisi, 26, 141.

Deng, Y., Wu, J. (2014). Economic returns to residential green building investment: The developers' perspective. Regional Science and Urban Economics, 47: 35-44.

Erdede, S. B., Erdede, B., & Bektaş, S. (2014). Sürdürülebilir yeşil binalar ve sertifika sistemlerinin değerlendirilmesi. Uzaktan Algılama-Cbs Sempozyumu (UZAL-CBS 2014), 14-17.

Hwang, B. G., Zhu, L., & Tan, J. S. H. (2017). Green building project management: Obstacles and solutions for sustainable development. Sustainable Development, 153(5), 209–219. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.03.210>.

Küçükkalay, A. G. A. M. (1997). Endüstri devrimi ve ekonomik sonuçlarının analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 51-68.

Perez-Lombard L, Ortiz J, Pout C. (2008). A review on buildings energy consumption information. Energy and Buildings, 40: 394–398.

Ries, R., Bilec, M. M., Gokhan, N. M., & Needy, K. L. (2006). The economic benefits of green buildings: A comprehensive case study. The Engineering Economist, 51(3), 259-295.

Zuo, J., & Zhao, Z. Y. (2014). Green building research—current status and future agenda: A review. Renewable And Sustainable Energy Reviews, 30, 271-281.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

DİJİTAL ÇAĞDA ÜNİVERSİTE KAMPÜSLERİNDE İNTERNET KULLANIM BECERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE INTERNET USAGE SKILLS AT UNIVERSITY CAMPUSES IN THE DIGITAL AGE

Yasal ÖZDEMİR

Munzur Üniversitesi

Murat DAL

Munzur Üniversitesi

ÖZET

21. yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri olan dijitalleşme, tüm alanlarda olduğu gibi eğitim ve öğretim alanında da etkilerini göstermekte, önemli bir dönüşüme neden olmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde topluma öncü olma görevi ise üniversitelere düşmektedir. Türkiye'de Yükseköğretim Kurumunun 2019 yılı için ana hedefi "Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm" olarak belirlenmiş, bu amaçla sekiz pilot üniversitede akademisyen ve öğrenciler dijital dönüşüm içerikli eğitim almış ve almaktadır. Eğitimi öğretici odaklılıktan öğrenen odaklı ve birey merkezli hale getiren bu süreçte öğrencilerin dijital becerileri akademik başarıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu çalışma, Munzur Üniversitesi Aktuluk Kampüsü akademisyen, öğrenci ve çalışanlarının dijital becerileri konusundaki kişisel değerlendirmelerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla literatürde konuyla ilgili mevcut kaynaklar ve halen kullanılan ölçekler incelenmiş ve bunların içinden, dijital becerileri operasyonel, formel, enformasyonel ve stratejik beceriler olarak dörtlü ve sıralı şekilde sınıflandıran yaklaşım benimsenmiştir. Hazırlanan sorular deneklere internet ortamında sunularak doldurulması sağlanmıştır. Anket sonuçları analiz edildiğinde genel internet becerileri açısından eğitim seviyesine göre lisansüstü eğitim görenlerin diğerlerinden daha yüksek puan aldığı, özellikle enformasyonel beceriler açısından doktora eğitimi alanların belirgin şekilde ayrıştığı görülmüştür. Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin operasyonel ve stratejik internet becerileri konusunda yeterlilik algısının daha yüksek olduğu ve bunun genel sonuçları etkilediği görülmüştür. Yaş faktörünün internet becerilerine ilişkin genel puanlamada bir fark oluşturmamakla birlikte, enformasyonel ve stratejik becerilerde üst yaş gruplarının anlamlı bir şekilde diğerlerinden daha yüksek skor aldığı belirlenmiştir. Son olarak, gelir grubu açısından değerlendirme yapıldığında üst gelir grubunda olanların alt gelir grubunda olanlara

kıyasla stratejik ve enformasyonel beceriler açısından anlamlı düzeyde yüksek skor aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnternet becerileri, Dijitalleşme, Üniversite

ABSTRACT

Digitalization, which is one of the most important developments of the 21st century, shows its effects in education and training as it is in all fields and causes a significant transformation. The task of leading the society in this transformation process falls to universities. In Turkey, the main objective of Higher Education Institution for 2019 was determined as "Digital Transformation in Higher Education". For this purpose, academics and students in eight pilot university have received education and training on digital transformation. In this process which transforms education from teacher-oriented to learner-oriented, students' digital skills have a significant impact on their academic achievements. This study aims to measure the personal assessments of academics, students and employees of Munzur University Aktuluk Campus about their digital skills. For this purpose, the current literature on the subject and the scales used in the literature have been examined and among them, the approach which classifies digital skills as operational, formal, informational and strategic skills in quadruple and sequential manner has been adopted. The prepared questions were provided to the subjects via the internet. When the results of the survey were analyzed, it was seen that those who received post-graduate education received higher scores than others in terms of general internet skills, and those who received doctoral education significantly diverged in terms of informational skills. In terms of gender, it was observed that males' self-perception of competence in operational and strategic internet skills is higher and this affects overall results. Although there was no difference in general internet skills affected by age factor, it was found that upper age groups had higher scores in informational and strategic skills than others. Lastly, in terms of income group, it was found that those in the upper-income group had significantly higher scores regarding strategic and informational skills than those in the lower income group.

1. Giriş

Bilişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla 21. yy. artık enformasyon çağı olarak adlandırılmaktadır. Bu çağ enformasyonun ekonominin temel kaynağı haline geldiği, bireylerin sürekli öğrenme ve bilgilenme yoluyla değişme ve gelişmesini gerektiren toplumsal ve

ekonomik örgütlenme dönemini işaret etmektedir (Öğüt, 2003). Yeni çağı karakterize eden en önemli gelişme ise dijitalleşmedir. İnternetin icadı, adına “dijital dünya” denilen tamamen kendine has bir ortam ve bu ortama özgü yeni bir kültür yaratmıştır (Karabulut, 2015).

Teknolojinin ucuzlaması ve yaygınlaşmasıyla gelişen bu sürecin yansıdığı alanlardan biri eğitimidir (Parlak, 2017). Eğitim sektörü aynı zamanda bilişim teknolojilerinin entegrasyonu ve etkili uygulamasının yaşamın diğer alanlarına en hızlı yansıyabileceği alandır. (Omeniyi vd., 2007). Bu nedenle tüm kurumların uyum sağlaması gereken bu süreçte eğitimde de dijital dönüşüm beklentileri oluşmaktadır (Taşkıran, 2017). Bu koşullar bir yandan öğrencilerin akademik alanda başarılı olması için interneti ve diğer bilişim teknolojilerini kullanma becerisine sahip olmalarını zorunlu kılarken, diğer yandan üniversitelere öğrencilerini mezuniyet sonrasındaki hayatlarında teknolojiyi verimli kullanabilme, aynı anda birçok görevi yapabilme, çok yönlü bireyler olma gibi vasıflarla donatma görevini yüklemektedir (İji & Abah, 2019).

Dünyadaki dijitalleşme sürecine Türkiye de yabancı kalmamış, Yükseköğretim Kurumu tarafından 2019 yılı ana hedefi "Yükseköğretimde Dijital Dönüşüm" olarak belirlenmiştir Bu amaçla sekiz pilot üniversitede akademisyen ve öğrenciler dijital dönüşüm içerikli eğitim almış ve almaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin yükseköğretimde dijitalleşme konusunda gösterdiği çabalardan yola çıkılarak, dijital çağda eğitim ve öğretim eğitimi verilen üniversitelerden biri olan Munzur Üniversitesinde, öğrencilerin, çalışanların ve çalışanların aile fertlerinin gerek internet kullanım becerileri ölçülmüştür. Çalışmanın bundan sonraki kısmı üç bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde çalışmanın metodu, üçüncü bölümde bulgular ve tartışma yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise varılan genel sonuçlar aktarılmıştır.

2. METOT

Çalışmada nicel veri toplama yöntemlerinden anket ve istatistiksel analiz uygulanmıştır. Anket 7'li likert ölçeğinde hazırlanan kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır ve 389 kişilik bir örnekleme uygulanmıştır. Anket formları "Google Forms" aracı kullanılarak internet yoluyla cevaplayanlara ulaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar SPSS programında tek yönlü varyans analizlerine (ANOVA) tabi tutulmuştur. Anket katılımcılarına önce yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve gelir grubu gibi demografik özelliklerini belirleme amaçlı sorular sorulmuştur.

İnternet becerilerinin ölçülmesi için konuyla ilgili literatür taramasında bilgi okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, medya okuryazarlığı gibi kavramsal olarak birbirine benzeyen ancak detaylı analiz edildiğinde aralarında kapsam ve bağlam açısından farklılıklar bulunan terimlere rastlanmıştır. Bu kavramsal farklılıklar ilgili literatürde detaylı olarak incelenmekte olup, bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Anket sorularının hazırlanmasında gözetilen temel unsur ise çoğunluğu öğrencilerden oluşan araştırma grubunun dijital eğitim platformu olan interneti kullanma becerilerinin ölçülmesidir. Bu amaçla van Deursen ve van Dijk'in (2010) geliştirdiği, internet becerilerini basitten karmaşığa doğru dörtlü kategoride inceleyen ölçekten yararlanılmıştır:

Operasyonel beceriler: İnternet kullanımını sağlayan temel bilgisayar donanım ve yazılım kullanma becerilerini ifade etmektedir.

Formel beceriler: İnternet ortamının soyut işleyişini ve yapısını kavrayarak buna uyum sağlama becerilerini ifade etmektedir.

Enformasyonel beceriler: İnternet ortamında gerekli bilgiyi arama, bulma, ulaşılan bilgiyi değerlendirme becerilerini ifade etmektedir.

Stratejik beceriler: İnterneti somut yaşamsal faydala sağlamaya dönük kullanma becerilerini ifade etmektedir.

3. İSTATİSTİKSEL ANALİZ

3.1. Güvenilirlik ve geçerlilik

Sosyal bilimlerde kullanılan ölçme araçlarında güvenilirlik ve geçerlilik olmak üzere iki temel özellik aranmaktadır. Geçerlilik, ölçeğin arzu edilen amaca uygun özellik taşıyıp taşımadığını, güvenilirlik ise sonuçların tutarlılığını (tekrarlanan ölçümlerde aynı sonuçları elde etme derecesini) gösteren kriterlerdir (Baş, 2013). Güvenilirlik için en sık kullanılan yöntem Cronbach's Alpha katsayısının hesaplanmasıdır. Ölçeğin güvenilir sayılması için katsayının 0.70'den büyük olması beklenmektedir. Tablo 1'de görüldüğü gibi Cronbach Alpha katsayısı 0.90'ın üzerinde olup, sonuçların güvenilirliği oldukça yüksektir.

Tablo 1: Güvenilirlik analizi sonucu

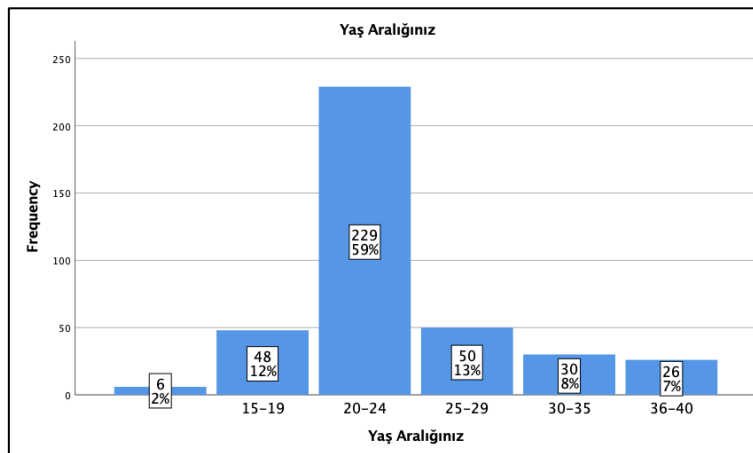
Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.922	.927	27

Ölçeklerde aranan diğer özellik olan geçerlilik yorumsal geçerlilik, ölçüte dayalı geçerlilik ve yapı geçerliliği olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Özellikle daha önce herhangi bir araçla ölçülmemiş konularda geliştirilen ölçeklerde tüm geçerlilik türlerinin test edilmesi gerekmektedir. Yorumsal geçerlilik görünüş geçerliliği (face validity) ve içerik geçerliliği (content validity) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Karakoç & Dönmez, 2014). Mevcut çalışmada sadece yorumsal geçerlilik dikkate alınmıştır. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla oluşan zaman kısıtı, ikincisi literatürde mevcut bir çalışmanın temel alınmasıdır. Bununla birlikte ölçeğin geniş kitlelere uygulanabilirliğinin ortaya konulması için yapı geçerliliğinin keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri uygulanarak tekrar test edilmesi gerekmektedir.

3.2. Demografik bulgular

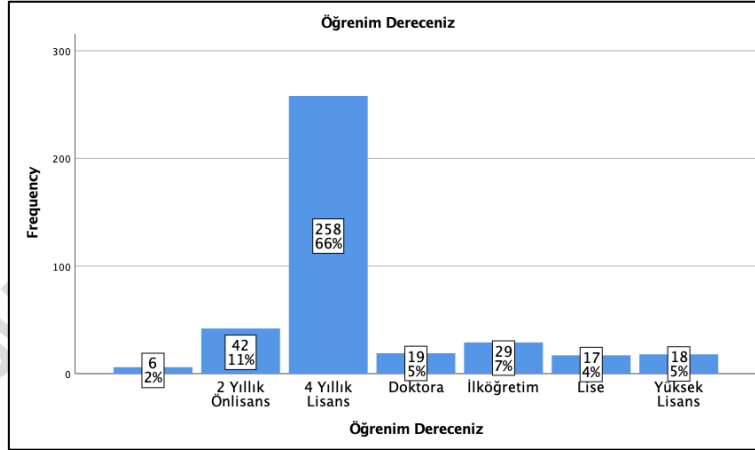
Elde edilen sonuçlar Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Anket katılımcılarının yaşları

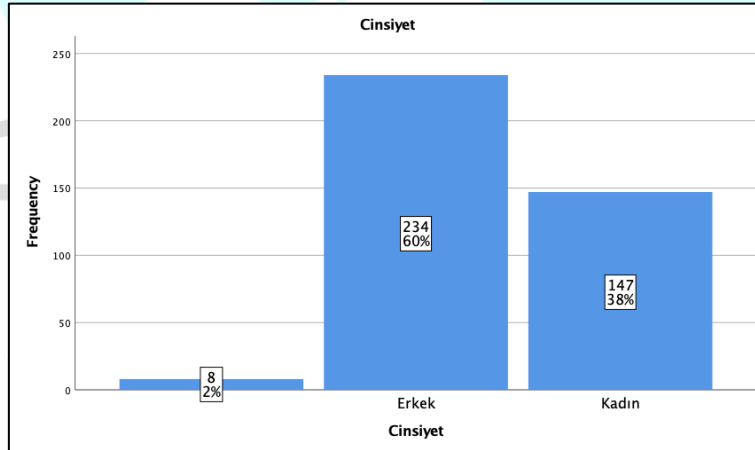
Şekil 1'de görüldüğü gibi anket katılımcılarının %73'u 24 yaş ve altındadır. 25-29 yaş aralığında daha az sayıda üniversite öğrencisi bulunmaktadır. 29 yaş üstündekilerin ise öğrencilerin dışındaki katılımcılar olduğu düşünülmektedir. 6 kişinin bu bilgiyi vermediği görülmektedir.

Şekil 2: Anket katılımcılarının eğitim düzeyleri

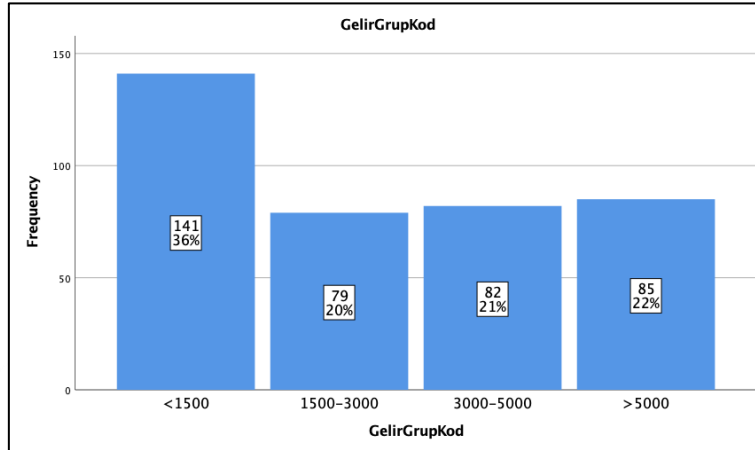
Şekil 2'de görüldüğü gibi katılımcıların yaklaşık 1/3'ü lisans mezunu ya da öğrencisidir. Frekans olarak lisans öğrencilerini sırasıyla önlisans, ilköğretim, yüksek lisans, doktora ve lise mezunları takip etmektedir.

Şekil 3: Anket katılımcılarının cinsiyetleri

Şekil 3'de katılımcıların cinsiyet dağılımı görülmektedir. Araştırmaya katılanların %60'ı erkek, geri kalanları kadındır. Bu bilgiyi 8 kişinin cevaplamadığı görülmektedir.

Şekil 4: Anket katılımcılarının gelirleri

Şekil 4'de katılımcıların gelir durumu görülmektedir. Gelir grupları sınıflandırması medyan ve kartiller hesaplanarak belirlenmiştir. Katılımcıların 1/3'ünden fazlasının (%36) toplam katılımcı grubunun içinde en az kazanan %25'lik grupta olduğu ve ayda 1500 TL'den az gelir elde ettiği görülmektedir.

3.3. Tek yönlü varyans analizleri

Çalışmada bağımsız değişken ya da faktör olarak tanımlanan yaş, cinsiyet, gelir grubu ve eğitim durumunun bağımlı değişken olarak tanımlanan operasyonel, formel, enformasyonel, stratejik ve genel beceri düzeyleri üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Literatürde ikiden fazla gruba ait ortalama değerler arasındaki farka ilişkin anlamlılık testi için varyans analizi (ANOVA) kullanılmaktadır. İstatistiksel model, demografik değişkenlerin etkilerini birbirinden ayrı incelediğinden, her bir faktörün beceri düzeyleri üzerindeki etkisi tek yönlü varyans analizleri ile incelenmiştir. Toplam yirmi adet hipotez için ayrı analiz yapılmıştır.

H1a: Operasyonel beceri skorları farklı yaş grupları arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H1b: Formel beceri skorları farklı yaş grupları arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H1c: Enformasyonel beceri skorları yaş grupları arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H1d: Stratejik beceri skorları farklı yaş grupları arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H1e: Genel beceri skorları farklı yaş grupları arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H2a: Operasyonel beceri skorları iki cinsiyet arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H2b: Formel beceri skorları iki cinsiyet arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H2c: Enformasyonel beceri skorları iki cinsiyet arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H2d: Stratejik beceri skorları iki cinsiyet arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H2e: Genel beceri skorları iki cinsiyet arasında anlamlı düzeyde değişmektedir.

H3a: Operasyonel beceri skorları eğitime göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H3b: Formel beceri skorları eğitime göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H3c: Enformasyonel beceri skorları eğitime göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H3d: Stratejik beceri skorları eğitime göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H3e: Genel beceri skorları ortalama eğitime göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H4a: Operasyonel beceri skorları gelir gruplarına göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H4b: Formel beceri skorları gelir gruplarına göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H4c: Enformasyonel beceri skorları gelir gruplarına göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H4d: Stratejik beceri skorları gelir gruplarına göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

H4e: Genel beceri skorları gelir gruplarına göre anlamlı düzeyde değişmektedir.

Tablo 2'de farklı beceri türleri için yaş gruplarının skor ortalamaları arasındaki farka ilişkin F testi sonuçları görülmektedir. Anlamlık düzeyi (Sig.) 0.05'den küçük olan enformasyonel ve stratejik beceriler açısından yaş grupları arasında fark bulunmaktadır.

Tablo 2: Yaş gruplarına göre beceri ortalamaları arasındaki farklılıklara ilişkin varyans analizleri

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Operasyonel	Between Groups	16.119	4	4.030	1.518	.196
	Within Groups	997.917	376	2.654		
	Total	1014.036	380			
Formel	Between Groups	2.083	4	.521	.228	.922
	Within Groups	850.488	373	2.280		
	Total	852.571	377			
Enformasyonel	Between Groups	33.576	4	8.394	4.161	.003
	Within Groups	758.419	376	2.017		
	Total	791.995	380			
Stratejik	Between Groups	80.401	4	20.100	9.947	.000
	Within Groups	753.721	373	2.021		
	Total	834.121	377			
ToplamBeceri	Between Groups	4.468	4	1.117	.899	.464
	Within Groups	466.991	376	1.242		
	Total	471.459	380			

Tablo 3'de beceri türlerine göre cinsiyetler arasındaki skor farkları arasında anlamlı bir fark bulunup bulunmadığına ilişkin F testlerinin sonuçları görülmektedir. Tablo 2'ye göre operasyonel, stratejik ve genel beceri düzeyi açısından cinsiyetler arasında anlamlı fark bulunmaktadır.

Tablo 3: Cinsiyete göre beceri ortalamaları arasındaki farklara ilişkin varyans analizleri

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Operasyonel	Between Groups	37.133	1	37.133	14.393	.000
	Within Groups	975.227	378	2.580		
	Total	1012.361	379			
Formel	Between Groups	6.708	1	6.708	2.981	.085
	Within Groups	843.858	375	2.250		
	Total	850.566	376			
Enformasyonel	Between Groups	.307	1	.307	.147	.701
	Within Groups	787.809	378	2.084		
	Total	788.115	379			
Stratejik	Between Groups	31.532	1	31.532	14.718	.000
	Within Groups	803.399	375	2.142		
	Total	834.931	376			
ToplamBeceri	Between Groups	11.757	1	11.757	9.673	.002
	Within Groups	459.437	378	1.215		
	Total	471.194	379			

Tablo 4'de beceri skor ortalamalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirleyen varyans analizi sonuçları görülmektedir. Anlamlılık değerlerine bakıldığında farklı eğitim düzeyindeki kişilerin enformasyonel ve stratejik beceri ortalamaları arasında anlamlı fark olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Eğitim düzeyine göre beceri ortalamaları arasındaki farklara ilişkin varyans analizleri

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Operasyonel	Between Groups	6.304	5	1.261	.470	.799
	Within Groups	1008.646	376	2.683		
	Total	1014.950	381			
Formel	Between Groups	6.282	5	1.256	.554	.735
	Within Groups	846.294	373	2.269		
	Total	852.577	378			
Enformasyonel	Between Groups	56.382	5	11.276	5.763	.000
	Within Groups	735.753	376	1.957		
	Total	792.135	381			
Stratejik	Between Groups	138.295	5	27.659	14.802	.000
	Within Groups	696.990	373	1.869		
	Total	835.285	378			
ToplamBeceri	Between Groups	9.298	5	1.860	1.512	.185
	Within Groups	462.302	376	1.230		
	Total	471.600	381			

Tablo 5'de gelir grupları arasında internet beceri skorlarının anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını gösteren varyans analizi sonuçları görülmektedir. Anlamlılık değerleri 0.05'den küçük olan enformasyonel ve stratejik beceriler ile genel beceri düzeyi açısından farklı gelir grupları arasında anlamlı fark olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5: Gelir düzeyine göre beceri ortalamaları arasındaki farklara ilişkin varyans analizleri
ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Operasyonel	Between Groups	14.805	3	4.935	1.865	.135
	Within Groups	1000.145	378	2.646		
	Total	1014.950	381			
Formel	Between Groups	9.323	3	3.108	1.384	.247
	Within Groups	844.113	376	2.245		
	Total	853.437	379			
Enformasyonel	Between Groups	37.671	3	12.557	6.291	.000
	Within Groups	754.464	378	1.996		
	Total	792.135	381			
Stratejik	Between Groups	100.805	3	33.602	17.156	.000
	Within Groups	734.481	375	1.959		
	Total	835.285	378			
ToplamBeceri	Between Groups	22.085	3	7.362	6.184	.000
	Within Groups	451.178	379	1.190		
	Total	473.262	382			

Varyans analizleri sonucunda H1c, H1d, H2a, H2d, H2e, H3c, H3d, H4c, H4d, H4e hipotezleri kabul edilmiş, diğerleri reddedilmiştir.

3.4. Çoklu karşılaştırma testleri

Varyans analizi gruplar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin bulguyu ortaya koymakla birlikte, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyememektedir. Gruplar arasındaki farkı analiz edebilmek için çoklu karşılaştırma testleri (post-hoc tests) kullanılmaktadır. Literatürde her biri güçlü ve zayıf yönleri olan çok sayıda çoklu karşılaştırma testlerinden söz edilmektedir (Doğan & Doğan, 2014). Uygun testin seçilmesinde alt grup varyanslarının homojen olup olmaması ve alt grup örnek sayılarının eşit olup olmaması iki önemli kriter olarak değerlendirilmektedir (Kayri, 2009). Tablo 6 ve Tablo 7'de post-hoc test seçim kriterleri görülmektedir.

Tablo 6: Varyansların eşit olması durumunda seçilebilecek post-hoc test istatistikleri

Test Türü	Post-hoc	Varyans Eşit	Örneklem Eşit	Örneklem Eşit Değil
Çoklu Karşılaştırma Test istatistikleri	LSD	X		X
	Sidak	X		X
	Bonferroni	X		X
	Tukey HSD	X	X	
	Hochberg's GT2	X	X	
	Gabriel	X		X
	Scheffe	X		X
Çoklu Aralık Test istatistikleri	SNK	X	X	
	Tukey's B	X	X	
	Duncan	X		X
	R-E-G-W-F	X	X	
	R-E-G-W-Q	X	X	
	Waller Duncan	X		X
	Dunnet	X	X	

Kaynak: Kayri, 2009.

Tablo 7: Varyansların eşit olmaması durumunda seçilebilecek post-hoc test istatistikleri

Post-hoc	Varyans Eşit Değil	Örneklem Eşit Değil
Games–Howell	X	X
Tamhane’s T2	X	X
Tamhane’s T3	X	X
Dunnet’s C	X	X
Dunnet’s T3	X	X

Kaynak: Kayri, 2009.

Hangi testin seçileceğini belirlemek amacıyla her bir analizde kullanılan veri setinde alt gruplar arası varyansların homojenliği Levene's testi ile belirlenmiştir. Tablo 8'de test sonuçları görülmektedir. Levene's testinde anlamlılık değeri (Sig.) H_0 hipotezi için yorumlandığından tablo $p \geq 0.05$ olan değerler ilgili veri setindeki alt gruplarda varyansların homojen dağıldığını, aksi durumda homojen dağılmadığını göstermektedir (<https://www.spss-tutorials.com/levenes-test-in-spss/>). Cinsiyet faktörü iki alt gruptan oluştuğundan post-hoc testi yerine bağımsız örneklem t testi ile incelenmiştir. Tablo 8'de Levene's testi sonuçları ve önceki tablolardan yararlanılarak seçilen post-hoc test metotları görülmektedir.

Tablo 8: ANOVA analizlerine göre Levene's test sonuçları ve seçilen post-hoc analiz testler

Test of Homogeneity of Variances							
Faktör	Beceri	Hipotez	Levene Statistic	df1	df2	Sig.	Seçilen post-hoc test
Yaş	Enformasyonel	H1c	2.106	4	376	.079	Games–Howell
	Stratejik	H1d	.442	4	373	.778	LSD
Eğitim	Enformasyonel	H3c	1.260	5	376	.281	LSD
	Stratejik	H3d	2.245	5	373	.049	Games–Howell
Gelir	Enformasyonel	H4c	1.214	3	378	.304	LSD
	Stratejik	H4d	1.720	3	375	.162	LSD
	ToplamBeceri	H4e	.909	3	379	.437	LSD

Tablo 9'da enformasyonel becerilerin yaş grupları arasında dağılımı için anlamlı çıkan çoklu karşılaştırma test sonuçları görülmektedir. 30-35 yaş grubunda olanlar ile 20-30 yaş grubunda olanlar arasındaki ortalama puan farkının (I-J) anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9: Enformasyonel becerilerin yaş grupları arasında dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: Enformasyonel Games-Howell						
(I) Yaş	(J) Yaş	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
15-19	20-24	.13670	.24548	.981	-.5528	.8262
	25-29	.33305	.31698	.831	-.5485	1.2146
	30-35	-.63611	.32782	.306	-1.5538	.2816
	36+	-.68056	.37366	.372	-1.7354	.3743
20-24	15-19	-.13670	.24548	.981	-.8262	.5528
	25-29	.19635	.23775	.922	-.4707	.8634
	30-35	-.77281*	.25202	.031	-1.4943	-.0513
	36+	-.81725	.30932	.088	-1.7147	.0802
25-29	15-19	-.33305	.31698	.831	-1.2146	.5485
	20-24	-.19635	.23775	.922	-.8634	.4707
	30-35	-.96916*	.32207	.029	-1.8711	-.0672
	36+	-1.01361	.36864	.060	-2.0553	.0281
30-35	15-19	.63611	.32782	.306	-.2816	1.5538
	20-24	.77281*	.25202	.031	.0513	1.4943
	25-29	.96916*	.32207	.029	.0672	1.8711
	36+	-.04444	.37800	1.000	-1.1145	1.0256
36+	15-19	.68056	.37366	.372	-.3743	1.7354
	20-24	.81725	.30932	.088	-.0802	1.7147
	25-29	1.01361	.36864	.060	-.0281	2.0553
	30-35	.04444	.37800	1.000	-1.0256	1.1145

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 10'da stratejik becerilerin yaş grubuna göre değişimini belirleyen çoklu karşılaştırma test sonuçları görülmektedir. Ortalamalar arasındaki fark sütununda (I-J) görüldüğü gibi, 15-19 yaş grubunun stratejik internet becerileri diğer yaş gruplarından anlamlı derecede düşüktür.

Tablo 10: Stratejik becerilerin yaş grupları arasında dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: Stratejik LSD						
(I) Yaş	(J) Yaş	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
15-19	20-24	-1.23787*	.22601	.000	-1.6823	-.7935
	25-29	-1.45734*	.28868	.000	-2.0250	-.8897
	30-35	-1.42083*	.33084	.000	-2.0714	-.7703
	36+	-1.71741*	.34615	.000	-2.3981	-1.0368

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 11'de enformasyonel internet becerilerinin eğitim düzeyleri arasında nasıl farklılaştığını gösteren LSD post-hoc test sonuçları görünmektedir. Yüksek lisans mezunlarının lise, önlisans ve lisans mezunlarından, doktora eğitimi alanların ise yüksek lisans hariç tüm tahsil seviyelerinden anlamlı düzeyde daha yüksek beceri skorları aldığı görülmektedir.

Tablo 11: Enformasyonel becerilerin eğitim düzeyine göre dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Enformasyonel

LSD

		Mean Difference			95% Confidence Interval	
(I) Öğrenim Dereceniz	(J) Öğrenim Dereceniz	(I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Yüksek Lisans	Lise	1.17130*	.48064	.015	.2262	2.1164
	2 Yıllık Önlisans	.81614*	.39408	.039	.0413	1.5910
	4 Yıllık Lisans	.80082*	.34102	.019	.1303	1.4714
Doktora	İlköğretim	1.04598*	.41287	.012	.2341	1.8578
	Lise	1.87500*	.47465	.000	.9417	2.8083
	2 Yıllık Önlisans	1.51984*	.38675	.000	.7594	2.2803
	4 Yıllık Lisans	1.50452*	.33253	.000	.8507	2.1584

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 12'de stratejik becerilerin öğrenim düzeyine göre değişimini inceleyen Games-Howell test sonuçları görülmektedir. İlköğretim mezunlarının stratejik internet becerilerinin diğerlerinden anlamlı derecede düşük olduğu (I-J<0) görülmektedir. Dikkat çeken bir bulgu olarak lisans mezunlarının stratejik beceri düzeyi de doktora mezunlarından anlamlı derecede düşüktür.

Tablo 12: Stratejik becerilerin öğrenim düzeyine göre dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Stratejik

Games-Howell

(I) Öğrenim Dereceniz	(J) Öğrenim Dereceniz	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
İlköğretim	Lise	-1.95690*	.33944	.000	-2.9755	-.9382
	2 Yıllık Önlisans	-2.06160*	.28919	.000	-2.9158	-1.2074
	4 Yıllık Lisans	-2.03635*	.25004	.000	-2.7879	-1.2848
	Yüksek Lisans	-2.59579*	.44640	.000	-3.9545	-1.2371
	Doktora	-2.92619*	.35252	.000	-3.9797	-1.8727
4 Yıllık Lisans	Doktora	-.88984*	.27865	.042	-1.7568	-.0229

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 13'de enformasyonel becerilerin farklı gelir grupları arasında nasıl değiştiğini inceleyen LSD post-hoc test sonuçları görülmektedir. Aylık gelir düzeyi 5000 TL ve üstünde olanların beceri düzeylerinin diğerlerinden anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Enformasyonel becerilerin gelir düzeyine göre dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Dependent Variable: Enformasyonel

LSD

(I) Gelir Grubu	(J) Gelir Grubu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
>5000	<1500	.78456*	.19534	.000	.4005	1.1686
	1500-3000	.44559*	.22079	.044	.0115	.8797
	3000-5000	.76241*	.21868	.001	.3324	1.1924

Tablo 14'de stratejik becerilerin gelir düzeyine göre dağılımını inceleyen LSD post-hoc test sonuçları görülmektedir. Aylık gelir düzeyi 1500 TL'den az olanların stratejik internet becerilerinin diğerlerinden anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Stratejik becerilerin gelir düzeyine göre dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons

Dependent Variable: Stratejik

LSD

(I) Gelir Grubu	(J) Gelir Grubu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
<1500	1500-3000	-.96078*	.19904	.000	-1.3522	-.5694
	3000-5000	-.92263*	.19669	.000	-1.3094	-.5359
	>5000	-1.24851*	.19378	.000	-1.6295	-.8675

*, The mean difference is significant at the 0.05 level.

Genel beceri düzeyinin gelir grupları arasında nasıl farklılaştığını belirlemek için uygulanan LSD testi sonuçları Tablo 15'de görülmektedir. Gelir düzeyi 1500 TL'den az olanların genel internet becerilerinin orta ve üst gelir düzeyine olanlara kıyasla 3000-5000 TL gelir aralığında olanlar hariç, anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Genel beceri düzeyinin gelir düzeyine göre dağılımı için çoklu karşılaştırma testi

Multiple Comparisons

Dependent Variable: ToplamBeceri

LSD

(I) Gelir Grubu	(J) Gelir Grubu	Mean Difference			95% Confidence Interval	
		(I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
<1500	1500-3000	-.46615*	.15414	.003	-.7692	-.1631
	>5000	-.56913*	.15065	.000	-.8653	-.2729
>5000	3000-5000	.43881*	.16889	.010	.1067	.7709

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

3.5. Bağımsız örnek t testi

Beceri düzeyinin cinsiyete göre değişimini incelemek için uygulanan bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 16'da görülmektedir. Operasyonel, enformasyonel ve genel internet becerilerine ilişkin veri setlerinde iki grup arasında varyansların homojen dağıldığı hipotezinin (H_0) reddedilemediği, formel becerileri ilişkin veri setinde ise varyansların homojen dağıldığına ilişkin alternatif hipotezin geçerlilik kazandığı görülmektedir. Operasyonel, stratejik ve genel beceriler açısından erkeklerin puan ortalamalarının kadınlardan anlamlı şekilde yüksek olduğu (Mean Difference >0 ve Sig.<0.05) görülmektedir. Tabloda dikkat çeken bir diğer bulgu ise kadınların enformasyonel beceri puanlarının -anlamlı olmamakla birlikte- erkeklerden daha yüksek çıkmasıdır (Mean difference <0, Sig.>0.05).

Tablo 16: Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki puan ortalamalarına ilişkin t testi sonuçları

Independent Samples Test									
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means					
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference
									Lower Upper
Operasyonel	Equal variances assumed	.042	.838	3.794	378	.000	.64185	.16919	.30919 .97452
	Equal variances not assumed			3.802	312.703	.000	.64185	.16883	.30967 .97404
Formel	Equal variances assumed	3.085	.080	1.727	375	.085	.27350	.15840	-.03797 .58497
	Equal variances not assumed			1.675	279.773	.095	.27350	.16331	-.04797 .59496
Enformasyonel	Equal variances assumed	.364	.547	-.384	378	.701	-.05834	.15206	-.35734 .24065

	Equal variances not assumed									
				-.380	300.81	.704	-.05834	.15352	-.36045	.24376
					0					
Stratejik	Equal variances assumed	18.477	.000	3.836	375	.000	.59296	.15456	.28905	.89687
	Equal variances not assumed			3.622	253.28	.000	.59296	.16372	.27053	.91540
					6					
ToplamBeceri	Equal variances assumed	.039	.844	3.110	378	.002	.36117	.11612	.13284	.58950
	Equal variances not assumed			3.082	301.26	.002	.36117	.11718	.13057	.59177
					7					

SONUÇ

Elde edilen bulgular genel olarak incelendiğinde yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve gelir düzeyinin farklı internet becerileri üzerinde belirleyici olabildiği tespit edilmiştir. Genel olarak yaş, eğitim ve gelir düzeyi arttıkça kullanıcıların internette bilgi arama, bulma, kullanma ve interneti güncel hayatında pratik faydalar sağlayacak şekilde kullanma becerilerine ilişkin daha yüksek kişisel değerlendirme puanları aldığı görülmüştür. 15-19 yaş grubunun stratejik becerilerde diğerlerinden daha düşük puan almalarının nedeninin, bulundukları yaş grubu itibarıyla interneti alışveriş ya da bankacılık hizmetleri gibi finansal amaçlarla henüz kullanmaya başlamaları olduğu düşünülmektedir. Stratejik internet becerileri üzerinde belirgin düzeyde belirleyici olan bir diğer demografik değişken eğitim düzeyidir. Özellikle ilköğretim mezunlarının bu beceri türü açısından diğerlerinden geride kaldığı görülmektedir. Ancak diğer gruplar arasındaki karşılaştırmalarda aynı düzeyde anlamlı sonuçlar bulunmaması, sonucun sadece eğitim değişkeninden değil, faktörler arasındaki etkileşimden kaynaklanma ihtimalini doğurmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak gelir düzeyi ve eğitim faktörleri arasında yüksek bir etkileşim olduğu dikkate alındığında her iki faktörün ortak etkisinin ayrıca incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Cinsiyet faktörünün operasyonel ve stratejik beceri algısı üzerindeki etkisi dikkate alındığında erkeklerin web tarayıcılarına teknik olarak daha fazla hakim oldukları, aynı zamanda interneti gündelik hayatlarındaki somut amaçlara yönelik olarak daha fazla kullandıkları sonuçları ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın belirli kısıtları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yapı geçerliliği ile ilgilidir. Ankette yöneltilen sorular literatürde mevcut bir ölçeğin çevirisine dayansa da 7'li likert ölçeği kullanılması ve soru bazında ölçekteki kademeler için kullanılan ifadelerdeki farklılıklar nedeniyle faktör analizine tabi tutularak farklı gruplarda tekrarlanabilirliğinin test edilmesi gerekmektedir. İkinci olarak, çoklu karşılaştırma (post-hoc) testlerinde gruplar arasında belirli durumlarda anlamlı farklılıklar bulunmakla birlikte, aynı demografik faktörün anlamlı bir fark

oluşturmasının beklendiği diğer durumlarda bu durum gözlenmemiştir. Bunun temel sebebinin faktör grupları arasındaki örnek sayılarının farklılığı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle daha detaylı analizler ile çalışmadan elde edilen verilerden istatistiksel olarak daha genelleştirilebilir sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Baş, T. (2013). Anket: Nasıl hazırlanır, nasıl uygulanır, nasıl değerlendirilir?. 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Doğan, N., Doğan, İ. (2014). Birinci Tür Hata'nın Kontrolü ve Adımsal (Stepwise) Çoklu Karşılaştırma Testleri. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 4(1): 28-33.
<https://www.spss-tutorials.com/levenes-test-in-spss/>
- Iji, C. O., & Abah, J. A. (2019). Internet Skills as a Measure of Digital Inclusion among Mathematics Education Students: Implications for Sustainable Human Capital Development in Nigeria.
- Karabulut, B. (2015). Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 11-23.
- Karakoç, F.Y., Dönmez, L. Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. Tıp Eğitimi Dünyası. Mayıs 2014(40): 39-49.
- Kayri, M. (2009). Araştırmalarda gruplar arası farkın belirlenmesine yönelik çoklu karşılaştırma (post-hoc) teknikleri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 19(1): 51-54.
- Omeniye, A., Agu, N. N., & Odimegwu, C. O. (2007). Increasing Teacher Efficiency through ICT Usage in Tertiary Education. Nigerian Journal of Educational Administration and Planning, 7(2), 107-119.
- Öğüt, A. (2003). Bilgi Çağında Yönetim, 2. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Parlak, B. (2017). Dijital çağda eğitim: Olanaklar ve uygulamalar üzerine bir analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22: 1741-1759
- Taşkıran, A. (2017). Dijital çağda yükseköğretim. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 96-109.
- Van Deursen A.J.A.M. van Dijk JAGM (2010) Measuring internet skills. International Journal of Human-Computer Interaction. 26(10): 891–916.

AZERBAYCAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜVENLİK POLİTİKALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi İlateriş Kaan BARUN

Kırıkkale Üniversitesi

Öğr. Gör. Baybarshan Ali KAZANCI

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Türkiye ve Azerbaycan arasında sosyal ve toplumsal açıdan kadim bir bağ vardır. Bunun yanı sıra ticari ilişkiler de günümüzde önemini korumaktadır. Küresel silahlanma yarışı hızla arttığı için iki ülke arasındaki toplumsal ve diplomatik bağların savunma sanayii alanında da güçlü olması elzem bir husus olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki güvenlik politikalarına değinmek, ikili ilişkilerin ekonomi politliğini incelemektir. Bunun yanında Kafkasya bölgesindeki politik gelişmelerin iki ülkeye etkilerine vurgu yapılacaktır. Çalışma, betimsel araştırma modeliyle elde edilecek verilerin analiz edilerek yorumlanması şeklinde gerçekleşecektir. İlgili literatür, bilimsel makaleler ve basılı kitaplardan oluşmaktadır.

Çalışmada, Sovyetler Birliğinin varisi olan Rusya Federasyonu'nun Kafkasya'da yürüttüğü genişlemeci politikaların, Azerbaycan'ın milli güvenliğine etkileri önem arz etmektedir. Özellikle Karabağ'ın Ermenilerce işgali sonrası Azerbaycan'ın ekonomik genişlemesine dayalı savunma sanayisinin gelişim süreci, savunma harcamalarının ekonomiye etkisi ve ithalata dayalı askeri harcamaların envanteri önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temeli, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri iş birliğinin gelişmesi ve ortak bir güvenlik politikasının iki ülke içinde ne derece önemli olduğuna yönelik değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Dağlık Karabağ, Türkiye, Güvenlik Politikası

GİRİŞ

Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerinin altında, aynı milli değerler üzerine kurulu, tarihi bir dostluk yatmaktadır. Diğer Kafkasya Türk Devletlerine olan yakınlığın dışında bir kardeşlik bağı da söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en sıkıntılı döneminde dahi katliama uğrayan kardeşi için Azerbaycan Türkleri soluğu Kafkasya'da almıştır. Bütün bu manevi değerlerin dışında ikili ilişkilerde siyasi, ekonomik ve kültürel menfaatler doğrultusunda stratejik müttefiklik söz konusudur. Bu durumun en manidar örneği Azerbaycan, 26 Mayıs 1918 yılında bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra 4 Haziran 1918 tarihinde Azerbaycan – Türkiye arasında dostluk anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma maddeleri aşağıda gösterilmiştir (Hasanlı, 1998; 100):

1. Azerbaycan ve Türkiye arasında daimi barış ve dostluk
2. Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletleri arasında sınırların belirlenmiş
3. Azerbaycan yaşadığı ihtilafli sınır konularını Türkiye'ye bildirecek
4. İhtiyaç duyulması halinde Türkiye'den askeri yardım alabilecek
5. Sınırlar içerisindeki yaşanan olumsuzlukları çözüme durumu Azerbaycan'a aitti.

Bu dostluk anlaşmasında askeri, toplumsal ilişkiler açısından sıkı bir bağ olmasına rağmen Azerbaycan bağımsızlığına değinilmemiş olunması daha sonraki yıllarda Azerbaycan'a diğer muhalif devletler için eleştiri konusu olmuştur (Guluyev, 1989). Eleştiriye aşan husus ise Türkiye'nin yaptığı askeri yardımlar ve Kafkasya bölgesine yönelik politikaları konusunda yoğunlaşmıştır. Şu da unutulmamalıdır ki Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.

Azerbaycan topraklarının Türkiye için önemini ana yurt olan Türkistan topraklarına açılan kapı, hazara komşuluk, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkinliğini kırmak, petrol ve doğalgazı dünya fiyatlarının altında almak, gelişen teknolojik ürünlere pazar, askeri ve diplomatik ortaklık, ham madde kaynağı olarak sıralayabiliriz. Her şeyden öte dünya siyasetinde Türkiye ve Azerbaycan, ideolojik ve siyasi bir çözüm ortağıdır.

Azerbaycan jeopolitik konumu ve yer altı kaynakları bakımından önemli bir stratejik bölgedir. Azerbaycan, bağımsızlığının hemen ardından Dağlık Karabağ'da yaşanan savaş ile karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın desteği ile Azerbaycan'ın hazırlıksız yakalanmasını fırsata çeviren Ermenistan Dağlık Karabağ ve çevresini işgal etmiştir. Bugün halen Azerbaycan topraklarının %20'si gibi büyük bir bölümü fiili olarak işgal altındadır. İşgal sonrası Dağlık Karabağ ve çevre bölgelerden baskıya dayalı zorunlu göçe maruz kalan Karabağ halkı

Azerbaycan topraklarında devletin desteği ile kendilerine yaşam alanları oluşturmuştur. Bir milyondan fazla mülteci sorunuyla ilgilenen Azerbaycan Devletine haklılık beyanında bulunan Avrupa devletlerinin resmi hiçbir adımı olmaması dünya siyasetinde yalnız kaldığının en önemli belirtilerindendir.

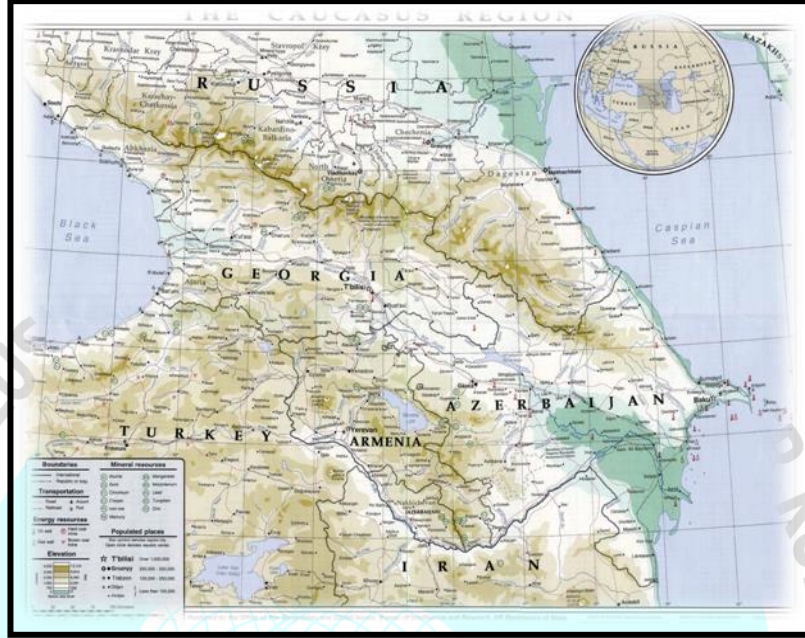
Bölgede ne güvenilir bir güvenlik aktörü ne de uluslararası kuruluşların somut bir adımı olmadığından dolayı Ermenistan ve Azerbaycan devletlerinin sınır güvenliklerini arttırmak bahanesi ile silahlanma yarışı son surat devam etmektedir. Bu netice düşünüldüğünde Azerbaycan, bölgedeki komşuları ve aktör olan devletlere bakıldığında milli savunma sistemleri değerli hale gelmiştir. Dolayısıyla güvenlik politikaları bu ülke için strateji oluşturma ihtiyacı da doğurmaktadır. Askeri güvenliğin sağlanması demek, bu ülkeye yönelik askeri tehditleri bertaraf etmek, tecridin ortaya kaldırılmasına imkân oluşturma demektir. Bu yüzden askeri güvenliğe ayrı bir bakış açısı getirmek; temel doktrinlerden olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Azerbaycan'ın Kafkasya bölgesinde yaşadığı Karabağ sorunu temel alındığında yaşadığı haksız işgal, insani boyutlarda yaşadığı kısımlar göze çarpmaktadır. Bu durum Azerbaycan'ın ticari ve siyasi ilişkiler kurmanın yanında kendine müttefik oluşturma, ikili askeri anlaşmalar gibi olgular yeni stratejilere yol çizmektedir. Mevcut ülke için en önemli müttefik; siyasi, askeri, ekonomik yapıda doğal olarak Türkiye göze çarpmaktadır. İki devlet arasında yapılan anlaşmalar, stratejiler Kafkas bölgesine de her açıdan yön vermekte olduğundan bu makalenin konusunda oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca Karabağ işgali sonrasından günümüze kadar gelişen askeri adımları değerlendirirken bu adımlar sonucunda Azerbaycan'ın bölge ülkeleri ile olan stratejik ilişkiler incelenecektir.

1. KARABAĞ İŞGALİ SONRASI AZERBAYCAN'IN GENEL DURUMU

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yüz ölçümü 86.600 km²'dir. Başkent ise Bakü'dür. Rusya, Gürcistan, Ermenistan, İran ve Türkiye ile komşuluğu bulunmaktadır. Ülke ekonomisinin büyük bölümünü petrol ve doğal gaz ihracatı oluşturmaktadır. 2017 yılı rakamlarına göre GSYH verileri 40 Milyar dolar civarlarındadır. Ülke nüfusunun etnik yapısı itibari ile %92 Azeri, %2 Lezgi, %1,3 Rus, %1,3 Ermenilerden oluşmaktadır. Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte, 30 Ağustos 1991 tarihinde Azerbaycan Sovyet Sosyalist Meclisi bağımsızlık kararı almış, 18 Ekim 1991 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti, 12 Kasım 1995

tarhinde yürürlüğe giren anayasa kararı ile yönetilmektedir. Bu anayasaya göre Azerbaycan devleti demokratik, laik ve üniter bir Cumhuriyet'tir. Yönetiminde kuvvetler ayrılığı prensibini benimsemiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2018).

Şekil: Kafkasya Haritası

Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte karşılaştığı sorunlardan en büyüğü şüphesiz Karabağ'ın işgali olmuş ve çözüme kavuşması mümkün olmamıştır. Ardından uluslararası sorun haline gelen Karabağ, Azerbaycan için milli mesele haline gelmiştir. Ermenistan ile yaşanan askeri, toplumsal sıkıntılar değerlendirilecek alanlar arasında yer almaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulması 20. Yüzyılın sonlarına denk gelmesine rağmen Karabağ sorunu ise oldukça eskilere dayanmaktadır.

18.yüzyılda Rusların Güney Kafkasya bölgesine hâkim olması ile beraber izlenen göç politikaları sonrası, Azerbaycan hâkimiyetin de bulunan Karabağ bölgesinin nüfus yapısı Ermenilerin lehine değişmiştir. 1987 yılının ağustos ayında Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini yönetimindeki özerk bölge Dağlık Karabağ'ın çoğulcu nüfus politikası ile kendilerine bağlanmasını gerektiğini belirmişlerdir. Temmuz 1988 tarihinde, Yukarı Karabağ Ermenilerinin, özerk bir yönetim anlayışı ile Ermenistan'a bağlandıklarını ilan etmesi sonrası Aralık 1989'da Ermeni Parlamentosu'nun birleşme kararı ile bölge savaş alanına dönüşmüştür. Alınan bu karar Azerbaycan Hükümetine danışılmadan tek taraflı olarak alınmış ve Sovyet Anayasası'nın 78.maddesini yok sayarak uluslararası hukuka aykırı bir işgal gerçekleştirilmiştir

(Demirtaş, 2018). Bu savaşta 20.000'den fazla sivil ve askerin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (Zürcher, 2007; 179).

Bu yaşanan işgal ise Azerbaycan tarafında ekonomik sıkıntılar meydana gelmiş ve gelişim trendi zayıflamıştır. İşgal sonrası ekonomik anlamda zorluklar çeken Azeri ekonomisi 1992, 1993 ve ateşkesin imzalandığı Mayıs 1994'de toplamda 1 milyar dolar tutarında savunma harcaması gerçekleştirmiştir. Bu rakamlar, GSYİH'nin ortalama %3,57 sini oluşturmaktadır. Savunma harcamasına aktarılan bütçenin yüksek olması ekonomik gelişmeyi yavaşlatmıştır (Dikkaya, 2017).

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) geçiş raporuna göre Karabağ işgali sonucunda bütçe açıklarına baktığımızda ateşkes dönemine kadar %1000'leri geçen enflasyon oranlarının çok geçmeden 1997'de tek haneli rakamlara ulaştığı belirtilmiştir (EBRD, 2000).

İşgal sonrası Azerbaycan ekonomisi 1994 yılında sadece 22 milyon Dolar doğrudan yabancı yatırım girişi ateşkes yapılması ile beraber önemli oranda yükselmiştir (EBRD, 2000: 74). Bu yatırımların genel itibari ile dağılımı enerji sektörü ve savunma sanayi odaklı olarak dağılmaktadır. İşgal sonrası savunma harcamaları kaynakların etkin kullanılmamasına bağlı olarak bütçe açıklarına sebebiyet vermektedir. Bu sektörlerin dışında kalan sektör kollarının da gelişimi ekonomik performans açısından etkili olacaktır (Dikkaya, 2017) düşüncesi ile enerji dışı sektöre yapılan yatırımlar arttırılmıştır. Bu kavramlar değerlendirildiğinde yaşanan işgal sorunu yabancı yatırımın ülkeye girişini oldukça olumsuz etkilemiştir. Şüphesiz yatırımcılar siyasi, askeri, ekonomik karışıklıklar istemediğinden bu işgal Azerbaycan yapısını da sekteye uğratmıştır.

1988 yılından bu yana iki düşman ülke arasında ortaya çıkan çatışmalarda iki tarafında mülteci sorunları baş göstermiştir Azerbaycan tarafında yaklaşık 700.000' e yakın Azeri mülteci duruma düşmüştür (Libaridian, 1998; 8).

Bu ekonomik göstergelerin en büyük sebeplerinden biri Karabağ göçmenlerinin meskunlaştırılması politikasıdır. O zamanki nüfusu 8 milyon olan Azerbaycan Devleti'nde 1 milyon insan başka bir ifade ile ülkede yaşayan her 8 kişiden 1 kişi göçmen durumundadır (Oğan, 2001). Göçmenlerin meskunlaşması için gerekli programlar dâhilinde önlemler alıp uygulamaya çalışmış olsalar da göçmenlerin çoğunluğu imkanlarından yararlanabilmek adına şehirlere geri kalanlar ise kırsal bölgelere dağılmışlardır. Şehirlerde yaşamayı seçen göçmenler için kamu binaları, okullar ve hastaneler kullanıma açılmıştır. Bu yaşanan karmaşıklık ve

düzensizlik ekonomik harcamaların yatırımlar yerine bu sorunları çözme yönlü olmuştur. Karabağ işgalinin yalnızca askeri bir sorun olmadığı gözler önüne serilmiş ve göçmenlere zorunlu harcamalar yapılmıştır.

İlham Aliyev iktidarı devlet bütçesinin %30'luk kısmını zorunlu göçmenlere harcadığını ve 2005 yılındaki bütçede Petrol Fonu'ndan 100 milyon Dolar mültecilere ve kaçkınlara ayrılması ve bu bütçenin ev yapılması için harcanması dikkate değerdir. (ASAM, 2007). Fonların, Karabağ'ın işgalinden yıllar geçmesine rağmen halen bu sorunlara harcanması uzun yıllar sürecek olan Karabağ mücadelesinin izlerini unutturmayacak ve stratejilerin bu bölgeye daha da yoğunlaşacağı izlenimiyle günümüze kadar gelmiş ve uzun yıllar da gelecektir.

Karabağ çatışması imzalanan ateşkes sonrasında ciddiyetini korumakta ve bu çatışma halen keskin nişancı çekişmeleriyle devam etmektedir. Ayrıca iki tarafta kayıplar vermekte olup bu döngü çerçevesinde sürmektedir (Yamskov, 1991; 638).

Göçmenlerin ekonomiye olumsuz etkilerinin arasında barınma sorunlarından başka geçinme sorunları da vardır. Devlet gıda ve gıda dışı parasal yardımlarda bulunmasına rağmen göçmenler yoksul kesimin en alt tabakasında bulunmaktadır. Uluslararası kuruluşların göçmenler için yaptığı yardımlar Azerbaycan devletinin ekonomik sorunlarına dönemin şartlarında çözüm olmamıştır. Günümüz göçmen sorunları en asgariye inmiş, barınma ve ihtiyaç zorlukları neredeyse karşılanmış vaziyettedir. Ülke ekonomisinin gelişmesi ile birlikte sosyal alandaki refah düzeyi Karabağ göçmenlerinin de yaşam standartlarına yansımaktadır.

Türkiye'nin Karabağ konusundaki tutumları da Azerbaycan'dan yana olmuştur. Türkiye, Azerbaycan'a topraklarına yapılan saldırıları artıran Ermenistan'a 1993 yılında Kelbecer işgali sonucunda sert tepki göstermiş, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL Ermenistan'ı askeri operasyon yapma yönünde tehdit etmesi bunun en önemli örneklerindendir (Kasım, 2001).

Bu yapılan strateji sonucunda Türkiye – Ermenistan arasında bazı ikili protokoller imzalanırsa da Türkiye'nin Dağlık Karabağ sorunu çözülmediğinden diplomatik ilişkilerde 26 senedir sağlanmamıştır. Bu çerçevede Dağlık Karabağ'da yaşanan sorunlarda, Türkiye doğrudan içinde olmasa da dolaylı yünden Azerbaycan tarafında olmaktadır (Görgülü, 2014; 1). Tabii uzun yıllardan süregelen soykırım iddiaları Ermenistan – Türkiye arasında uluslararası çapta mesele haline geldiğinden bu durumda Karabağ politikasına değinilmesini elzem husus haline getirmiştir. Ancak bu iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen faktörlerin başında şüphesiz

Karabağ gelmektedir. Ayrıca Türkiye'nin batıya yönelik ilişkileri ve yaklaşımları, Rusya'ya olan enerji bağımlılığı ve yüzyıllardır süregelen soğuk ve sıcak savaşların politikalara etki etmesi askeri müdahale seçeneklerinin zayıf olması ihtimali arasında yer almaktadır. Bölgede yaşanan Karabağ işgalinde İran, Rusya ve ABD'nin tutumlarının Ermenistan'dan yana olması karşısında Azerbaycan'ın yanında Türkiye'nin bulunması da gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

2. AZERBAIJAN MİLLİ SAVUNMA YAPISI

Azerbaycan, hem jeopolitik açıdan hem de yeraltı kaynakları bakımından Kafkasya bölgesinde bir güç unsuru olabilmesi gerekmektedir. Güç faktörü teşkil edebilmek için diğer ülkeleri vazgeçirici bir güç kullanması savunma sanayiinin değerini belirginleştirmektedir.

Azerbaycan için askeri gelişim; dünyada gelişen askeri silahlanma, teknolojik gelişmeler, uluslararası aktörler olan Rusya ve ABD gibi ülkelerin Kafkasya ve Orta Asya bölgelerindeki politikalar, geçmişte yaşadığı ve halen yaşamakta olduğu milli mesele teşkil eden Karabağ sorunları düşünüldüğünde kilit rol oynamaktadır.

Azerbaycan'da Savunma Sanayi Bakanlığı 2005 yılında kurulmuş ve milli savunma konusunda her türlü sanayi ürünlerinin üretimi, ithalatı ve ihracatı yetkisi verilmiştir. Kurulmasından günümüze kadarki süre içerisinde birçok savunma ürünleri üretimi ve geliştirilmesi projesinde kendi öz şirketlerinin yanında diğer ülke şirketleri ile geliştirme ve üretim programları gerçekleştirmiştir. Ortak savunma sanayi şirketleri projesinde iş birliği yürüttüğü ülkelerin en başında Rusya, İsrail, Pakistan ve Türkiye gelmektedir (BİLGESAM, 2015).

Azerbaycan Cumhuriyeti gelişen ve değişen savunma politikasının Türkiye ile olan ilişkileri doğrultusunda Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ile entegre programlar yürütmektedir. Bölgenin stratejik konumu ve yaşanan çatışma ortamları dikkate alındığında güçlü bir ekonomik yapılanmanın yanında güçlü stratejik ortaklıkların kurulması Azerbaycan Devleti'nin son derece yararına bir durumdur.

2014 yılı Eylül ayında ilk kez Uluslararası Savunma Sanayi Fuarı (ADEX 2014) organize edilerek askeri alandaki teknolojiye verildiği önem gösterilmiştir. 2018 yılına gelindiğinde gerçekleştirilen ADEX fuarı ise Kafkasya ve Orta Asya bölgesinin en önemli teknolojik silah fuarı olma özelliği taşımaktadır. Bu tip gelişmelerdeki temel amaç Azerbaycan

savunma sanayisinde dışa olan bağımlılığını azaltmak ve Azeri silahlı kuvvetlerinin envanter kayıtlarına yerli üretimlerin girmesini sağlamaktır (BİLGESAM, 2015).

Bağımsızlığı henüz yenilere dayanan bir ülke için hiçte küçümsenmeyecek askeri envantere sahip olan Azerbaycan Devleti eski askeri araçların bakım ve onarımına devam ederken aynı zamanda envanterini güçlendirmek adına yeni askeri araçların ithalatını ve imalatını da gerçekleştirmektedir. Bulunduğu bölge devletleri ile aynı anda bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen NATO ile entegre bir şekilde askeri bilgi ve teknik becerisini geliştirmekte ve ilerletmektedir.

Azerbaycan kara, hava ve deniz kuvvetleri olarak toplamda 100.000'e yakın aktif askeri personeli bulunmaktadır. Azerbaycan askeri envanterinde çoğunlukta olarak eski Sovyet yapımı araç ve silahlardan oluşmaktadır. Günümüzde bu silahlar modernize edilerek kullanılmaktadır. Azerbaycan'ın modernize çalışmaları genellikle İsrail ve Ukrayna tarafından yapılmaktadır.

Tablo 1: Azerbaycan Savunma Harcamaları

Askeri Harcamalar	2009	2010	2011	2012	2012	2013	2014	2015	2016	2017
GSYH'a Oranı	3,32	2,79	4,67	4,65	4,54	4,55	5,46	3,69	3,93	3,32
Milyar Dolar	1,472	1,476	3,080	3,246	3,367	3,427	2,943	1,396	1.528	1,352

Kaynak: Dünya Bankası

Yukarıdaki tablo 2009 – 2017 yılları arasında Azerbaycan savunma harcamalarının GSYH'a oranı ve harcama miktarlarını göstermektedir. 2009 ve 2010 yıllarında harcamalar 1,4 milyar dolar seviyelerindeyken en yüksek askeri harcama 3,4 milyar dolar olan 2013 yılında yapılmıştır. Harcamaların GSYH oranına bakacak olursak 2014 yılı yüzde 5 ile ilk sırada olmakla birlikte en düşük oran 2010 yılında gösterilmiştir.

Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin envanterinden birkaç örnek verecek olursak T-72M1 türü zırhlı muhabere tankı 1970'li yıllarda SSCB tarafından üretilmiştir. T-72M1 tankları Azerbaycan ve İsrail'in anlaşmaları gereği modernize edilip tekrar kullanıma hazır hale getirilmiştir. Yine bu tankların yetersizliğinden dolayı üretilen 3.nesil muharebe tankı özelliği taşıyan ve üretimini Rusya'nın yaptığı T-90S türü tanklarında Azerbaycan envanterinde yerini

aldığı görülmektedir. Zırhlı araç envanteri konusunda BMP-1 ve BMP-2 türü SSCB yapımı personel taşıyıcı ve saldırı püskürtme aracı olarak kullanılan araçların modernize edilmesi İsrail ve Slovakya tarafından yapılmıştır. BMP-3M türü zırhlı araçların Rusya'dan alımı gerçekleştirilmiştir. (<http://web.archive.org>)

Hava savunma ve saldırı sistemleri konusunda Azerbaycan envanterinde yine SSCB ve Rusya yapımı uçak ve helikopter bulunmaktadır. Geliştirilmiş MİG-29 Azerbaycan hava kuvvetlerinin en gelişmiş uçaklarıdır. Bu uçağın NATO ülkelerinde karşılığı F-16 ve F-18'dir. Yine hava kuvvetleri envanterinde Rus yapımı Mİ-35M ve Mİ-24 türü saldırı helikopterleri bulunmaktadır. İnsansız hava araçları konusunda İsrail ile anlaşma sağlayan Azerbaycan diğer askeri teçhizatlar ile birlikte toplamda 5 milyar dolarlık bir askeri yatırım yapmıştır. Birkaç örnekle anlaşılabileceği üzere Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin envanteri birkaç istisna dışında SSCB, Rus ve İsrail yapımı araç ve mühimmatlarla oluşturulmuş durumdadır.

"Avia Aqreqat" tesisi 1961 yılında "Bakü İklimsel Cihazlar" üretim merkezi olarak açılmış daha sonraları Azerbaycan Savunma Sanayi tarafından kamulaştırılarak hava üretim merkezi olarak hizmet vermektedir. Bir çok yabancı şirket ve fabrika ile entegre çalışarak üretim ve Ar-Ge hizmeti vermektedir (<http://www.mdi.gov.az>). Azerbaycan Savunma Sanayi tarafından yerli üretim olarak gösterilen EM-14 Otomatik Tüfek NATO standartları çerçevesinde üretimi 2016 yılında yapılmış şuan Azerbaycan güvenlik sağlayıcıları tarafından kullanılmaktadır. IST-14.5 adı ile piyasaya sunulan keskin nişancı tüfeği ise Azerbaycan'ın ilk yerli silah üretiminde bulunduğu uzun namlulu tüfek statüsündedir. (<https://tr.sputniknews.com>)

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGEYE YÖNELİK POLİTİKALARI

Avrupa Birliği, dış politikada komşu bölgelere yönelik ortak politikalar geliştirmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Birliği'nin 2004 yılında geliştirmiş olduğu Avrupa Komşuluk Politikası / AKP (The European Neighbourhood Policy), Azerbaycan ve Ermenistan'ı da kapsayan 16 ülke ile demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları olmak üzere bu üç değer çerçevesinde şekillenen ve çift taraflı iş birliğini amaçlamış bir politikadır (<https://eeas.europa.eu>)

AKP bölgede, 2009 yılında başlatılan doğu ortaklığı(Eastern Partnership), 2008 yılında Avrupa-Akdeniz Ortaklığı (Euro-Mediterranean Partnership) ve Karadeniz Sinerjisi (Black Sea Synergy) bölgesel ve çok boyutlu işbirliği inisiyatifi ile güçlendirilmiş ve tamamlanmıştır (Aras, 2017)

AB'nin Kafkasya'nın güneyi ile alakalı ilişkiler kurmaya çalışması ilk zamanlarda çok tartışılmıştır. Bu bölgenin uzun süre Rusya etkisinde kalması ve güvenlik sorunları olan bu bölgeye dâhil olunması konusunda kararsızlık yaşanmıştır. Güney Kafkasya hakkında bürokrasi konusunda kapalı bir kutu olması sebebi ile bilgi eksikliği mevcuttu. Bu çerçevede, AB bölgeye 1990 sonrası sadece finansal yardımda bulunmuş bölgedeki kalkınma projelerinin finansörü olmuştur. Son 10 yıllık sürece baktığımızda AB bölgenin, enerji ve ulaşım merkezi olarak gelişmesinde büyük rol oynadı. Bölgenin önemli aktörlerinden olan Rusya, İran ve Türkiye'ye nazaran bölgeye daha perspektif bakmış ve ortak bir geçmişi olmadığından çözüm üretmede daha basit adımlar atmıştır. Amerika'nın bölge sorunlarına kayıtsız kalması, AB'nin bölgede yapıcı bir güç konumuna evrilmesine sebebiyet vermiştir. Bölgenin demokrasileştirilmesi adına Gürcistan'da gerçekleşen 2003-2004 Gül Devrimi ile AB'ye yakın olarak bilinen hükümet yönetime geçmiş ve Avrupa ile yakınlaşmalar ilerlemiştir. AB'nin bölgeden en önemli kazanımı petrol ve doğalgaz kazanımıdır. Doğalgaz konusunda Rusya'ya bağımlı olan AB'nin, Azerbaycan kaynaklı güvenli doğalgaz ithalatında önemli fırsat elde etmiştir. Rusya-Ukrayna krizi ile Doğu Avrupa'daki ülkelere gaz sorunu yaşatılması, Güney Koridoru projesini tetiklemiştir (Paul, 2013).

AB'nin Enerji kaynakları yönünden zengin olan Güney Kafkasya bölgesi ile olan diplomatik ilişkileri karşılıklı politik ve ekonomik çıkarlardan beslenmektedir. Güney Koridoru projesinin hayata geçirile bilmesi adına bölgede çözülemeyen problemler olarak nitelendirilen Güney Osetya ve Abhazya ve Dağlık-Karabağ sorunlarının neden olduğu bölge güvenlik sorununun çözümü ile alakadar olmaktadır. Bu durumdan her iki tarafta fayda sağlamaktadır. Uzun yıllar SSCB ve ardından Rusya kontrolünde olan bölge bağımsızlık sonrası AB'nin desteğini alması yeni bir alternatif destek ve emniyet rolü üslenecek kuvveti arkasında görmesi fırsat olarak karşılanmaktadır.

Azerbaycan Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunun çözümü için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından MİNSK süreci başlatılmış ve eş başkanlığına ABD, Fransa ve Rusya getirilmiştir. MİNSK grubu üyeleri Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Almanya, İtalya, Portekiz, Hollanda, İsveç, Finlandiya ve Türkiye'dir.

2006 yılında yapılan Dağlık Karabağ'ın bağımsızlık referandumunu AB reddetmiş, bu bölgede atılacak tüm adımların Minsk Gurubunun gözlemi altında olması gerektiğini belirtmiştir. Avrupa Parlamentosu 2010 tarihli kararında, tarafları karşılıklı çatışma ortamından uzak durmaya çağırmış, Minsk Grubu'nun çözüme yönelik çabaların desteklenmesi gerektiği vurgulanmış, çatışmalar sonrası göç etmek zorunda kalan insanlara yönelik kaybedilen haklarının tekrar verilmesi gerektiği ve Azerbaycan'ın işgal edilen tüm topraklarının iadesi istenmiştir. 2010 yılında yapılan bu açıklamayı takip eden süreçte taraflar sorunun çözümü için askeri yollara başvurulacağını belirtmiştir. AB'nin bu söylemler karşısında barışçıl yollarla müzakerelerin yürütülmesi gerektiğini savunmuş halkların birleştirici özelliğini kullanarak daha ılımlı bir ortam yaratmayı hedeflemiştir (Aras, 2017).

Minsk Grubu ve AB'nin tüm çalışmalarına rağmen 2014 ve 2016 yılında Azerbaycan ve Ermenistan arasında sıcak çatışmalar yaşanmıştır. Minsk Grubu bu çatışmaları kınamış sivil kayıpların artacağı korkusunu dile getirerek ateşkes yapılması gerektiğini belirtmiştir (<http://web.archive.org>).

AB, Dağlık Karabağ sorununu ele alırken her iki ülkenin de taleplerine kulak vererek ortak bir çözüm arayışı içine girmiştir. Toprak bütünlüğü zarar görmüş bir ülke ile işgali gerçekleştiren ülke arasında uzlaşılı bulmaya çalışmak yeni çatışmalara zemin hazırlamaktan öteye geçememiştir. AB'nin Güney Kafkasya'da yürüttüğü politika başarı olamamıştır.

4. AZERBAIJAN VE TÜRKİYE ARASINDAKİ ASKERİ İŞ BİRLİĞİ

Azeri ve Türk askeri iş birliği aslında resmi olarak ilk defa Brest-Litovsky Antlaşması (1918) sonrası Rusların Güney Kafkasya'dan çekilmesi ile Ermeni baskılarının artması sonucunda gerçekleşmiştir. Kafkasya Cephesi komutanı Enver Paşa önderliğinde Nuri Paşa komutasında Azeri, Dağıstanlı ve Türklerden oluşan Kafkas İslam Ordusu Ermenilerin Bakü ilerleyişini durdurmak için harekete geçmiştir. 20.000 kişilik silahlı güce sahip olan bu kuvvet Azerbaycan işgaline son vermiştir (<http://bilimdili.com>).

Türkiye Cumhuriyeti, Ermenilerin Karabağ'ı işgali sırasında Rusya'nın müdahale riskini göz önünde bulundurarak Azerilerin beklentisi doğrultusunda yardım yapamasa da uluslararası platformda siyasi destek vererek yanlarında yer almıştır. Bu durum Azerilerin Türkiye'yi Azerbaycan'ın koruyucusu ve garantör devleti olarak görmelerini sağlamıştır (Ekşi, 2009: 101). 1992 Mayıs ayının ilk günlerinde Ermeniler Nahcivan'a saldırarak 1919 Moskova antlaşmasına

ve 1921'de imzalanan Kars Dostluk antlaşmasını ihlal etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Nahcivan garantör devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'ni müdahaleye davet etmiştir (İbadov. 2007: 90-118).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra Elçibey döneminde Halk Cephesi'nin Türkiye yanlısı olması ve Sovyetlere karşı olan tutumlarından ötürü tarihi bağların kuvvetiyle iki kardeş ülke siyasi, ekonomik ve askeri alanda bir hareket etmeye gayret göstermişlerdir. SSCB karşıtı bir politika izleyerek kendi ekonomik özgürlüklerini elinde bulundurmak isteyen Elçibey yönetimi batılı şirketlerle anlaşarak doğalgaz ihracatı için önemli bir adım atmıştır. Bu durum ilerde Azerbaycan ekonomisinin güçlenmesine buna paralel olarak Azerbaycan silahlı kuvvetlerinin bölgede söz sahibi olmasına sebebiyet verecekti. Haydar Aliyev ise Rusya ve Türkiye arasında bir politika izleyen yönetim şekli ile denge kurmak istenmiştir. Küresel sisteme entegrasyon hamleleri ilk olarak bu dönemde başlamış. Rusya ve Batılı ülkelerle olan ilişkileri iyi senkronize ederek başarılı bir siyaset izlenmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri iş ortaklığı hem ikili ilişkiler hem de NATO'nun **Barış İçin Ortaklık** programı dâhilinde gelişmektedir. Azerbaycan'ın bağımsızlığından itibaren askeri eğitim ve teçhizat bakımından NATO standartlarına uygun gelişmesi amacı ile Ankara ve Bakü arasında askeri eğitim programları uygulandığı bilinmektedir. Bu iş birliğinin temel nedeni, Bakü'nün askeri envanterinde Türk menşeli malların bulunmasıdır. (BİLGESAM.2015)

Tablo 2: Türkiye – Azerbaycan Arasındaki Askeri İlişkileri

Tarih	Anlaşma Türü
1992	Karşılıklı Askerî Eğitim
1995	Askerî Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği
1996	Askerî Eğitim, Teknik ve Bilimsel Alanlar
1996	Silahlı Güçler Destek Birimi İşbirliği
1999	Silahlı Güçlere Askerî Yardım
2000	Askerî Hibe
2001	Askerî Hibe
2001	Nahçıvan 5. Orduyu Güçlendirme
2002	Askerî Hibe
2003	Askerî Hibe

2003	İşbirliği ve Askerî İstihbarat
2004	Askerî Hibe
2005	Askerî Hibe
2006	Askerî Hibe
2007	Üst Düzey Askerî Diyalog
2007	Askerî Hibe
2010	Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması
2017	Askerî İşbirliği Anlaşması
2017	Ortak Askerî Tatbikat
2017	Türkiye-Azerbaycan ortak Nahçıvan tatbikatı
2019	Ortak Askerî Tatbikat

İki ülke arasındaki ilişkiler sadece Azerbaycan'ın güçlendirilmesi açısından değil ilaveten bölgesel güvenliğe yönelik atılan adımlardır. Askerî iş birliğinin geliştirilmesi doğrultusunda imzalanan anlaşmalar genel olarak Azerbaycan silahlı kuvvetleri mensuplarının eğitimi ve geliştirilmesi üzerine yapılmıştır. Farklı zamanlarda imzalanan birkaç anlaşmayla örnek verecek olursak “Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Jandarma Komutanlığı personeline yönelik Türkiye Cumhuriyeti Jandarma Komutanlığı tarafından verilen eğitim ve teçhizat desteğine yönelik protokol”, “Azerbaycan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı askerî birimlerinin eğitim okullarının oluşturulmasına ilişkin protokol”, “Nahçıvan'daki 5.ordunun geliştirilmesine ilişkin protokol” örneklendirilir (Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı arşivi, Anlaşmalar ve Hukuk Şubesi 2007).

NATO'ya entegrasyon sürecinde Türkiye ile yürütülen modernleşme programları ile ordunun eğitim ve gelişim sürecinde önemli adımlar atılmış, NATO standartlarına uygun Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri büyük mesafeler kat etmiştir. 1997 yılının ocak ayında Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri koordinasyonunda Barış Gücü Birliği oluşturulmuştur. 1999'da Kosova Türk Taburu Birliğinde Azerbaycan Kuvvetleri görevlendirilmiş, NATO Genel Sekreteri tarafından takdir kazanılmıştır (Askerzade A. 2009).

2010 yılında imzalanan antlaşma gereği 244 milyon dolarlık farklı çeşitlerde çok namlulu roketatar ve bu ürünlerin yedek parçalarının satılması hususunda mütabakat sağlanmıştır. Bu antlaşma neticesinde 2012 yılında Roketsan, Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine

107 ve 122 mm'lik çok namlulu roket atar silah satımını gerçekleştirmiştir. Ocak 2013 tarihinde yine aynı antlaşma sonucunda T300 adı verilen yeni nesil çok namlulu roket atarların teslimatı yapılmıştır. Azerbaycan Devleti'nin daha önce Rusya'dan tedarikini sağladığı Mi-28 cinsi helikopter ve parçaları yerine, Türk firması olan TUSAŞ şirketinin, Bakü-Ankara antlaşması çerçevesinde ATAK T-129'dan 60 tane almayı taahhüt etmiştir. Yine 2013 yılı içerisinde daha önceden elinde bulunan Sovyet yapımı BRDM-1 ve BRDM-2 zırhlı araçları yerine Türk firması olan Otokar yapımı Cobra zırhlı araçlarının satışı üzerinden anlaşılmıştır. Azerbaycan ve Türk Savunma Sanayi Bakanlıkları tarafından yapılan anlaşma ile Cobra Zırhlı Muharebe aracının üretiminin Azerbaycan da yapımı ile ilgili görüş beyan edilmiştir. 2014 yılında Türkiye tarafından Azerbaycan'a 77.195 milyon dolar seviyelerinde askeri teçhizat ve malzeme ihracatı yapılmıştır. (BİLGESAM, 2015).

Azerbaycan da düzenlenen Uluslar Arası Savunma Sanayi Fuarı (ADEX) bölgesel ve uluslararası nitelikte bir fuardır. Azerbaycan'ın ev sahipliğini yaptığı bu fuar genellikle Türk şirketlerin ürün pazarlama ve Orta Asya ve Kafkasya pazarına hâkim olma stratejisi açısından önemlidir. Savunma sanayi alanında yeni atılımlar yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin yerli üretim konusunda geliştirilen ürünlerin tamamının sergilediği fuarın bizim açımızdan önemi yüksektir.

Azerbaycan ve Türkiye arasında 2010 yılından sonra imzalan ikili askeri iş birliği anlaşması kapsamında, Azerbaycan ve Türkiye Hava Kuvvetleri ortak tatbikatlar yapmaktadırlar. Savunma kapasiteleri gelişimi açısından iki ülke içinde bu tatbikatlar önemlidir. Azerbaycan petrole dayalı ekonomik zenginliğinden kaynaklı askeri ekipmanlara sahip olsa bile, 2016 yılında işgal altında bulunan topraklara yönelik yapmış olduğu harekât Türkiye Azerbaycan askeri iş birliği sonucu etkin, güvenilir ve disiplinli bir ordu ile elindeki ekipmanlar bir kat daha kıymetli olmuştur. Aynı harekât sonrasında Azerbaycan'ın koşulsuz yanında yer aldığını bildiren Ankara 2010 yılında imzalanan protokol ile bölgesel aktör olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir (Kasapoğlu, C. 2017).

Türkiye Cumhuriyeti'nin son yıllarda sınır ötesi harekâtlarda kullanmış olduğu yerli savunma araçlarının ihracatı konusunda Azerbaycan hükümeti ile anlaşmalar yapılmaktadır. Sınır güvenliği konusunda Irak ve Suriye sınırlarında gerçekleştirilen terör örgütlerine yönelik sınır temizleme faaliyetleri kapsamında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanmış olduğu ekipmanların başarısı ile birlikte Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri envanterinde bulunan Çok Namlulu Roket Atar sisteminin kritik boyutu olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

Stratejik konuma sahip olan Azerbaycan topraklarının önemine bakacak olursak 20. yüzyılın ortalarında dünya siyasetinde etkisini arttırdığı gözlenebilir. Rusya'nın bölge üzerinde etkisinin eskiye göre kırılması sonrası Avrupa ülkelerinin petrol ve doğal gaz yönünden zengin olan Güney Kafkasya'ya yönelmesini hızlandırmıştır. Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgal edilmesi sonrası bölgede ve dünyada kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Azerbaycan toprak bütünlüğünün geri kazanılması adına siyasi yollardan girişimlerde bulunmuş fakat sonuç alamamıştır. Uluslararası hukuk kuralları gereğince işgalci konumda olan Ermenistan'a demokrasi ve insan haklarından bahseden Avrupa ülkeleri ve ABD'nin hiçbir siyasi inisiyatifi bulunmamaktadır.

Azerbaycan için yaşanan Karabağ sorunu, milli savunma açısından en gerekli etkenlerden birisi olarak önemi yüksektir. Çünkü ilerleyen zamanlarda Karabağ meselesinin ne olacağını kestirmek çokta mümkün değildir. Bu yüzden sürekli olarak askeri donanım ve teknoloji sayesinde ezeli düşman Ermenistan'a karşı güçlü olmak ve bu gücü mevcut ülkeye göstermek zorundadır.

Azerbaycan için müttefik bulma açısından en güvenilir ülke Türkiye'dir. Çünkü Karabağ meselesinde Azerbaycan, hem komşu devletler hem de uluslararası arenada yalnız kalmıştır. Uluslararası platformlarda bu meselede haklı olmasına rağmen, göçmen sorunları ve buna bağlı olarak yaşanan ekonomik olumsuzlukların ana sebeplerinden birisinin bu işgal olduğu apaçık ortadadır. Ayrıca yaşanan bu işgalde bölge devletleri Ermenilerin yanındayken, Azerbaycan'ın yanında Türkiye yer almıştır. Kelbecer işgalinde askeri operasyon tehdidini yapan ülke yalnızca Türkiye olduğundan bu iki ülke arasındaki askeri iş birlikleri kritik rol üstlenmektedir.

Türkiye Kafkasya bölgesindeki siyasi etkinliğini arttırmak istemekte olup elde edilebilecek kazanımların hesabını yapmaktadır. Bu gelişmelerin ışığında aynı kültürel mirasın içinde yaşamış olan Türkiye ve Azerbaycan'ın doğal bir müttefiklik kurması gerekliliği gün yüzüne çıkmıştır. Ulusal ve bölgesel çıkarların söz sahibi olduğu yüzyıl içerisinde aynı dili konuşan iki ülkenin savunma ve güvenlik konusunda bölgede söz sahibi olabilmek adına ortak hareket etmesi gerekliliği bulunmaktadır. Ortak kimliğe dayalı kardeşlik bağları sonucu kurulan ittifak askeri ve ekonomik çıkarların örtüşmesi ile daha da güçlü hale gelmesi beklenmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin yönetmiş olduğu politika gereği birçok ayrılıkçı fikirler ortaya atılmış, geliştirilen siyaset ve yakınlaşma baltalanmaya çalışılmıştır. Bayrak krizi ve Ermeni sınırının tekrar işler hale getirilmesi ile ilgili dönemsel sorunlar ilişkilerin gerilmesine sebebiyet vermiştir. Siyasetteki bu tip gerginliklerin en büyük sebebi, iki ülke arasındaki yakınlaşmanın ekonomik ve askeri gelişmeleri de beraberinde getirmesinden korkan ülkelerin uyguladığı siyasetten kaynaklanmaktadır.

Askeri iş birlikler bakımından Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkiler resmi ilişkiler 100 yıl öncesine dayanmaktadır. İlk bağımsızlık sürecinde 26 Mayıs 1918'den sonra bir hafta geçmeden askeri ilişkileri içine alan anlaşmanın imzalanması, yine 1918 yılında Kafkas İslam Ordusu'nun oluşturulması derin bağların olduğunun belirtilerinden birisidir. 21. Yüzyıla gelene kadar Türkiye tarafından askeri hibelerin olması, karşılıklı yapılan teknik yönde eğitimler, tatbikatlarla bu derin bağlar pekiştirilmektedir.

2010 yılında yapılan Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşmasıyla bu alanda ilişkiler önceki dönemlere göre daha da sıkılaşmıştır. Özellikle 2017 yılında gerçekleştirilen Azerbaycan-Türkiye, Nahçıvan ortak tatbikatı bölgesel siyasi bir mesaj niteliği taşımaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı 3. Ordu Komutanlığının Elit askeri birlik olarak nitelendirdiği Nahçıvan'da konuşlanmış üst kademe subayların varlığı Bakü açısından son derece önemli bir stratejik planlama olarak belirtilmektedir. Olası bir Ermenistan savaşı durumunda, Türk askerlerinin Nahçıvan'da bulunuyor olması Ermeni silahlı kuvvetlerinin iki cepheli bir savaş planlaması yapmaya itecektir.

Azerbaycan savunma sanayii sektöründe Rusya ve İsrail ile de askeri iş birlikleri gerçekleştirilmektedir. SSCB'nin kalıntılarının devam etmesi ve bu teçhizatların onarımı, modernize edilmesi işlemi Rusya tarafından yapılması bu bağımlılığı doğal olarak ortaya çıkartmaktadır. Hava kuvvetlerinde ise günümüz üretimlerinden etkili olan insansız hava araçlarında Azerbaycan içinde İsrail etkisi kendini göstermektedir. Bu iki ülkenin özellikle etkileri Türkiye açısından mutlak suretle değerlendirilmeli, ileri vadede savunma sektöründeki etkileri artırılmalıdır. Çünkü Türkiye içinde Kafkas bölgesindeki en önemli müttefik şüphesiz Azerbaycan'dır.

KAYNAKÇA

- Aras, O. (2008). Karabağ Savaşı Siyasi, Hukuki, Ekonomik Analiz. Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Aras, İ. Avrupa Birliği ve Dağlık Karabağ Sorunu, 2017. Nevşehir.
- Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Savunma ve ulusal güvenlik <http://www.asam.org.tr/>
- Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı arşivi, Anlaşmalar ve Hukuk Şubesi 2007
- Azerbaycan Savunma Sanayi Bakanlığı, <http://www.mdi.gov.az>
- Azeri Defance, Azerbaycan Yapımı Silahlar. <https://tr.sputniknews.com>
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, BİLGESAM Analiz/ Kafkaslar No:1179, 2015
- Demirtaş, C. (2018), *Dağlık Karabağ Sorunu*. İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul
- Dikkaya, M., Demirci, O. (2017). *Azerbaycan Ekonomisi: Bağımsızlıktan Günümüze*. European Neighbourhood Policy <https://eeas.europa.eu> , 2019
- Hasanlı, Cemil, Azerbaycan Tarihi, Ankara. 1998
- Görgülü Aybars, Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu Yeni Türkiye, 60 sayı, 2014
- Guluyev Vilayet, "Osmanlı Vesayeti" ELM (İLİM) Gazetesi, 23 Eylül 1989.
- Kasapoğlu, C. *Türkiye Azerbaycan Savunma İşbirliğinden Askeri İttifaka* <https://www.aa.com.tr>
- Kasım Kamer, "The Nagorno-Karabakh Conflict From its Inception to the Peace Process" Armenian Studies, Sayı 2, Haziran-Temmuz-Ağustos 2001.
- Libaridian Gerard J, The challenge of statehood, Cambridge: Blue Crane Books, 1999
- Oğan, S. (2001). Yüzyılın Dramı - Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu. Avrasya Dosyası. Azerbaycan. S.7:431
- Osce Minsk Group Calls For Ending Hostilities in Nagorno-Karabakh <http://web.archive.org>
- Paul, A. AB ve Güney Kafkasya: Ne Derece Uzak ve Derin?, Hazar Raporu 2013, s. 7-8.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Azerbaycan Cumhuriyeti Künyesi <http://www.mfa.gov.tr>
- Yamakov A. N., "Ethnic Conflict in the Transcaucasus: The Case of Nagorno-Karabakh." Theory and Society, Vol. 20, No. 5, 1991.
- Zürcher Christoph, The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus, New York University Press, 2007.

KADIN AKADEMİSYENLERİN KARIYER ENGELLERİ İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Öğr. Üyesi Mahire ASLAN
İnönü Üniversitesi

Öğr. Gör. Eda GÜVEN SARI
Munzur Üniversitesi

ÖZET

Kariyer, bir meslekte zamanla ve çalışmanın sonucunda sahip olunan aşama, başarı ve uzmanlıktır (Kavrakoğlu, 2006: 210). Bayraktaroğlu'na (2003:117) göre, kariyer bireyin hem yapması gereken işlerini hem de beklenti, amaç, his ve arzularını yerine getirebilmesi için eğitilmesi ve neticesinde de çalıştığı örgütte bilgi, hüner, yetenek ve çalışma şevkini kullanarak ilerleyebilmesidir. Bilimsel olarak ilk defa 1956 yılında Anne Roe'nun "Meslekler Psikolojisi" isimli kitabında kariyer kavramına değinilmiştir (Aytaç, 2005:1). Tam olarak kariyer kavramı 1970'li yıllarda incelenmeye başlanmış ve bu tarihten sonra da iş dünyasının literatürüne girmiştir (Çalışkan, 2012:10). Kariyer süreci, kişinin Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'ndeki fizyolojik, güvenlik, ait olma, saygınlık ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarını karşılamayı sağlar (Gezer, 2010:20). Kariyer, bireylerin hayatına maddi ve somut açıdan katkı sağlarken bireyler de kariyer basamaklarını hızlı çıkarak ulaştıkları yerde hayatlarını idame ettirebilmek için kalıcı olmak zorunda kalırlar (Balta-Aydın, 2007:15). Günümüzde sayıları giderek artan kadın çalışanlar da örgütlerde kariyer basamaklarını tırmanmaya başlamış, erkekler gibi aynı kulvarda yürüyüp, aynı ipi göğüsleyip, aynı amaçlara ulaşmayı hedefleyerek iş hayatında kendilerinin de olduğunu hissettirmişlerdir. Kadın çalışan sayısının giderek arttığı örgütlerden bir tanesi de üniversiteler olmuş hatta bazı unvan ve branşlarda kadın akademisyen sayıları erkek akademisyen sayılarını geçmiştir. Kariyer, değişik anlam ve gayelerle kullanılıyor olmasına rağmen, esasında başarıyı ifade eder (Salihoğlu, 2014: 32) fakat kadın akademisyenler kariyerlerinde ilerlerken cam tavanla karşılaşarak erkek akademisyenler kadar şanslı ve başarılı olamayabilirler. Akpınar-Sposito (2013) "Cam tavan" kavramının, iş hayatında olan kadınların kariyerlerinde ilerlemeye çalışmaları ile ortaya çıktığını ve ilk kez 1986'da Hymowitz ve Schellhardt'ın "The Wall Street Journal" adlı dergide yayınlanan yazıları ile alanyazına girdiğini belirtmiştir. Cam tavan, devlet sektöründe, şirketlerde, eğitim ve kâr amacı gütmeyen

örgütlerde üst düzey mevkilere ulaşmayı hedefleyen kadınların yüz yüze geldikleri engellerdir. Kadınlar, hem işyerindeki erkek egemen anlayışı gibi sorunlar yüzünden hem de ev ve iş hayatlarını aynı anda yürütmek zorunda olduklarından zaman zaman örgütlerine yabancılaşabilmekte kimi zamanda örgütsel bağlılıklarını yitirebilmektedirler.

Örgütsel bağlılık kavramı, kişinin belirli bir örgüte duyduğu özdeşleşme ve bütünleşme derecesidir (Sağlam 2003). Allen & Meyer'e (1990) göre örgütsel bağlılık; işgörenin örgütüne ruhsal yaklaşımını ifade eder ve işgören ile örgüt arasındaki bağı yansıtan, örgüt üyeliğini sürdürme kararına sebep olan ruhsal bir durumdur. Morris & Sherman (1979) örgütsel bağlılığı, işgörenleri örgütüne bağlayan davranış ve yönelimler şeklinde tanımlamışlardır. Buchanan'a (1974) göre örgütsel bağlılık, örgüte karşı hissedilen bir duygudur. Literatürde en çok Allen & Meyer'in (1990) yaptığı duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık alt boyutlarından oluşan örgütsel bağlılık sınıflandırması benimsenmiştir. İşgörenlerin örgütsel amaç ve değerleri benimsemesi ve örgüt ile özdeşleşmesi duygusal bağlılık alt boyutunda, örgütten ayrılmanın maliyetini göze alarak kabullenmeleri devam bağlılığı alt boyutunda, işgörenin sorumluluğu, ahlaki yanı ise normatif bağlılık alt boyutunda yer almaktadır. Duygusal boyutta, kişi kendi arzu ettiği için örgütte kalır. Devam bağlılığında, çalışan işten ayrılırsa zarara uğrayacağını düşündüğünden örgüte bağlanır. Normatif boyutta ise, işgören kendisini örgüte karşı sorumlu ve borçlu hissettiğinden örgütte kalmaya zorunlu hisseder.

Üniversitelerde çalışan akademisyenlerin örgütlerine olan bağlılıkları pek çok faktör tarafından etkilenmektedir. Bu faktörler eğer olumluysa hem çalışana hem de örgütüne katkı sağlar. Birey kendini ne kadar örgütüne ait hissederse örgütüne duyduğu güven de o derece artar. Kişinin örgütüne faydalı olacağını düşünerek kariyerinde ilerlemesi ve diğer iş alternatiflerini göz ardı etmesi, örgütüne karşı güven duyduğunun göstergelerindendir. İşgören örgütünün amaçlarını daha kolay benimseyerek daha verimli olabilmek için çaba harcar. Verimlilik arttığında, eğitimin kalitesinde de bir artış görülür ve bu da örgütte iletişimin etkili bir şekilde olması ve işgörenin de örgütüne duyduğu sadakatin yüksek olması ile sağlanabilir (Gürdoğan 2010:1). Geleceğin nesillerini yetiştirdiği düşünüldüğünde, akademisyenler örgütlerine ne kadar çok bağlı olur ve ne kadar kendilerini örgütün bir parçası olarak görürlerse, hem örgütlerine hem de öğrencilerine o derece faydalı olabileceklerdir. Fakat bazen işgörenlerin mobbing, yabancılaşma vb. gibi örgütlerinde olumsuzluklarla karşılaşmaları örgütsel bağlılıklarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Gürdoğan (2010:2) kimi zaman bireyin örgütüne bağlılığının düşük olmasını sadece kendisine değil aynı zamanda örgütüne de pek çok açıdan

olumsuz şekilde yansıyabileceğini belirtmiş, bu olumsuzlukları da, yüksek düzeyde işgören devri, işe devam etmeme ve işe geç gelme şeklinde ifade etmiştir.

Alanyazın incelendiğinde kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaya nadir rastlanmış bu yüzden bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

AMAÇ

Bu çalışmada kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki algı düzeylerini belirlemek, kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılık algılarının çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek ve kariyer engelleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamak amaçlanmıştır.

ALT PROBLEMLER

1. Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları hangi düzeydedir?
2. Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılıkları çeşitli değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Kadın akademisyenlerin kariyer engellerine ve örgütsel bağlılığa ilişkin algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

EVREN / ÖRNEKLEM

Araştırmanın çalışma grubunu, 2018-2019 Bahar yarısında Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden rastgele seçilen 65 kadın akademisyen oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan akademisyenlerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. *Çalışmaya Katılan Akademisyenlerin Demografik Özellikleri*

		f	%
Yaş	21-35	29	44.6
	36 +	36	55.4
Medeni Durum	Evli	43	66.2
	Bekar	22	33.8
Unvan	Öğr. Üyesi	27	41.5
	Öğr. Gör.	24	36.9

	Ar. Gör.	14	21.5
Kıdem	0-10 yıl	33	50.8
	11 yıl +	32	49.2
Çocuk Sahibi	Evet	40	61.5
	Hayır	25	38.5
Toplam		65	100.0

ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmada, ilişkisel araştırma yöntemi kullanılmıştır. İlişkisel araştırma yöntemi, değişkenler arasındaki ilişkileri açıklama ve sonuçları tahmin etme imkanı sunar. Bu araştırma yönteminde araştırmacı, istatistiksel testler kullanarak iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin düzeyini saptamaya çalışır (Metin, 2015:101).

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplamak için birinci bölümde araştırmacı tarafından hazırlanan ve 5 maddeden oluşan kişisel bilgi formu, ikinci bölümde Alaçam ve Altuntaş (2015) tarafından geliştirilen 40 madde ve 4 alt boyuttan oluşan (Örgüt kültürü ve politikaları- ilk 15 madde, Çoklu rol üstlenme- 16. ve 25. maddeler arası, Örgütsel koşullar- 26. ve 32. maddeler arası ve Kalıplaşmış önyargılar- 33. ve 40. maddeler arasıdır.) 5’li Likert tipinde (Kesinlikle Katılmıyorum-1, Katılmıyorum - 2, Kararsızım - 3, Katılıyorum – 4, Kesinlikle Katılıyorum – 5) “Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri” ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin değerlendirilmesinde ters puanlanan madde yoktur. Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı toplamda .90’dır. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı .926’dır.

Üçüncü bölümde ise Meyer ve Allen (2004) tarafından geliştirilen ve Çakır (2007) tarafından Türkçeye çevrilen 18 madde ve 3 alt boyuttan oluşan (Duygusal bağlılık- 1, 2, 3, 4, 5, 6. maddeler, Devam bağlılığı- 7, 8, 9, 10, 11, 12. Maddeler ve Normatif bağlılık-13, 14, 15, 16, 17, 18. maddeler) 5’li Likert tipinde olan (Kesinlikle katılmıyorum-1, Katılmıyorum-2, Orta derecede katılıyorum-3, Çoğunlukla katılıyorum-4, Tamamen katılıyorum-5) “Örgütsel Bağlılık” ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte 3. 4. 5. ve 13. maddeler ters kodlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı toplamda .794’tür. Bu araştırmada ise ölçeğin Cronbach Alfa Katsayısı .658’dir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları, 5’li Likert tipi derecelendirme ölçeğidir ve aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde; 1.00-1.80 aralığı “çok düşük”, 1.81-

2.60 aralığı “düşük”, 2.61-3.40 aralığı “orta”, 3.41-4.20 aralığı “yüksek” ve 4.21-5.00 aralığı “çok yüksek” şeklinde anlamlandırılmıştır.

VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Tunceli il merkezinde görev yapan akademisyenlere veri toplama araçları araştırmacı tarafından elden dağıtılmış, gerekli açıklamalar yapılmış belirlenen süre sonunda tekrar toplanmıştır. Tunceli ili dışındaki ilçelere ve diğer şehirlerdeki üniversitelerde görev yapan kadın akademisyenlere ise veri toplama araçları elektronik ortamda ulaştırılmıştır. Yollanan e-postada ölçekler ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Akademisyenlere elektronik ortamda dağıtılan ölçeklerin geri dönüş oranını yükseltmek amacıyla farklı zamanlarda hatırlatma e-postaları yollanmıştır.

VERİLERİN ANALİZİ

Verilerin analizinde SPSS 20.0 programından yararlanılmıştır. Araştırmanın kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile ilgili verilerinin çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 'in üzerinde olduğu, çarpıklık ve basıklık değerlerinin kendi standart hatalarına oranlanması sonucunda elde edilen değerler ± 1.96 sınırları aralığında yer aldığı için bu veri grubunun normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır. Araştırmanın örgütsel bağlılık verilerine ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ± 1 , çarpıklık ve basıklık değerlerinin kendi standart hatalarına oranlanması sonucunda ulaşılan değerler ± 1.96 sınırları aralığında olduğu için araştırmanın bu verilerinin de normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (Can, 2014: 84). Veri seti, çalışmaya katılan kadın akademisyenlerin hem kariyer engelleri hem de örgütsel bağlılık algılarında normal dağılım gösterdiği için yaş, kıdem, medeni durum ve çocuk sahibi olma/olmama değişkenlerinde Bağımsız Örneklem T Testi, unvan değişkeninde ise Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova) yapılmıştır. Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki ise Pearson Korelasyon Analizi yardımıyla incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIĞI

1. Araştırma ulaşılabilen üniversitelerde 2018-2019 Bahar yarıyılında görev yapan kadın akademisyenler ile sınırlıdır.

Anahtar Kelimeler : Kadın akademisyenler, kariyer engelleri, örgütsel bağlılık.

BULGULAR

1. Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ve örgütsel bağlılık düzeylerine ilişkin algılarına ait bilgiler Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Bulgular

		n	Minimum	Maximum	$\bar{x}$	Ss
Kariyer Engelleri	Örgüt Kültürü ve Politika	65	1.20	5.00	3.13	.905
	Çoklu Rol Üstlenme	65	1.30	5.00	3.11	.902
	Örgütsel Koşullar	65	1.43	5.00	3.12	.834
	Kalıplaşmış Önyargılar	65	1.00	4.00	2.45	.672
Örgütsel Bağlılık	Duygusal Boyut	65	1.83	4.33	3.02	.489
	Devam Boyutu	65	1.17	4.67	3.21	.785
	Normatif Boyut	65	1.00	4.83	2.91	.811

Tablo 2’ye bakıldığında, araştırmaya katılan kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algılarının ortalamaları 2.45 ile 3.13 aralığında olduğu görülmektedir. Boyutlar arasında en yüksek ortalama örgüt kültürü ve politika ($\bar{x} = 3.13$), en düşük ortalama ise kalıplaşmış önyargılar ($\bar{x} = 2.45$)’dır. Örgütsel bağlılık ortalamalarına bakıldığında ise, ortalamaların 2.91 ile 3.02 aralığında olduğu görülmektedir. Boyutlar arasında en yüksek ortalama devam boyutunda ($\bar{x} = 3.21$), en düşük ortalama ise normatif boyutundadır ($\bar{x} = 2.91$). Bu bulgular dikkate alındığında, araştırmaya katılan kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ve örgütsel bağlılık algılarının “orta” düzeyde olduğu söylenebilir.

2. Yaş, Medeni Durum, Kıdem ve Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Algıları

Yaş, medeni durum, kıdem, çocuk sahibi olma durumuna göre kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algılarına ait bilgiler Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Yaş, Medeni Durum, Kıdem ve Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Algıları

		n	$\bar{x}$	Ss	df	t	p
Yaş	21-35	29	3.05	.753	63	.739	.463
	36 +	36	2.93	.517			
Medeni Durum	Evli	43	2.94	.810	63	-.370	.041
	Bekar	22	3.01	.527			
Kıdem	0-10 yıl	33	2.93	1.38	63	.493	.623
	11 yıl +	32	3.04	1.15			
Çocuk Sahibi	Evet	40	3.08	.564	63	1.569	.346
	Hayır	25	2.83	.710			

Tablo 3'e göre, kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algıları yaş, kıdem ve çocuk sahibi olma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > .05$). Ancak ortalama değerler dikkate alındığında, 21-35 yaş aralığındaki kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.05$) kariyer engelleri algıları 36 yaş ve üzerindeki kadın akademisyenlere ($\bar{x} = 2.93$) nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir. Kıdemi 11 yıl ve üzeri olan kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.04$) kariyer engelleri kıdemi 0-10 yıl olan kadın akademisyenlere ($\bar{x} = 2.93$) göre daha fazladır. Çocuk sahibi olan kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.08$) kariyer engelleri algıları ise çocuk sahibi olmayanlara göre ($\bar{x} = 2.83$) daha fazladır. Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algıları ise medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p < .05$).

Unvana Göre Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Algıları

Unvana göre kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algılarına ait bilgiler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4. Unvana Göre Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Algıları

		Kareler Toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p
Gruplar arası		.075	2	.037		
Unvan	Grup içi	25.42	62	.410	.091	.913
	Toplam	25.50	64			

Tablo 4'e bakıldığında, kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algılarının unvanlarına göre anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ($p > .05$).

3. Yaş, Medeni Durum, Kıdem ve Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Kadın Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Algıları

Yaş, medeni durum, kıdem, çocuk sahibi olma durumuna göre kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılık algılarına ait bilgiler Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. *Yaş, Medeni Durum, Kıdem ve Çocuk Sahibi Olma Durumuna Göre Kadın Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Algıları.*

		n	$\bar{x}$	Ss	df	t	p
Yaş	21-35	29	3.11	.526	63	.902	.778
	36 +	36	3.00	.452			
Medeni Durum	Evli	43	2.98	.457	63	1.608	.525
	Bekar	22	3.18	.522			
Kıdem	0-10 yıl	33	3.09	.452	63	.793	.377
	11 yıl +	32	3.00	.521			
Çocuk Sahibi	Evet	40	3.02	.491	63	-.309	.978
	Hayır	25	3.06	.488			

Tablo 5'e göre, kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılık algıları yaş, medeni durum, kıdem ve çocuk sahibi olma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > .05$). Ancak ortalama değerler dikkate alındığında 21-35 yaş aralığındaki kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.11$) örgütsel bağlılık algılarının 36 yaş ve üzeri kadın akademisyenlere ($\bar{x} = 3.00$) nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir. Bekar kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.18$) örgütsel bağlılık algıları evli akademisyenlere göre ($\bar{x} = 2.98$) daha yüksektir. Kıdemi 11 yıl ve üzeri olan kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.00$) örgütsel bağlılık algıları kıdemi 0-10 yıl olan kadın akademisyenlere ($\bar{x} = 3.09$) göre daha düşüktür. Çocuk sahibi olmayan kadın akademisyenlerin ($\bar{x} = 3.06$) örgütsel bağlılık algıları ise çocuk sahibi olanlara göre ($\bar{x} = 3.02$) daha fazladır.

Unvana Göre Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Algıları

Unvana göre kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılık algılarına ait bilgiler Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. *Unvana Göre Kadın Akademisyenlerin Örgütsel Bağlılık Algıları*

		Kareler Toplamı	df	Kareler ortalaması	F	p
	Gruplar arası	.484	2	.242		
Unvan	Grup içi	14.644	62	.236	1.024	.365
	Toplam	15.128	64			

Tablo 6'ya bakıldığında, akademisyenlerin örgütsel bağlılık algılarının unvanlarına göre anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır ($p>.05$).

4. Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri İle Örgütsel Bağlılık Algıları Arasındaki İlişki

Tablo 7. Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri İle Örgütsel Bağlılık Algıları Arasındaki İlişki

		Örgütsel Bağlılık
Kariyer Engelleri	r	.076
	p	.547
	n	65

Tablo 7'ye göre, kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılık algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır ($p>.05$).

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, bu araştırmadan elde edilen bilgilere göre kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algıları, yaş, kıdem, unvan, çocuk sahibi olma durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Sadece medeni durum değişkeni ile kadın akademisyenlerin kariyer engelleri arasında anlamlı bir fark vardır. Örgütsel bağlılık algılarına göre de, hiçbir değişkende anlamlı farklılık bulunamamıştır. Basit (Pearson) Korelasyon sonucuna göre de, kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılık algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Ortalama değerlere bakıldığında, yaşı 21-35 arasında olan kadın akademisyenlerin kariyer engellerinin, yaşı 36 ve üzerindeki kadın akademisyenlere göre, daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Yaşı, daha ileri olan kadın akademisyenlerin kariyer engellerinin daha az olmasının nedeni, yıllardır üniversite camiasında olduğu ve tecrübe kazandığı için karşılaştığı zorlukların daha çabuk üstesinden geliyor olmaları olabilir. Genç kadın akademisyenler ise, hangi durumda nasıl davranacağını bilemediğinden karşılarına çıkan sorunları kariyer engeli olarak algılamış olabilirler. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde bu çalışmada kariyer engelleri ile yaş değişkenine göre anlamlı farklılık çıkmazken Öztürk (2011) ve Çetin'in (2011) kadın akademisyenler üzerinde yaptığı çalışmada anlamlı farklılık çıkmıştır. Öztürk'ün çalışmasının sonucu bu çalışma ile örtüşmemektedir.

Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algıları ise medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir. Çetin (2011) ve Öztürk'ün (2011) araştırmasında medeni durum değişkeni ile kariyer engelleri (cam tavan) arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Araştırmacıların bu bulguları, bu çalışmanın bulgusu ile çelişmektedir. Fakat Atan'ın (2011) çalışmasında medeni durum ile kariyer engelleri alt boyutlarından "Kalıplaşmış önyargılar" değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Bu bulgu, araştırmanın bu bulgusu ile uyushmaktadır. Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri kıdemlerine göre anlamlı olarak farklılaşmamaktadır. Ancak, kıdemi daha yüksek olan kadın akademisyenlerin kıdemsizlere göre, kariyer engellerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, yıllardır iş hayatında olup karşılaştıkları sorunları, birer engel gibi görüyor olmaları olabilir. Ayrıca kıdemliler şimdiki konumlarından daha üst bir mevki istedikleri için ona ulaşmaya çalışırken karşılarına engeller çıkıyor olabilir. Oysaki kıdemsiz olanlar işe daha yeni başlayıp daha hevesli olduklarından karşılaştıkları sorunları çok fazla büyütmeden ve onları kariyerleri için bir engel olarak görmediklerinden çok fazla dert etmiyor olabilirler. Çetin'in (2011) yaptığı araştırma ile, bu araştırmanın bu bulgusu paralellik göstermektedir. Unvanlarına göre kadın akademisyenlerin kariyer engelleri algılarının ise, anlamlı farklılık göstermediği anlaşılmaktadır. Çetin (2011) araştırmasında kıdem ve unvan değişkenleri ile kadın çalışanların kariyer engelleri (cam tavan) arasında anlamlı fark bulamamıştır. Bu bulgu, bu çalışmanın bulgusu ile paraleldir. Fakat Öztürk'ün (2011) araştırmasının sonucu ile bu bulgu çelişmektedir. Kadınların kariyer engelleri (cam tavan) unvanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bazı farklılıklar göstermektedir. Çocuk sahibi olan kadın akademisyenlerin olmayanlara göre, kariyer engellerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, kadın akademisyenlerin hem ev hem de iş hayatını dengede tutmak ve çocuklarıyla da ilgilenmek zorunda olduklarından, işlerine veya akademik çalışmalarına yeterince zaman ayıramıyor olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Öztürk'ün (2011) araştırmasında çocuk sayısı değişkeni ile kariyer engelleri alt boyutlarından örgüt kültürü ve politikası arasında anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Fakat çocuk sayısı değişkeninin çoklu rol üstlenme alt boyutu ile arasında anlamlı bir fark çıkmamıştır ve bu bulgu, araştırmanın bu bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılıkları ile yaşları arasında anlamlı ilişki çıkmamıştır. Yapılan çalışmalara bakıldığında, Boylu, Pelit ve Güçer (2007), Iqbal (2010), Bozkurt ve Yurt (2013) ile Karabekir ve Ünlü'nün (2015) çalışmalarında örgütsel bağlılık ile yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Bu araştırmacıların çalışmalarının sonucu ile bu çalışmanın sonucu paraleldir. Ortalama değerlere bakıldığında, yaşı 21-35 arasında olan kadın

akademisyenlerin, yaşı 36 ve üzeri olanlara göre, örgütsel bağlılığı daha fazladır. Bunun sebebi, işe yeni girip gerek maaş almaya başlamaları gerekse toplumda bir statü kazanmak için işlerini ve işyerini sahiplenmek adına örgüte olan bağlılıkları daha yüksek çıkmış olabilir. Alanyazın tarandığında bu bulgu Kirel'in (1999) çalışmasıyla örtüşür. Kirel'de, daha genç işgörenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Bu çalışmada medeni durum ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı fark çıkmamıştır. Fakat sıra ortalamalara bakıldığında, bekar olan kadın akademisyenlerin evlilere göre, örgütsel bağlılığı daha fazladır. Bunun nedeni ise, bekar olan kadın akademisyenler evlilere oranla daha fazla boş vakte sahiptir ve akademik çalışmalarını yapmak için üniversitede daha fazla zaman geçirip, üniversitenin düzenlemiş olduğu sosyal etkinliklere daha fazla katılıp kendilerini aileden biriymiş gibi hissetmiş olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Bu çalışmada medeni durum ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı fark çıkmamıştır. Bu araştırma Karabekir ve Ünlü (2015) ile Tekin ve Birincioğlu'nun (2017) çalışmasıyla paraleldir fakat Boylu, Pelit ve Güçer'in (2007) çalışması ile çelişmektedir. Bu çalışmada bekar olan kadın akademisyenin evlilere göre, örgütsel bağlılığı daha fazla çıkmıştı oysaki Boylu, Pelit ve Güçer'in (2007) araştırmasında evlilerin örgütsel bağlılığı daha yüksek çıkmıştır. Kıdemsiz kadın akademisyenlerin kıdemlilere göre, örgütsel bağlılığı daha fazladır. Bunun nedeni, işine yeni başladığı ve kariyerinde ilerleyip bir üst mevkiye geçmek istediği için kendisini çalıştığı kuruma daha fazla ait hissediyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu çalışmada kıdem değişkeni ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, Karabekir ve Ünlü'nün (2015) çalışması ile tutarlıdır. Fakat, Bozkurt ve Yurt'un (2013) çalışması ile çelişmektedir. Kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılık algıları ile çocuk sahibi olmaları arasında anlamlı fark bulunamamıştır. Araştırmanın bu bulgusu, Sever-Elüstün ve Sözen'in (2018) araştırmasıyla uyumludur. Fakat ortalama değerlere bakıldığında, çocuk sahibi olmayan kadın akademisyenlerin çocuk sahibi olanlara göre, örgütsel bağlılığı daha fazladır. Bunun nedeni, çocuk sahibi olmayan kadın akademisyenlerin olanlara nazaran boş zamanlarının daha fazla olması ve bu zamanlarını da gerek akademik çalışma yapmak gerekse idari görevlerde yer almak gibi işler için örgütüne ayırmaları olabilir. Alanyazın tarandığında bu bulgunun Gören'in (2012) çalışmasıyla paralellik gösterdiği saptanmıştır. Bu çalışmada kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ile örgütsel bağlılıkları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememesine rağmen Boylu, Pelit ve Güçer'in (2007) çalışmasında ise yüksek derecede pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Orhan'ın (2018) çalışmasında ise, kadınların kariyer engellerinin (cam tavan algılarının)

örgütsel bağlılığı ve alt boyutlarını azalttığı ortaya çıkmıştır. Bu yazarların çalışmaları ile bu çalışma örtüşmemektedir.

Alanyazında kadın akademisyenler ile ilgili benzer çalışmaya rastlanmadığından aynı araştırma konusunun değişik araştırma desenleriyle devlet ve özel üniversitelerde yapılması önerilebilir. Başka üniversitelerde görev yapan kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ve örgütsel bağlılık algıları; görev yapılan birim, eğitim düzeyi vb. gibi farklı değişkenlere göre araştırılabilir. Diğer örgütlerde çalışan kadınların kariyer engelleri ve örgütsel bağlılık düzeyleri araştırılabilir. Yükseköğretimdeki kadın akademisyenlerin kariyer engelleri konusu tükenmişlik, iş motivasyonu vb. gibi değişik konularla birlikte işlenebilir.

Kadın akademisyenlerin kariyer engellerini önlemek için örgütün ve kadın çalışanların mentordan yardım alma, sosyal ilişki geliştirme, kariyer geliştirme programına katılma gibi ortaklaşa stratejiler geliştirerek bunlara uygun hareket etmeleri sağlanmalıdır. Kadın akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini de artıracak şekilde üniversitelerin uygulamalar yapması gerekir.

KAYNAKLAR

- Akpınar-Sposito, C. (2013). Career barriers for women executives and the glass ceiling syndrome: The case study comparison between French and Turkish women executives. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 75, 488-497.
- Alaçam, B. ve Altuntaş, S. (2015). Kadın akademisyenlerin kariyer engelleri ölçeğinin geliştirilmesi. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*. 1(2), 1-11.
https://www.journalagent.com/shyd/pdfs/SHYD_2_1_1_11.pdf adresinden 11.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Allen, N.J. & Meyer, J.P. (1990). The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63,1-18.
- Atan, E. (2011). *İlköğretim okullarında görev yapan kadın okul yöneticilerinin cam tavana ilişkin algılarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aytaç, S. (2005). *Çalışma yaşamında kariyer: Yönetimi, planlanması, gelişimi ve sorunları*. 2. Baskı. Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Balta-Aydın, E. (2007). *Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyer planlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçluk uygulamaları*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Bayraktaroğlu, S. (2003). *İnsan kaynakları yönetimi*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Boylu, Y., Pelit, E. ve Güçer, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(511), 55-74.
- Bozkurt, Ö. ve Yurt, İ. (2013). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 121-139.
- Buchanan, B. (1974). Building organizational commitment: The socialization of managers in work organizations. *Administrative Science Quarterly*, 19.
- Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, A. (2007). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ve okul kültürü algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalışkan, A. (2012). *Kamu sektöründe istihdam edilen kadınların kariyer engellerini ve cam tavan sendromunu algılamalarına ilişkin bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, A. (2011). *Kadın yöneticilerin cam tavan algısının cam tavana aşma stratejilerine etkisi: Bursa ili tekstil sektöründe bir alan araştırması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Gezer M. (2010). *Kariyer planlamasında meslek seçiminin önemi: Meslek lisesi son sınıf öğrencileri üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Gören, T. (2012). *İlköğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri (Aydın ili örneği)*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Gürdoğan A. (2010). *Turizm lisans eğitimi veren yüksek öğretim kurumu yöneticilerinin liderlik davranışlarının öğretim elemanlarının örgütsel bağlılığına etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Iqbal, A. (2010). An empirical assessment of demographic factors, organizational ranks and organizational commitment. *International Journal of Business and Management*, 5(3), 16-27.
- https://www.researchgate.net/publication/41891808_An_Empirical_Assessment_of_D

emographic Factors Organizational Ranks and Organizational Commitment

adresinden 10.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Karabekir, M. ve Ünlü, U. (2015). *Kamu kurumlarının kariyer mesleklerinde işe (yeni) başlayanların örgütsel bağlılıkları üzerine bir araştırma.*

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/181886> adresinden 11.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Kavrakoğlu, İ. (2006). *Yönetimde devrimin rehberi: İnovasyon*. 1. Baskı. İstanbul: Alteo Yayıncılık.

Kırel, Ç. (1999). Esnek çalışma saatleri uygulamalarında cinsiyet, iş tatmini ve iş bağlılığı ilişkisi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 28(2), 115-136.

Metin, M. (2015). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Morris, J. H., & Sherman, J. D. (1979). Generalizability of an organizational commitment model. *Academy of Management Journal*, 24, 512-526.

Orhan, U. (2018). *Cam tavan algıları örgütsel bağlılığı etkiler mi? Öğretmenler üzerine bir araştırma.*

https://www.researchgate.net/publication/325170479_CAM_TAVAN_ALGILARI_ORGUTSEL_BAGLILIGI_ETKILER_MI_OGRETMENLER_UZERINE_BIR_ARASTIRMA adresinden 11.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Öztürk, A. (2011). *Kadın öğretim elemanlarının cam tavan sendromu üzerine bir araştırma: Ankara Üniversitesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Salihoğlu, G. H. (2014). *Çalışanların kariyer yolculuğunda işkolikliğin rolü üzerine bankacılık sektöründe bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Sağlam, A. G. (2003). Yöneticiye duyulan güven örgütsel bağlılığı artırır mı? *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 17-36.

Sever-Elüstün, T. ve Sözen, İ. (2018). *Personel güçlendirme ile örgütsel bağlılık algısı ve ilişkisi: Liman işletmesi çalışanları örneği*. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/613403> adresinden 11.05.2019 tarihinde erişilmiştir.

Tekin, E. ve Birincioğlu, N. (2017). Araştırma görevlilerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin kadro türü ve demografik özellikler açısından incelenmesi. *UIİİD-IJEAS*, 19, 171-196.

SOVETLƏŞMƏ VƏ AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ ERMƏNİSTANA VERİLMƏSİ PROSESİ

Prof. Dr. İbrahimova Gülzar

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Xülasə

Məqalədə 1920-ci ilin 28 aprel tarixində sovetlərin Azərbaycanı işğal etməsi ilə Azərbaycan torpaqlarının hissə-hissə bu və ya digər şəkildə Ermənistanə verilməsindən bəhs edilir. Göstərilir ki, həmin dövr ermənilər “mübahisəsiz” Azərbaycan ərazilərini “mübahisəli” elan edərək sərhədləri daxilinə salır. Eləcə də, onlar Azərbaycan sərhədləri daxilində məskunlaşdıqları ərazilərdə “aztorpaqlılıq” bəhanəsi ilə daha çox torpaqlar əldə etmək və hər hansı yolla həmin ərazilərin Ermənistanə, eləcə də Dağlıq Qarabağa, Dağlıq Qarabağın özünü də Ermənistanə birləşdirmək niyyətli işğalçı siyasətlərini davam etdirirdilər.

Zaq.MİK-in 30 yanvar 1924-cü il sərəncamı ilə yaradılan “ZSFRI-in tərkibinə daxil olan respublikalar arasında torpaq, meşə və sudan istifadə üzrə mübahisələrin həllinə dair komissiya”nın işinin əksər vaxt əsasnaməsində göstərilən vəzifə, məqsəd və təlimatlarına uyğun hərəkət etmədiyi, böyük üstünlüklə ermənilərin xeyrinə olan əsassız qərarlar çıxardığı qeyd edilir.

Komissiyanın Zaqfederasiyanın ərazisində otlaq yerləri məsələsinin nizamlanması, bütünlükdə ayrı-ayrı respublikaların maldarlıq təsərrüfatlarının maraqlarının razılaşdırılması və uyğunlaşdırılması, maldarlığın köçəri formasının əkinçilik və düzən (alp) təsərrüfatına keçməklə ləğv edilməsi üzrə tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi kimi əsas vəzifəsinin yerinə yetirilməsində ikili standartlar tətbiq edilmiş, Azərbaycana məxsus otlaq sahələri bütün etirazlara baxmayaraq Ermənistanə köçürülmüşdür. 1923-cü ildə çox qədim zamanlardan Qazax və Şəmkir maldarlarının istifadəsində olan Eşşək Meydan otlaq sahəsinin 113752,3 des. ərazisindən aztorpaqlı erməni əhalisinə 1923-də 18946,3 des. və 1924-də 7971 des. verilmişdir. Göstərilir ki, Eşşək Meydan otlaq sahəsinin yerdə qalan hissəsi də Torpaq Komissiyasının müvəkkili Koçetkov və Zaq.MİK-in sədri Kasyanın təşəbbüsü ilə Zaq.MİK-in 16 aprel 1925-ci il 17 sayılı protokolun 6-cı bəndinə əsasən Ermənistanın “çiçəklənməsi” naminə Ermənistan dövlət fonduna keçirilmişdir. Azərbaycan rəsmilərini qərar qarşı qəti etirazına baxmayaraq bu proses 1927-ci ildə başa çatmışdır. Bu təsir Azərbaycanda torpaqların itirilməsilə bərabər maldarlığa da güclü zərbə endirdi.

Açar sözlər: sovetləşmə, sərhəd, Azərbaycan, Ermənistan, Gəncə, otlak sahəsi, Eşşək Meydan

ÖZET

Makalede 1920 yılının 28 Nisan tarihinde sovetlerin Azerbaycan'ı işgal etmesi ile Azerbaycan topraklarının parça parça bu veya diğer şekilde Ermenistan'a verilmesinden bahsediliyor. Gösterilir ki, bu dönem, Ermeniler "tartışmasız" Azerbaycan topraklarını "tartışmalı" ilan ederek sınırları içine düşürüyor

Aynı şekilde, Azerbaycan sınırları içinde meskunlaşdıkları arazilerde "aztopraklılık" bahanesiyle daha fazla topraklar elde etmek ve herhangi bir şekilde bu toprakların Ermenistan'a, hem de Dağlık Qrabağ'a, Dağlık Karabağ'ın kendisini de Ermenistan'a birleştirmek niyetli işgalci politikalarını yürütmektedir sürdürüyorlardı.

Aynı şekilde, onlar Azerbaycan sınırları dahilinde meskunlaşdıkları arazilerde "aztorpaqlılıq" bahanesiyle daha fazla topraklar elde etmek ve herhangi bir şekilde bu toprakların Ermenistan'a, hem de Dağlık Qrabağ, Dağlık Karabağ'ın kendisini de Ermenistan'a birleştirmek niyetli işgalci politikalarını sürdürüyorlardı.

Kafkasya Merkezi Yönetim Kurulu 30 Ocak 1924 kararnamesi ile oluşturulan "ZSFRİ-in içerisine giren cumhuriyetler arasında toprak, orman ve su kullanımı üzere uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin komisyon" nın işinin çoğu zaman esasnamesinde belirtilen görev, amaç ve talimatlarına uyun hareket etmediği, büyük ağırlıkla ermenilerin lehine olan tutarsız kararlar çıkardığı aldıkları söylenmektedir.

Komisyon Zaqfederasiyanın arazisinde otlak yerleri meselesinin çözümü, tamamen ayrı cumhuriyetlerin hayvancılık çiftlikleri çıkarlarının onaylanması ve uyarlanması, maldarlığın göçebe biçiminin tarım ve düzen (alp) teserrüfatına geçmekle iptal edilmesi için tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulanması gibi temel görevinin yerine getirilmesinde ikili standartlar uygulanmış, Azerbaycana ait otlak alanları tüm itirazlara rağmen Ermenistan'a aktarılmıştır.

1923 yılında çok eski zamanlardan Kazah ve Şemkir hayvancılarının kullanımında olan Eşek Meydan otlak alanının 113752,3 des. arazisinden aztopraklı Ermeni nüfusuna 1923 de 18946,3 des. ve 1924 de 7971 des. veriliyor.

Gösteriliyor ki Eşek Meydan otlak alanının geri kalan bölümü de Toprak Komisyonu müvekkili Koçetkov ve Kafkasya Merkezi Yönetim Kurulu Başkanı Kasyan'ın girişimiyle Kafkasya Merkezi Yönetim Kurulunun 16 Nisan 1925 tarihli 17 sayılı protokolün 6. fıkrası gereğince Ermenistan'ın "çiçek açması" için Ermenistan devlet fonuna transfer ediliyor.

Azerbaycan yetkililerini karara karşı kesin muhalefetine rağmen 1927'de Eşek Meydan otlak alanının Ermenistan'a devri tamamlandı. Böylece, Azerbaycan'daki arazi kaybıyla birlikte, bu durum ülkedeki büyük sığır yetiştiriciliği üzerinde zararlı bir etkiye sahip oldu.

Anattar kelmeler: Sovyetler Birliği, sınır, Azerbaycan, Ermenistan, Gence, otlak alanı, Eşek Meydanı

THE PROCESS OF SOVIETIZATION AND THE DELIVERY OF AZERBAIJANI LANDS TO ARMENIA

ABSTRACT

This article examines the occupation of Azerbaijan by the Bolsheviks on 28 April 1920 and subsequently handing over Azerbaijani territories to Armenia piece by piece. This article argues that the Armenians created artificial territorial disputes over previously undisputed territories in order to gain territory for Armenia.

In the examined period, the Armenians created disputes on the territories where they settled and asserted claims that they have a shortage of territory in their settlements in Nagorno-Karabakh to satisfy their subsequent ambitions to incorporate Nagorno-Karabakh into Armenia.

The Caucasus Central Administration Board ratified a decree on 30 January 1924 to form the "ZSFRI and this organisation is designed to operate for solutions of disputes over the use of soil, water, farms and forests in the republics in the South Caucasus". However, it was seen that the ZSFRI did not rule equally to the republics in their region and was biased in the favour of Armenia.

This article argues that the ZSFRI acted in double standard to separate republics in regulating the grassland in the region. All the meadows that belong to Azerbaijan were allocated to Armenia unjustly. This situation materialised despite all the opposition of the Azerbaijani side. The Esek Meydan meadow, which historically belonged to the Kazakh and Semkir herders and is comprised of 113752,3 des., was allocated to the Armenian population in portions. 18946,3 des. of the meadow was given to the Armenian population in 1923 and 7971 des. of it was again handed over to the Armenians in 1924.

It is also shown that the remaining of the Esek Meydan meadow was allocated to the Armenian state fund by the efforts of the ZSFRI officials Kocetkov and Kasyan. This occurred in

accordance with paragraph 6 of Protocol No. 12 of the decision of the Caucasus Central Administration Board on 16 April 1925. The transfer of the grassland to Armenia was completed in 1927 despite a firm opposition of the Azerbaijani officials against the decision. Consequently, the pasture lands in Azerbaijan decreased significantly. This situation had a detrimental impact on the large cattle breeding in the country.

Key Words: The Soviet Union, border, Azerbaijan, Armenia, Ganja, meadow, Esek Meydani

GÖÇÜN ÇOCUK SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ**Öğretim Görevlisi Nilgün SÖYLEMEZ**

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Göç; altı ay veya daha fazla süreyle yaşanılan ortamdan kalıcı ayrılma olarak tanımlanmakta ve kişinin hayatını; kültürel, siyasal ve sosyoekonomik olarak etkilemektedir. Son zamanlarda ekonomik sıkıntılardaki artış ve çatışmalı ortamlar insanların göç etme sebeplerinin başında gelmektedir.

Fakat çocuklar göç kararı verecek konumda görülmemekle beraber, süreçten en çok etkilenen grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç sürecinde karşılaşılan birçok sağlık sorunu ve beslenme sıkıntılarının yanında kamplardaki kötü yaşam koşulları, fiziksel ve psikososyal yönden başta çocuklar olmak üzere tüm göç mağdurlarını ciddi şekilde etkilemektedir. Bu bağlamda göçün çocuk sağlığına etkilerinin ele alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, göç, çocuk sağlığı

ABSTRACT

Migration is defined as a permanent separation from the environment for six months or more and cultural, political and socioeconomic effects on one's life. Recently, the rise in economic distress and conflict are among the reasons for people's emigration.

However, although the children are not in the position to make the decision of immigration, but they are the group most affected by the process. Many health problems and malnutrition encountered during migration, as well as all migration victims, especially children, seriously affect from bad life conditions in camps, physical and psychosocial direction. In this context, it is aimed to handle the effects of migration on child health.

Key Words: Child, immigration, child health

1. GİRİŞ

Göç genel tanımıyla; kişilerin, grupların bir ülkeden diğer bir ülkeye, herhangi bir bölgeden başka bölgeye veya yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yerine hareket etmesidir (Geçkil vd, 2017). Dünyada ortalama bir milyar göçmen bulunurken, yaklaşık 232 milyonunun uluslararası, 740 milyonunun ulusal sınırlarda göç ettiği, 65 milyonun üzerinde zorunlu göç,

20.2 milyonun ise savaşlardan ve işkenceden kaçanlardan oluştuğu ve son on yılda ulusal ve uluslararası göç rakamlarında kayda değer artış olduğu görülmektedir (Beşer ve Tekkaş Kerman, 2017, Thapa vd, 2018)

Çocukların dünya nüfusunun üçte birini, tüm göçmenlerin yaklaşık yarısını oluşturduğu ve bu rakamların da giderek artış göstereceği tahmin edilmektedir (Özdemir ve Budak, 2017). Eurostat bulgularına göre, 2015 yılında Avrupa Birliği ülkelerine yanından anne, babaları olmadan 45,300 çocuğun giriş yaptığı ve son zamanlardaki göç hareketliliği içerisinde çocukların yeni bir grup olarak karşımıza çıktığı görülmektedir (Çakırer Özservet ve Sirkeci, 2016).

2. GÖÇ NEDENLERİ

Ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal faktörlere bağlı olan toplumsal hareketliliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan olgudur (Aydın vd, 2017).

Geçmişte; coğrafi şartlar ve iklim koşullarının zorluğu, kıtlık ve savaşlar göç nedeni iken günümüzde küreselleşmenin beraberinde getirdiği bölgesel ve etnik çatışmalar, yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin yanında teknolojinin gelişmesiyle birlikte ulaşım ve iletişimin kolay hale gelmesi nüfus hareketliliğini artmasına ve göçlerin yoğun bir şekilde yaşanmasına sebep olmuştur (Kara ve Nazik, 2018 ve Kurtuldu ve Şahin, 2018).

Son on yıldaki UNICEF verileri; 2 milyon çocuğun çatışmalarda öldüğünü, 6 milyonunun yaralandığını ve sakatlandığını, 12 milyonun ise evsiz kaldığını, yaklaşık 10 milyonunun çatışmalar sonrasında psikolojik travma geçirdiğini göstermektedir (Gözübüyük vd, 2015).

3. GÖÇÜN ÇOCUK SAĞLIĞINA ETKİLERİ

Göç mağduru çocuklar ve aileleri sağlıktan barınmaya, eğitimden istihdama ve güvenlik sorunlarına kadar geniş bir sorun ağıyla karşı karşıya kaldıkları ve bu sorunların aile ve çocuğu ev sahibi toplum karşısında dezavantajlı hale getirdiği görülmektedir (Aydın vd, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü ve UNICEF temel sağlık gereksinimlerinin karşılanmaması halinde çatışma ortamında gelişmesi olası; kolera, basilli dizanteri, menigokokal menenjit, kızamık gibi hastalıklar, ağır malnutrasyon ve dehidratasyon gibi temel besin eksiklikleri için tanılama ve tedavi basamakları oluşturmaktadır (Beşer ve Tekkaş Kerman, 2017, Aydın vd, 2017).

Alınan önlemlere rağmen çocuklar; ölüm, yaralanma, sakatlıklar, hastalıklar, hipotermi, yanıklar, gatrointestinal hastalıklar ve cinsel istismarlarla karşı karşıya kalmakta, savaş sırasında besin ve temiz su sağlanamaması, tıbbi tedavilerin yetersizliği devamında gelen göç

ve kamplarındaki kötü yaşam koşulları yıkıcı etkiler yaratabilmektedir (Aydın vd, 2017 ve Gözübüyük vd, 2015).

Göçün çocuk psikolojisi üzerine uzun ve kısa dönemde; depresyon, anksiyete, uyum ve öfke sorunları, düşmanlık, obsesif-kompulsif bozukluklar, benlik saygısı ve yaşam doyumunda azalma gibi birçok olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (Geçkil vd, 2017).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Anne babaların çocuklarının; besin ve bakım ihtiyaçları, kalacak ortam, ısınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları istismar ve ihmal olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Oyun oynaması gereken çocukların çalışmak zorunda kalmaları, temel hakları içerisinde olan oyun oynama haklarından mahrum kalmaları çocukların psikolojik gelişimlerini etkileyebileceği düşünülmektedir (Aydın vd, 2017).

Göçten fazlaca etkilenen çocukların, gelişimsel dönemleri itibarıyla örselenebilir bir grup olduğu, tüm olası risklerden en az etkiyle çıkmaları için toplum ve otoritelerin çalışmalar yapıp, önlemler almaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Geçkil E., Aldem M., Kaleci E., Göçün çocuk sağlığına etkisi, Journal of Human Sciences, 14(2017), 1, s:171-186.
2. Beşer A., Tekkaş Kerman K., Göç eden bireylerin öncelikli sağlık sorunları ve sağlık hizmetine ulaşımındaki engeller, Türkiye Klinikleri Journals, 3 (2017),3, s:143-148.
3. Thapa DK. Ve ark., Migration of adult children and mental health of older parents ‘left behind’: An integrative review, Plos ONE, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205665> , 13(10), 2018.
4. Özdemir A., Budak F., Göçün çocuk ruh sağlığı üzerine etkileri, KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 3(2017),2, s:212-223.
5. Çakırer Özservet Y., Sirkeci İ., Çocuklar ve göç, Göç Dergisi, 3(2016),1, s:1-4.
6. Aydın D., Şahin N., Akay B., Göç olayının çok sağlığı üzerine etkileri, İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Dergisi, 7 (2017), 1, s:8-14.
7. Kara P., Nazik E., Göçün kadın ve çocuk sağlığına etkisi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7 (2018), 2, s:58-69.
8. Kurtuldu K., Şahin E., Göçün kadın yaşamı ve sağlığı üzerine etkileri, Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 1(2018), 1, s:37-46.
9. Gözübüyük Aa., Duras E., Dağ H., Arıca V., Olağanüstü durumlarda çocuk sağlığı, Journal of Clinical and Experimental Investigations, 6(2015), 3, s:324-330.

OLASI SONUÇLARIYLA ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ**Öğretim Görevlisi Nilgün SÖYLEMEZ**

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Çocuk istismarı ve ihmali; toplumun tamamını ilgilendiren, tıbbi, psiko-sosyal yönleri ve travmatik sonuçlarıyla bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstismar edilmiş çocuklar; sosyal ilişkilerinde sorunlar yaşamının yanında, hırçın, uyumsuz ve diğer insanlara istismar uygulama gibi davranışlar gösterebilirler. Bu çocuklarda erken ya da geç dönem; davranışsal, duygusal, bilişsel ve somatik birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda istismar ve ihmalin çocuk sağlığına etkilerinin ele alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, istismar, ihmal

ABSTRACT

Child abuse and neglect is a problem with medical, psycho-social and traumatic consequences that concern the whole society.

Abused children may show peevish, discordant and abuse behaviors other people, besides having problems in their social relationships. In early or late period emerge from behavioral, emotional, cognitive and somatic problems in these children. In this context, it is aimed to handle the effects of abuse and neglect on child health.

Key Words: Child, abuse, neglect

1. GİRİŞ

Çocukların; yetişkinler veya toplumdaki herhangi bir oluşum tarafından bilinçli ya da bilinçsiz; fiziksel, duygusal, mental, sosyal gelişimlerini negatif yönde etkileyebilecek muamelelere maruz kalması çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır (Kılıç ve Özçetin, 2018). Çocuk ihmali ise; ebeveyn veya bakmakla yükümlü yetişkinlerin, temel gereksinimleri göz ardı etmeleriyle, çocuğun bedensel, duygusal, sosyal gelişiminin engellenmesi durumudur (İbiloğlu vd, 2018).

Çocuk istismarı insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen sorun olarak görülmesi ve bu yönde çalışmalara başlanması bir asırlık geçmişe sahip olup ciddi sonuçlarıyla tüm dünyada yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterince olay bildiriminin yapılmaması, tanı

güçlükleri, gizlilik istediği gibi nedenlerle ülkemizde de sorun olarak algılanıp çalışmalara başlanması yakın tarihlere dayanmaktadır (Altınparmak vd, 2013).

Dünyada her on çocuktan biri 18 yaş öncesi cinsel istismara uğramakta, bu çocukların %25-35'inin 7 yaş altında oldukları ve cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde, kız çocukları erkek çocuklarına kıyasla daha çok cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir (Duin vd, 2018).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verileri; her yıl 15 yaş altı 40 milyon çocuğun istismar ve ihmale uğradığını göstermektedir (Koç vd, 2018). Yine DSÖ'nün verilerine göre 15 yaş altı yaklaşık 31 bin çocuk çeşitli sebeplerle cinayete kurban gittikleri, istismar ve ihmal mağduru milyonlarca çocuğa öldüklerinde rutin soruşturmalar ya da otopsi yapılmadığından ölüm sebepleri ve sorunun derecesi tam olarak bilinmemektedir (Olatosi vd, 2019). Çalışmalarda cinsel istismarın çocuklardaki prevalansı cinsiyetlere göre; kız çocuklarında %6-62, erkek çocuklarında ise %3-39 arasında değişkenlik gösterirken, kız çocuklarının %25'i, erkek çocukların ise %15'inin puberteden önce cinsel istismara uğradığı belirtilmiştir (Mavi Aydoğdu ve Özsoy, 2017). Uluslararası çalışmalar da kız çocuklarının yaklaşık %20'sinin, erkek çocukların ise %5-10'nun çocukluk döneminde duygusal istismara uğradığını ve cinsiyetten bağımsız olarak %25-50'sinin ise fiziksel istismar mağduru olduğunu belirtmektedir (Koç vd, 2018). Diğer bir çalışmada dünya çapında çocuğa kötü davranışların frekansı; fiziksel istismarın %22.6, cinsel istismarın %12.7, duygusal istismarın %36.3, fiziksel ihmalin %16.3 ve duygusal ihmalin %18.4 olduğu belirlenmiştir (Koçtürk ve Yılmaz, 2018).

İstismar edilmiş çocuklarda sosyal işlevsellikte eksiklik ve yakınlık kurmakta zorluklar yaşadıkları, çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, oldukça öfke ve istismar barındıran bağlar içerisine girmektedirler (Tıraşçı ve Gören, 2007). İstismar ve ihmaller çocuklarda; erken ya da geç dönem davranışsal, duygusal, bilişsel ve somatik birçok soruna neden olmaktadır (Gölge vd, 2012). Çocuk istismarı; strese, birçok sistemde değişikliğe neden olabildiği gibi uygunsuz kişilik özellikleri ve çocuklar arasındaki riskli davranışları arttırabilir (Alsaleem vd, 2018).

Tanımları milletlere, kurumlara ve kişilere göre farklılık göstermekle birlikte, ortak bağlamda tek gerçeklik; çocukların ihmal ve istismarın ortaya koyduğu travmalarla hayatlarını sürdürmek zorunda kaldıklarıdır (Sağır ve Gözler, 2013).

2.İSTİSMARIN SINIFLAMASI

Çocuk istismarını dört çoğunlukla ana başlık altında incelenmektedir.

2.1.Fiziksel istismar

Çocuğun kaza veya farklı nedenlerle yaralanması, ailesince yeterince gözetilmemesiyle oluşan durum ve olaylar bütünü olmakla birlikte kazaların sık görülmesi, yaşıyla uyumsuz ve kendi kendine olma ihtimali az olan yaralanmalar fiziksel istismarı düşündürmelidir (Kara vd, 2004). Çalışmalar fiziksel istismara uğrayan çocukların, kendi çocuklarını istismar ettikleri ve fiziksel istismara uğrayanların anne babalarının da istismar öyküsü olduğunu göstermektedir (Bakır ve Kapucu, 2017).

2.2.Cinsel istismar

Çocuğun cinsel istismarı, bir yetişkinin tehdit, kandırma ya da kaba kuvvet kullanarak cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak istemesi olarak tanımlanmıştır (Yektaş vd, 2018).

Çocuklukta yaşanan istismar ve ihmallerin yaşam boyu tekrar mağdur olma riski yüksektir (Koçtürk ve Bilge, 2018). İstismarı gerçekleştirenin çocuğun tanıdığı bir erişkin olması, internet veya sosyal medya kullanımı, mental retardite, istismarın tekrarı ve süresi istismar sonrası psikopatoloji oluşma riskini etkilemektedir (Yektaş vd, 2018). Cinsel şiddet evde, okulda, çocuk bakım kurumlarında, iş yerlerinde kısaca her yerde gerçekleşebilir (Seth ve Srivastava, 2017).

Cinsel istismar kısa dönemde; enfeksiyon, yaralanmalar, anogenital semptomlar ya da öğrenme, konsantrasyon ve seksüel davranış bozuklukları gibi sonuçlar verirken, ilerleyen dönemlerde; depresyon, bipolar bozukluk, anksiyete bozukluğu, madde bağımlılığı, travma sonrası stres, uyku ve yeme bozuklukları gibi sonuçlar oluşturabilir (Yıldırım Sarı vd, 2016 ve Vrolijk-Bosschaart vd, 2019). Bu çocuklarının psikiyatrik sorunların yanında yaşam kaliteleri de ciddi zarar görmektedir (Bakır ve Kapucu, 2017).

2.3.Duygusal istismar

Çocuğun duygusal gelişimine ve benliğine zarar veren, sevgi, destek, rehberlik ihtiyaçlarından yoksun bırakmanın yanında eleştiri, tehdit gibi olayların tekrarlanması olarak tanımlanabilir (Bozgün ve Pekdoğan, 2018). Soyut olması nedeniyle duygusal istismarın tespit edilmesi, tanınması ve yasal süreçlerin başlatılmasında zorluklar yaşanmaktadır (Yıldırım Sarı vd, 2016). Ciddiyeti ve etkileri nicel anlamda tespit edilememekle birlikte çocukların duygusal gelişimlerinde yıkıcı etkiler bırakan ve bu etkilerin sonucunun da uzun vadede gözlemlendiği istismar biçimidir (Çetin Hacısöftaoglu ve Közleme, 2018).

2.4.İhmal

Bakmakla yükümlü bireyin, çocuğun; barınma, beslenme, sosyal ve duygusal tüm ihtiyaçlarını karşılamaması veya gerekli ilgiyi göstermemesi, yükümlülüğünü yerine

getirmemesi durumudur. Fiziksel ve cinsel istismara göre rölatif bir kavram olarak düşünülmesiyle birlikte esasen ihmal ve istismarın farkı ise; ihmalin pasif davranışlar içermesi, istismarın ise aktif davranış olmasıdır (Kara vd, 2004).

3.İSTİSMAR İÇİN RİSK FAKTÖRLERİ

Bebekler ve okul öncesi çocuklar bağımlılıkları ve kırılganlıkları nedeniyle kötü muamele konusunda ciddi risk altındadırlar (Olatosi vd, 2019). Özellikle; evlilik dışı doğan ya da özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar, iyi eğitim almamış veya yoksul ailelerin çocukları, savaş ve göç mağduru çocuklar, planlanmayan gebelik sonucu doğan çocuk, hamile annenin öteki çocuğu, madde bağımlısı ya da üvey ebeveyni olan çocuklar ciddi risk altındadır (Bakır ve Kapucu, 2017).

4. SAĞLIK ÇALIŞANLARININ ROLLERİ

Çocukluk zevkli ve altın bir çağ olup bu süre içinde çocuğa korunmasında ebeveynlerin yanında öğretmenler ve hekimlere de sorumluluk düşmektedir (Alsaleem vd, 2018). Çeşitli çalışmalar 1990’lardan bu yana cinsel istismar oranlarında düşüş olduğunu ve oranlarındaki düşüşü, daha fazla sosyal müdahale, doğum kontrol yöntemlerine erişim, polise ihbar oranında artış, gençlerin intihar oranlarında azalma, istihdam ve eğitim oranlarında artış ile ilişkilendirilmiştir (Fallon vd, 2019a). Ancak bulgular çocuk istismarının ciddi şekilde yaygınlaşma eğiliminde olduğu, bu nedenle erken teşhis ve müdahalenin, mağdurların istismara uğramasını önlemede çok önemli olduğunu göstermektedir (Alsaleem vd, 2018).

Sağlık çalışanlarının toplumda okul çağı çocuklardan daha küçük çocuklarda görülen kötü muamelenin tanınması ve raporlanmasına katkısı özellikle önemlidir (Fallon vd, 2019b). Sağlık çalışanlarının eksik beyanlarının sebepleri arasında; %43.7 belirsiz raporlama, % 40.7 oranında toplumun raporlama konusunda oluşturduğu engeller, %38.7 oranında ebeveynlerin cevap verme korkusu, %16 oranında ise bildirim prosedürlerine uymama bulunmaktadır (Alsaleem vd, 2018).

Sağlık profesyonellerinin istismarı değerlendirme ve incelemede yeterince eğitilmiş olmadıkları görülmekte olup bu konuda gerekli uzmanlığı edinmeleri önemlilik arz etmektedir (Seth ve Srivastava, 2017). Sağlık sistemi, potansiyel olarak kötü muamele görmüş çocuklar için önemli bir temas noktasıdır (Fallon vd, 2019b).

5. Önlemler ve Öneriler

Kendine zarar verme ve intihar çocukluk çağı travmaları ile ilişkisi farklı çalışmalarla açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur (Zoroğlu vd, 2001). İstismar durumunun fark edilmesi, tıbbi ve psikolojik tedavi ve yasal işlemlerin de başlatılmasını zorunlu kılmakla birlikte çoğunlukla istismarın en yakınlar tarafından yapılıyor olması tanılamayı ve tedavi oldukça zorlaştıran travmatik bir süreçtir (Yılmaz vd, 2003).

Türkiye’de istismar ve ihmal açısından risk altındaki çocukların değerlendirilip ve müdahale edildiği merkezler sınırlı olması, faaliyetlerini ayrı ayrı sürdürmeleri nedeniyle ortak çalışmalarda bulunamamaktadırlar (Koçtürk ve Yılmaz, 2018)

Evde, okulda, toplumda ve karar vericiler düzeyinde çocuk istismarının önlenmesi amacıyla yapılacakların değerlendirilmesi önemlidir. Yapılması gerekenlerin başında ise; bu mevzu üzerine çalışan profesyonellerin, toplumun, ailelerin ve çocukların eğitimi gelmektedir (Bakır ve Kapucu, 2017). Bu önlemlere ek olarak; belirlenmiş ihtiyaçlara göre zorunlu raporlama sisteminin de oluşturulması kötü muamelenin erken tespitini, çocukların korunmasını kolaylaştıracaktır (Fallon vd, 2019b).

6. KAYNAKÇA

1. Kılıç A., Özçetin M., Çocuk istismar ve ihmalleri önlemede kanıta dayalı yaklaşımlar, Fırat Tıp Dergisi, 23 (2018),3, s:107-112.
2. İbiloğlu AO., Atılı A., Oto R., Özkan M., Çocukluk çağı cinsel istismar ve enstest olgularına çok yönlü bakış, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10 (2018), 1 , s:84-98.
3. Altınparmak S., Yıldırım G., Yardımcı F., Ergin D., Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler, Anadolu Psikiyatri Dergisi 14 (2013), s:354-361.
4. Duin EM. ve ark., Sexual abuse in very young children: a psychological assessment in the Amsterdam sexual abuse case study, European Journal of Psychotraumatology, <https://doi.org/10.1080/20008198.2018.1503524>, 9, 2018.
5. Koç EM. ve ark., Çocuk istismarı prevalansının araştırılması: bir üniversitedeki tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinde ICAST-R ölçeğinin kullanımı, Konuralp Tıp Dergisi, 10 (2018), 1, s:7-12.
6. Olatosi OO., Ogordi PU., Oredugba FA., Sote EO., Experience and knowledge of child abuse and neglect: a survey among a group of resident doctors in Nigeria, Nigerian Postgraduate Medical Journal, 25 (2018), 4, s:225-233.
7. Mavi Aydoğdu SG., Özsoy Ü., Çocuk hakları ihlali: cinsel istismar, Journal of Academic Research in Nursing, 3(ek sayı) (2017), s:57-60.
8. Koçtürk N., Yılmaz D., Çocuk istismarı ve ihmali için risk altındaki çocukları belirlemeye ve müdahale etmeye yönelik model/veri tabanı önerisi, Kastamonu Education Journal, 26 (2018), 6, s:1919-1927.

9. Tıraşçı Y., Gören S., Çocuk istismarı ve ihmali, Dicle Tıp Dergisi, 34 (2007), 1, s:70-74.
10. Gölge ZB., Hamzaoğlu N., Türk B., Sağlık çalışanlarının çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalık düzeylerinin ölçülmesi, Adli Tıp Dergisi, 26 (2012), 2, s:87-96.
11. Alsaleem SA. Ve ark., Knowledge and attitude regarding child abuse among primary health care physician in Abha, Saudi Arabia, 2018, Journal of Family Medicine and Primary Care, 8 (2019), 2, s:706-710.
12. Sağır M., Gözler A., Sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri, Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi, 3(2013),5, s:67-102.
13. Kara B., Biçer Ü., Gökalp AS., Çocuk istismarı, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 47(2004), s:140-151.
14. Bakır E., Kapucu S., Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 4 (2017), 2, s:13-24.
15. Yektaş Ç. ve ark. Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde istismar ve istismarcıya ilişkin özelliklerin ve psikopatoloji ile ilişkili risk etkenlerinin değerlendirilmesi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 19 (2018), 5, s:501-508.
16. Koçtürk N., Bilge F., Tekrarlanan ve bir kez cinsel istismara maruz kalan ergenlerin riskli davranışları, Eğitim ve Bilim, 43 (2018), 193, s:109-119.
17. Seth R., Srivastava RN., Child sexual abuse: management and prevention, and protection of children from sexual offences (POCSO) act, Indian Pediatrics, 54(2017), 15, s: 949-953.
18. Yıldırım Sarı H., Ardaha E., Özgüven Öztornacı B., Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler, TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(2016), 6, s: 501-511.
19. Vrolijk-Bosschaart TF. ve ark., A descriptive mixed-methods analysis of sexual behavior and knowledge in very young children assessed for sexual abuse: The ASAC study, Frontiers in Psychology, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02716>, 9(2019).
20. Bozgün K., Pekdoğan S., Öğretmen adaylarının çocukluk dönemi istismar yaşantılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2018), 67, s:982-996.
21. Çetin E., Hacısötaoğlu Közleme İ., Sporda çocuk istismarı üzerine genel bir değerlendirme, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 8 (2018), 2/1, s:80-90
22. Fallon B. ve ark., An examination of trends in child sexual abuse investigations in Ontario over time, Child Abuse & Neglect, 88 (2019), s: 389–399.

23. Fallon B. ve ark., Trends in investigations of abuse or neglect referred by hospital personel in Ontario, BMJ Paediatrics Open, [doi:10.1136/bmjpo-2018-000386](https://doi.org/10.1136/bmjpo-2018-000386), 3(2019).
24. Zoroğlu SS. ve ark., Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2 (2001) ,2, s:69-78.
25. Yılmaz G., İşiten N., Ertan Ü., Öner A., Bir çocuk istismarı vakası, Çocuk Sağlığı ve Hastalığı Dergisi, 46(2003), s:295-296.

16 NİSAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ HALKOYLAMASI SÜRECİNİN TÜRKİYE'DEKİ YAZILI BASINA YANSIMASI

Murat SEKVAN

Selçuk Üniversitesi

ÖZET

Toplumsal yaşam içerisinde insanlar, ülkelerinde ve dünyada meydana gelen durumlar, olaylar ve önemli gelişmeler hakkında bilgiye, günümüzde medya olarak ifade ettiğimiz kitle iletişim araçları vasıtasıyla ulaşmaktadır. Medya, siyasi liderlerin, siyasi partilerin, grupların (sivil toplum örgütleri vb.) görüş ve düşüncelerini topluma aktarmanın yanı sıra ülke gündemi ile ilgili önemli siyasi gelişmeler hakkında bilgilendirmede de kullanılan önemli bir araçtır. Özellikle seçim dönemlerinde (genel seçim, yerel seçim ve halkoylaması) toplumsal desteği yanına almak isteyen siyasi liderler, partiler ve gruplar genel anlamda medyaya özel anlamda ise basına yani gazetelere ihtiyaç duymaktadırlar. Gazeteler siyasal iletişim sürecinde kullanılan en eski kitle iletişim araçlarından birini oluşturmaktadır. Bu açıdan çalışmanın amacı, 16 Nisan 2017 öncesi anayasa değişikliği halkoylaması sürecinin Türkiye'deki yazılı basında nasıl yer aldığını ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında ulusal çapta yayın yapan farklı ideolojik ve mülkiyet yapısına sahip altı günlük gazete (*Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Cumhuriyet*) takip edilmiş ve 17 Mart-15 Nisan 2017 tarihleri arası yayınlanan haberler, içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda, gazetelerin toplumu bilgilendirmede, halkoylamasıyla ilgili haberlere yeteri kadar yer verdiği gözlemlenmiştir. Gazetelerin yaklaşımına baktığımızda, haberlerin mevcut anayasa değişikliğini, yüzde 28,6'sının savunduğu, yüzde 34,7'sinin karşısında olduğu ve yüzde 36,7'sinin de tarafsız olarak ele aldığı görülmektedir. Gazete haberleri genel olarak lider söylemleri üzerinden haber olurken çoğunlukla Recep Tayyip Erdoğan'a yer verilmiş, sırasıyla Kemal Kılıçdaroğlu, Binali Yıldırım, Devlet Bahçeli ve diğer liderlere daha az alan ayrılmıştır. Gazetelerde yapılan incelemelerde ideolojik ve mülkiyet yapılarının haberleri ele alış biçimine yansıdığı gözlemlenirken objektiflik açısından hassasiyet gösteren gazetelerin ise Milliyet ve Hürriyet gazeteleri olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Haber, Halkoylaması, Medya ve Siyaset.

GİRİŞ

Siyasal sistem içerisinde medya; kamusal tartışmaların taşıyıcısı olan, siyasal söylemlerin kurulduğu yer olarak kabul edilmektedir. Bulundukları konumları itibarıyla medya ve siyaset karşılıklı olarak bir iletişim ve etkileşim içindedir. Biri olmadan diğerrinin işinin zorlaşacağı artık tüm dünyada aşikâr olan, tartışmasız bir gerçektir. Siyaset, propagandasını yapmak için medyadan, medya ise ekonomik, ideolojik vs çıkarlar olmak üzere ayakta durabilmek için siyasi camiadan yararlanmaktadır (Nisan, 2012: 9). Bu nedenle, medya ve siyaset ekseninde gazeteciler ve haber kaynağı olan siyasetçiler arasında ortaya çıkan etki mekanizmaları sık sık sorgulamaya açılmaktadır (Kılıçarslan, 2008: 120). Medya kuruluşlarının bazıları-özellikle seçim zamanlarında-siyasi iktidarın yanında yer alırken, bazıları ise siyasi iktidara muhalif bir tavır sergilemektedir. Bu durum, gazeteciliğin objektif ve tarafsız ilkeleri göz önüne alındığında sorgulanması gereken bir nitelik kazanmaktadır (Nisan, 2012: 9).

Genel anlamda medya özel anlamda yazılı basın olarak ifade ettiğimiz gazeteler bireylerin kendileriyle ilgili alınan kararlar hakkında bilgi edinmesi, kamusal sorunlara halkın ilgisinin ve duyarlılığının çekilmesi, siyasal tartışma ortamının teşvik edilmesi, siyasal katılımın topluma anlatılması gibi konularda önemli işlevler edinmiştir (Gürbüz ve İnal, 2004: 87). Siyasi partiler, siyasi liderler ve gruplar kamuoyu desteğine ihtiyaç duydukları için medyanın gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Medya ve siyaset ilişkisinin anlaşılabilmesi, farklı alanlarda nasıl kullanıldığını anlamak için bilimsel araştırmalar yapılmaktadır. Bu açıdan medya ve siyaset arasındaki ilişki önem arz etmektedir.

Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde mevcut anayasanın (1982 anayasasının) bazı maddelerinin (18 maddesinin) değiştirilmesi için bir halkoylaması gerçekleşmiştir. Siyasal açıdan baktığımızda uzunca bir halkoylaması propagandası dönemini kapsayan ve kamuoyu yaratarak seçmen tercihinı etkilemeyi amaçlayan bu süreç, genel anlamda medya özel anlamda ise yazılı basın açısından takip edilmesi ve kamuoyuna aktarılması açısından önemli bir süreçtir. Bu çalışmada, 16 Nisan 2017 öncesi anayasa değişikliği halkoylaması sürecini Türkiye’de farklı ideolojik ve mülkiyet yapısına sahip gazeteler tarafından nasıl işlendiği araştırılacaktır? Çalışma kapsamında ulusal çapta yayın yapan altı günlük gazete (Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Cumhuriyet) takip edilmiş ve 17 Mart-15 Nisan 2017 tarihleri arasında kapsayan bu gazetelerde yayınlanan haberler içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Bu bağlamda bu makalenin amacı, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen halkoylaması sürecinin Türkiye’deki yazılı basında yani gazetelere nasıl yansıdığını incelemektir.

MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ

Gündelik hayatta kitle iletişim araçlarını ifade etmek için oldukça yaygın kullanılan medya kavramı, Latince ortam ve araç anlamına gelen “medium” kelimesinin çoğuludur. Günümüzde medya özellikle kitlelere duygu, düşünce, bilgi ve becerilerin aktarmak gibi çeşitli işlevler ile hareket etmektedir (Fidan, 2016: 75). Dolayısıyla bireylere kitlesel olarak ulaşabilme ve belirli bir duygu, düşünce ve görüşü onaylatmak amacıyla faaliyet gösterebilmektedir (Yaylagül, 2008: 15). Bu açıdan medya, hem siyasi parti, lider ve aktörlerin kitlelere ulaşmaları bağlamında hem de bireylerin siyasetle ilgili bilgiye rahatça ulaşmalarından dolayı önemli bir araç konumundadır (Akın, 2013: 130).

Bir diğer kavram olarak siyaset kelimesi dilimize, Arapça’da yönetmek, yetiştirmek ve eğitmek anlamında kullanılan “siyasa” ifadesinden geçmiştir. Özellikle Bedevilerin, hayvanlarını terbiye etmek için kullandığı bu kelime daha sonra insanların yönetimi için kullanılmaya başlanmıştır. Daha açık ifade etmek gerekir ise siyaset, belirli bir amaç ve prensip gereğince toplumların yönetilmesini ifade eden sanat anlamında kullanılmaya başlanmıştır. En geniş anlamda siyaset, bireylerin, toplumların hayatını düzenleyen kuralları oluşturmak, korumak ve gerektiğinde değiştirmeyi gerektiren faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır (Balcı vd., 2013: 23). Siyaset kavramı, genellikle birbirine rakip düşünce, görüş ve çıkarların oluşturmuş olduğu çatışmalı zeminde bir çözüm bulma sürecini ifade etmek için de kullanılmaktadır.

Günümüzde medya ile siyaset arasında karşılıklı olarak bağımlılık esasına dayanan bir münasebetten söz edilebilir (Işık ve Börekci, 2009: 56). Medya, siyasi güç ve çevrelere ekonomik ve ham madde gibi gereksinimler nedeniyle bağımlıyken; siyasi güç ve çevreler ise duygu, düşünce ve görüşlerini kitlelere ulaştırabilmek açısından medyaya bağımlı durumdadır (Arslan, 2009: 1). Benzer bir değerlendirme yapan İnal (1999: 19-21) siyasi çevrelerin medyaya bağımlılığına işaret ederken, sistemin sağlıklı işlemesi, siyasilerin meşruiyetlerini kazanmaları, medyasız bir siyasal süreçten bahsedilemeyeceği gibi medyanın gündeme getirmiş olduğu konular ile güncel siyasetin ortasında yer aldığını belirtmiştir.

Medya ve siyaset ilişkisinde siyasal gücü elinde bulunduran iktidarlar, genel anlamda halkın desteğini alarak kamuoyu oluşturmak için medyanın desteğini almaya ihtiyaç duymaktadır. Medya için ise, siyasal gücü elinde bulunduran iktidarların yapmış oldukları çalışmalar haber değeri taşımaktadır. İktidarlar sahip oldukları ekonomik destek/teşvik ve siyasal güç (baskı, sansür, vb.) aracılığıyla medyayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirirken, medya kuruluşları ise elinde bulundurdıkları gücü kullanarak iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda

yönlendirebilmektedirler. Özellikle seçim dönemlerinde, seçim harcamalarının büyük bir kısmı reklam ve tanıtım faaliyetine ayrılmaktadır. Bu açıdan siyasal kampanyalar, medya açısından haber değeri taşımanın yanı sıra ekonomik fayda sağladığı için de önemlidir (Yaylagül ve Çiçek, 2011: 88).

Toplumsal yaşam içerisinde insanların siyasal sürece dahil olmaları genel olarak medya ile sağlanmaktadır. Bu süreç ile medya, insanların düşünce ve görüşlerine de yer veren bir araç olarak önemli bir rol üstlenmektedir (Karaçor, 2006: 130). Özellikle toplumsal desteğe ihtiyaç duyan siyasi güç ve çevreler kendi düşünce, fikir ve değerlerini insanlara aktarmak için medyayı kullanmaktadır. Bu durum medya ve siyaset yakınlaşmasında, medya verilerinin siyasallaşmasına sebep olurken; medya gruplarının da birer siyasal pozisyon almalarına neden olmaktadır (Gölcü, 2009: 82). Günümüzde medya sadece içerikleri ileten bir araç olarak hizmet sunmamakla birlikte siyasal içerikli iletileri alarak, kendi yayın politikaları çerçevesinde yorumlayarak siyasi çevrelere ve kitlelere sunmaktadır. Bu açıdan medyanın bireylerin siyasal tercihlerinin oluşmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Genel anlamda medya özel anlamda ise yazılı basın olarak gazeteler siyasi adaylar, partiler, gruplar ve ülke gündemiyle ilgili önemli siyasal bilgilendirmede kullanılan en eski ve aynı zamanda en önemli araçlardan/kaynaklardan birini oluşturmaktadırlar (Chaffee ve Kanihan, 1997: 423). Günümüzde hala siyasal iletişimde önemli bir enformasyon aracı olarak kullanılan gazeteler, yalnızca basılı olarak yayınlanmamakla birlikte aynı zamanda dijital platformlarda da yayın yapılabilmektedir (Arklan ve Rençber, 2018: 226). Gazetelerin güncel haber, olay ve durumların sunulmasında duygu, düşünce ve kanaatlerin toplumsal çevrelere iletilmesinde ve toplumun ilgisini ülkenin önemli sorunlarına yöneltmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Bektaş, 2002: 99). Bu açıdan gazeteler bireylerin, siyasal tercihlerinin oluşmasında ve siyasal katılımın sağlanmasında önemli bir kitle iletişim aracı görevi üstlenmektedirler.

Siyasal iletişim ve siyasal katılım sürecinde basının/gazetelerin sunduğu avantajlar şu şekilde sıralanabilir (Balci, vd., 2013: 76-79).

- Birey/okuyucu gazetede yer alan metinleri istediği zaman istediği yerde ve istediği kadar okuyabilmektedir.
- Siyasi kampanya çalışmalarında gazetelerin, daha ucuz olması nedeniyle siyasi kampanya düzenleyicileri için özel önem arz etmektedir.

- Gazeteden haber alan seçmenler, televizyondan haber alan seçmenlere göre daha fazla yerel adaylar hakkında bilgi sahibidir.
- Gazetelerde ayrıntılı mesaj yer alabilmektedir. Örneğin oy kullanma kuralları, yoklama yeri, tarih ve saat gibi bilgiler yer alabilmektedir.
- Gazetelerde özellikle reklam yeri açısından sıkıntı yaşamamaktadır. İhtiyaç çerçevesinde sayfa artırarak reklam yayımlayabilmektedirler.
- Gazeteler her konuda uzmanlaştırılmış bir sunuma elverişlidirler.
- Gazeteler, bölgelere göre basılmasıyla o bölgeye göre verilecek reklamlar ile adaylara önemli bir imkan sunmaktadır.
- Gazetelerde, herhangi bir konu hakkında gerektiği kadar ayrıntılı bir şekilde işlenerek konuya yer verilebilmektedir.

Seçim çalışmalarını yürüten siyasi liderler, partiler, gruplar ve ya bunlar adına seçim çalışmalarını yürüten ajanslar mümkün çerçevede geniş halk kitlelerine ulaşmak, kendi mesajlarını iletmek ve etkilemek için yazılı basın olarak ifade ettiğimiz gazetelerden yararlanmaktadırlar. Bu açıdan ulusal gazetelerin seçim çalışmalarının yapıldığı dönemlerde yapmış oldukları yayımlar önem arz etmekle birlikte incelenmesi gerekmektedir.

YÖNTEM

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen anayasa değişikliği halkoylaması sürecinin gazete haberlerine nasıl yansıdığını konu alan çalışmada yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. Özellikle medya çalışmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi, genel olarak, nesnel, sistematik ve niceliksel bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Wimmer ve Dominick'den akt. Olgun, 2016: 496).

Krippendorff'a göre, içerik analizi yöntemi, metinlere ve kullandıkları bağlamlara yönelik anlamlı, tekrarlanabilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan bir araştırma yöntemidir (Akt. Fidan, 2016: 252).

Bu yöntemin en önemli amacı, mevcut olandan mevcut olmayana yönelik çıkarım yapmaktır. İçerik analizi metnin içeriğinin kapsadığı anlamları (açık ve kapalı/satır aralarında gizlenen) tespit etmeye yönelik çıkarım yapmayı hedeflemektedir. İçerik analizi, açık mesajdan gizli mesaja bir geçiş olmanın yanında, bunu sistematik biçimde yaptığı için aralardaki bağlantıları ortaya çıkarma gücüne sahiptir (Gökçe, 2006: 22).

ÖRNEKLEM

Sabah, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin örnek olarak belirlendiği bu araştırma kapsamında, gazetelerin genel yayın politikaları, sahiplik yapıları ve ideolojileri bu çalışmada seçilmelerinde önemli bir faktör oluşturmaktadır. Bu bakımdan Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri hükümete yakınlığı, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinin merkezi temsilen, Cumhuriyet ve Sözcü gazetelerinin de hükümete karşı sergiledikleri muhalif tutumu sebepleriyle örnek olarak seçilmiştir.

Çalışmada, örneklem olarak seçilen Sabah, Hürriyet, Milliyet, Cumhuriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerini, anayasa değişikliğinin yapıldığı 16 Nisan 2017 tarihinden önceki bir aylık(30 gün), yani 17 Mart-15 Nisan 2017 tarihlerini kapsamaktadır. Çalışma, konuyla doğrudan alakalı gazetelerin ilk sayfalarında çıkan haberler ve haberlerin devamı olan sayfalarla sınırlandırılmıştır. Araştırmada birinci sayfaların incelenmesinin temel sebebi, en önemli haberlerin birinci sayfada yer almasıdır. Birinci sayfalar aynı zamanda gazetelerin vitrini olarak kabul edilir. Bu nedendir ki gazete sahipleri ya da yazı işleri müdürleri en önemli gördükleri konuları ya da haberleri gazetenin vitrininden yani birinci sayfalarından vermektedir. Gazeteler, bu sayede okuyucunun dikkatini öncelikli olarak birinci sayfalara çekmeye çalışmaktadırlar. Okuyucular, genel olarak gazetelerin birinci sayfalarını gözden geçirmekte ve okumaktadırlar (Güz, 1996:989).

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın uygulama bölümü kapsamında, örneklem olarak seçilen Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin 17 Mart-15 Nisan 2017 tarihlerini kapsayan sayfalarının ilk sayfalarıyla beraber bu sayfada tespit edilen haberlerin devam niteliği taşıyan haberleri incelenmiştir. İçerik analizi yöntemi kapsamında hazırlanan 25 soruluk kodlama cetvelinden elde edilen veriler SPSS 20 programı ile analiz edilmiştir. Bu çerçevede elde edilen veriler, frekans ve çapraz tablo analizi yapılarak oluşturulan tablolardan çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

Tablo 1: 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haberlerin Yayınlandığı Gazeteler

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid				
Cumhuriyet	87	22,0	22,0	22,0
Hürriyet	46	11,6	11,6	33,7
Milliyet	98	24,8	24,8	58,5
Sabah	50	12,7	12,7	71,1
Sözcü	51	12,9	12,9	84,1
Yeni Şafak	63	15,9	15,9	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 1, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması öncesindeki 30 günlük periyod boyunca gazetelerin referandum öncesi süreçle ilgili haberlere ilk sayfalarında ne sıklıkla yer verdiğini ortaya koyan veriler sunmaktadır. Buna göre Milliyet gazetesi referandumla alakalı 98 kez (yüzde 24,8) habere yer verirken, Cumhuriyet 87 (yüzde 22,0), Yeni Şafak 63 (yüzde 15,9), Sözcü 51 (yüzde 12,9), Sabah 50 (yüzde 12,7), Hürriyet ise 46 kez (yüzde 11,6) ilk sayfalarında habere yer vermiştir. Bu süreçte Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin en çok haber yayınlayan gazeteler olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 2: 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haberlerin Yayınlandığı Tarih

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid				
17.03.2017	15	3,8	3,8	3,8
18.03.2017	8	2,0	2,0	5,8
19.03.2017	11	2,8	2,8	8,6
20.03.2017	17	4,3	4,3	12,9
21.03.2017	7	1,8	1,8	14,7
22.03.2017	8	2,0	2,0	16,7
23.03.2017	9	2,3	2,3	19,0
24.03.2017	18	4,6	4,6	23,5
25.03.2017	11	2,8	2,8	26,3
26.03.2017	19	4,8	4,8	31,1
27.03.2017	16	4,1	4,1	35,2
28.03.2017	10	2,5	2,5	37,7
29.03.2017	16	4,1	4,1	41,8
30.03.2017	10	2,5	2,5	44,3

31.03.2017	12	3,0	3,0	47,3
01.04.2017	7	1,8	1,8	49,1
02.04.2017	12	3,0	3,0	52,2
03.04.2017	13	3,3	3,3	55,4
04.04.2017	14	3,5	3,5	59,0
05.04.2017	13	3,3	3,3	62,3
06.04.2017	12	3,0	3,0	65,3
07.04.2017	15	3,8	3,8	69,1
08.04.2017	12	3,0	3,0	72,2
09.04.2017	8	2,0	2,0	74,2
10.04.2017	14	3,5	3,5	77,7
11.04.2017	17	4,3	4,3	82,0
12.04.2017	13	3,3	3,3	85,3
13.04.2017	20	5,1	5,1	90,4
14.04.2017	15	3,8	3,8	94,2
15.04.2017	23	5,8	5,8	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 2, de 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haberlerin yayınlandığı gazetelerin tarihi yer almaktadır. 16 Nisan 2017 tarihine yaklaştıkça gazetelerde yer alan haberlerin sayısında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Gazetelerdeki haber sayısının en çok gözlemlendiği zaman dilimi referandumun yapılacağı 16 Nisan 2017 tarihinden bir önceki gün yani 15 Nisan 2017 tarihinde (23 haber) yayınlandığını görüyoruz.

Tablo 3. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haberlerin Yer Aldığı Sayfa

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Birinci sayfa	386	97,7	97,7	97,7
Diğer sayfalar	9	2,3	2,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 3 de 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haberlerin yer aldığı birinci sayfada toplam 386 (Yüzde 97,7) haberin yer aldığını gözlemliyoruz.

Tablo 4. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Birinci Sayfa Haberlerinin Yer Aldığı İç Sayfalar

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Siyaset	319	80,8	80,8	80,8
Gündem	72	18,2	18,2	99,0
Ekonomi	3	,8	,8	99,7
Kültür	1	,3	,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 4 de 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili birinci sayfa haberlerinin yer aldığı iç sayfalar yer almaktadır. Gazetelerde haberlerin yer aldığı iç sayfa olarak, “Siyaset” sayfası 319 (yüzde 80,8) haberle en çok habere sahip olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda “Gündem” sayfası 72 (yüzde 18,2), “Ekonomi” 3 (yüzde 8) ve son olarak “Kültür” sayfasında 1 (yüzde 3) habere yer verildiği görülmektedir.

Tablo 5. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haber Yazısının Türü

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Haber	356	90,1	90,1	90,1
Yazı Dizisi (araştırma vb.)	26	6,6	6,6	96,7
Röportaj	12	3,0	3,0	99,7
Diğer	1	,3	,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 5 de 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haber yazısının türü yer almaktadır. Gazetelerde ilk sayfadan verilen haberlerin yazı türüne baktığımızda 356 (yüzde 90,1) sayı ile Haber, 26 (yüzde 6,6) sayı ile Yazı Dizisi (araştırma vb.), 12 (yüzde 3,0) sayı ile Röportaj ve 1 (yüzde ,3) sayı ile Diğer yazı türleri yer almaktadır.

Tablo 6. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haberlerin Sayfadaki Yeri-Konumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Sağ üst köşe	65	16,5	16,5	16,5

Sağ alt köşe	22	5,6	5,6	22,0
Orta üstte	45	11,4	11,4	33,4
Tam ortada	48	12,2	12,2	45,6
Orta altta	59	14,9	14,9	60,5
Sol üst köşe	51	12,9	12,9	73,4
Sol alt köşe	38	9,6	9,6	83,0
Tüm sayfayı kaplıyor	67	17,0	17,0	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 6'ya göre 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haberin sayfadaki yeri-konumu yer almaktadır. Haberlerin 67 tanesinin (yüzde 17) tüm sayfayı kaplayacak şekilde verildiği gözlemlenirken, 65'inin (yüzde 16,5) sağ üst köşeden, 59'unun (yüzde 14,9) orta altta, 51'inin (yüzde 12,9) sol üst köşede, 48'inin (yüzde 12,2) tam ortada, 45'inin (yüzde 11,4) orta üstte, 38'inin (yüzde 9,6) sol alt köşede, 22'sinin (yüzde 5,6) sağ alt köşede yer verildiğini görüyoruz.

Tablo 7. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haber Ölçüsü (En x Boy)

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid				
16-35	1	,3	,3	,3
36-60	7	1,8	1,8	2,0
61-100	11	2,8	2,8	4,8
101-200	36	9,1	9,1	13,9
201-400	63	15,9	15,9	29,9
401-800	129	32,7	32,7	62,5
801-1500	120	30,4	30,4	92,9
1501 ve üzeri	28	7,1	7,1	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 7 de, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haberlerin ölçüsü yer almaktadır. Gazetelerin, haber metinlerine 129 sayı ile (yüzde 32) 401-800 cm² ve 120 sayı ile (yüzde 30,4) 801-1500 cm² ile haberlere en çok bu ölçülerle yer verildiği görülmektedir. Bu ölçüler göz alındığında gazetelerin referandum ile ilgili haberlere geniş ölçüde yer verildiği gözlemlenmiştir.

Tablo 8. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Yayınlanan Haberlerde Yorum Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE

	Var	168	42,5	42,5	42,5
Valid	Yok	227	57,5	57,5	100,0
	Total	395	100,0	100,0	

Tablo 8, gazetelerin 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili yayınlanan haberlerde yorum durumu verileri yer almaktadır. Tabloya göre referandumla ilgili haberlerin yüzde 57,5’inde yoruma yer verilmezken, haberlerin yüzde 42,5’inde yorumsal ifadelerin yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 9. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde Grafik-Karikatür Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
	Var	30	7,6	7,6
Valid	Yok	365	92,4	100,0
	Total	395	100,0	

Tablo 9, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerde grafik-karikatür durumu yer almaktadır. Gazetelerde referandumla ilgili 30 (yüzde 7,6) grafik-karikatür yer alırken, 365 (yüzde 92,4) oranında grafik-karikatürün yer aldığı ancak referandumla ilgili olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 10. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde Grafik-Karikatür Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
	Binali Yıldırım	1	,3	2,9
Valid	Kemal Kılıçdaroğlu	1	,3	5,9
	Diğer	32	8,1	100,0
	Total	34	8,6	
Missing	System	361	91,4	
Total		395	100,0	

Tablo 10, haberlerde kullanılan grafik veya karikatürlerin yüzde 0,3’ü Binali Yıldırım’ı yüzde 0,3’ü ise Kemal Kılıçdaroğlu’nu eleştirdiği tespit edildiği gözlemlenirken, yüzde 8,1’inin de diğerlerini eleştirdiği görülmektedir.

Tablo 11. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetenin Yaklaşımı

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Savunuyor	113	28,6	28,6	28,6
Karşısında (muhalif)	139	35,2	35,2	63,8
Nötr	143	36,2	36,2	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 11, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması sürecine gazetenin nasıl yaklaştığı yer almaktadır. Araştırmaya konu olan gazetelerin anayasa değişikliğine karşı yaklaşımları yüzde 36,2 ile Nötr olurken, yüzde 35,2 ile Karşısında yani muhalif tavır sergilerken, yüzde 28,6 oranında ise savunduklarını gözlemliyoruz.

Tablo 12. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Haber, Yazı Dizisi veya Röportajın Kimi Desteklediği

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Evet'i	194	49,1	49,1	49,1
Hayır'ı	150	38,0	38,0	87,1
Nötr	51	12,9	12,9	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 12, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerde yer alan haber, yazı dizisi veya röportajın kimi desteklediği veriler yer almaktadır. Gazetelerdeki haber, yazı dizisi veya röportajların yüzde 49'1'i eveti, yüzde 38'i hayırı desteklemiştir. Haber, yazı dizisi veya röportajların yüzde 12,9'u ise nötr bir yaklaşım içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Tablo 13. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerin Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemine Yaklaşımı

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Savunuyor	113	28,6	28,6	28,6
Karşısında (muhalif)	137	34,7	34,7	63,3

Nötr	145	36,7	36,7	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 13, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerin partili cumhurbaşkanlığı sistemine yaklaşımıyla ilgili veriler yer almaktadır. Gazetelerin, partili cumhurbaşkanlığı sistemine yaklaşımı yüzde 36,7 oranında nötr bir tavır sergilediği tespit edilirken, yüzde 34,7 oranında muhalif yani partili cumhurbaşkanlığı sistemine karşı tavır sergilediği, yüzde 28,6 oranında ise savunduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 14. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde “Evet” Denilmesinin Gerekçelerini Nasıl İfade Edildiği Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Yönetimde iki başlılığa son (istikrar)	22	5,6	5,6	5,6
Daha güçlü meclis	11	2,8	2,8	8,4
Daha güçlü yürütme	8	2,0	2,0	10,4
Kuvvetler ayrılığının daha iyi hale gelmesi	6	1,5	1,5	11,9
Daha güçlü ülke ve ülkenin bekası	113	28,6	28,6	40,5
Diğer	235	59,5	59,5	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 14, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerin niçin “evet” denmesinin gerekçelerinin nasıl ifade edildiği ile ilgili veriler yer almaktadır. Anayasa değişikliğinin evet denmesinin gerekçelerini 113 haber (yüzde 59,59) ile daha güçlü ülke ve ülkenin bekası, 22 haber ile (yüzde 5,6) yönetimde iki başlılığa son yani istikrar, 11 haber ile (yüzde 2,8) daha güçlü meclis, 8 haber ile (yüzde 2,0) daha güçlü yürütme ve son olarak 6 haber ile (yüzde 1,5) kuvvetler ayrılığının daha iyi hale gelmesi için evet denmesinin gerekçeleri tabloda gözlemlenmiştir.

Tablo 15. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde “Hayır” Denilmesinin Gerekçeleri Nasıl İfade Edildiği Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Tek adam yönetimi	102	25,8	25,8	25,8
Meclisin işlevsiz hale gelmesi	3	,8	,8	26,6
Demokrasinin zayıflaması	36	9,1	9,1	35,7
Diğer	26	6,6	6,6	42,3
Belirtilmemiş	207	52,4	52,4	94,7
Cumhuriyeti korumak	21	5,3	5,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 15, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerde “hayır” denmesinin gerekçeleri nasıl ifade edildiği ile ilgili veriler yer almaktadır. Tabloya baktığımızda gazetelerde 102 haber ile (yüzde 25,8) tek adam yönetiminin oluşmaması için hayır denilmesi gerektiği yer alırken, 36 haber ile (yüzde 9,1) demokrasinin zayıflamaması, 3 haber ile (yüzde ,8) meclisin işlevsiz hale geleceği endişesiyle hayır denilmesi gerektiği verilerden gözlemlenmiştir.

Tablo 16. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazete Haberlerinde “Hayır” Bloğunun Nasıl Yer Aldığı Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Terör örgütleriyle iş birliği içinde	36	9,1	9,1	9,1
Türkiye'nin istikrarsızlığını isteyenler	12	3,0	3,0	12,2
Batının ve düşmanların güdümündeki kişiler	9	2,3	2,3	14,4
Güçlü parlamento ve demokrasiden yana	41	10,4	10,4	24,8
Batılı demokrasi değerlerini savunan	4	1,0	1,0	25,8
Tek adam yönetimine karşı çıkan	106	26,8	26,8	52,7
Diğer	187	47,3	47,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 16, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazete haberlerinde “hayır” bloğunun nasıl yer aldığı durumuyla ilgili veriler yer almaktadır. Araştırma kapsamında yer alan gazetelerdeki haberlerde, 106 haber ile (yüzde 26,8) tek adam yönetimine karşı çıkan, 41 haber ile (yüzde 10,4) güçlü parlamento ve demokrasiden yana, 36 haber ile (yüzde 9,1) terör örgütleriyle iş birliği içinde olan, 12 haber ile (yüzde 2,3) Türkiye’nin istikrarsızlığını isteyenler olarak, 9 haber ile (yüzde 2,3) batının ve düşmanların güdümündeki

kişiler olarak, 4 haber ile (yüzde 1.0) batılı demokrasi değerlerini savunan olarak ‘hayır’ bloğuna yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 17. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haberlerde Olumlu Gösterilen ve Desteklenen Lider Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Recep Tayyip Erdoğan	101	25,6	25,6	25,6
Binali Yıldırım	52	13,2	13,2	38,7
Kemal Kılıçdaroğlu	64	16,2	16,2	54,9
Valid Devlet Bahçeli	21	5,3	5,3	60,3
Yok	141	35,7	35,7	95,9
Diğer	16	4,1	4,1	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 17, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haberlerde olumlu gösterilen ve desteklenen lider durumu verileri yer almaktadır. Haberlerin yüzde 35,7 oranında olumlu gösterilen lider yer almazken, yüzde 25,6 ile Recep Tayyip Erdoğan olumlu gösterilen ve desteklenen lider olduğu görülmüştür. Diğer bulgular şu şekildedir; haberlerin yüzde 16,2’sinde Kemal Kılıçdaroğlu, yüzde 13,2’sinde Binali Yıldırım, yüzde 5,3’ünde Devlet Bahçeli ve yüzde 4,1’inde diğer kişiler olumlu gösterilip ve desteklendiği tespit edilmiştir.

Tablo 18. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haberlerde Olumsuz Gösterilen ve Eleştirilen Lider Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Recep Tayyip Erdoğan	44	11,1	11,1	11,1
Binali Yıldırım	6	1,5	1,5	12,7
Kemal Kılıçdaroğlu	104	26,3	26,3	39,0
Valid Devlet Bahçeli	2	,5	,5	39,5
Selahattin Demirtaş	1	,3	,3	39,7
Yok	217	54,9	54,9	94,7
Diğer	21	5,3	5,3	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 18, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haberlerde olumsuz gösterilen ve eleştirilen lider durumu yer almaktadır. Haberlerin yüzde

54,3 oranında olumsuz gösterilen ve eleştirilen lider yer almazken, yüzde 26,3'ünde Kemal Kılıçdaroğlu, yüzde 11,1'inde Recep Tayyip Erdoğan, yüzde 1,5'inde Binali Yıldırım, yüzde 0,5'inde Devlet Bahçeli, yüzde 0,3'ünde Selahattin Demirtaş ve yüzde 5,3'ünde diğer liderler olumsuz gösterilen ve eleştiren liderler olarak tabloda gözlemlenmiştir.

Tablo 19. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haber Başlığı Durumu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Olumlu	95	24,1	24,1	24,1
Valid Olumsuz	134	33,9	33,9	58,0
Valid Nötr	166	42,0	42,0	100,0
Valid Total	395	100,0	100,0	

Tablo 19, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haber başlıklarının durumuyla ilgili veriler yer almıştır. Anayasa değişikliği ile ilgili haber başlıklarına baktığımızda 166 sayı ile (yüzde 42,0) nötr bir yaklaşım sergilenirken, 134 sayı ile (yüzde 33,9) olumsuz, 95 sayı ile (yüzde 24,1) olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 20. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haberlerde Ana Başlığın İçeriksel Özeliği

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Nesnel	195	49,4	49,4	49,4
Valid Nesnel değil	200	50,6	50,6	100,0
Valid Total	395	100,0	100,0	

Tablo 20, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haberlerdeki ana başlığın içeriksel özellikleri ile ilgili durum verileri bulunmaktadır. Haber ana başlıkları incelendiğinde, yüzde 50,6'sının nesnel olmadığı gözlemlenirken, yüzde 49,4 oranında da nesnel olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 21. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haberlerde Fotoğraf Kullanımı

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Var	377	95,4	95,4	95,4
Valid Yok	18	4,6	4,6	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 21, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haberlerde fotoğraf kullanımı ile ilgili veriler yer almaktadır. Buna göre haberlerin yüzde 95,4'ünde fotoğraf kullanıldığı, yüzde 4,6'ında ise kullanılmadığı tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle incelenen haberlerin büyük çoğunluğu fotoğraflı olarak okuyucuya sunulduğu görülmektedir.

Tablo 22. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerdeki Haberlerde Kullanılan Fotoğrafın Rengi

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Renkli	308	78,0	81,7	81,7
Valid Siyah-beyaz	69	17,5	18,3	100,0
Total	377	95,4	100,0	
Missing System	18	4,6		
Total	395	100,0		

Tablo 22, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerdeki haberlerde kullanılan fotoğrafın rengi durumu ile ilgili veriler yer almaktadır. Haber fotoğraflarının yüzde 78'inin renkli, yüzde 17,5'inin de siyah beyaz olarak kullandığı tespit edilmiştir.

Tablo 23. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde Yer Alan Haberlerdeki Fotoğrafın İçerik Özelliği

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid Recep Tayyip Erdoğan	55	13,9	14,6	14,6
Valid Binali Yıldırım	39	9,9	10,4	25,0
Ahmet Davutoğlu	1	,3	,3	25,3

	Miting alanı	82	20,8	21,8	47,1
	Kemal Kılıçdaroğlu	69	17,5	18,4	65,4
	Devlet Bahçeli	24	6,1	6,4	71,8
	Selahattin Demirtaş	1	,3	,3	72,1
	Diğer	105	26,6	27,9	100,0
	Total	376	95,2	100,0	
Missing	System	19	4,8		
Total		395	100,0		

Tablo 23, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili haberlerdeki fotoğrafın içerik özellikleri ile ilgili veriler yer almaktadır. Haberlerde kullanılan fotoğrafların içerik özelliği incelendiğinde yüzde 20,8 oranıyla miting alanı yer alırken, yüzde 17,5’inde Kemal Kılıçdaroğlu, yüzde 13,9’unda Recep Tayyip Erdoğan, yüzde 9,9’unda Binali Yıldırım, yüzde 0,3’ünde Ahmet Davutoğlu, yüzde 6,1’inde Devlet Bahçeli, yüzde 0,3’ünde Selahattin Demirtaş yer almıştır.

Tablo 24. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde Yer Alan Haberlerin İçerik ve Üslubu

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid	Ciddi haber	328	83,0	83,0
	Magazin haber	67	17,0	100,0
	Total	395	100,0	100,0

Tablo 24, . 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerde yer alan haberlerin içerik ve üslubu ile ilgili veriler yer almaktadır. Araştırmadaki haberlerin yüzde 83’ü ciddi, yüzde 17’si magazin haber olarak verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 25. 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Halkoylaması Süreciyle İlgili Gazetelerde Yayınlanan Haberlerin Kaynağı

	SAYI	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
Valid	Gazetenin kendi muhabiri	289	73,2	73,2
	AA	12	3,0	76,2
	İHA	4	1,0	77,2
	DHA	23	5,8	83,0

Diğer	67	17,0	17,0	100,0
Total	395	100,0	100,0	

Tablo 25, 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması süreciyle ilgili gazetelerde yer alan haberlerin kim tarafından kaleme alındığı ile ilgili veriler yer almaktadır. Buna göre, yayınlanan haberlerin yüzde 72,2’sinin gazetenin kendi muhabiri tarafından yazılırken, yüzde 9,8’inin haber ajansları (AA, İHA, DHA) tarafından okuyucuya aktarıldığı tespit edilmiştir. Haberlerin yüzde 17’sinde ise haber kaynağını diğer kaynaklar oluşturmaktadır.

SONUÇ

Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde mevcut anayasanın (1982 anayasasının) bazı maddelerinin (18 maddesinin) değiştirilmesi için bir halkoylaması gerçekleştirilmiştir. Pazar günü yapılan anayasa değişikliği halkoylaması sonucunda, yurt içi ve yurt dışı seçmen kütüğü dahil ülke geneli; 58 milyon 291 bin 898 kayıtlı seçmenden 49 milyon 798 bin 855’inin oy kullandığı, buna göre Halkoylamasına katılma oranının % 85.43 olduğunu YSK’a (Yüksek Seçim Kurulu) belirtmiştir. Buna göre kullanılan geçerli 48 milyon 936 bin 604 oydan 25 milyon 157 bin 463 oyun “EVET” oyu, 23 milyon 779 bin 141 oyun “HAYIR” oyu olduğu, “EVET” oylarının geçerli oylara oranının % 51.41, “HAYIR” oylarının geçerli oylara oranının % 48.59 olduğu tespit edilmiştir (www.ysk.gov.tr).

Bu çalışma da 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği halkoylaması sürecinin gazete haberlerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktı. Bu nedenle seçim öncesinde ulusal basında yayınlanan gazeteler incelemeye tabi tutulmuş çalışma kapsamında ulusal çapta yayın yapan altı günlük gazete(Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Cumhuriyet) takip edilmiş ve 17 Mart-15 Nisan 2017 tarihleri arasını kapsayan bu gazetelerde yayınlanan haberler içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Sonuç itibariyle, gazetelerdeki haber, yazı dizisi veya röportajların yüzde 49’1’i eveti, yüzde 38’i hayır içeriklidir. Haber, yazı dizisi veya röportajların yüzde 12,9’u ise taraf belirtilmeden yazılmıştır. Bu da göstermektedir ki yazılı basında hayırdan çok eveti destekleyen haberlere yer verilmiştir. Haberlerde ‘evet’ denmesinin gerekçesi yüzde 28,6’lık oranla ‘daha güçlü ülke ve ülkenin bekası’ olarak gösterilmiştir. Haberlerde ‘hayır’ denmesinin gerekçesi yüzde 25,8’lik oranla ‘tek adam yönetiminin oluşmaması’ olarak yer almıştır. Gazetelerdeki haberlerde hayır bloğu yüzde 26,8’lik oranla en çok ‘tek adam yönetimine karşı çıkan’ kişiler olarak tanımlanıyor. Partili cumhurbaşkanlığı sistemine gazetelerin yaklaşımına bakılacak

olursa haberlerin yüzde 28,6'sı sistemi savunuyor, yüzde 34,7'si sistemin karşısında ve yüzde 36,7'si de bu konuda tarafsız olarak ele alınmıştır. Araştırmada yer alan gazetelerin anayasa değişikliğine karşı yaklaşımları ise şu şekilde ortaya konmuştur; yüzde 28,6 Savunuyor, yüzde 35,2 Karşısında ve yüzde 36,2 Nötr. Gazetelerdeki haberlerin partili cumhurbaşkanlığı ve anayasa değişikliğine karşı yaklaşımları neredeyse aynı orandadır.

Haberlerin yüzde 25,6'sında Recep Tayyip Erdoğan'ın en çok olumlu gösterilen ve desteklenen lider olduğu görülmüştür. Haberlerde sırasıyla yüzde 16,2'lik oranla Kemal Kılıçdaroğlu, yüzde 13,2'lik oranla Binali Yıldırım, yüzde 5,3'lük oranla Devlet Bahçeli ve yüzde 4,1'lik oranla diğer kişiler olumlu gösterilmiş ve desteklenmiştir. Haberlerin yüzde 35,7'sinde ise olumlu gösterilen ve desteklenen lider yoktur.

Haberlerin yüzde 26,3'ünde Kemal Kılıçdaroğlu, yüzde 11,1'inde Recep Tayyip Erdoğan, yüzde 1,5'inde Binali Yıldırım, yüzde 0,5'inde Devlet Bahçeli, yüzde 0,3'ünde Selahattin Demirtaş ve yüzde 5,3'ünde diğer liderler olumsuz gösterilen ve eleştiren lider olarak gösterilmiştir. Haberlerin yüzde 54,9'unda ise eleştirilen ve olumsuz gösterilen lider yoktur. Haberlerin yüzde 95,4'ünde fotoğraf kullanılmış ve bu da haberde gerçekliğin artırılmasına katkı sağlamıştır. Araştırmada incelenen haberlerin yüzde 83'ü ciddi, yüzde 17'si magazin haber olarak verilmiştir. Araştırmadaki haberlerin yüzde 73,2'sinde haber kaynağını gazetenin kendi muhabiri, yüzde 3'ünde Anadolu Ajansı, yüzde 1'inde İhlas Haber Ajansı, yüzde 5,8'inde Doğan Haber Ajansı ve yüzde 17'sinde ise haber kaynağını diğer kaynaklar oluşturmaktadır. Gazetelerin haberlerde kendi muhabirlerini görevlendirmeleri referandum sürecini ciddiye aldıklarını göstermektedir.

Gazete haberlerinde çoğunlukla Recep Tayyip Erdoğan'a yer verilmiş, sırasıyla Kemal Kılıçdaroğlu, Binali Yıldırım, Devlet Bahçeli ve diğer liderlere daha az alan ayrılmıştır. Gazetelerde yapılan incelemelerde de objektiflik açısından hassasiyet gösteren gazetelerin Milliyet ve Hürriyet gazeteleri olduğu saptanmıştır.

KAYNAKÇA

Akın, Mahmut (2013). Siyasallığın Toplumsal İnşası: Siyasal Toplumsallaşma. Konya: Çizgi Kitabevi.

Arslan, Ali (2009), Medya – Politik İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, ISSN: 1303-5134,

Arslan, Ümit ve Rençber, Hasan (2018). 16 Nisan 2017 Anayasa Referandumu Öncesi Sürecin Türk Yazılı Basınındaki Yansıması: Hürriyet, Sabah ve Sözcü Gazeteleri Örneği, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6,(1), 224-249.

Balcı, Şükrü., Tarhan, Ahmet ve Bal, Enes (2013). Medya ve Siyasal Katılım, Konya: Literatürk Academia.

Bektaş, Arsev (2002). Siyasal Propaganda-Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Chaffee, Steven H. and Kanihan, Stacey F. (1997). Learning about Politics from the Mass Media. Political Communication, 14 (4), 421-430.

Fidan, Zühal (2016). Teknoloji ve Siyasal İletişim: Seçim kampanyalarında Yeni İletişim teknolojilerinin Kullanımı. Konya: Literatürk Academia.

Gürbüz, Esen ve İnal, Mehmet Emin (2004). Siyasal Pazarlama – Stratejik Bir Yaklaşım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Gölcü, Abdulkadir (2009). Haber Söyleminde Medya-Siyaset İlişkisi: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 29, 81-101.

Gökçe, Orhan (2006). *İçerik Analizi, Kuramsal ve Pratik Bilgiler*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Karaçor, Süleyman (2006). Siyasal Katılım açısından Siyasal Pazarlama ve Seçim Kampanyalarının Önemi. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 25, 81-93.

Kılıçaslan, Emine (2008). Siyasal İletişim- İdeoloji ve Medya İlişkisi, İstanbul: Kriter Yayınevi.

Nisan, Fatma (2012), Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Işık, Gülcan ve Börekci, Oğuzhan A. Ü. (2009). Siyasetçi-Medya İlişkileri Bağlamında Bir İnceleme: Deniz Feneri Örneği. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, (29), 53-79.

İnal, Ayşe (1999). Medya, Dil ve İktidar Sorunu, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, (3), 13-36.

Olgun, Osman Emre (2016). *7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Yazılı Basının Siyasi partilere Yaklaşımı: Habertürk, Milliyet, Sabah, Sözcü, Yeni Şafak ve Zaman Gazeteleri Örneği*. (Editör: Şükrü Balcı) 7 Haziran'dan 1 Kasım'a Türkiye'de Siyasal İletişim Uygulamaları, Konya: Literatürk Academia.

Yaylagül, Levent ve Çiçek Cengiz (2011). 12 Eylül 2010 Referandum Sürecinin Türkiye'deki Yazılı Basında Sunumu, Folklor/Edebiyat Dergisi 17 (68), 85-120.

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Kararlar/2017-663.pdf> Erişim Tarihi: 05.06.2017.

YARATICI DRAMA YÖNTEMİNİN İLKOKUL ÜÇÜNCÜ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖYKÜ YAZMAYA YÖNELİK TUTUMLARINA ETKİSİ

Seval ERGÜDER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Neslihan KARAKUŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırma, öykü yazma konusuna yönelik yapılan yaratıcı drama oturumları ile ilkökul üçüncü sınıf öğrencilerinin tutumlarına etkisini ortaya koymak için yapılmıştır. Oluşturulan atölye etkinlikleriyle öğrencilerin kendilerini etkin bir şekilde ifade etme, bunu yazı diline dökebilme, hayal güçlerini kullanma, öykü yazma süreçlerini farklı yöntemlerle deneyimleme gibi yazma süreçlerinde olumlu düşünmeye cesaretlendirmek ve kendi başlarına bir öyküyü oluşturmada istekli yazabilmelerini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma yarı deneysel desen kapsamında öntest-sontest gruplarıyla yürütülmüştür. Bu deney deseninde, yansız atama ile oluşturulmuş biri deney diğeri kontrol olmak üzere Türkçe dersinde 3. sınıflarda iki gruba çalışılmıştır. 50 öğrenciyle (kız=25; erkek=25) yapılan çalışma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında, deney grubu 26 (Kız=13, Erkek=13), kontrol grubu ise 24 öğrenciden (Kız=12, Erkek=12) oluşmaktadır. Deney grubunda Yaratıcı Drama Yöntemi kullanılarak öykü yazma konuları, kontrol grubunda ise 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programı uygulanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu kolay ulaşılabilir örneklem ile belirlenmiştir. Araştırma, İzmir/Bayraklı ilçesinde bir devlet okulunda, yedi atölye, toplam 23 ders saati olarak devam etmiştir. Araştırmanın verilerinin elde edilmesinde eylem araştırması kapsamında karma yöntem kullanılmış nicel ve nitel çözümlemeler uygulanmıştır. Susar (2009) tarafından geliştirilen “Yazmaya Yönelik Tutum Ölçeği (YAYTÖ)”. Çalışma grubunun nicel verilerinin çözümlemesinde ise karışık bağımlı örneklem testlerinden; Bağımlı Gruplar T-Testi ile Wilcoxon İşaretli Sıra Sayıları Testi; bağımsız örneklem testlerinden; Bağımsız Örneklem T-Testi ile Mann Whitney U-Tesi; Normallik testi için Shapiro Wilk testi kullanılmıştır. Sonuç olarak yapılan bu çalışmada nitel verilere göre öğrenciler yazma konusunda özgüven

oluşturmuş, yaratıcı drama etkinlikleri öğrencilerin yazma tutumları üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Yazmaya yönelik tutuma ilişkin olarak sınıfta deney grubu lehine önemli bir fark bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı drama, ilköğretim, öykü yazma, yazma becerisi, tutum.

АЗЕРБАЙДЖАНСКО-ТУРЕЦКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ ТРАНСПОРТА, СВЯЗИ И ТУРИЗМА

Ишык Омур Керим Мехметшах оглу

Бакинский славянский университет, Азербайджан

докторант

РЕЗЮМЕ

В статье исследуются место и роль транспорта, связи и туризма в сотрудничестве в сфере экономической безопасности, а также рассматриваются успехи и вопросы двухсторонних отношений между правительствами Турции и Азербайджана.

Следует отметить, что дорожно-транспортная сеть, которая соответствует превосходной инфраструктуре и международным стандартам, является артерией динамичного развития страны и играет незаменимую роль в укреплении экономической безопасности между нашими странами. Поэтому важно обратить внимание на азербайджано-турецкое сотрудничество в этой области.

Наиболее успешным шагом в области транспортного сотрудничества стала реализация проекта железной дороги Карс-Ахалкалаки-Баку. Так, трехсторонняя декларация Азербайджан-Грузия-Турция по проекту строительства железной дороги Карс-Ахалкалаки-Баку была подписана президентами Азербайджана, Грузии и Турции 25 мая 2005 года. 24 июля 2008 года в турецкой части проекта состоялась церемония закладки фундамента.

Наконец, открытие железной дороги Карс-Ахалкалаки-Баку 30 октября 2017 года оказало положительное влияние на развитие транспортного сотрудничества. Завершение строительства железной дороги Карс-Ахалкалаки-Баку является очень важным и перспективным шагом в этой области, роль укрепления экономической безопасности имеет незаменимое, политическое и геостратегическое значение. Реализация этого проекта поможет повысить транзитный потенциал стран региона, ускорить интеграционные процессы в Европе, продолжить развитие сотрудничества в рамках Европейской политики соседства, а также обеспечить перевозку пассажиров и грузов

напрямую в Европу и Азию через территории Azerbaijan, Грузии и Турции. Данный проект также будет способствовать укреплению суверенитета и независимости Azerbaijan, расширению внешнеэкономических связей нашей страны.

19 сентября 1990 года между Azerbaijanской Республикой и Турецкой Республикой было достигнуто соглашение, и на основании протокола, подписанного 5 декабря 1992 года, были созданы совместные предприятия. В 1992 году Azerbaijanское научно-производственное объединение “Ulduz” и компании “NETAŞ” и “TELETAŞ”, специализирующиеся в области связи Турции, организовали совместные предприятия “ULTEL” и “ASTEL” в Azerbaijanе.

На повестке дня - Трансасиатско-европейская волоконно-оптическая кабельная связь между Azerbaijanом и Турцией в области связи через Грузию, строительство волоконно-оптической кабельной линии между Турцией и Нахчываном, использование спутников Turksat A.Ş. Azerbaijan по объемам связи и вещания, вопросы сотрудничества с Турцией в создании свободной экономической зоны - IT-Технопарк по информационным технологиям в Azerbaijanе.

Исследования показывают, что сектор туризма играет важную роль в развитии экономических отношений между Турцией и Azerbaijanом. Azerbaijan и Турция активно сотрудничают в сфере туризма. Анализируя статистику по туризму, можно увидеть, что в 2013 году 22 856 туристов из Azerbaijanа были отправлены в Турцию, а 15 803 – в Россию. Если посмотреть на количество туристов, прибывающих в Azerbaijan из-за рубежа, можно увидеть, что в 2013 году этот показатель составлял по Турции 84 туриста, по Ирану – 2024 и по России – 5645.

Исследование экономических отношений между Турцией и Azerbaijanом в вышеупомянутых сферах показывает, что существующие соглашения и соглашения в экономической области между двумя странами способствуют дальнейшему укреплению равноправного и взаимовыгодного стратегического сотрудничества в области транспорта, связи и туризма, укреплению экономической безопасности и расширению регионального экономического сотрудничества.

Следует отметить, что экономические отношения между двумя странами динамично развиваются с точки зрения структуры.

В то же время, одним из приоритетов азербайджано-турецкого сотрудничества является продвижение Azerbaijanа как страны благоприятного туризма, создание и

развитие региональных маршрутов культурного туризма в рамках международных программ, а также расширение международного сотрудничества в развитии туризма.

Анализ фактических материалов показывает, что две страны являются основными партнерами в области транспорта, связи и туризма, а также в других областях. Сотрудничество в области экономической безопасности является важным фактором мира и стабильности в регионе, национального и регионального экономического процветания.

Таким образом, важно отменить требование о взаимных визах в целом и применить безвизовый режим, применяемый в СНГ, в этом случае к гражданам Турции.

Ключевые слова: Турция, Азербайджан, транспорт, связь, туризм, экономическая безопасность

ÖRGÜTSEL KÖRLÜK VE ÖRGÜT İKLİMİ İLİŞKİSİ**Dr. Gültekin GÜRÇAY**

İstanbul Gelişim Üniversitesi

ÖZET

Örgütler, geliştikçe farklı sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Örgütsel Körlük özellikle hızlı büyüyen ve bölümlenen örgütlerin karşılaştığı hastalıklardandır. Ortaya çıkan risk ve fırsatları görme konusunda her kademedeki örgüt üyesinin yaşadığı algı ve değerlendirme sorunu, örgütsel körlük olarak ifade edilmektedir. Örgüt iklimi ise üyelerin örgüte ilişkin algılarıdır ve bireylerin davranışları üzerinde etkindir. Yöneticiler bu algıyı değerlendirerek örgüt içerisindeki sorun ve zaafiyetler hakkında fikir ve strateji geliştirmektedirler.

Bu araştırma örgütsel körlük ve örgüt iklimi arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu ilişkinin tespiti, büyüyen örgütlerdeki karşılaşılan sorunlara ve çözüm yollarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırma için ülkenin hızla büyüyen, lokomotif sektörü kabul edilen inşaat sektörü seçilmiştir. Sektördeki departmanlaşmış işletmelerin çalışanlarına anket uygulanmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistiksel yöntemlerle analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Örgütsel Körlük, Örgüt İklimi, İnşaat Sektörü.

BİLİM DÜNYASINA KATKI BAĞLAMINDA ZAMAN HUKUKU VE ZAMAN FIKHI

TIME LAW AND TIME FIQH IN THE CONTEXT OF CONTRIBUTION TO THE
WORLD OF SCIENCE

Dr. Öğr. Üyesi Cemalettin ŞEN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

ÖZET

Her bilim dalı, bilgiye dayalı bir ihtiyaçtan doğar. Bu ihtiyaç, bir bilgi alanında daha derin ve daha geniş bir bilgi birikiminin gerekliliği şeklinde belirir. Hukuk ve fıkıh da söz konusu ihtiyaç nedeniyle bilim âlemine katılmış iki önemli disiplindir. Ne var ki zamanla hukuk ve fikhın ele aldığı konular ve sorunlar sayı ve içerik bakımından hayli zenginleşmiştir. Bu nedenle pek çok hukuka/fıkha yardımcı alt disiplinler bilim dünyasına dâhil olmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hukukun ve fikhın zaman kavramıyla ilişkisine dair bir bilim dalı mevcut değildir. Fakat hukuk ve fıkıh sahalarında zaman kavramıyla ilgili daha derin ve daha geniş bir bilgi birikiminin ortaya konulması ihtiyacı, “zaman hukuku” ve “zaman fikhı” adıyla iki yeni bilim dalının, bilim çevrelerinin gündemine getirilmesini gerekli kılmıştır. Zaman, fizik evrende dördüncü boyuttur. Bu nedenle evrendeki her şeyin zamanla mutlaka bir bağlantısı vardır. Dolayısıyla hukuk ve fıkıh da ele aldıkları konular ve sorunlar itibarıyla az veya çok zaman kavramıyla irtibatlıdır. Zaman hukuku ve zaman fikhı aracılığıyla başlıca iki faydanın sağlanması beklenebilir: Birincisi, yukarıda bahsi geçtiği şekliyle adı geçen bilim dallarının zaman kavramıyla ilintili konu ve sorunlarının derin ve geniş bir açıdan ele alınması; ikincisi ise “geçmiş-şimdi-gelecek” bağlantısının kurularak, hukukun/fikhın tarihsel birikiminin, içinde bulunulan çağın sorun ve avantajlarının ve gelecekle ilgili planlamaların bir bütün olarak değerlendirilmesidir. Bu şekilde hukukun ve fikhın, tarihe hapsedilmesi, çağının gerisinde kalması ve öngörüsüz ilerlemesi engellenmiş olacaktır. Bunu sadece bulunduğumuz ortamın değil, aynı zamanda önümüzün ve ardımızın da aydınlatılması örneğiyle açıklayabiliriz. Sonuç olarak zamanın hukuku ve zamanın fikhı için “zaman hukuku” ve “zaman fikhı” üzerinde düşünmenin gerekli olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bilim, Fıkıh, Hukuk, Zaman, Zaman Fikhı, Zaman Hukuku.

ABSTRACT

Each discipline arises from a knowledge-based need. This need appears as the necessity of a deeper and wider knowledge in a field of knowledge. Law and fiqh are two important disciplines that have joined the science world because of this need. In time, however, the issues and problems of law and fiqh have been greatly enriched in terms of number and content. For this reason, many sub-disciplines that have helped many law/fiqh have been involved in the scientific world. As far as we can determine, there is no discipline of law and fiqh relation to the concept of time. However, the need to reveal a deeper and wider knowledge of the concept of time in the fields of law and fiqh has made it necessary to bring two new branches of science, namely “time law” and “time fiqh”, to the agenda of scientific circles. Time is the fourth dimension in the physics universe. For this reason, everything in the universe has a connection with time. Therefore, law and fiqh are related to the concept of more or less time in terms of the issues and problems they address. Providing two major benefits through time law and time fiqh: First, to address the issues and problems related to the concept of time from a deep and wide perspective, as mentioned above; the second is the connection of the “past-present-future” connection the historical accumulation of the law/fiqh, the problems and advantages of the present age and the planning of the future as a whole. In this way, the law and fiqh will be prevented from being locked into history, lagging behind its era and without any foresight. We can explain this not only with the environment we are in, but also with the example of our front and our back. As a result, it can be said that it is necessary to think about the “time law” and the “time fiqh” for the law of time and the fiqh of time.

Key Words: Science, Fiqh, Law, Time, Time Fiqh, Time Law.

GİRİŞ

Bilim dünyası, insanların ürettiği bilgi ve tecrübeyle beslenip gelişen bilimlerden oluşur. Bilgi ve tecrübeye bireysellik, bilimlerde ise evrensellik ve insanlığın ortak ürünü olma özelliği ön plandadır. Dolayısıyla bilim dünyasına bireysel boyutta yapılabilecek katkı, çoğunlukla bilgi üretimi ve tecrübe aktarımı şeklinde olmaktadır. Yeni bir bilim dalının tam olarak ortaya konulması ise bireyi aşar; bilim dünyasına katkısı da bu yönüyle evrensel boyutludur; insanlardan çok insanlığı ilgilendirir. Bu nedenle yeni bir bilim dalının tam

manasıyla ortaya konulmasında bireyler temelleri atsa bile zamanla binayı tamamlayacak olan insanlıktır. Çünkü bilim dallarının olgunlaşması, uzun yıllar alan ve pek çok insanın katkısını içeren evrensel bir süreçtir. Bu noktada Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) fıkıh,¹ Şâfiî'nin (ö. 204/820) de usûl-i fıkıh² ilminin kurulmasındaki başat rollerini hatırlamak yeterlidir.

2009 yılında beş yıllık araştırmamız ve psikolojiye olan ilğimiz sebebiyle bilim dünyasına sadece bilgi üreterek ve tecrübe aktararak katkı sağlamanın yeterli olmadığına ve bu nedenle yeni bir bilim dalı önerisinde bulunmaya karar verdik. Bu önerimizi ilk defa 2009 yılında tamamladığımız doktora tezimizde ifade ettik. *Fıkıh Psikolojisi* adını verdiğimiz bu yeni bilim dalını “Psikolojik veriler ışığında fıkıhın yeniden ve bütün olarak araştırılması” şeklinde tanımladık.³ Tezimizi inceleyen bilim insanlarının olumlu görüşleri ve bu çalışmayı “İslam hukuk psikolojisi açısından bir ilk adım” olarak değerlendirmeleri, bilim dünyasında yeni ufuklar arama konusunda şahsımızı teşvik etmiştir.

Bahsi geçen yüreklendirici tecrübe, diğer bir ilgi alanımız olan fizik ilmiyle ilgili de kafa yormamıza yol açmıştır. Aradan geçen yıllar ve detaylı araştırmalar neticesinde mekân ve zaman kavramlarına ilişkin hukuk ve fıkıh sahalarında önemli bir bilimsel boşluk olduğunu tespit ettik. Bu boşluğun da *Mekân Hukuku*, *Zaman Hukuku*, *Mekân Fıkıhı* ve *Zaman Fıkıhı* adlı yeni bilim dallarıyla doldurulabileceğini düşündük. Daha sonra meseleye biraz daha geniş bir açıdan bakmaya karar verdik. Nihayetinde fizikte ilk üç boyut⁴ olan en, boy ve derinliği ifade eden mekân ile dördüncü boyutu⁵ temsil eden zaman ve bazı uzmanlar tarafından beşinci boyut⁶ olarak nitelendirilen bilinç kavramlarını topluca ele alabilecek *Boyutlar Hukuku* ve *Boyutlar Fıkıhı* şeklinde iki yeni bilim dalı daha önerdik.

¹ Hayreddin Karaman, “Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1996), 13: 1.

² Asım Cüneyd Köksal - İbrahim Kâfi Dönmez, “Usûl-i Fıkıh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 202.

³ Cemalettin Şen, *İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi* (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2009), 12. Bu tez bir yıl sonra yayımlanmış ve ilgili tanım aynen korunmuştur. Cemalettin Şen, *Bilinç ve Etkisi: İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi* (Bursa: Emin Yayınları, 2010), 38.

⁴ Boyut, bir fiziksel niceliğe uygulandığı zaman, onun formül ya da denklemlerde oynadığı rolü gösteren kavramdır. John-David Yule, *Bilim ve Teknoloji Ansiklopedisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987), 129.

⁵ Örneğin bk. Toygar Akman, “Einstein’in Dördüncü Boyutu”, *Bilim ve Teknik* 8/94 (Eylül 1975): 12-17.

⁶ Örneğin bk. Toygar Akman, *Beşinci Boyut* (İstanbul: Karacan Yayınları, 1981), s. 5-10; Toygar Akman, “Evren Boyutları İçinde İnsan”, *Bilim ve Teknik* 8/95 (Ekim 1975): 8-11; Toygar Akman, “Beşinci Boyut”, *Bilim ve Teknik* 8/96 (Kasım 1975): 6-9; Toygar Akman, “Beşinci Boyutun Psiko-Fizik Yapısı”, *Bilim ve Teknik* 9/101 (Nisan 1976): 5-9; Aydın Sezginer, “Özgür Zaman ve Beşinci Boyut”, *Bilim ve Teknik* 11/136 (Mart 1979): 8-9.

İlk defa 2015 yılında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Hukuku Ana Bilim Dalı bünyesinde seçmeli ders olarak tarafımızca açılan ve hâlen okutulan *Fıkıh ve Psikoloji* ve *Fıkıh ve Zaman* dersleri, söz konusu yeni bilim dallarıyla ilgili birikimimizin öğrencilerimizle paylaşılması adına faydalı bir zemin oluşturmuştur.

Dolayısıyla 2009 yılından günümüze *Fıkıh Psikolojisi*, *Mekân Hukuku*, *Zaman Hukuku*, *Mekân Fikhi*, *Zaman Fikhi*, *Boyutlar Hukuku* ve *Boyutlar Fikhi* adında yedi adet yeni bilim dalını bilim dünyasına teklif etmiş bulunuyoruz. Hiç şüphesiz bahsi geçen bilim dallarının öncelikle söz sahibi bilim insanlarınca kabul görmesi gerekir. Sonraki aşamada ise ortaklaşa bir çabayla ve uzun bir zaman diliminde bu bilim dallarının gelişmesi umulabilir.

Söz konusu bilim dallarının gelişmesi, ilk defa Alman teorik fizikçisi Albert Einstein (1879-1955) tarafından ortaya konulan⁷ “mekân-zaman” birlikteliğinin⁸ ötesinde tarihsel olaylara toplumsal bağlam anlamı yükleyen⁹ “mekân-zaman-insan” bütünlüğünün,¹⁰ başta hukuk ve fıkıh olmak üzere pek çok bilimsel alan açısından daha net anlaşılmasına ve yorumlanmasına vesile olabilir ve olmalıdır. Bu konuda bir örnek olarak ceza muhakemesinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasında faydalanan belirtilerin yani izlerin en önemlisi olan *alibi* üzerinde durulabilir. *Alibi*, sanığın olay zamanında olay mahallinden başka bir yerde olması durumudur. *Alibi*, diğer delillerle de desteklendiğinde sanığın beraat etmesine yarayan en kuvvetli belirtidir.¹¹ Görüldüğü üzere mekân (olay yeri), zaman (olay zamanı) ve insan (sanık) birlikte düşünüldüğünde hukuk açısından çok daha doyurucu sonuçlar ortaya konulabilmektedir. Çünkü insanın bütün yaşantıları bir mekân ve zaman ortamı içinde geçer.¹²

⁷ Albert Einstein, “Uzay-Zaman”, *Uzay Zaman Özdek I*, trc. Aziz Yardımlı (İstanbul: İdea Yayınları, 1998), 55-65.

⁸ Mekân-zaman birlikteliğine dair bk. Stephen William Hawking, *Zamanın Kısa Tarihi*, trc. Sabit Say ve Murat Uraz (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1988), 127-141; David Garfinkle - Richard Garfinkle, *Üç Adımda Evren*, trc. Deniz Guliyeva Tarcan (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2012), 345; Bertrand Russell, *Rölativite'nin ABC'si*, trc. Vahap Erdoğan, 3. Baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 68; Toygar Akman, “Uzam-Zaman Karmaşıklığı”, *Bilim ve Teknik* 11/136 (Mart 1979): 4-8.

⁹ Alparслан Açıkgeç, *İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2006), 11-12.

¹⁰ Mekân-zaman-insan bütünlüğüne dair bk. Henri Bergson, *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri*, trc. Mustafa Şekip Tunç, 3. Baskı (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1997), 93-116; Immanuel Kant, *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*, trc. Seçkin Selvi (İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003), 127-142; Stephen William Hawking, *Zamanın Resimli Kısa Tarihi*, trc. Barış Gönülşen (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2013), 251.

¹¹ Yasemin Işıktaç, *Adalet Psikolojisi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013), 204-205.

¹² Feriha Baymur, *Genel Psikoloji*, 4. Baskı (İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1978), 130. İnsan, belli mekânlarda yaşayan, belli bir zaman sürecinde hayat süren bir varlıktır. Zeki Arslantürk - M. Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, 4. Baskı (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001), 142.

İnsanın mekân-zaman ile bağlantısı, bilinci sayesinde bir ayrışmayı da getirmektedir. Bu ayrışma insanın nesne (obje) olmaktan çıkıp özne (süje) hâline gelmesine dolayısıyla hukuki/fıkhi hükümlere muhatap olmasına sebep olmaktadır.¹³

Bu çalışmada birinci amaç, bahsi geçen yedi adet yeni bilim dalına ilişkin önerimizin bilim dünyasına duyurulmasıdır. Bu nedenle adı geçen bilim dallarının her birini ayrı ayrı ele almayı gerekli görmüyoruz. Çalışmamızın ikinci amacı ise *Zaman Hukuku* ve *Zaman Fıkhi* bilimlerinin kısaca tanıtılmasıdır. Bu bağlamda çalışmamızın sonraki bölümlerinde bu iki bilim dalına ilişkin kavramsal çerçeve çizilecek, hangi ihtiyaçların bu bilim dallarının ortaya konulmasını gerekli kıldığı açıklanacak ve son olarak *Zaman Hukuku* ve *Zaman Fıkhi*’nin amaçları üzerinde durulacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Sözlükte “kısa veya uzun vakit” anlamına gelen zamân/zaman (الزمان/الزمن) (çoğulu ezmün, ezmân, ezmîne),¹⁴ mantık ilmi açısından, üstün cins olması nedeniyle tarif edilemezler kategorisinde ele alınmış olmasına¹⁵ karşın eski çağlardan günümüze pek çok bilim adamı tarafından, çeşitli ilim dalları dikkate alınarak tanımlanmaya çalışılmıştır.¹⁶ Söz gelimi, İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlk Çağ Yunan filozofu Aristo (M.Ö. 384-322) tarafından “önce ve sonraya göre hareketin sayısı” olarak açıklanan¹⁷ zaman, Osmanlı Devleti’nin kuruluş devrinde yaşayan mutasavvıf ve ilk Osmanlı müderrisi Dâvûd-i Kayserî’nin (ö. 751/1350) anlayışında “Allah’ın (cc) sübûtî sıfatlarından birisi” olarak¹⁸ kabul edilmiştir.

¹³ Benzer bir düşünce için bk. Amit Goswami v.dğr., *Kendini Bilen Evren*, trc. Yasemin Tokatlı (İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003), 272.

¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3. Baskı, 15 Cilt (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), “zmn” md.

¹⁵ Hasan Küçük, *İslam’da ve Batı’da Mantık*, 2. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1988), 83-84; Necip Taylan, *Mantık: Tarihçesi Problemleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1996), 102; Ejder Okumuş, *Zamanın Toplumsal Gerçekliği* (İstanbul: Özgü Yayınları, 2011), 11; Necati Öner, *Klasik Mantık*, 13. Baskı (Ankara: Divan Kitap, 2014), 58; İbrahim Emiroğlu, *Klasik Mantığa Giriş*, 12. Baskı (Ankara: Elis Yayınları, 2015), 91.

¹⁶ Çeşitli zaman tanımları için bk. Teftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, nşr. Muhammed Adnân Derviş (İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts.), 95; Seyyid Şerîf el-Cürânî, *et-Ta’rîfât*, nşr. Abdurrahman Umeyre (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1407/1987), 152; Valerie Illingworth (ed.), *Dictionary of Physics*, 2. Baskı (London: Penguin Books, 1990), 488; Çağfer Karadaş, *Zaman Mekân İçinde İnsan ve Kaderi* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 36-42.

¹⁷ Aristo, *Fizik*, trc. Saffet Babür, 2. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 213. Aristo’nun benzer bir zaman tanımı için bk. Aristo, *Gökyüzü Üzerine*, trc. Saffet Babür, (Ankara: Dost Kitabevi, 1997), 73. krş. İlhan Kutluer, “Zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44: 112.

¹⁸ Dâvûd-i Kayserî, “Nihâyetü'l-beyân fi dirâyeti’z-zamân”, *er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar (Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1997), 170.

Yukarıda bahsi geçen ve daha çok ilgili alan uzmanlarına hitap eden kavramsal nitelikli tarifleri bir yana bırakacak olursak zamanı, herkesin anlayabileceği işlevsel yönüyle ele alıp “Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre”¹⁹ olarak açıklamak daha uygun olacaktır.

Bir bakıma “vakit dini” olarak²⁰ nitelendirilebilecek olan İslam’ın bu özelliğine vurgu yapan bazı ilim adamları tarafından zaman, “hayatın ta kendisi” olarak²¹ ifade edilir.²² Zaman, bütün varlıklarla ilişkili olmasına karşın sadece insanoğlu tarafından bilinçli olarak algılanabilen bir süreçtir. Çünkü zaman üzerinde düşünebilen yegâne varlık insandır.²³

Zaman kavramını açıkladıktan sonra bu kavramı merkez alan söz konusu iki ilim dalının tanımına geçebiliriz. Bu noktada doyurucu bilimsel alt yapı henüz oluşmadığı için kapsamlı ve eksiksiz bir tanım yapmak pek mümkün değildir. Fakat öncelikle bu iki bilim dalına ait amaçlar doğrultusunda kısa birer tanım yapmak yeterli olacaktır: “*Zaman Hukuku*, zamana ilişkin veriler ışığında hukuksal konuları inceleyen ve geçmiş-şimdi-gelecek bütüncül bakış açısıyla hukuksal sorunlara çözüm arayan hukuka yardımcı bir bilim dalıdır.” “*Zaman Fikhi*, zamana ilişkin veriler ışığında fıkhi konuları inceleyen ve geçmiş-şimdi-gelecek bütüncül bakış açısıyla fıkhi sorunlara çözüm arayan fıkha yardımcı bir bilim dalıdır.”

2. Zaman Hukuku ve Zaman Fikhi Bilim Dallarına Olan İhtiyaç

İnsanlar, doğumlarından ölümlerine kadar pek çok şeye ihtiyaç duyarlar. Hatta bu açıdan bakarsak insanı, “her an bir şeylere muhtaç olan varlık” olarak tanımlayabiliriz. İhtiyaçların bazıları nefes alma, barınma, yeme, içme, uyuma gibi maddi; bazıları ise sevmeye, sevilme, mutlu olma gibi manevi içeriklidir. İhtiyaçlar, karşılanmadığı sürece kişide belli seviyelerde rahatsızlık hissi uyandırır. Bu nedenle insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için belli

¹⁹ Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, erişim: 10 Mart 2019, <https://www.tdk.gov.tr/index>.

²⁰ Ekrem Sağıroğlu, *Zaman Bilinci* (İstanbul: Denge Yayınları, 1997), 17.

²¹ Abdülfettah Ebû Gudde, *Kıymetü’z-zaman inde’l-ulemâ*, 15. Baskı (Beyrut: Dârü’l-beşâiri’l-İslâmiyye, 1433/2012), 40-41, 48-50.

²² Zamanın önemi hakkında bk. Abdülkadir Çüçen, *Heidegger’de Varlık ve Zaman*, 3. Baskı (Bursa: Asa Kitabevi, 2003), 237-239.

²³ Cemalettin Şen, “İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişisine Mukayeseli Bir Bakış”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (Nisan 2016): 929. Benzer düşünceler için bk. Sinan Canan, “Beyin ve Zaman”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu* (Konya, 08-11 Ekim 2015), ed. Bilal Kuşpınar (İstanbul: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016), 2: 69-73.

ölçüde çaba sarf ederler. Bu çaba çoğu zaman insanların gizli yeteneklerinin açığa çıkmasını veya var olan kabiliyetlerinin gelişmesini sağlar.

Bilgi ve buna bağlı olarak bilimler, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli rol oynar. Örneğin bilimler, insanın doymak bilmez merak duygusunu tatmin etmekle kalmaz, insana özgü değerleri keşfetmesine ve hayatı kolaylaştıran teknikleri üretmesine de yardımcı olur. Gıdaya olan ihtiyacın insanı, yiyecekleri arayıp bulmaya sevk etmesine benzer şekilde bilgiye olan ihtiyaç da insanı araştırmaya, incelemeye, düşünmeye, gözlemlemeye vs. yöneltmiştir. İnsanın “çok cahil” (جَاهِلًا) olduğunu ifade eden ayet (el-Ahzâb 33/72), belki de onun “bilgiye aç” olarak yaratıldığına işaret etmektedir.

Her bilim dalı, bilgiye dayalı bir ihtiyaçtan doğar. Bu ihtiyaç, bir bilgi alanında daha derin ve daha geniş bir bilgi birikiminin gerekliliği şeklinde belirir. Hukuk ve fıkıh da söz konusu ihtiyaç nedeniyle bilim âlemine katılmış iki önemli disiplindir. Ne var ki zamanla hukuk ve fıkıhın ele aldığı konular ve sorunlar sayı ve içerik bakımından hayli zenginleşmiştir. Bu nedenle “adalet psikolojisi”, “adli tıp”, “hukuk felsefesi”, “hukuk sosyolojisi”, “spor hukuku”, “uzay hukuku”, “ahkâmü’l-Kur’ân”, “fıkıh tarihi”, “fikhü’l-hadîs” ve “usûl-i fıkıh” gibi pek çok hukuka/fıkha yardımcı alt disiplinler bilim dünyasına dâhil olmuştur.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla hukukun ve fıkıhın zaman kavramıyla ilişkisine dair bir bilim dalı mevcut değildir. Fakat hukuk ve fıkıh sahalarında zaman kavramıyla ilgili daha derin ve daha geniş bir bilgi birikiminin ortaya konulması ihtiyacı, *Zaman Hukuku* ve *Zaman Fıkıhı* adıyla iki yeni bilim dalının, bilim çevrelerinin gündemine getirilmesini gerekli kılmıştır.

Bahsi geçtiği üzere zaman, en, boy ve derinliğin ardından dördüncü fiziksel boyut olarak kabul edilir. Bu nedenle fizik âlemdeki bütün olayları ve kavramları zaman ile ilişkilendirebilmek mümkündür. Dolayısıyla hukuk ve fıkıh da ele aldıkları konular ve sorunlar itibarıyla az veya çok zaman kavramıyla bağlantılıdır. Hatta hukuk ve fıkıh hakkında “Hangi konu ve sorunları zaman kavramıyla ilgilidir?” yerine “Hangi konu ve sorunları zaman kavramıyla ilgili değildir?” sorusunu yöneltmek çok daha uygun görünmektedir. Hukukta ve fıkıhta ortak olan ergenlik yaşı, iddet, zaman aşımı vb. konuların

yanı sıra fıkıh ilmine özgü namaz vakitleri, rü'yet-i hilâl vb. meseleler hukuk/fıkıh-zaman bağlantısını ortaya koyan örneklerdir.

3. Zaman Hukuku ve Zaman Fıkıhı Bilim Dallarının Amaçları

Her bilim dalı, belli amaç veya amaçlara yönelik olarak ortaya konulur. Amacı olmayan bilim dalı yoktur. Bilim dallarının her biri insanlara ve dolayısıyla insanlığa bir yönüyle hizmet eder. Bu amaç, bütün bilim dallarında ortaktır. Bir de her bilim dalının kendine özgü amaçları vardır. Bu bölümde *Zaman Hukuku* ve *Zaman Fıkıhı* aracılığıyla gerçekleştirilmesi beklenen başlıca iki özel amaç üzerinde durulacaktır:

Birinci amaç, zamana ilişkin veriler ışığında hukuksal/fikhi konuları derinlemesine ve geniş bir açıdan ele almaktır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için *Zaman Hukuku/Fıkıhı* araştırmacılarının öncelikle sağlam bir hukuk/fıkıh eğitimi alması gerekir. Ardından fizik, felsefe, sosyoloji, tarih, psikoloji vs. alanlarda zamana ilişkin veriler incelenmelidir. Yeterli seviyeye ulaşıldıktan sonra hukukun/fikhın her konusuyla ilgili zaman bağlantılı çalışmalar yapılmalıdır.

İkinci amaç ise zamana ilişkin veriler ışığında geçmiş-şimdi-gelecek bütüncül bakış açısıyla hukuksal/fikhi sorunlara çözüm aramaktır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için *Zaman Hukuku/Fıkıhı* araştırmacılarının öncelikle sağlam bir hukuk/fıkıh eğitimi alması gerekir. Ardından fizik, felsefe, sosyoloji, tarih, psikoloji vs. alanlarda zamana ilişkin veriler incelenmelidir. Bu şekilde hukuki/fikhi tarihsel birikimin, içinde bulunulan çağın hukuki/fikhi sorun ve avantajlarının ve gelecekle ilgili hukuki/fikhi planlamaların bir bütün olarak değerlendirilmesi kolaylaşacaktır. Neticede hukukun/fikhın, tarihe hapsedilmesi,²⁴ çağının gerisinde kalması ve öngörüsüz ilerlemesi engellenmiş olacaktır. Bu durumu, sadece içinde bulunduğumuz ortamın değil, aynı zamanda önümüzün ve ardımızın da aydınlatılması örneğiyle açıklayabiliriz.

Zaman Hukuku/Zaman Fıkıhı, geçmişe²⁵ odaklanan hukuk tarihi ve fıkıh tarihinden, şimdiye odaklanan hukuk ve fıkıhtan iki açıdan farklıdır:

²⁴ Ali Bardakoğlu, *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, 2. Baskı (İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2017), 21.

²⁵ Geçmişin getirdiği birikimin ve buna bağlı olarak tarih şuurunun toplumlara bütünlük, süreklilik ve dayanıklılık kazandırdığı inkâr edilemez. İsmet Altıkardeş, *Din ve Sosyal Bütünleşme*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 226.

Birincisi, onların temel mesele olarak görmedikleri gelecekle ilgili de çaba sarf etmektir. İnsanoğlu geleceği denetlemeyi, en azından gerçekleşecekleri öngörmeyi öteden beri istemiştir.²⁶ Sebep-sonuç ilişkilerinden veya evrendeki döngülerden faydalanarak geleceğe ait tahminlerde bulunmak hayatı kolaylaştırır. Hukuk/fıkıh alanında da bu görev *Zaman Hukuku/Zaman Fıkıhı* araştırmacılarına aittir. Bu konuda şu hukuk ilkelerini hatırlamakta fayda vardır. “Suç işlendiği için ceza verilir.” (Punitur quia peccatum est.) “Ceza, suç işlenmemesi için verilir.” (Punitur he peccetur.)²⁷ Bu iki kural birlikte düşünüldüğünde aslında hukukun geçmiş-şimdi-gelecek bütüncül bakış açısına hiç de uzak olmadığı fark edilir. Suçun işlenmiş olması geçmiş, cezanın verilmesi şimdi, suç işlenmemesi de gelecek ile ilişkilidir. Bu noktada bir diğer örnek de *geleceğin teşhisi* yani suçlunun geleceğinin teşhisi kavramıdır.²⁸

İkincisi, geçmiş-şimdi-gelecek bütünlüğünü kaybetmeden belli bir dengeyle ve *zaman perspektifi*²⁹ ışığında hareket etmektir. Bu konuda tahterevallinin ortasında ayaklarını açarak dengede durmaya çalışan kişi örneğini verebiliriz. Bu kişi ayakta kalabilmek için tahterevallinin her iki tarafında ağırlığı dengede tutmak zorundadır.

SONUÇ

Yaşayan hukuk/fıkıh, yaşanan hukuk/fıkıhtır. *Zaman Hukuku/Zaman Fıkıhı* araştırmacılarına, yaşanması bir hukuk/fıkıh sisteminin oluşturulmasında önemli görevler düşmektedir.

Yenilenmeyen hukuk/fıkıh, zamana yenilir. *Zaman Hukuku/Zaman Fıkıhı* araştırmacılarının, hukuk/fıkıh alanlarında yenilenmenin nitelik ve nicelik bakımından sınırlarını belirlemeleri gereklidir. Hukuki/fikhi yenilenme (teceddüd), insanın benliğini kaybetmeksizin değişmesi ve gelişmesine benzer şekilde³⁰ öz değerler ve vazgeçilmez

²⁶ Stephen William Hawking, *Ceviz Kabuğundaki Evren*, trc. Kemal Çömlekçi, 3. Baskı (İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2010), 103.

²⁷ Belgin Erdoğan, *Hukukta Latince Teknik Terimler Özlü Sözler*, 3. Baskı (İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2011), 117.

²⁸ Bu konuda geniş bilgi ve *müstakbel suçları önleme* meselesi ile ilgili örnekler için bk. Faruk Erem, *Adalet Psikolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971), 27-31, 139, 146.

²⁹ *Zaman perspektifi*, yaşam süresince her daim değişen geçmiş, şimdi ve gelecek kavramlarına işaret eder. Mare Wittmann, *Hissedilen Zaman: Zamanı Nasıl Deneyimleriz?*, trc. Özde Duygu Gürkan, 2. Baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 2018), 84.

³⁰ “İnsan psikolojik yönden değişmiş olabilir veya öyle görünebilir, fakat *psikolojik zemin* daima aynı kalır.” Erem, *Adalet Psikolojisi*, 48.

ilkeler yitirilmeden gerçekleştirilmelidir.³¹ Değişme (tahavvül/tagayyür/tebeddül)³² ve yenilenme (teceddüd), “başkalaşma/yabancılaşma” seviyesinde olmadığı sürece hukuk/fıkıh açısından zorunludur. “Zamanlar değişir ve biz de değişiriz.” (Tempora mutantur et nos mutamur in illis.)³³ “Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz.”³⁴

Belli şart ve sınırlar içerisinde *Zaman Hukuku/Zaman Fıkıhı* araştırmacılarının ortaklaşa çalışmalar yaparak hukuka/fıkha yardımcı eserler ve düşünceler ortaya koymaları da faydalı olabilir.

Bir fıkıhçı olarak ifade etmek gerekirse, evrensel bir hukuk sistemi olan fıkıhın, bilimsel değişim ve gelişmelere uyum sağlayamaması düşünülemez. Bu bağlamda fıkıh araştırmacılarına önemli görevler düşmektedir. Asırların birikimi birçok değişim ve gelişimin, fıkha hakkıyla yansıtılamaması ve neticede fıkıhın, zamanımızda uygulanması mümkün olmayan ve sadece tarihsel çalışmaların malzemesi olarak görülen bir hukuk sistemi hâline dönüşmemesi için fıkıhı, zamanın diliyle konuşturmak mecburiyetindeyiz.³⁵

Netice olarak zamanın hukuku ve zamanın fıkıhı için *Zaman Hukuku* ve *Zaman Fıkıhı* üzerinde düşünmenin gerekli olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Açıkgenç, Alparslan. *İslam Medeniyetinde Bilgi ve Bilim*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2006.

Akdoğan, Ali. *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Akman, Toygar. “Beşinci Boyut”. *Bilim ve Teknik* 8/96 (Kasım 1975): 6-9.

Akman, Toygar. “Beşinci Boyutun Psiko-Fizik Yapısı”. *Bilim ve Teknik* 9/101 (Nisan 1976): 5-9.

Akman, Toygar. “Einstein’in Dördüncü Boyutu”. *Bilim ve Teknik* 8/94 (Eylül 1975): 12-17.

³¹ İslam hukuku açısından değişimin mahiyeti ve sınırları hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1990); Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukukunda Değişimin Sınırı* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2005).

³² Bu bağlamda değişmeyi, gelişme ve ilerleme anlamında ele almak uygundur. Ali Akdoğan, *Sosyal Değişme ve Din* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 44-45.

³³ Erdoğan, *Hukukta Latince*, 143.

³⁴ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, (Dersaadet: Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, 1322 h.), md. 39.

³⁵ Şen, *Bilinç ve Etkisi*, 43-44.

- Akman, Toygar. “Evren Boyutları İçinde İnsan”. *Bilim ve Teknik* 8/95 (Ekim 1975): 8-11.
- Akman, Toygar. “Uzam-Zaman Karmaşıklığı”. *Bilim ve Teknik* 11/136 (Mart 1979): 4-8.
- Akman, Toygar. *Beşinci Boyut*. İstanbul: Karacan Yayınları, 1981.
- Altıkardeş, İsmet. *Din ve Sosyal Bütünleşme*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.
- Aristo. *Fizik*. Trc. Saffet Babür. 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Aristo. *Gökyüzü Üzerine*. Trc. Saffet Babür. Ankara: Dost Kitabevi, 1997.
- Arslantürk, Zeki - Amman, M. Tayfun. *Sosyoloji: Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*. 4. Baskı. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- Bardakoğlu, Ali. *İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*. 2. Baskı. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi, 2017.
- Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1978.
- Bergson, Henri. *Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri*. Trc. Mustafa Şekip Tunç. 3. Baskı. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1997.
- Canan, Sinan. “Beyin ve Zaman”. *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu (Konya, 08-11 Ekim 2015)*. Ed. Bilal Kuşpınar. 2: 69-73. İstanbul: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2016.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf. *et-Ta'rîfât*. Nşr. Abdurrahman Umeyre. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1407/1987.
- Çüçen, Abdülkadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. 3. Baskı. Bursa: Asa Kitabevi, 2003.
- Dâvûd-i Kayserî. “Nihâyetü'l-beyân fî dirâyeti'z-zamân”. *er-Resâil*. Nşr. Mehmet Bayraktar. 161-177. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1997.
- Ebû Gudde, Abdülfettâh. *Kıymetü'z-zaman inde'l-ulemâ*. 15. Baskı. Beyrut: Dârü'l-beşâiri'l-İslâmiyye, 1433/2012.
- Einstein, Albert. “Uzay-Zaman”. *Uzay Zaman Özdek I*. Trc. Aziz Yardımlı. 55-65. İstanbul: İdea Yayınları, 1998.

- Ekinci, Ekrem Buğra. *İslam Hukukunda Değişmenin Sınırı*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2005.
- Emiroğlu, İbrahim. *Klasik Mantığa Giriş*. 12. Baskı. Ankara: Elis Yayınları, 2015.
- Erdoğan, Mehmet. *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1990.
- Erdoğan, Belgin. *Hukukta Latince Teknik Terimler Özlü Sözler*. 3. Baskı. İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2011.
- Erem, Faruk. *Adalet Psikolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1971.
- Garfinkle, David - Garfinkle, Richard. *Üç Adımda Evren*. Trc. Deniz Guliyeva Tarcan. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2012.
- Goswami, Amit - Reed, Richard E. - Goswami, Maggie. *Kendini Bilen Evren*. Trc. Yasemin Tokatlı. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003.
- Hawking, Stephen William. *Ceviz Kabuğundaki Evren*. Trc. Kemal Çömlekçi. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2010.
- Hawking, Stephen William. *Zamanın Kısa Tarihi*. Trc. Sabit Say ve Murat Uraz. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1988.
- Hawking, Stephen William. *Zamanın Resimli Kısa Tarihi*. Trc. Barış Gönülşen. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2013.
- İşıktaç, Yasemin. *Adalet Psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2013.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. 3. Baskı. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.
- İllingworth, Valerie (Ed.). *Dictionary of Physics*. 2. Baskı. London: Penguin Books, 1990.
- Kant, Immanuel. *Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı*. Trc. Seçkin Selvi. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Karadaş, Cağfer. *Zaman Mekân İçinde İnsan ve Kaderi*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Karaman, Hayreddin. "Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13: 1-14. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Köksal, Asım Cüneyd - Dönmez, İbrahim Kâfi. “Usûl-i Fıkıh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 201-210. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Kutluer, İlhan. “Zaman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 111-114. Ankara: TDV Yayınları, 2013.

Küçük, Hasan. *İslam’da ve Batı’da Mantık*. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1988.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye. Dersaadet: Hanımlara Mahsus Gazete Matbaası, 1322 h.

Okumuş, Ejder. *Zamanın Toplumsal Gerçekliği*. İstanbul: Özgü Yayınları, 2011.

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. 13. Baskı. Ankara: Divan Kitap, 2014.

Russell, Bertrand. *Rölativite’nin ABC’si*. Trc. Vahap Erdoğan, 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2013.

Sağiroğlu, Ekrem. *Zaman Bilinci*. İstanbul: Denge Yayınları, 1997.

Sezginer, Aydın. “Özgür Zaman ve Beşinci Boyut”. *Bilim ve Teknik* 11/136 (Mart 1979): 8-9.

Şen, Cemalettin. “İslam Hukuku Açısından Mahremiyet-Zaman İlişkisine Mukayeseli Bir Bakış”. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (Nisan 2016): 927-946.

Şen, Cemalettin. *Bilinç ve Etkisi: İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi*. Bursa: Emin Yayınları, 2010.

Şen, Cemalettin. *İslam Hukukunda Bilincin Hak ve Sorumluluklara Etkisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2009.

Taylan, Necip. *Mantık: Tarihçesi Problemleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, 1996.

Teftâzânî. *Şerhu’l-Akâid*. Nşr. Muhammed Adnân Dervîş. İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts.

Türk Dil Kurumu. “Güncel Türkçe Sözlük”. Erişim: 10 Mart 2019.
<https://www.tdk.gov.tr/index>.

Wittmann, Mare. *Hissedilen Zaman: Zamanı Nasıl Deneyimleriz?* Trc. Özde Duygu Gürkan. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.

Yule, John-David. *Bilim ve Teknoloji Ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1987.

ARGODA PARAYA DAİR İZLENİMLER**Prof. Dr. Yıldız KOCASAVAŞ**

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

ÖZET

Toplumların birbirinden farklı kültürlere sahip olması, onların maddî ve manevî değerlere bakış açısını da değiştirir. Bir toplumda öne çıkan bazı değerler, diğer bir toplumda o derece önemsenmeyebilir. Buna göre de gelenek ve görenekler, değerler, değersizlikler, kültürün biçimlendirdiği davranış kalıpları olarak ortaya çıkarlar. Bu bakımdan, Türk toplumunun kültürünü tanımak, anlamak, karşılaştırmalarda ve çıkarımlarda bulunmak söz konusu olduğunda, değer olarak nitelendirilebilecek unsurlara bakmak yerinde olacaktır. Kültür yapımızın bilinmesinde, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sancılarını takip etmede, bunların dildeki yansımaları ölçü alınabilir mi? Kültür hareketlerinin canlanmasında, takip edilmesinde iktisadî durumun dolayısıyla paranın tesiri elbette yadsınamaz. İktisadî hayatın ödeme aracı paranın ekonomi için önemi ortadayken kültür hareketlerinin canlanmasında da payının büyük olduğu apaçıktır. Sosyal yapı-kültür ve sosyal yapı-ekonomi, ekonominin göstergesi para etkileşmesi hemen bütün dönemler için kabul edilebilir bir gösterge olarak karşımızda iken, bunların iletişimin vasıtası olarak dile, dildeki göstergelere yansımaması olası değildir. Toplum, paraya ilişkin çeşitli görüntüleri diline yansıtır: “*Parayla imanın kimde olduğu belli olmaz; hanımlara yaşı, erkeklere parası sorulmaz; para güçtür; para düşmandır; parayla saadet olmaz; iki çıplak (parasız) bir hamama yakışır; zenginin parası züğürdün çenesini yorar; paranın milliyeti olmaz; iki gönül bir olunca samanlık (bile) seyran olur (paranın önemi yoktur).*” vb. gibi. Şarkıda söylendiği gibi paranın, “varlığı bir dert, yokluğu yara”dır. Varlığının bir dert olması korunması, değerlendirilmesi ve sahibinin can güvenliği bakımındandır. Bu durumda, ondan bahiste örtük ifadelere başvurulmalıdır ki varlığı ve yokluğu herkes tarafından anlaşılmasın, yani kişi kendini ve parasını koruyabilsin. (Üzerinde dolar taşıyan birinin parasından maydanoz veya yeşil diye bahsetmesi gibi.) Millî kültürün önde gelen unsuru dilde ve dilin özel kullanım alanı olarak değerlendirebileceğimiz argoda paranın izlerini takip etmek mümkün müdür? sorusundan yola çıkarak toplumumuzun geçmişten bugüne konuya ilişkin duygu ve düşünceleri, görünümü ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışma ile varılmak istenen, argoda geçmişten günümüze toplumumuzun paraya ilişkin görünüm, tutum ve davranışlarının izlerinin takip edilip edilemeyeceğidir. Argo, dilin özel kullanım alanı olduğuna göre, derlenen örnekler az da olsa fikir sahibi olmamıza katkı sağlayacaktır kanaatindeyiz. Dilde, konuya ilişkin olarak argoya başvurulma sebeplerinin de sorgulanacağı çalışmada, cevaplar

aranacak; çalışma, birtakım sözlüklerin taranması suretiyle elde edilen dil malzemesiyle sınırlı kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-ekonomik yapı, dil ve kültüre yansımaları, argoda paraya dair izlenimler.

GİRİŞ

Kültür yapımızın bilinmesinde, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sancılarını takip etmede, bunların dildeki yansımaları ölçü alınabilir mi? Toplumların birbirinden farklı kültürlere sahip olması, onların maddî ve manevî değerlere bakış açısını da değiştirir. Bir toplumda öne çıkan bazı değerler, diğer bir toplumda o derece önemsenmeyebilir. Buna göre de, gelenek ve görenekler, değerler, değersizlikler, kültürün biçimlendirdiği davranış kalıpları olarak ortaya çıkarlar. Bu bakımdan, Türk toplumunun kültürünü tanımak, anlamak, karşılaştırmalarda, çıkarımlarda bulunmak söz konusu olduğunda, değer olarak nitelendirilebilecek unsurlara bakmak yerinde olacaktır. Kültür hareketlerinin canlanmasında, takip edilmesinde iktisadî durumun dolayısıyla paranın tesiri elbette yadsınamaz. İktisadî hayatın ödeme aracı paranın ekonomi için önemi ortadayken kültür hareketlerinin canlanmasında da payının büyük olduğu apaçıktır. Sosyal yapı-kültür ve sosyal yapı-ekonomi, ekonominin göstergesi para etkileşmesi hemen bütün dönemler için kabul edilebilir bir gösterge olarak karşımızda iken bunların iletişimin vasıtası olarak dile, dildeki göstergelere yansımaması olası değildir. Toplum, paraya ilişkin çeşitli görüntüleri diline yansıtır: “*Parayla imanın kimde olduğu belli olmaz; hanımlara yaşı, erkeklere parası sorulmaz; para güçtür; para düşmandır; parayla saadet olmaz; iki çıplak (parasız) bir hamama yakışır; zenginın parası züğürdün çenesini yorar; paranın milliyeti olmaz; iki gönül bir olunca samanlık (bile) seyrân olur (paranın önemi yoktur).*” vb. gibi. Öyleyse şarkıda da söylendiği gibi paranın, “varlığı bir dert, yokluğu yara”dır.

Problem

Bu çalışma ile hedeflenen, argoda parayla ilgili kelime ve kelime gruplarını ortaya koyarak bunlardan yola çıkılarak Türk kültür tarihi içinde paranın nasıl değerlendirildiğine dair ilişkin bilgiler edinmektir. Ayrıca, çeşitli meslek erbabı ve grupların paraya dair bakış açısının izleri argoda sürülecektir.

Amaç ve yöntem

Dil, kültürün taşıyıcısı ise sosyal, kültürel, ekonomik hayatın izlerini dil malzemesinden hareketle takip edebilir miyiz? sorusundan yola çıkılan bu çalışma, 1) Hulki Aktunç, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, İstanbul, 2010, Yapı Kredi Yayınları; 2) Filiz Bingölçe, *Kadın Argosu Sözlüğü*, İstanbul, 2001, Metis Yayınları; 3) Ferit Devellioğlu, *Türk Argo Sözlüğü*, Ankara, 1970, Bilgi Yayınları; 4) Mehmet Halit, *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*, İstanbul, 1934, Burhaneddin Matbaası; 5) Ali Püsküllüoğlu, *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Ankara, 2004, Arkadaş Yayınları eserlerinin taranması ve elde edilen dil malzemesinin değerlendirilmesiyle sınırlılık taşımaktadır. Böylelikle, toplumun paraya dair tasavvurunun izleri, dil malzemesi üzerinden takip edilmeye çalışılacaktır. Konuya ilişkin eser taraması sonrası, elde edilen malzemenin bildiri sınırlarını aşması ve neredeyse bir kitap hacmine varacak olması, bizi, konuyu sınırlandırma yoluna sevk etmiştir. Burada, yazıyı, elde edilen malzemenin, yalnızca, ülkemizde kullanılmış ve kullanılmakta olan paralar (kuruş ve kâğıt paralar)la ve doğrudan ilgili olduğunu düşündüğümüz birim değer olarak parayla sınırlı tutmak bir zorunluluk olmuştur.

Para nedir? Kültür ve hayata yansımaları

Ekonominin ve tabii ki ekonominin aracı paranın, temsil ettiklerinin, varlığı ve yokluğunun, fikirler ve ideolojiler, dolayısıyla da bunların yansıdığı dil, kültür ile sosyal hayat üzerinde tesirini, dilin örtük ifade alanı argodan hareketle takip etmek nasıl olur? Ülken (1999:388), çağdaş sosyal antropolojinin, sosyal yapı-kültür ve sosyal yapı-ekonomi etkileşmesini tahlil ettiğinden hareketle, Robert L. Carneiro'nun, kültürün sosyal yapıya, kişi davranışlarının ekonomiye uyum gösterdiği, bu uyumun kültürel gelişmeye, ekonominin iç ve dış şartlarına bağlı olduğu açıklamasına yer verir ve sosyal yapının ekonomiye etkilerinin ilginç olduğunu belirterek “Çinliler M.S. 935 tarihinde icat ettikleri baskı âletini kâğıt para basmakta kullanmışlar ve iktisadî hayatta büyük esneklik sağlamışlardır. Halbuki, değişik bir sosyal yapının gereği olarak Gutenberg'in icadı ise ilkin İncil'in ve sonra da kitap basımında kullanılmıştır.” der. Ülken'e göre, fikirlerin ve ideolojilerin de ekonomiye etkisini geniş boyutlarda görebiliriz. “İnka ve Aztek uygarlığında, din adamlarının tüketimi sınırlama davranışları ve bunun denetimi için sokak kapılarının açık tutulması, hatta kapısız olması, bu etkinin ilginç örneklerini oluşturur.” (Ülken, 1999:388)

Paranın (TDK *Türkçe Sözlük*, 2005:1570'te <Far. pâre 'para' için “a. 1. ekon. Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit; 2.Kazanç; 3. esk.

Kuruşun kırkta biri) ve temsil ettiklerinin, insanlık tarihinde, dünden bugüne olumlu ve olumsuz tesirleri olmuştur. Para ve onun gücünün, bazen kapıların aralanmasına etken olduğu, bazen de anlaşmaların kaybedilmesine ve hatta ülkelerin toprak kayıplarına kadar sebebiyet verdiği bilinir. Ülkeler için bu derece olumlu ve olumsuz tesirleri olan ekonomi ile paranın, insan hayatını da doğumdan ölüme dek pek çok yönden etkilediği bir gerçektir.

Argoda para kelimesi, kelimeye ilişkin kullanımlar

Sosyal, kültürel bir varlık olarak insana dair pek çok değer argoya yansımaları kaçınılmaz. Argoda, elbette para ve ona ilişkin halkın olumlu ve olumsuz bakış açıları yer almıştır. *Para* kelimesi karşılığı için argoda *adım, Alaman, apop, arpa, asker, balya, barbunya, berde, binâli, bit, con, çakıl, çıkıntı, çorba, damgalı, dırav, döviz, fasulye, kapık, kayma, kene, kınalı, küflü, mal, malama, mangiz, mazin, oski, ömür, paçaroz, pap, papel, pul, sipali, pat pat, taş, tıkr, bit bozmak; çingarlı moruk oskisi; deniz kızı; taş tutmak, ... vb.* gibi çok sayıda kelime ve kelime gruplarına baş vurulduğu görülmektedir. Vardar (2001:12-13) “dil, düşünme eylemi ve düşünce açısından ele alındığında insanı insan yapan her şeyin büyük ölçüde dilde yer aldığı ya da dile yansıdığı görülür. Gerçekten de dil, bireyin bilincini oluşturan, benliğini biçimlendiren temeldir, bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine uzanan başlıca insansal işlevdir. Düşünce, us, bilgi, buluş insansal anlamda ancak dille olanak kazanır.” derken insanı insan yapan her şeyin dile yansıdığını ve yine dil yoluyla düşüncenin, aklın, bilginin, buluşa varan yolda birbirini etkileyen oluşumlar olduğunu ifade etmektedir. Vendryes’ten aktarımla “İnsan, nesnelerin varlığını ancak onları adlandırarak kavrayabilmiştir.” (Vardar, 2001:13) Buradan hareketle “insanın dış dünyayla ve öbür bireylerle ilişkilerini yansıtan ve biçimlendiren, düşünceyle birlikte tüm ruhsal ve toplumsal kişiliğini oluşturan dil, gerçeklik ya da nesneler üstünde etki aracı olduğu gibi, kimi yönleriyle de başkalarını etkileme, yönlendirme, yöneltme aracıdır da. Yalnız gerçekliğe ilişkin deneyimleri aktarmakla kalmaz, belli amaçlarla gerçekliğe şu ya da bu görüntüyü verme yöntemi olarak da kullanılır.” (Vardar, 2001:17) Alışverişin vasıtası niteliğindeki paranın toplumsal bir kişilik olan insan için önemini, dilin, etkileyen ve etkilenen bir varlık olarak göstergelerini argo üzerinden aktaracak olan bu çalışmada, paraya ilişkin ifadelerin yer aldığı kelime ve kelime grupları sınıflandırılacak olursa (aynı kelime grubu bazen birden fazla sınıflandırmada yer alabilir);

1. **Tek kelimedenden oluşan ve genel anlamda “para” karşılığı kullanılmış sözler:** *apop* i. para¹; *arpa* i. bozuk para; para²; *asker* i. (Ar.) para. lira. ellilik, yüzlük, binlik vb. herhangi bir birim-paranın adedi; *ateş* i. para; *berde* i. para; *bit* i. para; lira; *con* s. ve i. bozuk (para), küçük birimler halindeki (para); *çakıl* i. (ono.) metal para, sikke; *çıkıntı* i. para (özellikle, bir şeyin bedeli olan para); *çorba* i. (Fars. şurba’dan) para; *durav* i. es. para; lira; *döviz* (Fr. i) para; *duka* i. (İtal.) para; *dünyalık* (Ar. Tr. i) para; *fasulye* i. (Yun. phasioilos’tan) para; *kapik* i. (Rus. kopye, kopeyka’dan) para. kuruş. lira; *kapiş* i. para; *kayma* i. (Ar. *kai’me*’den) lira; kâğıt para. para. bk. askıcı; *kene* i. (Fars.) para; *kopek*. bk. kapik; *mal* i. (Ar.) para; *mangır* i. (Mo. *möngün*, “bakır para”dan) para; *mangiz* i. (mo. möngün; Çing. *mangin*’den) para; *mazın* i. (Çing.) para; *ömür* i. (Ar. ‘umr’den) para; *paçaroz* i. (İtal. *impazzare*’den?-Fars. *parçe-i ure-paçavra-paçavr-oz?* Yun. *paçarız?*) para. kâğıt para, kayme; *pap* i. (İsp. *papel*’den kıs.) kâğıt para; lira papel. *paps* diye de söylenir. Ayr. bk. *papel*; *papel* i. (Lat. *papyrus*, İsp. *papel*, “kâğıt”) “Karagözcü argosunda para manasında kullanılan bir kelime; para. kâğıt para. lira; *papik* i. para; *patpat* i. para; *pul* i. (Lat. *bull*a, Fars. *bûl*) para; *sipali* i. (Çing.) “Karagözcü argosunda paraya verilen ad.”; *taş* i. para. lira; *tukır* zf. ve i. (ono.) para, lira, nakit; *tüy* i. para; *yol* i. para;

2. **Altın para karşılığı kullanılan kelimeler:** *damgalı* i. (es. Türk. *tamga*’dan) sikke; kaime; *has* i. es. (Ar. *hass*’tan) altın, 24 ayar altın lira. Beykoz da denir; *kınalı* i. (Ar. *hunnâ*; Türk. e.) altın para; *hurda* i. (Fars. *hürde*, “değersiz şey”; Ar. *hud*’a, “hile”) altın lira, 18 ayar altın; *küflü* i. altın lira; *malama* i. (“altın” anlamında Yun. k.) lira, altın lira; *oski* i. (Erm. *voski*’den) altın para, altın lira; lira; *sarı kız* i. altın lira; *sultan* i. (Ar.) Reşat altını, Reşat lirası. Ayr. bk. *şaşal*;

3. **Gümüş para karşılığı kullanılan kelimeler:** *dökme* i. es. gümüş mecdiye. Yirmi kuruşluk madeni para; *dukme* i. es. (*dökme*’den ?) *düğme* (Tr. i.) gümüş mecdiye;

4. **Tek kelimedenden oluşan ve bir para birimi (banknot ve bozuk para) karşılığı kullanılan kelimeler:** *adım* i. çeşitli dönemlerde çeşitli para birimlerini anlatmak için kullanılmış sözcük: 1 kuruş, 10 kuruş, 1 lira, 5 lira, 100 lira vb: “adım-beş lira (yarım adım-2,5 lira)”; *Alaman* i. es. (Fr. Allemand) kâğıt 10 liralık; *asker* i. (Ar.) para. Lira. ellilik, yüzlük, binlik vb. herhangi bir birim-paranın adedi; *barbunya* i. (İtal. “bıyıklı dokunaçları olan bir tür balık”) rengi barbunya balığını hatırlatan çeşitli kâğıt paraları nitelemek için kullanılmıştır; 10 liralık, 1000, 20.000 liralık banknot; *binalı* i. (Ar. *binâ*; Türk. e.) es. yirmi

¹ Taranan metinlerle ilgili kaynak gösterimi, metinde çok yer kapladığı için ve taranan eserlerin sözlük mahiyetinde olup alfabetik olmaları sebebiyle yapılmamıştır.

² Çalışmamızda, kelimelerin yalnızca birim değer olarak “para” karşılığı kullanıldığı anlamlara yer verilmiştir.

bin liralık banknot. *Pembe* de denir.; **bit** i. 1 lira; **camili** i. (Ar.-Türk. e.) es. beş yüzlük kâğıt para; es. büyük kâğıt para; on binlik, yirmi binlik; **cumhuriyet** i. (Ar.) es. kâğıt bir liralık; bir liralık kaime (cumhuriyet, cumuriyet biçiminde söylenirdi); **çarşaf** i. (Fars. *çader-i şeb*, “gece örtüsü”nden) es. bin liralık kâğıt para; **dekarya** i. (Yun. *dekaria*) onluk; **delikli** i. es. 1 kuruşluk metal para; yüz paralık sikke; ortası delik metelik; **diyari** i. es. (Yun. *diari*’den) iki kuruşluk madeni para; **dörek** i. (*direk*’ten) yüz liralık; **evlek** i. (Yun. *avlaki*’den) çeşitli dönemlerde belirli para birimleri için kullanılmıştır: on kuruş; on lira; bin lira. **evleklik** s. (Yun.-Türk. e.) belirli sayıda evlek eden; ... evlek değerinde; **Fatihli** i. es. (banknotun üzerinde yer alan Fatih Sultan Mehmed’den) bin liralık kâğıt para; **fingir** i. yüz bin lira; yüz binlik kâğıt para; **Japon** i. es. elli liralık kâğıt para; **kafa** s. ve i. (Ar.) lira, 1 lira, 10 lira; bin lira; **keçili** i. es. kâğıt 100 liralık, 100 liralık banknot; **kefen** i. (Ar.) kâğıt para; **kemik** i. para, özellikle metal para; **kleopatra** i. (eski Mısır kraliçesinin adı) yüz lira; yüz liralık banknot; **Konyalı** i. beş bin liralık banknot; **köprülü** i. es. 1000 liralık banknot; **kudur** i. es. yüz kuruşluk kâğıt para; **kuleli** i. (Ar. *kulle*; Türk.e.) es. beş yüz liralık banknot. Mavi de denir; **kurt** i. es. beş liralık kâğıt para; **leblebi** i. (Ar. *leblâb*’dan) (1990’larda) küçük boyutlu, bakır bin lira; **manda gözü** d. es. büyük madeni para. nikel 25 kuruşluk; **mazın** i. (Çing.) bin lira, bin liralık banknot; **memet** i. (Ar. *Muhammed*’den b.) es. yüz liralık banknot; **mor** i. es. elli liralık kâğıt para. bin liralık banknot; **ömür** i. (Ar. *’umr*’dan) dönem dönem, 10 lira, 100 lira, 1000 lira anlamında söylenmiştir; **Özal altını** d. (Devlet adamı Turgut Özal’ın adından) 1985 sonrasında tedavüle giren sarı renkli bozuk para; 50 liralık; 100 liralık; 500 liralık metal para; **papel** i. (Lat. *papyrus*, İsp. *papel*, “kâğıt”) bir lira (eskiden bir liralık kâğıt para); **patagos** beş kuruşluk para; **pembe** i. (Fars. *penbe*’den) es. bin liralık kâğıt para; yirmi bin liralık banknot; **prences** i. (Fr. *princesse*) es. 1000 lira; bin liralık banknot; **rotka** i. es. beş kuruşluk madeni para; **sakal** i. para; **sakallı** i. es. on bin liralık banknot; **sipali** i. (Çing.) es. bin lira; bin liralık kâğıt para. (sipali, dönemin ortalama geçerli, en az-en çok sayılabilecek para birimi için de kullanılır. spali, sipari, spari biçimlerinde de söylenir.; **sipari**. bk. sipali; **sirke** i. (Fars. “bit yumurtası”) bozuk para; **spali**, **spari**. bk. *sipali*; **taban halısı** d. es. bin liralık banknot; **teklik** i. lira. bir lira; **Turgut** i. (devlet adamı Turgut Özal’ın adından) elli bin liralık banknot (Ayr. bk. *Özal altını*); **yeşil** i. es. yüz liralık kayme, 100 TL; on bin liralık banknot; elli bin liralık banknot;

5. Tek kelimedenden oluşan ve yabancı para karşılığı kullanılan sözler

Alaman i. es. (Fr. *Allemand*) kâğıt 10 liralık; -Alman Markı, *Deutsche Mark*; **asker** i. (Ar.) İran para birimi, tümen; **çekik** i. Japon parası, yen; **çeyrek** i. (Fars. *çâyrek*) Alman para birimi; alman

markı; DM; **dana** i. (Danimarka'dan n.) Danimarka para birimi, Danimarka kronu; **döviz** i. (Fr. *devise*'den) para; **fır** i. (Fransız'dan n.) frank, Fransız frangı; **gargılı** i. İngiliz lirası, sterlin. T.iç.bk. *çingirli moruk oskisi*; **gül** i. (Fars. *gul*'den) Hollanda para birimi, *gulden*; **hacı** i. (Ar.) Riyal, Suudi Arabistan parası; **hurma** i. (Fars.) Suudi Arabistan para birimi; riyal; **İngiliz** i. (İtal. *İnglese*'den) İngiliz lirası, sterlin, pound; **kraliçe** i. (Sl. *kralitsa*'dan) sterlin, pound; İngiliz kâit parası; **makarna** i. (İtal. *maccheronico*'dan) İtalyan para birimi, liret; **mavro oskisi** d. (Yun. *mavros*; Erm. *voski*; Türk. e.) Mısır altını, Mısır altın lirası; **minik** (Fr. *mini*'den) Japon para birimi, yen; **mozart** i. (besteci W. A. *Mozart*'ın adından) Avusturya para birimi, şilin; **napolyon** i. (Fr. *Napoleon*'dan) Fransız para birimi, Fransız frangı; **papaz** i. (Yun. *pappas*'tan) Batı Alman markı, DM; **pejo** i. (tic. M. *Peugeot*'dan) Fransız frankı; **şil** i. (Alm. *schilling*'den kıs.) silin, Avusturya para birimi; **şilte** i. (Alm. *schilling*'e ben.) şilin, Avusturya para birimi. Ayr. bk. *şil*; **tam** i. (Ar. *temm*'den) dolar, Amerikan para birimi. Ayr. bk. *yarım*; **yarım** i. Alman para birimi; DM; Deutsche Mark (doların tam olduğu dönemi işaret eder); **yeşil** i. Amerikan para birimi, dolar. 1 dolar; **yeşil paçaroz** d. Amerikan para birimi, dolar. Ayr. bk. *paçaroz*; **yoğurt** i. Yugoslav para birimi, dinar; **yugo** i. (Yugoslav'dan kıs.) Yugoslav para birimi, dinar;

6. **Bozukluk durumunda olmayan, bütün para: patakoz** i. (Yun. *patagos*'tan) es. 5 kuruşluk, bütün 5 kuruş; kuruş;

7. **Bozuk para karşılığı kullanılan kelime ve kelime grubu: adım** i. çeşitli dönemlerde çeşitli para birimlerini anlatmak için kullanılmış sözcük: 1 kuruş, 10 kuruş, 1 lira, 5 lira, 100 lira vb: “adım-beş lira (yarım adım-2,5 lira)”; **arpa** i. bozuk para; para; **Özal altını** d. (Devlet adamı Turgut Özal'ın adından) 1985 sonrasında tedavüle giren sarı renkli bozuk para; **paranın ucu** d. büyük miktar paranın küçük kısmı; bozuk para; **züğürt biti** d. ok. bozuk para; az miktarda para.

8. **Para kelimesinin argoda başka anlamda kullanılması: yüz para** d. (Türk.-Fars. *pâre*'den para) es. bekçi.

9. **Kuruş kelimesinin argoda başka anlamda kullanılması: kuruş** i. (Alm. *groschen*, “Avusturya şilininin yüzde biri”nden) edilgin eşcinsel erkek; **on kuruş** d. (Türk.-Alm. *groschen*'den) polis;

10. **Fiyat, bedel, eder karşılığı kullanılan sözler: cereme** i. (Ar. *cürm*'den); **ceza** i. (Ar.) lokanta, bar vb. yerlerde, yenilen içilenin bedeli, hesap; **çıkıntı** i.; **günah** i. (Fars.) (özellikle eğlence yerlerinde) hesap tutarı; **idam** i. (Ar.) bir şeyin, bir işin mal olabileceği inanılır fiyat; **kaleminden açmak** d. (Ar.-Türk.) (esnaf) bir açık artırmayı izleyen ikinci ve

aynı malla ilgili açık artırmayı, erbabı arasında, malın yükselmiş olduğu fiyattan açmak; (*kazık*) *marka* d. (Türk. –İtal. *marca*) çok pahalı, fâhiş fiyatlı (nesne, hizmet vb.);

11. **Kazanç karşılığı kullanılan sözler:** *imşa* i. (Ar. *imşâ*) bir kazancı bölüşme, ortaklaşma; *imşa olmak* d. (Ar.-Türk.) (esnaf) ortak olmak;

12. **İşaretlenmiş para:** *imzalı* s. (Ar.-Türk.e.) bir suçluyu (özellikle, rüşvetçiyi) yakalamak için işaretlenmiş (kâğıt para);

13. **Faiz getiren para:** *ışıklı* s. faiz getiren (para);

14. **Cepteki, eldeki para:** *ip* i.

15. **Rüşvet olarak para:** *binyedyüzonbeş*³ d. es. (T.C. Merkez Bankası, 1715 sayılı yasayla 30.6.1930'da kurulmuştur); *eşantiyon* i. (Fr. *echantillon*) rüşvet; bir rüşvetin ilk bölümü; *kalle* i. (Ar. *galle*, “gelir”den) kaçakçının, rüşvet olarak kullanmak üzere yanında bulundurduğu para; *kaparoz* i. (İtal. *caparra*’dan?; İtal. *accaparrare*, “kazanmak”; Fr. *accaparer*, “kendisine ayırmak”; Türk. *kapmak*; Yun. *sonek-os*); *köfte* i. (Fars. *küfte*, “ezilmiş”ten); *manifesto* i. (İtal.); *sakal* i.; *son para* d. (Türk.; Fars. *pâre*’den) rüşvetin bir resmi kurumdaki en yüksek yöneticiye ulaşan bölümü; *tatlı para*; *torba* i.; *yem* i.;

16. **Peşin, nakden karşılığı kullanılan bazı kelimeler:** *turnağı dibinde*; *tiko* s. ve zf. (ono?); *trink* zf. (ono.);

17. **Bahşiş olarak para:** *sakal* i.;

18. **Saklanmış, bir köşeye gizlenmiş para:** *fitil* s. (Ar. *fetîl*’den);

19. **Emek harcanmadan ele geçirilmiş, çalınmış para:** *avanta* i. (İtal. *avvento*, “önde olma”) kolayca sağlanan yarar; karşılıksız kazanılan çıkar; *haminto* i. karşılıksız elde edilen çıkar, *avanta*; yankesicilik, dolandırıcılık gibi yollarla birisinden elde edilen para; *kaparoz* i. (İtal. *caparra*’dan?; İtal. *accaparrare*, “kazanmak”; Fr. *accaparer*, “kendisine ayırmak”; Türk. *kapmak*; Yun. *sonek-os*);

20. **Karşılıksız elde edilen para, çıkar:** *lüp* i. (ono.);

21. **Hapiste toplanan para:** *malta parası* d. (*malta*; Fars. *pâre*’den Türk. e.) Hapishane kabadayısının mahkumlardan topladığı para;

22. **Parasal çıkar, kredi:** *peynir* i. (Fars.);

23. **Siftah parası:** *sakal* i. (esnaf için) siftah, sabahleyin cebe giren ilk para

24. **Para yardımı:** *sakal* i.;

25. **Kumarda para karşılığı:** *mano* i. kumarda para, hisse, pay, komisyon;

³ Balcı, Hülya Aşkın (2019). Toplumdilbilimsel Bakış açısıyla Argodaki Sayıların Değerlendirilmesi. 5. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı, 12-14 Nisan Hatay, s. 285-298. Ankara: İksad Yayınevi.

26. **Şarkıcı, çalgıcı, çengi, köçek vb.nin iş karşılığı aldığı ücret: sipali** i. (Çing.) (şarkıcı, çalgıcı, çengi, köçek vb.nin) bir eğlentide yaptığı iş karşılığı aldığı ücret
27. **Para tomarı, destesi karşılığında kullanılan bazı sözler: balya** i. (İtal. *balla*, “tüccar eşyası”) para; para destesi; **dolma** i. dolandırıcının kullandığı para tomarı; altı ve üstünde gerçek para, ortasında ise para biçiminde kesilmiş gazete kâğıdı vb. vardır; **demet** i. (Yun. *demation*’dan) (yankesici için) kerizin cebinde toplu olarak bulunan kâğıt para;
28. **Kişinin görünen, göz önündeki parası: vallah billah cebi** d. (Ar. Ar *ceyb*; Türk. e.)
29. **Vurgun, büyük kazanç olarak para: voli** i. (Yun. *bole*’den) vurgun; yasadışı yolla sağlanan ya da sağlanmak istenen büyük kazanç;
30. **Kelime grubundan oluşan ve para karşılığı kullanılan bazı sözler: bit bozmak** bk. bit; **çingarlı moruk oskisi** d. (Yun. *dzingara*, Türk. ek. -lı; Erm. *moruk*, “sakal”; Erm. *voski*, “lira”; Türk. ek.-si) Fransız frankı; 1 franklık kaime; **deniz kızı** d. Danimarka para birimi, Danimarka kronu; **taş tutmak** d. parası olmak, para kazanmak;
31. **Parasız (bedava, beleş) karşılığı kullanılan kelimeler: anafor** i. (Yun. anaphora, “girdap”); **beleş** s. ve i. (Ar. *bilâ şey*’den); **malaka** s. ve i.; **marşal** i. (Amerikalı General George Marshall’ın adından; **pilaçka** s. ve i. (Arn.); **tırl** s. ve i.; **yel değirmeni** d.
32. **Parasız (züğürt) kimse karşılığı kullanılan bazı kelime ve kelime grupları: baldırı çıplak; cebi delik; çıplak at; çul tutmaz; dal taban; dıragon; eli boş; hafif** (Ar. s.); **hasta** (Far. s.); **ipini kesmek** (Tr. dey.) parasız, züğürt bırakmak; **ipipallah sivri külâh** d. yersiz, yurtsuz, malsız, parasız işsiz, serseri;); **ipsiz** parasız **kurtipil** fakir, düşkün; **kıtipyos** bk. *kırtipil*; **kişiliği zayıf olmak** parasız olmak; ; **kokoroz** s. ve i. (İtal. *coccola*, “koçanıyla birlikte mısır’dan) kötü durumda, parasız (kimse); **kokoz** s. (es. Türk. *kokuz*, “sıkıntılı olma’dan); **kokoz pilakisi** d. (Türk.-Yun. *plakhi*, “yahni’dan; Türk. e.) çok parasız kimse, aşırı züğürt; **kopuk; kösele** s. (Fars. *gâv-ı sâle*’den); **lastik patlak olmak; temiz** s. ve i. *temyîz*’den); **sapı kırık; teneke** s. ve i. (Yun. *tenekhōs*’tan); **ters kepçe; terso** s. (*ters*’ten *ters-o*); **tıgılı** i. (Fars. *tīg*; Türk. e.); **tingir** s. ve i. (ono.); **tın tın** d. (ono.); **tırl** s. ve i.; **uyuz** i.; **yaldın t...ak; yolsuz** (Tr.) s.; **zil** s. ve i.; **zilyoner** i. (Fr. *millionaire* ve Türk. arg. *zil*’den. n.);
33. **Paranın yokluğunu ifadede kullanılan bazı kelime ve kelime grupları: göt kızıl** “param yok anlamında kullanılır”; **nanay** s. ve i. (“hayır, yok” anlamında Çing. k.) yokluk, olmama-, “Yok, hiç” anlamında kullanılır; **şinanay** s. ve i. (para, yiyecek vb. için) yokluk Ayr. bk. *nanay*;

34. **Hapishanede, bir koğuşa yeni gelen mahkûmdan istenen ayakbastı parası:** *süpürge parası* d. (Türk.-Fars. *pâre*’den *para*)

35. **Belâyı saymak için verilen şey, herhangi bir sırnaşıklıkta kurtulmak için yapılan fedakârlık:** *baş göz sadakası* başın gözün, hayatın selâmeti için fedakârlık; *ip parası*.

Yukarıda yer alan ve geniş bir sınıflandırmaya tâbi tutulan örnekleri, iç ve dış ögeler bakımından değerlendirecek olursak;

1. İç Ögeler

1.1. **Kökler ile ses-şekil değiştirmeleri:** Paraya dair argo kelimelerin, köken olarak yerli ve yabancı kelime köklerinden, kelime gruplarından oluştuğu (*asker* i. (Ar.) “para”; *çorba* i. (Fars. *şurba*’dan) “para”; *dünyalık* (Ar. Tr. i) para; *fasulye* i. (Yun. phasioilos’tan) “para”; *kapik* i. (Rus. *kopye*, *kopeyka*’dan) para. kuruş. lira; *kayma* i. (Ar. *kai’me*’den) “lira; kâğıt para; para”; *kene* i. (Fars.) “para”; *mal* i. (Ar.) “para”; *mangır* i. (mo. *möngün*, “bakır para”dan) “para”; *mangiz* i. (mo. *möngün*; Çing. *mangin*’den) “para”; *mazın* i. (Çing.) “para”; *ömür* i. (Ar. ‘*umr*’dan) “para”; *paçaroz* i. (İtal. *impazzare*’den?-Fars. *parçe-i ure-paçavra-paçavr-oz*? Yun. *paçarız*?) “para; kâğıt para, kayme”; bunların bazen ses ve şekil değişimine uğradıkları gözlenmektedir.

1.1.1. **Türetme (Derivation):** Bazı kelime ve kelime grupları köklere ekler getirilmek suretiyle türetilmiştir: *çıkıntı* i. (<*çık-t-n-tı*) “para (özellikle, bir şeyin bedeli olan para)”; *dünyalık* (Ar., Tr. e.) “para”; vb. gibi.

1.1.2. **Bozma (Abrogation):** *çorba* i. (Fars. *şurba*’dan) “para”; *fasulye* i. (Yun. *phasioilos*’tan) “para”; *kapik* i. (Rus. *kopye*, *kopeyka*’dan) para; kuruş; lira”; *kayma* i. (Ar. *kai’me*’den) lira; kâğıt para; para; *pap* i. (İsp. *papel*’den kıs.) “kâğıt para; lira papel; *paps* diye de söylenir”), vb. gibi.

1.1.2.1. **Ses Düşmesi:** Yun. *phasioilos* > *fasulye* “para”; Ar. *kai’me* > *kayma*; “lira; kâğıt para”; İtal. *impazzare?* > *paçaroz*; Ar. *hass* > *has* “altın, 24 ayar altın lira”; i. (Ar. *hunnâ* > *kına+lı* Türk. e.) “altın para”; Erm. *voski* > *oski* “altın para, altın lira; lira; vb. gibi.

1.1.2.2. **Ses Türemesi (Apearance):** Ar. ‘*umr*’ > *ömür* “para”;

1.1.2.3. **Ses Değişmesi:** Ar. ‘*umr*’ > *ömür* “para”; Ar. *hunnâ* > *kına+lı* (Türk. e.) “altın”;

1.1.2.4. **Kısaltma (Abbreviations):** *beleş* s. ve i. (Ar. *bilâ şey*’den); *çarşaf* (Fars. *çader-i şeb*, “gece örtüsü”nden) es. “bin liralık kâğıt para”; *pap* (İsp. *papel*’den kıs.) “kâğıt para; lira papel”; *paps* diye de söylenir; *pul* (Lat. *bulla*’dan);

1.1.2.5:Yansıma söz (Onomathopie): *çakıl* i. (ono.) metal para, sikke; *lüp* i. “karşılıksız elde edilen para, çıkar” (ono.); *tın tın* d. (ono.); *tıkır* zf. ve i. (ono.) para, lira, nakit; *tiko* s. ve zf. (ono?); *trink* zf. (ono.);

1.1.2.6:Tekrar (Reduplication): *patpat* i. para; *tın tın* d. (ono.);

1.2.Anlam Değişmesi (Semantic change): *sakal* i. “para”; *sirke* i. (Fars. “bit yumurtası”); *taban halısı* d. “es. bin liralık banknot”

2. Dış öğeler

1.Ödünçleme: *mangır* i. (Mo. *möngun*, “bakır para”dan) “para”; *mangiz* i. (Mo. *möngun*) “para”;

2.Melezleme, melez söz: *demet* i. (Yun. *demation*’dan) “(yankesici için) kerizin cebinde toplu olarak bulunan kâğıt para”; *papaz* i. (Yun. *pappas*’tan) Batı Alman markı, DM; *pejo* i. (tic. M. Peugeot’den) Fransız frankı; *şil* i. (Alm. *schilling*’den kıs.) şilin, Avusturya para birimi; *şilte* i. (Alm. *schilling*’e ben.) şilin, Avusturya para birimi. Ayr. bk. *şil*;

3.Anlam aktarması: Kuruş kelimesinin argoda başka anlamda da kullanılması: *kuruş* i. (Alm. *groschen*, “Avusturya şilininin yüzde biri”nden) edilgin eşcinsel erkek; *on kuruş* d. (Türk.-Alm. *groschen*’den) polis; **para kelimesinin argoda başka anlamda kullanılması:** *yüz para* d. (Türk.-Fars. *pâre*’den para) es. bekçi; *sirke* i. (Fars. “bit yumurtası”); *taban halısı* d. es. bin liralık banknot;

Değerlendirme

Anlatım yolu, anlatımdaki özgünlük ve başarı açısından ele alacak olursak, muazzam sayılabilecek anlatım biçimleriyle karşı karşıyayız (*tingır, tın tın, nanay, şinanay, taban halısı, dünyalık*, vb. gibi). Bunlarda aynı zamanda nükteyle ve güçlü bir yaratmayla âdeta şaşkına dönüyoruz: *Tın tın, tingır* yansımalarından da yararlanılan ve paranın sesinin çok canlı şekilde varlığı ve yokluğuna işaret eden betimleme örnekleridir. Belâyı savmak için verilen şey, herhangi bir sırnaşıklıkta kurtulmak için yapılan fedakârlık için kullanılan **baş göz sadakası, ip parası** başın gözün, hayatın selâmeti için fedakârlık yine çok ilgi çekici bir benzetme, özgün bir aktarmadır.

Argonun çok zengin sözvarlığı içinde, soyut kavram, durum ve davranışların somut bir biçimde, aktarmalardan yararlanılarak dile getirildiği birçok örneğin olduğu görülmektedir. Bunların bir kısmında organ adlarından, vücutla ilgili sözcüklerden yararlanılırken (*baldırı çıplak, eli boş, manda gözü, başgöz sadakası*, vb.) bir kısmında doğadaki nesne ve varlıklardan (*çıplak at,*

keçili, kemik, kene, sirke; taş, vb.), bir kısmında devlet adamı ve bazı ünlü kişi adlarından (*Fatihli, Kleopatra, Özal altını, Turgut, Napolyon, Marşal, Mozart, vb.*)⁴, bir kısmında millet adlarından (*Alaman, Japon, vb.*) yararlanılmakta iken; bir kısmında yer adlarından (*Konyalı, vb.*), bir kısmında duyularla ilgili (*tatlı para, vb.*) kavramlar arasında aktarmalardan yararlanılması vb. ile karşılaşılmakta, bunların para için kullanılmasıyla aktarma türünün çarpıcı örnekleriyle temas kurulmaktadır.⁵ Bu da bize argonun zengin dünyasına dair ipuçları vermekte, dilin imkânlarından faydalanarak dilin yaratıcılık niteliğinin bu yolla bir kez daha gözler önüne serildiğini kanıtlamaktadır.

Sonuç

Dil, esasen hayatı anlatır ve anlamlandırır. Sosyal, kültürel, ekonomik hayatın dinamikleri de dolayısıyla dile yansır. Para, ihtiyaçlarımızın giderilmesi için başvurduğumuz bir satın alma aracıdır, bu aracın yaşamımızdaki yeri yadsınamaz. Belki “köpeğin önüne atsan yemez.” ama parasız da hayatı geçirmek neredeyse imkânsız gibidir. Dolayısıyla yukarıda yer alan örnekler de dikkate alındığında yazılı ve sözlü dile yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Argo da önemli ölçüde bundan payını almıştır, paraya ilişkin zengin bir kelime ve anlatım haznesine sahiptir. Meslek gruplarına ilişkin olarak da parayla ilgili çok ve değişik kullanımların olduğu dikkati çekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktunç, Hulki (2010). *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Balcı, Hülya Aşkın (2019). Toplumdilbilimsel Bakış Açısıyla Argodaki Sayıların Değerlendirilmesi. 5. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi Tam Metin Kitabı, 12-14 Nisan Hatay, s. 285-298. Ankara: İksad Yayınevi.
- Bingölçe, Filiz (2001). *Kadın Argosu Sözlüğü*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1970). *Türk Argo Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ersoylu, Halil, (2010). *Türk Argosu Üzerinde İncelemeler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Mehmet Halit (1934). *İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri*. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Püsküllüoğlu, Ali (2004). *Türkçenin Argo Sözlüğü*, Ankara: Arkadaş Yayınları.

⁴ Ayr. bk. Ersoylu, 2010:340-341.

⁵ Ersoylu (2010:340) da konuya ilişkin geniş ve değerli çalışmasında, argoda, değişik devletlere ait bulunan para birimi adından, para sahibi olmaya veya olmamaya, zenginleşebilmeye veya yoksulluk içinde kalmaktan kurtulamamaya kadar uzanan geniş kapsamda para konusunun işlendiğine değinmiştir.

Türkçe Sözlük (2005). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ülken, Yüksel (1990). Kültür ve Ekonomi Arasındaki Karşılıklı Etkileşim. *Millî Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler* (s.387-390). Ankara:Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Vardar, Berke (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Ankara: Multilingual Yayınları.

KAMUSAL MEKÂNDAN KADIN KİMLİĞİ İNŞASI: İLK KADIN ÖĞRETMEN TİPİ OLARAK REFET

Fatma Şen AKDEMİR

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Tanzimat dönemi yazarlarından olan Fatma Aliye ilk Osmanlı-Müslüman kadın yazarı olarak kabul edilir. Dönemin önemli devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan Fatma Aliye, kendi çağdaşı kadın yazarlar gibi üst sınıfa mensup elit ve seçkin bir ailenin kızıdır. Ahmet Midhat'la birlikte yazdığı ilk romanı *Hayal ve Hakikat*'ten sonra, *Muhazarat*, *Refet*, *Levayih-i Hayat*, *Udi* ve *Enin* romanlarını kaleme almıştır. Romanlarında kadının ailede, toplumda, erkek karşısındaki statüsünü, eğitimini, annelik ve eşlik konumlarını, boşanmayı erkek yazarlardan farklı ve sorgulayıcı bir bakış açısıyla ele alan Fatma Aliye'nin 1896 yılında kaleme aldığı *Refet* romanı, Türk edebiyatındaki kadın öğretmen tipinin ilk örneği sayılmaktadır. Darü'l-Muallimat'ta aldığı eğitim sonrası, bir meslek sahibi olarak kamusal alana katılan, para kazanan Refet karakteriyle Fatma Aliye kadına ilk defa sahip olduğu geleneksel rollerden farklı bir kimlik imkânı sunmuştur. Kadının kimliğinin “ev dışında” bir alanda kurulduğu ve kadına kamusal alanda bir “özne” olabilme fırsatı tanındığı Refet karakterinin Kemalist kadın kimliğinin öncülü olduğu söylenebilir. Kadının kendisine isnat edilen geleneksel rollerle sınırlı kalmayıp yeni öznellikler edinmeye çalışması söz konusu romanda Refet'in edindiği öğretmenlik mesleğiyle “vatanın evlatlarına” annelik görevi söylemiyle meşrulaştırılır. “Ulus/ırkın iyiliği için doğurma[k]” (Walby, 2016: 38) yerine “kültürel anneliği” tercih eden Refet, toplumsal cinsiyet sözleşmesinde kadının görevi sayılan gelecek nesillerin devamını sağlama misyonunu da üstü örtük biçimde reddetmiş olur. Elbette Refet'in kendisine kamusal alanda bir yer açması bazı kısıtlamaları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, *Refet* romanı esas alınarak toplumsal hayatta erkeğin yanında yer almanın ve toplumsal görünürlüğün hangi şartlarda gerçekleştiği, kadın kimliğinin nasıl inşa edildiği, kamusal alanda kadının varlığının meşruiyetinin hangi yollarla sağlandığı ve öğretmenlik mesleğinin buradaki rolü tartışılacaktır.

**CAMDA ALTERNATİF DEKORLAMA YÖNTEMİ OLAĞ ÇATLAMA TEKNİĞİ
UYGULAMASI**

APPLICATION OF CRACKING TECHNIQUE AS ALTERNATIVE DECORATING
METHOD IN GLASS.

Amaneh MANAFİDİZAJİ
Anadolu Üniversitesi

Khorram MANAFİDİZAJİ
Tebriiz İslami Sanatlar Üniversitesi

ÖZET

Binlerce yıl insanoğlu obsidiyen diye doğal camı bıçak , ok ucu ve benzer eşyalarda kullanmaktaydı . Yaygın olan camın tesadüf eseri keşf edildiğine inanılmaktadır . Bugüne kadar kazılardan elimize çatan ilk camlar eski çağda seramiklerin üzerindeki sırlar , boncuklar ve döküm ve kalıpla yapılan camlardır . Roma döneminde piponun bulunuşu ve üfleme tekniğinin icadı, cam üretimi ve dekorlamasında yeni çağ başlangıcı olarak görülebilirz.

Çatlama tekniği, cam yüzeylerde dekoratif ve benzersiz desenler yaratmak için uygulanan etkileyici bir alternatif dekorasyon yöntemidir. Bu teknik, sıcak işlem sırasında ve camın belirli bir sıcaklıkta olduğunda kontrollü soğutma yoluyla doğal çatlak desenlerinin oluşmasını sağlar.

Bu yöntemle oluşturulan çatlak desenleri, ışığın kırılması ve yansımasıyla derinlik ve hareket efekti sunar, böylece cam ürünlere organik ve zarif bir estetik kazandırır. Sıcak cam çatlama tekniği; iç mekan dekorasyonları, mobilya tasarımları, sanat objeleri ve aydınlatma elemanlarında yaygın olarak kullanılır. Tekniğin avantajları arasında her parçanın benzersiz olması ve doğal görünüm sunması yer alırken, dezavantaj olarak camın mekanik dayanıklılığında azalma ve uygulama sürecinde hassas sıcaklık kontrolü gerekliliği sayılabilir.

Anahtar Kelimeler: Cam dekorasyon, sıcak cam çatlama, estetik görünüm, alternatif dekorlama,

TOPLUMDİL BİLİMSEL BAKIŞ AÇISIYLA ARGODA RENKLER**AN ANALYSIS OF SLANG WORDS WITH COLORS IN SOCIO LINGUISTICS
APPROACH****Prof. Dr. Hülya AŞKIN BALCI**

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

ÖZET

Bilgilendirme, denetleme, yönlendirme, bilgi ve becerileri iletme, eğitme, duyguları dile getirme, toplumsal ilişki kurma, sorun çözüp kaygı azaltma, eğlendirme, uyarma, gerekli rolleri üstlenme vs. türünden sıralanabilecek olan iletişim işlevleri, toplumsal bir gereksinimin yanı sıra bilgi aktarma sürecini de içermektedir. İletişimi, en genel anlamında tüm düşünce, olgu ve veri iletimi ve paylaşımını kapsayan bireysel ya da toplumsal bir olgu olarak tanımlamak ve aynı zamanda anlamları bireyler ve topluluklar arasında ortak kılma işlemi, bilgiyi üretmeyi, aktarmayı, anlamlandırmayı içeren bir süreç ve bilgi alışverişi şeklinde görmek mümkündür.

İletişim ve konuşma toplumsal bir eylem biçimi ve davranışı olması sebebiyle toplum dil biliminin ilgi alanına girmektedir. Dil ve toplumsal yapının birbirine bağımlılığını inceleyen toplum dil bilimi “kim neyi, nasıl bir dille, hangi dilde ve hangi toplumsal koşullarda, hangi niyet ve sonuçlarla konuşur?” sorularına yanıt bulmaya çalışan bir dil bilimi alanıdır. Uygulamalı dil bilimi ve geneldilbilim ile yakından ilgilenerek bir yandan dil sisteminin toplumsal ve kültürel unsurlarına bağlı dil kullanımı incelerken diğer yandan da dil üzerindeki kültürel ve sosyal etkilerin incelenmesi, araştırma konusuna girmektedir.

Biz de bu bildirimizde genel dilden ayrı olarak benimsenip kullanılan ve herkes tarafından anlaşılamayan, kendilerine özgü sözcük ve deyimlere yer verilen argodaki renklerin toplum dil bilimi açısından özelliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Toplum dil bilimi, argo, renk, kullanım.

ABSTRACT

Informing, controlling, directing, conveying knowledge and skills, educating, expressing feelings, establishing social relations, solving problems, reducing anxiety, entertaining,

warning, taking on necessary roles, etc. The communication functions, which may be listed in this context, include the process of information transfer as well as a social need. It is possible to define communication as an individual or a social phenomenon that encompasses the transmission and sharing of all thoughts, facts and data in the most general sense, and at the same time it is possible to see the meaning of the process of making the common among individuals and communities, the production of information, the transfer of knowledge, the meaning and the exchange of information.

Communication and speech are of interest to sociolinguistics due to their social behavior and behavior. The sociolinguistics who study the interdependence of language and social structure who speaks what, with which language, in which language, and under what social conditions, with which intentions and consequences? is an area of linguistics that tries to find answers to questions. While examining the linguistic and cultural aspects of the linguistic system with a close interest in applied linguistics and genetics, the study of cultural and social impacts on language is examined.

In this study, we will try to reveal the features of sociolinguistics of the colors in the arguments, which are adopted and used by the general language, which cannot be understood by everyone and which are unique to them.

Keywords: Sociolinguistics, slang, color, use.

1.0 GİRİŞ

Toplumlar, belli özellikleri ve yapıları kendilerine özgü kültürel ölçütlere göre oluşturmaktadır. Bu özelliklerin dilde anlatım bulması, dili sürekli bir değişimin ve gelişimin parçası haline getirmektedir. Sözcük ve yapıların dile yansması bazen yeni kullanımları da beraberlerinde getirmektedir. Vardar'ın (2001:23) da ifade ettiği gibi “bir dilin kelime hazinesi o dili kullanan toplumun aynası” olarak sürekli değişen toplumsal yapının bir parçası şeklinde devam etmektedir. Böylece dil ile toplum arasındaki bu vazgeçilemez ilişki toplumsal dil kullanımları ve özelliklerini ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Toplum dilbilim de dil ve toplum ilişkisini her açıdan ele alarak toplum hangi dili kullanıyor, kim nasıl konuşuyor, niçin bu şekilde konuşuyor gibi konular üzerine araştırmalar yapmaktadır. Sosyal sınıf, cinsiyet, yaş ve buna benzer diğer özellikler sayesinde toplumsal değişkenler şekillenmekte ve toplum dilbiliminin çalışma konusunu teşkil etmektedir. Dil ile konuşmacıların ve dinleyicilerin sosyal grup içindeki ilişkileri, dil yapısı ile sosyal yapı konularına ağırlık veren toplum dilbilim,

hangi dil biçimlerinin, hangi sosyal gruplar için tipik olduğunu da incelemektedir. Dilbilimsel eylemler ve sosyal olayların birbirini ne ölçüde etkilediği sorusuna cevap aranmaktadır.

Toplumdilbilimin 1958 yılında ortaya çıkmasıyla bu alana önderlik eden Basil Bernstein'nin (1981) “Eksiklik Kuramı” ve 1970’li yıllarda Bernstein’nin kuramını eleştiren William Labov’un “Ayrılık Kuramı” dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmışlardır. Eksiklik Kuramı, toplumsal ilişki, sınıflandırma, çerçeveleme ve ayırmayı içeren ilke ve olayları mesaj ve ses arasındaki ilişkiyi belirlemeyi kendine görev edinmektedir. “Geniş kod ve dar kod” olarak adlandırdığı sınıflamalara göre toplumun içinde var olan farklı gruplara mensup kişilerin kullandığı bazı dilsel yapıları tekrar oluşturmaları ve kullanma özelliklerini ifade etmeyi hedefleyerek dilsel şifrelerin ve yapıların kültürel olarak tayin edilen bir vasıta niteliğinde olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Sosyal olarak orta ve üst sınıfa mensup insanlarla, sosyal alt sınıfa ait (işçi sınıfı) insanların büyük ölçüde değişik özelliklere sahip olan ortak standart dilin başka bir türevini kullandıkları ortaya çıkarmıştır. Toplumdilbilimin önemli araştırma alanlarından olan sosyal sınıfların özel dil kullanımı ve dil engelleri, dilbilgisel doğruluk, mantıksal ve tartışmacı yapının yanında sözcük hazinesindeki farklılıklara göre de incelenmeye başlanmıştır. Labov¹ ise, Bernstein’nin aksine alt sınıf dilinin (dar kod) eksik değil ayrıntılı olduğunu savunmuştur. Labov ile birlikte ilk kez dilsel çeşitlilik kavramı üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bir kişinin, topluluğun veya toplumun dil kullanımı ve bu kullanımın sosyal kimliğimizi nasıl ifade ettiği hakkında araştırmalarına yoğunlaşmıştır. Bunu açıklarken de sosyo ekonomik tabakaların farklı dil biçimlerinin, mantıksal bağlantıların anlaşılması ve ifade olanaklarının genişliği açısından, her birinin yan yana var olan ve her birinin farklı fakat eşit değerde, yani işlevsel olarak eşdeğer olarak kabul edilmesi gerektiğini öneren çalışmalara yoğunlaşmıştır. Dilsel değişim, yerine sadece bir dil içindeki çeşitler önde gelen odak noktasını oluşturmuştur. Mevcut teorilerin aksine, dilin düzenli ve yapılandırılmış olmak için homojen olmalarının gerekmediğini, dil değişim teorisi için beş problemin belirlendiğini vurgulamıştır: Değişim üzerindeki kısıtlamalar, geçiş aşamaları, sosyal ve dilsel yerleştirme, değerlendirme ve değişimin tetiklenmesi. Labov bu şekilde asıl konulara geri dönüş yapmıştır. Ses değişimine odaklanmanın yanı sıra Labov’un geleneksel diyalektolojiye olan dönüşümünün önemli bir sonucu, dilin doğasındaki verilerin dilbilimle en kesin haline getirebileceğini belirtmektedir. Bu çalışmalar sayesinde sadece sosyal tabakaların özenli bir şekilde ortaya çıkarılması ve şehir

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Bell, Sharmab, Britain, 2016.

yaşamındaki parametreler değil bunun yanı sıra ilgili alana özgü yeni yöntem ve saptamalar da geliştirilmiştir.

2.0 Amaç ve Yöntem

Toplumdilbilimsel bağlamda bu çalışmada Labov'un ayrılık kuramından yola çıkarak içerik analiziyle renklerin argodaki betimlenmesi yapılmaya çalışılacaktır. Argoda renklerin genel olarak çağrıştırdıkları özellikler ortaya çıkarılacaktır. Bu konuda; Ali Püsküllüoğlu'nun "Türkçenin Argo Sözlüğü", Hulki Aktunç'un "Büyük Argo Sözlüğü", Mehmet Halit'in "İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri", Ferit Develioğlu'nun "Türk Argo Sözlüğü", Osman Cemal Kaygıl'ın "Argo Lugatı", Filiz Bingölçe'nin "Kadın Argosu Sözlüğü", Halil Ersoylu'nun "Türk Argosu" taranarak elde edilen dil malzemelerin aktarılmasıyla sınırlandırılmıştır.²

3.0 Toplumdilbilim Açısından Renkler

Toplumdilbilimsel çalışmaların ana kaynağı dil, kültür ve toplum ilişkisi olduğu için renklerin de kişilerin iç dünyasını yansıtmaları açısından kültürel bir yapı taşı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Duygu, düşünce ve eylemlere etki ederek konu ve olayları değişik şekillerde etkisi altına alan renkler, kişilerin içinde bulunduğu kültüre göre anlam kazanmaktadır. Bu konuda Öztuna (2007:88) renk hakkında, "şekillerin ifadesi olduğunu, yansıtsamacı bir ortam yarattığını ve renklerin olguları betimlemek ya da tanımlamak için kullanılabileceği" ifadelerini kullanmıştır. Böylece renkler, bazen farkında olmadan bazen de farkında olarak hayatımızı ve seçeneklerimize yön verme konusunda belirleyici unsur görevi üstlenerek kültürü ve dili etkisi altına almaktadır. Özellikle renklerin kültürden kültüre farklılık göstermesi ve farklı kültürlerde renklere özgü farklı anlamlar yüklenmesi dikkat çekicidir. Bu açıdan önem arz eden Sapir-Whorf hipotezi yani "dilsel görecelik" dilin, kişilerin deneyimlerini belirlediği ve sınırlandırdığını savunmaktadır. Aslında sözcüklerle dünyayı nasıl algıladığımız gösterilmeye çalışılmaktadır. Sapir-Whorf Hipotezi de aslında "bildiğimiz/ algıladığımız kadarıyla varız, sözcüklerimiz kadar bağımsız oluruz" düşüncesinden yola çıkmaktadır. Kısaca bireyin dili yaşantısı ve deneyimlerini kapsamakta ve sınırlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında kabul ettiğimiz bazı noktalardaki farklılıkların aslında o kadar da birbirinden uzak olmadığı fark edilecektir.

Uzun yıllardan beri toplumların yaşam ve kültüründe renkler de, değişik anlam, imaj ve görev bakımından önemli özellikler üstlenmektedirler. Topçu'nun (2001) da ifade ettiği gibi renkler toplumlara, dönemlere, uygarlıklara göre bazen değişik bazen de birebir örtüşen biçimleriyle

² Atıflar yapılırken istisna kullanımlar göz önünde bulundurulmuştur.

ortaya çıkmakta ve tamamen kültürel bir olgu olarak dile gelmektedir. Örneğin Afrika’da olumlu bir anlam içeren siyah renk, iyi ruhu temsil ederken; Avrupalılar için siyah renk kötü, olumsuz şeylere gönderim yapmaktadır. Avrupalılar için iyiliği ve saflığı temsil eden beyaz renk ise Afrikalılar için kötü ruhu simgelemektedir. Asyalılar ise beyaz renge temiz ve pak anlamı yüklemektedir (akt. Rayman 2003: 11). Sadece evrensel anlamda değil bunun yanı sıra toplumlara göre renklerin farklı anlamlar üstlenmesi kültürlerarası farklılıklardan kaynaklandığı için toplumların değişik algı yapısı renk seçimini de etkilemektedir.

Renklerin, 1666 yılında ilk kez sistematik olarak sınıflandırılması Isaac Newton tarafından yapılmıştır (Finley, 2007:22-23). Renk çemberiyle başlayan bu sınıflandırmada Newton’a göre kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, indigo ve mor renkleri temel renkler olarak gösterdiği bilinmektedir (akt. Okcu, 2007: 132). Aslında renk tercihleri insanların hislerinin ve deneyimlerinin dışı aksetmesidir. İnsan hayatında özel bir önemi ve anlamı olan renkler düşünce sistemini de anında yönlendirmekte ve değiştirebilme özelliğine sahip bir etkiyi yaratabilmektedir.

Değer yargıları, inançlar, coğrafi bölge gibi konulara göre anlam üstlenen renkleri Özdemir (2005:397) farklı kültürlerle ait özelliklere göre aşağıdaki tabloya göre analiz etmeye çalışmıştır:

Kültür	Kırmızı	Mavi	Yeşil	Sarı	Beyaz
ABD, Avrupa	Tehlike	Yiğitlik, Tatlılık, Sakinlik, Otorite	Emniyet, Güven, Ekşi	Uyarma, Korkaklık	Saflık
Fransa	Asalet	Özgürlük, Barış	Suçluluk	Hazırlayıcı	Tarafsızlık
Mısır, Arap Ulusları	Ölüm	Erdem, İnanç, Gerçek	Verimlilik, Göç	Mutluluk, Refah ya da Varlık	Sevinç
Hindistan	Yaşam, Yaratıcılık		Refah, Varlık, Verimlilik	Başarı	Ölüm, Temizlik
Japonya	Öfke, Tehlike	Utanc, Aşağılık	Gelecek, Gençlik, Enerji	Zarafet, İtibar, Asalet, Çocuksu, Neşeli	Ölüm
Çin	Mutluluk, Keyif, Kutlama	Gökyüzü, Bulut	Hanedan, Krala Ait, Onur	Doğum, Zenginlik, Kuvvet ya da Güç	

Görüldüğü gibi aynı renkler farklı kültürlerde farklı algılanmaktadır. Anlamsal veya imgesel noktada oldukça değişkenlik göstermesi renklerin toplumlara, inançlara, koşullanmalara, bireylerin tecrübe ve yaşadıkları olaylara, toplumsal öğretilere, yaşanan coğrafi konuma,

cinsiyet, moda vs. göre değişiklikler göstermesinin yanı sıra bireyleri zihinsel, fiziksel ve duygusal açıdan da etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu etkilenmeler renklerin sembolik anlamlar yüklenmesine de yol açmaktadır. Örneğin siyah renk gücü, tutkuyu, resmiyeti, soyluluğu ve otoriteyi simgelemektedir. Aynı zamanda çeşitli toplumlarda ölüm, keder ve matem anlamlarına da gelmektedir. Bu şekilde renkler günlük yaşamın bir parçası olarak her ortamda karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin zihinlerinde onları harekete geçirecek olan renk algılarının oluşması hem sosyolojik hem de psikolojik güdülemeyi de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden Knuf (1988:11) içinde yaşadığımız dünyayı “renkler dünyası” olarak ifade etmektedir. Renkler dünyası sayesinde bireyler ve toplumlar iletişim esnasında mesaj iletebilme ve alabilmenin yanı sıra kendilerini ifade edebilme şansına da sahip olmaktadır. Renklerin özellikle ruh halinin analizi için de temel araç olarak kullanıldığı bilinmektedir. Biz de bu düşünceden yola çıkarak argodaki renk seçimlerine göre karşımıza çıkan kullanımlarını göstermeye çalışacağız.

4.0 Argoda Renk Seçimi

Toplumdilbilim incelemelerinde de karşımıza çıkan “argo”, bilindiği gibi kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı olarak tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011:148). Argo içinde önemli bir yer tutan renklere göre anlamlar oluşturma dikkat çekicidir. Çünkü renkler ile tamamen farklı duysal bağıntılara ve ilişkilere göre rengin psikolojik etkisi hakkında argo kullanan bireylerin bilinçaltındaki kültürel geçmişe göre belirlenen sembolik içerikleri temel almaları hemen göze çarpmaktadır. Aslında renklerin fiziksel, ruhsal ve duygusal olarak algılanması söz konusudur. Özellikle ruhsal ve duygusal renk algısının ön plana çıktığı argoda renk deneyim ve yaşamla ilişkilendirilmektedir. Buna, bilinçaltındaki kültürel ve sembolik anlamlar da eklenerek kullanım haline dönüşmektedir. Bu şekilde renkler ışık eylemleriyle gerçek güçlerini ortaya çıkarmaktadır. Renk algıları argoda sadece duysal uyaranlar olarak değil de aynı zamanda içindeki duysal enerjinin ve dinamik süreçlerin içeriğini de yansıtmaktadır. Bu nedenle, renk algısının fiziksel, nesnel, ölçülebilir gerçekleri, bireye bağımlı ve kullanıma bağlı yönlerine göre daha ilgi çekici hale gelmektedir.

5.0 Argoda Renkler ve Bulgular

İncelenen argo sözlüklere bakıldığında “ak, beyaz, kara, kırmızı, mavi, mor, sarı ve yeşil” renkleri göze çarpmaktadır. Yapılan açıklamalar ışığında sözlüklerde yer alan renkleri sırasıyla çözümlemeye çalışalım:

5.1 Ak³

Türk kültürüne bakıldığında gelenek ve göreneklerin geçmişten bugüne ve yarına açılan bir kapı olması hasebiyle toplum içinde bir miras niteliği taşıyan önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden renklerin ifade ediliş özellikleri köken itibarıyla geçmişe atıflar yapmaktadır. Renklerin tarih boyunca kullanılış özelliklerine bakıldığında deniz, ova, göller, şehir, dağ ve bunun yanı sıra yön bildirmek için de kullanıldığı görülmektedir. Bir Çin belgesinde Hun imparatoru Mete'nin, Çin'e yaptığı bir kuşatmada atlarını renklerine göre dört bir tarafa konumlandığı yani “doğuda kırmızı, güneyde doru, batıda ak, kuzeyde yağız atlar yer almışlardı” şeklindeki tümce, eski Türklerde renklerin askeri yerleşimde ve yönleri ifade etmede tercih edildiğini göstermektedir⁴. Bu kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda ve tarihin çeşitli dönemlerine bakıldığında “kara, siyah- kuzeye, kırmızı-güneye, gök, mavi- doğuya, ak, beyaz- batıya” anlam yüklemek için kullanıldığı görülmektedir. Orhun ve Yenisey yazıtlarında da Türklerin oturduğu merkez ve merkeze yakın durumda olan doğu -kırmızı veya mavi, batı-ak, güney-doru veya kırmızı, kuzey ise yağız veya konur renkle sembolleştirilmiştir (Bayat,2007: 71).

“Ak” sözcüğü renklerin içinde en açık renge verilen isimdir. Türkçe Sözlüğe (2011:58) göre “1. Kar, süt vb.rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı. 2. Sıfat olarak bu renkte olan: Ablak yüzlü, kısa kesilmiş aksakallı bir adamdı. -M. Ş. Esenal. 3. Beyaz leke: Bir gözünde ak var. 4. Sıfatolarak mecaz anlamda, temiz. 5. Sıfat mecaz dürüst. 6. Sıfat mecaz sıkıntısız, rahat: Ak günler göresin.” şeklinde tanımlanmaktadır. Eski Türkçe’de sözcüğün ak, aklık, beyazlık, arılık, olgunluk, ululuk, eşitlik, kutluluk, güçlülük, deneyimlilik anlamlarının da olduğu bilinmektedir. Türk kültüründe “ak” saflığı, arılığı, temizliği, yüceliği, saygıyı ve saygı uyandırmayı, yaşlılık ve tecrübeyi, manevi bağlamda kat edilmiş bir mertebeyi belirtir. Bunun yanı sıra “ak bayrak ve sancakların” kullanılması da kutluluk, ululuk anlamına gelmektedir (Ögel, 1991: 377-379). Altay Türkçesine bakıldığında ise ak sözcüğünün “cennet” anlamına geldiği göze çarpmaktadır (Ögel, 1998: 571). Çağımızda kullandığımız “yüzü ak” veya “alnı ak” deyimleri de “ak” sözcüğünün yukarıda değinilen anlamlarda Türk kültüründeki yerini pekiştirmektedir.

Argoya bakıldığında ise bu anlamların tam tersi kullanımlar göze çarpmaktadır: **Akı b..a karış-aklı b.....a karış:** Korkudan ne yapacağını şaşırarak, çok korkmak. (Ersoylu, 2010: 279); **akım derken b...m demek:** Söylemek istediği şeyi yolunca söyleyememek; **akını b....a**

³Püsküllüoğlu, 2012: 22 ve Aktunç,2001: 34.

⁴Ayrıntılı bilgi için bk. Divitçioğlu,1987:115.

karıştırmak; Bir şeyin temizlerini kirlilerine, doğrularını yanlışlarına karıştırmak; **ak gözlü:** Hain, merhametsiz, şefkatsiz: utanmak denen şeyi bilmez misin, ortalığı şimdi süpürdüm. Bak yine hale koymuşsun, ak gözlü, daha okumadan parça parça etmiş gazeteyi ak gözlü kız. Bu hainle bir türlü başa çıkamıyorum. (Halit,1934:8); **ak toz:** Eroin.

Özellikle “ak tozun” eroin anlamında kullanılması burada dikkat çekicidir. Dış renk özelliğine göre arılık, beyazlık kılıfı kullanılarak masumiyet anlamı yüklenmeye çalışılmaktadır. Argoda korku, ifade yetersizliği, hainlik ve doğruyu yanlışla karıştırma gibi anlamlar da üstlendiği görülmektedir.

5.2 Beyaz⁵

“Beyaz” sözcüğü “1. Ak, **kara**, **siyah** karşıtı. 2. Sıfat anlamında bu renkte olan: Ellerini, omuzlarını silkeledikten sonra cebinden çekip aldığı beyaz mendile sildi. -L. Tekin. 3. Beyaz ırktan olan kimse: Agni'nin iki kızı var, biri beyaz, biri siyah. -H. R. Gürpınar. 4. Baskıda normal karalıktaki görünen harf çeşidi. 5. Beyaz zehir.” anlamında kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011:320). Özellikle saflık anlamını üstlendiği için Batı’da gelinlerin genellikle beyaz kıyafetler giydiği görülmektedir. Ancak beyaz, Asya’daki bazı toplumlarda yas ve matem rengi olarak da göze çarpmaktadır. (Uçar, 2004: 48). Bazı ülkelerde matem rengi olarak algılansa da daha ziyade temizliği, saflığı, arındırılmışlığı ve barışı temsil etmektedir. Doğu kültürüne bakıldığında yas rengini ve ölümü de simgelemektedir. Bu bağlamda Püsküllüoğlu (2012: 37-100) ve Aktunç’ta (2001: 56) “beyaz” kelimesi özellikle eroin ve eroinle ilgili konular için kullanılmıştır. **Beyaz hanım:** Kokain (Püsküllüoğlu,2012:100); **beyaz:**(Ar. beyaz) Eroin: “Beyaz Müptelası bu kadın.” (İlhan Engin. Eroin, Silah ve ölüm); **beyaz bomba:** (Ar.-beyaz; İtal. Bomba) Uyuşturucu nitelik taşıyan bir ilaç; Rohynop; **beyazcı:** (Ar.;Türk.) Eroin tutkunu eroinman: “Biz gaspçı olduk.... Biz beyazcı olduk.” (Nazlı Ilıcak, Allah Kurtarsın). Eroin Satıcısı; **beyaz çekmek:** (Ar.; Türk; F..) Eroin kullanmak; eroin çekmek: “....bütün Beyoğlu sıradan beyaz çekmeye alışmıştı da bize vız gelmişti.” (Atilla İlhan. Sokaktaki Adam); **beyaz çıkmak:** (Ar.; Türk; F.) (Gelin Gerdek gecesindeki cinsel ilişki sonucu kanaması olamamak. (Kızlık zarının esnekliği ya da daha önce giderilmiş olması nedeniyle); **beyaz eritici:** (Ar.; Türk.) Morfin; **beyaz gölge:** (Ar.; Türk.) Eroin müptelası eroinman; **beyaz ölüm :** (Ar.;Türk.) Eroin kullanmanın yol açtığı ölüm; özellikle, aşırı erin tozunun yol açtığı ölüm. “....yarının gençlerine bırakabileceğimiz dünya silahsız ve ‘beyaz ölüm’süz olmalıdır.” (İlhan Engin, Eroin Silah ve Ölüm); **beyaz toz:**(Ar.; Türk.) Eroin; **kar:** Eroin, Kokain.

⁵Püsküllüoğlu, 2012: 37-100 ve Aktunç,2001: 56.

5.3 Kara⁶

Kara renginin toprak, kuvvet, güç anlamının yanı sıra yas, keder anlamına geldiği görülmektedir. Küçük'e (2010:200) göre Türk hükümdarların tahta çıkma töreninde oturacağı seccade ve halının siyah renkte olması bu bakımdan önemlidir. Kara sözcüğü "1. En koyu renk, siyah, **ak**, **beyaz** karşıtı. 2. Sıfat anlamında bu renkte olan: Kara gözlüm efkârlanma gül gayri / İbibikler öter ötmez ordayım-B. S. Erdoğan. 3. Esmer. 4. Sıfat mecaz olarak kötü, uğursuz, sıkıntılı. 5. Mecaz anlamında yüz kızartıcı durum, leke. 6. Mecaz olarak iftira (Türkçe Sözlük, 2011:1313) anlamları üstlenmektedir. Dede Korkut ve Orhun Kitabelerinde de kara renk bir matem, yas, ızdırap ve acının karşılığı olarak ele alınmaktadır. Dil kullanımına bakıldığında ise birçok ifade de yer aldığı görülmektedir. Özellikle olumsuz duygularla ilişkenlendirilerek "kara mizah" olarak toplum içinde şansızlıklarla alaycı bir şekilde dalga geçmek istendiğinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca günümüzde şanssızlık ifadeleri için de kara bir gün, kara bir kedi gibi kullanımlar dikkat çekicidir. Argoda ise yine beyaz sözcüğü gibi eroin anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamın yanı sıra yine olumsuz ve karamsal anlamlar ifade etmektedir. **Kara:** İkinci kalitede esrar toz esrar. İkinci kalitesine kara denir. (Ahmet Arif Kızıyalın Uyuşturucular); **kara bacak:** Jandarma; **karabiber:** Keyif; **karaçı:** Todi, çingene, yaramaz çocuk⁷; **karadeniz:** Mezatlarda korkusuzca pey süren yüksek fiyat veren esnaf; **kara düzen:** Okuryazar kişi, okumuş kimse; **karafatma:** (Türk. -Ar.) Hristiyan cenazelerini taşımakta kullanılan kara at arabası, otomobil, kamyonet; **karagöz:** Boyutları küçük tavla zarı (benekleri daha siyahtır): (Karagöz)ün hilelisi olduğu gibi Temizi hilesizi de vardır. (Hulusi Kodaman Zar -Kâğıt Oyunları ve Hileleri); **karagöz indirmek** Hile yapmak, oyun etmek; **kara katır:** Kömür; **karalı:** Avukat: Aynı olayın ilk duruşmasında sanık hamal bakmıştı ki hiç tanımadığı bir karalı cansiperane savunuyor kendisini (Kayhan Sağlamer Türk Ma-fiası). Yargıç. Savcı. Hukuk adamı; **kara kartallar:** Beşiktaş Jimnastik Kulübü, oyuncular ve yandaşları (Püsküllüoğlu, 2012:159); **gönlü kara:** Fena, kıskanç: A, ne gönlü kara kadın, hiç kimsenin iyiliğini istemiyor; yedi kişi oraya toplanmışlar işleri güçleri sade dedikodu yapmak, nede gönlü kara adamlar, ben onların arasında bulunmam (Halit,1934:119); **kara kedi:** Münafık. Ne oldu aranızdan kara kedi geçmiş gibi somurtup duruyorsunuz; uzaklaş bizden aramıza kara kedi gibi girmeye(Halit,1934:119); **kara yazı:** talihsizlik bahtsızlık: Alına kara yazı yazılmış tazenin, olacak evvelden anlaşılmaz ki önüne geçsen (Halit,1934:119); **kara yer:** Mezar, kabir: O oğlan kara yere girmeyince benim dünyada rahat yüzü görmeme imkân yok; umumi harpte iki

⁶Püsküllüoğlu, 2012:110 ve Aktunç,2001:164.

⁷Ayrıntılı bilgi için bk. Kocasavaş, 2019: 273-285.

çocuğumu birden kara yere verdi, şimdi adeta mecnun gibi geziyor (Halit,1934:120); **karası elinde:** Müfteri, bedhah, leke sürmeğe hazır vaziyette: Münasebete girişmekten korkmakta hakkım var, çünkü adamın karası elinde, küçük bir fırsat buldu mu hemen seni lekelemeye kalkar (Halit,1934:120); **karaya düşmek:** Zarara uğramak: Bu gidişle sen babanı karaya düşürürsün; haberin yok, onun maksadı er geç seni karaya düşürüp kendine aman dedirtmektir; kolay kolay karaya düşecek adam değilim ama tersimize rastladı (Halit,1934:169).

5.4 Siyah⁸

Resmiyeti ve ciddiyeti simgeleyen bu renk, birçok toplumda matem rengi olarak algılanmaktadır. Bunun yanı sıra ölüm, keder, sonsuzluk ve korkunun da simgesi haline gelmektedir. Mevlevi dervişleri dönmeye başlamadan önce üzerlerindeki siyah pelerinleri çıkarıp yere atarak kendilerini arındırdıklarını ifade etmek isterler ve gerçeği, yeniden doğuşu da simgeleyen beyaz kıyafetleriyle görünür, semaya başlarlar (Ersoy, 1990: 38). Bu anlamlarının yanı sıra renk olarak siyah Batı kültürlerinde şıklık ve zarafetin rengi olarak da benimsenmektedir (Ambrose ve Haris, 2003). Argoya bakıldığında **siyah:** (Fars. Siyadan) Afyon, esrar bk. keyif (Püsküllüoğlu, 2012) anlamında beyaz sözcüğü gibi olumsuz bir anlamda karşımıza çıkmaktadır.

5.5 Kırmızı⁹

“Al, kızıl renk” (Türkçe Sözlük, 2011:1420) anlamında sözlükte yer alan bu renk mutluluk, istek, arzu, güç, enerji, tehlike (dur), cinsellik ve heyecanın ifadesi olarak kullanılmaktadır. Gösterge anlamında tehlike ve yasakların belirtilmesi için de dikkatçekici bir özelliğe sahiptir. Kırmızı renk sarı, yeşil ve beyaz renkler gibi tarihimize bakıldığında anlam bakımından belli yükümlülükler üstlenmiştir. Türklerin yaşamlarında kırmızı rengin önemi bayrakla temsil edilmiştir. XI. yüzyıldan sonra bir renk olarak bayrak adı da olmuştur. Dede Korkut Hikâyelerine göz atıldığında Oğuzlarda güveylik elbise “kırmızı kaftan”, gelinlik ise “al duvak” şeklindedir. Osmanlılarda saygın bir renk özelliği taşıyan kırmızı Osman Gazi’nin savaşlarında al sancak kullanımı şeklinde yerini almıştır¹⁰. Bazı toplumlar da ise saltanat ve iktidarın simgesi olarak padişahların, hanların, imparatorların, asilzadelerin, generallerin rengi olmanın yanı sıra en üst din adamları da kırmızıyı tercih etmişlerdir (Willins, 1984: 85). Japon askerleri alaya kabul edildiği zaman imparatorluğa sadakatin bir nişanesi olarak kırmızı kuşak bağlamaları ve

⁸ Bu renk çok kullanılsa da uyuşturucu anlamını karşıladığı için “Çok Kullanılmayan Ama Sözlüklerde Yer Alan Renkler” bölümünde verilmemiştir.

⁹Aktunç, 2001:164-182.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Genç, 1997: 19.

yine aynı ülkede doğum gününde veya bir sınav sonrası elde edilen bir başarıdan sonra kırmızıya boyanmış pirinç gönderme geleneği (Gherbrant,Chevalier 1996: 969) ilgi çekicidir. Türk kültüründe ise Karamanlı Türkmenleri, Karamanoğlu Mehmet Bey’e kadar kırmızı külah giymeleri ve Anadolu’yu gezmiş olan Simon de Saint Quentin¹³. yüzyılın ortalarına doğru Türkmenlerin kırmızı külahları üretip ihraç ettiklerini kaydetmesi de (Cahen, 2002) önemli bir özelliktir. Argoya bakıldığında yine genellikle cinsellikle ilgili kullanımlar dikkat çekicidir. **Kırmızı:** (Ar. Kırmızı) Aybaşı adet durumundaki (kız, kadın); **kırmızı başlı istasyon şefi:** (Ar. Kırmızı; Türk baş; Tr. stadion ve chef) Erkeklik organı, penis; **kırmızı çıkmak:** (Ar.; Türk.; F.) (Gelin) Gerdek gecesinde kızlık zarı giderildiği için kanaması olmak; bekareti bozulmak. Ayr. bk. beyaz çıkmak; **kırmızı çorap:**(Ar.- Fars. Küreb; Ar. Cürabden) Eşcinsel erkek; edilgin eşcinsel erkek; **kırmızı fener** (Ar.–Yun. Phanari’den) Genelev. Randevu Evi: “Abanoz’un kırmızı fenerleri, turistik olarak yeniden açılacak deniliyor.” (Özdemir Kaptan-Arkan, Beyoğlu-Kısa Geçmişi, Argosu); **kırmızı kuş:** (Ar.; Türk.)Barbitürat cinsi bir tür uyuşturucu; kırmızı yaka:(ar.; Türk.) Polis; **kırmızı:** Regl olmak, kadınların aylık kanaması (Bingölçe,2001: 98); **kırmızı çıkmak:** kadını gerdek gecesinde cinsel ilişki sonucu kanamasının olması(a.g.e. 98); **kırmızı don giy donan:** yılbaşlarında giyilen ve bolluk getireceğine inanılan kırmızı külot için söylenir(a.g.e. 98); **kırmızı g...ü mum yakmak:** Bir kimseni bir şeyi çok istediğini anlatmak için alay yollu kullanılır.“Ne lan senin için kırmızı g...ü mum mu yaktım!”(a.g.e. 98); **kırmızı horoz:** Erkeklik organı((a.g.e.98); **kırmızı maymun:** Erkeklik organı, penis(a.g.e. 98); **kırmızı yumurta:** İmkânsız bir şey ya da iş. Çok değerli az bulunur. “Gören de kırmızı yumurta yaptım sanır. Ne lan altı üstü bir aptal oğlan yaptı.”(a.g.e. 98); **kırmızılı:** Bakire kadın. 2 ilk kez cinsel ilişkiye girip bekâret zarı yırtılan kadın((a.g.e. 98); **cart kızart:** Çok uzaktan bile görünebilen kırmızı renk (a.g.e. 98).

1.1 Mavi¹¹

“Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi” (Türkçe Sözlük, 2011:1636) şeklinde tanımlanan mavi renk duygusallığı, huzuru, özgürlüğü çağrıştırmaktadır. Nazara karşı koruyucu bir özelliğe sahip olduğu da bilinmektedir. Gökyüzü, su ve denizlerin, aynı zamanda sonsuzluk anlamını da üstlenen bu renk, dini inancı da artıran bir özelliğe sahiptir. Bu sebeple cami ve kiliselerin vitraylarında bu renk kullanılır (Halse, 1978: 27-34). Argoda ise yine uyuşturucu anlamında karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra okuldan çıkarılmak ve kovulmak anlamlarını da yüklediği görülmektedir. **Mavi:** Bk. kuleli; **mavi asit:**

¹¹Aktunç,2001:211.

(Ar.. mai; Fr. Acide) Uyuşturucu madde, LDS, lizerjik asit dietilamit. (mavi cennet de denir.); **mavi kâğıt almak:** (Ar. mai; Fars kağıztürk.) (Şöfor) İşveren taradından işten çıkarılmak, kovulmak. (Öğrenci) Okuldan çıkarılmak, kovulmak. (Püsküllüoğlu, 2012:133), (Develioğlu:1941:155); **mavi kâğıt vermek:** (Ar. mai; Fars.; Türk.) (İşveren) şöforünü işten çıkarmak, kovmak. Kovulmak (Okul yönetimi) Öğrenciyi okuldan atmak; **mavi Kuş:** (Ar.. mai; Türk.) Barbitürat türü uyuşturucu; **mavi rüya:** Morfin türü uyuşturucu. Mavi rüya ilacı diye de söylenir; **mavi zarbo:** (Ar. -Çing?) Belediye zabıtası belediye zabıta memuru: aracını yemiştir er yerin mavi zarbolar.Ayr. bk. zarbo zarvo; **mavi asit ile mavi cennet:** Bir çeşit uyuşturucu madde. LSD (Ersoylu, 2010).

1.2 Mor¹²

“Kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı” (Türkçe Sözlük, 2011:1696) olarak tanımlanmaktadır. Ağırbaşlılık, zenginlik, saygı, asalet, kudret, soyluluk, kibir, saygınlık, huzur ve içe dönüklük gibi anlamlar da üstlenmektedir. Kararsız ve bozuk bir ruh halini, kendini beğenmişliği ve sabırsızlığı da ifade etmektedir (Sun, Sun, 1994: 54). Çekinmez (2010) mor rengin, sevginin ve nefretin simgesi olduğunu yaratıcı ve farklı yapıdaki kimseler tarafından da kullanıldığını ifade etmiştir. Bu rengin Japonya’da zenginlik, imtiyaz, Mısır’da erdem ve inanç, Brezilya’da ölüm, Batı’da kraliyet, Doğu’da ise zenginliği ve refahı simgelediği belirtilmektedir.

Argoya baktığımızda para, uyuşturucu ve utanma anlamını ifade ettiği görülmektedir. **Mor:** Elli liralık kâğıt para. Bin liralık banknot. Morfin. Mavi ispirto boyalı ispirto cilacı ispirtosu. Ayr. bk. menekşe; **mor etmek:** Utandırmak utanılacak duruma sokmak; **mor olmak:** Mahçup olmak utanç verici bir duruma düşmek.

1.3 Sarı¹³

“Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi ” (Türkçe Sözlük, 2011:2035) olan sarı renk Türk toplumunda paraların isimlendirilmesinde sıkça kullanılmıştır. Altın değerindekilere sarı, gümüş değerindekilere beyaz ve bakır değerindeki paraları da kırmızı olarak göstermek yaygın bir kullanım haline gelmiştir. Simgesel olarak güneş ışığını hatırlatan bu renk bu yüzden altının, güneşin rengidir. Uçar’a (2004:52-53) göre Eski Mısır’da sarı, gözden düşme, kıskançlık ve utancı temsil ederken Çin’de saltanatı ve sarayı da simgediği görülmektedir. Çin’de sarının krallık ve saltanat rengi olmasının nedeni, Çin hükümdarlarının cennetin merkezinde oturduğuna inanılmasından kaynaklanmaktadır. “Türklerde ise sarı renk, dünya

¹²Püsküllüoğlu, 2012:136 ; Aktunç,2001: 216; Develioğlu,1941: 158.

¹³Aktunç, 2001:254; Püsküllüoğlu, 2012: 159.

merkezinin sembolü olarak görülmüştür. Hayır ilahı Ülgen'in altın kapılı sarayı ve altın tahtı, Türklerde hep sarı renk ile ifade edilmiş ve Ülgen'in tahtı nasıl devletin, ülkenin ve dünyanın merkezinde olarak algılanmış ise, tıpkı onun gibi sarı renk de dünyanın merkezinde sembol rengi olmuştur" (Genç, 1997: 31). Mutluluk, neşe ve coşkunun rengi olarak da tanımlanan bu renk sıcaklık ve enerji içinde kullanılmaktadır. Argodaki kullanımlarına bakıldığında birkaç kullanımda para diğer anlamlarda ise yine uyuşturucu madde anlamındaki kullanımlarının yaygın olduğu tespit edilmektedir. **Sarı:** Esrar. Barbitürat türü uyuşturucu madde; **sarı:** Paralı, para tutan, kalantor adam."Dıragon mu dersin, Sarı mı? "kıyafetine bakarsan sarıya benzer" "sarıca mı idi kokoz mu idi?" "Sarıca idi galiba!" (Kaygıl, 2019: 76); **sarı bomba:** (Türk-İtal.) Barbitürat türü uyuşturucu madde uyuşturucu ilaç Nembutal: Şimdi bir talebe gelecek ki kodein var o kızarmış damarlarında ve san bomba (Hulki Aktunç Galatah Bir Yar). Şapkalı sarı bombayı atmış kıyak kafayla paldır küldür konuşuyor. (Ahmet ÇakalSerseriler Arasında). - Nedir sarı bomba?-O çok özel bir hap. Kapsül içinde (Özcan Ercan Bu Çocuklara Yazık); **sarı kız:**1 altın Lira. Yüz yirmi papele bir sarıkız. (Küflü Malama, oski). Esrar, nefes, ot (Develioğlu, 1941:181); **sarı kız:** Esrarın en iyisi, en halisi.(Kaygıl, 2019: 76); **sarı ceket:** (Türk.- İtal. giachetta)Barbitürat türü uyuşturucu madde ya da ilaç. SARI YELEK diye de söylenir; **sarı dünya:** (Türk.-Ar.) Esrar. Uyuşturucu madde olarak kullanılan esrar. Sarıkız. Uyuşturucu madde olarak kullanılan esrar yüksek nitelikli esrar: Birinci nevi ince elekten geçirilmiştir adı Sarı-kız yahut Fino dur.(Vasıf Hiç Esrar Üzerine Notlar); sarı melek: (Türk. - Ar.) Uyuşturucu madde olarak kullanılan esrar; **sarı kanaryalar:** Fenerbahçe Futbol Kulübü, oyuncular ve yandaşları; **sarı çıyan:** Çıyana benzeyen sarı adam: Şu sarı çıyandan hiç fenalık ummazken o da bak neler yaptı (Halit, 1934:169); **sarı melek:** Esrar (Ersoylu, 2010:253) ; **sarı yelek:** Barbitürat türünden olan bir uyuşturucu madde (a.g.e253); **sarı papatya:** Genç ve sarışın kız çocuğu (Bingölçe, 2001:160).

1.4 Yeşil¹⁴

Bu renk için ilk akla gelen şüphesiz bitki, orman ve ağaç göstergelerini simgeleyen doğadır. Zaten tanım olarak da "sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk" (Türkçe Sözlük, 2011:2582) şeklinde sözlüklerde yerini almaktadır. Bahar ve canlılığın rengi olarak gösterilen bu renk Batıda umudu, umutlu olmayı simgelemektedir (Kreitler, Kreitler, 1972). Din, ebediyet ve iman simgesi (Akkın, Eğrilmez, Afrashi, 2004: 33, 274- 282) olarak doğayı, verimliliği, doğurganlığı, tazeliği, huzuru ve cenneti temsil

¹⁴Püsküllüoğlu , 2012: 190; Aktunç, 2001: 309; Develioğlu, 1941: 208.

etmektedir. Argo kullanımı ise para, arzu duymak, gevezelik anlamalarında sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir. **Yeşil:** Amerikan para birimi dolar. 1 dolar. Yüz liralık kayme 100 TL. On bin liralık banknot. Elli bin liralık banknot: -At bir anne parası yeşil olsun! (Nazım Alpman Çingeneler) İyi hoş olumlu; **yeşilden gitmek:**(İşler) İyi olmak olumlu gitmek; **yeşillenmek:**(Bir nesneye) Arzu duymak (bir nesneyi) istediğini belli etmek. (Birisine) Sevgi, aşk cinsel istek duymak bu isteği belli etmek: K. İsmail -Aşna fiş -ne işte paşam. Beyzade Samurkaş İri -niye yeşilleniyo ben de Katinko'ya yeşilleniyo. (Haldun Taner Sersem Kocanın Kurnaz Karısı). D. Ali -Ha bu ihtiyar Goncagül'e de mi yeşillendi? (Oktay Arayıcı Rumuz Goncagül) Hattı sebz -i ruhunla eğlenirim Hıdır Ağazade -yim yeşillenirim (Hıdır Ağazade Sait Bey, şiir); **yeşillik:** Gevezelik boş söz: Şimdi bu yeşillikleri bırakıp saadet ablaya gelelim Hulki Aktunç İtiraf -Nağmeler); **yeşillik olsun:** Çeşit olsun fazladan ilave olarak bulunsun anlamında söylenir: - Bu da ne? Likör istememiştik. -Maksat yeşillik olsun abi; **yeşil paçaroz:**Amerikan para birimi dolar. Ayr. bk.PAÇARÖZ; **yeşillen:** Bir şeyi arzu etmek, istemek, başkasının malına sahip çıkmaya çalışmak; bir kıza ve kadına istekle, kötü gözle bakmak, cinsel isteğini sezdirerek başkanı çıkarmaya çalışmak (Ersoylu, 2010: 46); **yeşerti:** Hevesli ve aşırı heyecanlı kişi (Bingölçe, 200: 76); **yeşertmek:** Bir kimseye ümit vermek. “Sen de çocuğu çok yeşerttin şekerim.”; **yeşil salataya doğramak:** Haksızlık ederek bir kişiyi kötü duruma düşürmek. “Hüsamettin'i o beğenmediğin bücür Ayşe yeşil salataya doğramıştı”(a.g.e 76); **yeşil yeşil kusmak:** Çok bunalmak bezmek. Bir kimse ile ilgili olarak asıl düşüncelerini açıklamak (a.g.e 76); **yeşilade feribotu:** Çok şişmam kadın (a.g.e 76), **yeşilden yemek:** Aptal saf kimseyi kullanmak (a.g.e 76).

1.5 Çok Kullanılmayan Ama Sözlüklerde Yer Alan Renkler

Laci: Lacivert; (erkek için)takım elbise, lacivert renkli giyecek (Ersoylu, 2010:275); **Alageyik:** İhanete uğramış erkek, karısı veya veya yakın ilişki içinde bulunduğu kadın tarafından aldatılan kimse; boynuzlu. (a.g.e279); **(çevizin yeşil kabuğu) Mavra:** (Yun. mavrostan?) Gevezelik boş söz: “Mavrayı kesip motoru da rölantiden stopa getirelim anacım...” (Kemal Gökhan Gürses Aydınlarla Zontaların Savaşı). (Ali Püsküllüoğlu, 2012: 133), (Hulki Aktunç, 2001:211).

SONUÇ

Türk kültüründe renk, çok zengin bir yapıya sahip olma özelliğiyle geçmişten günümüze hayatın ayrılmaz bir parçası olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. İnsanların düşüncelerini açıklamada, sanatın yaratıcılığını ortaya çıkarmada ve simge olarak bir ifade aracı olarak kullanılmıştır. Toplumlar ve bireyler günlük yaşantılarında mutluluklarını, isteklerini,

arzularını hatta üzüntülerini renkleri kullanarak ifade etmeye çalışmaktadırlar. Ancak renkler sadece şimdi değil toplumların kültürlerine bakıldığında eski çağlardan bu güne kadar önemli bir sembol olarak dile ve kültüre yerleşmiştir. Kimi zaman yönleri ifade etmek için kimi zamansa milli duyguları yansıtmak için kullanıldığı bir gerçektir. Ancak her ne kadar renkler kültürden kültüre farklı algılama ve çağrışımlara sebep olsa da sembolik anlamlarla toplumların ve bireylerin yaşamlarında önemli rol oynadıkları açıktır. Örneğin matem renginin genel olarak siyah olmasının yanı sıra Mısır'da sarı, Çin'de beyaz, İran'da mavi, Tayvan'da mor, Güney Afrika'da kırmızı, şeklinde görülmesi (Cha, Livo, 2000: 86) kültürel özelliklerin yansıtılmasıyla ilgili olmaktadır. Argo sözlüklerin taranması sonucu karşımıza çıkan renklerde aşağıdaki özelliklerin ön planda olduğu görülmüştür:

- a) Özellikle “ak tozun” eroin anlamında kullanılması burada dikkat çekicidir. Dış renk özelliğine göre arılık, beyazlık kılıfı kullanılarak masumiyet anlamı yüklenmeye çalışılmaktadır. Argoda korku, ifade yetersizliği, hainlik ve doğruyu yanlışla karıştırma gibi anlamlar da üstlendiği görülmektedir.
- b) Püsküllüoğlu (2012: 37) ve Aktunç (2001: 56) “beyaz” kelimesinin özellikle eroin ve eroinle ilgili konular için kullanıldığına işaret etmektedir.
- c) Kara sözcüğü argoda yine beyaz sözcüğü gibi eroin anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamın yanı sıra yine olumsuz ve karamsal anlamlar ifade etmektedir.
- d) Argoya bakıldığında siyah; afyon, esrar, keyif (Püsküllüoğlu,2012) anlamında beyaz sözcüğü gibi olumsuz bir anlamda karşımıza çıkmaktadır.
- e) Kırmızı renk için argoya bakıldığında genellikle cinsellikle ilgili kullanımlar dikkat çekicidir.
- f) Mavi renk argoda yine uyuşturucu anlamında karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra okuldan çıkarılmak ve kovulmak anlamlarını da üstlendiği görülmektedir.
- g) Mor argoda para, uyuşturucu ve utanma anlamını ifade etmektedir.
- h) Sarı rengin kullanımlarına bakıldığında birkaç kullanımda para, diğer anlamlarda ise yine uyuşturucu madde anlamındaki kullanımlarının yaygın olduğu tespit edilmektedir.
- i) Yeşil rengin, argo kullanımında para, arzu duymak, gevezelik şeklinde sıkça kullanıldığı tespit edilmiştir.
- j) Çok kullanılmayan ama sözlüklerde yer alan renkler ise “Laci: Lacivert”, “Alageyik”, “(çevizin yeşil kabuğu) Mavra” olarak kullanılmaktadır.

Genel itibarıyla argoda renklerin uyuşturucu maddeleri simgelemesi dikkat çekicidir. Bu kullanımlarının yanı sıra diğer anlamları da çok olumlu çağrışımlara yol açmamaktadır. Argoda bireylerin ve toplumların duygu ve düşüncelerine tercüman olmaya çalışan renkler bazen genel çağrışımlara göre bazen de değişik anlamlar kazandırılarak kullanım değeri taşımaktadır. Neşet Ertaş'ın ifade ettiği gibi “cahildim dünyanın rengine kandım” ifadeleriyle argoda kullanılan renklerin adlandırılmasında ve renk algısında duyguların dile yansıtılması tanımlanmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akengin, Gültekin; Arslan, Aypek Asuman; Özen, Yayçılı A. Çisem (2017). “Logo Tasarımında Renk”. İdil Dergisi, 6 (31), s.1077-1088.
- Aktunç, Hulki (2001). Büyük Argo Sözlüğü. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ambrose, Gavin; Haris, Paul (2003). The Fundamentals of Creative Design. Switzerland: Ava Publishing.
- Bayat, Fuzuli (2007). Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi). Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Bell, Allan; Sharmab, Devyani; Britain, David (2016). “Labov in sociolinguistics: An introduction”. Journal of Sociolinguistics 20/4, ss. 399–408.
- Bernstein, Basil (1981). Studien zur sprachlichen Sozialisation. Berlin: Ullstein.
- Bingölçe, Filiz (2001). Kadın Argosu Sözlüğü. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cahen, Claude (2002). Osmanlılardan Önce Anadolu. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cha, Dia; Livo, J. Norma (2000). Teaching with Folk Stories of the Hmong. Amerika: Libraries Unlimited.
- Çekinmez, Vural (2010). Farklı Kültürlerde Renklerin Anlamları. 22.05.2019 tarihinde C:/Users/turabezgi/Downloads/dokculturandcolor02082010.pdf adresinden alınmıştır.
- Develioğlu, Ferit (1941). Türk Argo Sözlüğü. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Divitçioğlu, Sencer (1987). Kök Türkler (Kut, Küç ve Ülög). İstanbul: Ada Yayınları.
- Ersoy, Necmettin (1990). Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene. İstanbul: Ersoy Yayın.
- Ersoylu, Halil (2010). Türk Argosu. İstanbul: Ötüken.

- Finley, Victoria (2007). Renkler Boya kutusunda Yolculuklar, (Türkçesi: Kudret Emiroğlu). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Genç, Reşat (1997). Türk İnanışlarında Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gherbrant, Alain; Chevalier, Jean (1996). Dictionary of Symbols. İngiltere: Penguin Books.
- Halit, Mehmet (1934). İstanbul Argosu ve Halk Tabirleri. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Halse, Albert. O. (1978). The Use of Color Interiors. 2. Baskı. New York: McGraw-Hill.
- Kaygıl, Osman Cemal (2019). Argo Lugatı. İstanbul: İndie.
- Knuf, Joachim (1988), Unsere Welt der Farben – Symbole zwischen Natur und Kultur. Köln: DuMont Reiseverlag.
- Kocasavaş, Yıldız (2019). “*Argoda Çocuk*”. 5. Uluslararası Medeniyet Kongresi tam metin kitabı, 12-14 Nisan. Ankara: İksad.
- Kreitler, Hans ve Kreitler, Shulamith (1972). Psychology of the Arts. Durham NC.: Duke University Press,
- Küçük, Salim (2010). “*Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı*”. Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 54, 185-210.
- Okcu, Abdulmecit (2007). “*Kuran’da Renkler*”. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 28, Erzurum.
- Ögel, Bahaeddin (1991). Türk Kültürüne Giriş, c. VI. Ankara: Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (1998). Türk Mitolojisi. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdemir, Tülay (2005). “*Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler*”. Ç.ÜSosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), ss. 391-402.
- Öztuna, H. Y. (2007). “*Temel Tasarım Öğeleri-Renk*”. Grafik Tasarım-Görsel İletişim Kültürü Dergisi, 8, 88-91.
- Püsküllüoğlu, Ali (2012). Türkçenin Argo Sözlüğü. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Rayman, Hayrettin (2003). “*Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler*”. Milli Folklor Dergisi, Yıl 14, Sayı 53.

Sun, Howard; Sun, Dorothy (1994). Renginizi Tanıyın, İstanbul: Arıtan Yayınevi.

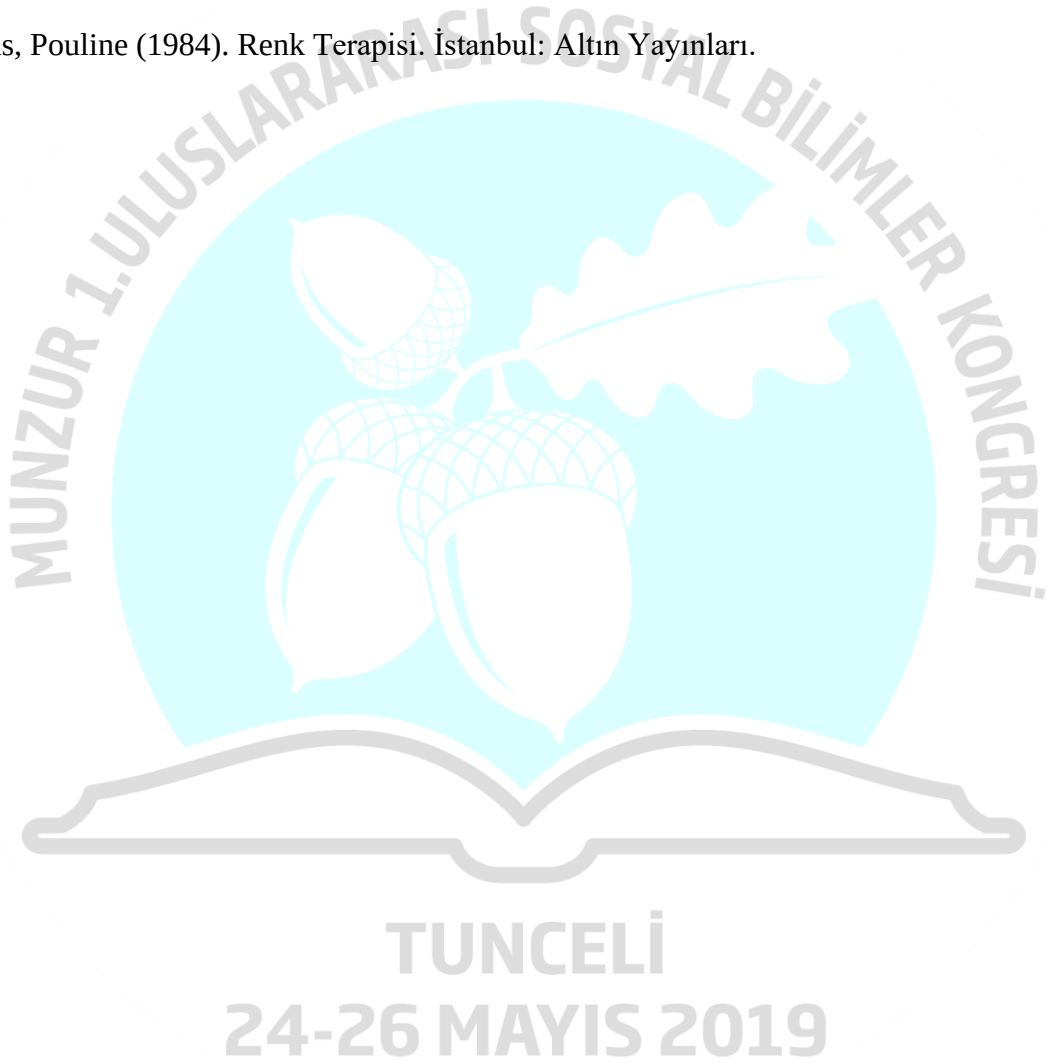
Topçu, Nazmiye (2001) “*Fransızca ve Türkçe renk adları içeren deyimlerin karşılaştırmalı incelenmesi*”. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 20, s.131 – 140.

Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, Tevfik Fikret (2004). Görsel İletişim ve Grafik Tasarım. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Vardar, Berke (2001). Dilbilim Yazıları. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Willins, Pouline (1984). Renk Terapisi. İstanbul: Altın Yayınları.

DEVELOPMENT LEVEL OF SPORTS SECTOR IN JORDAN**Shahed ABOUL HOSN**

MDs Jordan University

ABSTRACT

The first sports club was opened in 1929, after 15 years the Universal Sports Federation was founded. The Olympic Committee of Jordan was established in 1957 and recognized by the IOC in 1963. Jordan's athletes won no prizes at the Olympics. The issues of sports are managed by the Ministry of Culture and Youth, where in 1984 the Department of Sports was established. In 1987, the Law on Youth was adopted, contributing to a more active sports activity; The number of members of sports societies and organizations increased from 20 thousand to 80 thousand people.

In 1995, the sports department was created in the structure of the royal administration. In 2006, Princess Haya Bint Al-Hussein (in 1993 recognized as the athlete of the year in Jordan) was elected President of the International Equestrian Federation. The promotion and development of sports in the country is promoted by major international competitions in various sports (including the Fencing World Cup in Aqaba, 2004; the 17th Asian Athletics Championship in Amman, 2007; only about 500 athletes from 33 countries). Jordan's youth national football team participated in the World Cup in Canada (2007).

Keywords: Sport, Olympic, Jordan

AZERBAYCAN-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ***Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA**

Kırıkkale Üniversitesi

Shamsi Rzali

Bursa Uludağ Üniversitesi

ÖZET

Sovyet sonrası dönemde bağımsız bir devlet olarak yeniden tarih sahnesine çıkmış olan Azerbaycan dünya ile doğrudan ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında, Karabağ Savaşı nedeniyle bağımsız bir ulus devlet olma yolunda zor günler geçiren ülke, ancak 1990'ların ortalarında ekonomik, diplomatik ve politik istikrarı yakalayabilmiştir.

Azerbaycan'ın hem Karabağ Savaşı'nın yaralarını sarmak hem siyasal istikrara kavuşmak hem de bağımsız bir devlet olarak ekonomik sorunların üstesinden gelmek için dış politikada farklı alternatiflere yönelmesi bu döneme tekabül etmektedir. Rusya, İran, Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği arasında ülkenin kurmaya çalıştığı denge arayışında önemli alternatiflerden birisi Avrupa Birliği olmuştur.

Avrupa Birliği ile ilişkileri, Azerbaycan için hem AGİT altındaki MINSK heyeti bağlamında en önemli sorunlardan birisi olan Karabağ Sorununun çözümünde bir umut, hem enerji sektörünü ayağa kaldırmak için ihtiyaç duyulan olan fonlar için büyük bir kaynak hem de dış ticaret ilişkilerini geliştirmek için imkanlar sunan bir ekonomik merkez olma bakımından fevkalade önemli olmuştur.

Bu çalışmada, Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile ilişkileri, siyasi, ekonomik ve diplomatik düzlemelerde ele alınıp değerlendirilecektir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin Azerbaycan için ekonomik, politik ve diplomatik açılardan bir alternatif merkez olup olamayacağı tartışılacaktır. Temel iddiamız, Sovyet sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin alternatif enerji tedariki bakımından ve Sovyet sonrası dönemde Kafkasya'da ekonomik ve politik nüfuz kurma amacını gerçekleştirme politikaları açısından Azerbaycan'ın en önemli aktör olduğudur. Aynı şekilde,

* Bu çalışma, Mehmet Dikkaya danışmanlığında ve Shamsi Rzali tarafından hazırlanarak Kırıkkale Üniversitesi İktisat abd bünyesinde 2019'da kabul edilen "Enerji Arz Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Azerbaycan ilişkileri" başlıklı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünün geliştirilerek güncelleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Avrupa Birliği'nin Azerbaycan için, hem Rusya ve İran'a alternatif politik bir güç merkezi olduğu ve Azerbaycan için ticari ve finansal fırsatlar sunma bakımından önemli bir seçeneği oluşturduğu da bu çalışmanın ilgi alanlarından birisi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Avrupa Birliği, Karabağ, Enerji, Boru Hatları

GİRİŞ

Bağımsız bir devlet olarak 1990'ların başında yeniden tarih sahnesine çıkan Azerbaycan, küresel bağımsız politikalar belirlemeye başlamıştır. Karabağ Savaşı nedeniyle 1988-1992 yılları arasında yaşanan politik ve ekonomik sorunlar ülkenin bağımsız bir ulus devlet olma yolunda zor günler geçirmesine neden olmuştur. Haydar Aliyev'in Ekim 1993'te iktidara gelmesinin ardından, doğu-batı ve kuzey-güney hattında çok vektörlü bir dış politika izlemeye başlayan Azerbaycan, bu yıllardan itibaren ekonomik, diplomatik ve politik istikrara ulaşmayı başarmıştır. Bu alanda kaydedilen onca pozitif gelişmeye rağmen, halen ülke topraklarının yaklaşık %20'sinin kaybedildiği anlamına gelen Karabağ sorunu çözümlenebilmiş değildir.

Bununla beraber, Azerbaycan'ın hem Karabağ Savaşı'nın ardından istikrara kavuşmak ve küresel bağlar inşa etmek için dış politikada alternatifleri artırma ihtiyacı bu dönemde daha keskinleşmiştir. Denge politikası izlenmesi gereken bölgesel güçler olarak Rusya, İran ve Türkiye ile küresel bağlar inşa etmek zorunda olduğu ABD ve Avrupa Birliği politikalarını yeniden gözden geçirmiştir. Bu politikanın önemli alternatiflerden birisi ise o yıllarda güçlü bir bölgesel entegrasyona doğru hızla evrilme sürecini yaşayan Avrupa Birliği olmuştur.

Avrupa Birliği'nin Azerbaycan için önemi, Karabağ Sorununa çözüm geliştirmek için AGİT nezdinde kurulan MINSK heyetinde Fransa'nın mevcudiyeti ile ilgilidir. Diğer yandan AB üyesi ülkelerin büyük enerji devlerinin, ülkenin en büyük umudu olan petrol sanayiini ayağa kaldırmak için gerekli altyapıya sahip olduğu gerçeği de Azerbaycan'ın Avrupa ile yaklaştırmıştır. Son tahlilde doğrudan yatırım bağlantılarına ilave olarak güçlü ticari bağların kurulmasına olan ihtiyaç ile pekiştirilmiş olan bu durum Azerbaycan ve Avrupa Birliği ülkelerini iyice yaklaştırmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde Azerbaycan'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerinin teorik ve tarihsel arka planı üzerinden ikili ilişkilerin analizi yapıldıktan sonra siyasi ve ekonomik faktörler masaya yatırılacaktır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin Azerbaycan için ekonomik, politik ve diplomasi açısından vazgeçilmez alternatif bir merkez olarak varlığını sürdürdüğü tezi mercek

altına alınacaktır. Gerçekten Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği'nin Kafkasya'daki en önemli ekonomik ve siyasi partnerinin Azerbaycan olduğu değerlendirilecektir. Benzer şekilde bu tarihin kaydettiği en önemli bölgesel entegrasyonun hem kurumsal hem de tek tek üye ülkeler nezdinde Azerbaycan için Rusya ve İran karşısında ABD'nin ardından en önemli dengeleyici unsur olduğu değerlendirilecektir. Bu eksenle Azerbaycan-Avrupa Birliği ilişkilerinin, özellikle enerji(k) yönü üzerinden nedensellik ilişkileri kurulmaya çalışılacaktır.

1. TEORİK VE TARİHSEL ARKA PLAN

Sovyet sisteminin dağılmaya başladığı 1990'lardan itibaren geniş bir coğrafyada sosyalizmin alternatif bir ekonomik ve politik sistem olarak öneminin gittikçe azaldığı ve bunun yerini kapitalizmin (veya bunun yumuşatılmış versiyonu olarak serbest piyasa ekonomisinin) bütün kurum ve kurallarıyla almaya başladığı görülmüştür. Bu, Sovyet sonrası coğrafyada ortaya çıkan bağımsız cumhuriyetlerin, Batı tipi kurumsal bir yapılanmaya doğru evrilerek piyasa ekonomisi ve demokratik kurumların inşası için alt yapı oluşturmaya başladığı dönemdir. Bu bağlamda, sosyalist kurumların tasfiyesi ve sosyalist ekonomik bağların zayıflayarak serbest ticaretin gereği olan küresel ticari ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir.

İktidarın 1993 yılı başında fiilen el değiştirdiği tek eski Sovyet cumhuriyeti olarak Azerbaycan, Rusya ile olan bağımlılık ilişkilerini azaltmaya çalışırken, Ermenistan'la uzun süre devam eden savaşın bariz etkisiyle ekonomik sorunların ağırlaşması nedeniyle “kaotik” özellikleri ağır basan bir ekonomik geçiş tecrübesi yaşamıştır. Bu dönemde, diğer benzer ülkelerde de aşağı yukarı benzer şekilde vaki olduğu gibi, Azerbaycan'da siyasal ve ekonomik dönüşüm, Sovyet döneminden bu yana iktidarı ellerinde tutan lider ve kadrolar tarafından gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bağımsızlığın ilanından sonra demokrasiye olan taleplerin daha çok arttığı ve uluslararası planda bu taleplerin desteklendiği görülmüştür (İncioğlu, 1994: 109-14).

Bu ekonomik ve politik geçiş, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve ticareti serbestleştiren anlaşma ve kurumların küresel çapta desteği ile ABD, Avrupa Birliği gibi küresel nüfuz yeteneğine sahip ülke ve bölgesel kurumların etkin desteklerinin varlığını gerektirmiştir. Eski sosyalist ülkelerde ve bunlardan birisi olarak Azerbaycan'da demokratik kurumlar piyasa ekonomisi kuralları ile inşa edilmeye çalışılırken genellikle totaliter yanları ağır basan eski Sovyet yöneticilerinin yeni siyasal elitler olarak sahne almaya başlaması, yeni rejimlerin hibrit (karma) bir yapıda ortaya çıkmasına neden olmuştur. Azerbaycan da bu karma

rejimlerden birisi olarak 1993'te Haydar Aliyev'in iktidarı ile demokratik kurumlarla birlikte siyasi özgürlüklerin kontrol edildiği bir yönetim biçimine evrilmiştir.

Ülkenin sahip olduğu büyük enerji rezervleri, küresel ve bölgesel güçlerin demokratikleşme ve piyasa ekonomisinin inşası konusunda yeterli derecede etkin ol(a)mamasına neden olan faktörlerden birisi olmuştur. Buna rağmen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na ve Avrupa'nın diğer bölgesel kurumlarına üyelik ile çok taraflı bir gelişmenin uzun vadede ortaya çıkması umut edilmiştir.

2. SİYASİ İLİŞKİLER

Sovyetler Birliği dağılmadan önce AB'nin Güney Kafkasya politikası yoktur ve bölge Sovyetler Birliği politikaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sovyetlerin çöküşünden sonra 31 Aralık 1991'de AB, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımış, 1992'den itibaren diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu dönemde AB politikalarının Güney Kafkasya'ya yönelik iki temel hedefi olmuştur. Bunlar; eski Sovyet coğrafyasında bağımsızlığını yeni kazanmış cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını sürdürmesi ve geçiş ekonomilerine siyasi, ekonomik, teknik ve sosyal yardımların sağlanmasıdır (Ahmedov ve Ener 2015: 88).

Avrupa Birliği, 1999'a kadar yoğun politik gündemi nedeniyle siyasi alanda Güney Kafkasya ve Azerbaycan'la yakından ilgilenememiş ve 1996'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'la ayrı ayrı *Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması* imzalamıştır. 1999'dan itibaren bu anlaşmalar yürürlüğe girmiştir (Oktay, 2015: 89).

Avrupa Birliği'nin 2006'dan itibaren sürdürdüğü çok boyutlu Komşuluk Politikasının bileşenleri bağlamında, yeterli ilerleme sağlanamayan insan hakları ve siyasal haklar bağlamından uzaklaşarak enerji alanında yoğunlaşmıştır. Arap baharının yaratmış olduğu türbülansın da son dönemde siyasi haklar konularında ilerleme sağlanamamasında etkili olduğu söylenebilir. Nitekim AB ile Azerbaycan arasında 1999'da imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasına ilave olarak kabul edilen eylem planının 10 önceliği arasında ilk sırada enerji ve Karabağ sorunu gelmektedir. İkinci ve üçüncü sırada yer alan demokratikleşme ve insan hakları konusundaki eylem planları konularında önemli bir iş birliği yaşandığı söylenemez (Open Society, 2012).

Azerbaycan ise, Rusya etkisini azaltmak için özellikle NATO ittifakı ve AB ile iş birliğine önem vermektedir. Bu iş birliği, Azerbaycan ulusal güvenliğinin önemli parametrelerinden olan enerji koridorlarının güvenliğini ve enerji kaynaklarının taşınmasını sağlamayı

amaçlamaktadır. Azerbaycan enerji kaynakları, kendisi için olduğu kadar AB ve NATO için de önemlidir. Zira enerji arz haritası uluslararası hale gelmiştir. Çoğu AB üyesinin aynı zamanda NATO üyesi de olduğu dikkate alındığında enerji güvenliği, bu iki organizasyon tarafından ortak bir girişimde ele alınan bir mesele olarak ortaya çıkabilir (Korkut ve Preljevic, 2017).

Nitekim Kosova'daki NATO gücünde Türk askerleri yanında Azerbaycan askerleri de görev yapmıştır. 2004'ten itibaren Azerbaycan Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighbourhood Policy) kapsamına alınmış, Ermenistan ve Gürcistan gibi diğer Güney Kafkasya ülkeleri ile birlikte ikili ilişkilerini bu program çerçevesinde geliştirmeye çalışmıştır. Her üç ülke ile 14 Kasım 2006 tarihinde eylem planları kabul edilmiştir. AB-Azerbaycan ilişkilerinin öncelikleri ise Azerbaycan Strateji Belgesinde açıklanmış ve yardımların finansmanının ENPI (European Neighbourhood Policy Instrument) kapsamında olmasına karar verilmiştir. AB'nin Azerbaycan'la olan siyasi ilişkilerinin temel amacı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması ve Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ekonomik entegrasyon ve derin siyasi işbirliğine götürecek olan ilişkileri sürekli olarak geliştirmektir (Şahbazov, 2015: 134).

Güney Kafkasya ülkelerinin Komşuluk Politikası'na dahil edilmesinin birçok sebepleri mevcuttur. 2004'te yaşanan en büyük genişleme sürecinden sonra AB kendi entegrasyonunu güçlendirse de yeni komşu olduğu bölgelerde dondurulmuş çatışmalar, illegal göç potansiyeli, çatışma alanlarının mevcudiyeti AB tarafından ciddi güvenlik riskleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle AB kendi çevresinde çatışma alanlarını azaltmak ve güvenlik çemberi oluşturmak amacıyla 16 ülkeyi Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına almıştır. 2003'te kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesinde de ilgili sorunsallara dikkat çekilmiş ve AB'nin yakında komşusu haline gelecek olan Güney Kafkasya ülkeleri ile iş birliğini artırmanın gerekliliği vurgulanmıştır (Oktay, 2015: 80).

Dolayısıyla AB'nin Avrupa Komşuluk Politikası kapsamına Azerbaycan'ı dahil eden iki en önemli unsur vardır. Bunlardan birincisi güvenlik sorunlarının kapsamına giren yasadışı göç, yasadışı ticaret ve sınır sorunları; ikincisi ise enerji sorunlarıdır (Samur, 2009: 174). Bu sorunların üstesinden gelmek için ilgili politika kapsamında uygulanan yöntem daha önce AB'ye dahil edilen ülkelerde yaşanan süreçlerle aynıdır. Yani AB'ye kabul edilmeden önce Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinde yapılması gereken reformların aynısı Avrupa Komşuluk Politikası'na alınan ülkelere de istenmektedir (Oktay, 2015: 80-81). Ancak birincisinden farklı olarak ikincide AB'ye üyelik hakkı tanınmamakta ve ikili ilişkiler ülkelere göre belirlenerek daha iyi koordinasyon hedeflenmekte ve nisbeten daha esnek yapıda politikalar

sürdürülmek istenmektedir. Yani reformlara karşılık AB desteğini daha fazla alma garantisi edilmiştir (Samur, 2009: 171-172). Bu amaçla ülkelerle istişarelerden sonra eylem planları hazırlanmakta ve Ülke Strateji Belgeleri (Country Strategy Paper) hazırlanmaktadır. 2007-2010 dönemlerini kapsayan Ulusal Kalkınma Programında ise Azerbaycan'la ilgili olarak desteklenmesi gereken üç temel alan belirlenmiştir. Bunlar; Demokratik gelişim ve iyi yönetim, Sosyo-ekonomik reform ve yoksullukla mücadele ve Ulaştırma, enerji ve çevre alanlarında yapısal ve ekonomik reformlar için destek konularında yoğunlaşmaktadır. Son başlık altında AB, ulaştırma ve enerji sektörlerinde iç hukuki yapı ve iç piyasada reformlar için gerekli desteği sağlamayı da öncelikleri arasına almıştır (EEAS, 2007). Buradan anlaşılmaktadır ki, AB siyasal ve sosyal amaçlarına ilave olarak Azerbaycan için enerji(k) işbirliği konusuna özel bir önem vermektedir.

Bu destekleri sağlamak için AB'nin finansal aracı ENPI'dir (European Neighbourhood and Partnership Instrument). Daha esnek bir yapıya sahip olan ENPI TACIS'in yerini almış ve 2007-2013 tarihleri arasında 12 milyar dolar fon ayrılmıştır (Samur, 2009: 173). 2008'den günümüze kadar AB, Avrupa Komşuluk Politikası'nı güçlendiren bazı inisiyatifler de geliştirmiştir. Karadeniz Sinerjisi, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Doğu Ortaklığı inisiyatifleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu girişimlerin en temel özellikleri, Avrupa Komşuluk Politikası'nda olduğu gibi Doğu Ortaklığı ve Karadeniz Sinerjisi girişimlerinin her ikisine Ermenistan ve Azerbaycan birlikte dahil edilmesi, hukukun üstünlüğü, iyi yönetim, demokrasi ve bölgesel sorunlarda ülkeleri teşvik edecek desteklerin verilmesinin taahhüt edilmesidir (Aras, 2017: 100-101).

Avrupa Komşuluk Politikası girişimleri ve Doğu Ortaklığı İnisiyatifi Azerbaycan tarafından çok sempatik karşılanmamaktadır. Çünkü AB bu girişimlerle ülkelerin iç siyasi sistemini etkilemek istemekte ve siyasi istikrarı sağlamak yoluyla bölgeyle daha yakın ilişkiler kurmak istemektedir. Ekonomik alanda ise AB'nin ilgili girişimlerle sunduğu teklifler cazip değildir. Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olduğu taktirde ülkelerin Gümrük Birliği ve Serbest Ticaret Bölgesinin faydalarından yararlanacağı teklifi mevcuttur. Azerbaycan ise DTÖ üyesi değildir ve yakın gelecekte de bu örgüte üyelik beklenmemektedir (Qurbanov, 2017: 325). Bunun yanında Avrupa Komşuluk Politikası kapsamında öngörülen ekonomik reformların yapılması maliyetli ve uzun dönemli girişimler olduğundan, Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir (Oktay, 2015: 83). Doğu Ortaklığı girişimi üyelik hakkı ve güvenlik alanlarında garantilere sahip olmadığından bu girişime katılım anlaşması Azerbaycan tarafından imzalanmamış ve bunun yerine Stratejik Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması için AB ile

görüşmeler başlatılmıştır. Genel olarak Azerbaycan'ın dış politikasında en temel öncelik Dağlık Karabağ sorununun çözümüdür. Azerbaycan'ın dış ilişkilerini belirleyen en temel konu diğer ülkelerin, uluslararası kuruluş, örgüt ve yapılanmaların soruna yaklaşım biçimleridir. AB'nin bahsedilen girişimler seviyesinde Azerbaycan'a önerdiği ekonomik entegrasyonda da Dağlık Karabağ sorunu, siyasi bağımsızlık ve ekonomik verimlilik Azerbaycan'ın kırmızı çizgilerini oluşturmuştur (Qurbanov, 2017: 324).

AB'nin kendi güvenliğini sağlamlaştırmak amacıyla yaptığı girişimlerde yasadışı göç, silahlanma, örgütsel suçlar ve enerji güvenliği konularını yani kendi çıkarlarını ön planda tuttuğu için Doğu Ortaklığı girişimine dahil edilen ülkeler açısından olumsuz bir izlenime sahip olmuştur. Doğu Ortaklığı girişiminde karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de AB'ye üye ülkelerin girişime yaklaşım biçimleridir. Doğu Ortaklığı Polonya ve İsveç için öncelik olsa da diğer ülkeler için öncelik olmadığından inisiyatife kabul edilen ülkeler açısından da olumsuz örnek teşkil etmektedir (Paul, 2015: 78). AB'nin Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ı aynı şartlarla değerlendirmesi Azerbaycan tarafından kabul edilmemektedir. Sonuçta Azerbaycan, AB ile karşılıklı hedeflere dayanan ve çıkarların dar bir çerçevede tanımlandığı stratejik bir ilişkiyi çıkarlarına uygun görmektedir (Paul, 2015: 81). Azerbaycan tarafının savına göre her bir ülkenin kendi çıkarları mevcuttur ve AB ülkelerle ilgili politika geliştirirken bu çıkarları ön planda tutmak zorundadır. Azerbaycan'ın topraklarını işgal eden Ermenistan ile Azerbaycan'ın aynı şekilde değerlendirilmesi ve aynı politikanın her iki ülkeye karşı yürütülmesi Azerbaycan için kabul edilemez bir durumdur (Qurbanov, 2017: 326).

Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın AB ile ilişkilerine yaklaşım biçimleri de tamamen farklıdır. Gürcistan Doğu Ortaklığı ve AB ile ilişkilerini dikkate almak kaydıyla yaptığı reformları AB üyeliğine hazırlık süreci olarak değerlendirmektedir. Diğer taraftan AB'den gelecek olan ekonomik desteğe ihtiyacı vardır. Ermenistan ise Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığı nedeniyle Doğu Ortaklığı girişimine ekonomik perspektiften yaklaşmaktadır (Oktay, 2015: 89). Azerbaycan'ın yaklaşımı ise tamamen farklıdır. Gürcistan'dan farklı olarak Azerbaycan'ın AB'ye ve Avrasya Birliği tarzında herhangi bir örgüte üyelik gibi bir hedefi bulunmamaktadır. Ülkenin dış politikası İran, Rusya, Ermenistan arasında sıkışan jeopolitik konumu ve güvenlik tehditleri algılaması çerçevesinde şekillenmektedir (Paul, 2015: 80). Bunun yanında zengin enerji rezervleri nedeniyle AB'den gelecek olan ekonomik yardımlara ihtiyacı yoktur. Bu nedenle Rusya ile olan ilişkiler AB ile ilişkilerden daha önemlidir. Buna göre AB'nin yumuşak gücünün Azerbaycan üzerinde ciddi bir etkisinin olmadığı aşikardır.

Azerbaycan ve AB siyasi ilişkilerinde birden çok sorun alanları bulunmaktadır. Bunlar Azerbaycan'ın iç dinamiklerinden kaynaklanan insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokratikleşme ve ekonomik reformlar alanlarında AB ile uyum içinde olmaması, ilgili alanlarda gelişmelerin yavaş olması ve AB'nin Dağlık Karabağ sorununa yaklaşım biçimidir.

AB, Dağlık Karabağ sorununa yaklaşımı AGİT Minsk Grubu çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak Minsk Grubu'nun 25 yılı aşkın süredir görüşmelerde bir başarı sağlamaması da Azerbaycan tarafından ciddi eleştirilere neden olmakta ve askeri çatışma riskini her geçen gün artırmaktadır. AB Dağlık Karabağ sorununun barışçıl yollardan çözümünü istemekte bir nevi tarafsızlık politikasını sürdürmektedir. Ancak, AB'nin bu yaklaşımı sorunun çözümünde aktif rol almasını engellemekte ve etki alanlarını sınırlamaktadır (Paul, 2015: 82). AB 2013'e kadar Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'ı açıkça desteklese de daha sonralar bu desteğini azaltmıştır (Qurbanov, 2017: 346). AB'nin *ikili standartlarla* meseleye yaklaşımı Dağlık Karabağ sorununun çözümünde samimiyetsiz tavrının göstergesi olarak yorumlanmıştır. Nitekim, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde Azerbaycan'la ilgili hazırlanan faaliyet planında Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne vurgu yapılırsa da Ermenistan ile ilgili olarak kabul edilen faaliyet planında ise Dağlık Karabağ'da yaşayan halkların kendi kaderini belirleme haklarına (self-determination) saygılı olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında AB, Dağlık Karabağ'da yapılan seçimlerin geçerli olmadığını sürekli olarak beyan etmiş ve seçimleri tanımadığını açıklamıştır (Aras, 2017: 103).

Dağlık Karabağ'da çatışmalar güncelliğini korumaktadır. En son büyük çatışma 2-5 Nisan 2016'da yaşanmış ve bölgenin sıcak çatışmalara gebe olduğunu göstermiştir. Avrupa Birliği Dış İşleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından yapılan açıklamada AB yaklaşımını yansıtarak tarafları çatışmaları durdurmaya çağırılmış ve Minsk Grubu'nun çabalarını desteklediğini vurgulamıştır (EEAS, 2016).

Bilindiği gibi AB, Minsk Grubu'nda bağımsız bir oyuncu değildir. Bunun yerine görüşmeler Fransa'nın eş başkanlığı altında sürmektedir. AB'nin Minsk Grubu'nda bağımsız bir aktör olmaması da onun Dağlık Karabağ sorununda aktif rol almasını engellemektedir. Fransa'nın eş başkanlığının AB'ye devredilmesi ile birliğin etkisi artırılabilir. Ancak bu teklifin Fransa tarafından kabul edilebilir olmadığı da açıktır (Jenssen, 2012: 161-162). Ayrıca AB yetkilileri Fransa'nın birliği yeteri kadar bilgilendirdiğini söyleyerek böyle bir değişikliğe ihtiyaç olmadığını savunmaktadırlar. 2012'de Azerbaycan'ın taleplerine cevap olarak Avrupa Parlamentosu eş başkanlık yetkilerini AB'ye devretmeyi Fransa'ya teklif etmiştir. Ancak

Azerbaycan'ın bu taleplerini ısrarla sürdürmesinin Fransa tarafından olumsuz karşılanması riski de mevcuttur. Bu yöntemle Azerbaycan Fransa'daki Ermeni lobilerinin faaliyetlerini dengelemeyi de hedeflemektedir (Aras, 2017: 114).

AB ve Azerbaycan siyasi ilişkilerini incelediğimizde her iki taraftan kaynaklanan sorunlar olduğu görmekteyiz. Her iki tarafın da birbirine yaklaşımlarında çok fazla istekli olmadıkları da gözlemlenmektedir. Azerbaycan ve AB ikili ilişkilerinde temel dinamiğin enerji meseleleri olduğu açıktır. Yukarıda vurgulandığı üzere AB'nin yumuşak gücünün Azerbaycan üzerinde etkisinin olmadığı bellidir. Bunun en temel sebeplerinden biri de Dağlık Karabağ sorununda AB'nin yetersiz kaldığı ve aktif rol alamamasıdır. Bu nedenle Azerbaycan AB'yi enerji ürünlerini satabileceği bir geniş pazar olarak değerlendirmekte ve AB'nin enerji arz güvenliği tehditlerini kendi çıkarları yönünde kullanmak istemektedir. AB'nin ise Azerbaycan'a yaklaşımı Gürcistan'a olan tavrından daha farklıdır. Gürcistan'la olan yakın siyasi ilişkileri değerlendirildiğinde Azerbaycan'la olan ilişkilerin daha sönük kaldığı görülmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki, Gürcistan AB politikalarına uyum sağlamayı AB'ye tam entegrasyon için kullanmak istemektedir ve Rusya ile olan ilişkileri deyim yerindeyse tamamen kopmuş durumdadır. Gürcistan'dan farklı olarak ise Azerbaycan'ın Rusya ile yakın ilişkileri mevcuttur ve Dağlık Karabağ sorununun çözümü bakımından anahtar ülke olması sebebiyle Rusya ile olan siyasi ilişkiler AB'ye kıyasla daha önemlidir.

AB ile siyasi ilişkileri geliştirmek için her iki tarafın da ciddi gayretler göstermesi zorunludur. AB Azerbaycan üzerinde etkisini artırmak için Dağlık Karabağ sorununun çözümünde daha aktif rol almalı ve ikili standart izlemekten vazgeçmelidir. Azerbaycan'ın çıkarları ve ilişkilerinin perspektifleri AB tarafından açıkça belirlenmelidir (Hajiyeva, 2015: 347). Hem Ermenistan'a hem de Azerbaycan'a aynı ölçüde yaklaşmak Azerbaycan için kabul edilebilir değildir. Diğer yanda Azerbaycan'da demokratikleşme ve ekonomik reformlar hız kazanmalıdır. Dağlık Karabağ'da sıcak savaş devam ettikçe Azerbaycan'da ekonomik reformlar ve demokratikleşme süreçleri beklenen şekilde devam etmeyecektir. Çünkü savaş halinde bir ülke için, AB ile uyumlu çalışma ve reformlar öncelik olmayacaktır (Hajiyeva, 2015: 343). Dolayısıyla Azerbaycan'ın dış ilişkilerini en çok etkileyen faktör Dağlık Karabağ sorunu ve enerji alanında yaşanan gelişmelerdir ve AB her ne kadar enerji projelerini desteklese de sorunda aktif rol almadıkça siyasi ilişkilerin Gürcistan örneğinde olduğu gibi dinamik hal kazanması beklenmemektedir.

3. EKONOMİK İLİŞKİLER

İkili ilişkilerin hukuki temelleri 1996’da imzalanan ve 1999’da yürürlüğe giren Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması ile oluşturulmuştur. Askeri alan istisna olmakla AB-Azerbaycan arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler bu anlaşmaya dayanarak yürütülmektedir. Bunun dışında bahsedildiği gibi birçok program yardımıyla da Azerbaycan Avrupa’dan siyasi, ekonomik, ulaştırma gibi alanlarda destek almaktadır (Nurbayev, 2017). İkili ticari ilişkilere baktığımızda Azerbaycan’ın en büyük partnerinin AB olduğunu görmekteyiz. 1994’te Dağlık Karabağ’da ateşkes imzalandıktan sonra Azerbaycan, AB ve bölge ülkeleri için ekonomik cazibe merkezine gelmiş ve dış yatırımlar ülkeye gelmeye başlamıştır. En büyük yatırımlar ise enerji sektörüne yapılmış ve Asrın Anlaşması diye adlandırılan büyük projeler yapılmaya başlanılmıştır.

AB 2004’te Avrupa Komşuluk Politikası ve 2009’dan itibaren de Doğu Ortaklığı girişimleri ile tarafar ülkelerde siyasi reformlarla birlikte bazı ekonomik projelerin de finansmanını sağlamaktadır. Bunların içinde ulaştırma sektörüne destek TRACECA, eğitim alanlarında iş birliği ERASMUS+ programları aracılığıyla sağlanmaktadır (Qurbanov, 2017: 328). Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Beyaz Rusya, Moldova ve Ukrayna gibi ülkelerde ise KOBİ’lere destek amacıyla finansman yardımı sağlamaktadır. Yürürlükte olan projelerle ilgili her yıl raporlar yayınlanmakta ve gelişmeler kaydedilmektedir. Bu noktada AB ve Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin yakından incelenmesinde fayda vardır.

Tablo 1: Azerbaycan-AB Dış Ticaret Verileri (2013-2017, Milyon \$)

GÖSTERGELER	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam Dış Ticaret Hacmi	43554,1	39407,5	25809,0	21596,6	24257,6
AB ile Dış Ticaret	15276,1	14671,1	9694,5	9777,1	9395,2
AB’den İthalat	3762,8	3103,5	2943,1	2171,7	1942,9
AB’nin Payı, %	35,1	33,8	31,9	25,6	22,1
AB’ye İhracat	11513,3	11567,5	6751,3	7605,3	7452,3
AB’nin Payı, %	48,0	53,0	53,0	56,0	54,0

Kaynak: AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-B, *Azərbaycanın Xarici Ticarəti: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s.12-32.

2007’de BTC’nin faaliyete başlamasından sonra Azerbaycan’ın ekonomik performansının artması ülkenin dış ticaret ilişkilerine de yansımıştır. Petrol ihracatının artması ile ülke dış fazla vermiş ve döviz rezervleri artmış ve kamu harcamaları hesabına ülkenin ekonomik performansı yükselmiştir. Azerbaycan’da 2007’ye kadar 11 milyar dolar dış ticaret hacmi ortaya çıkmış ve yaklaşık 300 milyon dolar dış fazla gözlemlenmiştir. 2008’de petrol fiyatlarının 100 doların üzerine çıkmasıyla birlikte dış ticaret hacmi 54 milyar dolara fırlamış ve bunun da 47 milyar doları ihracat, 7 milyar doları da ithalat hesabına gerçekleşmiştir. İhracatın 6 milyar dolardan

47 milyar dolara ulaşması ile yaklaşık 7 kat artış yaşanmıştır. Ülkenin dış ticaret hacminin maksimum olduğu dönem 2008 yılı olmuştur. Aynı yıl ABD'den başlayarak Avrupa ülkelerine yayılan ekonomik krizin etkisiyle 2009'da dış ticaret hacmi yaklaşık 20 milyar dolara gerilese de ülke yaklaşık 8 milyar dolar dış ticaret fazlası vermiştir (AzStat, 2018b: 11).

Tablo 1'de yansıtıldığı gibi 2013'te AB ile dış ticaret hacmi 15 milyar doların üzerinde olmuş ve bu tarihten itibaren azalma gözlemlenmiş, dönem sonunda ise 9 milyar dolara düşmüştür. Dönem başı ve dönem sonu arasında ikili ticari ilişkilerde 6 milyar dolar bir azalma yaşanmıştır. Dış ticaret hacmi azaldığı için doğal olarak ithalat ve ihracat da azalmıştır. Nitekim, 2013'te Azerbaycan'ın AB'den toplam ithalatı 3 milyar doların üzerindeyken 2017'de 2 milyar doların altına inmiş, AB'ye yapılan ihracat da dönem başında 11 milyar doların üzerindeyken, 7 milyar dolara gerilemiştir. Tablodan görüldüğü gibi AB Azerbaycan'ın en önemli ticari partneridir. 2013-2017 dönemi arasında dikkat çeken hususlardan biri Azerbaycan'ın AB'ye karşı sürekli dış fazla verdiğidir. 2017'de 24,2 milyar dolar olan ülkenin toplam dış ticaretinin 9,3 milyar doları AB'nin payına düşmektedir. 2017'de Azerbaycan'ın toplam ithalatında AB'nin payı %22,1 olarak kaydedilmiştir.

AB ile dış ticaret hacminin azalmasına rağmen Azerbaycan'ın toplam ihracatında AB'nin payının yükselmesiye bir diğer dikkat çeken noktadır. 2014'ten itibaren petrol fiyatlarının düşmesi sonucu ülkenin ekonomik performansında yavaşlama meydana gelmiş ve ihracatın yapısında petrol ve petrol ürünlerinin payı yükselmiştir. Dolayısıyla petrol dışı sektörlerin ihracat performansı yavaşlamış ve petrol dışı ihracat azalmıştır. Bunun sonucu olarak da AB'nin Azerbaycan ihracatında payı 2013'te %48'den %54'e kadar yükselmiştir (AzStat, 2018b: 37).

Dolayısıyla 2017'de AB Azerbaycan'ın en büyük ticaret partneri olarak yerini korumuştur. Toplam dış ticaret hacminin %38,5'i AB'nin payı hesabına gerçekleşmiştir. AB %54 ile ülkenin ihracatında, %22,1 ile ithalatında ve %38,5 ile de toplam dış ticaretinde birinci sırada yer almaktadır.

Tablo 2: AB-Azerbaycan Ticaretinin Yapısı (2017, %)

İthalat (AB'den)		İhracat (AB'ye)	
Ürünler	%	Ürünler	%
Toplam	100	Toplam	100
Gıda ürünleri ve canlı hayvanlar	14,6	Gıda ürünleri ve canlı hayvanlar	4,4
İçecek ve tütün	2,6	İçecek ve tütün	0,3
Ham mallar (Yakıtlar ve gıda ürünleri hariç)	2,6	Ham mallar (Yakıtlar ve gıda ürünleri hariç)	0,6
Fosil yakıtlar ve yağlar	4,3	Fosil yakıtlar ve yağlar	89,5

Hayvan ve bitkisel yağlar	1,4	Hayvan ve bitkisel yağlar	0,1
Diğer kimyasallar	11,8	Diğer kimyasallar	1,3
Sanayi malları	19,2	Sanayi malları	2,3
Makine ve ulaştırma ekipmanları	33,4	Makine ve ulaştırma ekipmanları	0,4
Çeşitli imalat malları	9,8	Çeşitli imalat malları	0,1
Diğer	0,3	Diğer	1,0

Kaynak: AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-B, *Azərbaycanın Xarici Ticarəti: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s. 38-41

Azerbaycan'ın AB ile dış ticaretinin yapısını incelediğimizde AB'den ithali yapılan ürünlerin ithal sepeti içinde daha dengeli dağıldığını gördüğümüz halde, AB'ye ihracı yapılan ürünlerde ise dengesiz bir durumla karşılaşmaktayız. Ticareti yapılan malların, Standart Uluslararası Ticaret Sınıflandırması (Standart International Trade Classification-SITC) sistemine göre kaydına baktığımızda bu durumu daha iyi analiz edebiliriz. Tablo-15'te görüldüğü üzere 2017'de AB'den yapılan ithalat içinde makina ve ulaştırma ekipmanları %33,4'le birinci sırada, sanayi ürünleri %19,2'le ikinci sırada, gıda ve diri hayvan ürünleri ise %14,6 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çeşitli kimyasal ürünler, mamul mallar da ithalat içinde yüksek paya sahip kalemlerdir. Tablo-15'in sağ tarafı yani Azerbaycan'dan AB'ye ihracatı yapılan mallarda ise homojenlik dikkatten kaçmamakta ve ürün çeşitliği mevcut değildir. Nitekim, 2017'de Azerbaycan'dan AB'ye ihracatı yapılan ürünlerin %89,5'i fosil yakıtlar ve çeşitli petrol ürünleri kalemine ait olmuştur. İkinci sırada ise %4,4'le gıda ve diri hayvanlar kalemi gelmektedir. Sanayi mallarının ihracatı ise %2,3'le üçüncü sırada yer almaktadır.

2018 yılında da önceki yıllarda meydana gelen trend tekrar etmiştir. Bu yıl, 20 milyar doları aşan Azerbaycan ihracatının yaklaşık 6,4 milyar doları AB28 bölgesine yönelik olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam toplam ihracatın %32'sinin AB28'e yöneldiği anlamına gelmektedir. Aynı yıl gerçekleşen toplam 9,4 milyar dolarlık ithalatın ise 6,5 milyar dolarlık kısmı AB28 bölgesinden gerçekleşmiştir. Bu oran, 2018 yılında Azerbaycan'ın ithalatının yaklaşık %70'inin AB28 kaynaklı olduğunu göstermektedir (trademap.org/tradestat, 18.05.2019). Bu ithalatın yaklaşık yarısını makine ve aksamı, motorlu taşıtlar, elektrikli aletler ve ilaç oluşturmaktadır.

Sonuç olarak Azerbaycan-AB dış ticaretinde Azerbaycan ihracat fazlası verse de petrol sektörüne dayalı ihracat yaptığı en büyük sorun olarak karşımıza çıkmakta ve çeşitlendirilmemiş ihracat yapıldığı görülmektedir. Diğer bir sorun ise petrol ürünlerinin işlenmeden, ham olarak satılmasıdır. Bu da ülke ekonomisini petrol gelirlerine bağımlı hale getirmekte ve ekonominin dış şoklara karşı kırılganlığını artırmaktadır.

AB'ye üye ülkeler ile Azerbaycan'ın dış ticaret hacminde en büyük paya sahip olan ülke İtalya'dır. 2017'de Azerbaycan'ın toplam dış ticaret hacminde %20,9 payla İtalya birinci, Türkiye %11,7 ile ikinci, Rusya Federasyonu ise %9,5 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Almanya %4 payla beşinci, Çek Cumhuriyeti %2,9 payla dokuzuncu sırada yer almışlardır (AzStat, 2018b: 18).

2017'de Azerbaycan'ın ithalatında ise Rusya Federasyonu (%17,7) birinci, Türkiye (%14,5) ikinci, Çin (%9,7) üçüncü, ABD (%8,2) dördüncü, Ukrayna (%5,2) ise beşinci sırada yer almaktadır. Görüldüğü gibi Azerbaycan'ın ilk beş ithalat partnerleri AB üyesi olmayan ülkelerdir. Almanya %5,1, İtalya ise %3,6 payla altıncı ve yedinci sırada gelmektedir (AzStat, 2018b: 24). İhracat tarafında ise önemli partnerlerin sırası değişmektedir. AB üyesi ülkelerden İtalya %31,9 payla ilk sırada yer almakta ve en yakın rakibi Türkiye'den (%9,9) yaklaşık 3,2 defa fazla paya sahiptir. İsrail üçüncü (%4,6), Rusya Federasyonu (%4,3) dördüncü, Çek Cumhuriyeti ise (%4) ile beşinci sırada yer almaktadır (AzStat, 2018b: 28).

AB ve Azerbaycan ilişkilerinde incelenmesi gereken bir başka alan ise EU4Business programı aracılığıyla AB'nin Doğu Ortaklığı üye ülkelerinde KOBİ'lerin gelişmesi için hayata geçirdiği projelerdir. EU4Business Doğu Ortaklığı ülkelerinde (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Ukrayna, Moldova ve Belarus) KOBİ'lere tam potansiyelini gerçekleştirmeye ve ekonomik gelişmesini güçlendirmeye yardım etmek amacıyla oluşturulan AB inisiyatifidir (EU4Business, 2018b: 10). 2009'da 3 bölgesel projeye başlayan EU4Business girişiminin Haziran 2018 itibarıyla portföyü 43 proje ve 348 milyon avroya ulaşmış durumdadır. 20 ortakla çalışan bu girişim 2 milyar avro krediyle tetiklenmektedir (EU4Business, 2018b: 14).

EU4Business'in Azerbaycan raporunda öncelikle ülkenin ekonomik performansı değerlendirilmiş ve iş ortamı için en büyük engelin yolsuzluk ve bürokratik engeller olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca raporda Dünya Şeffaflık Örgütü'nün raporuna değinilerek Azerbaycan'ın 180 ülke arasında 122.sırada olması eleştirilmiş yapısal reformların devam etmesine rağmen yetersiz kalığı belirtilmiştir (EU4Business, 2018a: 3-4).

Kuruluşundan bu yana, EU4Business programları Azerbaycan'da 16 projeyi desteklemiştir. Tüm çalışma yıllarında, 2009'dan 2017'ye kadar 4 proje tamamlandı ve 12'si hala devam etmektedir. Bu projeler dört temel destek alanında faaliyet göstermektedir. Azerbaycan'da finansmana erişimi iyileştirmek için 3, politika ve düzenleyici çerçeveyi güçlendirmek için 3, bilgi tabanı ve iş becerilerini geliştirmek için 6 ve pazara ulaşımı güçlendirmek için ise 3 proje geliştirilmiştir. 2009-2017 dönemi içinde 348 işletme bu programdan faydalanmış ve 207,4

milyon avro kredi verilmiş ve 3028 yeni iş yerinin yaratılması sağlanmıştır (EU4Business, 2018a: 8).

Haziran 2018 itibariyle EU4Business girişiminin desteğiyle 12 proje devam etmekte ve bu projelerin bütçesi 10,2 milyon avrodur. EU4Business'in devam eden projelere ayırdığı toplam bütçe 319,8 milyon Avro civarındadır ve en büyük finansal destek Ukrayna'ya verilmektedir. Nitekim, EU4Business'in portföyü Ermenistan'da 12 proje 31,9 milyon Avro, Belarus'ta 10 proje 21,3 milyon avro, Moldova'da 17 proje 41,8 milyon Avro, Gürcistan'da 19 proje 64,7 milyon Avro, Ukrayna'da ise 17 proje 149,9 milyon avrodur. Dolayısıyla en az destek Azerbaycan'a, en büyük destekse Ukrayna'ya verilmektedir (EU4Business, 2018b: 20).

Doğu Ortaklığı'na katılan ülkelerin her biri Kasım 2017'de yapılan toplantıda 2020'ye kadar bazı sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bu çerçevede ülkeler, sivil toplum, bağımsız medya ve cinsiyet eşitliği gibi temel konularda daha fazla ilerleme kaydedileceğini tahakkuk etmişlerdir. Bunun yanında AB ve Azerbaycan birlikte Twinning, TAIEX, Tempus gibi programlar aracılığıyla iş birliğini sürdürmektedirler. Günümüze kadar, Azerbaycan'ın 26 bakanlığı ve kamu kurumu 46 Twinning programı aracılığıyla AB tecrübesinden yararlanmıştır (EEAS, 2018: 2).

Buradan anlaşılmaktadır ki, Azerbaycan ve AB arasındaki ilişkiler ekonomik bağlamda daha güçlü bir görüntü arz etmektedir. Bunun arka planını ise, Azerbaycan ve AB'nin cari ihtiyaçları oluşturmaktadır. AB'nin enerji arz güvenliğini çeşitlendirme politikaları ile Azerbaycan'ın güvenli ve istikrarlı fosil yakıt ihraç pazarlarına kavuşma isteği karşılıklı olarak bir tamamlayıcılık ilişkisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

SONUÇ

Azerbaycan, 1990'ların başında elde ettiği bağımsızlığı siyasi ve ekonomik bağlamda pekiştirmek için alternatif ortaklar aramaya başlamıştır. Karabağ sorunu bağlamında Ermenistan'la devam eden savaşın gölgesinde başlayan bu arayışlar hem ekonomik hem politik düzlemde ülkenin sağlıklı bir yönelim çizgisinde ilerlemesini güçleştirmiştir. Azerbaycan'ın 1990'larda yeniden bağımsız bir devlet olarak çıktığı tarih sahnesinde etkin rol üstlenmesini zorlaştıran bu durum 1990'ların ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır.

Bu konudaki en belirleyici faktör, ülkede varlığı tescillenen muazzam hidro karbon yatakları olmuştur. Hem küresel ve bölgesel güçlerin ülkeye yatırımların yönlendirilmesi bakımından harekete geçmesi hem de ülkenin iç politik istikrarının pekişmesi açılarından fevkalade önemli

olan bu husus Avrupa Birliği gibi uluslar üstü bir kurumun da Azerbaycan'a ilgi duyması için yeterli olmuştur. Önce eski Sovyet cumhuriyetlerine yönelik teknik ve ekonomik yardım programlarının bir parçası olarak Birlik açısından cılız bir öneme sahip olan Azerbaycan, ilerleyen dönemde daha güçlü yardım ve destek programları ile AB'nin Avrasya'daki önemli ortaklarından birisi haline gelmiştir.

Ülkenin fosil yakıt ihracının önemli bir bileşeni olmadan önce AB'yi Azerbaycan açısından önemli hale getiren husus, Karabağ sorununa yönelik geliştirilen çözüm platformu AGİT Minsk Grubu içerisinde Fransa'nın eş başkan olarak mevcudiyeti olmuştur. Üzerinden uzunca bir zaman geçmiş olmasına rağmen Karabağ sorunun çözülmesinde gerek Fransa ve gerekse diğer AB politikaları düzleminde Azerbaycan'ın tezlerini destekler bir çözüme kavuşulamamış olmasına rağmen, bu durum ikili ve bölgesel ekonomik ilişkilerin kurulup geliştirilmesini engellememiştir. Bu bağlamda ikili ve kurumsal ilişkiler AB28'i Azerbaycan için en büyük dış ticaret ve yatırım ortağı haline getirmiştir. Aynı şekilde AB için de alternatif bir enerji tedarik merkezi olarak Azerbaycan'ın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

AB'nin Azerbaycan için öngördüğü demokratik ve idari reformlar ise, ağır aksak gelişmelerin yaşandığı Karabağ sorunu düzleminde önemli bir ilerleme kaydedememiştir. Özellikle Azerbaycan'da iktidarı çeyrek asırdır tekelinde tutan elitler bakımından demokratikleşme ve küresel standartlara ulaşmak için gerekli idari reformların öncelikli bir unsur olmadığı görülmektedir. AB'nin bölgesel sorunların çözümünde net bir çizgisinin olmaması ve zaman zaman kendini gösteren çifte standartlı politikaların gölgesinde yeşeren bu yaklaşım, gerçek sorunların üzerinin toprakla örtülmesini ve ekonomik ilişkilerde bir uzlaşa sağlanması durumunda sorunların uzun vadede kronikleşmesinde bir mahsurun ortaya çıkmayabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aras, İlhan, "Avrupa Birliği'nin Dağlık Karabağ Sorunundaki Rolü", *Avrasya Etüdləri*, Sayı 51, No 1, 2017, s. 95-122.

AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018.

AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-B, *Azərbaycanın Xarici Ticarəti: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018.

EEAS-European External Action Service, “Share Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on the Escalation in the Nagorno-Karabakh Conflict”, 02.04.2016, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2921_en 10 Ağustos 2018.

EEAS-European External Action Service, *National Indicative Programme-Azerbaijan 2007-2010*, https://cdn5-eeas.fpfis.tech.ec.europa.eu/cdn/farfuture/LJGVkJImya9xaLXPvZXUu_jewaJ4ao0bFMtOpT9UboY/mtime:1475838695/sites/eeas/files/national_ind_progr_azerbaijan.pdf 10 Ağustos 2018.

Ener, Meliha, Ahmedov, Orhan, “Türkiye-Azerbaycan Petrol Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi”, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 20-22 Şubat 2008.

EU4Business-A, *Investing in SMEs in the Eastern Partnership: Azerbaijan Country Report June 2018*, EU4Business Publications, Belgium, 2018.

EU4Business-B, *Investing in SMEs in the Eastern Partnership: Annual Report June 2018*, EU4Business Publications, Belgium, 2018.

Hajiyeva, Vasila, “Eu’s Policy for Azerbaijan: Challenges, Errors and Opportunities”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 52, Güz 2015, ss. 340-350.

<https://www.trademap.org/tradestat/> (18.05.2019).

İncioğlu, Nihal, “Yeni Türk Cumhuriyetlerinde Toplumsal Bölünmeler, Siyasi Güçler ve Yeni Siyasal Yapılanma”, *Bağımsızlığın İlk Yılları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, ss. 109-142.

Janssen, David, “The Impact of the European Union on the Nagorno-Karabakh Conflict”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol: 11, No: 1, Spring 2012, pp. 155-163.

Korkut Hasan and Hamza Preljevic, “NATO’s New Energy Security Role in Azerbaijan: Balancing the Interest between West and Russia”, *Marmara University Journal of Political Science*, Vol. 5, No. 2, September 2017, pp. 169-192.

Oktay, G. Emel, “Avrupa Komşuluk Politikası ve Azerbaycan: Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Bilgi: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 75, Güz 2015, s. 75-102.

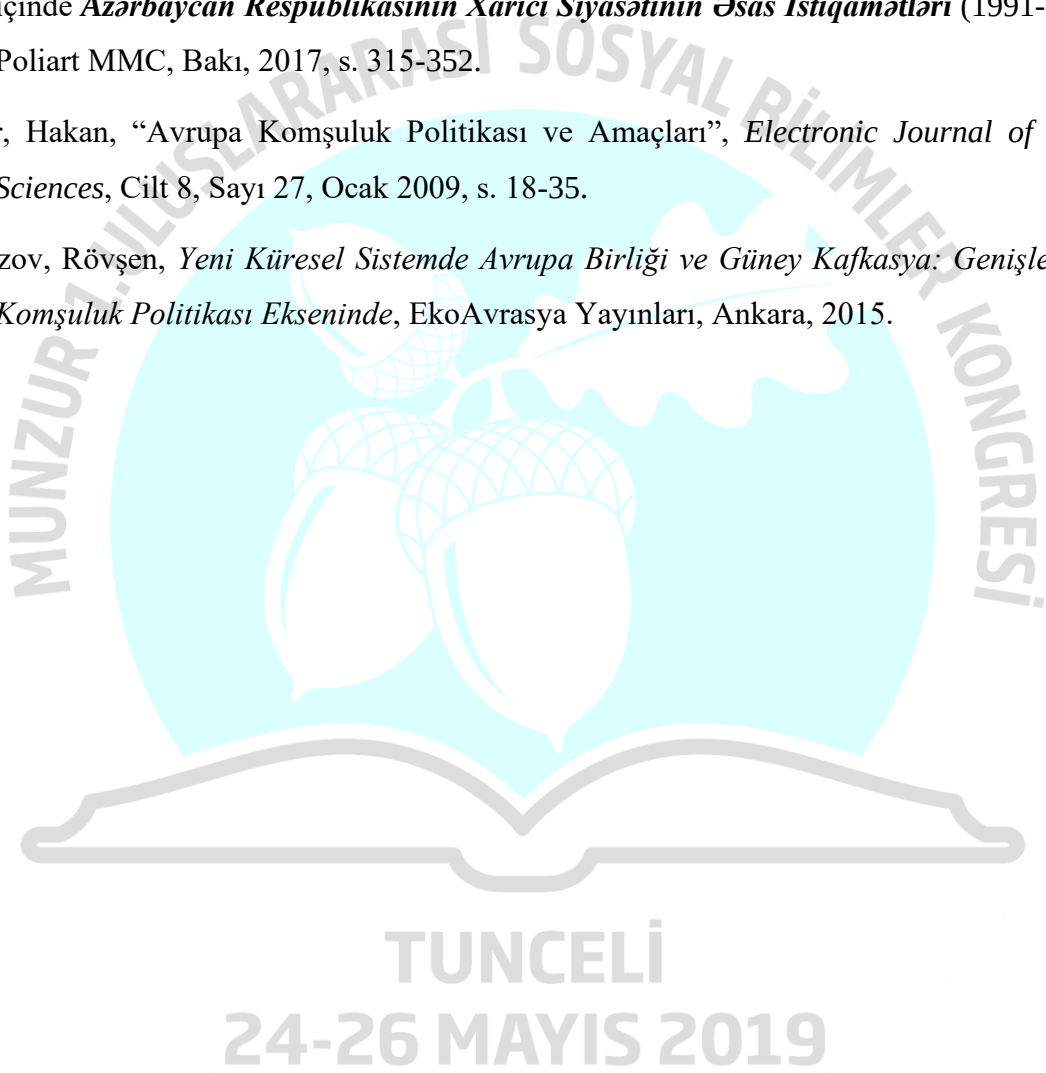
Open Society, “EU relations with Azerbaijan: More for Less?”, Discussion Paper, May 2012, <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/eu-relations-azerbaijan-20120606.pdf> (19.05.2019).

Paul Stevens, *Transit Troubles: Pipelines as a Source of Conflict*, Royal Institute of International Affairs-Chatam House Publications, London, 2009.

Qurbanov, İlqar, “Azərbaycan–Avropa İttifaqı Münasibətləri”, Ed. Fərhad Məmmədov vd, der., içinde *Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasətinin Əsas İstiqamətləri* (1991-2016), Poliart MMC, Bakı, 2017, s. 315-352.

Samur, Hakan, “Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları”, *Electronic Journal of Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 27, Ocak 2009, s. 18-35.

Şahbazov, Rövsən, *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya: Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde*, EkoAvrasya Yayınları, Ankara, 2015.

AZERBAIJAN ENERJİ SEKTÖRÜNDE YAPISAL SORUNLAR: EKONOMİ POLİTİK BİR ANALİZ*

Shamsi Rzali

Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Dikkaya

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Bağımsızlığın ilk yıllarında enerji ithalatçısı olan Azerbaycan, iki binli yıllarda net enerji ihracatçısı haline gelmiştir. Üstelik ülkeye yönelen petro dolarlar sayesinde hızlı bir ekonomik büyüme ve kalkınma çizgisi yakalamıştır. Literatürde genellikle Azerbaycan'ın dış enerji ilişkilerine önem verilmekte ve enerji politikaları ekseninde değerlendirmeler yapılmasına rağmen, enerji sektöründeki yapısal sorunlar görmezden gelinmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Azerbaycan'da enerji sektörünü inceleyerek sektörde ve enerji piyasalarında yapısal sorunların varlığını göstermek ve enerji arz güvenliği bağlamında çözüm önerilerini tartışmaktır. Enerji piyasasında altyapı yetersizliğinin mevcudiyeti, enerji sektöründe yeni teknolojilerin kullanımı ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda yeterince gelişmenin yaşanmaması ve özellikle elektrik sektöründe yaşanan kazaların enerji güvenliğini tehdit ettiği çalışmanın temel tartışma alanlarıdır.

Bu bağlamda, enerji piyasası sorunları Azerbaycan'ın enerji dış ticaretini etkileme potansiyeline sahiptir. Dikey entegre ve tekeli kurumların varlığı ve elektrik piyasasının enerji sektöründe en sorunlu alan olması bu tartışmaları anlamlı kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Enerji, Elektrik Piyasası, Arz Güvenliği, Enerji Politikası

GİRİŞ

Azerbaycan'ın enerji politikasının ana hatları 1990'ların başında jeopolitik çekişmeler, Dağlık Karabağ savaşı ve ekonomik sıkıntılar eşliğinde şekillenmiş ve neredeyse 2000'li yıllara kadar

* Bu çalışma, Mehmet Dikkaya danışmanlığında ve Şamsi Rzali tarafından hazırlanarak Kırıkkale Üniversitesi İktisat abd bünyesinde 2019'da kabul edilen "Enerji Arz Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Azerbaycan İlişkileri" başlıklı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünün geliştirilerek güncelleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

iç enerji piyasası ile ilgili ciddi yasal mevzuat ve yapısal reformlar gerçekleştirilememiştir. Enerji politikası 1994'ten sonra siyasi koşullar ve jeopolitik çekişmelerle uyumlu hale getirilmiştir.

Literatürde Azerbaycan'ın dış enerji politikasını inceleyen çalışmalar ağırlık kazansa da ülkenin iç enerji piyasasında yapısal sorunların varlığına işaret eden çalışmalara genellikle rastlanmamaktadır. Bu sebeple çalışmanın ana amacı enerji politikasının tarihsel gelişimini inceledikten sonra iç enerji piyasasında yapısal sorunları vurgulamak, sorunların sebeplerini tartışmak ve çözüm önerilerinde bulunmaktır.

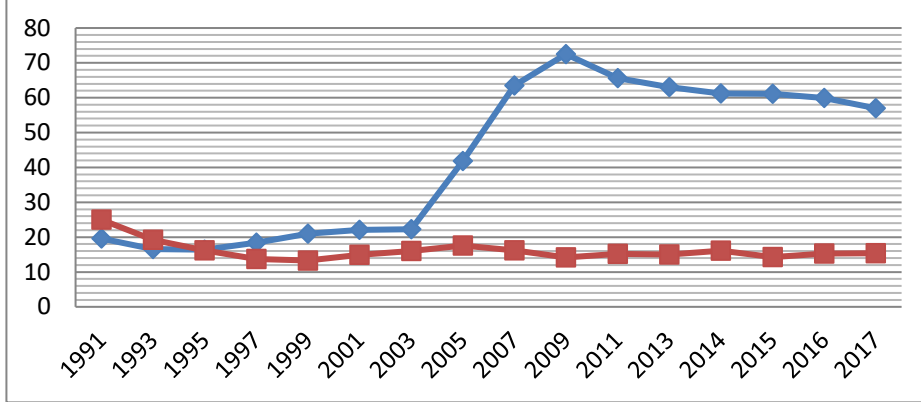
Çalışmanın amacına hizmet edebilmek için birinci bölümde Azerbaycan genel enerji görünümünü, enerji üretimi, tüketimi, enerji üretiminde kaynakların kullanımının genel seyri vurgulanacaktır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise sırasıyla petrol, doğalgaz ve elektrik, yenilenebilir enerji piyasalarının detaylı incelenmesi yapılacaktır. Bu bölümlerde her bir piyasanın verileri yansıtılarak tarihi süreç içinde değişim dikkate alınacak ve sektörlerde mevcut kurumların faaliyetlerine, mali durumlarına, yükümlülüklerine ve kurumsal yapıda mevcut sorunların varlığına ışık tutulacaktır.

Çalışmada çevre politikaları da göz ardı edilmeyecek, enerji arz güvenliği sorunları çerçevesinde kurumsallaşma ve dikey entegre kurumların hangi sorunlara sebep olduğu açıklanarak sonuç ve önerilerde bulunulacaktır.

1. AZERBAYCAN'IN GENEL ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

Dünyanın en eski petrol üreticisi ülkelerden biri olan Azerbaycan, özellikle Avrupa pazarları için Hazar Denizi bölgesinde önemli bir petrol ve doğal gaz tedarikçisi konumundadır. Ülkenin enerji sektörü petrol ve doğalgaz üzerine inşa edilmiştir ve net ihracatçı ülkelerden biridir. Geleneksel olarak verimli bir petrol üreticisi olmasına rağmen, Azerbaycan'ın doğal gaz tedarikçisi olarak önemi, saha geliştirme ve ihracat altyapısı genişledikçe artacaktır (EIA, 2016: 1). Özellikle iki binli yılların başından itibaren bariz hale gelen bu gelişim trendi Grafik 1 vasıtasıyla gözlemlenebilir.

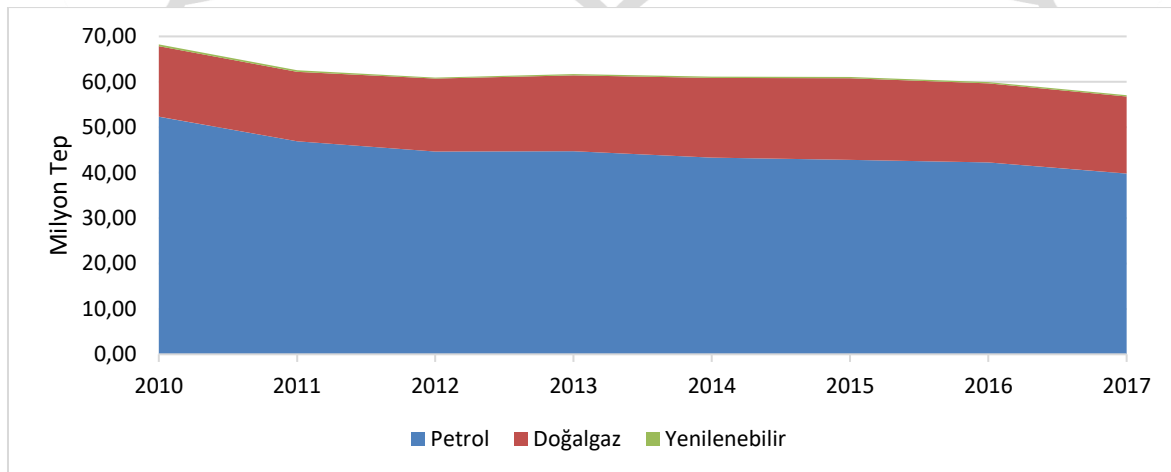
Grafik 1: Azerbaycan'ın Birincil Enerji Üretimi ve TPES (1991-2015, MTep)

Kaynak: IEA-International Energy Agency, "Global Energy Statistics-2018", <https://www.iea.org/statistics/> 10 Eylül 2018; AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s.22

Bu verilere göre, 1991-1995 yılları arasında birincil enerji üretimi tüketimin (Toplam Birincil Enerji Arzı) altında kalmış ve ilgili yıllarda Azerbaycan enerji ithal etmek zorunda kalmıştır. Verilerden de anladığımız üzere enerji üretiminde özellikle 2003-2009 arası hızlı bir artış gözlemlenmiş ve 2009'da 72 Mtep¹ olmak üzere en yüksek seviyeye yükselmiş ve sonrasında azalan bir enerji üretimi dönemine girilmiştir. Tüketim tarafına baktığımızda ise dönem başında 25 Mtep olan TPES 14,3 Mtep'e kadar gerilemiştir, TPES tarafı üretime nazaran daha yumuşak geçişler sergilemiştir. Günümüzde Azerbaycan net enerji ihracatçısı durumunda olmasına rağmen Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ile kara sınırı bulunmadığı için bölge İran'dan ithal edilen enerji ile ihtiyacını karşılamaktadır (EIA, 2016: 1).

Grafik 2: Enerji Sektöründe Birincil Üretim Yapısı (2010-2017, Mtep ve %)

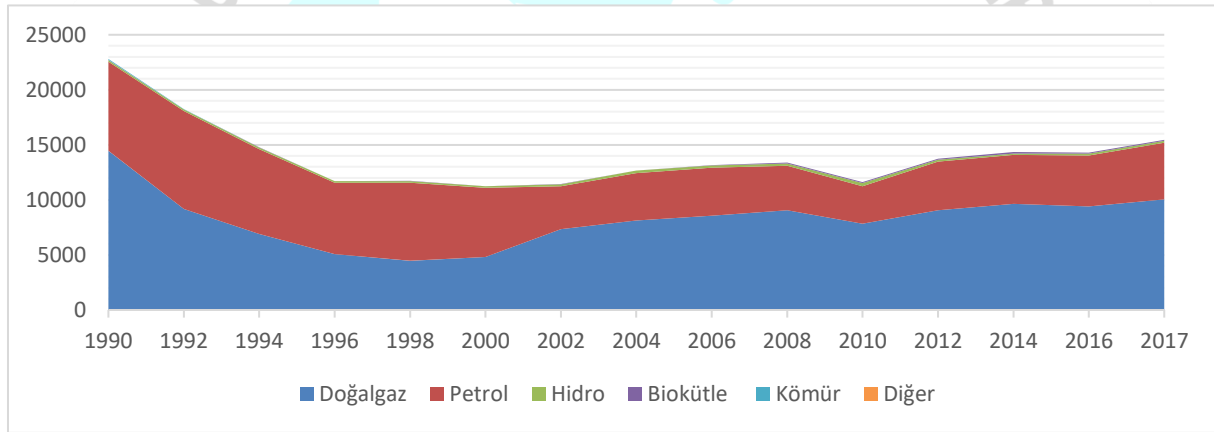

¹ Mtep-Milyon Ton Eşdeğer Petrol anlamında kullanılmıştır. 1 Tep bir ton ham petrolün yakılması sonucu ortaya çıkan ısı enerjisi miktarına eşittir ve standart kalorifik değerlerle ifade etmek gerekirse 41 868 kilojoule/kg şeklinde ifade edilebilir.

Kaynak: AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s.16.

Azerbaycan'ın enerji üretim yapısına baktığımızda en büyük payın petrol üretimi olduğu görmekteyiz. Grafik 2'de 2010-2017 dönemi için verilere dikkat ettiğimizde üretimin %70'i petrol, %30'u doğalgaz ve %0,45'i ise yenilenebilir enerji kaynaklarının payına düşmektedir. Daha sonraki bölümlerde anlatılacağı gibi yenilenebilir enerjinin yaklaşık %90'ı hidroenerjinin payına düşmektedir. Bu konuda dikkat çeken önemli nokta petrol üretiminin 2010'dan itibaren azalması buna rağmen doğalgaz üretiminin artmasıdır. Yenilenebilir enerji kaynakları ise genellikle çok düşük miktarda sabit kalmıştır. Bu durum Grafik 3 yardımıyla daha yakından gözlemlenebilir.

Grafik 3: Kaynaklara Göre TPES'in Yapısı (1990-2017, Bin Tep)

Kaynak: IEA-International Energy Agency, "Global Energy Statistics-2018", (Erişim) <https://www.iea.org/statistics/> 10 Aralık 2018; Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s. 19.

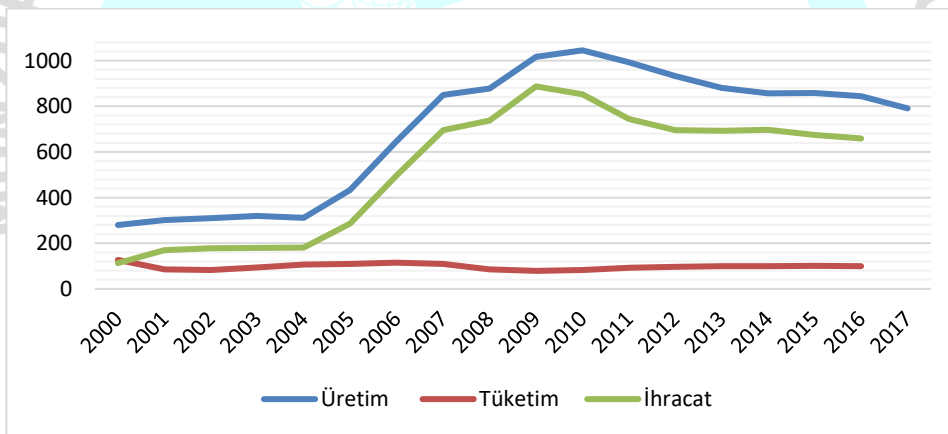
Bağımsızlığı kazandıktan sonra Azerbaycan'da TPES'in yapısında niteliksel bir değişim gözlenmemişse de enerji verimliliğinin artması sayesinde TPES 22800 bin Tep'ten 15464 bin Tep'e gerilemiştir. Ancak TPES'in temel kaynakları 27 yıl boyunca neredeyse sabit kalmıştır. Grafik 3'te yansıtılan verilere göre 1990'da TPES içinde petrolün payı %63,7 doğalgaz %35,01 diğer kaynakların payı ise %1,2 gibi kayıtlara geçmiştir. 2017'ye gelindiğinde ise TPES içinde petrol %33,39 doğalgaz %64,93 ve yenilenebilir kaynaklar ise 1,68 gibi sembolik bir paya sahip olmuştur. Verilerden de anlaşıldığı üzere enerji sektörünün yapısı değişmemiş ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim gözlemlenmemiştir.

2. PETROL VE DOĞALGAZ PİYASALARI

19. Yüzyılın sonunda dünyada üretilen toplam petrolün %50'si Azerbaycan'da üretilmekteydi. Bolşevik işgalinden sonra Sovyetler Birliği'ne katılan Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol rezervleri de İkinci Dünya Savaşı sırasında kilit rol oynamış ve Sovyetlerin Hitler'e karşı direnmesinde de stratejik önemini korumuştur. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği'nde üretilen toplam petrolün %70'i Bakü'den gelmekteydi (Ener ve Ahmedov, 2008).

Yirminci yüzyılın başlarına gelindiğinde Azerbaycan'da olgunlaşmış bir petrol sanayisinden bahsetmek mümkündür. Azerbaycan'ın doğalgaz sektöründe dünyada adını duyurmaya başladığı dönemler ise 1990'ların ortalarından sonra Şah Deniz sahasının İngiliz şirketi British Petroleum (BP) tarafından keşfedilmesi ile mümkün olmuştur.

Grafik 4: Azerbaycan'ın Petrol Verileri (2000-2017, 1000 varil/gün)

Kaynak: EIA Database-2018, "International Energy Statistics", <https://www.eia.gov/> 25 Eylül 2018

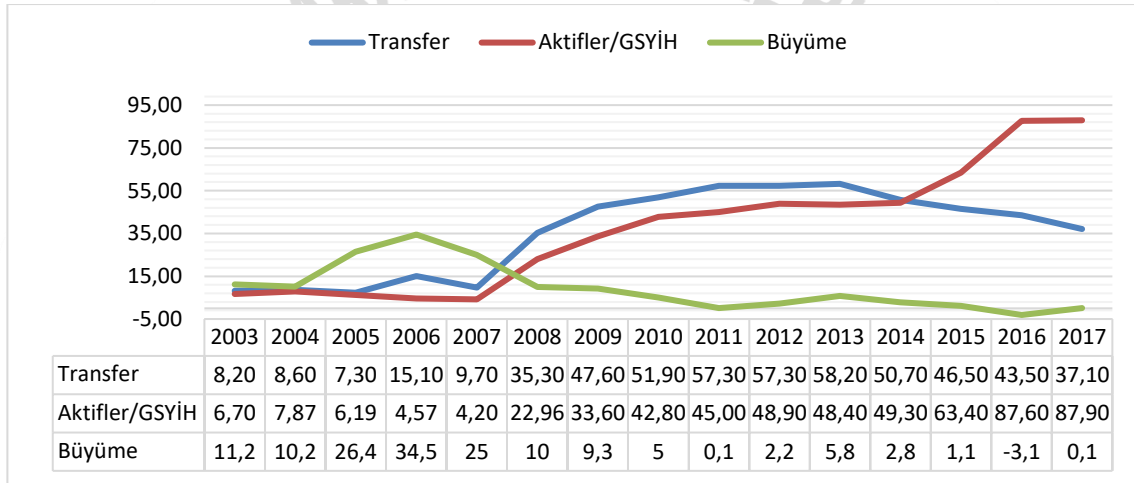
Petrol üretiminde ciddi artışların 2006-2010 yıllarında yani petrol fiyatlarının 100-140 Dolar arası olduğu dönemlerde görülmektedir (Grafik-4). Nitekim 2006-2010 yılları arasında yaklaşık %61 oranında artış yaşanmıştır. Petrol üretiminin en yüksek seviyesi 2010'da yakalanmıştır bu tarihten sonra ise azalma gözlemlenmiştir. Petrol ürünleri ihracatında da üretimde olduğu gibi önce hızlı bir artış kaydedilerek günlük 887 bin varile ulaşmış sonra ise kademeli düşüş göstererek 2016'da 659 bin varile kadar gerilemiştir. 2016'da Azerbaycan ürettiği petrolün %78'ni ihraç etmiştir.

Azerbaycan'ın en büyük petrol üretim merkezi Azeri-Çirak-Güneşli sahalarıdır ve bu sahalar BP operatörlüğünde konsorsiyum tarafından yönetilmektedir. 2017'de toplam petrol hasılatının yaklaşık %75'i konsorsiyum tarafından üretilmiştir SOCAR'ın payı %20 civarındadır

(SOCAR, 2018: 33). SOCAR ülkenin boru hattının kontrol etmekle birlikte, petrol ve doğalgaz ihracatını yönetmektedir. Azerbaycan petrolünün büyük bir kısmı da 2008'den itibaren faaliyette olan “SOCAR Trading” şirketi tarafından pazarlanmaktadır (EIA, 2006).

Petrol ihracatından elde edilen gelirler Azerbaycan ekonomisinin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Petrol gelirleri SOFAZ'da toplanmakta ve buradan Azerbaycan Merkez Bankası ve bütçeye transfer edilmektedir. Ülkede yapılan kamu harcamalarının da neredeyse tamamı SOFAZ gelirleri sayesinde icra edilmektedir.

Grafik 5: Azerbaycan Bütçe Gelirlerinde SOFAZ Transferlerinin Payı (2006-2017, %)

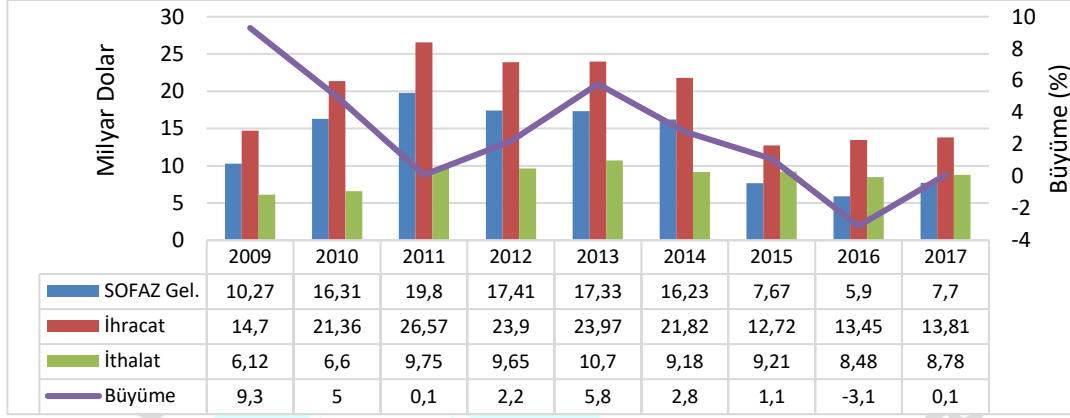
Kaynak: SOFAZ-State Oil Fund of Azerbaijan, *Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu: İllik Hesabat-2017*, ARDNF Nəşr, Bakı, 2018, s. 31.

Grafik 5 Azerbaycan devlet bütçesinin gelirlerinde SOFAZ transferlerinin payını ve fonun toplam aktiflerinin GSYİH'ya oranı ile büyüme hızını göstermektedir. Görüldüğü gibi transferlerin bütçedeki payı, 2003'te %8,2'den 2013'te en yüksek seviyesi olan %58,2'ye yükselmiştir. Daha sonra petrol fiyatlarının 2014-2016 döneminde keskin düşüşü sebebiyle devlet bütçesinde petrol gelirlerinin payı %43'e kadar gerilemiştir. Aynı yıllar içinde SOFAZ ve Azerbaycan Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin toplamına eşit olan ülkenin stratejik döviz rezervleri de 50,9 milyar dolardan 38,6 milyar dolara kadar gerilemiş ve ülke 2015'te iki defa devalüasyon yapmak zorunda kalmıştır (SOFAZ, 2018: 31-33)². Grafik-5'de dikkat çeken bir diğer önemli husus ise 2008'e kadar GSYİH büyüme hızı ve SOFAZ transferlerinde birlikte artış yaşanmış, ancak 2008'den itibaren devlet bütçesine transferlerin artmasına rağmen Azerbaycan'da büyüme hızının düştüğü ve 2011'de neredeyse sıfırlandığı, 2016'da ise -3,1

² Birinci (Şubat 2016) devalüasyonda Dolar/AZN 0,78 den 1,05'e kadar yükselmiş ve 2016 Aralık ayında ise ikinci devalüasyonla Dolar/AZN 1,5 seviyesine kadar yükselmiştir. Daha sonralar Dolar/AZN paritesi 1,77'de sabitlenmiştir.

oranında küçüldüğü gözlemlenmektedir. Bunun nedeni yöneticilerin petrol gelirlerine dayalı ekonomik büyüme ve kalkınma modelini tercih etmeleri ve bu modelin de artık işe yaramadığı görülmektedir.

Grafik 6: SOFAZ Gelirleri, İhracat ve Büyüme Hızı Verileri (2009-2018)

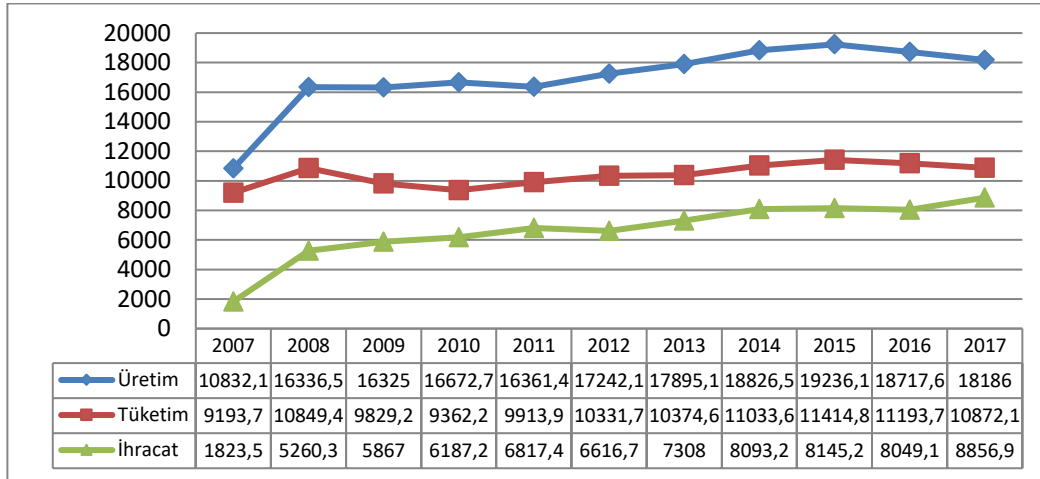

Kaynak: Azerbaycan İstatistik Komitesi ve SOFAZ verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Grafik 6 petrol gelirlerine dayalı ekonominin etkili bir büyüme hızı sağlayamadığı konusunda iddiamızı destekler niteliktedir. Sol ekseninde SOFAZ gelirleri ve dış ticaret, sağ ekseninde ise büyüme hızı (çizgi) yansıtılmaktadır. Grafikten görüldüğü gibi 2009-2011 yılları arasında SOFAZ gelirleri (petrol ve doğalgaz gelirleri) ve ihracat sürekli artış göstermesine rağmen büyüme hızı 2009'da %9,3 düzeyindeyken, 2011'de sıfır düzeyine kadar düşmüştür. 2012 ve 2013'te petrol gelirleri ve ihracat sabit kalırken ekonomi büyümeye devam etmiştir. 2014'ten itibaren SOFAZ gelirleri ve ihracat keskin düşüşünü sürdürmüştür. Nitekim, 2016'ya gelindiğinde 2013'e nazaran SOFAZ gelirleri petrol fiyatlarının düşmesine bağlı olarak yaklaşık 3 defa, ihracat ise 2 defa azalmış buna karşılık büyüme oranı ise negatif düzeye (-3,1) gerilemiştir. Bu veriler ekonominin petrol fiyatlarına bağlı olarak dış şoklardan aşırı etkilendiğinin açık göstergesi olarak yorumlanabilir.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

Grafik 7: Azerbaycan'ın Doğalgaz Verileri (2007-2017, mcm³)

Kaynak: Tablo, AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmua-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018 raporundaki veriler derlenerek oluşturulmuştur.

Azerbaycan'da hane halkı ve sanayinin tükettiği temel enerji kaynağı doğalgazdır. Örneğin 2015 verilerine göre hane halkı sektörü toplam enerji tüketiminin %80'i doğalgazdan %15'i ise elektrikten elde etmiştir. Elektrik üretiminin ise yaklaşık %90'ı doğalgazdan üretilmiştir (Əliyeva və Vəliyev, 2016: 10). Ülkenin doğalgaz üretiminin büyük bir kısmı Şah Deniz sahasında ve Azeri Çıraq Güneşli sahasında açık denizde üretilmektedir⁴. Grafik-7'den de görüldüğü gibi 2007'den itibaren doğalgaz üretimi artış göstermiş ve en yüksek seviyesine 2015'te yükselmiştir. 2017 itibariyle üretimin yaklaşık %60'ı iç tüketimde kullanılmıştır. 2007'ye kadar Azerbaycan Rusya'dan doğalgaz ithal etmiş bu tarihten itibaren ise net ihracatçı konumuna gelmiştir.

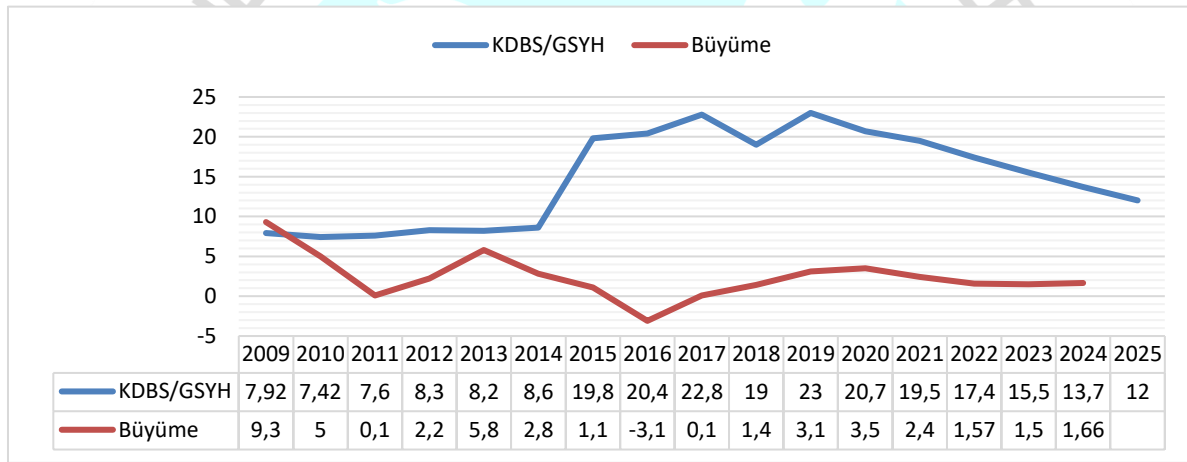
Ülke içinde doğalgaz piyasası (üretim, iletim ve dağıtım) ise tamamen devlet kontrolündedir. İç piyasada SOCAR'a yani devlete ait olan *Azeriqaz A.Ş* tedarik edilen doğalgazın taşınma, dağıtım, satın alma ve iç piyasaya arzını kontrol eden tam tekeli kurumdur (IEA, 2015: 81). İç piyasada tüketicilerin üreticiden direkt doğalgaz alma hakkı bulunmamakta, kanunla engellenmiş durumdadır. Dolayısıyla iç piyasa dikey entegre ve tekeli bir kurum olan *Azeriqaz* tarafından kontrol edilmektedir. *Azeriqaz A.Ş*'la anlaşma yapılmadan doğalgaz şebekesine erişmek imkansızdır (EBRD, 2010: 193).

³ Mcm-milyon metreküp, bcm-milyar metreküp değerlerini ifade etmektedir.

⁴ Doğalgaz üretiminde SOCAR (diğer doğalgaz sahaları) ve Şah Deniz konsorsiyumu adına BP şirketleri yetkilidir. Şah Deniz sahasında konsorsiyum ortakları BP (%28,8), Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (%19), LukOil (%10), Naftiran Intertrade Company (%10), Petronas (%15,5) ve SOCAR(%16,7) şirketleridir (BP, 2018).

Azerbaycan doğalgaz ihracatçısı olmasına rağmen, hane halkına verilen doğalgaz Tarife Konseyi'nin kararları ile limitler dahilinde satılmaktadır. Diğer taraftan Azerbaycan'da hükümetin doğalgaz piyasasında iletim, dağıtım ve üretimin ayrıştırılmasını temin etmesinin doğalgaz ve elektrik fiyatlarına yansıtacağına ve ülke içi kesintileri azaltacağına dair görüşler mevcuttur. Petrol, elektrik ve doğalgaz sektöründe kamu tekellerinin varlığı anlaşmazlıklar yarandığı takdirde tüketicilerle üreticiler arasında sorunların mahkeme yoluyla çözülmesini zorlaştırmaktadır. Eğer enerji sektöründe dağıtım ve iletim özelleştirilirse enerji verimliliği yükselecek, son tüketiciler açısından ucuz ve güvenli enerjiye ulaşım imkânı daha fazla olacaktır (Cəfərli, 2019).

Grafik 8: Azerbaycan'ın Kamu Dış Borç Stoku (2009-2025, %)

Kaynak: Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi, <http://www.maliyye.gov.az/static/12/dovlet-borcu> 10 Nisan 2019; Həsənov, Rəşad, "Azərbaycanda yeni borc siyasəti: ümidlər, reallıqlar, risklər və perspektivlər", *Working paper*, CESD Press, Baku, 2018, s.14; statista.com, "Azerbaijan", <https://www.statista.com/study/48408/azerbaijan/> 1 Mayıs 2019.

Grafik 8'de görüldüğü gibi 2014'ten itibaren kamu dış borç stoku petrol fiyatlarının düşmesi ve ihracatın gerilemesi ile yükselmiştir. 2015'te KDBS'nin GSYH'ye oranı %8,6'dan %19,8'e yükselmiş ve 1 Ocak 2018 itibarıyla %20'nin üzerinde seyretmektedir. 2014'ten itibaren GSYH büyüme hızının %2,8'e düştüğü ve 2016'da -3,1 oranında küçüldüğü gözlenmiştir. 2018'den itibaren büyük ölçüde petrol fiyatlarının yükselmesine bağlı olarak ekonomi büyüme trendine girmiştir. 2020 ve 2025 arasında büyüme hızının tekrar 3,5'ten 1,66'ya gerileceği tahmin edilmektedir.

Grafikten görüldüğü gibi kamu dış borç stokunun GSYH'ye oranı 2015 sonlarına kadar %10'un altında seyretmişse de 2014'ten itibaren petrol fiyatlarının düşmesi, ihracatın azalması ve döviz

kurunun yükselmesi sonucu GSYH büyüme hızı da düşmeye başlamış ülke resesyona girmiştir. 2016'da hükümetin TANAP, TAP projeleri çerçevesinde yükümlülükleri, *Güney Gaz Koridoru* projesinde *Bakü Tiflis Erzurum (BTE)* doğalgaz boru hattının ve *Sangaçal Terminali*'nin genişletilmesi (SOCAR, 2018: 8) sonucu ek finansmana ihtiyaç duyması kamunun dış borç stokunu artırmıştır. 2018'de Sangaçal Terminali ve BTE'nin genişlendirilmesi işlemleri bitmiş 3 milyar dolardan fazla sermaye yatırılmıştır (Rzayeva, 2014: 21).

Tablo 1: *Kamu Dış Borcu Stoku ve Çeşitli Kurumların Payları (1 Ocak 2018)*

	1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla devlet garantörlüğünde borçlanan kamu kurumları (Yurtdışı Kaynaklar)	Milyon ABD doları
1	Güney Gaz Koridoru A.Ş.	3147,3
2	Azerenerji A.Ş.	928,2
3	Azerbaycan Demiryolları A.Ş.	478,9
4	SOCAR	460,6
5	Diğer Kurumlar	778,3
6	Toplam	5793,3
	2018-2025 dönemi için planlanan yeni borçlanmalar (Yurtdışı Kaynaklar)	
1	Asya Kalkınma Bankası (Doğrudan Kredi)	500
2	Azerbaycan Demiryolları A. Ş	459,8
3	Güney Gaz Koridoru A. Ş	2250
4	SOCAR	350
5	Kamu Menkul Kıymetlerinin Yeniden Finansmanı	1250
	Toplam	4809,8

Kaynak: Həsənov, Rəşad, “Azərbaycanda yeni borc siyasəti: ümidlər, reallıqlar, risklər və perspektivlər”, *Working paper*, CESD Press, Baku, 2018, s.14.

1 Ocak 2018 tarihli verilere göre, Güney Gaz Koridoru A.Ş (3147,3 milyon dolar), SOCAR (460,6 milyon dolar) ve Azerenerji A.Ş (928 milyon Dolar) gibi enerji kuruluşlarının devlet garantörlüğü ile aldıkları toplam 4 536,1 milyon ABD doları borç kamu dış borç stokunun (9 398,3 milyon ABD doları) %48,2'ini teşkil etmektedir. Hükümet stratejisine uygun olarak 2018-2025 dönemi için toplam borçlanmaların 4809,8 milyon ABD dolar olması ve yeni borçlanmalarda enerji kurumlarının payının ise %54,05 civarında olması beklenmektedir⁵. Bu kurumlar yükümlülüklerini yerine getirmedikleri zaman dış borçlar (Azerbaycan kanunlarına göre hisselerinin %51'i veya fazlası kamuya ait olduğu için) devlet bütçesinden karşılanacaktır.

SOCAR'ın en son yayımladığı finansal raporda şirketin uzun vadeli toplam borçlarının 9513 milyon AZN veya 5595,8 ABD doları olduğu görülmektedir. Bu borçların büyük bir kısmı devlet garantisi ile alındığından herhangi bir ödeme sorununda kredilerin devlet bütçesi tarafından karşılanacağı istisna değildir. (SOCAR, 2017: 65). 31 Ocak 2017 itibarıyla kamunun

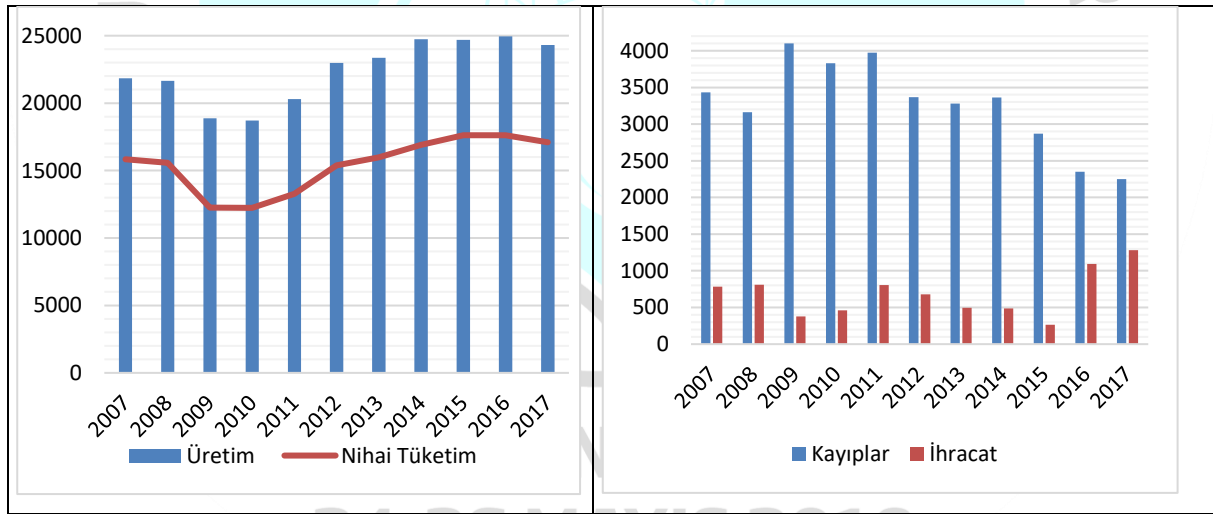
⁵ Azerbaycan'da Kamu Borç Stoğu ile ilgili “Azerbaycan Kamu Borcunun Yönetilmesine İlişkin Orta ve Uzun Vadeli Strateji” belgesinin tam metni için bkz: Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Resmi Sitesi, president.az “Sərəncamlar”, <https://static.president.az/> (2 Haziran 2019)

toplam dış borç stoku 9 398,3 milyon AZN civarındadır. Sadece SOCAR'ın borçlarının kamu dış borç stokuna oranı ise %59,5 civarındadır. İlgili finansal raporu incelediğimizde bu borçların geri ödemelerinin büyük bir çoğunluğunun 2020'den sonra hızlı bir şekilde yükseleceğini görmekteyiz. 2020'den sonra Azerbaycan petrol hasılatının düşeceğini (OPEC, 2017) hesaba kattığımızda şirket borçlarının riskli düzeylere ulaştığını ve herhangi bir ödeme sorununda devlet bütçesi üzerinde ciddi mali baskı yaratacağı aşikardır. Nitekim, 10 Ocak 2017'de SOCAR'ın yaklaşık 600 milyon AZN olan iç borçları devlet bütçesi tarafından karşılanmıştır. Bu mekanizmanın yakın gelecekte de devam edeceği ve bütçe açıklarına sebep olacağı istisna değildir (Cəfərli, 2019).

3. ELEKTRİK VE YENİLENEBİLİR ENERJİ PİYASALARI

İç enerji piyasası tekeli şirket olan *Azerenerji A.Ş* tarafından kontrol edildiğine göre elektrik sisteminde rekabet eksikliğinden dolayı ciddi sorunlar mevcuttur. Azerenerji elektriğin üretim ve iletiminden sorumlu devlet şirkettir. Azerbaycan yasaları elektriğin üretim ve iletiminin birbirinden ayrılmasını gerektirmez (EBRD, 2010: 191).

Grafik 9: Azerbaycan'ın Elektrik Piyasası Verileri (2007-2017, milyon kw/h)

Kaynak: AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s.77.

Grafik 9'da elektrik üretimine dair veriler yansıtılmaktadır. Görüldüğü gibi 2008-2010 arası dönemde küresel krizin etkisiyle birlikte Azerbaycan'da ekonomi küçülmüş ve doğal olarak ta elektrik üretimi azalmış ve 2011'den itibaren üretim ve tüketim değerleri yükselmiştir. Elektrik kolay depolanabilir olmadığından dolayı üretim ve tüketim verileri aynı seyri izlemektedir.

Petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte elektrik enerjisine ihraç edilebilen stratejik ürün potansiyeliyle yaklaşan hükümet iç piyasada kayıpları engellemek ve ülkenin elektrik üretim kapasitesini ve dolayısıyla ihraç potansiyelini artırmak amacıyla iç elektrik piyasasında reformlara başlamıştır. Bu reformların ilk aşaması ise *Azerenerji A.Ş.*'ye tabi olan elektrik dağıtım Şubat 2015'te başkanlık kararnamesi ile kurulun *Azerişiq A.Ş.*'ye devredilmiş ve *Azerişiq A.Ş.* ülkenin elektrik dağıtımından sorumlu devlet şirketi konumuna gelmiştir (İsmayılov, 2015). Elektrik sektöründe kayıplar ise 2010'da üretimin %20'ni oluştururken 2017'de %10'a kadar inmiştir. Grafiklerden de görüldüğü üzere 2015'te 265 milyon kwh olan elektrik ihracatı 4,8 kat artarak 12234 milyon kwh olmuştur.

Gazla çalışan termik santrallerin inşası elektrik kayıplarını ve elektrik kesintilerini azaltmıştır (IEA, 2015: 76). Ülkenin *kurulu güç kapasitesinde*⁶ de 2007-2017 yılları arasında %40 oranında ciddi bir artış yaşanmıştır. Kurulu güç kapasitesinin %85'i fosil yakıtlı termik ve elektrik santralleri, %13,9'u hidroelektrik santralleri, %1,1'i ise yenilenebilir (rüzgâr, güneş, biyogaz) santrallere aittir (AzStat, 2018a: 126).

2009'dan itibaren elektrik enerjisi piyasasında reformlar gerçekleştirilmiş ve enerji arz güvenliğinin temin edilmesi amacıyla altyapı yatırımları hızlandırılmıştır. Ancak bu yatırımlar yeterli değildir ve ülke içinde sık sık elektrik kesintileri ve kazalar yaşanmaktadır. Nitekim, Asya Kalkınma Bankası'nın raporuna göre tüm enerji ekipmanlarının %20'si ve şebeke tesislerinin %50'den fazlası son kullanım tarihlerinin ötesindedir. Bu altyapı sorunları kaçınılmaz olarak sistemin güvenilirliği ve verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Elektrik üretim tesislerinin kullanılabilir kapasiteleri kurulu gücün %80'i kadardır ve bazı tesislerde verimlilik %25'e kadar düşmektedir. İletim hatlarının yetersiz kapasitesi ve yıpranmış olması sistemin güvenilir çalışma riskini artırmaktadır (ADB, 2013).

Elektrik sektöründe bir diğer önemli problem elektrik üretiminde termik ve büyük hidroelektrik santralleri kontrol eden dolayısıyla elektrik üretim ve iletiminden sorumlu *Azerenerji A. Ş*'nin finansal yönetimdeki başarısızlıklarıdır. Kurumun detaylı finansal raporlarına ulaşmak mümkün değildir. Nitekim, 2017'de yayımlanan en son konsolide edilmiş finansal rapora göre *Azerenerji A. Ş*'nin 31 Ocak 2017 tarihe toplam zararı 2 123 milyon AZN (1 248 milyon ABD doları) 2017 için net zararı ise 602 873 bin AZN, toplam uzun dönemli borçları ise 1594 milyon AZN veya yaklaşık 937 milyon dolar civarındadır (Azerenerji, 2017: 5). Kurumun finansal

⁶ Kurulu güç kapasitesi, EIA'ya göre bir jeneratörün ideal koşullar altında üretebileceği maksimum elektrik çıkışı kapasitesi anlamına gelir. Kapasite genellikle megawatt veya kilowatt cinsinden ölçülür.

raporunu incelediğimizde 2017’de gelirleri artmasına rağmen yıl sonunda net zararında da 2016’ya oranla yaklaşık 6 defa artış yaşandığını görmekteyiz.

Azerenerji A.Ş. tekelci pozisyonundan kaynaklanan verimsiz finansal yönetimi ve kurumsal yapıda olan eksiklikler sebebiyle her yıl devlet bütçesinden ödenekler almakta, kurumun vergi borçları silinmekte ve altyapı yatırımlarının büyük kısmını bu ödeneklerle karşılamaktadır. Asya Kalkınma Bankası 2014’te yayımladığı raporda elektrik sektöründe geçerli yapısal sorunlara vurgu yapılarak; a) *iletim hatlarında yaşanan kayıpların azalması* b) *Azerenerji A.Ş. şeffaf bir kurumsal yapıya dönüşmesinin* c) *denetlenilebilirliğinin artırılmasının* d) *enerji verimliliğinin artırılmasının* ve elektrik üretiminde kaynak çeşitliliğinin sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (ADB, 2014).

3 Temmuz 2018’de termik santrallerin birinde yaşanan patlama sonucu Bakü ve Gence gibi büyük kentleri de kapsamak kaydıyla ülkenin yaklaşık %27’nde (39 il) elektrik kesintileri yaşanmış ve hastaneler, metro gibi stratejik yapılar faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır (BBC News, 2018). Resmi kaynaklardan gelen açıklamalarsa tatmin edici olmadığı gibi, ülkenin enerji arz güvenliğinin hangi boyutlarda risk altında olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan araştırmalarda *Azerenerji A.Ş.’nin* asgari güvenlik tedbirlerini dahi almadığı ve tekelci pozisyonunun getirdiği fırsatlarla stratejik ulusal enerji güvenliğine yönelik tedbirler almaktan ziyade, finansal kaynakları verimsiz kullandığı, gerekli altyapı yatırımlarını yapmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan ilgili termik santralin iki defa uzun dönemli restorasyona alınmasına rağmen böyle bir kazanın yaşanması ile birlikte yukarıda sıralanan sorunların kökünü göz önüne alırsak, ana nedenin elektrik sektöründeki devlet mülkiyetinin hakimiyeti olduğu açıktır (CESD, 2018: 8).

Azerbaycan’da elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımında çeşitliliğin sağlanmadığı ve üretimin büyük bir bölümünün petrol ve doğalgazdan elde edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim son verilere göre, elektrik üretiminin %80’i doğalgaz, %10’u petrol, %7,9’u hidroelektrik, %0,7’i çeşitli atıklar ve %0,2’i de rüzgâr ve güneş kaynaklarından elde edilmektedir (IEA, 2018). Elektrik üretiminde kaynak çeşitliliğinin sağlanmaması, altyapı yetersizlikleri, Azerenerji A.Ş.’nin kriz yönetme politikasının yetersizliği, finansal yapının zayıf olması ve kurumsal yolsuzluklar ülkedeki yerleşik tüketicilerin ucuz, yeterli ve sürdürülebilir enerjiye ulaşmalarını engellemektedir.

Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle 6 Aralık 2016’da yayınlanan 2016-2025 dönemi için “*Azerbaycan’da Toplumsal Hizmetlerin Geliştirilmesine Yönelik Stratejik Yol*

Haritası” adlı belgede 2020’ye kadar özellikle elektrik sektöründe kurumsal şeffaflık, hukuki altyapının tamamlanması, enerji verimliliğinin artırılması ve enerji üretiminde çeşitlendirmenin hedef stratejiler olacağı belirtilse de günümüze kadar böyle bir eylemin gerçekleşmediği de açıktır (CESD, 2015: 8). Belgenin 2025 yılına yönelik hedef stratejilerinden biri de enerji sektöründe özelleştirmelerin daha da genişleneceği, kamu-özel ortaklığıyla altyapı yatırımlarının hızlanacağı, elektrik sektöründe üretim, iletim ve dağıtımın birbirinden ayrıştırılması sürecinin tamamlanacağı belirtilmektedir⁷. Ancak bu strateji belgesini incelediğimizde iç enerji piyasası ile ilgili planlanan kamu politikalarının yetersiz olduğu, stratejinin dış enerji politikası ile uyumlu olmadığı veya uyumlu önermeler içermediği gözlemlenmektedir. Geleceğe yönelik projeksiyonların yetersiz kaldığı ve genel hükümler çerçevesinde değerlendirildiği belgenin bir diğer eksik tarafıdır. Hukuki düzenlemelerle ilgili ise genel hükümler çerçevesinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Kuzey ve Güney’den dağlarla çevrili olan Azerbaycan’a Hazar Denizi’nden yükselen hava akını yöneldiğinde Abşeron Yarımadası’nda yerden 80 metre yükseklikte rüzgâr hızı 7-8,5 m/s hıza ulaşmaktadır ki, bu da IRENA’nın tasnifine göre rüzgâr enerjisi için yüksek elverişli potansiyele işaret etmektedir (SAARES, 2016: 6). Güneş enerjisi potansiyelinde de Azerbaycan coğrafi avantaja sahiptir. Nitekim, güneşli günlerin sayısı Orta Asya ve ABD’de 2500-3000, Rusya’da 500-2000 civarındayken, Azerbaycan’da 2500-3200 saattir (SAARES, 2016: 5). En çok güneş enerjisi kabul eden bölge ise Kura-Aras ovası ve Nahcivan’dır. Kura-Aras Ovası’nda 1 cm²’ye düşen güneş enerjisi miktarı 128-132 kcal, Nahcivan’da ise 148-160 kcal’dır. Ortalama olarak Kura-Aras Ovası, Nahcivan, Abşeron Yarımadası ve Gobustan bölgesinde güneşli günlerin sayısı 250-300 gün civarındadır. Bu veriler de ülkenin çok ciddi güneş enerjisi potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Fizibilite çalışmalarına göre ülkedeki nehirler teknik olarak 40 Twh hidroenerjinin üretmek kapasitesine sahiptir ki bunun da 16Twh kısmı kullanılmak için elverişlidir (Huseynova, 2015: 18-19).

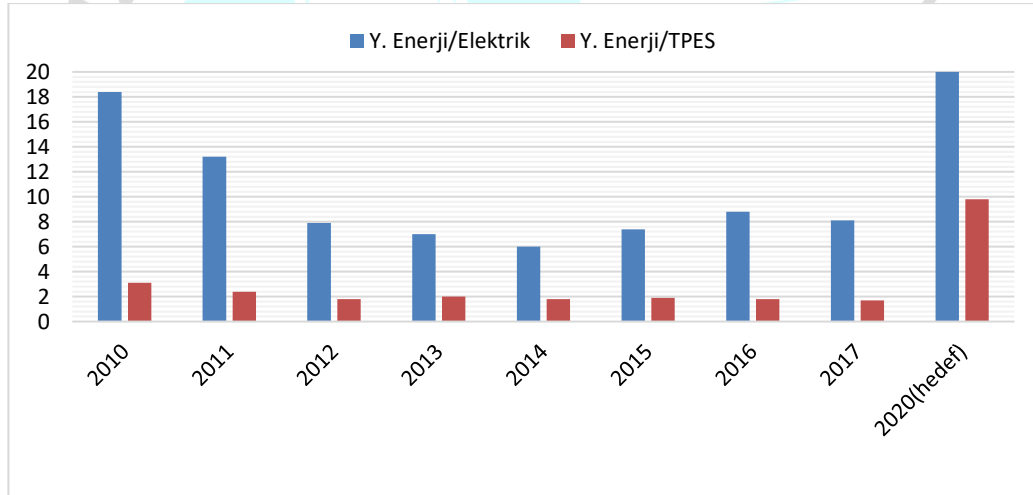
Yayımlanan en son verilere göre (Grafik-10) 2017’de ülkede hidro kaynaklardan 1, 95 Twh elektrik enerjisi üretilmiş ve kapasitenin %12’si etkin şekilde kullanılmıştır. 2010-2017 dönemi arasında TPES %23 artarken, TPES içinde yenilenebilir kaynakların payı %33 azalmıştır. 2010’da TPES içinde yenilenebilir kaynakların payı %3,1’den 2017’de %1,7’ye kadar gerilemiştir (AzStat, 2018a: 18). Verileri incelediğimizde yenilenebilir enerjide Azerbaycan’daki gelişmeler dünya trendinin tam tersine seyretmektedir diyebiliriz. Nitekim,

⁷ Belgenin tam metni için bkz: Azərbaycan Respublikasında kommunal xidmətlərin (elektrik və istilik enerjisi, su və qaz) inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi, <https://mida.gov.az> 10 Nisan 2019

IEA'nın verilerine göre 2010-2016 döneminde TPES içinde yenilenebilir kaynakların payı yaklaşık %18,1 artmıştır (IEA, 2018).

Grafik-10'da dikkat çeken hususlar, hükümetin 2009'dan itibaren enerji verimliliğini %20 oranında artırmak, TPES içinde yenilenebilir kaynakların payını %9,8'e çıkarmak ve elektrik üretiminin %20'ni yenilenebilir kaynaklardan elde etme gibi iddialı hedefleri olsa da günümüz itibarıyla bu hedeflerin çok uzağında olduğu görülmektedir. Hedeflerin ülkenin realitesinden uzak ve yayımlanan resmî belgelerin de sektörün gerçeklerine uygun eylem planlarını içermediği de açıktır. Bütün bunların sonucunda da Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'nin 20/20/20 iklim ve enerji paketine uygun olarak kabul ettiği hedefleri 2020 itibarıyla tutturamayacağı da istisna değildir.

Grafik 10: Yenilenebilir Enerjinin TPES ve Elektrik Üretiminde Payı (2010-2017, %)

Kaynak: AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018, s.18.

“Azerbaycan'da Toplumsal Hizmetlerin Geliştirilmesine Yönelik Stratejik Yol Haritası” adlı belgede 2020'ye kadar 350 Mw rüzgâr, 50 Mw güneş ve 20 Mw gücünde biyoenerji santrallerinin inşaatı planlansa da 2018 itibarıyla toplam kurulu gücün yapısına baktığımızda, rüzgâr enerjisi 15,7 Mw, Güneş 28,4 Mw, biyoenerji 1 Mw civarındadır. Dolayısıyla yenilenebilir enerji alanında ilk stratejinin 2004'te oluşturulmasına rağmen günümüz itibarıyla Azerbaycan 2020 hedeflerinin çok uzağındadır (Azstat, 2018a: 126).

Yukarıda da anlatıldığı gibi yenilenebilir enerji alanında *Alternatif ve Yenilenebilir Enerji Kaynakları Devlet Ajansı* tek yetkili kurum olarak faaliyet göstermektedir. Ancak bu kurumun faaliyetleri hakkında detaylı bilgilere ulaşmak mümkün değildir. Kurumun en son yayınladığı

konsolide edilmiş finansal raporu incelediğimizde 31 Ocak 2017 tarihine devlet bütçesinden 2 500 AZN (1 470 bin ABD Doları) ödenek tahsis edilmiştir, ancak ironik bir şekilde kurumun insan kaynakları üzere harcamaları ilgili ödeneğin %84'ü civarındadır. Finansal raporda dikkat çeken bir diğer husus ise kurumun sürekli zarar ettiği gerçeğidir. (SAARES, 2018: 3).

Elektrik piyasasında olduğu gibi yenilenebilir enerji alanında da devlet tarafından stratejiler, hedefler ve politikalar oluşturulmasına rağmen kurumsal başarısızlıklar, şeffaflığın olmaması, finansal yönetimdeki eksiklikler ve hukuki altyapıdaki sorunlar devam etmektedir. Bu kurumlar devlet bütçesinden gelen yardımlar hesabına faaliyetlerini sürdürmekte ve bütçe üzerinde mali baskınlığa sebep olmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçlarına göre sektörde en ciddi sorunlar dikey entegre ve tekeli devlet kurumlarının dominantlığıdır. Yapılan analizler bu kurumlarda şeffaflığın zayıf olduğunu, enerji kaynaklarının etkin kullanılmadığını, borç yükümlülüklerinin bütçe dengelerini bozacak derecede riskli düzeylere ulaştığı gerçeğini yansıtmakta ciddi yapısal sorunların varlığına işaret etmektedir.

Ülkenin enerji sektörü açısından en önemli sorunlar elektrik piyasasında yaşanmaktadır. Elektrik piyasasının rekabete açık olmadığı üretim ve iletimin tek bir şirket sorumluluğunda olması, altyapı yetersizlikleri de elektrik arz güvenliği açısından ülkenin karşılaştığı en büyük sorunlardır. Yaşanan kazalarda tüm ülkenin etkilenmesi de sorunların büyüklüğüne ışık tutacak niteliktedir. Yenilenebilir enerji alanında politikalar, stratejik yol haritaları eylem planları ve hedefler yayınlanmasına rağmen geldiğimiz noktada Azerbaycan'ın 2020 hedeflerinin çok uzağında olduğu gözlemlenmektedir. Enerji verimliliği konusundaysa ülkenin resmi bir politikasının olmadığı veya politika uygulamaları ile ilgili detaylı bir rapora ulaşılamadığı da unutulmamalıdır.

Azerbaycan'ın uzun dönemli petrol stratejisinin hedeflerini göz önüne aldığımızda, ülkenin bir an önce iç elektrik piyasasında yapısal reformları aksatmadan gerçekleştirme ihtiyacının aciliyeti ortaya çıkmaktadır. Özellikle elektrik piyasasında ayrıştırılmış bir yapının benimsenmesi, altyapı yatırımlarının aksatılmadan gerçekleştirilmesi, ülkenin yenilenebilir enerji potansiyelinin doğru değerlendirilmesi hem ülkenin enerji arz güvenliğine katkı sağlayacak hem de tasarruf edilmiş hidrokarbon rezervlerinin ihracatı için olanak sunacaktır.

Elektrik sektöründe var olan aksaklıklar giderilmediği müddetçe olası bir büyük kaza halinde ülkenin milyarlarca dolar zarara uğrayacağı ve kendi enerji güvenliğini bile temin etmekte zorlanacağı da istisna değildir. İç piyasada yapılması gereken reformların başında Avrupa Birliği'nde olduğu gibi rekabetçi bir piyasa modelinin uygulanması gerekmektedir. Bu hem iç piyasada fiyatların düşmesine olanak sağlayacak hem de ülkenin enerji kaynaklarını verimli kullanılmasını teşvik edecektir.

Bütün bunlara ulaşmak için de enerji sektöründe yasal alanda yaşanan karmaşıklık aradan kaldırılmalı ve özellikle yenilenebilir enerji sektöründe özel yatırımların teşvik edilmesi, kurumların hesap verilebilirliğinin temin edilmesi, ülkenin dış enerji politikası ile uyumlu iç enerji alanında da kurumsal ve hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Özellikle enerji iletim ve dağıtımında özelleştirmelerin hızlandırılmasının, açıklanan hükümet hedefleri ile uyumlu eylem planlarının icra edilmesi bu reformlar açısından ilk aşama olacağı da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

ADB-Asian Development Bank, “Azerbaijan Economy And Power Sector: Challenges and Opportunities”, 2013, <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/43406-01-aze-oth-01.pdf> 10 Aralık 2018.

ADB-Asian Development Bank, *Country Partnership Strategy: Azerbaijan 2014-2018, Sector Assessment-Energy*, <https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/cps-aze-2014-2018-ssa-02.pdf> 20 Aralık 2018.

AEN- Azərbaycan Respublikası Energetika Nazirliyi, “Əsasnamələr”, <http://minenergy.gov.az/index.php/az/nazirlik?id=6> 10 Mart 2019.

Azerenerji A.Ş-Azərenerji Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, “31 dekabr 2017-ci il tarixinə bitən il üzrə Konsolidə edilmiş Maliyyə Hesabatları” http://www.azerenerji.gov.az/files/2018_04_26_12_56_08_cecd.pdf 30 Nisan 2019.

AzStat-Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi-A, *Azərbaycanın Energetikası: Statistik Məcmuə-2018*, Rəsmi Nəşr, Bakı, 2018.

BP-British Petroleum-A, “Əməliyyat və Layihələr-2018”, https://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects.html 10 Ekim 2018.

Cəfərli, Natiq, Respublikaçı Alternativ Partiyası İcra Kâtibi (kişisel iletişim) 18 Nisan 2019.

EBRD-European Bank for Reconstruction and Development, *EBRD Energy Sector Assessment-2010*, EBRD Publications, London, 2010.

EIA-Energy Information Administration, “Country Analysis Brief: Azerbaijan”, 22th June 2016, https://www.eia.gov/beta/international/analysis_includes/countries_long/Azerbaijan/azerbaijan.pdf 25 Haziran 2018.

Ener, Meliha ve Ahmedov, Orhan, “Türkiye-Azerbaycan Petrol Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin Ülke Ekonomileri ve Avrupa Birliği Açısından Önemi”, 2. *Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, 20-22 Şubat 2008.

Energy Charter Secretariat, *In-Depth Review of the Energy Efficiency Policy of Azerbaijan*, Energy Charter Secretariat, Brüksel, 2013.

Həsənov, Rəşad, “Azərbaycanda yeni borc siyasəti: ümidlər, reallıqlar, risklər və perspektivlər”, *Working paper*, CESD Press, Bakı, 2018.

Huseynova, Hajar, *Alternative and Renewable Energy Outlook for Azerbaijan 2014- Policy Paper*, Konrad-Adenauer-Stiftung Publications, Tbilisi, 2015.

IEA- International Energy Agency, *Eastern Europe, Caucasus and Central Asia: Energy Policies Beyond IEA Countries*, IEA/OECD Publications, France, 2015.

IEA-International Energy Agency, “Global Energy Statistics-2018”, <https://www.iea.org/statistics/?country=WORLD&year=2016&category=Energy%20supply&indicator=TPESbySource&mode=chart&dataTable=BALANCES> 10 Ocak 2019.

İsmayılov, Emin, “Azerbaijan Prepares New Energy Product for Export”, <https://www.azernews.az/analysis/77471.html> 10 Eylül 2018.

OECD-Organisation for Economic Co-operation and Development, *Financing Climate Action in Azerbaijan: Country Study 2016*, OECD Publications, Paris, 2016.

OPEC-Organization of the Petroleum Exporting Countries, *World Oil Outlook-2040*, OPEC Secretariat, Austria, 2017.

Rzayeva, Gulmira, *The Outlook for Azerbaijani Gas Supplies to Europe: Challenges and Perspectives*, NG: 97, OIES Publications, 2015.

SAARES- The State Agency on Alternative and Renewable Energy Sources, *Alternativ və Bərba Olunan Enerji Mənbələrindən İstifadə*, ABOEMDA Nəşr, Bakı, 2016.

SAARES-The State Agency on Alternative and Renewable Energy Sources, “Sərəncamlar”, (Erişim), <http://www.area.gov.az/public/uploads/DovletProqramlari/Alternativ.pdf> 10 Ağustos 2018.

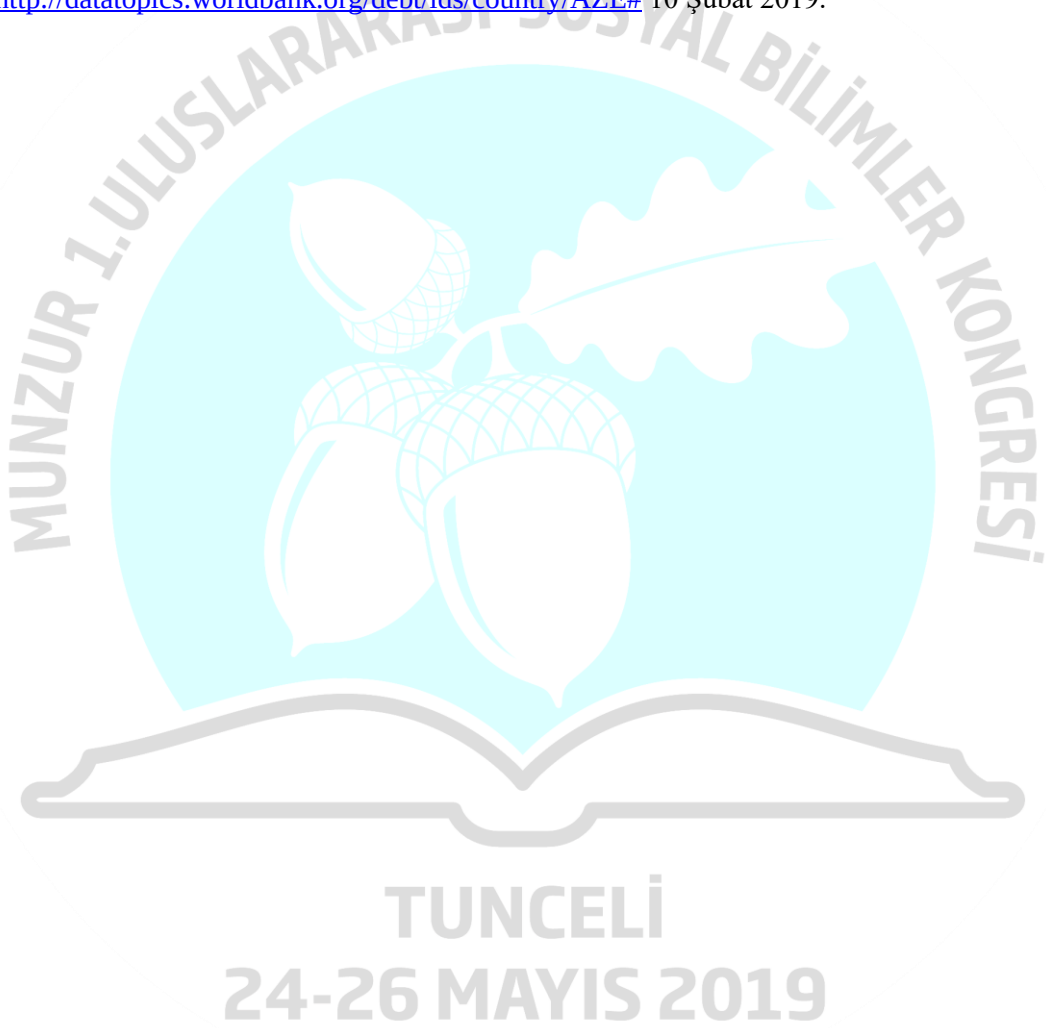
SOCAR-State Oil Company of Azerbaijan Republic, *İllik Hesabat-2017*, SOCAR Yayınları, Bakü, 2018.

SOCAR-State Oil Company of Azerbaijan Republic, *Konsolidasiya Edilmiş Maliyyə Hesabatı-2017*, Ernest and Young Holdings, Baku, 2017.

SOFAZ-State Oil Fund of Azerbaijan, *Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu: İllik Hesabat-2017*, ARDNF Nəşr, Bakı, 2018.

World Bank- “International Debt Statistics 2019 Country Table: Azerbaijan”, (Erişim),

<http://datatopics.worldbank.org/debt/ids/country/AZE#> 10 Şubat 2019.

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖR SUÇLULARININ İADESİ**İsmail ÖZKARCI**

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZET

Terör kavramı hakkında, tüm unsurları içerisinde barındıran bir tanımlama yapılmaya çalışılmaktadır. Doktrinde kimi yazarların her türlü şiddet eylemini terör kavramı kapsamında ele aldıkları görülmektedir. Bunun tam aksi bir biçimde şiddet içerse dahi devrimci eylemlerin terör kapsamında ele alınamayacağını belirten çeşitli görüşlerle de karşılaşılabilir. Dünya üzerinde, terör kavramına yüklenen anlam ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Terör kavramının algılanış biçimi üzerinde benimsenen siyasal ideolojinin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Terör kavramına yüklenen anlamlar, hedeflere göre ciddi değişiklikler göstermektedir. En genel biçimiyle terörizm, devletlerde istikrar kaybına yol açan şiddet içeren suçlardır¹.

Her devlet, kendi sınırları içerisinde egemen konumdadır. Dolayısıyla devletlerin kendi sınırları dışında bulunan kişiler hakkında yetki sahibi olmadıkları söylenebilir. Bu durum, devletlerin birbirleriyle yardımlaşmalarını gerekli kılmıştır. Bu yardımlaşma, özellikle suçluların geri verilmesinde kendisini göstermektedir². Günümüzde teknolojik anlamda yaşanan ilerleme ve ulaşım araçlarının gelişimi, suçluların farklı ülkeler arasında kolaylıkla geçiş yapabilmelerine neden olmuştur. Bu durum, suç işleyen bireylerin suç işledikleri ülkeden kaçarak cezalandırılmaktan kurtulmalarını sağlamaktadır. Suçluların bu tür davranışlarının, adaletin gerçekleştirilmesinin önünde ciddi bir engel teşkil ettiği söylenebilir³. Bütün bu belirtilen nedenlerden dolayı suçluların geri verilmesi kurumu, yerel hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar da gözetilerek düzenlenmiştir⁴. Geri verme, bir ülkede suç işleyerek başka bir ülkeye

¹ Paul Wilkinson, Political Terrorism, Macmillan, London, 1974, s. 222.

² Özgen Eralp, Suçluların Geri Verilmesi, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1962, s. 1339.

³ Halil Kalabalık, "Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği", Prof. Dr. Hayri Domaniç'e 80. Yaş Günü Armağanı, Cilt:2, İstanbul 2001, s. 27.

⁴ Vesna Stefanovska, "The Concept of Political and Terrorist Offences in Extradition Matters: A Legal Perspective, European Scientific Journal, Cilt:11, Sayı:34, 2015, s. 69.

kaçan kişinin suçun işlendiği ülkenin talebi veya bulunduğu ülkenin başvurusu üzerine başka bir devlete teslimidir⁵.

Suçluların iadesi kurumu, devletlerarasında işbirliğini gerektirmesi bakımından uluslararası hukuk bakımından da önemli bir alandır. Konuyla ilgili olarak çeşitli uluslararası antlaşmalar yapılmış ve iade işlemlerinin de bu antlaşmalar yoluyla yürütülmesi amaçlanmıştır. Fakat devletlerin iade sürecine ilişkin kendi ulusal mevzuatlarında da düzenlemelere yer verdikleri görülmektedir. Örneğin ABD suçluların iadesi konusuna ceza ve ceza usulünü düzenleyen yasa içerisinde yer vermiştir⁶. İki devlet arasında geri vermenin hukuki dayanağını oluşturacak herhangi bir uluslararası antlaşmanın bulunmaması, yapılan suçlu iadesini tek başına hukuk aykırı hale getirmemektedir. Burada devletlerarasındaki iyi niyet kuralları ve uluslararası hukukta yer alan karşılıklılık ilkesi etkisini göstermektedir.

Türk hukuku açısından suçluların iadesi kurumu incelendiğinde ilk uluslararası antlaşmanın 1874 yılında ABD ile yapıldığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında ise 1923 yılında yeniden ABD ile bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma 1980 yılına dek yürürlükte kalmıştır. Türkiye bir Avrupa Konseyi sözleşmesi olan Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne de (SİDAS) taraftır. Toplam elli ülke, SİDAS'a taraftır. SİDAS'ın temel amacı, suçluların iadesinde uluslararası yeknesaklaşmanın sağlanmasıdır. Bu durum, Türkiye açısından da büyük önem ifade etmektedir. Suçluların iadesinin Türk hukukundaki temel dayanakları, Anayasa'nın 19. ve 38. Maddeleridir. Bu maddelere ek olarak suçluların iadesine ilişkin yapılmış iki veya çok taraflı uluslararası sözleşmeler ve Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5.5.2016 tarihli 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu da suçluların iadesi mevzuatını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler : terör suçu, suçluların iadesi, ulusal hukuk, uluslararası hukuk

GİRİŞ

Gelişen dünya ekseninde, suç çeşitlerinde ve yöntemlerinde bir değişiklik söz konusudur. Bilgisayar suçları, insanlığa ve barışa karşı suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı, teknoloji hırsızlığı, kara para aklama ve terörizm gibi konular 20. asırda bu dönüşümün hukuk evrenine soktuğu en büyük cürüm türleridir. Günümüzde ulaşım olanaklarının çeşitlenmesinin suç işleyen insanların başka ülkelere kaçmalarını kolaylaştırdığını da düşünürsek mevcut durum oldukça farklı bir hâl almaktadır. Bu suçlar arasında saydığımız örneğin terör suçunu ele aldığımız zaman suç

⁵ Ayhan Önder, Ceza Hukuku Dersleri, Filiz Kitapevi, İstanbul 1992, s. 127.

⁶ Ahmet Ulutaş, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2012), s. 55

olgusunun yerel bazdan çıkıp daha çok küresel bir olgu haline geldiğini görebiliriz. Günümüz modern toplumlarında suç olgusunun bu şekilde gelişmesi devletlerin de kendi aralarında işbirliği yapma gereksinimlerini ortaya çıkarmıştır.

Yakın zamanda da ülkemizde birtakım terör suçlularının ülkemize getirilmesi konusunda pek çok çaba ortaya konmuş ancak uluslararası hukuk için bu kadar hassas olan bir konu bu şüphelilerin terör suçlusu yerine sanki siyasi bir suçluymuş gibi algılanması neticesinde kendi platformundan çıkıp siyasi bir mecraya kaymıştır. Görünen o ki medyada bu konuda büyük bir eksiklik vardır. Küreselleşen dünya anlayışının ortaya çıkardığı bir anlayış olarak suçlarının sadece suçun işlendiği ülkeye değil küresel topluma zarar verdiği anlayışına binaen diğer toplumlarında suçun işlendiği ülkeye karşı yardım ve işbirliği ile yaklaşımları beklenirken, somut durumda yaptırım imkânları bazı güçlü devletlerin elinde kalmıştır. Bu durumun ortaya çıkması nedeniyle bazı devletler keyfi bir tutum içine girebilmekte bundan dolayı da bazı teröristlerin özgür ve rahat bir şekilde hareket etme olanağı olmaktadır. Buna örnek olarak A.Ö. olayı ele alınabilir. Türkiye'nin uluslararası hukukun yerleşmiş bir kuralı olan *iade et ya da yargıla* talebine rağmen İtalya A.Ö.'nün kaçmasına engel olmamıştır.

Milletlerarası terör suçlularına sığınma hakkı verilmesi ve bu kişilere siyasal suçlu muamelesi gösterilmesi milletlerarası terörle mücadele çabalarına oldukça zarar vermektedir. Terör suçunun kapsamında bulunan siyasilik kavramının da yorumlanması konusunda ortaya konan farklı yaklaşımlar da bu soruna ciddi bir temel oluşturmaktadır. Maalesef ki bazı devletler siyasilik kavramını yorumlarken çifte standartlara sahip olmaktadır. Bundan dolayı bir devletin terör olarak gördüğü bir olay başka bir devlet tarafından terör olayı olarak görülmeyebilmektedir. Uluslararası anlaşma maddeleri arasına terör suçlarının siyasi suç kategorisini içine alınmaması gerektiği yönünde kurallar konmasına rağmen bazı devletler terör suçlarını siyasi suç olarak görmeye devam etmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Terör kavramı, geniş kapsamlı bir biçimde, birçok farklı yönü de göz önünde bulundurularak tanımlanmaya çalışılmaktadır. Doktrinde, her türlü şiddet eylemini terör kavramı ile açıklamaya çalışan kimi yazarlar bulunmaktadır. Bunun yanında şiddet içerse dahi devrimci ayaklanmaların terör kapsamında ele alınamayacağını belirten görüşlere de rastlamak mümkündür. Dünya üzerinde hemen hemen her ülkenin ve her siyasal oluşumun terör kavramına farklı bir anlam yüklediği görülmektedir. Bu yüklenen anlamda, ülkelerin ya da siyasal oluşumların hedeflerine en kolay yoldan nasıl ulaşacakları da göz önünde

bulundurulmaktadır. Bu bakımdan terör kavramına yüklenen anlamın hedeflere göre değişiklik gösterebildiği söylenebilir. Örneğin ülkelerden biri tarafından terörist olarak görülen bir grup başka bir ülke tarafından özgürlük savaşçısı olarak adlandırılabilir.

Terörizm, devletlerde istikrarın bozulmasına yol açan ve şiddet içeren suç olarak tanımlanabilir⁷. Yine terör kavramı için devletlerarası bir politika olduğu ve yeni dünya düzeninin beraberinde getirdiği yeni bir savaş biçimi olduğu söylenebilir⁸. Devletlerin ulusal çıkarları, terör kavramına yönelik çifte standart içeren uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bazı devletlerin korumaları altında, birtakım terör saldırıları gerçekleştiren örgütlerin iki devlet arasındaki mücadelede araç olarak kullanıldıkları görülmektedir.

Terör faaliyetleri genel olarak siyasi birtakım amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda terör için düzenli ve planlı bir biçimde bir amaca yönelik olarak hareket eden örgütlerce gerçekleştirilen şiddet içeren eylemler tanımında bulunmak mümkündür. Doktrinde yer alan tanımlardan yola çıkarak terör için şiddet ve baskının kullanıldığı eylemler nitelendirilmesinde bulunulabilir. Terör faaliyetlerinin hedefi genellikle masum insanlar olmaktadır. Bunun yanında terörün, mevcut devlet düzenine karşı bir başkaldırı olma özelliği de bulunmaktadır. Terör eylemlerinin psikolojik anlamda başarıya ulaşabilmeleri için toplumda bir korku yaratması, toplumu sindirmesi gerekmektedir⁹.

Uluslararası hukuk kuralları ve kaynaklar incelendiğinde terör suçunun kapsamını net bir biçimde ortaya koyan, terör suçunun bütün özelliklerini kapsayan bir tanım yapmanın zor olduğu görülmektedir. Uluslararası alanda, hem bölgesel hem de uluslararası örgüt düzeyinde terör kavramının tanımı konusunda bir uzlaşmaya varılamamıştır¹⁰. Bazı araştırmacılar terör faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirildiğine yoğunlaşmış ve kullanılan yöntemden hareket edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bazı araştırmacılar ise terörü dini veya ideolojik bir amaçla ilişkilendirmeyi tercih etmektedirler. Bu görüş bağlamında terör için, belirli bir dini veya ideolojik hedefin gerçekleştirilmesi için kullanılan şiddet tanımı yapılabilir. Özellikle 11 Eylül 2001 yılında yaşanan olaylardan sonra terör, İslam dini ile irtibatlandırılmaya çalışılmıştır. Nitekim Almanya Başbakanı Merkel de 2017 yılının Şubat ayında Türkiye ziyareti sırasında yaptığı konuşmada, “İslamcı terör” ifadesini kullanmıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı ise bu

⁷ WILKINSON, Paul, Terrorism versus Democracy, The Liberal State Response, Frank Class Pub, London, 2001.

⁸ FREEDMAN, L. A New Type of War, in Ken Booth & Tim Dunne, World in Collision: Terror and the Future of Global Order, Palgrave MacMillan, Basingstoke, 2002.

⁹ BAL, İhsan, Terörle Mücadele ve Komplote Teorileri, Ankara, 2006, s. 4-5.

¹⁰ KEDİKLİ, Umut, Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu, Hazar Matbaacılık, Ankara, 2013, s. 122.

beyan karşılığında, ifadenin İslam ve Müslümanlarla bağdaşmadığını ve terörün bir dini olmayacağını belirtmiştir.

Türkiye, zaman zaman şiddet olaylarının tırmanışa geçtiği, terör olayları ile istikrarı ve bütünlüğü ihlal edilme tehlikesi altında olan bir ülke konumundadır. Terörle daha etkin mücadele edebilmek adına, dönem dönem olağanüstü hal uygulamasına da başvurulmuştur. Olağanüstü hal, belirli bir süre ve bölge ile sınırlı olmasından dolayı uzun vadeli olarak tüm ülke genelinde uygulanacak tedbirlerin alınmasında yeteriz kalmıştır. Bu bağlamda ilk kez bir yasa olarak Terörle Mücadele Kanunu kabul edilmiştir¹¹. TMK, terörün şiddetini artırdığı bir dönemde, 1991 yılında çıkarılmıştır. TMK ile birlikte TCK temelinde sürdürülen terörle mücadele politikaları değişmiş, güvenlik güçlerinin elleri güçlenmiştir. Genel olarak TCK kapsamında sürdürülen terörle mücadelede yeni tedbirler almak ve terörle mücadele eden güvenlik kuvvetlerinin elini kuvvetlendirmek amacıyla çıkarılmıştır. Dolayısıyla kanunun, içinde bulunduğu şartların ve dönemin bir ürünü olduğu söylenebilir.

Her devlet, kendi sınırları içerisinde egemen konumdadır. Dolayısıyla kural olarak devletlerin kendi sınırları dışında kalan olaylarla karşılaşmayacakları, buralardaki kişiler hakkında herhangi bir yetki kullanamayacakları söylenebilir. Bu nedenle devletlerin birbirlerine yardım etme ihtiyaçlarının da doğal bir sonucu olarak suçluların iadesi kurumu ortaya çıkmıştır¹².

Suçluların iadesi kurumu, hem delillerin toplanması noktasında hem de ceza ile caydırıcılık noktasında oldukça faydalıdır. Suçluların iadesi ile birlikte suç işleyerek başka ülkeye kaçan kişilerin cezasız kalmamaları amaçlanmaktadır¹³. Suçluların iadesi, devletlerarası bir işlem olması nedeniyle uluslararası hukukla da yakından ilişkilidir. Kurumun ceza hukuku ile temas eden yönü ise suç ve suçlu ile ilişkisidir¹⁴. Burada uluslararası kurallardan da faydalanılarak ceza adaletinin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır¹⁵. Dolayısıyla suçluların iadesinin karma bir nitelik taşıdığı ve ikili ve çok taraflı antlaşmalarla düzenlenmesinin bu niteliğin doğal bir sonucu olduğu söylenebilir.

¹¹ DÖNMEZER, Sulhi, “Organize Suçlulukla Mücadele”, 22-29 Eylül 2001 tarihinde İzmir’de düzenlenen “Organize Suçlulukla Mücadele Kollokyumu”nda sunulan Sentez Raporu, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, Y. 2002, İstanbul, s. 5.

¹² ÖZGEN, E., Suçluların Geri Verilmesi, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1962, s. 222.

¹³ KOCA, M./ ÜZÜLMEZ, İ., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül-2015, s. 751.

¹⁴ KOCA/ ÜZÜLMEZ, s. 751.

¹⁵ ÖZBEK, V. Özer/ KANBUR, M. Nihat/ DOĞAN, K./ BACAĞSIZ, P./ TEPE, İ., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül-2015, s. 167.

Geri verme kurumuna ilişkin kurallar iç hukuk ve uluslararası hukuk kuralları şeklinde iki gruba ayrılabilir. Bazı devletler kendi ceza kanunlarında geri vermeye ilişkin hükümlere yer verirken bazıları ise ayrı bir kanun yapmayı tercih etmektedir. Belçika, bu devletlere örnek olarak verilebilir. 1833 yılında Belçika tarafından geri verme kanunun yapıldığı görülmektedir¹⁶. Bu şekilde kanuni bir düzenleme yapılması, geri verme kurumunun işletilmesinde bir yeknesaklığın oluşmasını sağlamaktadır¹⁷. Geri verme kurumu ile karıştırılan önemli bir kurum da “sınır dışı etme” kurumudur. Sınır dışı etmede de tıpkı geri vermede olduğu gibi bir kişinin ülke dışına çıkarılması sonucu doğmaktadır. Ayrıca uygulamanın yabancılara yönelik olması da bir başka benzer özelliktir. Ancak bu benzerliklere rağmen sınır dışı etme ve suçluların geri verilmesinde herhangi bir yakınlığın olmadığı söylenebilir¹⁸.

Günay, geri verme kurumunun çok uzun dönemden beri var olduğunu savunmaktadır. Yahudi tarihi incelendiğinde İsrail kabilelerinin karşı taraftan suçlunun geri verilmesini talep ettikleri görülmektedir. Geri verme ile ilgili olarak Avrupa’da yapılan ilk anlaşma ise 1174 yılında İngiltere Kralı II. Henry ile İskoçya Kralı Guillaume arasında gerçekleşmiştir. Bu anlaşma sonrasında İngiltere Kralı II. Edward ile Fransa Kralı Philippe arasında yapılan 1303 tarihli Paris Anlaşması’nın varlığı dikkat çekmektedir. Söz konusu dönemde, Avrupa’da çağdaş ve siyasi olmayan geri verme anlaşması ise Fransa Kralı Charles ile Savoy Kontu arasında 4 Mart 1376’da yapılmıştır. Bu anlaşmanın amacı, genel suçlarla mücadele etmektir. Bu bağlamda siyasi düşmanlara kötü davranılmak istenmediği böyle bir amaç taşınmadığı söylenebilir. Avrupa’da 1660’lı yıllara kadar yapılan anlaşmaların çok büyük bir bölümü siyasi amaçla gerçekleştirilmiştir. 23 Şubat 1661 tarihinde İngiltere ve Hollanda arasında yapılan anlaşmada ise Hollanda af kapsamı dışında tutulan belli kişilerin İngiltere’ye teslimin kabul etmiş, ancak anlaşmada İngiltere tarafından geri verilmesi talep edilen diğer kişilerin de bu anlaşma kapsamında yer aldıkları belirtilmiştir. Böylece üstü kapalı bir biçimde de olsa siyasi olmayan suçlar dolayısıyla geri vermeye başvurulduğu görülmektedir¹⁹.

Avrupa devletleri, 19. Yüzyıla kadar geri vermeyi siyasi sebeplerden kaynaklanan keyfi bir işlem olarak görmüşlerdir²⁰. Avrupa’da ulus devlet sayısında yaşanan artış ve eşdeğer egemenlik anlayışının ortaya çıkması, 18. Yüzyılda geri verme anlaşmalarının yapılmasında

¹⁶ ÖNDER, s. 128.

¹⁷ ÖZGEN, Suçluların Geri Verilmesi, s. 224.

¹⁸ KALABALIK, s. 1344.

¹⁹ GILBERT, s.10; BLAKESLEY, s.180.

²⁰ ERDEM, M. Ruhan, AB Hukukunun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkileri, Ankara, 2004, s. 303.

etkili olmuştur. İnsan hakları hukuku alanında yaşanan gelişmelerin de suçluların iadesinde devletler arasında karşılıklı anlaşmaların yapılması bakımından önemli bir itici güç teşkil ettiği söylenebilir. O dönemde yeni ortaya çıkan ulus devletlerde, otokratik devletlerin kişisel özgürlüklere müdahalelerini kısıtlama ve bireysel özgürlükleri koruma altına alma şeklinde bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Bu anlayış, etkisini, bireysel özgürlüklerin konu edildiği geri verme anlaşmalarında göstermiştir²¹.

19. Yüzyıla gelindiğinde geri verme kurumu yeni birtakım aşamalarla tanışmıştır. Bu dönemde, ikili anlaşmaların yanında devletlerin iç hukuklarında da çeşitli düzenlemelere gitmeye başladıkları görülmektedir. Bu konuda yapılan ilk düzenleme, Belçika tarafından 1833 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemenin ardından sırasıyla 1870 İngiltere, 1875 Hollanda, 1885 Arjantin, 1887 Japonya, 1892 İsviçre, 1907 Norveç, 1913 İsveç, 1927 Fransa, 1929 Almanya gibi Avrupa ülkelerinin geldikleri görülmektedir. ABD Geri Verme Kanunu 1848 yılında yürürlüğe girmiştir. Fakat ABD, anlaşma olmadan geri vermeye izin vermemiştir²².

Terör ister ulusal ve isterse uluslararası nitelikte olsun daima bir suçtur. Bu yönüyle Ceza Hukuku ve Kriminolojiyi ilgilendirir. Terör aynı zamanda bir savaştır, bu yüzden teröre karşı bir savaş stratejisi uygulanmalıdır. Öte yandan terörizm bir ideolojidir, bu bakımdan siyasi bir yaklaşımı gerektirir. Bu çalışmada terörizmin suç oluşu yönüne ağırlık verilmiştir, zira her suç gibi terör suçları da kovuşturmayı ve cezalandırmayı zorunlu kılar. Uluslararası boyutlara bürünen terör ile mücadele ise ülkeler arasında uluslararası yardımlaşmayı gerektirir.

Terör suçlarında siyasi suç istisnası hukuki bir olgudan çok siyasi bir olgudur. Temel problem, terörizm eylemlerinde siyasi sığınma hakkının kısıtlanıp kısıtlanmayacağı konusunda uluslararası bir sözleşme olmamasıdır; hatta terörizmin önlenmesi konusunda bile devletler arasında tam anlamda bir sözleşme bulunmamaktadır. Pratiğe baktığımız zaman bazı devletler terör suçlarını siyasi nedenlerle suç olarak görmemekteyken, bazı devletler ise siyasi meseleleri bir kenara koyarak terör suçlarını cezalandırmaktadır.²³ Adli yardımın pratikte daha etkin bir hale gelmesi için terör konusunda kavram tekliği sağlamak ve ülkelerin terör mevzuatları konusunda olabildiğince ortak uzlaşuya dayalı birlik sağlamak gerekmektedir. Örneğin; yürürlükteki mevzuata göre Türkiye’de İtalya’da ve Almanya’da bir insanın suç örgütüne üye olduğunu beyan etmesi dahi suç olarak kabul edilmiş bir eylemdir. Ancak aynı eylem Fransız

²¹ GILBERT, s.11.

²² GÖZÜBÜYÜK, A. Pulat, Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi, TBB Yayınları, Ankara, 1949, s.6.

²³ Christine V Wijngaert.; “*The Political Offence Exception To Extradition*”, Kluwer, 1980, s. 148.

mevzuatına göre bir suç değildir. Bundan dolayı terör suçları konusunda milletlerarası işbirliği zorlaşmaktadır. Çünkü bir ülkeden yardım talep edilmesi durumunda o ülke yardıma konu suçun kendi ülkesinde cezalandırılıp cezalandırılmadığına bakmaktadır.²⁴

Bu konuda özel olarak terör suçlarının siyasi suç olarak görülüp bu suçluların özgürce dolaşmalarını önlemek için bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu hususta ele alınabilecek büyük çalışma Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi (TÖDAS)'dır. Bu çalışma ile birlikte ayrı ayrı ele alınmış bulunan farklı terör suçları ortak bir metin altında birleştirilmiştir. Bu hususla alakalı olarak bu sözleşmenin irdelenmesi faydalı olacaktır.

SONUÇ

Bugüne kadar terörle mücadele amacıyla gerçekleştirilen pek çok uluslararası çalışmaya rağmen terörizmin tanımında bir uzlaşıya varılamadığı dile getirilmekte ve bundan dolayı duyulan rahatsızlık belirtilmektedir. Ancak bu konudaki temel sıkıntı hâlihazırda bulunan bir siyasi otoriteyi değiştirmek veya ortadan kaldırmak için sistemli bir şekilde şiddete başvurmak şeklinde tanımlanabilecek terörizmin tanımında aynı noktaya gelememek değildir. Terörizm bir “siyasi mücadele şekli”, siyaset aleti gibi algılanmaktadır.²⁵ Temel mesele terör tanımının kapsamında bulunan siyasilik kavramının nisbi bir kavram olmasıdır. Bundan dolayı her ülke kendi politikalarını belirleyen siyasi yaklaşımları doğrultusunda şiddet olaylarını değerlendirmektedir. Terörizm bilhassa uluslararası toplum arasında sıcak mücadelelerin yerine tercih edilmeye başlanan tesirli bir araçtır ve pek çok ülke tarafından kendi siyasi amaçlarını meydana getirme aracı olarak yaygın bir kullanım alanı vardır.²⁶ Örneğin A ülkesi B ülkesini kontrol altına almak istediği zaman o ülkedeki siyasi yapıya yönelik şiddet eylemlerini terör saldırısı olarak ele almamaktadır. Hatta o ülkedeki mevcut siyasi yapının söz konusu terör saldırılarını haklı çıkardığını öne sürmektedir. Bunun nedeni ‘siyasilik unsurunu’ belirlerken ülkelerin ortaya koyduğu çifte standarttır. Bunun sonucunda da bir ülkede terör eylemi olarak görülen bir hadise başka bir ülkede terör eylemi olarak görülmemektedir. Bazı ülkelerin terör hadiselerini siyasi maksatlara göre ele alması ve söz konusu hadiselerle yaklaşımda çifte standart uygulamasından dolayı uluslararası bir terörle mücadele yaklaşımı ortaya koymak mümkün olmamaktadır.

²⁴ Tezcan; “Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*; C. I, Ocak-Haziran 1988, sy. I, s. 26.

²⁵ Zafer; “*Ceza Hukukunda...*”, s. 276.

²⁶ Nezh Tavlş; “*Terörü Tanımlamak*”, *Strateji*, 1995/2, s. 126.

Uluslararası toplumun farklı üyelerinin mevzuatlarına bakıldığında da suçluların iadesi konusunda da farklı anlayışlar olduğu dikkat çekmektedir. Bu ayrılıklardan dolayı milletlerarası suçla mücadele düzeni akamete uğrayabilmekte ve istenen başarı sağlanamamaktadır. Meydana gelen cürümün siyasi niteliğe matuf olması suçluların iade edilmesine karşı olumsuz bir sonuç doğurmaktadır. Siyasi suç istisnasına göre, kendisine iade isteğinde bulunulan devlet söz konusu suçun siyasi vasıfta olduğunu düşündüğü takdirde iade isteğini geri çevirebilmektedir. Konu böyle olmakla birlikte siyasi suç tanımının kapsamı konusunda milletlerarası bir uzlaşma da mevcut değildir. Yalnız bazı uluslararası anlaşma ve metinlerde sadece örneklem ve dışlama yöntemi ile bazı suçların terör suçu olarak kabul edilemeyecekleri belirtilmiştir. Pratikte ise bu konu hakkında farklılıklar mevcuttur. İnsanların siyasi suçlardan dolayı haksız muamelelere maruz kalmalarını önlemek maksadı ile ortaya konan bir kurum olan siyasi suçla ilgili düzenlemeler pratikte bazı terör suçlularını kovuşturma ve yargılamadan kaçırmak için başvurulan bir fırsat halini almıştır Yargı kararlarında da bu konuda istikrarlı kararlar mevcut değildir. Öncelikle suçluların iadesi konusunda diplomatik bir yol kullanılmaktadır. Diplomatik vasıtalarla gelen talepler de yargısal denetim mekanizmalarına uğramakta ve buralarda değerlendirilmektedir. Yalnız bu hususta yargı makamlarının kararları son karar olarak kabul edilmemekte son karar merci yürütme organı olmaktadır. Pratikte ve kural olarak pek çok farklı mekanizmanın faaliyette bulunduğu suçluların iadesi prosedüründe yürütme organının son olarak karar verme yetkisinin olması bu taleplerin siyasi gerekçelerle değerlendirilmesi sonucunu doğurmakta ve bu süreci de son olarak siyasi bir yola taşımaktadır. Bu konuda olması gereken yaklaşım siyasi karar mercilerinin yargı organlarının verdiği her türlü karara uymak zorunda olmasıdır. Siyasi mülahazalarla olaya yaklaşıldığında olması gereken yaklaşıma uygun olmayacak şekilde, bazen iade edilmemesi gereken bir kişi iade edilmekte veya iade edilmesi gereken bir kişi iade edilmemektedir.

KAYNAKÇA

BAL, İhsan, Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri, Ankara, 2006.

DÖNMEZER, Sulhi, “Organize Suçlulukla Mücadele”, 22-29 Eylül 2001 tarihinde İzmir’de düzenlenen “Organize Suçlulukla Mücadele Kollokyumu”’nda sunulan Sentez Raporu, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.1, S.1, Y. 2002, İstanbul.

ERALP, Ö. Suçluların Geri Verilmesi, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1962.

ERDEM, M. Ruhan, AB Hukukunun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkileri, Ankara, 2004.

FREEDMAN, L. A New Type of War, in Ken Booth & Tim Dunne, World in Collision: Terror and the Future of Global Order, Palgrave MacMillen, Basingstoke, 2002.

GÖZÜBÜYÜK, A. Pulat, Suçluların Geri Verilmesi Hukukunun Birleştirilmesi, TBB Yayınları, Ankara, 1949.

KALABALIK, H. “Suçluların İadesi Kavramı ve Siyasi Suçlarda Suçlunun İade Edilmezliği”, Prof. Dr. Hayri Domaniç’e 80. Yaş Günü Armağanı, Cilt:2, İstanbul 2001.

KEDİKLİ, Umut, Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu, Hazar Matbaacılık, Ankara, 2013.

KOCA, M./ ÜZÜLMEZ, İ., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, Eylül-2015.

ÖNDER, A. Ceza Hukuku Dersleri, Filiz Kitapevi, İstanbul 1992.

ÖZBEK, V. Özer/ KANBUR, M. Nihat/ DOĞAN, K./ BACAĞIZ, P./ TEPE, İ., Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, (6. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara Eylül-2015.

ÖZGEN, E., Suçluların Geri Verilmesi, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1962.

STEFANOVSKA, V. “The Concept of Political and Terrorist Offences in Extradition Matters: A Legal Perspective, European Scientific Journal, Cilt:11, Sayı:34, 2015.

TEZCAN, A. “Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C. I, Ocak-Haziran 1988.

ULUTAŞ, A. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Suçluların Geri Verilmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2012.

WILKINSON, P., Political Terrorism, Macmillan, London, 1974.

WILKINSON, Paul, Terrorism versus Democracy, The Liberal State Response, Frank Class Pub, London, 2001.

WİJNGAERT, C. V. “The Political Offence Exception To Extradition”, Kluwer, 1980.

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE İŞKENCE YASAĞI**Kübra KUZUCU**

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZET

Çağdaş ceza hukukunun amacı, yapılacak adil yargılama sonucunda maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Delil elde etme yöntemlerinin gelişimi, teknolojinin ilerlemesi ile birlikte maddi gerçeğe ulaşılması günümüzde geçmişe nazaran daha kolay hale gelmiştir. Bununla beraber bu gelişmelerin yaşanmadığı ve ayrıca insan hakları kavramının henüz ortaya çıkmadığı eski çağlarda ceza muhakemesinin edindiği en önemli amaç suçlunun bulunması ve cezalandırılması olmuştur. Bu amaç doğrultusunda mahkemeyi bu sonuca götürebilecek işkence ve kötü muamele dair her yöntem meşru sayılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca çeşitli amaçlarla işkence ve sair kötü muamele ve ceza dünyanın her yerinde uygulama alanı bulmuştur. Esasen suça ilişkin ikrar veya delil elde etmek amacıyla yapılan işkence ve kötü muamele, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacına hizmet etmemekte aksine buna engel teşkil etmektedir. Zira işkence sebebiyle işkence gören yalnızca işkence uygulayıcısının duymak istediklerini ve ona söyletmek istediklerini söylemektedir. Dolayısıyla işkence ve sair kötü muamele sonucunda maddi gerçeğe ulaşılması mümkün olmamaktadır. Adaletle ulaşmaya engel teşkil eden, insan haklarına ve insan onuruna aykırı olan işkence fiilinin, yasak olması yanı sıra bu yasağın ihlaline hukuki sonuç bağlanması elzem görülmüş ve ulusal ceza kanunlarında bağımsız bir suç olarak işkence suçu düzenlenmiştir.

İşkence ve kötü muameleleri engellemeye yönelik pek çok ulusal, bölgelerarası ve uluslararası belge bulunmaktadır. Devletler bu sözleşmeleri imzalayarak ülkelerinde işkence ve kötü muameleyi önlemek için kanuni, idari, adli veya diğer tedbirleri alacaklarına dair yükümlülük altına girmektedirler. Bütün bunlara rağmen dünyanın hemen hemen her yerinde işkence ve sair kötü muamele günümüzde de uygulama alanı bulmaktadır. Politik yıldırma, ikrar veya sair delil elde etme, cezalandırma gibi çeşitli amaçlarla yapılan işkence hem ulusal hem de uluslararası yargı mercilerinin kararlarına konu olmaktadır. Bu kapsamda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m.3'te düzenlenen İşkence Yasağına aykırı davranan taraf devletler hakkında ihlal kararları vermektedir. Bu çerçevede hakkında sıklıkla ihlal kararı verilen ülkelerden biri de Türkiye'dir.

KAMU KOLLUK GÜVENLİK HİZMETLERİ PAZARLAMASINDA İÇ VE DIŞ MÜŞTERİ ALGILARININ TESPİTİ

DETERMINATION OF INTERNAL AND EXTERNAL CUSTOMER PERCEPTIONS IN
PUBLIC LAWYER SECURITY SERVICES MARKETING

Dr. Fatih DEDEMEN

Jandarma Genel Komutanlığı

Doktora Öğrencisi. İlyas Ertuğrul İNAN

Kastamonu Üniversitesi

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı kamu kolluk güvenlik hizmetleri pazarlamasında iç müşteri olarak kabul edilen kamu kolluk güvenlik birim çalışanları jandarma ve polis personelleri ile dış müşteri olarak kabul edilen vatandaş ve diğer kamu görevlilerinin güvenlik pazarlaması kapsamında algılarının tespit edilmeye çalışılmasıdır. Bireyin yaşamından emin olması, yaşamına dair herhangi bir tehdit algılamaması ve kaza geçirme olasılığını düşük olarak algılaması bireyin hissettiği güvenlik algısıdır. Pazarlama, değişim yaratmak, bireysel-kurumsal hedeflere ulaşmak ve onları tatmin etmek için fikir, mal ve hizmet anlayışını, fiyatlandırmasını, tanıtımını, dağıtımını planlama ve uygulama sürecidir. Güvenlik pazarlaması ise kamu kolluk güvenlik birimlerinin sunduğu güvenlik hizmetlerinde iç müşteri ile dış müşteri etkileşimi neticesinde müşterilerde oluşacak algının yönetilmesi, gerekse güvenlik hizmetleri kapsamındaki faaliyetlerin pazarlanması ve kamu kolluk güvenlik birimlerinde görevli personel ve kurumların pazarlanması neticesinde müşterilerde istendik algıların oluşturulma sürecidir. Güvenlik ihtiyacı Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisinde karşılanması gereken temel ihtiyaçlardan birisidir. Devletler için güvenlik ihtiyacı zaruri olmakla birlikte zenginlikten önce gelmektedir. Bu nedenle devletler kamu kolluk güvenlik hizmetlerinin kalitesi, etkililiği, etkinliği ve verimliliğine ek olarak güvenlik pazarlaması faaliyetlerine de odaklanmak durumundadırlar. Güvenlik pazarlaması kapsamında iç ve dış müşterilerin algılarının tespit edilebilmesi amacıyla Ovacık ilçesinde ikamet eden vatandaşlar ile Ovacık ilçesinde kamu güvenlik kolluk birimlerinde görevli olan Jandarma ve Polis birimlerindeki görevliler ile Ovacık ilçesinde ikamet eden vatandaş ve diğer kamu görevlilerine 10.01.2019-01.05.2019 tarihleri arasında kolayda örnekleme yöntemi ile 650 katılımcıya yüz yüze nihai anket uygulaması yapılmıştır.

Araştırmanın temel amacı ve alt amaçları doğrultusunda araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırma modeli kapsamında 12 adet H₁ hipotezi kurgulanmıştır. İstatistiki analizler neticesinde oluşturulan bütün hipotezlerin kabul edildiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda dış müşterilerin güvenlik algılarının olumlu ve yüksek olduğu, iç müşterilerin de kurumsal pazarlama faaliyetlerinin farkında oldukları, bu faaliyetleri destekledikleri ve güvenlik pazarlamasının iç müşterilerde olumlu duygular oluşturduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Güvenlik Algısı, Kamu Kolluk Güvenlik Hizmeti, Pazarlama, İçsel Pazarlama, İç Müşteri, Dış Müşteri

ABSTRACT

The main objective of this study is to try to determine the perception of public law enforcement security unit employees, gendarmerie and police personnel who are accepted as internal customers in the marketing of public law enforcement services, as well as the citizens and other public officials who are accepted as external customers within the scope of security marketing. The individual's perception of his / her life, the fact that he / she does not perceive any threat to his / her life and perceives the possibility of an accident as low is the perception of security felt by the individual. Marketing is the process of planning, implementing and distributing ideas, goods and services, and planning and implementing ideas, goods and services in order to create change and achieve individual-corporate goals. Security marketing is the process of creating demanded perceptions in customers as a result of the management of the perception of the customers in the security services offered by the public law enforcement security units as well as marketing of the activities within the scope of security services and marketing of the personnel and institutions in public law enforcement security units. Security needs Maslow is one of the basic needs to be met in the hierarchy of needs. Although security is essential for states, it comes before wealth. Therefore, states need to focus on security marketing activities in addition to the quality, effectiveness, efficiency and efficiency of public law enforcement security services. In order to determine the perceptions of the internal and external customers within the scope of security marketing, the citizens residing in the town of Ovacık and the officials in the Gendarmerie and Police units in the public security forces in Ovacık and the citizens and other public officials residing in the Ovacık district were easily able to The final questionnaire was applied to 650 participants with a sampling method. A research model has been formed in line with the main objective and sub-objectives of the study. 12 H1 hypotheses

were constructed within the scope of the research model. It was determined that all hypotheses created as a result of statistical analysis were accepted. As a result of the research, it has been determined that the security perceptions of external customers are positive and high, internal customers are aware of their corporate marketing activities, they support these activities and the security marketing creates positive feelings in domestic customers.

Key words: Security, Security Perception, Public Law Enforcement Security Service, Marketing, Internal Marketing, Internal Customer, External Customer

GIDA KOBİ'LERİNİN HELAL GIDA SERTİFİKASI YÖNELİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: KASTAMONU²⁷

EVALUATION OF FOOD SMEs' PERCEPTION OF HALAL FOOD CERTIFICATION: KASTAMONU

Doktora Öğrencisi. İlyas Ertuğrul İNAN

Kastamonu Üniversitesi

Dr. Fatih DEDEMEN

Jandarma Genel Komutanlığı

ÖZET

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından birisi beslenmedir. Yaşamın devamı için zaruri olan bu ihtiyaç bireylerin inançları doğrultusunda şekillenmektedir. Günümüz yoğun temposunda tüketiciler gıdaya yönelik tüketimlerini üretici insafına bırakmakla karşı karşıyadırlar. Bu çalışmayla Müslüman tüketiciler açısından çok önemli olan helal gıda hususunda gıda sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin helal gıda sertifikasına ait algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda gıda KOBİ'lerinin helal gıda sertifikasına yönelik algılarının değerlendirilmesi, helal gıda sertifika sürecinde karşılaşılan problemler ve gıda işletmelerini helal gıda sertifikası almaya iten faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Helal gıda sertifikası özellikle Müslüman tüketicilerin inançları gereği hangi gıda maddelerini tüketebilir hangilerini tüketmemeleri gerektiğini belirten bir süreçtir. Bu nedenle helal gıda sertifikası İslam inanç kaideleri üzerine kurulmuş bir yönetim sistemidir. Helal gıda sertifika süreci ilk başvuru, başvurunun değerlendirilmesi, başvuru yapan işletmelerde helal üretim, helal depolama ve helal lojistik uygulamalarının denetlenmesi, helal sertifika başvurusu yapılan kuruluşun tüm aşamalarda ilgili işletmeyi başarılı görmesi, helal gıda sertifikasının verilmesi, sertifika sonrası denetim ve kontrollerin gerçekleştirilmesini içermektedir. Helal gıda sertifikasına yönelik algıyı tespiti maksadıyla 2018 Mart, Nisan ve Mayıs aylarında Kastamonu ilindeki gıda KOBİ'lerinin yöneticileri ile yüz yüze anket gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan verilen ankete katılan gıda işletmelerinin yöneticilerinden ve helal gıda ile ilgili kuruluşlardan temin edilmiştir. Araştırmanın sonucundaysa KOBİ'lerin helal gıdaya yönelik

²⁷ Bu araştırma Kastamonu İl Tarım ve Orman Müdürlüğüne desteklenmiştir.

algıları fayda, sertifikaya güven, helal pazar payı, yerel yönetim kabulü olarak ortaya çıkmıştır. Bu dört faktörün helal gıda sertifikasına yönelik algının %64,822'lik bölümünü açıkladığı istatistiki olarak tespit edilmiştir. Çalışmanın Kastamonu ili başta olmak üzere ülkemizde gıda alanında faaliyet gösteren KOBİ'lerin helal gıda sertifikasına yönelik algılarının irdelenmesi açısından kıymetli bulgular sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Helal Gıda, Helal Gıda Sertifikası, Kastamonu

ABSTRACT

One of the most basic needs of mankind is nutrition. This necessity for the continuation of life is shaped in line with the beliefs of individuals. At the intense pace of today, consumers are confronted with the consumption of food to the mercy of producers. In this study, it is aimed to examine the perceptions of halal food certificate of SMEs active in food sector regarding halal food which is very important for Muslim consumers. For this purpose, it is aimed to evaluate the perceptions of food SMEs on halal food certificate, the problems encountered in halal food certification process and the factors that cause food enterprises to get halal food certificate. Halal food certificate is a process that states that Muslim consumers should not consume and which foods should be consumed due to their beliefs. Therefore, halal food certificate is a management system based on the principles of Islamic belief. Halal food certification process includes the first application, evaluation of the application, halal production in the applicants, audit of halal storage and halal logistics applications, the establishment of the halal certificate application at all stages, the successful operation of the halal food certificate, the issuance of the halal food certificate and the conduct of the post-certification audits and inspections. In order to determine the perception of halal food certificate, a face to face survey was conducted with the managers of the food SMEs in Kastamonu province in March, April and May. The questionnaire used in the study was obtained from the managers of the food enterprises and from the institutions related to halal food. As a result of the study, the perceptions of SMEs about halal food emerged as benefit, trust to certificate, halal market share, and local administration acceptance. It was found that these four factors explained 64.822% of the perception of halal food certificate. It is considered that the study will provide valuable findings in terms of examining the perceptions of the SMEs operating in the field of food in our country, especially in the region of Kastamonu.

Key words: SME, Halal Food, Halal Food Certification, Kastamonu

ABD-ÇİN TİCARET SAVAŞLARI**Ar. Gör. Suat Serhat Yılmaz**

Kırıkkale Üniversitesi

Ar. Gör. Mehmet Gökhan Özdemir

Kırıkkale Üniversitesi

Ümit Genç

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Çin ekonomisi, son otuz yılda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Gelecek 20 yıl içinde Çin'in GSYH'sinin ABD'yi geçeceği tahmin edilmektedir. Çin'in küresel, ekonomik, siyasi ve askeri güç olarak yükselişi dünyanın yeniden iki kutuplu bir yapıya dönebileceği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. ABD bu durumu dünyadaki hegemonyasına bir tehdit olarak algılamış ve böylece 2018 yılı ocak ayından itibaren birçok kimsenin bir ticaret savaşının başlamasını tetikleyebileceğini düşündüğü çeşitli önlemler paketini uygulamaya koymuştur. Tarih, bize bu ekonomik ve siyasi gerilimlerdeki artışın ve ekonomik savaşların etkilerinin sadece o ülkelerle sınırlı kalmadığına işaret etmekte, I. Dünya ve II. Dünya Savaşı gibi küresel savaşlara evrilebileceğini de göstermektedir. Bu çalışmada öncelikle ticaret savaşı kavramı ele alınmakta ve ardından Çin'in ekonomik yapısına değinilerek uyguladığı dış politikasına ilişkin bilgi verilmektedir. Ardından, ABD ve Çin ekonomik ilişkilerinin tarihine kısaca değinilmekte ve güncel veriler ışığında iki ekonomi karşılaştırılmaktadır. Daha sonra, dış ticaret savaşlarının başlangıcı ve güncel sürece ilişkin bilgi verilmekte, ticaret savaşının devam etmesi durumunda ortaya çıkabilecek problemlere ilişkin öngörülerde bulunmaktadır. Çalışmanın sonuçları, ticaret savaşlarının devam etmesi durumunda dünya ekonomisinde genel anlamda bir belirsizlik ortamı oluşacağını, bu belirsiz ortamına bağlı olarak küresel yatırımlarda düşme görüleceğini, tarifelerle birlikte dünya ticaretinin daralma yaşayacağını nihayetinde ise bunlara bağlı olarak küresel ekonominin bir yavaşlama sürecine gireceğine işaret etmektedir. Ayrıca çalışmada, ABD'nin yaptırımlar aracılığı ile Çin mallarına yönelik ithalata bu şekilde keyfi cezalar verdiği takdirde, ikinci dünya savaşı sonrasında kendi koyduğu kural bazlı ticari düzenini değiştirmiş olacağı sonucuna

ulaşmakta; bu durumun ise uzun vadede bumerang gibi dönerek kendi ekonomisine zarar vereceği tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, ABD, Çin.

ABSTRACT

In the last thirty years, China's economy has become one of the fastest growing economies in the world. The estimates for the next 20 years show that China's GDP will surpass US. as a global economic, political and military power, China's rise has also brought about the controversies that the world can return to a bipolar structure. The United States perceived this situation as a threat to its world hegemony and thus introduced a variety of measures from January 2018, which many people thought that it could trigger the start of a trade war. History shows us that the effects of the economic and political tensions and the consequences of economic wars are not limited to those countries, but also show that they can be transformed into global wars such as World War I and World War II. In this study, firstly, the concept of trade war is evaluated and then China's economic structure and its foreign policy are touched upon. Then, the history of the US and China economic relations will be briefly discussed, and these two economies are compared in the light of current data. In the end, the beginning of the foreign trade wars and the current process are reviewed, lastly, the problems that may arise if the trade war continues is predicted about. The results of the study indicate that in the case of the continuation of the trade wars, there will be a general uncertainty in the world economy, the decline in global investments depending on this uncertain environment, and the fact that world trade will be constricted with tariffs and eventually the global economy will go into recession.

In addition, the study concludes that if the United States imposes such arbitrary penalties on imports of Chinese goods through the sanctions, it will change its rule-based commercial order which it set after World War II and it is expected that this situation will damage its own economy in the long term by creating boomerang effect.

Key Words: Trade Wars, USA, China.

GİRİŞ

Son yirmi yıldaki verilere bakıldığında, Çin ekonomisinin dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olduğu görülmektedir. Dünyanın fabrikası olarak görülen bu ülke, 12

trilyon dolarlık ekonomisi ile ABD'nin ardından gelen dünyanın en büyük ekonomisi ve aynı zamanda en büyük ihracatçısıdır (Doster, 2018). Çin'in bu ekonomik büyüklüğü ve hızlı ve istikrarlı büyüme oranları dikkate alındığında, ekonomik büyüklük sıralamasında Çin'in gelecek otuz yıl içinde dünya sıralamasında ABD'nin yerini alarak birinci sıraya yerleşeceği tahmin edilmektedir (Holz, 2008: 1683). Bu durum, özellikle soğuk savaştan sonra tek kutuplu bir yapıya dönüşmeye başlayan dünyadaki güç dağılımının, Çin'in küresel bir ekonomik güç olarak yükselişi ile birlikte yeniden iki kutuplu bir yapıya dönebileceği, bir diğer ifadeyle, ABD'nin dünya hegemonyasını kaybedeceği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir (Layne, 2008: 1). Çin'in bu yükselişi, dünyadaki ekonomik ve siyasi hakimiyetini kaybetmek istemeyen başta ABD olmak üzere diğer uluslararası aktörler tarafından tehdit olarak algılanmıştır (Devecioğlu ve Yılmaz, 2016: 523). Böylece 2018 yılı Ocak ayından itibaren ABD yönetimi, birçok kimsenin bir ticaret savaşının başlamasını tetikleyebileceğini düşündüğü bir dizi önlemler paketini uygulamaya koymuştur. Bu paket ile birlikte, Çin'den ithal edilen bulaşık makineleri ve güneş panellerine ve ABD tarafından Çin'le birlikte birçok ülkenin ABD'ye çelik ve alüminyum ihracatına yönelik tarifeler ve kotalar getirilmiştir. Başkan Trump'la birlikte İkinci Dünya savaşından bu yana serbest ticaret yanlısı politikalara öncü olan ABD'nin dış ekonomi politikasının, bu uygulamalarla korumacı bir eksene kaydığı gözlenmiştir (Aran, 2018: 1).

Karşılıklı olarak artan bu siyasi ve ekonomik gerilimlerin etkisi yalnızca bu iki ülke ile sınırlı kalmamakta bütün dünya ekonomisini de tehdit etmektedir. Tarih bize bu ekonomik ve siyasi gerilimlerin artışının ve ekonomik savaşların etkisinin sadece o ülkelerle sınırlı kalmadığını göstermekte, I. Dünya ve II. Dünya Savaşı gibi küresel savaşlara evrilebileceğini de göstermektedir (Ertürk, 2017: 88). Bu noktada, bu savaşların bir bütün olarak dünyadaki barışı ve refahı etkileyebilecek bir potansiyele sahip olduğu açıktır. Dünya barışı ve refahı için böylesine tehdit yaratabilecek bu konunun irdelenmesi ve üzerinde çalışılmasının gerekliliği açıktır. Bu nedenle bu çalışmada ABD ve Çin ticaret savaşları ele alınacaktır. Çalışmada öncelikli olarak ticaret savaşları kavramı üzerinde durulacak, daha sonra Çin'in Ekonomik ve Siyasi yapısına ilişkin bilgiler verilecektir. Daha sonra ABD ve Çin'in ekonomik ilişkileri tarihi kısaca gözden geçirilecek ve önemli olaylara yer verilecektir. Daha sonra, öncelikli olarak ticaret savaşına konu olan iki ülkenin ekonomileri genel olarak kıyaslanacak ve ardından bu ülkelerin ekonomik ilişkileri tarihsel olarak incelenerek mevcut ekonomik yaptırımlar ve sonuçlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

TİCARET SAVAŞI KAVRAMI

Uluslararası iktisat teorisinde hâkim görüş serbest ticaretin ulusların refahını maksimize edeceği yönündedir. Gerek Adam Smith tarafından ortaya koyulan Mutlak Üstünlükler Teorisi gerekse daha sonra David Ricardo tarafından ileri sürülen Mukayeseli Üstünlükler Teorisi, serbest ticaret görüşünün temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu teoriler özünde, kendinden önceki Merkantilist görüşe eleştiriler getirmiş, inanılan aksine korumacılığın dünya kaynaklarının kullanımında ve dağılımında etkinliği ve verimliliği sağlayamadığı ve ekonomilere zarar verdiği görüşünü ileri sürmektedirler. Genel olarak bu görüşün kuvvetli savunucularının başında İkinci Dünya Savaşına kadar İngiltere bulunmuş, daha sonra ABD bu sancağı devralmıştır. Bu süreçte her iki ülkede de, yerli malların kullanımını teşvik etmesi için ithalata yönelik kota uygulamaları ve gümrük vergilerinin yükseltilmesi gibi koruyucu önlemler dile getirilse de, bu ülkelerdeki hâkim görüş serbest ticaret yanlısı olmuştur (Eğilmez, 2018a). Ticaret savaşı ile, bir ülkenin çeşitli sebeplerle ithalatına kısıtlama getirmesi sonucunda onunla ticaret yapan partnerinin benzer bir yolu seyrederak ona misilleme yapması ve o ülkeden ithalatında gümrük vergisi, kota ve diğer benzeri uygulamalara başvurusu kastedilmektedir. Bu uygulama ile birlikte ülkeler arasındaki ticaret hacmi git gide daralmaktadır. Fakat geçmişte yaşanan örnekler, korumacılığın kısa vadede ülkelerin yararına olabileceğini gösterse bile, uzun vadede ülke ekonomilerinin daralmasına ve krizlere yol açtığını göstermektedir (Eğilmez, 2018b).

Tarihte ticaret savaşlarının genel sebebinin, devletlerin kendi çıkarlarını düşünerek uyguladıkları ekonomi politikaları olduğu görülmektedir. Bu savaşlar insanlık tarihi boyunca genellikle gelişmiş ülkeler arasında ortaya çıksalar bile, savaşların sonuçlarının yarattığı tahribatın büyük çoğunluğunun, fiili savaşlarda olduğu gibi az gelişmiş ve yoksul toplumları etkilediği görülmektedir (Aytekin ve Uçar, 2018: 855).

ÇİN'İN SİYASİ VE EKONOMİK YAPISI

Çin'in tarihi milattan önce M.Ö. 4500'lere kadar inmekte olup, bu ülke geçmişinde hanedanlıklar ve imparatorluklar halinde yönetilmiştir. Ülke, 16. ve 18. yüzyıllar arasında ipek, porselen ve çay üretiminde rekabet gücüne sahip olup bütün dünyaya bu ürünlerini satmaktadır (Wikipedia, 2018a).

19. yüzyıla gelindiğinde, Batı'daki hızlı gelişmeler karşısında duraklamış ve sanayileşme trendine ayak uyduramamıştır. Zamanla tarihi ticaret yollarının önemi kaybetmesine bağlı olarak dünya siyasetinde geri planda kalmış, çeşitli askeri yenilgilerle birlikte topraklarının bir

bölümünü yitirmiştir. Ocak 1912 tarihinde, bu devlet Çin Cumhuriyeti olarak isimlendirilmiş, 1949 yılında ise Çin Komünist partisinin iç savaşı kazanmasıyla Mao Zedong başkanlığında Çin Halk Cumhuriyeti adını almıştır. Mao ile birlikte toprak reformları ve kalkınma planları uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde Çin, merkezi planlama modeli ile yönetilmiştir (Deniz, 2014: 188-189).

1965’li yıllarda Çin’in Merkezi planlamaya dayalı modeli, ülkenin ekonomisini daha hantal hale getirerek duraklama noktasına getirmiştir (Tosun, 2014: 31).

1966 yılına gelindiğinde Mao, Konfüçyanizmi silmeyi hedefleyen Kültür Devrimini başlatmış, ülke 1978’li yıllara kadar çeşitli iç karışıklıklar ile baş başa kalmıştır. 1978 yılında Deng Şiaoping iktidara gelmiş ve köklü ekonomik reformlar başlatmıştır. Bu dönemde Çin pazarı, planlı ekonomiden giderek açılan bir ortama doğru geçiş sürecine girmiştir (Deniz, 2014: 188-189).

Ülkenin ticari ve ekonomik gelişimi genel olarak bu reformlara ve dışa açılma stratejisine dayandırılabilir. Çin’de, 1978’lere değin devletin merkezi planlama ve kontrolü hakimken, bu tarihten sonra yerel hükümetlerin denetiminde olan kolektif şirketler ve yabancı sermaye kuruluşları ekonomideki temel dinamikler olarak dikkat çekmektedir. Bu yıllardaki reformların başarısı; etkin vergileme sistemi, aşamalı fiyat reformları, özel sektörde yeni firmaların piyasaya girişi ve kamu firmalarının verimliliğindeki artış ile açıklanmaktadır (Kızıltan, 2004: 54).

Piyasa sistemine geçişle birlikte, Çin’de devlet kontrolünde olan bir bankacılık sisteminin temelleri atılmış ve ekonomisi daha da güçlü hale gelmiştir. 1995’li yıllarda Çin dünya üretiminin yaklaşık %11’lik kısmını üreten bir ülke konuma gelmiştir. Fakat 1997-2002 döneminde özellikle kamu iktisadi teşebbüslerinin etkinliğindeki azalma ve finansal pozisyonlarındaki kötüleşmeye ve teknolojik yetersizlikler gibi sebeplere bağlı olarak ekonomisi duraklama dönemine girmiştir. Bu dönemde kamu iktisadi teşebbüslerinde kâr oranlarındaki düşüşler bankacılık sektörüne de yansımış, geri dönmeyen kredilerde büyük bir artış yaşanmıştır. Fakat Çin, karşılaştığı bu problemi ülkesine daha fazla dış yatırımı çekmesi, teknolojiyi taklit yoluyla elde etmesi, özellikle ithalatta verimli şekilde işlemeyen kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirilerek kamunun sırtındaki yükü azaltması ve büyük ve verimli olanlara ise destek sağlaması ile aşmıştır (Örmeci, 2013: 3).

2001 yılının 11 Aralık ’da Çin, 143. ülke olarak Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’ne üye olmuştur. Bu üyelik çerçevesinde Çin’in dünya ekonomisine daha hızlı entegrasyonu sağlanmış ve ülke, pazarını daha liberal ve yabancı sermayeye açık hale getireceği gibi hususlarda belirli

yükümlülükler altına girmiştir (TOBB, 2018: 1). Bu üyelikle birlikte Çin’de yeni dönem başlamış olup, özel sektör yatırımlarında ciddi artışlar görülmüş, ülkenin ihracatı ve ekonomik büyümesi yükselmiştir. Çin’in DTÖ üyeliği ile birlikte ihracat rakamları 2001’den 2005’e kadar 500 milyar dolar artmıştır. 2005-2011 döneminde bir önceki döneme göre bu rakam iki kat artmış ve 1,9 trilyon dolara yaklaşmıştır. DTÖ üyeliği sonrasında Çin’in ihracatının artmasında etkili olan faktörler, öncelikli olarak tekstil ve hazır giyim sektöründe fiyat avantajına sahip olması; oyuncak, elektronik ve emek yoğun ürünlerdeki avantajı ve bu ürünleri taklit ederek satmasıdır (Tosun, 2014: 51-54).

2003 ve sonrası yıllarda Çin ekonomisinde aşırı ısınma problemi olduğu görülmektedir. Bu dönemde ülkede yatırım artışına bağlı olarak enflasyonist baskı oluşmuştur. Yatırımlar endişe verici boyutlara gelmiş, 2004 yılında Başbakan Jiabo, ekonomiyi soğutmak için banka kredilerini sınırlandırmaya yönelik bir takım çeşitli önlemler ortaya koymuş ve yatırım projelerine yönelik ise sıkı denetim uygulamaları getirmiştir. Firmalardan üretim yapabilmeleri için daha fazla öz kaynak kullanımı istenmiş, mali disiplin uygulamaları ve kurun yükseltilmesi gibi önlemler gündeme getirilmiştir. Bu önlemler sayesinde, Çin’in büyüme oranları 2006 yılına kadar %9 seviyelerinde seyretmiştir (Saray ve Gökdemir, 2007: 667).

2008 yılına gelindiğinde, ABD’de başlayan küresel finansal krizi, Çin’in ekonomik olarak dünyada daha da ön plana çıkmasına neden olmuştur. O dönemde ülkelerin birbirine yoğun entegrasyonu ile birlikte kriz daha hızlı yayılmış, batılı ekonomilerin büyüme hızı dünya ekonomisinin büyüme hızının altında kalmıştır. Böyle bir tabloda ise Çin ve Hindistan en hızlı büyüyen ekonomiler olarak ön plana çıkmıştır. 2007-2010 döneminde Çin, yıllık yaklaşık %10 civarında büyümüştür. Bu dönemde ABD ve diğer batılı ülkelerin aksine Çin’de işsizlik oranları azalmış, 2004 yılında %10 olan işsizlik oranlarının krizin olduğu 2008 yılında %4'lere yaklaştığı görülmüştür. Dolayısıyla 2008 finansal ve ekonomik krizi Çin’e yaramış ve ülkenin ABD ve diğer batılı ülkeler karşısında bir adım öne geçmesine neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte Çin, Pekin olimpiyatlarından çok iyi yararlanmış, 43 milyar dolar harcanan 2008 yılı olimpiyatları ile dünya karşısında kendi imajı tazeleyerek dış vizyonunu güçlendirmiştir (Tosun, 2014: 62-65).

Genel olarak Çin ekonomisi, bugünkü yapısı itibarıyla kendine özgü kapitalist bir ekonomik sistemi benimsemektedir. Çin dışı açılma sürecinin başlatıldığı 1978 yılından bu yana, dünya ortalama büyüme oranı üzerinde bir büyüme ile yoluna devam etmektedir. Hammaddeye dayalı ticaretten, teknoloji üretimine ve ihracına doğru yol almaktadır. Belirli sektörlerini sübvansiyonlar ile desteklemekte, büyümenin gerektirdiği ithalat ve yatırımı ülkeye

getirebilmektedir. Ülke, bilinçli bir ileri teknoloji transferi politikası izlemektedir. Bu politika bugünlerde ABD ile ilişkilerinde problemlere yol açmıştır.

ÇİN-ABD SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Eski Çin hanedanlıklar döneminde; sikkeler, ginsengler ve kürkler ve daha belirgin olarak çay, pamuk, ipek, vernik, porselen ve mobilya ABD ve Çin arasında ticareti yapılan mallar olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin İmparatorluğu arasındaki resmi diplomatik ilişkiler, 16 Haziran 1844'te Wangxia Antlaşması'na giden müzakerelere katılan ülkeler olarak başlamıştır. Ardından bu iki ülke 1842 Birinci Afyon ve İkinci Afyon savaşları sırasında karşı karşıya gelmişlerdir. 1895'te ilk olarak J. Morgan tarafından kurulan şirket Çin'in hızlı sanayileşmesini sağlaması planlanan Amerikan sermayesini ülkeye taşımıştır. 1911'de Xinhai devrimi ile birlikte ABD, Çin'i tek ve meşru hükümet olarak tanımış, 1937 yılındaki İkinci Çin-Japon savaşında ise Roosevelt yönetimi Çin'e yardım göndermiştir. 1949 ve 1971 yılları arasındaki 22 yılın çoğu için, Çin-ABD ilişkileri tekdüze düşmanca olarak gerçekleşmiştir. Mao Zedong sık sık ABD'ye “en tehlikeli emperyalist güç” olarak atıfta bulunmuştur. 1966-1976 yılları arasında gerçekleştirilen Kültür Devrimi, Çin'in dış dünyadan neredeyse tamamen izole edilmesine neden olmuştur (Wikipedia, 2018c).

Çin ve ABD, 1972 ve 1973 yıllarında ticari ilişkilerini yeniden başlatmıştır. Bu süreçte Çin, ABD ile yakınlaşmaya başlamış, ABD'nin uluslararası arenadaki egemenliğini tanımak suretiyle dış politikasına yön vermiştir. Bir taraftan Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlarken diğer taraftan ittifakının kendisine tanıdığı çeşitli ayrıcalıkları kendi ekonomisinin istikrarını kazandırmak için kullanmıştır (Güneş, 2009: 176).

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte, ABD'nin orta Asya bölgesine ilgisi artmıştır. Bunun nedeni özellikle Çin ve Rusya'nın bu bölgedeki güç boşluğunu doldurma çabası içinde bulunmasıdır. ABD gelecek zamanlarda kendisine rakip olabileceği ihtimalini görerek bu ülkelerle mücadeleye girişmiştir. Bu durum ise Çin'i ve Rusya'yı mücadeleye karşı denge oluşturma çabasına itmiştir. Coğrafi olarak bu bölgeye uzak oluşu, 11 Eylül saldırılarına kadar ABD için bir dezavantaj oluşturmuş, fakat 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD, terörle mücadele kapsamında hem Afganistan'a hem de Orta Asya'ya yerleşerek Çin'i ve Rusya'yı kuşatma imkânı bulmuştur (Aydın, 2015: 3).

Pekin yönetimi, özellikle Doğu Asya Zirvesi, Şangay İşbirliği Örgütü, Çin-Afrika İşbirliği Formu gibi ABD'nin içinde var olmadığı kuruluşlarda ve organizasyonlarda aktif rol oynamaktadır. Bu politikası ile Çin bölgesel ve küresel hedeflerine daha kolay ulaşabilmekte,

özellikle dış politikada ABD'nin iyi ilişkiler geliştirmediği ülkelerle daha sıkı ilişkiler içine girmektedir (Devecioğlu ve Yılmaz, 2016: 523).

ABD ve Çin arasındaki bir başka sorun, Çin'in 2003'ten 2014'e kadar para birimi manipülasyonu içine girmesidir. Çin'in GSYH'nin %10'unu oluşturan ticaret fazlasının büyük bölümünün sebebi olarak bu manipülasyon gösterilmektedir. Bu dönemde Obama yönetimi, Çin'e karşı sert bir tavır takınmıştır. Çin'den parasının değerini yükseltmesini isteyen Obama Yönetimi, Yuan yeterli bir şekilde değerleninceye kadar Çin'den yapılacak ithalata ilişkin tarifeler uygulamaya konulması hususunda ABD Başkanına çağrıda bulunan yasalar çıkarmıştır. Bu dönemde küresel ekonomideki varlıklarını pekiştirmeyi arzulayan Çin'deki politika yapıcılar, bu ekonomideki gücünü arttırmak için kendi şirketlerine teşviklerde bulunmuştur. Küreselleşme stratejisi çerçevesinde, ağırlıklı olarak devlet kontrolünde gerçekleşen dış yatırımlar küresel kriz döneminde yükselerek, Çin'i dünyanın sermaye ihracatçısı konumuna getirmiştir (Şimşek, 2016: 112).

Ekonomik perspektiften bakıldığında, Çin ile ticari ilişkiler ABD ekonomisine aşağıdaki açılardan fayda sağlamaktadır (Economics, 2017: 20):

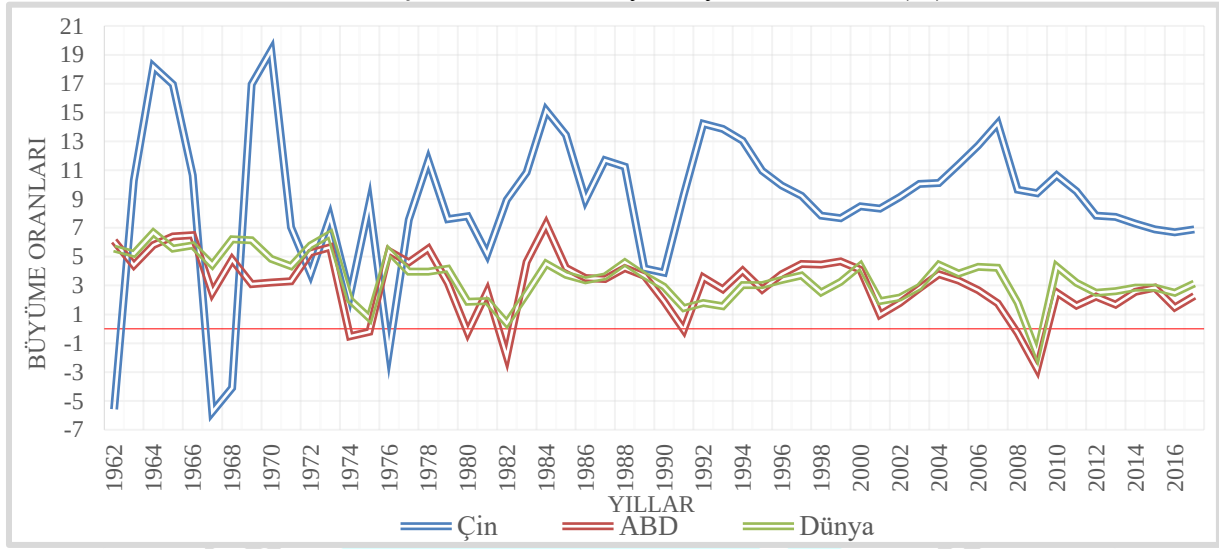
1. Çin, ABD'nin piyasasını destekleyen başlıca ihracat pazarlarından biridir ve onun ticari partner olarak önemi büyümeye devam edecektir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Çin yatırımı, ABD piyasasını ve genel ekonomik büyümeyi desteklemektedir.
2. Çin yatırımları ABD'nin faiz oranlarını düşük tutmakta, bu durum ise ABD'deki işletmeler ve tüketiciler için daha fazla teşvik sağlamaktadır.
3. Çin'in küresel tedarik zincirindeki rolü, ABD'nin rekabet gücünü artırmakta ve ABD'deki enflasyonu düşürmektedir.

Bu iki ülkenin ekonomik işbirliği, Pasifik'teki hegemonik rekabeti içinde barındıran ve birbirlerine karşı şüpheli yaklaşımları içeren bir ilişki olarak tanımlanabilir. Bir ülke bu ilişkide diğeriyle ilgili olarak, bir taraftan partnerini güçlü bir ekonomik ortak olarak görürken, aynı zamanda potansiyel bir rakip olarak düşünmekte ve ona göre politika geliştirmektedir.

GÜNCEL GÖSTERGELERLE ABD VE ÇİN EKONOMİSİ

Bu bölümde, ABD ve Çin ticaret savaşı süreci ve sonuçlarının ne olacağına ilişkin değerlendirmelerden önce; Çin ve ABD ekonomilerinin mevcut görünümleri kısaca verilmekte ve temel makro ekonomik ve gelişmişlik göstergelerinden yola çıkarak bu iki ülke kıyaslanmaktadır.

Şekil 14: Çin, ABD ve Dünya Büyüme Oranları (%)

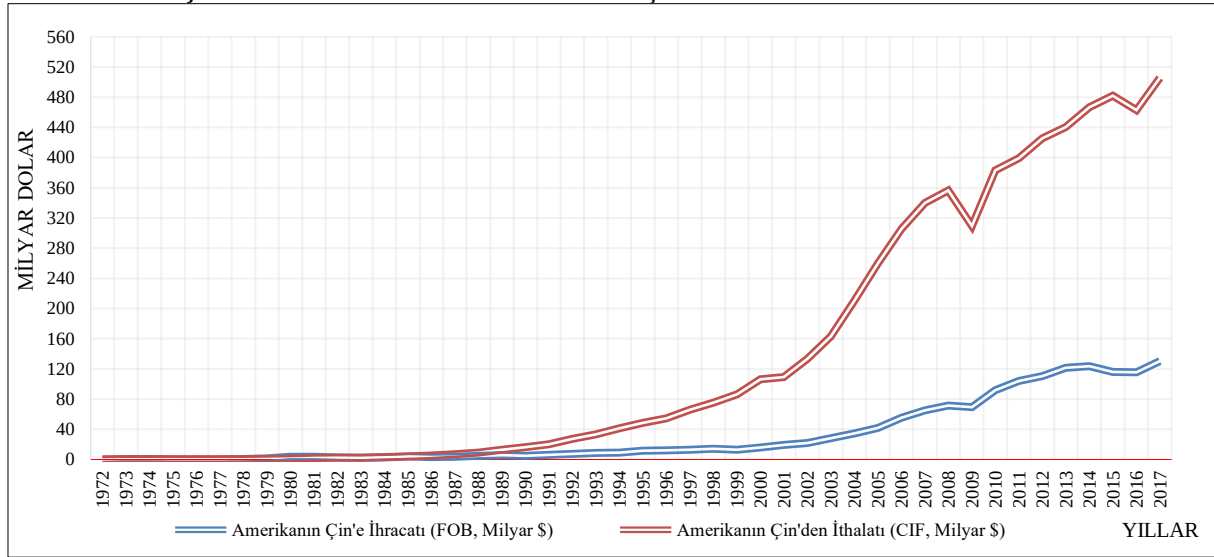

Kaynak: Dünya Bankası Veri Tabanı, <https://data.worldbank.org/>.

Yukardaki grafikte 1962 yıllarından itibaren Çin, ABD ve dünya büyüme oranlarına yer verilmiştir. Grafikteki veriler dikkate alındığında, 1962’den bu yana Çin’in büyüme oranlarının genel olarak ABD ve dünya büyüme oranının üzerinde olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu ülke yalnızca 1967, 1968, 1976 yıllarında negatif büyüme oranları ile karşılaşmıştır. 1967 ve 1968 yılları Çin’in kültürel devrim yıllarıdır. Mao Zedong tarafından ortaya konulan bu devrim, kırsal alanlarda tarım alanlarına nazaran daha yüksek iç karışıklılara ve kargaşalara sebep olmuş ve tarımsal üretimi durma noktasına getirmiştir. Ardından Çin ekonomisi 1971’li yıllara kadar bir toparlanma yaşarken, bu toparlanma Dörtlü Çete (Gang of Four) olarak bilinen grubun medya ve diğer araçlarla merkezi gücü ele geçirmeye girişmesi ile birlikte son bulmuştur. İç karışıkların ortaya çıkarttığı bu ekonomik yavaşlama, Çin’in 1976 yılının haziran ayında yaşadığı büyük Tangshan depremiyle birlikte daha da derinleşmiş, Çin ekonomisi 1976 yılında %1,57 küçülmüştür. Ondan sonraki yıllarda ülkenin ekonomisi tekrar büyüme trendine girmiş, Amerika ve dünya büyüme oranlarının üzerinde bir büyüme oranı sergilemiştir. 2008-2009 Küresel Finansal Kriz yıllarına gelindiğinde ABD ve dünya negatif büyüme oranları sergilemesine rağmen, Çin ekonomisi istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmiştir.

Şekil 2’de 1972-2017 dönemini kapsayan ABD’nin Çin’e yaptığı ithalat ve ihracat verileri yer almaktadır.

Şekil 15 : 1972 -2017 Amerika'nın Çinle İthalat ve İhracat Verileri

Kaynak: IMF [Direction of Trade Statistics Veri Tabanı](#)

Yukarıdaki grafik incelendiğinde ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığının git gide arttığı görülmektedir. 1998'li yıllarda 100 milyar dolar olan ticaret açığı bugün itibarıyla 400 milyar dolar civarlarına yaklaşmaktadır. Çin 2007 yılından bu yana ABD'nin en önemli tedarikçisidir (UİB, 2018: 12).

Aşağıdaki tabloda ABD ve Çin ekonomisine ilişkin çeşitli ekonomik ve sosyal göstergeler en güncel veriler baz alınarak verilmiştir.

Tablo 2: Çin ve ABD'ye İlişkin Güncel Çeşitli Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (2017 yılına ait)

ÜLKELER	ÇİN	ABD
TEMEL MAKRO EKONOMİK GÖSTERGELER		
GSYH (2010 Sabit, Trilyon \$)	10,16	17,30
GSYH Büyüme Oranı (%)	6,9	2,27
Kişi Başı GSYH (2010 Sabit, \$)	7.329,09	53.128,54
İşsizlik Oranı (%)	4,09***	4,35
Enflasyon Oranı (%)	1,59	2,13
Reel Faiz Oranı (%)	0,28	2,20*
DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ		
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı (2010 Sabit, Milyar \$)	1.868,559*	2.011,932*
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı (2010 Sabit, Milyar \$)	1.651,562*	2.485,477*
Dünya İhracatındaki Payı (%)	8,44*	9,09*
Dünya İthalatındaki Payı (%)	7,68*	11,56*
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı (GSYH'nin %'si)	19,76	11,89*
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı (GSYH'nin %'si)	18,04	14,68
Cari İşlemler Dengesi (GSYH'nin %'si)	1,34	-2,40
Toplam Döviz Rezervleri (Trilyon \$)	2,99	0,123
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYH'nin %'si, Net Giriş)	1,37	1,82
Doğrudan Yabancı Yatırımlar (GSYH'nin %'si, Net Çıkış)	0,83	1,95
AR-GE İLE İLGİLİ GÖSTERGELER		

ARGE-Harcamaları (GSYH'nin %'si)	2,06**	2,79**
Yüksek Teknoloji İhracatı (Sanayi Ürünleri İhracatının %'si)	25,23*	19,96*
Ticari Marka Başvuruları (Bin)	2.104,40***	393,210*
Paten Başvuruları (Bin)	1.338,503	605,571
DİĞER GÖSTERGELER		
Toplam Nüfus (Milyon Kişi)	1.386,39	325,71
Toplam Nüfus (Dünya Nüfusunun %'si olarak)	%18,4	%4,3
15-64 Yaş Arası Nüfus (Milyon Kişi)	993.792,91	213.991,38
Toplam Sera Gazı Emisyonları (1990 itibaren % değişim)	219,95*****	3,38*****
GINI Endeksi	42,2*****	41,5*
Askeri Harcamalar (GSYH'nin %'si)	1,90	3,14

Kaynak: 1- Dünya Bankası Veri Tabanı, <https://data.worldbank.org/>.

Not: * işareti 2016, ** işareti 2015, *** işareti 2014 ve ***** 2013 yılı ya da en yakın tarihli güncel veriyi göstermektedir.

Yukarıdaki tablodan görülebileceği gibi 2017 yılının GSYH rakamları açısından, ABD 17,30, Çin ise 10,16 trilyon dolar hasıla üretmektedir. Aynı yıl için büyüme oranları karşılaştırıldığında Çin'in büyüme oranının %6,9, ABD'nin ise %2,27 olduğu görülmektedir. Fakat bu üretim kişi başı olarak hesaplandığında ABD'nin kişi başı GSYH'si 53.128 dolar ile yaklaşık Çin'in 7 katıdır. İşsizlik oranları konusunda Çin, ABD'ye göre daha iyi konumdadır. Enflasyon oranları ve reel faiz oranlarına bakıldığında ABD'de bu oranların daha yüksek olduğu görülmektedir.

Dış ticaret göstergelerine gelindiğinde, ABD yaklaşık 2 trilyon dolar ihracatı ve 2,4 trilyon dolar ithalatı ile sırasıyla dünya ihracat ve ithalatında %9,09'luk ve %11,56'lık payları almaktadır. Çin ise 1,86 trilyon dolar ihracatı ve 1,6 trilyon dolar ithalatı ile sırasıyla dünya ihracat ve ithalatında %7,68 ve %8,44'lük paya sahiptir. Cari işlemler dengesi bakımından Çin 2017 yılı itibarıyla pozitif pozisyonundadır. Doğrudan yabancı yatırımların net girişi ve çıkışının GSYH'ye oranı açısından ise ABD, Çin'e kıyasla daha yüksek değerlere sahiptir.

AR-GE ile ilgili göstergelere gelindiğinde, AR-GE harcamalarının GSYH içindeki payı Çin'de %2,06 iken ABD'de %2,79'dur. Yüksek teknoloji ihracatının GSYH içindeki payı itibarıyla Çin, %25,23 değeri ile ABD'yi geçmiştir. Ticari marka başvuruları açısından ise Çin, ABD'nin yaklaşık 6 katı, paten başvuruları açısından ise yaklaşık 2 katı başvuru sayısına sahiptir.

Son olarak, nüfus bakımından Çin, ABD'nin yaklaşık 4,2 katı nüfusa sahiptir. GINI endeksi açısından ABD, Çin'e göre daha iyi konumda, askeri harcamaların GSYH içindeki payı olarak bakıldığında ise ABD %3,14 ile Çin'den daha yüksek bir değere sahiptir.

ABD VE ÇİN TİCARET SAVAŞLARI

Donald Trump kampanyasında, Çin'in bozulmuş uluslararası sistemini ve haksız uygulamalarını bitireceğine söz vermişti. Ayrıca ABD'deki 1974 Ticaret Kanununun 301. Maddesi, haksız ticaret uygulamalarına ve fikri mülkiyet hakları hırsızlığına karşı, ABD başkanına ticaret partnerlerine tek taraflı olarak para cezası ve diğer cezaları vermesine ilişkin yetki veriyordu (Time, 2018). Böylece hükümet, fikri mülkiyet haklarına saldırılara karşı Ağustos 2017'de ABD'nin entelektüel haklarını korumak amacıyla soruşturma başlattı. Bu saldırıların maliyetinin yıllık olarak 225-600 milyar dolar arası olduğu tahmin edilmektedir (CNN Business, 2018).

ABD ve Çin arasında ticaret savaşının başlamasına sebep olan bir diğer husus ise, Çin'in yabancı şirketlere yönelik yatırım politikasıdır. Bu politikaya göre Çin'e yatırım yapmak isteyen bir şirket, Çinli bir ortak bulmak zorunda kalmaktadır. Böylece, ABD'ye göre Çin'li ortaklar ABD'li şirketlerin üretim teknolojilerine erişme imkânı bularak bu teknolojileri çalmakta idiler. Yine ABD'ye göre Çin, yabancı ithal teknolojiye ayrımcılık yapmakta ve gelen yabancı yatırımcıların yasal patent ve telif haklarını korumamaktadır (Bloomberg, 2018).

Ayrıca, ABD'ye göre Çin bazı sektörlerini uluslararası rekabetten korumak için, tarife-dışı engelleri kullanmakta ve belirli sektörleri yalıtılmaktadır. Aynı zamanda ABD, Çin'in casuslarını ve bilgisayar korsanlarını kullanarak ABD'nin bilimsel ve teknolojik sırlarını çaldığını iddia etmektedir. Bunlara ek olarak, ABD'li yetkililer Çin'i ABD askeri teknolojisini çalmakla suçlamışlardır. Bu iddialar ardından ABD ve Çin arasında tarife ve kota savaşları başlamıştır. Aşağıda Çin ve ABD ticaret savaşının karşılıklı hamleleri kronolojik sıra takip edilerek verilmiştir (Wikipedia, 2018b):

22 Ocak 2018 tarihinde ABD Başkanı Trump, yabancı güneş panellerine dört yıl sonra %15'e azaltılacak şekilde %30'luk bir tarife uygulamıştır (Dünya Gazetesi, 2018; USTR, 2018). 22 Mart 2018 tarihine gelindiğinde, Trump, ABD Ticaret Temsilciliği'nden (USTR) Çin mallarına yaklaşık 50 ile 60 milyar dolar arasında tarife konulup konulamayacağını araştırılmasını istemiştir (Diamond, 2018).

2 Nisan 2018 tarihi ile birlikte, Çin, ABD'nin çelik ve alüminyum tarifelerine misilleme olarak, ABD'ye ait meyve, şarap, dikişsiz çelik borular, domuz eti ve geri dönüştürülmüş alüminyum dahil olmak üzere 3 milyar ABD Doları değerinde 128 ithal ürüne %15-25 aralığında tarife uygulamıştır (China-Briefing, 2019).

15 Mayıs 2018'e gelindiğinde, Çin Başbakanı Xi Jinping'in ve üst düzey ekonomi danışmanı Yardımcısı Liu He ticaret görüşmeleri için Washington'u ziyaret etmiştir. Birkaç gün sonra 20

Mayıs 2018 tarihinde Çinli yetkililer, Amerikan malları alımlarını önemli ölçüde arttırmayı taahhüt ederek, Amerika'nın Çin ile ticaret açığını önemli ölçüde azaltmayı kabul etmişlerdir. Sonuç olarak, Hazine Bakanı Steven Mnuchin "Ticaret savaşını beklemeye alıyoruz" diye açıklama yapmış, ancak Beyaz Saray Ulusal Ticaret Konseyi Direktörü Peter Navarro, "ticaret savaşı" olmadığını, ancak durumun "basit ticaret anlaşmazlığı olduğunu" dile getirmiştir. Ayrıca ticaret savaşını uzun zaman önce kaybettiklerini ifade etmiştir. Bu ifadelerin ardından 29 Mayıs 2018 günü Beyaz Saray, endüstriyel olarak önemli teknolojiye sahip 50 milyar dolarlık Çin malına, %25'lik bir tarife uygulanacağını açıklamıştır. Çin buna karşılık olarak, bu yaptırımın uygulanması durumunda Washington ile ticaret görüşmelerinin sona ereceğini ifade etmiştir (Wikipedia, 2018b).

15 Haziran 2018 tarihine gelindiğinde Trump, yeni tarifelere tabi olacak Çin'e ait malların son listesini halka açıklamıştır. Bu açıklamaya göre 34 milyar dolar değerindeki Çin malı ithalatı, 6 Temmuz'dan itibaren %25'lik yeni tarife oranına tabi olacaktır. Buna ek olarak daha sonraki bir tarihte 16 milyar dolar daha değerinde Çin malı bu tarifeye tabi tutulacaktır. Çin, ABD'nin bu tavrı karşısında ABD mallarına karşı misli ile tarife uygulamıştır (Heeb; 2018).

6 Temmuz 2018 tarihinde ABD'nin 34 milyar dolarlık (25,7 milyar sterlin) Çin malı üzerindeki tarifeleri, dünyanın en büyük iki ekonomisi arasında bir ticaret savaşının başladığının bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Çin buna karşılık olarak, 545 ithal ABD malına toplam 34 milyar dolar değerinde benzer bir %25 tarife uygulayarak misilleme yapmıştır. Aynı zamanda Pekin ABD'yi "ekonomi tarihinin en büyük ticaret savaşını" başlatmakla suçlamıştır (BBC, 2018).

7 Ağustos 2018'de ABD, Çin'den gelen mallara yönelik olarak 16 milyar dolar değerinde bir tarife paketi uygulayacağını açıklamıştır. 23 Ağustos'ta yürürlüğe girecek olan bu liste, 16 milyar dolar tutarındaki ithalatın yüzde 25'lik bir tarifeye tabi olacağını ifade etmektedir. Çin Ticaret Bakanlığı, 23 Ağustos 2018'de yürürlüğe giren ABD'nin Çin mallarına yönelik olarak 16 milyar dolarlık tarifesine karşılık, ABD mallarına yüzde 16 milyar dolar değerinde yüzde 25'lik ek bir tarife getirdiğini açıklamıştır (China-Briefing, 2019).

22 Ağustos 2018'de ABD Hazine Müsteşarı David Malpass ve Çin Ticaret Bakan Yardımcısı Wang Shouwen, müzakereleri yeniden başlatmak için Washington 'da bir araya gelmiştir. Bu süreçte 23 Ağustos 2018'de ABD'nin Çin'e yönelik 16 milyar dolarlık mal üzerindeki vergilerinin yürürlüğe girmesi, Çin'in 27 Ağustos 2018'de ek tarifeler konusunda ABD'yi yeniden DTÖ'ye şikâyet etmesine neden olmuştur (Wikipedia, 2018b).

17 Eylül 2018 tarihinde ABD, Çin mallarına ilişkin 200 milyar ABD Doları değerinde tarife listesini ilan etmiştir. 24 Eylül'de ise bu tarifelerin, 1 Ocak 2019'a kadar yüzde 25'e çıkarılacağını açıklamıştır. 18 Eylül 2018'e gelindiğinde Çin, ABD tarifelerine misilleme yapacağını açıklamıştır. Çin, ABD'nin 200 milyar dolar değerinde tarifesine misilleme olarak, ABD mallarına yönelik olarak 60 milyar dolar değerinde tarife uygulayacağını açıklamıştır (China-Briefing, 2019).

1 Aralık 2018 tarihinde tarifelerde planlanan artışlar ertelenmiştir. Beyaz Saray, her iki tarafın da zorla teknoloji transferi, fikri mülkiyet haklarının korunması, tarife dışı engeller, siber saldırı ve siber hırsızlık ile ilgili yapısal değişiklikler hakkında hemen görüşmelere başlayacağını belirtmiştir. Ayrıca ABD, Çin'in kendisinden "çok önemli" miktarda tarım, sanayi ve enerji ürünleri alacağını ifade etmiştir (BBC, 2018).

5 Mayıs 2019 tarihinde ABD yönetimi, 10 Mayıs 2019 Cuma günü 200 milyar dolarlık Çin mallarına uygulanan %10'luk önceki tarifelerin, %25'e arttırılacağını ifade etmiştir. Buna ek olarak, Trump, 325 milyar dolarlık Çin malına "kısa bir süre" ilave edilecek %25'lik bir gümrük vergisi koymakla tehdit etmiştir (Kimbell, 2018).

12 Mayıs 2019 tarihine gelindiğinde Trump, Çin'e yapılan yaptırımlar sonucu ortaya çıkan tarife gelirlerinin küçük bir yüzdesini Büyük Amerikalı Vatansever çiftçilerin ürünlerini satın almakta kullanacağını ve satın aldıkları ürünleri dünyadaki aç insanlara dağıtacağını ifade etmiştir (NDTV, 2019).

15 Mayıs 2019 tarihinde Trump Amerikan telekomünikasyon firmalarının ulusal güvenlik tehdidi oluşturabilecek yabancı teçhizat takmalarını yasaklamak için harekete geçtiğini belirtmiştir. Bu sebeple, Trump yönetimi, 5G ekipmanının lider tedarikçisi olan Huawei Technologies'in piyasasını kısıtlayan önlemler alınacağını ifade etmiştir (Kang ve Sanger, 2019).

Bu alana yapılmış çalışmalar, hızlı bir biçimde ortaya çıkan korumacılık hareketlerinin küresel piyasalarda belirsizlik ortamı oluşturacağına işaret etmektedir. Bugün itibarıyla ABD dış ticaret bakımından 568 milyar dolar açık vermektedir. Diğer taraftan bu açığın 375 milyar doları Çin'le yaptığı ticaret sonucu ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD); böylesi korumacı politikaların ve ülkelerin ticari yönden birbirlerine misilleme yapmalarının ülkelerin dış açıklarını azaltılmasında etkili olmaktan ziyade, ülkelerin makro ekonomik dengelerini daha da kötüleştireceğini öne sürmüştür. Bu tarz önlemler dünya üzerindeki var olan tedarik zincirlerini bozacaktır. Bu durum ise çok uluslu şirketlerin kârlarının azalmasına neden olarak, yatırımları caydırıcı etki yaratacaktır. Ardından buna bağlı olarak

ülkelerin büyümesi yavaşlayacaktır. Öte yandan tarifeler, devlet gelirlerini ve dolayısıyla her bir ülkedeki harcamaları yükselteceği ölçüde, ithalat şeklinde azalan sızıntılarla iç talebe dayalı büyümeyi arttırabilecektir. Dolayısıyla bu tarifelerin küresel büyüme ve dağıtım üzerindeki etkisi kolayca tahmin edilememektedir. Özetlenmesi gerekirse, ABD'nin bu politikaları dünya ticaretine zarar vererek, dünya refahını olumsuz yönde etkileyecektir. Rapor, ABD yönetiminin uzun vadede yaşanması beklenen durgunluktan kaçma yolu olarak tarifeleri görmemesi gerektiğini ileri sürmektedir (UNCTAD, 2018: 9).

İlgili alanda yapılan çalışmalar ve yayınlanan raporlar, bu ticaret savaşının kazanan tarafının olmayacağını göstermektedir. Ayrıca yapılan iktisadi analizler ülkeler arasında büyük bir bağımlılığın varlığına işaret etmektedir. Analizlere göre, burada odaklanılması gereken asıl husus, kimin daha çok kaybedeceği'dir. ABD, bu yaptırımlar aracılığı ile Çin mallarına yönelik ithalata bu şekilde keyfi cezalar vermeye devam ederse, ikinci dünya savaşı sonrasında kendi koyduğu kural bazlı ticari düzenini bozmuş olacaktır. Bu durum ise uzun vadede kendi ekonomisine zarar verecektir.

Yapılan incemeler sonucunda, birçok rapor ve çalışmaya göre iki ülke arasındaki ticaret savaşının sona ermemesi durumunda dünya GSYH'sinde bir yavaşlama olacağı tahmin edilmektedir. Bu noktada ise en büyük zararı dış ticaret hacmi milli hasılası içinde yüksek olan ülkeler görecektir. Emtia fiyatları düşecek ve bu durumdan ise ABD ve Çin'de alışveriş yapan tüketiciler olumsuz etkilenecektir (Şen, 2018).

Ticaret savaşları, teknoloji sektörü başta olmak üzere birçok küresel piyasada belirsizlik ortamı meydana getirecek, riskleri yükseltecektir. Bu durumun en muhtemel sonucu küresel ticaretin yavaşlaması olacaktır. Savaşların devam etmesi durumunda, küresel tedarik zincirleri de bu olaydan nasibini alacaktır. Gümrük tarifeleri malların bileşenlerini pahalılaştırarak, üreticilerin yatırımlarını daha düşük maliyetlere katlanarak yapabileceği ülkelere kaydırmasına neden olacaktır. Bu ise malların fiyatlarını arttırarak tüketicilere zarar verecektir (Şen, 2018).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çin son otuz yılda, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu ülke, birçok yazar tarafından dünyanın fabrikası olarak kabul edilmektedir. Akademisyenler ve politika yapıcı çevreler arasında Çin'in bu hızla büyümeye devam etmesi durumunda GSYH'sinin, ABD'nin GSYH'sini gelecek 20 yıl içinde geçeceği tahmin edilmektedir. Çin'in sadece ekonomik alanda sınırlı kalmayan bu yükselişi başta ABD olmak üzere birçok devlet açısından tehdit olarak algılanmıştır. ABD'nin özellikle Çin'le dış ticaretinde 400 milyar dolara varan dış açığı, Trump'ın gündemine yaptırımları getirmiştir. Bu

yaptırımlar ise iki ülke arasında ticaret savaşı olarak nitelenebilecek karşılık hamleler zincirinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Uluslararası iktisat teorisinde hâkim görüş serbest ticaretin ulusların refahını maksimize edeceğidir. Bu görüşün bayraktarlığını İkinci Dünya Savaşı'na kadar İngiltere taşırken, bu savaştan sonra ABD bu sancağı devralmıştır.

Ticaret savaşı genel olarak ülkelerden birinin ekonomik çıkarlarını korumak maksadıyla diğer ülkenin ithal mallarına yönelik olarak tarife ve kota gibi uygulamalar getirmesiyle başlayan bir süreçtir. Bu süreçte diğer ülke bu politikalara misilleme yapmakta ve karşılık vermektedir. Bu ise ülkeler arasında karşılıklı olarak ticaret hacminin düşmesine sebep olmakta ve ülkelerin toplam refahını uzun dönemde azaltmaktadır. Olası ticaret savaşlarının tahribatının en çok, fiili savaşlarda olduğu gibi küçük ülkelere ve yoksul toplumlara olması beklenmektedir.

Çin'in tarihi milattan 4500'lere dayanmakta olup, ülke geçmişinde hanedanlıklar ve imparatorluklarla yönetilmiş eski ve köklü bir medeniyettir. Fakat 19. yüzyıla gelindiğinde bu yeniliklere ayak uyduramamış ve üzerinde bulunduğu ticaret yollarının zamanla önemini kaybetmesi ile birlikte tarihi olarak arka planda kalmıştır. 1912'de ülke Çin Cumhuriyeti ismini almış, daha sonra 1949'da komünist parti liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti adını almıştır.

Çin, ekonomi modeli olarak genel olarak kurulduğu yıldan 1978'de Deng Şiaoping iktidara gelene kadar merkezi ve planlamacı ve devlet kontrolünde bir yapıyı benimsemiştir. Bu tarihten itibaren çeşitli reformlar aracılığı ile piyasasını daha çok serbest piyasa sistemine adapte etmiş ve dış ticarete başarılar elde etmiştir. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üye oluşu Çin ekonomisi için bir kırılma noktası yaratmıştır. Bu gelişme sonrasında, bir anlamda Çin, dünyanın en büyük ihracatçılarından biri konumuna gelmiştir. 2008 yılına gelindiğinde, Çin küresel finansal krizden diğer batılı devletler kadar çok etkilenmemiş yüksek büyüme oranlarını bu periyotlarda da devam ettirmiştir. Ekonomi modeli olarak Çin, kendine özgü devlet kontrolünde bir kapitalist sistemi benimsemiştir. Özellikle ihracata yönelik sektörlerine sübvansiyonlar sağlamak ve dış yatırımları ülkesine çekmektedir. Bilinçli bir ileri teknoloji transferi politikası izlemekle birlikte, bu politika ABD ile arasında problemler ortaya çıkarmıştır.

ABD ve Çin resmi diplomatik ilişkileri Wangxia anlaşması ile başlamıştır. Bu ilişkiler Mao Zedongun iktidarıyla yirminci yüzyılın ortalarına doğru kopma noktasına gelmiş fakat 1970'lerden sonra ticari anlamda ilişkiler tekrar artmaya başlamıştır. Sovyetler birliğinin yıkılması ile birlikte, Orta Asya'da güç boşluğunu doldurmak isteyen Çin, Rusya ve ABD karşılıklı mücadeleye girişmişlerdir. Bu noktada Pekin, ABD'nin içinde yer almadığı tüm

organizasyonlarda yer almaya çalışarak bölgedeki etki ve nüfuzunu sağlamlaştırmaya çalışmıştır.

Çin özellikle 2003'ten sonra uyguladığı para politikası ABD ile aralarında iplerin gerilmesine neden olmuştur. 22 Ocaktan itibaren ABD hükümeti Çin'e karşı ticaret savaşını başlatılması olarak kabul edilebilecek bir tarife paketi uygulamaya koymuştur. Bu tarife paketi ile birlikte, Çin'den alınan güneş panellerine ve çamaşır yıkıma makinesi gibi ürünlere yönelik tarife ve kotalar getirilmiştir. Daha sonra bu tarife paketi Amerika'ya çelik ve alüminyum satan Türkiye gibi diğer ülkelere yönelik olarak genişletilmiştir. ABD bu tarife paketini uygularken, DTÖ'nün ulusal güvenliği tehdit eden ithalata yönelik vergilendirmeye cevaz veren maddesine sığınmıştır. Böylece Çin'in ticari sırlarını çaldığını veya yabancı şirketleri Çin'li şirketlerle ortak girişime zorlayarak teknolojilerinin ifşa edilmesini talep etmek gibi adil olmayan ticari taktikleri kullandığını gerekçe göstererek, Avrupa Birliği ve Kanada gibi diğer ticari partnerlerini de hedef alan ithal mallarına yönelik gümrük tarife ve kotalarını uygulamaya koymuştur (UNCTAD, 2018: 9).

Ülkeler arasında böylesine hızlı gelişen bir korumacılık dalgasının yarattığı etkiler genel olarak belirsizdir. Bugün ABD'nin dış ticaret açığı 568 milyar dolara yaklaşmaktadır. Bunun yalnızca 375 milyar doları Çin ile yaptığı ticarete bağlı olarak gerçekleşmektedir. Fakat Birleşmiş Milletlerin Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD)'na göre bu tarz korumacı önlem uygulamaları ABD'nin dış açıklarının azaltılmasında etkili olmayacak, karşılıklı misillemeler nedeniyle makro ekonomik dengelerin zarar görmesine neden olacaktır. Bu yönde korumacılık hareketleri, dünya genelinde şimdilerde inşa edilmiş olan tedarik zincirlerinin bozulmasına sebep olacaktır. Bu tarz bozulmalar ilk olarak ulusal çıktıdan çok uluslu şirketlerin kârlarını etkileyecek, yüksek bir belirsizlik ortamı yaratarak yatırımları caydırıcı özellik gösterecek ve ülkelerin büyümesini yavaşlatacaktır. Öte yandan tarifeler, devlet gelirlerini ve dolayısıyla her bir ülkedeki harcamaları artıracığı ölçüde, ithalat şeklinde azalan sızıntılarla iç talebe dayalı büyümeyi hızlandırabilecektir. Dolayısıyla bu tarifelerin küresel büyüme ve dağıtım üzerindeki etkisi kolayca tahmin edilememektedir. Özetle, ABD'nin bu politikaları dünya ticaretine zarar vererek, dünya refahını olumsuz yönde etkileyecektir. Rapora göre ABD yönetimi, uzun vadede yaşaması beklenen durgunluktan kaçma yolu olarak tarifeleri görmemelidir (UNCTAD, 2018: 9).

Bu alanda yapılan çalışmalar ve yayınlanan raporlara göre bu ticaret savaşının kazanan tarafının olmayacağı düşünülmektedir. Çünkü ekonomik veriler ülkeler arasında büyük bir bağımlılığın varlığına işaret etmektedir. Burada kimin daha çok kaybedeceği görüşü önemli bir soru olarak

ortaya çıkmaktadır. ABD, bu yaptırımlar aracılığı ile Çin mallarına yönelik ithalata bu şekilde keyfi cezalar verdiği takdirde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendi koyduğu kural bazlı ticari düzenini değiştirmiş olacaktır. Bu durum ise uzun vadede bumerang gibi dönerek kendi ekonomisine zarar verecektir.

Çalışmalarda ve raporlarda, bu iki ülke arasındaki ticaret savaşının devam etmesi ile birlikte taraflardan birinin geri adım atmadığı durumunda, küresel ekonominin yavaşlayacağı beklenmektedir. Bundan en büyük zararı, dış ticaret hacmi milli hasılasına göre yüksek olan ülkeler görecektir. Emtia fiyatları düşecektir. Bu savaştan başlangıçta ABD ve Çin'de alışveriş yapan ve fiyatı yükselen malları alan tüketiciler etkilenecektir (Şen, 2018). Bu savaşlar, birçok malın üretimine katılan unsurlarda bilhassa teknoloji sektöründe, küresel piyasalarda bir belirsizlik ve risk durumu ortaya çıkacaktır. Bu durum ise küresel ticareti olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Ayrıca, küresel tedarik zincirleri de bundan nasibini alacaktır. Malların bileşenlerinin gümrük tarifeleri aracılığı ile pahalılaştırılması, üreticilerin yatırımlarını düşük maliyetle yapabileceği ülkelere kaydırmasına yol açacaktır. Bu durumda malların fiyatları artacak ve zararı ise tüketicilere yansiyacaktır (Şen, 2018).

Kaynaklar

- Aran, B. (2018), ABD Çin Ticaret Savaşları ve Türkiye. Değerlendirme Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Aydın, A (2015), “Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya’da Rusya, ABD ve Çin”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 6(13), 1-11.
- Aytekin, İbrahim ve Okyay Uçan (2018), “Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.
- BBC (2018), Us-China Trade War: Deal Agreed To Suspend New Trade Tariffs, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-46413196>, (Erişim Tarihi 08.01.2019).
- Bloomberg (2018), China State-Owned Company Charged With Micron Secrets Theft, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-11-01/u-s-says-china-state-owned-co-stole-micron-trade-secrets>, (Erişim Tarihi 08.01.2019).
- Kimbell, Spencer (2019), Trump says tariffs on \$200 billion of Chinese goods will increase to 25%, blames slow progress in trade talks, <https://www.cnbc.com/amp/2019/05/05/trump-says-tariffs-on-200-billion-of-chinese-goods-will-increase-to-25percent-on-friday.html>.
- China-Briefing (2019), The US-China Trade War: A Timeline, (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- CNN Business (2018), How much has the US lost from China's IP theft?, <https://money.cnn.com/2018/03/23/technology/china-us-trump-tariffs-ip-theft/index.html>, (Erişim Tarihi 10.01.2019).
- Deniz, T. (2014), “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Stratejik Hamleleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50), 188-212.
- Devecioğlu ve Yılmaz (2016), “Çin’in Yumuşak Güç Politikalarının Uluslararası Arenada Mevcut Durumu ve Geleceği”,

- http://www.academia.edu/31912417/%C3%87in_in_Yumu%C5%9Fak_G%C3%BC%C3%A7_Politikalar%C4%B1n%C4%B1n_Uluslararası%C4%B1_Arenada_Mevcut_Durumu_ve_Gelece%C4%9Fi. (Erişim Tarihi: 03.01.2018).
- Doster, Barış (2018), “Çin’in Ekonomik ve Politik Hamleleri-1”, <http://ankaenstitusu.com/cinin-ekonomik-ve-politik-hamleleri-1/>, (Erişim Tarihi 12.12.2018)
- Dünya Gazetesi (2018), Güneş Paneli Sektörüne Trump Darbesi, <https://www.dunya.com/dunya/gunes-paneli-sektorune-trump-darbesi-haberi-399845>, (Erişim Tarihi 10.01.2019).
- Ertürk, Nuran (2017). “Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri”, *Fiscaeconomia*, 1(2), 88-1122.
- Economics, O. (2017). “Understanding the US-China Trade Relationship. US-China Business Council”, Recuperado de <https://www.uschina.org/sites/default/files/Oxford%20Economics%20US%20Jobs%20and%20China%20Trade%20Report.pdf>.
- Eğilmez, Mahfi (2018a). Ticaret Savaşları, Kendime Yazılar Blogger, tarihinde <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/ticaret-savaslar.html>, (Erişim Tarihi: 01/01/2019).
- Eğilmez, Mahfi (2018b). Korumacılık, Ticaret Savaşı ve ABD Türkiye Ticaret İlişkileri, Kendime Yazılar Blogger, <http://www.mahfiegilmez.com/2018/09/ticaret-savaslar.html>, (Erişim Tarihi: 01/01/2019).
- Güneş, E. (2014). “Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti”, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(6-7).
- Hiba, Gina (2018), “It's been more than a year since the US-China trade war started. Here's a timeline of everything that's happened so far.”, <https://markets.businessinsider.com/news/stocks/us-china-trade-war-timeline-updated-tariffs-timeline-2019-5-1028227195>, (Erişim Tarihi: 23/05/2019).
- Holz, C. A. (2008). “China’s Economic Growth 1978–2025: What We Know Today About China’s Economic Growth Tomorrow”, *World Development*, 36(10), 1665-1691.
- Kang, Cecilia ve David E. Sanger (2019), Huawei Is a Target as Trump Moves to Ban Foreign Telecom Gear, <https://www.nytimes.com/2019/05/15/business/huawei-ban-trump.html>. (Erişim Tarihi: 01/01/2019).
- Kızıltan, A. (2004). “Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti’nin “Süpergüç” Olabilirliği”, *CÜ İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Saray, A. G. M. O. ve Gökdemir, L. (2007), “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Journal of Yaşar University*, 2(7), 661-686.
- Layne, C. (2008). “China's Challenge to US Hegemony”, *Current History*, 107(705), 13.
- Tosun, Tayfun Tuncay (2014), Çin Ekonomisinin Gelişiminin İncelenmesi ve Çin Ekonomisinin Türk Dış Ticaretine Başlıca Etkileri, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- TOBB (2018), Çin Raporu, <http://www.dtik.org.tr/dc/editor/file/raporlar/tobb-cinraporu.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.01.2019).
- Time, (2018), Read Donald Trump's Speech on Trade <http://time.com/4386335/donald-trump-trade-speech-transcript/>, (Erişim Tarihi 10.01.2019).
- Örmeci, Ozan (2013), “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 1-14.
- Şen, Gökhan (2018), Ticaret Savaşları Kimi Vuracak?, <https://www.haberturk.com/yazarlar/gokhan-sen/2026012-ticaret-savaslar-kimi-vuracak>, 22.06.2018, (Erişim Tarihi: 01.01.2019).

Şimşek, O. (2016), Çin Küreselleşmesinin Siyasal İktisadı: Devlet Mülkiyetli Şirketler Üzerinden Bir İnceleme, İçinde İsmail Şiriner, Julia Dobрева ve Çiğdem Boz (Eds.) Political Economy of Globalization: Financialization and Crises. İstanbul: IJOPEC Publication, 103-113.

UİB (2018), Amerika Birleşik Devletleri Ülke Raporu, <http://www.uib.org.tr/tr/kbfile/amerika-birlesik-devletleri-ulke-raporu>, (Erişim Tarihi 10.01.2019).

USTR (2018), Office of the United States Trade Representative, President Trump Approves Relief for U.S. Washing Machine and Solar Cell Manufacturers, (Erişim Tarihi: 01/01/2019).

UNCTAD (2018), Trade and Development Report, Power, Platforms and The Free Trade Delusion.

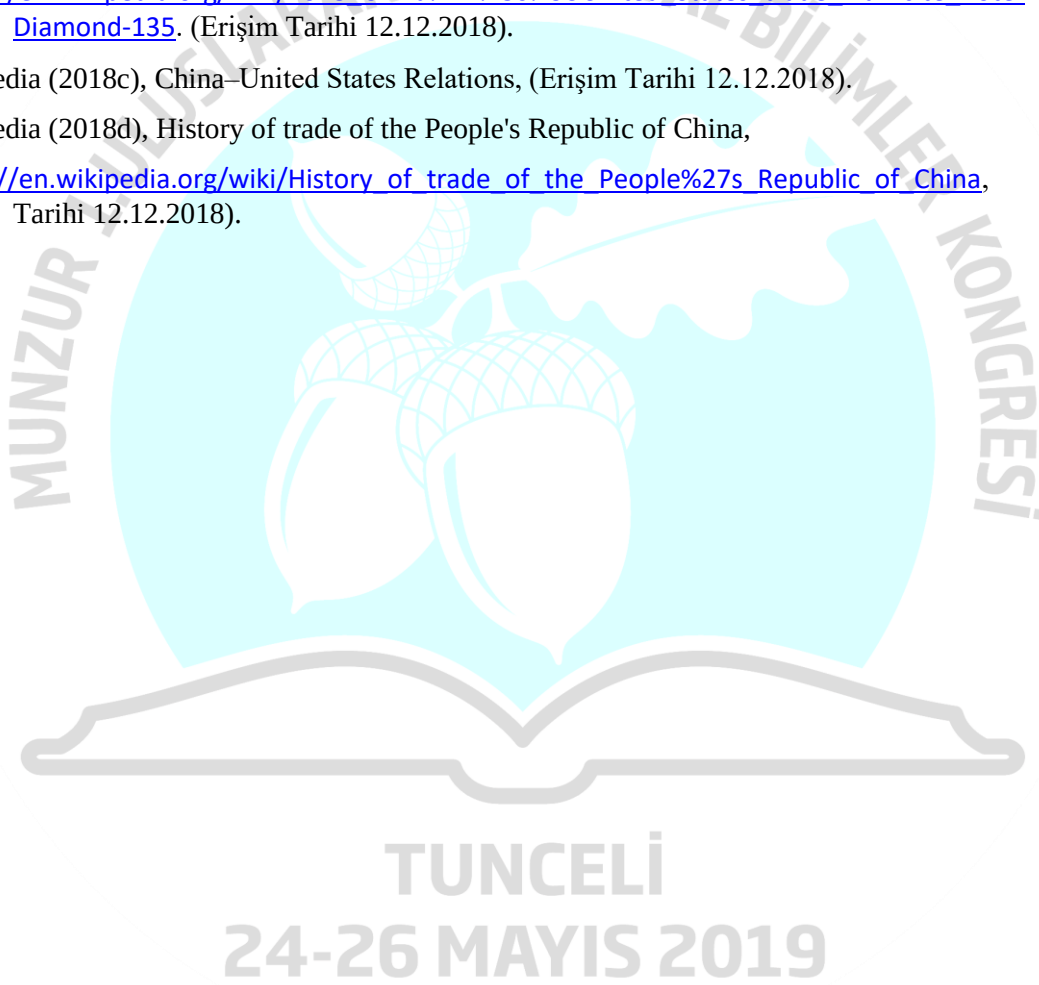
Wikipedia (2018a), Çin, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in>. (Erişim Tarihi 12.12.2018).

Wikipedia (2018b), China–United States Trade War, (Erişim Tarihi 12.12.2018).

https://en.wikipedia.org/wiki/2018_China%E2%80%93United_States_trade_war#cite_note-Diamond-135. (Erişim Tarihi 12.12.2018).

Wikipedia (2018c), China–United States Relations, (Erişim Tarihi 12.12.2018).

Wikipedia (2018d), History of trade of the People's Republic of China, https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_trade_of_the_People%27s_Republic_of_China, (Erişim Tarihi 12.12.2018).

TÜRKİYE-RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİNDE DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ: TEKNOLOJİ ÖZELİNDE BİR ANALİZ

THE IMPORTANCE OF FOREIGN TRADE IN TURKEY-RUSSIA ECONOMIC
RELATIONS: AN ANALYSIS WITHIN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY

Ümit Gençer
Kırıkkale Üniversitesi

Ar. Gör. Suat Serhat Yılmaz
Kırıkkale Üniversitesi

Ar. Gör. Mehmet Gökhan Özdemir
Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Türkiye'nin kuzeyinde yer alan ve ülkenin Karadeniz'de komşusu olan Rusya Federasyonu, ekonomik, siyasi ve coğrafi açıdan Türkiye için stratejik öneme sahip bir devlettir. Bu stratejik önem, Rusya tarafından da bakıldığında Türkiye için benzer özellik arz etmektedir. İki ülkenin siyasi ve diplomatik ilişkilerinin tarihsel kökenleri, 1702 yılında bir Rus elçisinin İstanbul'u ziyareti ile başlamış, bu ilişkiler 1783 yılında imzalanan bir ticari anlaşma ile bir üst seviyeye çıkarılmıştır. İki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler, zaman içinde dalgalı bir seyir izlemiş olup, bazı dönemlerde çatışmayı ve rekabeti, bazı dönemlerde ise işbirliğini içeren bir nitelik arz etmiştir. İki ülkenin ilişkilerinin temelini, Avrasya bölgesinde ilgili ülkeler arasında yaşanan siyasi ve ekonomik anlaşmazlıklar, gerilim ve çatışmalar ve 18. yy. itibarı ile Batının ekonomik açıdan yükselişinin ortaya çıkarttığı problemler oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile tekrardan başlayan temaslar, Rusya'nın Türkiye'ye başta askeri olmak üzere teknolojik ve finansal destekleri ile II Dünya Savaşı yıllarına dek ivmelenerek sürmüştür. II. Dünya savaşı sonrasında bu ilişkiler durağanlaşmış, SSCB'nin dağılması ile kurulan Rusya Federasyonu ile tekrar hızlanmıştır. 21. yy'de iki ülke arasında ekonomik ilişkiler, yaşanan siyasi anlaşmazlık dönemleri dışında daima artan bir performans sergilemiş; bir diğer deyişle iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi giderek artmış fakat bu artışla birlikte dış ticaret rakamlarında eksi bakiye gösteren taraf Türkiye olmuştur. Enerji ihtiyacını büyük oranda Rusya'dan karşılayan Türkiye'nin bu ülkeye başlıca ihracatı; otomotiv, tekstil ve yaş meyve-sebze ürünlerinden meydana gelmektedir. Bu ilişkide, Türkiye'nin Rusya'nın gelişmiş askeri

teknolojisinden faydalanma isteği, yeni potansiyeller taşımakta ve ikili ilişkilerde teknolojinin önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada iki ülke arasındaki ticari ilişkiler teknoloji bağlamında ele alınmıştır. Bu amaçla, ilişkilerin seyri kronolojik olarak ele alınmış ve tablo ve grafikler yardımıyla incelemiştir. Geriye dönük olarak yapılan analizler, Türkiye'nin 500 milyar dolar ihracat ve 500 milyar dolar ithalat hedefini tutturması açısından Rusya'ya yapılan ticareti arttırması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye - Rusya İlişkileri, Dış Ticaret, Teknoloji.

ABSTRACT

Russian Federation, located on north of the Turkey and neighbors Turkey around the Black Sea, is a state with economic, political and a geographical strategic importance for Turkey. This strategic importance poses for similar property for Turkey from the point of view of Russia. The historical origins of the two countries' political and diplomatic relations began in 1702 when a Russian ambassador visited Istanbul, and these relations were brought to the next level by a trade agreement signed in 1783. The political and economic relations between these two countries have followed a fluctuating course over time, and, in some periods, it has been characterized by conflict and competition, and in some periods, cooperation. Political and economic disagreements, tensions and conflicts between the countries in the Eurasian region and the problems caused by the economic rising of Western Countries From the 18th century form the basis of the relations between the two countries. The contacts of two countries, starting again with the establishment of the Republic of Turkey, continued to increase by until World War II with Russia's primarily military, technological and financial supports to Turkey. After the World War II, these relations became stagnant and accelerated again with the Russian Federation, which was established with the dissolution of the USSR. In the 21st century, economic relations between the two countries displayed an ever-increasing performance except during the period of political conflict, in another words, the foreign trade volume between the two countries have increased; but with this increase, Turkey has been sides with the foreign trade figures showing a negative balance. Turkey's main exports to Russia, meeting its energy needs to a great extent, are automotive, textile and fresh fruit and vegetable products. Turkey's desire to benefit from the advanced military technology to Russia in this relationship carries new potential and increases the importance of technology in bilateral relations. In this context, the commercial relations between the two countries are discussed in the context of technology.

For this purpose, the course of relations has been examined chronologically with the help of tables and graphs. The retrospective analysis done indicates that Turkey need to increase trade with Russia in terms of reaching its target of Turkey's \$ 500 billion exports \$ 500 billion imports.

Key Words: Turkey-Russia Relations, Foreign Trade, Technology.

1. GİRİŞ

Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen ikili ilişkiler tarih boyunca içerisinde karşılıklı barındıran ve bu karşılıklılarından faydalanarak değişen diyalektik bir özellik taşımaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sı arasında Avrasya Bölgesinde yaşanan çekişme ve rekabetin yanı sıra 18.yy. ile Batı'nın yükselişinden doğan imkân ve fırsatlar değişimin temel belirleyicileri olmuştur. Osmanlı ve Çarlık Rusya'sı döneminde çatışmanın daha belirgin olduğu ilişkiler iki devletin de yıkılması sonrası yerlerine kurulan devletler olan Türkiye ve Sovyet Rusya arasında düşmanca bir tutum yerine karşılıklı çıkarlarından belirleyici olduğu bir iş birliği zeminine kaymıştır. Bu yönde gayretlerle başlayan ilişkilerde Türkiye'nin en büyük kazancının 1878 Berlin Antlaşması ile kaybedilen Kars ve Ardahan'ın geri alınması olduğu söylenebilir. İki ülke arasında ki ilişkilerin seyri ikinci dünya savaşına dek çok fazla değişiklik göstermeden sürmüştür. Ancak Türkiye'nin bu savaşta tarafsız kaldığını ilan etmesine karşın Almanya ile olan ilişkileri Sovyet tarafınca tepkiyle karşılanmış ve dostluk antlaşmasının tek taraflı olarak fesih edildiği ilan edilmiştir. Arkasından SSCB'nin Boğazlarda hak talebi ve Türkiye'nin doğusunda toprak talepleri Türkiye'yi SSCB'yi rakip olarak gören ve buna karşılık girişim içerisinde olan Batı saflarına itmiştir. İkinci dünya savaşında Almanlara karşı müttefik ilişkileri kuran ABD, İngiltere ve SSCB arasında ki ilişkilerde yaşanan değişiklikler gözetilerek Türkiye'nin o gün içerisinde bulunduğu vaziyetin menfaatine uygun bir kararla NATO'ya üyeliği gerçekleşmiştir.

Rus lider Stalin'in 1954 yılında vefatının arkasından SSCB tekrar sıcak bir tutum içerisine girmiş olsa da Türk yetkililer bu yakınlaşmaları bir taktik değişikliği olarak görmüş ve tutumlarında fazlaca bir değişikliğe gitmemişlerdir. Ancak 1960 yılında Türkiye'de meydana gelen askeri darbe ardından SSCB'nin yeni yönetimi tanıdığını açıklaması ile başlayan süreçte ilişkilerin seyri yine değişmiş ve görece yakınlaşma başlamıştır.

Türkiye'nin 1980 kararları ile açık piyasa ekonomisini benimsemesi ve 1980'li yılların sonlarına doğru SSCB'nin glasnost ve perestroyka politikaları ile siyasi anlamda güçlü ilişkiler olmasa da ticari olarak yeniden iyi ilişkilerin geliştirme gayreti ön planda olmuştur. Aralık

1991’de SSCB’nin yıkılması ve Türkiye’nin yeni ihraç pazarları arayışı ekseninde ilişkiler güçlense de Rus ekonomisinin geçiş döneminde olması istenilen sonuçları yaratmamıştır. İki ülkenin 2000’li yıllarda ivmelenerek artan ilişkileri karşılıklı ticaretlerini de yükseltmiştir. Bu dönemde Türkiye için önemli teknolojik gelişmelerde Rus tarafıyla işbirlikleri geliştirilmiştir.

2. SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİ İKİLİ İLİŞKİLER

Türk – Sovyet ilişkisinin başlangıcının nasıl gerçekleştiğine dair görüş birliği bulunmamaktadır. Türk kaynaklarına göre; Ankara’nın 1920 Nisan’ında Rus lider V.İ. Lenin’e gönderdiği meşhur telgraf öncesinde; Mustafa Kemal Atatürk’ün Mayıs 1919’da Anadolu’ya çıkmasıyla ilk temasın kurulduğu fikri hâkimdir (Kolesnikov, 2010: 27).

1917 Ekim Devrimi neticesinde Rusya’da Bolşeviklerin iktidara gelmeleri ile eski müttefiklerine cephe almaları ve Türk tarafının bir kurtuluş mücadelesi göstermesi ilişkilerin başlangıcına temel olmuştur.

İki ülke arasında ilişkilerin iyi yönde seyir göstermesi milli mücadele döneminde Sovyetlerin askeri teknoloji ve mali yardımda bulunmasıyla kendini göstermiştir. Moskova’ya giden ilk resmi Türk heyetinin başkanı Bekir Sami Bey, (i) askeri teçhizat ve para yardımı yapılması ve (ii) ihtiyaç duyulduğunda ortak askeri operasyonların yapılması konularında anlaşmaya varmıştır. Bolşeviklere Türk ordusunun öncelikle 200 bin tüfek, 5 milyon mermi, 350-400 arasında top ve 75 bin top mermisi, 500 mitralyöz ve 7,5 milyon mitralyöz mermisi, 200 sahra telefonu, 5 telsiz tertibatı, 200 tayyare, 100 kamyon ve otobüs, 40 otomobil ve 100 bin askere yetecek kadar giyecek ihtiyacının olduğunu bildirilmiştir (Cebesoy, 1995: 78). Sovyet Rusya’nın ise milli mücadele dönemi boyunca yaptığı askeri teknoloji yardımı 39.275 tüfek, 327 mitralyöz, 54 top, 63 milyon tüfek mermisi, 150 bin top mermisi, bin atımlık top barutu, 4 bin adet el bombası, 4 bin adet şarapnel mermisi, 1500 kılıç ve 20 bin gaz maskesi olmuştur (Oran, 2002: 166). Bununla birlikte askeri yardım yalnızca silah ve mühimmatı kapsamıyordu. Başka askeri gereksinimlerin üretilmesini olanaklı kılacak makine ve donanım yardımı da buna dâhildir.

Bu dönem Sovyetlerin kurtuluş mücadelesine ideolojik açıdan baktığı bir dönemdir. Rusya Bolşevikleri oldukça kısa süren bir coşkudan sonra dünya devriminin bir çırpıda zafere ulaşamayacağını görmüş ve tüm dünya ülkeleri ile ve tabii bu arada Türkiye ile de gerçekler temelinde bir ilişkiye girmişlerdir. Ruslar yardımlarını Bolşevizm’in Anadolu’da yayılması şartıyla yapıyorlardı (Yılmaz, Yakşı, 2016: 20). 1919 yılında Anadolu’ya gelen Rus ajanları yanlarında getirdikleri teknik malzemeyi vermek için Bolşevik propagandası yapılmasını şart koşuyordu (Müderrişoğlu, 2000: 522,523). Bu söylenenlere şunu da eklemek gerekir ki her iki

ülke 1920'lerin ortalarından itibaren oluşan barışın inşası ve yeni bir savaş tehlikesine karşı birlikte karşı çıkma döneminde de birbirlerine ihtiyaç duymaktaydı.

İki ülke arasında ki olumlu gelişmeleri ticari faaliyetler izlemiştir. 1923 Haziran'ında Türk iş âlemine ticari temsilci onayı olmaksızın SSCB'ye mal götürüp satma ve mal getirme yetkisi verilmiştir. Devam eden süreçte olağan ticaret şartlarında yapılan ticaret dışında Rusya 1930'larda kredi vermek ve teknik yardım yapmak suretiyle Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmuştur. 1934'te endüstriyi inşa programını gerçekleştirebilmesi için Türkiye'ye verilen bu türden ilk Sovyet kredileri, Kayseri ve Nazilli'deki tekstil kombinalarının ise gelişmekte olan bir ülkede Rus mühendis ve teknikerlerince inşa edilen ilk sanayi tesisleri olduğu bilinmektedir. Anlaşmaya göre kredinin geri ödemesi Rusya'ya yapılacak ihracat ile gerçekleştirilecekti. Bununla birlikte Türkiye için söz konusu kombinalar bu endüstri dalının çekirdeği olmuş ve tekstilci kadroların gelişimi için okul görevi görmüştür (Kazgan, Ulçanko: 140). Sovyet teknolojisi ve sağladığı eğitim sayesinde Türkiye bu alanda ivme yakalamış, günümüzde dahi tekstil ihraç kalemlerinin ön sıralarında yer alan bir ürün grubu olmuştur. Bu hususta şunu da belirtmek gerekir ki Sovyetler Türkiye için yalnızca eğitim ve teknik destek sağlayan bir konumda bulunmanın ötesinde Türkiye'nin ilk kalkınma planlarının da da öykünmenin gerçekleştiği bir uzmanlık sahasında yer almaktadır. Öyle ki 1934-1938 yıllarında Türk endüstri inşası programı sadece ilk Sovyet beş yıllık kalkınma planının tecrübesinin etkisiyle değil, 1932 yazında Türkiye'de Gastproektsray'un Müdürü Prof. Orlov'un yönetiminde çalışan Sovyet ekonomik uzmanlar heyetinin tavsiyelerine uygun olarak da hazırlanmıştır (Boratav,1974: 154).

Bu bağlamda Türk – Rus ilişkilerinde sürekli olarak iki faktör etkili olmuştur. Birisi iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmış, diğeri ise uzaklaştırmıştır. 1920 ve 1930'lu yıllarda iki ülke birbirine yakınlaşma göstermiştir. Ancak ikinci dünya savaşı sonrası iki ülke arasında ilişkilerin zayıfladığı ve iş birliğinin çözüldüğü yılların başlangıcı olmuştur. İkinci dünya savaşının ve sonrasının olayları bu tabloyu destekler nitelik taşımaktadır. Savaşa katılmayan, son yıla kadar tarafsız statüsünü koruyan Türkiye savaş sonrasında Stalin'in toprak talebi sonrasında ABD'nin sermayesi ve askeri teknoloji desteğine sığınmıştır.

Türkiye Kore savaşına (1951-53) katılarak Batı kampında yer almayı garantilemeye çalışırken, SSBC ile bu kez karşı kamplarda yer almıştır. Türkiye'nin NATO'ya katılması (1952) ise soğuk savaşın içinde tarafını belli etmesi anlamı taşıyan bir gösterge niteliğindedir.

1960'lı yıllarda yeniden bir işbirliği süreci başlamıştır. 1965 Ağustos'unda Başbakan Ürgüp'lü öncülüğünde bir heyet Moskova'ya ziyarette bulunmuş ve geri ödemesi ihracat gelirleri ile

yapılacak bir kredi desteği görüşülüp, olumlu sonuçlandırılmıştır. Akabinde 1967 yılında bu konu resmiyete dökülmüş ve antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma gereği SSCB Türkiye'ye 200 milyon dolarlık bir kredi açmıştır. Alınan bu destek ile içerisinde İskenderun Demir Çelik Tesisleri, İzmir Aliğa Petrol Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Tesisleri, Paşabahçe Cam Sanayi, Bandırma Asit Sülfürik Fabrikası ve Artvin Levha Fabrikası da olan yedi sanayi tesisi inşa edilmiştir (Artam, 1993: 146). Devam eden süreçte 1970'lerle birlikte Türkiye ile Batı arasında dış politika ve ekonomi düzleminde ortaya çıkan gerginlik, Türkiye'nin SSCB ile ikili ilişkilerini eskiye döndürmesi gayretinin temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'a askeri müdahalesi üzerine ABD'nin askeri ve Batının ekonomik ambargosuna uğraması, ekonomisine büyük darbe vurmuştur. Bu darbe petrol krizinin ekonomide yarattığı sarsıntıya eklenmiş ve sanayileşmek için yeni Kamu işletmeleri kurmak isteyen Türkiye istediği teknoloji ve kredileri Batıdan alamayınca yeniden SSCB'ye başvurmuş ve bu iş birliği sayesinde ara malları üretecek kamu iktisadi teşebbüslerini kurmaya başlamıştır (Boratav, 1974:150,151).

Ticari ilişkilerde Türkiye'nin kazanç sağlayan görüntüsü SSCB ile 1984 yılında imzalanan ve 1987'de yürürlüğe giren doğalgaz anlaşması sonrasında tersine dönmüştür.

3. TÜRKİYE – RUSYA DIŞ TİCARETİ

Türkiye, 1929 yılında yaşanan Büyük Ekonomik Bunalımın etkisiyle dış ticarete aşırı korumacılığa başlamış ve korumacılığa dayanan dış ticaret politikasını 1980'lerin başına kadar sürdürmüştür. 1980'li yıllarla birlikte serbest piyasa ekonomisi düşüncesi ağırlık kazanmaya başlayınca ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçilerek, 24 Ocak kararları ile ihracatı teşvike dayalı sanayileşme ve büyüme stratejisi benimsenmiştir. Böylece dış ticarete korumacılığa nazaran ihracatın teşviki ve artırılması daha öncelikli bir hal almıştır. Bu dönüşüm her ne kadar ihracatı artırsa da ithalattaki artış daha fazla olmuş, ciddi dış ticaret açıkları ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde de, 2008-2018 döneminde Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen ticari ilişkinin genel görünümü tablo ve grafikler yardımıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Tablo 1' de Türkiye'nin dış âlem ile gerçekleştirdiği ticaret ilişkisinin rakamları yer almaktadır. Buna göre Türkiye 2008 küresel mali krizin bir etkisi olarak 2009 yılında dış ticaret hacminde daralma yaşamıştır. Yaşanan daralma hem ithalat hem de ihracattan beslenmesine karşın ihracatın ithalatı karşılama oranı önce ki yıla göre artış göstermiştir. Bu yıllar arasında 2011 yılı ihracat/ithalat dengesinin en düşük olduğu senedir.

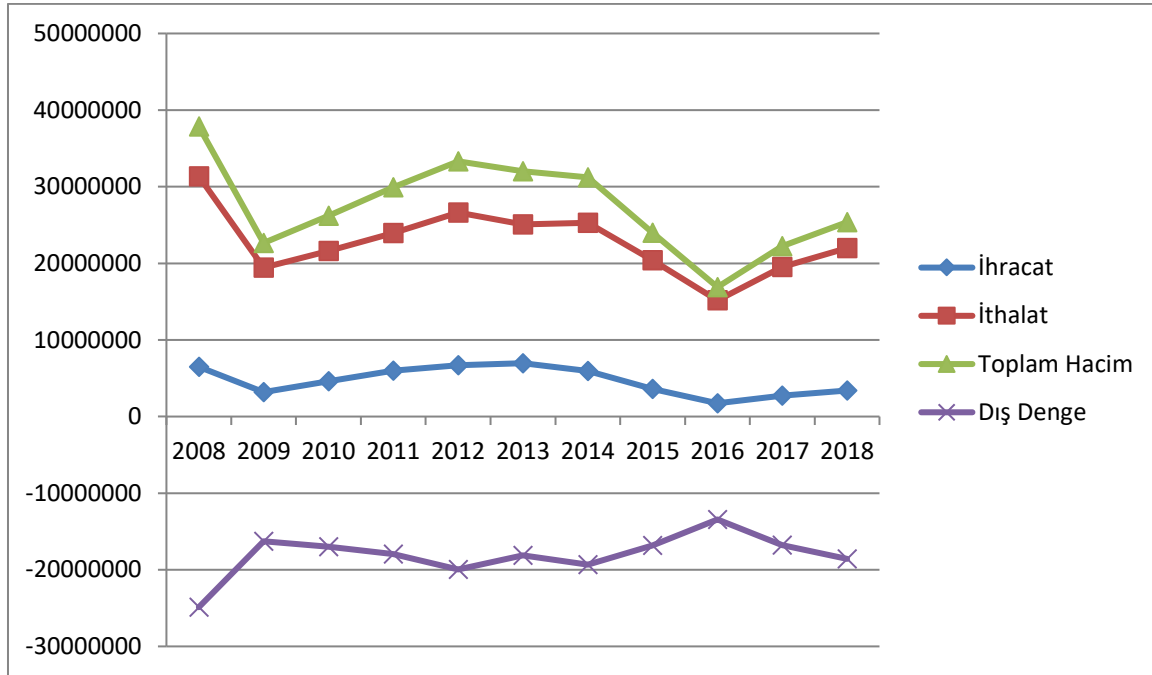
Tablo 1: Türkiye'nin Dış Ticareti (Bin ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim	İhracat/İthalat(%)
2008	132 027 196	201 963 574	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	185 544 332	-71 661 113	299 427 551	61,5
2011	134 906 869	240 841 676	-105 934 807	375 748 545	56
2012	152 461 737	236 545 141	-84 083 404	389 006 878	64,5
2013	151 802 637	251 661 250	-99 858 613	403 463 887	60,3
2014	157 160 158	242 177 117	-84 566 959	399 787 275	65,1
2015	143 836 871	207 234 359	-63 395 487	351 073 230	69,4
2016	142 529 584	198 618 235	-56 088 561	341 147 819	71,8
2017	156 992 940	293 799 651	-76 806 711	450 792 591	67,1
2018	167 933 943	223 047 438	-55 113 495	390 981 381	73,3

Kaynak: TUIK (<http://www.tuik.gov.tr>)

Türkiye'nin genel olarak dış ticaretinde zarar eden taraf olması gerçeği Rusya özelinde de değişmemektedir. Rusya ile ticari ilişkilerin Ak Parti döneminde ivmelenerek artması beraberinde bu ülkeye karşı dış ticaret açıklarının da artmasını getirmiştir. Ak Partinin iktidara geldiği yıl olan 2002'de Rusya ile ticaret dengesi yaklaşık olarak - 2,7 milyar dolar ve ihracatın ithalatı karşılama oranı %30 iken 2008 yılında dış açık yaklaşık olarak 9 katına çıkmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %21'e gerilemiştir. Grafik 1'den görüleceği üzere yaşanan krizin etkisiyle 2009'da iki ülke arasında ki dış ticaret hacminin %58'i Rusya'nın ihracatından oluşmaktadır. 2015 yılında Türkiye'nin Suriye sınırında düşürülen Rus uçağının ikili ilişkileri zayıflatmasıyla ticari ilişkiler de gerilemeye başlamış ve 2016 yılında ticaret hacminin %58'i yine Türkiye'nin ithalatından meydana gelmiştir. Son 10 yıl içerisinde ticaret hacminin en düşük olduğu seneler olan 2009 ve 2016 yıllarında toplam içerisinde Türkiye'nin ithalatının en büyük paya sahip olması ve genel itibari ile de Rusya'ya karşı büyüyen dış ticaret açıkları verilmesinin en önemli nedeni Türkiye'nin Enerji ihtiyacını büyük oranda Rusya'dan karşılamasıdır. 2000'li yıllarda kriz dönemi hariç büyüme içerisinde olan Türkiye ekonomisinin enerji ihtiyacı da artış göstermiştir. Türkiye'nin artan enerji talebini büyük oranda Rusya Federasyon'undan karşılama tercihinin rağmen Rus tarafının 1984 yılında S.S.C.B ile imzalanan doğal gaz anlaşmasına uymaması dış açığın temel sebebidir. 1987 yılında yürürlüğe giren bu anlaşmaya göre alınan doğal gaz bedelinin %70'i ihracat ile karşılanacaktır. Ancak gerçekleşen oran zaman içerisinde %7 seviyesine dek düşmüştür (Selçuk, 2005: 57).

Grafik 1: Türkiye-Rusya Dış Ticareti (Bin ABD Doları)

Kaynak: TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>)

Tablo 2, 2013-2018 yılları arasında Türkiye'nin ihracatında en yüksek paylara sahip ilk 10 ülke esas alınarak oluşturulmuştur. Tabloda parantez içlerinde ülkelerin ihracat sıralamasında kaçınıcı sırada oldukları gösterilmektedir. Ayrıca Rusya'nın ihracat içinde ki sırasına yer verilmiştir. Almanya 2013-2018 döneminde Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı ülke olmuştur. İngiltere ikinci ve üçüncü sıradaki yerini değiştirmezken Irak ise İngiltere'ye benzer görünüm sergilemiştir. Bu dönem içerisinde Rusya'nın ise ihracatta ki sırası gerilemiş ve 2016'da 21. Sıraya kadar düşmüştür.

Tablo 2: Türkiye'nin Ülkelere Göre İhracatı (Bin ABD Doları)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Almanya	13 702 577 (1)	15 147 423 (1)	13 417 033 (1)	13 998 653 (1)	15 118 909 (1)	16 139 060 (1)
İngiltere	8 785 124 (3)	9 903 172 (3)	10 556 393 (2)	11 685 790 (2)	9 603 188 (2)	11 108 616 (2)
Irak	11 948 905 (2)	10 887 826 (2)	8 549 967 (3)	7 636 670 (3)	9 054 612 (4)	8 348 597 (4)
İtalya	6 718 355 (5)	7 141 071 (4)	6 887 399 (4)	7 580 837 (4)	8 473 470 (6)	9 560 554 (3)
ABD	5 640 247 (7)	6 341 841 (6)	6 395 842 (5)	6 623 347 (5)	8 654 267 (5)	8304719 (5)

Fransa	6 376 704 (6)	6 464 243 (5)	5 845 032 (6)	6 022 485 (6)	6 584 199 (7)	7 287 291 (7)
BAE	4 965 630 (8)	4 655 710 (9)	4 681 255 (8)	5 406 993 (7)	9 184 156 (3)	3 137 089
İspanya	4 334 196 (9)	4 749 584 (8)	4 742 270 (7)	4 988 483 (8)	6 302 134 (8)	7 709 492 (6)
İran	4 192 511 (10)	3 886 190 (10)	3 663 760 (9)	4 966 176 (9)	3259270	2 393 121
Hollanda	3 538 043	3 458 689	3 154 867	3 589 432 (10)	3 864 485 (9)	4 761 098 (8)
Rusya Federasyonu	6 964 209 (4)	5 943 014 (7)	3 588 331 (10)	1 732 954 (21)	2 734 315 (18)	3 400 139 (12)
RF Payı (%)	4,5	3,7	1,2	1,2	1,7	2
Toplam	151 802 637	157 610 158	143 838 871	142 529 584	156 992 940	167 933 943

Kaynak: TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>)

Tablo 2 ve 3'te ki veriler birlikte ele alındığında bu yıllar içerisinde Türkiye'nin Rusya açısından ihracatının ithalatını karşılama oranı 2016 senesinde %11 ile en düşük seviyeye gerilemiş ve 2013'de %28 oranına ulaşarak en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir. 11 yıllık süre içerisinde ise dalgalı bir seyir izlemiş ve ortalama olarak %20 seviyesinde gerçekleşmiştir. Rusya'nın Türkiye'nin ithalatında ki payı ise 2016 ve 2017 yıllarında 6 yılın ortalaması olan %9,3 değerinin altına gerilemiş kalan yıllarda bu oranın üzerinde seyretmiştir. Son 10 yıllık süre içerisinde ise Rusya'nın Türkiye'nin ithalatında ki payı ortalama %10,23 ve ihracatında ki ortalama payı %3,01 olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında yaşanan uçak krizinin ardından hem ihracat hem de ithalat açısından gerçekleşen oranlar son 10 yılın altında olmuştur.

Tablo 3: Türkiye'nin Ülkelere Göre İthalatı (Bin ABD Doları)

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Rusya Federasyonu	25 064 214 (1)	25 288 597 (1)	20 401 757 (3)	15 162 386 (3)	19 514 094 (3)	21 989 605 (1)
Çin	24 685 885 (2)	24 918 224 (2)	24 873 457 (1)	25 441 433 (1)	23 370 620 (1)	20 719 064 (2)
Almanya	24 182 422 (3)	22 369 476 (3)	21 351 884 (2)	21 474 989 (2)	21 301 869 (2)	20 407 289 (3)
ABD	12 596 170 (5)	12 727 562 (4)	11 141 462 (4)	10 867 793 (4)	11 951 744 (4)	12 377 680 (4)
İtalya	12 884 864 (4)	12 055 972 (5)	10 639 042 (5)	10 218 387 (5)	11 304 715 (5)	10 154 087 (5)

Hindistan	6 367 791 (10)	6 898 577 (9)	5 613 515 (9)	5 757 246 (8)	6 216 638	7 535 611 (6)
İngiltere	6 281 414	5 932 227	5 541 277	5 320 237 (10)	6 548 620 (10)	7 446 032 (7)
Fransa	8 079 840 (8)	8 122 571 (7)	7 597 687 (6)	7 634 715 (6)	8 070 897 (6)	7 413 025 (8)
İran	10 383 216 (6)	9 833 289 (6)	6 096 254 (8)	4 699 776	7 492 104 (7)	6 931 257 (9)
Güney Kore	6 088 318	7 548 319 (8)	7 057 439 (7)	6 384 242 (7)	6 608 874 (9)	6 342 937 (10)
RF Payı (%)	9,9	10,4	9,8	7,6	8,3	9,8
Toplam	251 661 250	242 177 117	207 234 359	198 618 235	233 799 651	223 047 438

Kaynak: TÜİK (<http://www.tuik.gov.tr>)

Tablo 4'te görüldüğü üzere Türkiye'nin Rusya Federasyonuna gerçekleştirdiği teknoloji yoğun mallar ihracatını temel başlıklar halinde 13 farklı ürün grubu oluşturmaktadır. Bu ürün grupları içerisinde ileri teknoloji mallar bulunmamakla birlikte 7 farklı ürün grubuyla Eurostat teknoloji sınıflandırmasına göre düşük teknolojili mallar bulunmaktadır. Bununla birlikte yıllar itibariyle temel başlık itibariyle ürün grubu sayısı artış göstermemiş olsa da 3 orta-yüksek, 3 orta-düşük teknoloji yoğun mal grubu ihracatı Türkiye için söz konusudur. Yapılan ihracatın 2015 ve 2016 yılları dikkate alınmak suretiyle orta-düşük mal grubu haricinde parasal hacminin azaldığı görülmektedir. Genel toplam olarak da yapılan ticarete 2016 yılında 2015 yılına göre 39,804 milyon ABD \$ kadar bir kayıp yaşanmıştır.

Tablo 4: Türkiye'nin Rusya'ya Teknoloji Yoğun İhracatı Değer: Milyon ABD \$

Ürünler	Teknoloji Düzeyi	2015	2016
Karayolu Taşıtları İçin Aksam, Parça ve Aksesuar	Orta-Yüksek	124,818	108,099
Binek Otomobiller ve İnsan Taşımak İçin Diğer Araçlar	Orta-Yüksek	54,937	44,637
Elektrikli Su Isıtıcıları, Elektro termik Cihazlar ve Ortam Isıtıcıları	Orta-Yüksek	31,227	29,810
Balıkçı Gemileri	Orta-Düşük	0	24,289
Demir veya Çelikten İnşaat Aksamı	Orta-Düşük	23,846	19,248
Adi Metallerden Donanım, Tertibat	Düşük	41,506	32,582

Kauçuktan Yeni Dış Orta-Düşük	19,543	16,155
Lastikler		
Sabunlar ve Yüzey Düşük	34,888	28,321
Temizleme Ürünleri		
Poliasetaller Düşük	25,567	20,471
Taze Soğutulmuş Diğer Düşük	32,634	19,396
Sebzeler		
Erkek Tekstil Ürünleri Düşük	26,819	19,252
Konsantre Edilmiş Süt ve Düşük	0	19,029
Krema		
Kadın Tekstil Ürünleri Düşük	23,587	18,189

Kaynak: T.C Ekonomi Bakanlığı

Rusya'nın Türkiye'ye gerçekleştirdiği teknoloji yoğun ihracatı içerisinde orta-düşük teknoloji grubunun parasal hacim ve temel başlık itibari ile ürün grubu sayısı olarak yoğunluğu söz konusudur. Teknoloji yoğun dış ticarete tıpkı Türkiye'nin elde ettiği sonuç gibi Rusya Federasyon' u da 2015 yılından 2016 yılına göre daha karlı bir görüntü sergilemektedir. Bu bağlamda elde edilecek sonuç dış ticaret hacminin daraldığı dönemlerde her iki ülkenin de kayıp yaşadığı yönündedir.

Bununla birlikte 2015 ve 2016 yılı verileri göz önüne alındığında Türkiye ve Rusya'nın teknoloji yoğun dış ticaretinde zarar yazan tarafın Türkiye olduğu gözlenmektedir. Ancak 2015 itibariyle Türkiye açısından denge -4.594,585 milyon ABD \$ iken 2016 yılında bu değer -4.203,709 milyon ABD \$ seviyesine gerilemiştir.

Tablo 5: Rusya'nın Türkiye'ye Teknoloji Yoğun İhracatı Değer: Milyon ABD \$

Ürünler	Teknoloji Düzeyi	2015	2016
Petrol Gazları ve Diğer Gazlı Hidrokarbonlar	Orta-Yüksek	370,391	229,670
Azotlu Mineral ve Kimyasal Gübreler	Orta-Yüksek	129,361	167,650
Çok Karışıklı Kimyasal Gübreler	Orta-Yüksek	66,497	100,049
Pik ve Aynalı Demir	Orta-Düşük	169,712	97,456
Demir Cevherleri ve Konsantreleri	Orta-Düşük	133,507	143,384
Demir ve Alaşımsız Çelikten Yassı Hadde	Orta-Düşük	145,775	146,489
Rafine Edilmiş Bakır ve Alaşımları	Orta-Düşük	133,197	432,513
Dökme Demir, Çelik ve Hurdalarıyla Elde Edilmiş Külçeler	Orta-Düşük	650,851	562,214

Demir veya Alaşımsız Çelikten Yassı Madde Ürünleri	Orta-Düşük	619,680	563,689
İşlenmemiş Alüminyum	Orta-Düşük	854,588	617,783
Demir veya Alaşımsız Çelikten Yarı Mamuller	Orta- Düşük	823,310	669,782
Ayçiçeği, Aspir ve Pamuk Tohumu Yağları	Düşük	795,625	725,972
Kontraplaklar	Düşük	141,373	146,536

Kaynak: T.C Ekonomi Bakanlığı

4. NÜKLEER ENERJİ

Atom çekirdeğinin parçalanması sonucu elde edilen enerjiye nükleer enerji adı verilmektedir. 1980'lerin sonlarına doğru dünyanın elektrik üretiminde nükleer enerji kullanımının payı %17 iken 2013 yılı itibari ile bu oran %11 seviyesine gerilemiştir (Wec, 2013: 190). Nükleer enerjinin dünyanın enerji ihtiyacını karşılamada büyük pay sahibi olmasının yanı sıra tıpta ve endüstride kullanılan izotopun üretilmesiyle de aynı zamanda bir teknolojik ilerleme göstermeye de faydası bulunmaktadır (Yavuzaslan, 2009: 18). Bununla birlikte CO₂ temel sera gazı, karbon bazlı yakıtların yakılmasıyla ortaya çıkan ve çevreye zarar veren bir yapıdayken, nükleer enerji bilinenin aksine CO₂ salınımı yapmamasıyla fosil yakıtlara göre daha çevreci bir enerji üretme teknolojisidir. Günümüz teknolojisinde bir nükleer enerji santralinde bir ton uranyum yakıt ile elde edilen enerjiyi üretmek için binlerce ton kömür kullanılması gerekmektedir (Furuncu, 2016: 200).

Dünya'da var olan fosil yakıtların ülkelere dağılımında bir eşitlik söz konusu değildir. Bazı ülkeler bu konuda zengin kaynaklara sahip iken fosil yakıt kaynağı kıt olan ülkeler ise bu noktada fakir ülke konumundadırlar. Bu bağlamda enerjisinin dörtte üçünü fosil yakıtlardan elde eden ve nüfus artışı, ekonomik büyüme, artan kentleşme gibi faktörler sebebiyle enerji ihtiyacı artan; ihtiyaç duyduğu enerjiyi elde etme noktasında ithalatı sürekli artış göstermiş Türkiye gibi bir ülke için nükleer enerji son derece etkili ve ekonomiye katkısı göz ardı edilemez bir enerji üretim teknolojisi konumundadır.

5. TÜRKİYE'NİN NÜKLEER ENERJİ MACERASI

Uluslararası Atom Enerjisi Ajansının (IAEA) 2014 yılı itibariyle oluşturmuş olduğu verilere göre dünya üzerinde 31 ülkede toplam miktarı 437 adet olan nükleer reaktör bulunmakta ve daha önce nükleer enerji santrali inşa etmemiş fakat bu konuda çalışma başlatmış toplam 16 ülkede yapımı devam eden 72 adet nükleer enerji reaktörü söz konusudur.

Özellikle gelişmiş ülkeler içerisinde bulunan Japonya, ABD, Fransa gibi ülkelerin enerji üretim metodu olarak başvurdukları nükleer enerji teknolojisine Türkiye’de heves etmiş ve bu konuda çalışmalarına 61 yıl önce 1956 yılında ‘‘Atom Enerjisi Komisyonunu’’ oluşturarak başlamıştır. Geçen yıllar ve yaşanan tarihsel süreç içinde dört defa (1969, 1977, 1985 ve 1995 yıllarında) nükleer santral ihalesine çıkılmasına rağmen bir sonuç elde edilememiştir. Görüldüğü üzere geçen süre zarfında birçok defa ihaleler açılmış ancak açılan ihaleler iptal edilmiştir. 2007 yılında ‘‘Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun’’ çıkarılarak ilgili yasalarda değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılmıştır (Çelik, Çeker ve Belge, 2015: 61). Kanun değişikliğinden sonra 2010 yılında Rusya Federasyonu ile devletlerarası anlaşma ile Akkuyu Nükleer Santral projesine başlanmıştır.

Tablo 6: Türkiye’de Nükleer Enerji Kurulmasına Yönelik Aşamalar

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

6.AKKUYU NÜKLEER SANTRALİ VE RUSYA FEDERASYONU İLE İŞBİRLİĞİ

Teknoloji konusunda Rusya Federasyonu ile yapılan belki de en önemli iş birliği nükleer enerji temelinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye’nin yarım asırdan fazla süren nükleer enerji arzusu, 12 Mayıs 2010 tarihinde Rusya Federasyonu ile imzalanan Akkuyu Nükleer Sahasında Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletmesine Dair İşbirliğine ilişkin anlaşmayla hayat bulmaya başlamış; bu konuda ki ideali somutlaştırmıştır. Söz konusu anlaşmanın sağlanması kapsamında 13 Aralık 2010 tarihinde Ankara’da Akkuyu NGS Elektrik Üretim A.Ş.

proje şirketi kurulmuş, anlaşmanın imzalanması akabinde söz konusu anlaşma 15 Temmuz 2010 tarihinde TBMM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiş ve 6 Ekim 2010 tarihli 27721 sayılı Resmi Gazete de yayımlanmıştır. 14 Nisan 2015 yılında temel atma töreni yapılan projenin teslim tarihinin 2023 olması düşünülmektedir (T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: 7).

Proje kapsamında imzalanan anlaşmaya göre nükleer tesisinin inşa ve işletmeye dair hakları tamamen Rusya'ya ait olacaktır. Sonra ki dönemler de Rusya çoğunluk hissesi kendisinde kalması koşullarıyla bağlı olarak ortak edinebilecektir.

Rusya devlet şirketinin toplam 4,8 GW gücünde dört ayrı üniteden oluşacak nükleer santral için 20 milyar dolar yatırım yapması planlanmaktadır. Anlaşmaya göre Türkiye ilk nükleer tesis için en az 15 yıl elektrik alım garantisi sunmaktadır. 15 yıllık süre sonunda Türkiye tesiste üretimi gerçekleştirecek her birim elektrikten elde edilecek net karın % 20'sine ortak olacaktır. Rusya Federasyonu'nun tüm yatırım finansmanını karşılayacağı nükleer tesise ilişkin elektrik alım fiyatı 12.35 cent olarak belirlenmiştir. Yaklaşık 550 bin parçadan oluşan nükleer tesis projesi kapsamında diğer sektörlerinde olumlu biçimde etkilenmesi beklenmektedir.

Söz konusu Proje kapsamında yaklaşık 4.800 MWe Kurulu güç kapasite ile yıllık 40 milyar kWh elektrik üretilmektedir. Bu üretilen elektrik sayesinde doğalgaz ithalatında yıllık yaklaşık 8 milyar metreküplük miktarda, 3,6 milyar ABD Doları tutarında bir azalma olacaktır. Bu durum enerjide dışa bağımlılığımızı azaltan bir etki oluşturacaktır (T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı: 44).

Proje kapsamında Akkuyu Nükleer tesislerinde görev alma garantisiyle yıllara yayılarak toplam 300 Türk öğrencinin yıllara yayılarak gönderilmesi planlanmaktadır. Öğrencilerin staj dâhil toplam eğitim süreleri 9,5 yıl sürecektir. Eğitimlerini tamamlayıp Türkiye'ye dönen öğrenciler mühendislik ve yöneticilik kademelerinde görev alacaklardır.

İşletme ömrü 60 yıl olarak hesaplanan NGS santralinin sökülmesinden proje şirketi sorumludur. Kanun'da da öngörüldüğü gibi, şirket bu faaliyetlerin finansmanı için oluşturulan fona 0.15 ABD senti/kWh katkıda bulunacaktır (Resmi Gazete, 2010/10: 6)

7. S-400 FÜZE SAVUNMA SİSTEMİ

Geçtiğimiz son yıllar içerisinde küresel terörizm tehdidi artmaktadır. Türkiye yakın komşusu olan Suriye'de gerçekleşen terör faaliyetleri ve potansiyel diğer tehlikelere karşı hava savunma sistemini güçlendirme amacındadır. Bu gaye ile işbirliği ve ticari ilişkiler gerçekleştirebileceği bir ortak arayışı içerisinde olmuştur. Bu süreçte NATO'nun istenen ve bekleneni vermemesi

Türkiye'nin Rusya tercihinine yönelmesine yol açmıştır (Yiğittepe, 2018: 276). Bu bağlamda Rusya'dan gerçekleştirilen yüksek gaz ithalatı ve nükleer tesis yapım anlaşması yanı sıra bir de hava savunma sisteminin Rusya'dan alınması fikri tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Rusya'ya karşı artan bağımlılık, Türkiye'nin NATO kampından uzaklaşacağı ve bu uzaklaşmanın doğuracağı sorunlar bu tartışmaların başat konularıdır.

İki ülke arasında yüksek askeri teknoloji işbirliği konusunda geçmiş tecrübeler baktığımızda süreçlerin olumlu neticelenmediği görülmektedir. Bu konuda Rus tarafının yorumu Türkiye'nin NATO üyesi olmasından dolayı sorunlar yaşandığı ve Rusya'nın rekabete dâhil edilmediği yönündedir. Bu fikir 2000 yılı Eylül ayında gerçekleşen Birleşmiş Milletler "Milenium" toplantısında Rus lider Putin tarafından doğrudan A.N. Sezer'e karşı dile getirilmiştir (Kolobov, Kornilov, Özbay, 2006: 89). Bu noktada 1997 senesinden itibaren Türkiye'nin saldırı helikopteri ATAK için açtığı ihalelere bakmakta yarar bulunmaktadır. Açılan ihaleye Rusya dâhil beş ülke katılmış ve dönemin Genelkurmay 2. Başkanı, Orgeneral İlker Başbuğ tarafından Rusya'nın gerçekleştirdiği satın alma teklifinin pek çok açıdan cazip olduğu ve Rus tarafının ortak üretim dâhil birçok talebi alternatifsiz olarak kabul ettiği açıklanmıştır (Kolobov vd. , 2006: 89). Açıklamaların bu yönde olmasına karşın 2004 yılında bu ihalenin iptal edilmiş olması Rusya ile yüksek askeri teknoloji işbirliğinin zorluğunu kanıtlar niteliktedir.

S-400'ün kullandığı füzeler kısa, orta ve uzun menzillerde aynı anda kullanılabilecek değişik füzelerden seçilmiştir (Wikipedia.org).

Uzun menzilli yeni bir füze olan 40N6 400 km menzille Patriot MIM-104'ün iki katı menzile sahiptir ve yarı aktif - aktif güdümlü hedefe yönlendirilebilir özelliktedir. Füzenin hızı olan 4,8 km/saniye (17280 km/saat) aynı hızda hareket eden hedefleri vurmasını sağlar (Wikipedia.org).

Türkiye'nin NATO'dan istediğini alamaması, S-400'ün Patriot'a göre daha yetenekli oluşu ve Rusya ile olan ikili ilişkiler iki ülke arasında anlaşmayı getirmiştir. 2017 yılının sonlarına yaklaşırken Türkiye'de Milli Savunma Bakanı Canikli ve Rusya'da savunma sanayi şirketi Rosteh'in Başkanı Çemezov ayrı ayrı yaptıkları açıklamalarla, Türkiye'nin Rusya'dan "4 adet S-400 füze savunma sistemi bataryasını 2,5 milyar dolara satın aldığını kamuoyuna duyurdular (Kıbaroğlu, 2018). Gerçekleşen açıklamalar küresel bir tartışmanın başlamasına yol açtı. ABD'nin bu konuda ki tavrı giderek daha sert hale gelmiştir. 2019 Haziranında bu anlaşmadan çıkması için Türkiye'ye iki ay süre tanındığı açıklamasında bulunmuşlardır (t24.com). Yapılan açıklamaya göre Türkiye'nin anlaşmadan vazgeçmemesi halinde F-35 programından çıkartılacağını ve güçlü yaptırım ve ambargolara çarptırılacağı dile getirilmiştir (dw.com). Türk

tarafından yapılan açıklamalar ise anlaşmanın devam ettirileceği yönünde olmaktadır. Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan tarafından yapılan açıklamada Rusya ile ortak bir üretim programı başlatılacağı ve Türkiye'den Rusya'ya 100 kişinin eğitim amaçlı gönderildiği dile getirilmiştir. Ancak bu açıklamalar Rus tarafınca doğrulanmamış ve Rus yayın organı Kommersant'a açıklamalarda bulunan askeri uzman Ruslan Puhov, Erdoğan'ın bu konuyu ABD'ye karşı pazarlık kozu olarak kullandığı ve S-400'lerden vazgeçmesinin olası olduğunu dile getirmiştir.

SONUÇ

Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen iş birliği içerisinde teknolojinin rolü, milli mücadele döneminde Türk tarafının Sovyet Rusya'dan savunma sanayi teknoloji yardımı talep etmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Sovyet Rusya'nın ideolojik fikrini yayma arzusunu temel alarak başlattığı ikili ilişkiler içinde teknolojik ürün esaslı iş birliği milli mücadele dönemi içinde Sovyet Rusya'nın yardımları şeklinde olmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ve izleyen süreçte Türkiye endüstrisini ve üretim yapısını yeniden ele alıp inşa etme süreci başlatmıştır. Bu süreçte Sovyetlerden 1930'lu yıllarda kredi ve teknik destek alınmak suretiyle başta tekstil olmak üzere diğer sanayi kollarının inşası başlatılmış, kamu iktisadi teşebbüslerinin oluşturulması ve kalkınma planlarının hazırlanmasında Sovyetler örnek alınmanın ötesinde Türkiye'ye teknik ve mali yardımlarda bulunmuştur.

İkinci dünya savaşı yıllarına kadar yakın ilişkiler içerisinde bulunan iki taraf, savaş sonrasında Sovyet tarafının toprak talebi üzerine Türkiye'nin Batı blokuna yaklaşması ve NATO üyeliğiyle birbirinden uzaklaşmıştır.

1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı sonrasında Batı'nın ve ABD'nin ekonomik ambargosuyla karşılaşan Türkiye istediği sanayi yapısını oluşturabilmek için tekrar Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurma gayretine girmiştir.

1970'li yıllarda Türkiye'nin Sovyetlerden destek bulabilmesi amacıyla başlayan gayretiyle ikili ilişkiler Sovyet Rusya'nın dağılmasını izleyen süreçte 2000'li yıllarda ivme kazanmış iki ülke arasında teknoloji iş birliği hızlanmıştır. Rusya'nın savunma sanayisi alanında ileri teknoloji üretimine karşılık diğer endüstri kollarında teknolojik açıdan savunma sanayine nazaran daha zayıf olması Türkiye için Rusya'yı önemli bir ihracat pazarı kılmıştır ve iki ülke arasında tamamlayıcılık ilişkisi doğurmuştur. Bu bağlamda siyasi kriz dönemleri dışında Türkiye'nin Rusya'ya teknoloji ihracatı artış göstermiş iki ülke arasında ilişkiler geçmiş dönemde olmadığı kadar iyileşmiş 2010 yılında Türkiye'nin ilk nükleer santral projesinin Akkuyu' da Rusya tarafından yapılması fikri anlaşmaya dönüşmüştür. İki ülke arasında teknoloji kapsamında ki

en önemli çalışma sahası yapımı 2023 yılında tamamlanması beklenen Akkuyu Nükleer Güç Santrali projesi olmuştur. Proje kapsamında çalışmalar başlamış olup, çalışmayla ilgili alanında uzman kadroların yetiştirilmesi amacıyla Rusya'ya Türkiye'den toplamda 600 öğrenci gönderilmesi kararlaştırılmış ve teknolojik iş birliği ile başlayan süreç eğitim alanında iş birliğini de doğurmuştur.

İki ülke arasında gerçekleşen iş birliği süreci içerisinde geçen süreçte 2015 yılında Rus Jetinin Türkiye tarafından düşürülmesiyle siyasi gerilimlerde yaşanmıştır. Siyasi gerilimler döneminde düşen teknoloji ve diğer kalemlerde ki ihracat ve ülkeler arasında ki iş birliği Türkiye'de yaşanan darbe girişimi sonrası Rusya'nın Türkiye'ye destek vermesiyle tekrar rayına girmiştir. 2017 yılı itibari ile hava savunma sistemi alımı konusunda ikili gayretlerin ön planda olduğu ikili ilişkilerde yalnızca teknik ihtiyaçlar yeterli olmamaktadır. Teknik gereksinimlerin yanı sıra karşılıklı dostluk ve barış içerisinde gerçekleşmiş ilişkileri de zorunlu kılar. İki ülke arasında ki ilişkilerin dalgalı bir seyir halinde olması; S-400 ve Nükleer Santral gibi uzun dönemli ve stratejik önemde işbirliklerinde temkinli olmayı gerektirmektedir. Bununla birlikte Türkiye'nin bu konuda ki tavrının geçerli olmasının birçok koşula bağlı olması ve net bir durumun bulunmaması alınacak kararların ancak iki ülkenin kararlılık içerisinde bir tutum göstermesi ile sonuca bağlanabileceği açıktır.

KAYNAKÇA

Artam, A.(1993). *Türk Cumhuriyetlerinin Sosyo Ekonomik Analizleri ve Türkiye İle İlişkileri*. İstanbul: TMKV Yayınları.

Boratav, K.(1974). *Türkiye 'de Devletçilik*. İstanbul.

Cebesoy, F.Ali (1995). *Moskova Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.

DW(2019). *ABD'den Türkiye'ye ultimat*. <https://www.dw.com/tr/abdden-t%C3%BCrkiye-%C3%BCltimat/a-49107864> (Erişim Tarihi: 07.06.2019).

Kazgan, G. ve Ulçanko, N. *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*.

Kıbaroğlu, M. (2018). *Türkiye'nin S-400 Macerasının 4 Yüzü*. <http://www.yorungedergi.com/2018/02/turkiyenin-s-400-macerasinin-4-yuzu/> (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Kolesnikov, A. (2010). *Türk-Sovyet İlişkilerinin Kuruluşunun 90. Yılı*.(Çev. İ. Kamalov) Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Kolobov, A. Olog, Kornilov, A. Aleksandr, Özbay, F. (2006). *Çağdaş Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve İşbirliği Alanları 1992-2005*. (Çev. E. Osmanov, V. İmanov ve R. Memmedov) İstanbul: Tasam Yayınları.

Müderrişoğlu, A. (2000). *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*; Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

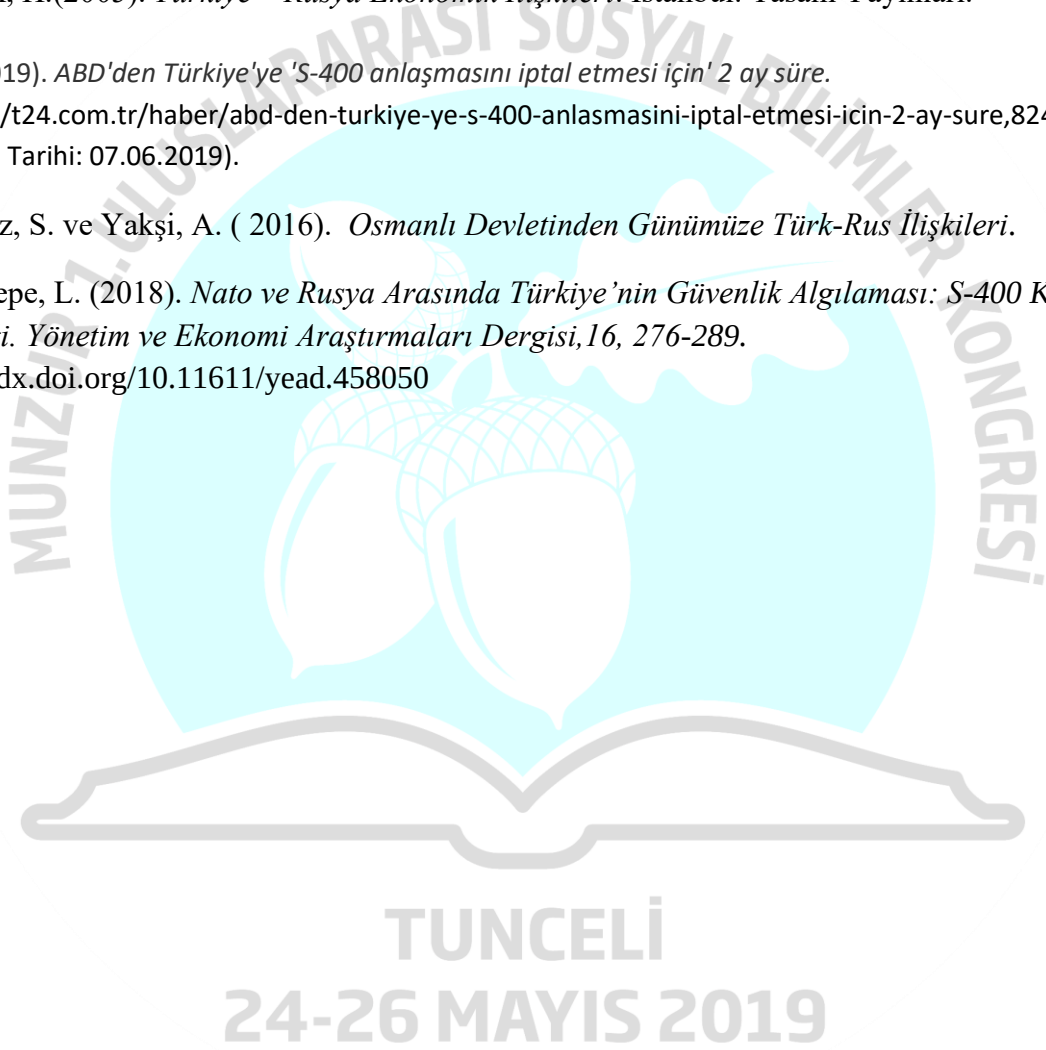
Oran, B. (2002) . *Türk Dış Politikası*; İstanbul: İletişim Yayınları Cilt 1.

Selçuk, H. (2005). *Türkiye – Rusya Ekonomik İlişkileri*. İstanbul: Tasam Yayınları.

T24 (2019). ABD'den Türkiye'ye 'S-400 anlaşmasını iptal etmesi için' 2 ay süre. <https://t24.com.tr/haber/abd-den-turkiye-ye-s-400-anlasmagini-iptal-etmesi-icin-2-ay-sure,824867> (Erişim Tarihi: 07.06.2019).

Yılmaz, S. ve Yakşı, A. (2016). *Osmanlı Devletinden Günümüze Türk-Rus İlişkileri*.

Yiğittepe, L. (2018). *Nato ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16, 276-289. <http://dx.doi.org/10.11611/yead.458050>

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ**Bilgehan Burhan ŞAHİN**

Ankara ACM Hâkimi

ÖZET

İnsan haklarının gelişmesiyle birlikte insanın kendisini ifade edebilmesi, düşüncelerini somutlaştırabilmesi de giderek önem kazanmıştır. Demokratik bir toplum düzeninin kurulabilmesinde düşüncenin özü itibariyle kısıtlanmadan ifade edilebilmesinin rolü yadsınamaz. Düşüncenin dışı vurumu şeklinde özetlenebilecek olan ifade etme eyleminin, hem ulusal hem de uluslararası alanda bir hürriyet olarak tanınması ve geliştirilebilmesi için yasal zemininin belirlenmesi bir ihtiyaçtır.

İfade özgürlüğü kavramı, yasal düzenlemeler, ifade özgürlüğünün kapsamı ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması çerçevesi altında ele alınan çalışmamız ülkemizde ifade özgürlüğünün kullanılmasının geniş ancak sınırlanmasının dar yorumlanması dolayısıyla ifade özgürlüğüne ilişkin tutumların geliştirilmesi amacını taşımaktadır.

Çalışmamızda ifade özgürlüğünün gelişen insan hakları çerçevesinde edindiği tanımlamalarına değinilmiştir. Bu bakımdan ülkemizin de tarafı olduğu ve günümüzde insan haklarına ilişkin en üst uluslararası norm olarak kabul gören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi inceleme konusu yapılmıştır. Şekli anlamda yasal düzenlemeyi içeren kurallar, somut olaylar neticesinde örneklendirilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu örneklemeyi sağlayan ve söz konusu düzenlemelerin ihlal edilip edilmediğini yorumlayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin konuya ilişkin önemli görülen kararları doğrultusunda ifade özgürlüğünün çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, İfade özgürlüğü, Düşünce, AİHS, AİHM

I. GİRİŞ

İnsan hakları, insanın salt insan olması sebebiyle haiz oldukları haklarıdır¹. Bu haklar doğal hukuk anlayışının bir yansımasıdır ve demokrasi teorisi içerisinde liberal özgürlükler olarak da adlandırılmaktadır². İnsan hakları ilkçağdan beri tartışma konusu yapılmış ancak ilk anayasal belge olarak hukuk düzenlerine girmesi 1215 tarihinde İngiltere’de ilan edilen “Magna

¹ Mehmet TURHAN, Anayasal Devlet, Naturel, Ankara, 2005, s.180.

² Giovanni SARTORI, (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu / Mehmet Turhan), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014, s.373-378.

Carta Libertatum” ile gerçekleşmiştir³. İnsan haklarının diğer kazanımları bir yana, konumuz açısından önemli bir kolunu da ifade hürriyeti oluşturmuştur. Nitekim düşüncenin dışa vurumu, başka bir deyişle ifade, bu temel hakların hukuk düzenlerine taşınabilmesi için ön koşul oluşturmaktadır. İnsanların düşüncelerini özgürce ifade edemedikleri takdirde, haklarının egemenler karşısında korunması beklenemez.

İfade özgürlüğü, 16. yüzyıl içerisinde Reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. İlk ortaya çıkışı açısından dini değerlerin ifadesi şeklinde olması nedeniyle genel olarak düşünce ve inanç özgürlüğü ile birlikte ele alınmıştır⁴. Esas itibarıyla gelişimini, İngiliz parlamenterlerinin kürsü dokunulmazlığını tanıyan 1689 tarihli Haklar Bildirisinin (Bill of Rights) kabulü ile gerçekleştirmiştir. Sınırlı bir imtiyaz olarak tanınan bu hak daha sonraları, özellikle John Locke⁵ ve J.Stuart Mill⁶ tarafından kuramsallaştırılarak, toplumun tamamına hukuki şartlar dâhilinde tanınmaya başlanmıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı süresince yaşanmış olan insan hakları ihlalleri nedeniyle uluslararası boyutta insan haklarının belirlenmesi ve korunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede 1950 yılında Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi” kabul edilmiştir. Daha sonra bu sözleşme diğer devletlerin de katılımıyla ve ek protokollerin kabulü ile birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olarak tanınmıştır. Ülkemiz de bu sözleşmenin hazırlanmasında katkıda bulunmuştur.

Sözleşme ile garanti altına alınan hakların denetimini yapmak üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuş ve sözleşmeciler devletler zorunlu yargı yetkisini tanımışlardır. İfade özgürlüğü hakkı da AİHS ile tanınmış ve ihlali halinde AİHM’nin yargı yetkisi içerisinde değerlendirilen temel bir insan hakkı olarak yer almıştır.

II. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KAVRAMI

A. TANIMLAR

İfade, etimolojik olarak, anlatım, deyiş, söyleyiş, mimikler bütünü, sözlü açıklama ve dışa vurum anlamında kullanılmaktadır⁷. Dolayısıyla ifade, düşüncenin dışa aktarımıdır. İfade

³ Abdullah ÖMERCİOĞLU, Vergi Demokrasisi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018, s.4.

⁴ Mehmet Emin AKGÜL, “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, AÜHFD, Sa.61(1), 2012, s.4.

⁵ Bkz. John LOCKE, (Çev. Melih YÜRÜŞEN), Hoşgörü Üzerine Bir Mektup, Liberte Yayınları, İstanbul, 2017.

⁶ Bkz. John Stuart MILL, (Çev. Tuğçe KANBUR), Özgürlük Üzerine, Litera, İstanbul, 2016.

⁷ Bkz. TDK Güncel Türkçe Sözlük.

özgürlüğü ise bu dış aktarımın toplumun yapısına, kültürüne, anlayışına ve bulunduğu döneme göre değişiklik gösterdiği bir hürriyettir. Bu değişkenlik neticesinde ifade özgürlüğünün çeşitli tanımlamalarına rastlamak mümkündür.

En basit haliyle ifade özgürlüğü; toplumsal konular ve sorunlar hakkında görüş ve düşünce açıklayabilme hürriyeti olarak tanımlanabilmektedir⁸. Başka bir ifadeyle; kişinin kendi belirlediği ifadelerini herhangi bir engel veya müdahale olmadan, kendi belirlediği araçlarla açıklaması, ifade etmesi, yayması ve savunabilmesi ile bu açıklamaları edinme ve bunlara ulaşma özgürlüğü veren hukuki bir statü ve haktır⁹. Herhangi bir düşünce, kanaat, duygu, inanç ya da tutumun barışçıl stratejilerle ortaya konması ve dış dünyayla paylaşmanın serbest olması ifade özgürlüğünün daha kapsamlı bir tanımlamasıdır¹⁰.

İfade özgürlüğü her şeyden önce temel bir insan hakkıdır. Gelişmiş anayasal demokrasilerde önemli bir konuma sahip olan ifade özgürlüğü; sözlü ve yazılı aktarım, yürüyüş, toplantı ve gösteri, örgütlenme, kişisel ve sanatsal sunum gibi çok farklı hususları içermektedir. Hukuki bir hakkın kullanılması ile toplantı ve gösteri düzenlemek, bir örgütlenme kurmak veya ona dâhil olmak, bir eser meydana getirmek, bir oyun sahnelemek ve hatta istenilen bir kıyafeti giymek dahi bir tercih olarak, açıklama, ifade, dış vurma kapsamında ifade özgürlüğünün somutlaşmasını örneklemektedir.

B. 1982 ANAYASASINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İfade özgürlüğü anayasamızın 26. maddesinde “Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlığı altında düzenlenmiştir. Maddeye göre; “Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.”

Madde ile kişiye, düşünce ve kanaatlerini her türlü araçla açıklama ve yayma hürriyeti tanınmıştır. Ayrıca kitle haberleşmesinin de ifade hürriyetine dâhil olduğu belirtilmiştir. Serbest kitle haberleşmesinin sağlanması, düşünceyi açıklama hürriyetinin varlığı için zorunludur.

⁸ Bülent TANÖR, Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969, s.27.

⁹ Serhan ÖZBEK, (Ed. Özge GÖREL), Türkiye’de İfade Özgürlüğü Paneli, TBB Yayınları, Ankara, 2014, s.10.

¹⁰ Mustafa ERDOĞAN, “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif”, Liberal Düşünce, Sa.24, Güz 2001, s.8.

Ancak bu kitle haberleşme araçlarının sahip oldukları etki nedeniyle, radyo, televizyon ve sinema yoluyla yayımlarda “serbesti sistemi” yerine, “izin sistemi” kabul edilebilecektir.

Maddenin ikinci fıkrasında düşünce özgürlüğünün sınırlanma halleri düzenlenmiştir. Buna göre; “Bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”

III. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

A. YASAL DÜZENLEME

İfade özgürlüğünü AIHS’nin 10. maddesinde ele almıştır. Maddeye göre ifade özgürlüğü;

“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamları tarafından müdahale edilmeksizin ve ulusal sınırlar dikkate alınmaksızın, görüş sahibi olma, bilgi ve düşünceleri edinme ve yayma özgürlüğünü içerir. Bu madde devletlerin yayıncılığı, televizyon veya sinema işletmelerini izin alma koşuluna bağlamasını engellemez.”

“Bu özgürlüklerin kullanımı, beraberinde ödev ve sorumlukları getirdiği için, ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü veya kamu emniyeti menfaatlerine, düzensizliğin veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık veya ahlakın korunması, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli olarak elde edilen bilgilerin açıklanmasının önlenmesi veya yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sürdürülmesi için yasa tarafından öngörülen ve demokratik bir toplumda gerekli olan formalitelere, koşullara, kısıtlamalara veya cezalara tabi tutulabilir.” şeklinde düzenlenmiştir.

AIHS’nin ifade özgürlüğünü düzenleyen madde içeriği detaylı incelendiğinde, bu madde kapsamında ifade özgürlüğünün insanlara birtakım haklar bahsettiği görülmektedir. Buna göre kişiler; ifade özgürlüğü, görüş sahibi olma özgürlüğü, bilgi, haber ve düşüncayı edinme özgürlüğü ile bilgi ve düşüncayı yayma/ulaştırma özgürlüğüne sahiptirler.

Maddenin ikinci fıkrasında ise ifade özgürlüğünün sınırlanabileceği haller açıklanmaktadır. Ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü (ülke bütünlüğü), kamu emniyeti, kamu

düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın korunması, ahlakın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin edinilerek açığa çıkmasının önlenmesi, yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sağlanması konuları söz konusu olduğunda kişilerin ifade özgürlüğü alanları sınırlanabilir.

B. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KAPSAMI

İfade özgürlüğü herkesi kapsayan bir haktır. Ancak her türlü ifadenin açıklanması bu hürriyetin kapsamını oluşturmaz. Günümüzde; ırkçılık, faşizm, nefret söylemi, ayrımcılık ve savaş/terör propagandası genel olarak ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmediği kabul edilen ifadelerdir¹¹.

Genel olarak ifade özgürlüğünün kapsamını bilgiye erişim hakkı/haber veya görüş alma, düşünce ve kanaate sahip olma ile düşünce ve kanaati açıklama ve yayma hakları oluşturmaktadır.

1. Bilgiye Erişim Hakkı/ Haber veya Görüş Alma

Görüş sahibi olma, bilgi ve düşünciyi edinme, bilgi/düşüncüyü yayma özgürlükleri AİHS'nin 10. maddesi çerçevesinde ifade özgürlüğü kapsamında yer alan haklardır. Bilgiye erişim hakkı ise her ne kadar madde ile açıkça koruma altına alınmış olmasa dahi AİHM kararlarında maddenin yorumu içerisinde değerlendirilmiştir.

Bilgiye erişim hakkı; bilgi toplama, bilgiye ulaşma ve bilgi edinme hakları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bilgi alma özgürlüğü; bilgi toplama ve mümkün olan bütün kaynaklardan araştırma yapabilme hakkını içermektedir. AİHM, toplumun özellikle kamu çıkarıyla ilgili konularda yeterli bilgilendirilmesini bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirmektedir¹².

AİHM bir kararında, gizli bilgi kapsamında yer alan bir dosyada tutulan bilgiler nedeniyle işe alınmayan başvurunun itirazını reddetmiştir¹³. Başka bir kararında ise başvurunun gizli servis verilerinde bulunan bilgilere erişiminin 10 yıldan daha fazla bir süre olması nedeniyle, ihlal olarak değerlendirmiştir¹⁴. Benzer bir kararla mahkeme, kamu makamlarının veri saklamasını bilgi edinme hakkına müdahale olarak değerlendirmiş ve bilgiye erişim hakkının bilgi edinme hakkı içerisinde yer aldığı vurgulanmıştır¹⁵.

2. Düşünce ve Kanaate Sahip Olma

¹¹ Ulaş KARAN, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2: İfade Özgürlüğü, Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2018, s.6-7.

¹² Dominika BYCHAWSKA-SINIARSKA, (Çev: Tuğçe Duygu Köksal), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında İfade Özgürlüğünün Korunması, Avrupa Konseyi, 2017, s.17-19.

¹³ Leander/İsveç Davası, 26 Mart 1987.

¹⁴ Kenedi/Macaristan Davası, 26 Mayıs 2009.

¹⁵ Youth Initiative for Human Rights/Sırbistan Davası, 25 Haziran 2013.

AIHS, düşünce ve kanaate sahip olma özgürlüğünü 9. maddesinde düzenlemektedir. Maddeye göre; “Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir”. Bu bakımdan ifade özgürlüğüne nazaran daha özel bir düzenleme niteliği taşımaktadır. Açıklanacak bir ifade olabilmesi için öncelikle bir düşünce veya kanaatin mevcut olması gerekir.

Bu hakka gelebilecek herhangi bir sınırlama, demokratik toplumun doğasına ters düşer. Dolayısıyla düşünce ve kanaate sahip olma hürriyeti hiçbir koşulda sınırlamaya tabi tutulamaz.

Bu konuda AIHM tarafından verilmiş en önemli kararlardan biri Siantoloji Kilisesi kararıdır. Kilisenin ticari amaçla yaptığı reklam ilanı, hükümet tarafından yasaklanmıştır. Mahkeme; ticari maksatla verilen ilanların kâr amacı güttüğünden dini inanç kapsamında yer almayacağını ve 9. madde ihlalinin söz konusu olmadığını ancak, olayın daha geniş bir koruma sağlayan 10. madde düzeyinde ele alınabileceğine hükmetmiştir¹⁶.

3. Düşünce ve Kanaati Açıklama ve Yayma

Herkes ülke sınırları içinde veya dışında, herhangi bir müdahale olmaksızın haber, görüş, bilgi alma ve verme özgürlüğüne sahiptir. Ancak belirli koşullar altında bu hakların sınırlanması söz konusu olabilir.

C. İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN KISITLANMASI

AIHS 10. maddesinin ikinci fıkrasında sayılmış olan ifade özgürlüğünün kısıtlanabileceği haller şöyle belirlenmiştir; ulusal güvenlik, toprak (ülke) bütünlüğü, kamu emniyeti, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın korunması, ahlakın korunması, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin edinilerek açığa çıkmasının önlenmesi, yargı organlarının otorite ve tarafsızlığının sağlanması.

Belirtilen nedenlerle ifade özgürlüğünün kısıtlanabilmesi için birtakım şekli şartların da mevcut olması aranmaktadır. Bunlar; yasalarda kısıtlama yapılabileceğine ilişkin açık bir düzenlemenin olması, sınırlı sayıda belirlenmiş amaçlara yönelik olması ve demokratik toplum yapısının gerekliliklerine aykırı olmamasıdır¹⁷.

Bu kısıtlama ölçütlerine ilişkin olarak Handyside/Birleşik Krallık kararında; “bu alanda getirilen her formalite, koşul, yasak ve ceza, izlenen meşru amaçla orantılı olmalıdır” yorumu yapılmıştır. Bu sebeple ifade özgürlüğü belirli şartlar altında kısıtlanabilir fakat bu şartların yasal ve devlet yararı, toplum yararı, yargı organı yararı, kamu makamları/idare yararı ve özel yarar gibi meşru bir dayanağı olmalıdır¹⁸.

¹⁶ Pastor Xetcv ve Diğerleri/İsveç Davası, 05 Mayıs 1979.

¹⁷ Özcan ÖZBEY, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları, TBB Dergisi, Sa.106, 2013, s.48.

¹⁸ Handyside/Birleşik Krallık Davası, 07.12.1976.

Başka bir kararında AİHM, sınırlamanın yasalarla öngörülmüş olmasının yanında hukuken geçerli olmasını da aramaktadır. Başka bir ifadeyle yasal olan sınırlama koşulları her zaman hukuki olmayabilir. Mahkeme, “vatandaşlara davranışlarını önceden ayarlama imkanı verecek kadar açık düzenlemelerin Sözleşme’nin 10/2 fıkrası anlamında hukuk normu olarak kabul edilebileceğini” kabul etmiştir¹⁹.

Mahkeme bazı kararlarında sınırlandırmada takdir yetkisinin kullanımına ilişkin yaklaşımını açıkça ifade etmiştir. Bunlardan en önemli olarak gösterilen Silver ve Diğerleri/İngiltere” kararında²⁰; gerekliliğin her zaman zorunluluk oluşturmayacağı ve gerekliliğin toplumsal ihtiyaç baskısını artırması gerektiği, bu sebeple takdir yetkisinin sınırsız olamayacağı ve sınırlamaya ilişkin hükümlerin dar yoruma tabi tutulması ihtiyacını ortaya koymuştur.

Mahkeme itiraz konusu edilen her uyuşmazlıkta, ifade özgürlüğüne müdahalenin meşru bir amaca dayanıp dayanmadığını tespit etmektedir. Bir diğer kararında mahkeme, toprak bütünlüğü ve ulusun birliği, kamu düzeni ve milli güvenliği tehdit eden makaleler ile bölücü propaganda yapmak suçundan mahkûm edilen başvuruçunun itirazını müdahalenin meşru amaç taşıdığı gerekçesiyle reddetmiştir²¹.

IV. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Temel bir insan hakkı olan ifade özgürlüğü AİHS’nin 10.maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin ilk fıkrasında ifade özgürlüğü koruma altına alınmış, ikinci fıkrasında ise bu hakkın nasıl ve ne şekilde kısıtlanabileceği açıklanmıştır. AİHM’ye göre ifade özgürlüğü; “her bir insanın gelişmesi ve toplumun ilerlemesi için demokratik toplumun esaslı koşullarından biridir”.

İfade özgürlüğünün geliştirilmesi toplumun demokratik gelişimini sağlayacaktır. Bu hakkın kısıtlanmaması esas olmakla birlikte, hem yasal hem de hukuki birtakım kısıtlama ölçütlerinin geliştirilmiş olması, temelde ifade özgürlüğünün sürdürülebilir olması için gerekli olabilmektedir. Şöyle ki, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasını gerektiren durumlar özellikle toplum menfaatinin korunması ve bireysel olarak da gizli kalması gereken bilgilerin korunması amacına yöneliktir. Bu sebeple ifade özgürlüğü hakkının ruhuna aykırı olmamak kaydıyla öngörülen kısıtlama tedbirleri hukuka uygun görülebilecektir.

İfade özgürlüğünün bulunmadığı yerde hoşgörü, açık fikirlilik ve demokratik toplum düzeninden bahsedilemez. İfade özgürlüğü, büyük ölçüde eleştiri yapabilme özgürlüğünü

¹⁹ Kayasu/Türkiye Davası, 13.11.2008.

²⁰ Silver ve Diğerleri/İngiltere Davası, 25.03.1983.

²¹ Sürek/Türkiye Davası, 8 Temmuz 1999.

güvence altına almayı amaçlar ve bu ifadenin ve eleştirinin yumuşatılmasına yol açmaz. Eleştiri özü itibariyle sert bir tutum olduğundan ifade özgürlüğü sert düşünceyi tabii bulur. Bu hak hem özel hem tüzel kişiler için; hem vatandaş hem yabancı, kısaca herkes için geçerlidir. Devlet memurluğu gibi meslekleri yapanlarda ve hatta bağımsız olması en çok beklenen yargıçlık mesleğinde bile ifade özgürlüğü hakkı özü bakımından bir ayrıma tabi tutulmaksızın geçerliliğini korumalıdır.

V. KAYNAKÇA

- AKGÜL, Mehmet Emin. “İfade Özgürlüğünün Tarihsel Süreci ve Milli Güvenlik Gerekçesiyle İfade Özgürlüğünün Kısıtlanması”, AÜHFD, Sa.61(1), 2012, s.1-42.
- BYCHAWSKA-SINIARSKA, Dominika. (Çev: Tuğçe Duygu Köksal), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında İfade Özgürlüğünün Korunması, Avrupa Konseyi, 2017.
- ERDOĞAN, Mustafa. “Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif”, Liberal Düşünce, Sa.24, Güz 2001, s.8-13.
- KARAN, Ulaş. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2: İfade Özgürlüğü, Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2018.
- LOCKE, John. (Çev. Melih YÜRÜŞEN), Hoşgörü Üzerine Bir Mektup, Liberte Yayınları, İstanbul, 2017.
- MILL, John Stuart. (Çev. Tuğçe KANBUR), Özgürlük Üzerine, Litera, İstanbul, 2016.
- ÖMERCİOĞLU, Abdullah. Vergi Demokrasisi, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018.
- ÖZBEK, Serhan. (Ed. Özge GÖREL), Türkiye’de İfade Özgürlüğü Paneli, TBB Yayınları, Ankara, 2014.
- ÖZBEY, Özcan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında İfade Özgürlüğü Kısıtlamaları”, TBB Dergisi, Sa.106, 2013, s.41-92.
- SARTORI, Giovanni. (Çev. Tunçer Karamustafaoğlu / Mehmet Turhan), Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Sentez Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- TANÖR, Bülent. Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1969.
- TURHAN, Mehmet. Anayasal Devlet, Naturel, Ankara, 2005.

LORD OF THE FLIES FİLMİ ÜZERİNDEN UYGARLIK VE BARBARLIK ARASINDA SOSYOLOJİK KURAMLARLA İNSANI ANLAMLANDIRMA ÇABASI

Dr.Öğr. Üyesi Ali Ulvi ÖZBEY
Bingöl Üniversitesi

ÖZET

İnsanoğlu, tarih boyunca uygarlık ve barbarlık arasında bir seyir izlemiştir. Birbirini takip eden bu süreç içerisinde çoğu zaman düşünsel anlamda bazı tavırlar takınması gerektiğini toplumsal alanda ifade yolunu seçmiştir. İnsanlık kendi kaderini tayin etmede elde ettiği tecrübeleri özellikle yasalaştırdığı eylemlerde kullanmış sonraki jenerasyona bunu miras yoluyla aktarmıştır. Sosyolojik açıdan bakıldığında bunu anlama ve anlamlandırma çabası kurucu sosyologlar tarafından bazı kuramlar eşliğinde ifade edilmiştir. Toplumu açıklama çabaları kimi zaman çatışma kimi zaman bütünleşme, iş bölümü gibi teorilerle anlamlandırılıp somutlaştırılmıştır. Çalışmamızda Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim gibi kurucu sosyolog olarak bilinen düşünürlerin kuramları Lord Of The Flies isimli film üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Sineklerin Tanrısı isimli roman uyarlaması olan distopik teknikte beyaz perdeye aktarılan film, uygarlık içgüdüğü ile tüm insanlarda var olan barbarlaştırma içgüdüğü arasındaki çatışmayı güç, akıl, sağduyu, din ve benzeri öğeler üzerinden dramatize etmektedir. Bu çalışmada ayrıca otorite kavgasının, yer ve zaman kavramından istisna tutularak her toplumda ve her düzeyde kendisine yer edinebildiğini aynı zamanda film içerisinde vurgulanan liderlik olgusu üzerinden kutuplaşmaların oluşmasından ötürü grup içinde ve grup dışında çatışmaların ve liderliği elde etmek için verilen mücadelelerin baş göstermesiyle grup içerisindeki hiyerarşik düzende lidere saygınlık ve kimlik duygusunun öne çıkmasıyla hem zihinsel de hem de fiziksel bakımından benzeşerek, tek tipleşme çerçevesinde sosyolojik açıdan içerik analizinin yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uygarlık, Medeniyet, Güç, Otorite, Lord Of The Flies.

YENİDOĞAN DÖNEMİNDE SIKÇA BAŞVURULAN GELENEKSEL UYGULAMALAR

TRADITIONAL PRACTICES FREQUENTLY APPLIED IN NEWBORN PERIOD

Dr.Öğr.Üyesi Nazan GÜRARSLAN BAŞ

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Yenidoğan dönemi, çocukluk dönemine ait ölüm oranlarının yüksek olduğu yaşamın ilk bir aylık sürecidir. Bu dönemde meydana gelen ölümlerin anneye ilişkin faktörler, yaşanılan çevre, sağlık hizmetlerine ulaşım ve çocuğa uygulanan geleneksel uygulamalar ile ilişkili olduğu görülmektedir. Yenidoğan döneminde sıkça karşılaşılan sarılık, pamukçuk, konak, pişik, gaz gibi sağlık sorunlarının giderilmesinde bazı annelerin geleneksel uygulamalara başvurduğu görülmektedir. Geleneksel uygulamaların ise bazılarının çocuk sağlığını etkilemediği görülür iken, bazılarının çocuk sağlığını olumsuz etkilediği ve hatta ölüme yol açabileceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla yenidoğan ve ailesi ile çalışan sağlık profesyonellerinin yenidoğan bakımında uygulanan geleneksel uygulamaları takip etmeleri, zararlı olan uygulamalar konusunda ebeveynleri bilinçlendirmeleri önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anne, Çocuk, Sağlık Profesyonelleri, Yenidoğan.

ABSTRACT

The neonatal period is the first month of life in which childhood mortality rates are high. It is seen that deaths occurring during this period are related with maternal factors, living environment, transportation to health services and traditional practices applied to the child. It is observed that some mothers were used traditional practices to prevent newborn from frequently seen health problems such as jaundice, seborrhoeic dermatitis, moniliasis, diaper rash, infantile colic in the newborn period. It is stated while some traditional practices don't affect the child health but some of traditional practices may affect the child's health negatively and may even lead to death. Therefore, it is important for health professionals working with the newborns and their families to follow the traditional practices in neonatal care and to raise awareness of the parents about harmful practices.

Key Words: Mother, Child, Health professionals, Newborn.

GİRİŞ

Doğumdan sonraki ilk bir aylık yaşam sürecine Yenidoğan Dönemi denir (1). Bu süreç bebeğin dış dünyaya uyum sağlamaya çalıştığı ve aynı zamanda da hayatın en riskli dönemi olarak nitelendirilebilir. Dünya Sağlık Örgütü 2017 yılında 2.5 milyon bebeğin yaşamın ilk ayı içinde hayatını kaybettiğini, ölümlerinin çoğunluğunun yaşamın ilk haftasında doğum travması, erken doğum ve neonatal sepsis nedeniyle gerçekleştiğini bildirmektedir. Yaşamın ilk üç ayında bebeklerin akut solunum sistem enfeksiyonları, diyare ve malarya gibi önlenemez enfeksiyöz nedenlere bağlı yaşamını yitirdiği görülmektedir (2). Literatürde çocuk sağlığının, anne sağlığı, annelerin sosyo ekonomik düzeyi, eğitim durumu, doğum sayısı, sağlık hizmetlerinin etkinliği, annenin yaşadığı yer ve bebeğe uygulanan geleneksel uygulamalar ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir (2,3,4).

Geleneksel uygulamalar kuşaklararası aktarımla toplumdan topluma süre gelmiş alışkanlıklar ve davranışlardır (5). Yenidoğan döneminde başvuru geleneksel uygulamaların babaanne veya anneannelerden miras kaldığı görülmektedir (3,6). Yenidoğan döneminde annelere miras kalan ve annelerin sıkça başvurduğu geleneksel uygulamalar sarılık, emzirme, göbek bakımı, gaz, pişik, nazar ve terlemeyi önlemeye yönelik girişimleri içermektedir (3,6-9). Bu uygulamalarda kültürel farklılıklara göre değişiklik göstermektedir. Geleneksel uygulamaların bazıları çocuk sağlığını olumsuz etkilemezken, bazılarının yenidoğan sağlığını tehdit ederek ölüme yol açabileceği bildirilmektedir (10). Dolayısıyla çocuk sağlığı ve hastalıkları alanında çalışan sağlık profesyonellerinin çalıştığı kültürün yenidoğana ilişkin annelerin uyguladığı geleneksel uygulamalarını bilmeleri önemlidir.

YENİDOĞAN DÖNEMİNDE BAŞVURULAN BAZI GELENEKSEL UYGULAMALARI

Yenidoğan döneminde sıkça görülen sağlık sorunlarından biri olan sarılık tedavi edilmediğinde kan beyin seddini geçerek mental geriliklere yol açabilmektedir (1,3). Dolayısıyla sarılığın erken tanınıp tedavi edilmesi önemlidir. Ancak yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde annelerin yenidoğan sarılığını gidermek için sıklıkla bebeğin üzerine sarı örtü örtme (3,4,6-12), bebeğe sarı kıyafetler giydirmeye (3,7,8,13,14), altın su sürme veya altın su ile yıkama (3,8,13), güneş ışığına tutma (6-8), emzirmeyi sıklaştırma (3,4), bitki çayı veya şekerli içecekler verme (13,15), alın veya kulak arkasına kesik atarak kanatma (15) gibi yöntemleri kullandıkları görülmektedir.

Yenidoğan döneminde annelerin başetmede zorluk yaşadığı ve bebeklerinde sıkça görülen sağlık problemlerinde biri de gaz problemidir. Literatür, annelerin gaz problemini gidermede sıklıkla masaj yöntemini kullandıklarını (3,14,16), bitki çayları içirme, bebeğin anüsüne sabun uygulama, ayaklarının altına sıcak uygulama yapma, bebeğin karnına yağ ile masaj uygulama (14), bitki çayı içirme (3,14), el-ayak alma ve kore eritip süt içinde verme yöntemlerini kullandıklarını bildirmektedir (3).

Konak, yenidoğanın kafa derisindeki yağ dokusundaki işlevsel bozukluk sonucu meydana gelen enfeksiyöz durumdur (1). Konağın tedavisinde ise annelerin bebeğin başına zetin yağı sürme (3,11), karbonatla zeytin yağını karıştırıp sürme ve konağı tarayarak temizlenmeye çalışma yöntemlerine başvurduğu görülmektedir (11).

Pamukçuk emme güçlüğüne yol açan bir sağlık sorunudur. Pamukçuğun giderilmesinde annelerin sıklıkla bebeğin ağzına anne sütü (3), karbonatlı su (3,8,11), yeni doğum yapmış bir annenin saçını (17) ve soda (12) sürme yöntemlerinin yanında dövülmüş sarımsağı pamukçuk üzerine sürme (7) yöntemleri kullanıldığı görülmektedir.

Pişik yenidoğanlarda sıkça görülebilen cilt problemidir. Anneler pişigi gidermede, pudra (3,8,11,12), zeytin yağı (3,7,8,9,18), paket margarin, pudra, ve bebeği tuzlama (18) yöntemlerine başvurmaktadır.

Yenidoğan döneminde sıkça başvuru alan geleneksel uygulamalardan biri de çocuğu nazardan korumaya yönelik uygulamalardır. Yapılan bazı araştırmalara göre annelerin bebeklerini nazardan korumada mavi boncuk (3,6,8,16,19) ve muska takma (8,11), göze sürme çekme (6,13), yüze kara sürme (8), kurşun döktürme (12), yatağının altına bıçak koyma, bebeğin koluna siyah ip bağlama (6) gibi yöntemleri kullanmaktadır.

Yenidoğanların duruşunun ve vücut görünümünün düzgün ve güçlü olması amacıyla kundaklandığı görülmektedir. Kundaklama kalça çıkıklığına neden olmasından ötürü önerilmemektedir (1). Yapılan bazı araştırmalar annelerin bebeklerini kundaklama oranları azalma eğiliminde olduğunu ancak hala yenidoğan bebeklerin kundaklandığını bildirmektedir (3,4,8,18,19).

SONUÇ VE ÖNERİ

Annelerin yenidoğan döneminde bebeklerinde görülen bazı sağlık problemlerini gidermede geleneksel uygulamalara başvurdukları görülmüştür. Dolayısıyla çocuk sağlığı alanında çalışan hemşireler başta olmak üzere tüm sağlık profesyonellerinin çalıştıkları toplumda başvuru alan yenidoğan geleneksel uygulamaları bilmeleri gerekmektedir. Bu

bağlamda yenidoğan sağlığı açısından yararı olabilecek geleneksel uygulamaların desteklenmesi, zararlı olan uygulamalardan uzak durması için annelerin yenidoğan bakımı konusunda bilgilendirilmesi ve annelerde farkındalık oluşturulması için sağlık profesyonellerinin çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- 1- Çavuşoğlu H. Çocuk Sağlığı Hemşireliği. Sistem Ofset Basım Evi, Cilt 2, 10. Baskı, Ankara, 2011.
- 2- World Health Organization. Newborns: Reducing mortality. Erişim: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/newborns-reducing-mortality>. Erişim tarihi:25.05.2019.
- 3- Gürarslan Baş N, Karatay G, Arıkan D, Baş K. Intergenerational transmission of traditional practices at newborn care:An explorative study NEWBORN CARE. Indian Journal of Traditional Knowledge, 2019, 18(1):114-121.
- 4- Zeyneloğlu S, Kısa S. Traditional practices for maternal and newborn care among Turkish postpartum women. Applied Nursing Research. 2018,39:148–153.
- 5- Shamaki MA, Buang A. Sociocultural practices in maternal health among women in a less developed economy: An overview of Sokoto State, Nigeria. Malaysian Journal of Society and Space.2014,10(6):1-14
- 6- Reshma R, Sujatha R. Cultural practices and beliefs on newborn care among mothers in a selected hospital of Mangalore Taluk, NUJHS.2014,4(2):21-26.
- 7- Polat S, Özyazıcıoğlu N & Bıçakçı H, Traditional practices used in infant care, Indian J Tradit Knowle. 2015,4(1):47-51.
- 8- Capık C & Capık A, Traditional infant care practices of mothers with 6-12 month-old infants in Turkey, Indian J Tradit Knowle. 2014,3(2):266-274.
- 9- Aydın D, Karaca Çiftçi, Karataş H. Identification of the traditional methods of newborn mothers regarding jaundice in Turkey. J Clin Nurs. 2014,23(3-4):524-30.
- 10- Peterside O, Duru CO, Anene N. Harmful traditional practices in a newborn: A case report. Niger J Paed. 2015,42 (2):151-153.
- 11- Çalışkan Z, Bayat M. Baby care applications of mothers and the acting factors of these applications: A sample on Kapadokya, Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences. 2011,4(2):23-30.
- 12- Lafçı D, Erdem E. Traditional practices regarding mother and infant care of 15-49 year old married women in the postpartum period, Gaziantep Med J. 2014,20(3):226-236.

- 13- Karabulutlu Ö. Kars ilinde doğum sonu dönemde yenidoğan bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamaların belirlenmesi. DEUHYO ED. 2014,7(4):295-302.
- 14- Acıkgöz A, Orsal O, Orsal O. Balcı-Alparaslan G. Traditional practices used by Turkish mothers in the care of their babies, Holist Nurs. Pract.2014,28(3):198-207.
- 15- Dinç S. Şanlıurfa merkezde bulunan 4 numaralı sağlık ocağı'na kayıtlı "0-1 yaşında çocuğa sahip olan annelerin çocuklarının bakımında uyguladıkları geleneksel uygulamalar. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi. 2005,1(2):55-63.
- 16- Kumar N, Unnikrishnan B , Rekha T, Mithra P, Kulkarni V, Papanna MK & et al., Infant feeding and rearing practices adapted by mothers in Coastal South India, IJCRIMPH.2012, 4 (12):1988-1999.
- 17- Bölükbaş N, Erbil N, Altuntaş H, Arslan Z. Traditional practices about child care of the mothers who owner 0-12 month baby. Journal of Human Sciences. 2009,6(1):164-176.
- 18- Arabacı Z, Yıldırım JG, DüNDAR BM, Kadam Z. Bebeklerde Uygulanan Geleneksel Uygulamalar. Çocuk ve Medeniyet. 2016,1:61-86.
- 19- Arısoy A, Canbulat N, Ayhan F. Karaman ilindeki annelerin bebeklerinin bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 2014,17(1):23-31.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞI VE OLASI ETKİLERİ

TECHNOLOGY ADDICTION AND POTENTIAL EFFECTS IN CHILDREN

Dr. Öğr. Üyesi Nazan GÜRARSLAN BAŞ

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Teknoloji insan hayatını kolaylaştırmaktadır. Ancak teknolojinin amacına uygun kullanılmaması kişiyi olumsuz etkileyerek bağımlılığa sürükleyebilmektedir. Teknoloji bağımlılığı her yaşta görülmekle beraber 12-18 arasında artış göstermektedir. Bu dönemde çocuklar merak, eğlence, oyun, ders çalışma, sohbet amacıyla interneti kullanmaktadır. Dolayısıyla çocuklar zamanın çoğunluğunu telefon, bilgisayar, oyun konsolu gibi ortamlarda geçirmektedir. Teknolojik cihazlarda ve internette harcanan sürenin artması çocuklarda oyun, internet gibi teknoloji bağımlılığı riskinin yanında, fiziksel, sosyal ve bilişsel sorunlara da yol açabilmektedir. Bu nedenlerle çocuklarla çalışan sağlık profesyonellerinin teknoloji bağımlılığının çocukta oluşturabileceği sorunlara karşı tedbir alabilmesi için teknoloji bağımlılığının çocuklar üzerindeki olası etkilerini bilmeleri önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Bağımlılık, Çocuk, İnternet, Sağlık çalışanı, Teknoloji.

ABSTRACT

Technology facilitates human life. However, the fact that the technology is not used in accordance with its purpose can affect the person negatively and lead to addiction. Although technology addiction is observed at all ages, it increases between 12-18 years. In this period, children use the internet for curiosity, fun, play, study and chat. Therefore, children spend most of their time in environments such as telephones, computers and game consoles. Increasing time spent in technological devices and on the internet can lead to physical, social and cognitive problems as well as technology addiction risk like game and internet addiction. For these reasons, it is important for health professionals working with children to know the potential effects of technology addiction on children in order to take measures against the problems that technology addiction may cause.

Keywords: Addiction, Child, Internet, Health professional, Technology.

GİRİŞ

Teknoloji hayatı kolaylaştırmak amacıyla geliştirilen cihaz, sistem, metod ve materyaller şeklinde tanımlanmaktadır (1). Günümüzde teknolojinin eğitim, öğrenme, iletişim olmak üzere birçok alanda kullanıldığı görülmektedir (1,2). Internet World Stats (IWS)'a göre 2019 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %56.8'i internet kullanıcısıdır (3). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2018 yılında Türkiye genelinde hanelerin %82.5'inin internet erişim imkanına sahip olduğunu bildirmektedir (4). DSÖ (2017) göre dünya genlinde internete bağlanan grubun üçte birini 18 yaş altı çocukların oluşturmaktadır (5).

Teknolojinin doğru kullanımı insana fayda sağlarken, kontrolsüz kullanımı kişiye zarar vererek bağımlılığa sürüklemektedir (2,6,7,8). Dünya Sağlık Örgütü ve Amerikan Psikiyatri Derneği internet bağımlılığını ruh sağlığını olumsuz etkilemesi gerekçesiyle, bir hastalık olarak ele almıştır (9). Teknoloji bağımlılığı her yaşta görülmekle beraber 12-18 yaş döneminde artış göstermektedir (1,10). Ergenlik döneminde çocuk doğru ve yanlışlarını değerlendirme, iletişim kurma ve eğlence aracı olarak teknoloji kullanımına yönelmektedir (5-10). Dolayısıyla çocuk zamanının önemli bir kısmını telefon, bilgisayar, oyun konsolu gibi ortamlarda geçirmektedir. Çalışmalar kendine ait lap top, oyun konsolu, bilgisayar ve akıllı telefona sahip ve yine internette kalma süresi uzun olan çocuklarda internet ve oyun gibi teknoloji bağımlılığı oranlarının yüksek olduğunu bildirmektedir (6,7).

Teknoloji bağımlılığı çocuğun sağlığını olumsuz etkileyerek çocukluk döneminde patolojik bir problem haline gelebilmektedir (1,8). Dolayısıyla teknolojinin sağlık üzerine olumsuz etkilerinin önlenmesinde teknoloji bağımlılığının olası etkilerinin bilinmesi önemli hale gelmektedir.

ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİ BAĞIMLILIĞININ OLASI ETKİLERİ

Hayatın tüm alanlarına giren teknoloji, çocukların hayatında da önemli bir yer edinmiştir (1). Ancak sayısız yararlarının yanında teknoloji kullanımı bağımlılık düzeyine geçtiğinde çocuklar için ciddi bir tehdit unsuru haline gelmektedir. Yapılan araştırmalara göre teknolojik cihazlarla (televizyon, bilgisayar, tablet, cep telefonu, internet vb) geçirilen sürelerin artmasının çocuğun hayatında olumsuz sonuçlara yol açtığı bildirilmektedir (1,5,8-17).

Teknoloji bağımlılığı davranışsal bağımlılık olarak tanımlanabilmektedir. Davranışsal bağımlılıkta bir maddeye bağımlılık söz madde arayışı içine giren davranış mevcuttur. Günümüzde teknolojinin yaygınlaşması beraberinde televizyon, bilgisayar, oyun ve internet gibi davranışsal bağımlılıkları getirmiştir (2).

Teknolojinin amacına uygun kullanılmaması bağımlılık düzeyine gelip, çocukta fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlara yol açabilmektedir. Literatür zamanının çoğunluğunu teknoloji ürünleri ve internette geçiren çocukların iletişim kurma becerilerinin zayıfladığını, yalnızlaştığını bildirmektedir (6,8,14-18). Yine bilgisayar ve internetin çocuğun eğlence aracı olarak çocuğun arkadaşı konumuna geçmesi çocukta sosyal izolasyona neden olmaktadır (6,7, 12). Bununla beraber çocukta saldırganlık, öz güven duygusunda azalma, düşük benlik algısı, depresyon gibi sorunlara da yol açabilmektedir (6,7, 12,13).

Çocukta yeme bozuklukları ve obezite, yanlış duruş ve pozisyona bağlı kas-iskelet problemleri, yorgunluk, köz kuruluğu, baş ağrısı, kişisel hijyen bozulması gibi durumlar teknoloji bağımlılığının çocukta meydana getirdiği fizyolojik problemleri oluşturmaktadır (6,7, 8,12,13). Teknoloji bağımlılığına bağlı çocukta dikkat eksikliği-hiperaktivite, öğrenme güçlüğü gibi bilişsel problemlerin yanı sıra kişilik bozukluğu, otistik davranışlar, madde bağımlılığı ve anksiyete gibi problemlere karşımıza çıkan bilişsel sorunlar arasında görülmektedir (2,6,7,8, 13).

Bu gerekçelerle çocuğun fiziksel, sosyal ve ruhsal sağlığını olumsuz etkileyerek çocuk sağlığı için tehdit unsuru olan teknoloji bağımlılığının olası etkilerinin bilinmesi, çocuk sağlığını korumak açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Teknoloji bağımlılığının çocukta fiziksel, sosyal ve psikolojik sorunlara yol açtığı görüldüğünden teknoloji kullanımının çocuk üzerindeki olası etkilerinin bilinmesi önemli hale gelmektedir. Bu kapsamda da teknolojinin çocuk yararına kullanılması ve zararlarından korunma konusunda özellikle çocuk ile çalışan sağlık profesyonellerinin aile ve çocuklara yönelik farkındalık çalışmalarına gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

- 1- Anvar E. Internet addiction among secondary school children and its relation with their academic achievements. PARIPEX - Indian Journal Of Research. 2014,3(2): 72.74
- 2- Mustafaoğlu R, Zirek E, Yasacı Z, Razak Özdiñler A. Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. Addicta: The Turkish Journal on Addictions. 2018, 5(2):1-21.

- 3- Internet World Stats. World internet users and 2019 population stats. Erişim: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>. Erişim tarihi: 25.05.2019.
- 4- TÜİK Türkiye'nin İnternet Kullanım Alışkanlıkları Raporu 2018. Erişim: <https://dijilopedi.com/tuik-turkiyenin-internet-kullanim-aliskanliklari-raporu/>. Erişim tarihi: 30.05.2019.
- 5- Dünya Çocuklarının Durumu 2017. Digital bir dünyada çocuklar. Erişim: http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/SOWC_2017_SUM_TR.pdf. Erişim tarihi: 31.05.2019.
- 6- Yayan EH, Arikan D, Saban F, Gürarslan Baş N. Examination of the correlation between Internet addiction and social phobia in adolescents. West J Nurs Res. 2017, 39:1240-1254.
- 7- İnternetin Bilinçli Kullanımı ve Teknoloji Bağımlılığı Çalıştayı Raporu 2014. 1. Basım, Ankara, 2014. Erişim: <https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/MUUMu.pdf> Erişim tarihi: 31.05.2019
- 8- Kawabe K, Horiuchi F, Ochi M, Oka Y, Ueno S. Internet addiction: Prevalence and relation with mental states in adolescents. Psychiatry and Clinical Neurosciences. 2016, 70: 405-412.
- 9- Van den Brink, W. ICD-11 Gaming Disorder: Needed and just in time or dangerous and much too early? Commentary on: Scholars' open debate paper on the World Health Organization ICD-11 Gaming Disorder proposal (Aarseth et al.). J. Behav. Addict. 2017, 6:290-292.
- 10- Muslu GK, Bolışık B. Çocuk ve gençlerde internet kullanımı. TAF Prev Med Bull. 2009, 8(5):445-450.
- 11- Mohammed MB. Internet addiction among secondary school students in Sudan 2016. IOSR Journal of Computer Engineering (IOSR-JCE). 2018, 20(1):16-22.
- 12- Plowman L, McPake J, Stephen C. The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. Children & Society. 2010, 24(1): 63-74.
- 13- Chassiakos YLR, Radesky J, Christakis D, Moreno MA, Cross C. Children and adolescents and digital media. Journal of the American Academy of Pediatrics. 2016, 138(5), 3-6.

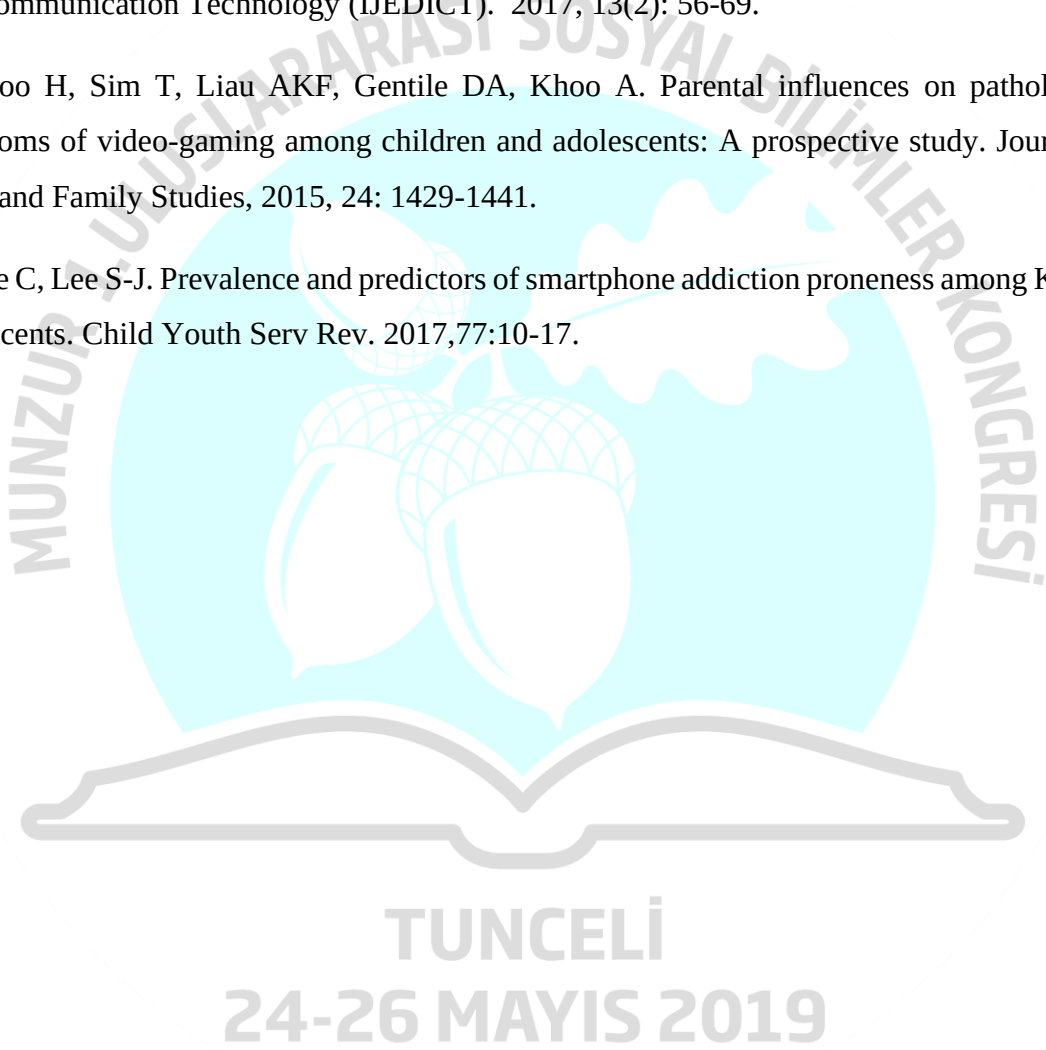
14-Yayan EH, Suna Dağ Y, Düken ME. The effects of technology use on working young loneliness and social relationships. *Perspect Psychiatr Care*. 2018;1-7.

15-Gunuc S. Peer Influence in internet and digital game addicted adolescents: Is internet / digital game addiction contagious?. *Int J High Risk Behav Addict*. 2017, 6(2):e33681.

16-Tarimo R, Kavishe G. Internet access and usage by secondary school students in Morogoro Municipality, Tanzania. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT)*. 2017, 13(2): 56-69.

17-Choo H, Sim T, Liau AKF, Gentile DA, Khoo A. Parental influences on pathological symptoms of video-gaming among children and adolescents: A prospective study. *Journal of Child and Family Studies*, 2015, 24: 1429-1441.

18-Lee C, Lee S-J. Prevalence and predictors of smartphone addiction proneness among Korean adolescents. *Child Youth Serv Rev*. 2017,77:10-17.

SPİNOZA MATERYALİST MİDİR? SPİNOZACI PARALELİZM TEZİ**Vedi TEMİZKAN**

Munzur Üniversitesi

ÖZET

20. yy'da özellikle Fransız entelektüellerinin etkisiyle Spinoza'nın popülarlığı giderek artmaktadır. Spinoza'nın nasıl alınıldığına baktığımızda onun ateist ve materyalist olduğu kanısının yaygın olduğu görülmektedir. Bugün olumlayıcı bir şekilde dile getirilen bu iddia, kendisinin yaşadığı dönemde bir suçlama olarak dile getirilmekteydi. Peki, bu iddia Spinoza'nın metinlerine dayanarak temellendirilebilmekte midir? Bize göre bu konuda nihai bir sonuca ulaşmada başvurulacak temel problem, zihin beden problemidir.

Bilindiği üzere Spinoza'nın temel motivasyonlarından birisi, Descartesçi felsefenin merkezinde yer alan ruh-beden ilişkisi problemine bir çözüm getirmektir. Dolayısıyla Spinoza'nın bu ontolojik bir probleme önerdiği çözüm, çağın bir zorunluluğu olduğu gerekçesiyle bir kanara atılamayacak, kendi felsefi pozisyonun merkezinde yer alan bir tez olmak durumundadır. Peki, Spinoza'nın ruh beden problemine getirdiği çözüm bakımından materyalist midir? Yani düşüncenin beyine indirgenebileceği materyalist savı ile uyumlu bir görüş mü öne sürmektedir?

Ontolojik açıdan monist bir felsefe öne süren Spinoza, ruh-beden konusunda Descartesçi düalist görüşe karşı paralelizm olarak adlandırılan¹ bir pozisyon savunmaktadır: Düşünce ve beyindeki hareketler arasında bir paralellik olsa da bunlar hiçbir zaman birbirlerine indirgenemezler.² Dolayısıyla düalist bir sav öne sürmemekle birlikte Spinoza aslında düalizmin güçlü yanını, ruh ve beden gerçeğinin iki farklı veçhesi olduğu savıyla korumaktadır. Spinoza'nın zihin beden problemi açısından savunduğu paralelizm tezi, monist görüşler -materyalizm ve idealizm- ile düalizm tezi arasında orta bir pozisyon olarak görünmektedir. Bu perspektiften bakıldığında Spinoza'nın en azından bu konuda, kesinlikle materyalist *olmadığı* anlaşılmaktadır.

Spinoza'nın önerdiği bu çözüm, bugün için hayati bir öneme sahiptir. Zira düalizmin ruhu/düşünceyi beden/beyinden tamamen koparan bakış açısı da, materyalizmin indirgemeci

¹ <https://plato.stanford.edu/entries/spinoza-attributes/#N2P7Doct> (erişim tarihi:08.05.2019)

² Balanuye, Çetin. (2016). *Spinoza: Bir Hakikat İfadesi*, İstanbul: Say Yayınları, s. 106-107.

bakış açısı da, çağdaş bilimin verilerine dayanan mevcut sorunları çözememektedir. Spinoza'nın zihin-beden, düşünce-beyin ilişkisini aralarındaki *farkı* koruyarak kurmaya çalışan yaklaşımı, tam da bundan dolayı, henüz açık bir problem olarak önümüzde duran zihin beden ilişkisi sorununa bir çözüm sunma potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Spinoza, Zihin-Beden Problemi, Paralelizm, Materyalizm.

ROMAN ÇEVİRİLERİNDEKİ FARKLILIKLARIN BAĞLAMLARA OLUMSUZ ETKİLERİ

Ozan DENİZ YALÇINKAYA

Dicle Üniversitesi

Mustafa YİĞİTOĞLU

Dicle Üniversitesi

ÖZET

Edebî eserlerin çevirisi, diğer alanlardaki çevirilere göre daha fazla dikkat ve özen gerektirir. Çevirmenler, bağlamın tam olarak oluşması için her cümleyi her kelimeyi doğru ve eksiksiz bir şekilde tercüme etmek zorundadırlar. Bu, bir yandan dil bilgisi yeterliliği gerektirirken diğer yandan kültürel birikimi de önemli kılar.

Bağlamda, söz konusu kelime ya da cümlelerin hem kendinden önceki hem de kendinden sonraki kelime ve cümlelerle doğrudan ilişkisi dikkate alınır. Bir ifade ya da söz, metin içindeki bağlamdan bağımsız değildir. Çevirmenler, ifadenin ya da sözün anlamını okura eksiksiz hissettirmek için önceki ve sonraki dil birimlerini göz önünde bulundurmak ve buna göre uygun kelimeleri seçmek durumundadır. Özellikle ilk cümleler bu bakımdan önem arz eder. Çünkü okurun zihninde ilk bağlam bu cümlelerle oluşur. Diğer edebî eserlerde olduğu gibi roman çevirilerinde de ilk cümleler önemlidir. Yazar farklı bölümlerde okura, olay örgüsüne bağlı olarak yeni hikâyeler anlatabilir. Her bölüm bir yandan kendi içerisinde müstakil olarak yorumlanabilirken diğer yandan esas anlatıyla bağlantılıdır. Romanların ya da roman içerisindeki bölümlerin ilk cümleleri, diğer cümleler için bir bağlam unsuru olduğundan kusursuz olmalıdır. Romancı, anlatıyı oluştururken ilk cümleyi yazar ve sonrasındaki cümleleri buna bağlayıp metni dokur. Çevirmen de tercümelerinde ilk cümlelere, ilk paragraflara dikkat etmek zorundadır.

Bu bildiride *Suç ve Ceza*, *Madam Bovary* ve *Vadideki Zambak* romanlarının farklı yayınevlerince yapılmış baskıları incelenmiş ve tercüme farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu romanların muhtelif bölümlerinin özellikle giriş paragraflarındaki çeviri farklılıkları dikkate alınmış ve bunların bağlam üzerindeki etkisi sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman, Çeviri, Bağlam.

ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNE EKOLEŞTİRİ BAĞLAMINDA BİR YAKLAŞIM**M. Abdulbasit SEZER**

Dicle Üniversitesi

Mustafa YİĞİTOĞLU

Dicle Üniversitesi

ÖZET

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla artan ve önemli bir sorun hâline gelen çevre tahribatına edebiyatın bir tepkisi olarak ortaya çıkan ekoeleştiri terimi, ilk kez 1978 yılında William Rueckert tarafından tanımlanmıştır. Rueckert'in *Literature and Ekology: An Experiment in Ecocriticism* adlı makalesi, ekoeleştirin başlangıcı olarak kabul edilir. Ekoeleştirin yaygınlaşmasını sağlayan ise Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm'un birlikte hazırladığı ve birçok eleştirmenin makalelerinin yer aldığı 1996'da yayımlanan *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* adlı kitaptır.

Ekoeleştirin beslendiği görüşlerden derin ekoloji ve toplumsal ekoloji kuramları, insan merkezli yaklaşımdan sıyrılıp doğa merkezli anlayışı temel alır. Bu kuram edebî türler aracılığı ile bir çevre bilinci oluşturmayı ve bu bilinci yaygınlaştırmayı amaçlar. Ekoeleştiri, insan ve doğa arasındaki muazzam ve ritmik bağlardan hareketle insan ve insan olmayan diğer varlıkların uyumunu ve birlikteliğini ele alır. Bu uyum ve birliktelik hem dünya edebiyatında hem de Türk edebiyatında çeşitli sanatçılar tarafından irdelenmiş ve buna dair eserler ortaya konmuştur.

Bu çalışmada, halk şiirinin son dönemlerdeki en önemli temsilcilerinden Âşık Veysel'in şiir evreninde yer alan temel izleklerden biri olan doğanın ele alınış şekli, ekoeleştiri kuramı çerçevesinde değerlendirilecektir. Âşık Veysel, bazen gönül gözüyle bazen sazının tellerinden yükselen çığlıklarla doğanın insanla uyumunu, doğanın insanla eşdeğerliğini dağ, toprak, orman ve hayvan ekseninde haykırarak kişilerde bir çevre bilinci oluşumuna katkıda bulunur.

Anahtar Kelimeler: Ekoeleştiri, Âşık Veysel, Doğa, Doğa Bilinci.

HATAY İLİ ANTAKYA İLÇESİNE BAĞLI SERİNYOL MAHALLESİNDE İCRA EDİLEN ARAPÇA UZUN HAVALAR (MUVVAL)

ARABIC UNMETERED FOLK SONGS (MUVVAL) PERFORM IN THE SERİNYOL
NEIGHBORHOOD OF HATAY

Zeki Fuat URAL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ÖZET

Müzik kültürü, bulunduğu bölgenin sosyo-kültürel ve coğrafik özelliklerini barındırır. Geçmişten günümüze kadar yaşanan olayları içine alarak şekillenir ve ilerler. Antakya, farklı kültür ve nüfusları içerisinde barındırması yönüyle ön planda olan Hatay ilinin merkez ilçesidir. Köklü bir tarihe sahip olan Antakya’da birçok farklı kültüre rastlanmaktadır. Yerli halkın din-mezhep, dil ve yaşam biçimi yönünden farklılık göstermesi şehirde kültürel bir zenginliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Hatay’ın Suriye’ye sınır komşusu olması sebebiyle, Arap kültürü, dili, müziği ve dansları (Depke(halay)) yaygın olarak görülmektedir. Muvval icralarının zorluğu ve bununla ilgili yazılı-sözlü kaynakların yetersizliği, Arapça uzun havaların(muvval) notaya aktarılmasını daha zor bir hale getirmiştir. Ayrıca bu müzik türünün Suriye’nin Arap halkına ait olması da araştırma alanını sınırlandırmıştır. Bu çalışmada Arapça uzun havalar (muval), icra edilen çalgılar ve icra alanları üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, Antakya, Muvval.

ABSTRACT

Music culture contains socio-cultural and geographical features of the region. It is shaped and progressed by taking the events from past to present. Antakya is the central district of the province of Hatay, which is at the forefront of hosting different cultures and populations. Antakya, which has a deep-rooted history, has many different cultures. Indigenous people in terms of religion-denomination, language and life style in terms of differences in the city has created a cultural richness. Because of Hatay's border with Syria, Arab culture, language, music and dances (Depke (halay)) are widely seen. The difficulty of performing Muvval and the lack of written-verbal resources made it difficult to translate the unmetered folk songs (muval) to the notes. In addition, the fact that this type of music belonged to the Arab people of Syria

limited the research area. In this study, Arabic unmetered folk songs (muvval), performed instruments and performed areas will be evaluated.

Keywords: Hatay, Antakya, Muvval..

BASIN YAYIN ORGANLARINDA İNTİHARLARIN YER ALMA BİÇİMLERİ VE TOPLUMSAL ETKİLERİ

Prof. Dr.Gülnaz KARATAY

Munzur Üniversitesi

Psikolog Mercan KIRMIZIÇİÇEK

Tunceli Valiliği

ÖZET

İntihar bireyin, içsel ya da dışsal çatışmalarıyla baş edememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bedene yönelmiş öz-kıyım davranışdır. İntihar olgusuna yaklaşım zamana, mekana, kültüre göre değişmesine rağmen korku duyulan bir metafor olma özelliğini her dönem sürdürmüştür. Ancak bireysel ve toplumsal açıdan yıkıcı sonuçları olan İntiharın önlenabilir niteliği, bu olguya bilimsel perpektiften bakışı zorunlu kılmaktadır. Toplumda intihar olaylarının önlenmesi için toplum ruh sağlığının korunması ve güçlendirilmesi yanında basın-yayın organları gibi toplumda başat rol oynayan kurumların da sorumluluk alanları içerisinde, etik ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri beklenir.

Bilimsel literatüre göre, İntihar düşüncelerine sahip ve destek alması gereken pek çok kişi intihar konulu yazı, yorum ve haberlerinden etkilenip intihar davranışını taklit edebilmektedirler. Özellikle “Werther Etkisi” olarak kavramsallaştırılan bu durum özellikle ünlü kişilerin intiharından sonra daha yaygın olarak karşımıza çıkabilmektedir. İntihar haberlerinden en fazla çocuklar, gençler, maktulün yaşlıları ve benzer koşulları paylaşan özdeşim grupları etkilendiği için İntihar haberlerini “koruyucu perspektiften” ve “sorumlu habercilik” ilkeleri çerçevesinde yayınlamak gerekir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün 2004 yılında gazeteciler için yayınladığı standartlara göre; intiharlar haberleştirilirken intihar yöntemi ve olay yeri fotoğrafı belirtilmemeli, intihar duygusal olarak ele alınmamalı, haber kısa tutulmalı, intihar gizemli olarak gösterilmemeli ve kurbanın ruhsal bir rahatsızlığı varsa belirtilmelidir. Aynı zamanda haberde uzman görüşlerine ve ruh sağlığı hizmetleri ve yardım hatlarının iletişim bilgilerinin verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Ancak ülkemizde intihar haberciliği ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, tirajı en yüksek basın yayın organlarında bile hukuki ve etik kurallara yeterince uyulmadığı; intihar vakalarını kamunun yoğun ilgisini çekecek bir şekilde verildiği ve özendirici bir dilin kullanılabildiği görülmüştür. Bu çalışmanın amacı, basın yayın organlarının intihar haberciliği ile ilgili sorumluluklarına dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: İntihar, Werther etkisi, Basın

GİRİŞ

İntihar bireyin, içsel ya da dışsal çatışmalarıyla baş edememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bedene yönelmiş öz-kıyım davranışdır. İntihar bütün dünyada erken yaşta ölümlerin önlenabilir nedenleri arasındadır ve bu yönüyle önemli bir toplum sağlığı sorunudur (WHO, 2017). İntihar olgusu, toplum tarafından, stresli yaşam olaylarına bir tepki biçimi olarak algılsa da, altta yatan nedenler biyopsikososyal, kültürel, coğrafik ve politik bağlamda geniş bir yelpazede incelenebilir. İntihar olgusuna yaklaşım zamana, mekana, kültüre göre değişmesine rağmen korku duyulan bir metafor olma özelliğini her dönem sürdürdüğü için toplum tarafından oldukça dikkat çekici bulunmaktadır ve bu nedenle de basın yayın araçlarında sıklıkla yer almaktadır. Ancak bireysel ve toplumsal açıdan yıkıcı sonuçları olan İntiharın önlenabilir niteliği, bu olguya bilimsel perpektiften bakışı zorunlu kılmaktadır. Toplumda intihar olaylarının önlenbilmesi için toplum ruh sağlığının korunması ve güçlendirilmesi yanında basın-yayın organları gibi toplumda başat rol oynayan kurumların da sorumluluk alanları içerisinde, etik ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri beklenir.

Araştırmalar, intiharların sansasyonel ve yüceltilmiş biçimde medyada yer almasının ve yöntemiyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmesinin taklitçi intiharlarda artışa yol açtığını ortaya koymaktadır (Pirkis, Blood, 2001; Gould, Ann, 2001). “Werther Etkisi” olarak kavramsallaştırılan bu durum, ismini, Goethe’nin 1774 tarihli “Genç Werther’in Acıları” isimli romanından almaktadır. Romanda nişanlı bir kıza aşık olan Werther, karşılıksız aşk ve reddedilme nedeniyle, yazdığı mektubun ardından, silahla kendini vurarak yaşamına son vermektedir. Romanın ardından Almanya’da çok sayıda genç Werther’in giydiği gibi mavi ceket giyerek ve cebinde kurdale ya da mektupla intihar etmiştir. Durumun fark edilmesi üzerine Avrupa’nın pek çok ülkesinde kitap yasaklanmıştır. Bu durum, toplumda, genç kesimlerde başta olmak üzere, gerçek ya da kurgusal intiharların “bulaşıcı” niteliğine dikkat

çekmiştir (**Gould, Jamieson, Romer, 2003**). Özellikle ünlü kişilerin intiharının ve basında yer alma biçimleri toplumsal etkilenimi artırdığı bilinmektedir.

Niederkrötenhaler ve diğerleri (2012) tarafından yapılan bir meta-analiz çalışmasında, ünlü kişilerin intiharını takip eden süreçte toplumda intihar oranının yüzbinde 0.26 düzeyinde arttığı gösterilmiştir (**Niederkrötenhaler et al., 2012**). ABD’li aktör ve komedyen olan Robin Williams’ın 2014 yılında intiharından sonra zaman serisi analizine dayalı olarak yapılan bir çalışmada, önceki yıl ile kıyaslandığında intihar oranının %9.88 düzeyinde arttığı görülmüştür. Robin Williams demansla mücadele etmesine rağmen, haftalarca süren haberlerde bu soruna hiç değinilmediği ifade edilmiştir (**Fink, Santaella-Tenorio, Keyes, 2018**).

Özellikle bu etkilerin intihara ilişkin yöntem, fotoğraf, mekan gibi detay verildiğinde arttığı bilinmektedir. İntihar haberlerinde intihar nedeni olarak genellikle finansal yetersizlik, ilişki krizi, sınav başarısızlığı gibi aşırı indirgemeci bir biçimde tek sebep üzerinde durulmakta, genellikle intihara neden olan ruhsal sorunlar gözardı edilmektedir (**Fishman, Weimann, 1997**). Bu tarzda sunulan haberlerde maktül ile yaş, cinsiyet, uyruk benzerliği olan ve özdeşim kurma olasılığı bulunan kesimler daha fazla etkilenmektedir.

Yasal Düzenlemeler İle İntiharların Toplumsal Etkileri Azaltılabilir mi?

Basında yer alan intihar haberlerini toplum üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak pek çok ülke ve kuruluş tarafından intihar haberciliği ile ilgili standartlar geliştirilmiştir. Bu standartlar incelendiğinde genel olarak benzer parametreler üzerinde durulduğu görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 2004 yılında gazeteciler için yayınladığı standartlara göre; İntihar duygusal olarak ele alınmamalı, haber kısa tutulmalı, kurbanın ruhsal bir rahatsızlığı varsa belirtilmeli, intihar yöntemi belirtilmemeli, olay yeri fotoğrafı yayımlanmamalıdır, intihar açıklanamaz ve gizemli olarak gösterilmemelidir, intihar iflas, sınavda başarısız olma veya cinsel istismar sonucu doğan bir yöntem olarak gösterilmemelidir, intihar kurbanlarını, intihar davranışını onurlandıracak şekilde yansıtmaktan kaçınılmalı ve haberde ruh sağlığı hizmetleri ve yardım hatlarının iletişim bilgileri verilmelidir. Aynı kılavuza göre intihar ile ilgili haberlerde “intihar” kelimesi kullanılmamalı, yer ve yöntem belirtilmemeli ve haberlerde maktülün resmi yer almamalıdır (**WHO, 2017**). İngiltere ise “Ulusal İntihar Önleme Stratejisi” gereği intihar haberlerinde dramatik raporlamadan kaçınılması ve intihar ve araçlarının tasvirine yer verilmemesi önerilmektedir (**Hawton, Williams, 2002**).

1984-1987 yılları arasında Viyana Metrosu'nda dramatik bir biçimde artan intihar olaylarının ardından, Avusturya İntiharı Önleme Derneği intiharların sorumlu habercilik ilkeleri kapsamında nasıl bildirilmesi gerektiği ile ilgili bir kılavuz geliştirilmiştir. Kılavuzun gazeteciler tarafından uygulanmasını takip eden 6 ay ve sonrasında metro intiharlarında %75 düzeyinde azaldığı gözlenmiştir. Devam eden süreçte de bu oranın daha düşük seyir izlediği görülmüştür (Etzersdorfer ve Sonneck, 1998;).

İntihar Haberciliği ile İlgili Ülkemizde Durum

Ülkemizde intihar haberciliği ile ilgili ilk düzenleme 1931 yılında Yürürlüğe giren 1881 no'lu Matbuat Kanunu'nda yer almaktadır. Bu Kanuna göre intihar haberleri yasaklanmış olup, ancak izin alınarak fotoğrafsız yayınlanabileceği hükme bağlanmıştır. 1950 yılında yasak yerine kısıtlayıcı hükümler getirilmiş ve halen bu kanun yürürlüktedir. Şu anda yürürlükte bulunan 5187 sayılı Basın Kanunu'nun 20. Maddesi, intihar olayları hakkında, haber vermenin sınırlarını aşan, özendirici yazı ve resim yayımlayanların cezalandırılmasını öngörmektedir. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde de, "*İntihar haberlerinde olayı gösteren fotoğraf, resim veya film yayımlanmamalıdır*" uyarısı yer almaktadır.

Türkiye'de medyanın intihar üzerindeki etkisini araştıran çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu sınırlı çalışmalardan biri olan "2005 ve 2008 Yıllarında Ulusal Basında Yer Alan İntihar Ya Da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Yer Alan Etik Sorunlar" başlıklı araştırma; ulusal medyada incelenen medya araçlarının intihar vakalarını kamunun yoğun ilgisini çekecek bir şekilde, ayrıntılı ve özendirici bir dille ve romantize ederek sunduğu; ifade edilmektedir (Savur ve ark., 2012). İlhan ve arkadaşları (2019)'nın çalışmasında ise 2016-2017 yılları arasında gerçekleşen ve basında yer alan 117 intihar vakası incelenmiştir. Çalışma bulgularına göre haberlerin %78,2(n=90)'sinde intihar yöntemi, %70,4(n=81)'inde intiharın gerçekleştiği mekan belirtilmiş olup, %93,9(n=108)'unun haber başlığında intihar kelimesi geçtiği ifade edilmiştir. Aynı çalışma bulgularına göre haberlerin %48,7(n=56)'sinde intiharın tek nedene indirgenildiği, normalleştirildiği veya sansasyonel hale getirildiği, %99,1(n=114)'inde toplumu intihar konusunda bilgilendirici herhangi bir ifade kullanılmadığı gözlemlenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Ancak ülkemizde intihar haberciliği ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, tirajı en yüksek basın yayın organlarında bile hukuki ve etik kurallara yeterince uyulmadığı; intihar

vakalarını kamunun yoğun ilgisini çekecek bir şekilde verildiği ve özendirici bir dilin kullanılabildiği görülmüştür.

Medyada yer alan intiharların toplumsal ruh sağlığı üzerine olan etkileri göz önünde bulundurularak intihar haberlerine “koruyucu perspektiften” ve “sorumlu habercilik” ilkeleri çerçevesinde yaklaşmak gerekir. İntihar düşüncelerine sahip ve destek alması gereken pek çok kişinin “werther etkisi” ile eyleme geçmelerine neden olabilecek haber dilinden kaçınmak için, intihar konulu yazı, yorum ve haber kaleme alanların ve yayınlayanların bu konuda farkındalık geliştirmeleri önemlidir. Bu çalışma medya çalışanlarının ve sağlık çalışanlarının basın-yayın organlarında yer alan intiharların etkilerine ilişkin farkındalık geliştirmelerine katkı sağlamaktır.

Kaynaklar

- Fink, D.S., Santaella-Tenorio, J., Keyes, K.M. (2018). Increase in suicides the months after the death of Robin Williams in the US. *PLoS One*, 7;13(2):e0191405.
- Fishman, G., Weimann, G.(1997). Motives to commit suicide: statistical versus mass-mediated reality. *Arch Suicide Res.*, 3, 199–212.
- G.Sonneck, E.Ettersdorfer, S.Nagel-Kuess (1944) Imitative suicide on the Viennese subway. *Social Science & Medicine* 38(3); 453-457.
- Gould, M.S., Ann, N.Y. (2001). Suicide and the media. *Acad Sci.* 932, 200-21.
- Gould, M.S., Jamieson, P., Romer, D.(2003). Media contagion and suicide among the young. *Am Behav Sci.*, 46(9),1269–1284. doi: 10.1177/0002764202250670
- Hawton, K., Williams,K. (2002). Influences of the media on suicide. [BMJ](#). 2002 Dec 14; 325(7377), 1374–1375.
- İlhan ,R.S., Ağtaş-Ertan, E., Kızılpınar,S.Ç. (2019). İntihar Haberlerinin Türkiye’ De Ki Sunum Şekli : İnternetteki İntihar Haberleri Üzerine Bir İçerik Analizi. 27(1), 4 – 11.
- Niederkrötenhaler, T., Fu, K.W., Yip, P.S., Fong ,D.Y., Stack, S., Cheng, Q., Pirkis, J.(2012).. Changes in suicide rates following media reports on celebrity suicide: a meta-analysis. *J Epidemiol Community Health*, 66(11), 1037-42.
- Pirkis J, Blood RW. Suicide and the media: a critical review. Canberra: Commonwealth Department of Health and Aged Care; 2001

Şavur, E., Aygün Cengiz, S., Karakuş. N (2012). “2008 Yılında Ulusal Basında Yer Alan İntihar Ya Da İntihar Girişimi Konulu Haberlerde Etik Sorunlar”, 46. Ulusal Psikiyatri Kongresi (5-9 Ekim 2009, İzmir) <http://intiharionleme.org/calisma.pdf>

World Health Organization (2017). Preventing suicide: a resource for media professionals, update 2017. Geneva: World Health Organization http://www.who.int/mental_health/suicideprevention/resource_booklet_2017/en/ erişim tarihi: 12.03.2018

World Health Organization (WHO). World Health Statistics 2017: Monitoring Health for the SDGs, Sustainable Development Goals. Geneva: World Health Organization; 2017

NÖROBİLİM AÇISINDAN MADDE KULLANIMINA YAKLAŞIM: YAŞAM TARZI TERCİHİ Mİ? HASTALIK MI?

Prof. Dr. Gülnaz KARATAY

Munzur Üniversitesi

ÖZET

Nörobilim alanındaki ilerlemeler, bağımlılığı, genetik kökeni olan, beyinde nörogelişimsel bozukluğa yol açan, aynı zamanda sosyokültürel bileşenleri olan, kompulsif nitelikte (tekrarlayıcı) kronik beyin hastalığı olarak tanımlamaktadır. İnsan beyninin gelişim süreci 20’li yaşlara kadar devam eder. Ergenlik döneminin birinci ve ikinci evresinde prefrontal korteks gibi beyin bazı alanları gelişimini henüz tamamlamamıştır. Ergenlik döneminin erken evrelerinde beyin bazı bölgelerinin dopamine maruz kalması bazı bölgelerinin küçülmesine bazı bölgelerin ise aşırı aktivasyonuna neden olmaktadır. Bu yönüyle, madde bağımlılığı, beyin yapısı ve işlevlerini bırakmayı zorlaştıracak şekillerde değiştirdiği, epigenetik değişikliklere neden olduğu ve madde arama davranışını sürekli hale getirdiği için “beyin hastalığı” olarak görülmektedir. Özellikle madde kullanımına erken yaşlarda başlanması bu etkileri daha da kalıcı hale getirmektedir. Bu çalışmanın amacı nörobilim alanındaki ilerlemelerin madde bağımlılığı ile ilgili ortaya koyduğu yeni bilgileri derlemek ve bağımlılığı ele alma ile ilgili yeni bir perspektif ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Madde kullanımı, Bağımlılık, Nörobilim

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre madde kullanımı ve ilişkili sorunlar, bireyler, aileler ve toplum üzerine büyük bir yük bindirmektedir ve bu yükü azaltmak için önleme ve tedavi stratejileri yetersiz kalmaktadır (**World Drug Report, 2018**). Nörobilim alanındaki ilerlemeler, bağımlılığı, genetik kökeni olan, beyinde nörogelişimsel bozukluğa yol açan, aynı zamanda, sosyokültürel bileşenleri olan, kompulsif nitelikte (tekrarlayıcı) kronik beyin hastalığı olarak tanımlamaktadır (**Uhl, Koob, & Cable, 2019**). Bu nedenledir ki küresel

düzeyde çok sayıda madde kullanıcısı bulunmaktadır ve bırakma eylemi genellikle iyi niyetten ya da güçlü bir iradede daha fazlasını gerektirir. Birleşmiş Milletler raporlarına göre küresel düzeyde 1 milyardan fazla nikotin içicisi bulunmaktadır ve her yıl 3 milyondan fazla kişi sigara kaynaklı bir sorun nedeniyle yaşamını yitirmektedir. Yine Birleşmiş Milletler raporlarına göre 15-64 yaş aralığındaki her 20 yetişkinden biri en az bir yasadışı madde kullanmakta, madde kullanan bireylerin %12'si madde kullanım bozukluğu göstermekte ve madde kullanım bozukluğu gösteren 6 kişiden 1'i ancak tedavi edilebilmektedir (UNODC, 2016).

Ortalama 1300 gram ağırlığa sahip olan insan beyni kompleks bir organdır ve yaşam aktivitelerinin ana motorudur. İnsan beyninin gelişim süreci 20-25'li yaşlara kadar devam eder ve ergenlik döneminin birinci ve ikinci evresinde prefrontal korteks ve diğer kortikal ağlar gibi beynin bazı alanları gelişimini henüz tamamlamamıştır (Giedd, 2015). Prefrontal korteks bilgileri işleyerek riskleri durumları, duyguları ve arzuları kontrol etmeye, öğrenmeye ve davranışların düzenlenmesine yardımcı olur. Ergenlerde prefrontal korteksin henüz tam olarak gelişmemiş olması bu yaş grubunu dürtüsel davranmaya eğilimli kılmaktadır. Ergenlerde immatür beyin yapısı madde kullanımına yatkınlığı artırdığı gibi, dopamine duyarlı reseptör içeren bölümlerin, bağımlılık yapıcı maddelerin etkisiyle yüksek düzeyde dopamine maruz kalması, nörobiyolojik gelişimini bozmaktadır. Bu etkiyle bağımlılık yapıcı maddeler beynin bazı bölgelerinin küçülmesine bazı bölgelerin ise aşırı aktivasyonuna neden olmaktadır (Gruber et al. 2015; Sagar, et al., 2015). Bu yönüyle, madde kullanımı, beyin yapısı ve işlevlerini bırakmayı zorlaştıracak şekillerde değiştirdiği, epigenetik değişikliklere neden olduğu ve madde arama davranışı sürekli hale getirdiği için bir “beyin hastalığı” olarak görülmektedir (Uhl, Koob, & Cable, 2019). Özellikle madde kullanımına erken yaşlarda başlanması bu etkileri daha da kalıcı hale getirmekte ve diğer riskli davranışlara yatkınlığı artırmaktadır (Stueve, & O'Donnell, 2005).

Günümüzde, bağımlılık yapıcı maddelerin beynin yapısını nasıl etkilediğini ortaya koyan çalışma sayısı oldukça fazladır ve bu yönüyle bağımlılık gibi kompleks bir davranış daha iyi anlaşılmıştır. Bağımlılık yapıcı maddelerin beyin katmanlarında ortaya çıkardığı etkinin anlaşılmasını sağlayan en önemli yöntem, bağımlı bireylerden elde edilen MR görüntüleridir. Bu görüntülerde madde kullanan bireylerin beyinlerinde bazı alanlar daha aktif iken, bazı alanların küçüldüğü ya da yeni nöronal ağların oluştuğu gözlemlenebilmektedir. Farklı nöronal ağlar, taksii sürücülerini ya da piyano çalanlarda da gözlemlenebilmektedir. Bu durum beynin

nöronal sisteminin adaptif bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çevresel etkenlere bağlı beyinde oluşan yeni ağlar “sinaptik plastisite” kavramı ile açıklanmaktadır (**Grueter ,Rothwell , & Malenka, 2012**) .

Madde bağımlılığında beyinde nöronal değişiklik ortaya çıkaran en önemli faktör beynin ödül sistemi ve dopamindir (**Uhl, Koob, & Cable, 2019**). Dopamin, ortabeyinde salgılanan endojen kaynaklı bir nörotransmitter maddedir. Bağımlılık yapıcı maddeler beynin ödül yollarını aktive ederek dopamin miktarını artırır ve dopamin miktarındaki artış davranışın tekrarlanması için kişiyi motive eder. Aynı etki lezzetli bir yemek yiyince, müzik dinleyince ya da keyifli bir aktivite yapınca da elde edilir ve beyin, aynı etkiyi elde etmek için yaşanan bu deneyimi kaydeder. Ancak bağımlılık yapıcı maddelerin ortaya çıkardığı dopamin miktarı günlük yaşamda keyif veren aktivitelerden kat be kat daha fazladır. Beyin madde kullanımı sonrası aşırı miktarda salgılanan dopaminle baş edebilmek için, dopamine yanıt veren hücrelerin sayısını azaltarak durumu kompanse etmeye çalışır. Beynin ödül sistemi içinde dopamine yanıt üreten hücrelerdeki azalma tekrarlı alımlarda maddenin etkisinin azalmasına neden olur ve kişi benzer etkileri elde etmek için doz artırmak ya da diğer maddeleri denemek durumunda kalır. Bağımlı birey, zamanla, daha düşük düzeyde dopamin açığa çıkaran diğer aktivitelerden keyif alamaz durma gelir ve kendisini normal hissetmek için madde alma davranışını sürekli hale getirir (**Gruber et al., 2014; Volkow, & Boyle, 2018**)

Madde etkisine bağlı olarak beyin prefrontal korteks gibi bazı alanlarının zarar görmesi, muhakeme yeteneğinin kaybolmasına, problem çözme becerilerinin gelişmemesine, sözel anlatımda yetersizliklere, hafızanın zayıflamasına ve duygu kontrol sorunlarına neden olmaktadır. Bu yönüyle bağımlılık, mantıklı bir aklı bile ele geçirebilen nöro/biyolojik bir hastalığa dönüşmüştür artık. Tercih olarak başlanan madde kullanımı, diğer hastalıklar gibi tedavi edilmeye ihtiyaç duyar (**Uhl, Koob, & Cable, 2019**).

Bu noktada sorulması gereken en önemli sorulardan birisi, madde bağımlılığının bir irade sorunu, biyolojik bir güvenlik açığı ya da beyin hastalığı olarak değerlendirilmesi ne işe yaradığıdır. Öncelikle madde bağımlılığının bir beyin hastalığı olarak anlaşılması, bağımlı bireylerin iyileşme umudu artıran bir yaklaşımdır. Ancak beynin iyileşmesinin zaman alacağı unutulmamalıdır (**Kim , Lee , Yun , & Kim ,2017**). Madde bağımlılığına bir beyin hastalığı olarak bakılması politika yapımcılar ve yasalar açısından da önemle kavranması gereken bir durumdur. Günümüzde esrar salgınını tersine çevirmek için yasaları esnetmekten vazgeçmek, elektronik sigara gibi yeni tasarlanan maddelerin piyasasını sınırlandırmak, arz-talep dengesini

bozmak açısından toplumu güçlendirmek gibi çalışmaların teşvik edilmesi, madde kullanım davranışına nasıl yaklaşmamız gerektiği ile yakından ilişkilidir (Uhl, Koob, & Cable, 2019). Madde kullanımı bir özgürlük alanı mıdır? Bir hastalık mıdır? Bu soru için bilimsel perspektiften üretilen cevaplar, politika yapıcıların ve sağlık profesyonellerinin kanıta dayalı politika ve programlarla çalışmasını ve bağımlılıkla ilgili yeni tedavi modülleri geliştirmelerini gerekli kılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı nörobilim alanındaki ilerlemelerin madde bağımlılığı ile ilgili ortaya koyduğu yeni bilgileri derlemek ve bağımlılığa yaklaşım ile ilgili yeni bir perspektif ortaya koymaktır. Bu yönüyle, bu çalışmanın, alanda çalışanlara katkı sağlaması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Castellanos-Ryan, N., Rubia, K., Conrod, P.J. Response inhibition and reward response bias mediate the predictive relationships between impulsivity and sensation seeking and common and unique variance in conduct disorder and substance misuse. *Alcohol ClinExp Res* 2011; 35: 140-55
- Giedd, J.N. Adolescent neuroscience of addiction: a new era. *Dev. Cogn. Neurosci.* . 2015; 16:192–193
- Gruber, S.A., K.A. Sagar, M.K. Dahlgren, et al.. Age of onset of marijuana use and executive function. *Psychol. Addict. Behav.* 2012; 26: 496–506..
- Gruber, S.A., M.K. Dahlgren, K.A. Sagar, et al.. Worth the wait: effects of age of onset of marijuana use on white matter and impulsivity. *Psychopharmacology (Berl)* 2014; 231: 1455–1465
- Grueter, B.A., Rothwell, P.E., Malenka, R.C. Integrating synaptic plasticity and striatal circuit function in addiction. *Curr Opin Neurobiol.* 2012 Jun;22(3):545-51
- Kim, H.J., Lee, J.H., Yun, K., Kim, J.H. Alterations in Striatal Circuits Underlying Addiction-Like Behaviors. *Mol Cells.* 2017 Jun 30;40(6):379-385.
- Sagar, K.A., Dahlgren M.K., Gönenç A, et al.. The impact of initiation: early onset marijuana smokers demonstrate altered Stroop performance and brain activation. *Dev. Cogn. Neurosci.* 2015; 16:84–92.

Stueve, A., O'Donnell, L.N. Early alcohol initiation and subsequent sexual and alcohol risk behaviors among urban youths. *Am J Public Health*. 2005; 95(5):887-93.

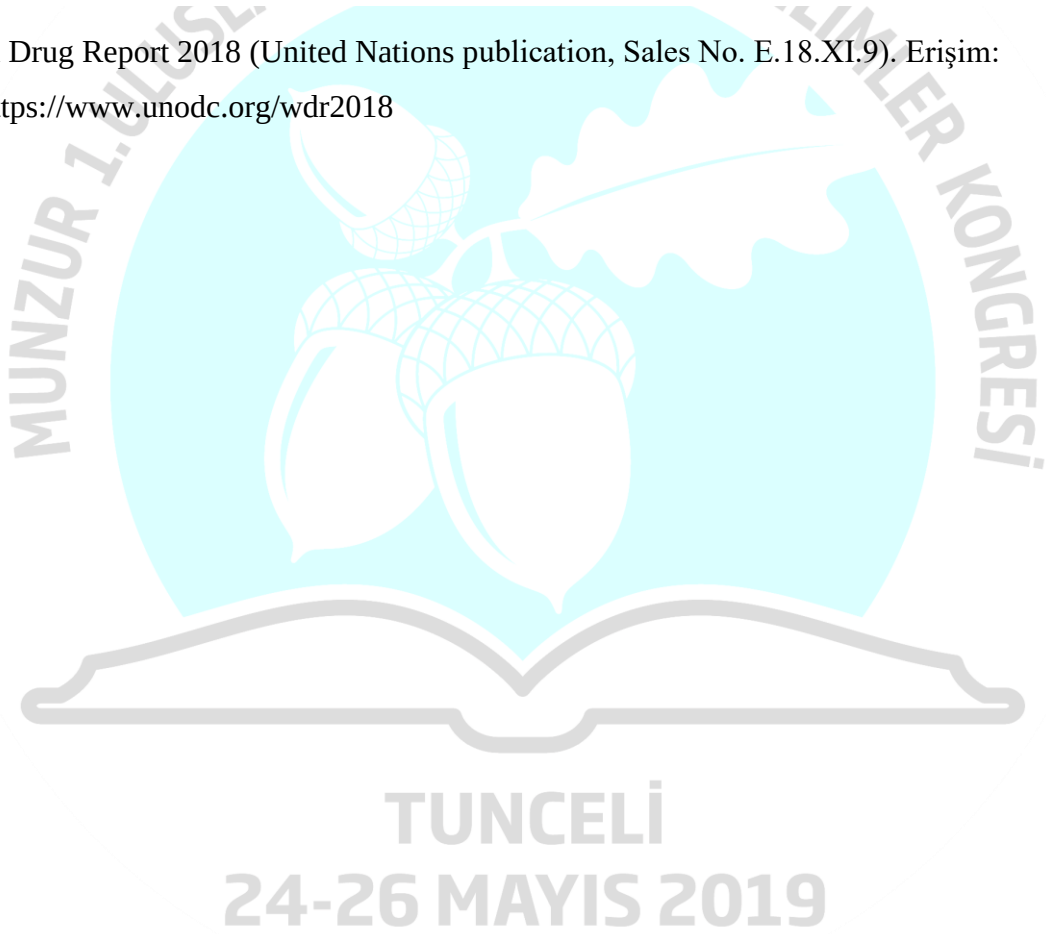
Uhl, G.R., Koob, G.F., Cable, J. The neurobiology of addiction. *Ann N Y Acad Sci*. 2019 Jan 15. doi: 10.1111/nyas.13989.

UNODC (2016) World Drug Report 2016 Retrieved from:

http://www.unodc.org/doc/wdr2016/WDR_2016_Chapter_1.pdf decline on 2017, July 27

Volkow, N.D., Boyle, M. Neuroscience of Addiction: Relevance to Prevention and Treatment. *Am J Psychiatry*. 2018 Aug 1;175(8):729-740.

World Drug Report 2018 (United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9). Erişim: <https://www.unodc.org/wdr2018>

AŞK'IN ŞİDDETİ VIOLENCE OF THE LOVE

Ahmet İNAL
Erciyes Üniversitesi

ÖZ

Aşk, kuşkusuz kendi arzularımızı tatmin etmek için karşımızdaki *Öteki*yi nesnelleştirip, ondaki herhangi bir şeyi almak değildir. Günümüzde ne yazık ki *Aşk*, bir takım şeyleri *Sevilenden* almak olmuştur. *Seven*, *Sevileni* nesnelleştirip veya araçsallaştırıp ve kendi arzularını tatmin etmek için müthiş bir tahakküm uygulamaktadır. Böyle bir *Aşk* şiddeti doğurur. Bilakis *Aşk*, kendimizdeki herhangi değerli bir parçayı *Öteki*ye yani *Sevilene* vermektir. Dolayısıyla *Aşk*, bir şey almak değil, bir şey vermektir. İlkçağ'da *Aşk*, bir amaç uğruna varlığını göstermektedir; iyi olana ulaşmak. *Aşk*, her zaman bir şeyin aşkı olarak gösterilmektedir. *Aşk*, ne iyi ne de kötü, ne adaletli ne de adaletsizdir. *Aşk*, Düşünülür dünya ile duyulur dünya arasında bir köprüdür. Schopenhauer'a göre ise *Aşk*ın temelinde içgüdü vardır. *Aşk*, akıldan bağımsız olarak iradeye bağlı bir duygudur. *Aşk*ın temelinde cinsel dürtü yatmaktadır. Spinoza'ya göre de *Aşk*, Tanrıyı sevmektir. Kierkegaard'a göre ise *Aşk*, ne romantik ne de düşünseldir; en yüksek *Aşk*, dini *Aşk*tır. En yüksek *Aşk*a ulaşmak için de *evlilik* esas görülmektedir. Evlilik, insanı en yüksek olan dini *Aşk*a götürmektedir. Evlilikte esas olan Tanrı'nın rızası söz konusudur. Bu makalede söz konusu aşamalardan geçerek, *Aşk*ın bazı yönlerinin nasıl bir şiddet doğurduğu amaçlanmıştır. *Seven*in *Sevilene* uyguladığı şiddetin ve bu şiddete bağlı olarak bir takım problemler tezahür edilmektedir. *Sevginin* kendisi tanımlanamaz ve *Sevgi*, ancak *Seven* ile *Sevilen* gibi nosyonlarla açıklık gösterilebilmektedir. *Seven*in kendisi arzulayandır; keza isteyendir. *Sevilen* ise arzulanandır; keza istenilendir. Bu nedenledir ki *Seven*, her zaman *Sevilenden* arzularını tatmin etmek için bir takım şeyler istemektedir. Böyle bir *Aşk* da *Sevileni* ötekileştirmek, araçsallaştırmak ve tahakküm uygulamak anlamına gelmektedir. Bundan dolayı *Aşk*ın kendisi, *Sevgi*, *Seven* ve *Sevilen* olarak üç aşamada ele alınıp, değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aşk, Cinsel Dürtü, İçgüdü, Şiddet, Seven, Sevilen, Evlilik.

ABSTRACT

Love is no doubt not to objectify the other in front of us to satisfy our own desires and to take on anything in it. Nowadays, unfortunately, Love has been a set of things to get from loving. Loving imposes great dominance to objectify or instrumentalize the loved, and to satisfy his own desires. Such love breeds violence. On the contrary, love is to give any precious part of us to the other, that is, to the loved one. That's why; love is not to take anything, but to give something. In the first age, love shows its existence for a purpose; to reach the good. Love is always seen as the love of something. Love is neither good nor evil, neither fair nor unfair. Love is a bridge between the thought world and the hearted world. According to Schopenhauer, there is an instinct on the basis of love. Love is a feeling of will, independent of reason. The basis of love lies in the sexual impulse. According to Spinoza, love is to love God. According to Kierkegaard, love is neither romantic nor intellectual; the highest Love is religious love. In order to achieve the highest love, marriage is considered essential. Marriage leads man to the highest religious love. What is essential in marriage is the consent of God. The loving loved to violence against this violence and a number of problems are manifested. Love itself cannot be defined and it can be revealed by notions such as Love, Loved with Loving. Loving of is desirable; as well. The loved one is desirable; it is desirable. That is why loving always wants some things to satisfy his desires from Loved. Such Love also means to marginalize other, and to instrumentalize and dominate. In this article, through these stages, some aspects of love are aimed at creating violence. Therefore Love itself will be discussed as love, loving, and loved and evaluated in three stages.

Keywords: Love, Liking, Loving, Loved, Instinct, Violence, Marriage.

GİRİŞ

"Abraham Twerski¹, bir röportajda sevgi ile ilgili şunları anlatır: "Sevgi öyle bir anlam taşıyor ki, kültürümüzde neredeyse anlamını kaybetti. Kotsk'da çalışan bir görevlinin ilginç bir hikâyesi var: Tabağındaki balığın lezzetini çıkaran genç bir adamla karşılaşıyor. Ona, "Balığı neden yiyorsun?" diye soruyor. Adam, "Çünkü balığı seviyorum" diye cevap veriyor. - "Ooo balığı seviyorsun. İşte bu yüzden balığı öldürdün ve pişirdin. Bana balığı sevdiğini söyleme, sen kendini seviyorsun, Çünkü balık o kadar lezzetli ki, balığı sudan çıkardın ve öldürdün."

¹ 6 Ekim 1930 ABD doğumlu, psikiyatrist ve haham olarak bilinmektedir.

Sevgi dediğimiz çoğu şeyin adı balık sevgisi. Genç çiftler birbirlerine âşık olurlar, bunun anlamı nedir? Bu demektir ki aralarından biri diğerinin fiziksel, duygusal ihtiyaçlarını karşılayabileceğini düşündü. Erkek de, kız da, diğeri vasıtasıyla kendi ihtiyacını karşılayabileceğini düşündü. Bu diğeri için sevmek değildir. Diğer kişi kendi tatminim için bir araç olur.

Çoğu sevgi balık sevgisidir. Dışa dönük bir sevgi, ‘ben, ne elde edeceğim, ne vereceğim’ değildir. Dessler’in bir sözü var: ‘İnsanlar önemli bir hata yapar. Sevdiklerine verdiklerini sanırlar. Ancak gerçek cevap verdikçe sevdiğinizdir. Asıl önemli nokta, sana bir şey verdiğimde sendeki bana yatırım yapıyorum. Kendini sevmek doğuştan beri var olduğuna göre, herkes kendini sever. Şimdi benim bir parçam sende olduğundan, benim sevdiğim bir şey artık sendedir. Gerçek sevgi almak değil, vermektir.’²

Makalemizin daha iyi bir şekilde anlaşılması için böyle bir hikâye ile başlamak, kanaatimizce daha uygun olur. İnsan, kendisi için sırf bir takım duygularını tatmin etmesi için karşıdaki insanı bir nesne olarak görmektedir. *Öteki*, *Ben* için bir araç haline gelir. *Ben*, duygularını tatmin etmek için *Öteki*yi nesnelleştirip ya da araçsallaştırıp bir bakıma şiddet uygulamış olur. Bundan dolayı karşıdaki kişiye sevgisini vermemektedir; bilakis, almaktadır. Oysa *Aşk*, daima elde etmekten, vermek kadar, elde edileni vermektir.³ *Aşk*, *Ben*in kendinden bir değeri teşkil edip *Öteki*ye vermesidir. *Ben*, *Ötekiden* arzularını tatmin etmek için bir şey almamalıdır, aksine salt sevmek için sevmelidir. Bir şey beklemeksizin sevmelidir. Kendini tatmin etmek için onu araçsallaştırıp ve zarar vermemelidir; aksi halde bu *Aşk* değildir. Bu, arzularını tatmin etmek için karşıdakini nesnelleştirip değersiz kılmaktır. Bundan dolayı bu *Sevgi* dışa dönük olmamalıdır, aksine, içe yönelik olmalıdır. Kişi, *Ben*, *ne verebilirim* demesini bilmelidir. *Sevgi*, kişinin kendi arzularını tatmin etmesi bağlamında balık sevgisi gibi olmamalıdır.

Aşk kavramını, *Sevgi*⁴, *Seven* ve *Sevilen* olarak üç unsur şeklinde ayırabiliriz. *Sevgi*, herhangi bir nesne ya da objeyi karşılıklı ya da karşılıksız olarak sevmektir. *Sevgi* genel olarak birçok duyguyu içerisinde barındıran bir duygudur fakat burada bizim duygudan kastımız *Aşk* üzerindeki duygudur. *Sevgi*, genel olarak *Aşk*ı da içerisinde barındırmaktadır. *Sevgiyi* salt olarak düşündüğümüzde karşımıza *Kendinde Sevgi* çıkmaktadır. *Kendinde Sevgi*

² <https://youtu.be/8W8s55rzFAG> adlı bağlantı yoluyla bkz. Youtube.

³ Soren Kierkegaard, *Evliliğin Estetik Geçerliliği*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Araf Yayınları, 2013), 32.

⁴ Buradaki *Sevgi*, sadece *Aşk* bağlamındaki *Sevgi* olarak ele alınmaktadır. Normalde *Sevgi*, çok genel bir tanım barındırır kendi içerisinde; anne sevgisi, baba sevgisi, kardeş sevgisi, arkadaş sevgisi, dost sevgisi, toplum sevgisi, herhangi bir canlı ve ya nesne sevgisi vs. Bu şekilde ele alındığında, çok genel bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla buradaki *Sevgi*, sadece *Aşk* bağlamında yani *Sevenin*, *Seviline* olan *Sevgisi* bağlamında ele alınmaktadır.

tanımlanamaz. *Kendinde Sevgi*, hiçbir eğilim, arzu, düşünüm ve eylemsel faaliyeti içerisinde barındırmayan bir şeydir. *Kendinde Sevgi* ne iyidir ne de kötüdür, ne hazdır ne de acıdır; dolayısıyla da *Kendinde Sevgi* açıklanamaz, tanımlanamaz ve kendi başına anlamsızdır. Çünkü *Sevgi* her zaman bir şeyi sevmektir. Herhangi bir canlı veya cansız bir şeyi sevmektir. “*Sevgi nedir?*” dediğimizde salt bir tanım yükleyemiyoruz; çünkü biz *Sevenin*, *Sevilene* gösterdiği bir takım faaliyetler aracılığıyla biz *Sevgiye* bir takım anlamlar yüklemekteyiz. *Kendinde Sevgiye* arzu, eğilim, düşünme ve eylemsel faaliyetleri yükleyen *Sevendir*. *Seven*, *Sevilene* olan sevgisinden dolayı bu söz konusu faaliyetleri *Kendinde Sevgiye* yüklemektedir.

Seven ve *Sevilen* ise *Kendinde Sevginin* yargılarıdır. *Kendinde Sevgi*, her zaman *Seven* ve *Sevileni* kendi içerisinde barındırır. Karşılıksız bir ilişkide, *Seven* her zaman eksiktir. Daha doğrusu *Seven* arzu bakımından her zaman eksik olandır. *Seven*, hep isteyen bir varlıktır. *Sevilen* ise bilakis arzu bakımından eksik olmayandır.⁵ *Sevilen*, istendir. Dolayısıyla *Seven*, eksikliğini gidermek için *Sevilenden* duygularını tatmin etmek için hep bir şeyler almak ister. *Seven*, tatmin duygusunu gidermek için ne kadar çok çabalarsa çabalasın, tatmin duygusunun kendisi, daha fazlasını isteyecektir. Bu bitmek tükenmek bilmeyen bir durum söz konusudur. Demek oluyor ki haz, kısıtlıdır ve geçicidir. Dolayısıyla *Seven*, sırf duygularını tatmin etmek için seviyorsa, sırf *Sevilenden* bir şey almak için yaklaşıyorsa, *Sevileni* araç haline getirerek şiddet uygulamış olur.

Karşılıksız bir ilişkide *Sevilen*, *Sevenin* gözünde mükemmel olarak eksiksiz ve hatasız olarak görünür. *Sevilen* mükemmel olarak düşünülebilirken, *Seven* ise eksik olarak düşünülmektedir.⁶ Dolayısıyla *Seven*, eksiktir, arzulayandır ve isteyendir; *Sevilen* ise eksik değildir ve hatta isteyen de değildir. Fakat *Sevilen*, *Seven* tarafından arzulanan olduğu için *Sevilen*, istenen olmuş oluyor. *Ben* yani *Seven*, arzular ve o an irrasyonel olana kapılır; düşünmez. Demek oluyor ki, *Aşk*, rasyonel bir şey değildir; irrasyonel bir şeydir.

Peki, bu *Aşk* neyin aşkıdır? İlkçağ’da *Aşk*, bir amaç uğruna varlığını göstermektedir; iyi olana ulaşmak. *Aşk*, her zaman bir şeyin aşkı olarak görülmektedir. *Aşk*, ne iyi ne de kötü, ne adaletli ne de adaletsizdir. *Aşk*, düşünülür dünya ile duyulur dünya arasında bir köprüdür. Schopenhauer’a göre ise *Aşkın* temelinde *içgüdü* vardır. *Aşk*, akıldan bağımsız olarak *iradeye* bağlı bir duygudur. *Aşkın* temelinde cinsel dürtü yatmaktadır. Spinoza’ya göre de *Aşk*, Tanrıyı sevmektir. Kierkegaard’a göre ise *Aşk*, ne romantik ne de düşünseldir; en yüksek *Aşk*, dini

⁵ Karşılıksız bir ilişki için geçerlidir.

⁶ Erdem Çiftçi, “Aşk’a Övgü”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 4 (2011), 5.

*Aşk*tır. En yüksek *Aşka* ulaşmak için de *evlilik* esas görülmektedir. Evlilik, insanı en yüksek olan dini *Aşka* götürmektedir. Evlilikte esas olan Tanrı'nın rızası söz konusudur.

Sokrates, aşkı, sadece güzellikle birlikte düşünerek anlamlandırır; *Aşk*, güzelin değil, fakat güzelliğin aşkıdır.⁷ Kişi, güzel olana yönelir; çünkü güzel olan iyi olandır. Kişi, iyi olana yönelir; çünkü iyi olan bizi mutluluğa ve erdemliğe götürür. *Aşk*, kötülerini umursamaz; iyileri önemser. Dolayısıyla *Aşk*, yönelimseldir.

Aşk nosyonu, bizi her zaman başka bir şeye yöneltmektedir. Sokrates, “aşk her zaman bir şeyin aşkıdır” diyerek, *Aşk*ı yönelimsel olarak görmektedir.⁸ Sevmek, her zaman bir şeyi sevmektir. Nasıl bir baba, birinin babası ise ya da aynı şekilde nasıl bir anne birisinin annesi ise *Aşk* da bir şeyin aşkıdır.⁹ Sevilen şey ya da arzu edilen şey, arzu edenin ya da sevenin hâlâ sahip olmadığını gösteriyorsa, seven eksik olmuş olur. Seven, sahip olduğu anda, kendini tamamlamış olacaktır. O zaman *Aşk*, kendini gerçekleştirmeştir.¹⁰

Aşk, ne bu dünyaya ait bir şeydir ne de öbür dünyaya ait bir şeydir. *Aşk*, düşünülür dünya ile duyular dünya arasındaki köprüdür. *Aşk*, ölümsüz değil; ölümlüdür. *Aşk*, ne kötüdür ne de iyidir; ne çirkindir ne de güzeldir; ne adalet ne de adaletsizdir; *Aşk*, Tanrısaldır.¹¹ *Aşk*, bizim etrafımızda olan var olanlarla kopartıp başka âlemlere sürükler. *Aşk*, büyük bir güçtür; herkes *Aşka* boyun eğer. *Aşk*, insanların en yakın dostudur. *Aşk*, yaşlılıktan nefret eder, her zaman gençliğin arkadaşısıdır ve onun yanındadır, dolayısıyla da *Aşk*, gençtir ve narindir.¹²

Nitekim *Aşk*'a bu şekilde baktığımızda, güzel ve gerçekten de mutluluk veren bir şey olarak görülmektedir. Peki, gerçekten *Aşk* böyle midir? Bütün sevenler, *Aşk*ı ölümlü, ne kötü ne de iyi, ne çirkin ne de güzel olarak mı görürler? *Aşk*'ın kendisi gerçekten Tanrısal mıdır? *Aşk* gerçekten güçlü müdür? *Aşk*, gerçekten her zaman gençlerin yanında olup, yaşlılıktan nefret mi eder? *Aşk*, genç midir?

İlkçağ'da *Aşk* genç olarak görülmektedir. Fakat biz *Aşk*ı, genç olarak gördüğümüzde, yaşlılara bir şiddet uygulamış oluruz. *Aşk*'ın yaşı yoktur. *Aşk*, insan hayatının her yerinde ve her dönemindedir. *Aşk*, Tanrısal bir şey ise, kişi *Aşk* ile yaşlanır; çünkü Tanrısal olan sonsuz olandır. Bundan dolayı yaşlı insanlar da *Aşk*ı kendisinde barındırır ve hatta onların ki Tanrısal

⁷ Çiftçi, “Aşk’a Övgü”, 6.

⁸ Platon, *Şölen*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), Önsöz – 37.

⁹ Platon, *a.g.e.*, 199-d.

¹⁰ Platon, *a.g.e.*, Önsöz – 37.

¹¹ Platon, *a.g.y.*, Önsöz – 37. (*İtalikler bana aittir.*)

¹² Platon, *a.g.e.*, 195-d.

olandır. Arzu bakımından ise, yaşlı insanın da duyguları vardır keza yaşlı insanların da arzuladıkları ve istedikleri bir takım şeyler vardır. Arzu'nun yaşı yoktur. İnsan her daim arzulayan bir varlıktır. Dolayısıyla bu şekilde baktığımızda ve *Aşk*ın, insanın her döneminde kendini belirtiyorsa, o zaman *Aşk* gerçekten çok güçlü bir duygu olarak ve hatta Tanrısal olarak kendisini bize göstermektedir.

Aşk bakımından kişi, her daim arzulayacaktır; çünkü biz insanlar ne yaparsak yapalım, hep isteyen hep arzulayan bir varlık olarak kalacağız. Bu da *Aşk*ın ne kadar güçlü olduğunu bize göstermektedir. *Aşk*, çok güçlü bir duygu olarak, bazı insanlara olumsuz da yaklaşabilir. Birçok insanın düşüncelerini meşgul eder, kafaları karıştırır, en değerli ilişkileri bozar, en sağlam bağları kopartır, sadık olanları merhametli olanları haine dönüştürür, kısacası bir bütün olarak her şeyi tersine çevirmekte ve yıkmaktadır. Bir nevi şiddet uygulamaktadır.

Bir din, nasıl insanları inananlar ve inanmayanlar olarak ikiye ayırıp ve inananlar, inanmayanlara şiddet uyguluyorsa, *Aşk* da insanları, *sevenler* ve *sevilenler* olarak ikiye ayırır. *Sevenler* bazı durumlarda *Sevilene* bir şiddet uygular. *Sevilen* sevmiyorsa, *Seven*, arzularından dolayı *Sevilene* bir şiddet uygulayabilir ve hatta uygulamaktadır. Bazı *Sevenler*, sırf *Sevilene* sahip olmadığı için psikolojik olarak sorun yaşayıp ve *Sevilene* ya zarar verir ya mutsuz eder ya da öldürür. Bundan dolayı *Seven*, *Sevilenden* hep almak ister; kendini hep tatmin etmek ister; böyle bir *Aşk* da karşısındakini *Ötekileştirip* ve nesnelleştirip şiddeti doğurmaktadır.

Alman filozof Arthur Schopenhauer'a göre bu tatmin duygusu, akla ait bir şey söz konusu değildir. Tatmin olma duygusu bir *içgüdü* olarak *iradeye* bağlı bir duygudur. İrade, bir tür karanlık, bilinçsiz ilk kudret gibi bir şeydir; söz konusu iradenin biricik özelliği, *İstemektir*.¹³ İrade'nin yeri, bedendir.¹⁴ Bütün *Aşklar*, istedikleri kadar uçarı, tensellikten, dünyevilikten uzak, ayakları yerden kesik görünsünler, sadece cinsel dürtüde temellenirler; hatta âşıklık hali sadece daha yakından belirlenmiş, daha özelleşmiş hatta bireyselleşmiş cinsel dürtüdür.¹⁵ Cinsel dürtü, öznel bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu bağlamda cinsel sevgi, koşullarımız dışında içgüdüyle belirlenmiş bir yönelimdir.¹⁶ İnsan doğal olarak karşısındaki *Ötekiye* yönelerek, kendi arzularını içgüdüye bağlı olarak tatmin etmek ister. Çünkü içgüdü, akla değil, iradeye bağlıdır.

¹³ Arthur Schopenhauer, *Aşk'ın Metafiziği*, çev. Veysel Atayman (İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları, 2003), Önsöz – 6.

¹⁴ Schopenhauer, *a.g.e.*, Önsöz – 6.

¹⁵ Schopenhauer, *a.g.e.*, 15.

¹⁶ Schopenhauer, *a.g.e.*, 7.

Akıl, sahte bir tatmin duygusu verir. Sahte tatmin duygusu bizi rahatlatır ve bu rahatlama, gerçekliği ortadan kaldırmaktadır. Buna yönelik olarak cinsel dürtü, çok akıllı bir tarzda nesnel bir hayranlık maskesini takmayı ve bu yoldan bilinci aldatmasını çok iyi bilir.¹⁷ Bu yüzden *Öteki* cinsten hoşlanmamızın nedeni, gizlenmiş içgüdüden başka bir şey değildir.¹⁸

Aşk, söz konusu içgüdüyle belirlenmiş bir cinsel dürtü ise *Sevilen* yani *Öteki* nesnelleştirilmektedir. Alman filozof Immanuel Kant'ın değimiyle, cinsel arzu, yanlış bir şeydir; çünkü insanı bir nesneye dönüştürmektedir.¹⁹ *Öteki* elde edilir edilmez, arzu doyuma erilir ve elde edilen *Öteki* bir kenara atılır. Bu *Ötekiye* kuşkusuz bir şiddettir. *Ötekinin* dünyası başına yıkılır ve hatta *Öteki* intihara bile sürüklenir. Bundan dolayı Arzular bir nevi *Ötekiye* şiddet uygulayabilmektedir. Cinsel arzu, ancak evlilikte hoş görülebilir, çünkü taraflar birbirlerini eşit derecede arzu nesnesine dönüştürürler.²⁰ Taraflar bir sözleşme bağlamında birbirlerine cinselliğini teslim etmeleri makul görülmektedir. Evlilikten önceki arzu bundan dolayı yanlış görülmektedir. Dolayısıyla bu içgüdü ve arzulara yenik düşen insanlar ise zavallı, zayıftır ve hatta arzularının kölesidir. İçgüdü ne kadar doğal olursa olsun, ondan kurtulmak ne kadar zor olursa olsun, ona karşı yenik düşmemek gerekir.

İçgüdü, tatmin aramaktadır başka bir deyişle arzulayan ve isteyenidir. İnsan, tatmin duygusunu gidermek için ne kadar çok çabalarsa çabalasın, o tatmin duygusu, insandan daha fazlasını isteyecektir. Spinoza'nın değimiyle, sevgiden doğan arzu, duygu yoğunluğunun artmasına bağlı olarak artar.²¹ Bu nedenle biz her zaman fiziksel şeylerin kölesi olacağız. Tutkuları veya arzuları tarafından yönlendirildiği, hatta arzularının kölesi olduğu için insan, özgürlüğünün peşine asla düşmeyecektir.²² *Aşk*, kölece davranıldığında, başkasının hakimiyeti altında yaşar gider. Hatta *Benliğini* unutup *Ötekiye* yani *sevilene* bağlanır, arzuladığı ve yöneldiği *Ötekinin* buyurganlığı altında yaşar gider, daha sonra da *Sevilenin* de kendisini sevmesi için elinden gelen her türlü eylemi sergiler. İleriki zamanda da *Sevileni* kendisine benzetmeye başlar.

Spinoza'ya göre insan, kendisine benzer her şeyi sever; çünkü her insan kendisini sever ve kendisine benzer herhangi bir şeyi sever. Bize benzer bir nesneyi ya da herhangi bir kişiyi

¹⁷ Schopenhauer, *a.g.e.*, 17.

¹⁸ Schopenhauer, *a.g.e.*, 26.

¹⁹ Andrew Shaffer, *Aşkta Kaybeden Büyük Filozoflar*, çev. Mehmet Evren Dinçer (İstanbul: NTV Yayınları, 2011), 85.

²⁰ Shaffer, *a.g.e.*, 85.

²¹ Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 189.

²² Mehmet Kasım Özgen, "Spinoza'da Aşk Felsefesi", *Beytulhikme Uluslar arası Felsefe Dergisi* III, 1 (2013), 92.

sevdiğimizde, o nesne ya da kişinin de bizi aynı şekilde sevmesi için elimizden gelen çabayı gösteririz.²³ Bu söz konusu durum gerçekleşmediği zaman ise *Seven*, o istenilen şeyin hayalini kurmaya başlar. *Seven*, *Sevilenin*, kendisinin sevdiği bir şeyi sevdiğini hayal ettiğinde, ona sevgi duyar.²⁴ Başka bir deyişle *Sevilen* kişi, eğer *Seven* kişinin sevdiği bir şeyi sevdiğinde ya da hayal ettiğinde, tatminlik duygusu ve arzulama, çok müthiş bir şekilde yoğunlaşır. Hele ki, başka birinin bizim sevdiğimiz ya da arzuladığımız bir şeyi sevdiğini görürsek ya da hayal edersek, arzuladığımız o şeye daha çok arzu duyarız, hatta arzunun en üst seviyesine ulaşır ve daha kararlı hale geliriz.²⁵

Fakat haz ve arzu, tek bir kere kendini çok yoğunlaşmış olarak gösterir. Arzulanan şey bir kere tatmin olduğunda, o yoğunlaşma seviyesi artık yavaş yavaş azalır ve hep o ilk yoğunlaşma doruğunda olan arzu, hatırlanmaya başlanır. Bundan dolayı haz aldığı bir şeyi hatırlayan kimse, o şeye ondan ilk haz aldığı zamanki koşullarda sahip olmak ister.²⁶ Evliliklerin bozulması ve ayrılıkların birinci prensibi de bu gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Aldatma ve şiddet gibi etkenler de işte burada kendini belli etmektedir. Delice âşık olan kişi, aşkının karşılığını bulmadığında, sahip olacak hissiyle ya da imkânıyla, fiziksel haz duymakla yetinmekle kalıyor.²⁷ Dahası, *Seven* (erkek ise) başka kişilere (kadınlara) yönelmektedir. Başka kadınlara yönelerek, bir kadının büyük armağanlarla ya da başka fedakârlıklarla satın alınan lütfu zedelenmektedir ve hatta tecavüzler bunu kanıtlamaktadırlar.²⁸ Hem *Sevilen* hem de başka *Sevilenler* burada müthiş bir biçimde şiddete maruz kalıyor.

Sevilen birey, bütün yanları ve özellikleri sayesinde, *Sevenin* arzusunu ve kendi bireyselliğince tayin edilmiş ihtiyacını karşılamaya ne kadar elverişliyse, bu tutku da o kadar yüksek, kudretli ve güçlü olacaktır.²⁹ *Seven*, *Sevilen*den, kendi arzusunu tatmin etmesini talep ediyor. *Sevilen* de *Seven* olduğunda, bu durum karşılıklı bir *Aşka* hitap edecektir ki bu durum şiddeti ortadan kaldıracıdır. Dolayısıyla *Seven* de artık bir *Sevilen* oluyor ve *Seven*, hem *Seven* hem de *Sevilen* olmuş oluyor. İki *Sevenin* birbirine gittikçe artan eğilimleri, yaşama isteklerini artırır ve varlığını ya da varlıklarını duyurarak, gerçek bir birleşme ve kaynaşma

²³ Spinoza, *a.g.e.*, 184.

²⁴ Spinoza, *a.g.e.*, 174.

²⁵ Spinoza, *a.g.e.*, 183.

²⁶ Spinoza, *a.g.e.*, 188.

²⁷ Schopenhauer, *a.g.e.*, 17.

²⁸ Schopenhauer, *a.g.y.*, 17.

²⁹ Schopenhauer, *a.g.e.*, 19.

yoluyla yaşama devam etmeleriyle gerçekleşecektir.³⁰ Birbirini seven bu iki *Sevenin* de tutkuları ve arzuları o kadar yoğun ki açıklamak mümkün değildir.

Sevgi eğilimi, başlangıçta sağlığa, kuvvete, güzelliğe vb. gibi etkenlerde kendisini inşa eder. Bunun dışında *Sevenlerin* tutkusu ya da *Âşık* iki insanın tutkusu, inanç, düşünce, karakter, ruhsal ve zihinsel eğilimlerinin örtüşmesi durumunda, işin içine cinsel sevgi girmeksizin de dostluk kurulabilir. Hatta cinsel sevgiden tiksinti, isteksizlik ve soğukluk duyabilirler. Fakat bu tiksinti ve isteksizlik durumunda, cinsel sevgi, ortaya çıkıp kalıcı da olabilir ve bu durumda kendilerini yanıltıp evlenmeye bile sürükler. Nitekim bu söz konusu durum, ortaya çok mutsuz bir evliliği tezahür eder. *Sevenler*, evlendikten sonra ilk baştaki arzularını aramaya başlarlar. Bu söz konusu evlilik, *Âşık* iki insanın tutkularını ve arzularını yok edebilir. Henry Ward Beecher'in³¹ de kastettiği gibi evlilik, bu iki *Sevenlerin* *Aşkını* öldürür.³² Kişi, arzulamak istediği eksikliği artık evli olan eşinden alamadığında, evlilik kendisine yetersiz gelecektir. Fakat evliliğe genel olarak olumsuz bir eleştiri getirmek gibi algılanmaması gerekmektedir; burada kastedilen evlilik, hazzı ve arzuyu bitirme bağlamındaki evlilikten kasıt söz konusudur. İleriki sayfalarda daha ayrıntılı bir şekilde değineceğiz.

Birçok insan, kendisinde eksik bulduğu mükemmelliği ve kusursuzluğu, *Ötekide* bulmak ister. Hatta kendisinin karşıtı olan kusurları ve yetersizlikleri, *Ötekide* yani *Sevilende* güzel bulacaktır.³³ Örneğin bazı durumlarda (genelleme olarak düşünülmeden), bu yüzden kısa boylu, ufak tefek erkekler, uzun boylu ve iri kadınları severler; sarışınlar esmerleri severler; merhametsiz insanlar merhametli insanları severler vb. *Sevenin* kendisine uygun güzellikteki kadın, *Sevene* çok çekici gelir. Bu çekicilik, çok büyük bir güçle etkili olur. *Seven*, zanneder ki kendi hazzının peşinden gidiyor, fakat onu *Sevilene* yönlendiren, içgüdünün kendisidir.

Schopenhauer'a göre nihayet ulaşılan hazzın ardından her âşık, çarpıcı ve feci bir hayal kırıklığı yaşayacaktır ve öylesine özlemle arzu edilmiş olan şeyin, her cinsel tatminde olduğundan öteye bir iş yapmadığını, dolayısıyla da kendisini öyle fazla bir yere götürmemiş olduğunu görüp şaşıracaktır.³⁴ Dolayısıyla her âşık, cinsel tatminden sonra kendisini aldatılmış olduğu duygusuna kapılır; çünkü *Seven*, *Sevilenin* aldatılmış tutsağı olmasına yol açan sanı,

³⁰ Schopenhauer, *a.g.e.*, 18.

³¹ 1813 – 1887 yılları arasında yaşamış, Amerikalı rahip ve köleliğin kaldırılması savunucusudur.

³² Shaffer, *a.g.e.*, 27.

³³ Schopenhauer, *a.g.e.*, 22.

³⁴ Schopenhauer, *a.g.e.*, 23.

ortadan kaybolmuştur. Bundan dolayı işte cinsel sevginin temelinde içgüdü yatmaktadır. Söz konusu içgüdü, erkek ve kadında farklı bir şekilde vuku eder.

Schopenhauer'a göre, erkeğin doğası gereği aşkta vefasızlığa, kadının ise sadakata eğilimlidir.³⁵ Erkeğin *Aşk*, doyum bulduğunda azalır; hemen hemen bütün diğer kadınlar onu, sahip olmuş olduğu kadından daha fazla çekerler. Erkek değişikliği özleyen bir varlıktır. Kadın'ın aşkı ise cinsel ilişkiden sonra artmaya başlar. Erkek, kendisine yeterince kadın sunulduğu takdirde, kolayca yılda yüz çocuk meydana getirebilir; kadın ise, istediği kadar çok erkeğe sahip olsun, ikiz ihtimalini hesaba katmazsak, yılda sadece bir çocuk dünyaya getirebilir.³⁶ Bundan dolayı erkeğin gözü hep başka kadınlardadır; kadın ise buna karşılık tek bir erkeğe sınıksız sarılır; çünkü doğa onu içgüdüleri gereği ve hiç düşünmeden, gelecekteki doğumun besleyicisi ve koruyucusunu yanında tutup korumaya sürükler.³⁷ Kabaca, kadın, doğurgandır ve doğurduğunu besler ve korur.

Erkeğin eşine sadakati yapaydır, kadınınki ise doğaldır. Dolayısıyla kadının ihaneti, nesnel olarak, sonuçları bakımından olduğu kadar, öznel olarak doğaya aykırılığı bakımından da erkeğinkinden çok daha az bağışlanabilir bir ihanettir.³⁸ Bu demek oluyor ki, *Aşk* bakımından da erkek ve kadının eşitsizliği söz konusudur.

Bu şekilde baktığımızda, öncelikle her erkek aşkta vefasız olamaz. Günümüzde çok açık bir şekilde görülüyor ki bazı erkekler *Aşk*ta sadakatlidir. Çoğumuz, söz konusu durumu, görmekteyiz. Bazı erkekler bazen sahiplenmek ister, bazen de sırf kıskandığı için bağırır, çağırır ve kalp kırar; çünkü çok sevdiğinden dolayı veya aşırı sevgiden doğan kıskançlık durumundan dolayı erkek bu gibi davranışlar sergileyebilmektedir. Bu durum keza kadın için de geçerlidir. Hatta sevdiği kişinin, bir başkasına sadece kendisinin ona hissettiği türden ya da daha yakın bir dostlukla bağlandığını hayal eden kimse, sevdiği kişiye karşı nefret duyacaktır.³⁹ Bu durum *Sevene* hayal kırıklığı yaşatır; çünkü *Sevende* bir kıskançlık durumu hakimdir. Bundan dolayı sadakati bir tek, kadına atfetmek, sadakatli erkeklere bir şiddet uygulamış oluruz. Aynı şekilde vefasızlığı da sadece erkeğe atfetmek, erkeğe şiddet uygulamış oluruz. Bu söz konusu durum, hem erkek hem de kadın için söz konusu olabilir.

³⁵ Schopenhauer, *a.g.e.*, 24.

³⁶ Schopenhauer, *a.g.y.*, 24.

³⁷ Schopenhauer, *a.g.e.*, 25.

³⁸ Schopenhauer, *a.g.y.*, 25.

³⁹ Spinoza, *a.g.e.*, 186.

İhanet bakımından da kadının ihanetinin erkeğine nazaran daha az affedilmesi, ancak toplumsal ilişkiler de söz konusu olabilir. Böyle bir şey, toplumdan topluma değişebilen bir etkidir. Hatta bazı toplumlar kadın ve erkeği eşit görmediklerinden dolayı ve hatta ataerkil bir zihniyet söz konusu olduğunda, cinsler arası bir şiddetin meydana çıkmasına sebep olmaktadır. Örneğin, ilkçağda, eski yunanlılarda erkekler, kadınlarından kendilerine sadece evlat talep eden, duygusal ve zihinsel bir dostluğu sürdürecekleri kadını da metres olarak görür, serbest ve eş olmayan kadınların arasında seçip bulurlar.⁴⁰ Erkekler, kadınlara ya tutkuları ya da çocuk yapmaları için ilgi gösteriyorlardı. Bu durum, kadınlara olan ilgisizliğin ve değersizliğin belirtisidir. Bundan ziyade ilkçağ filozoflarından Aristoteles bile, kadın düşmanı görüşlerinden dolayı uzun yıllar epey eleştirildi. Yunan filozof, kadınların doğası gereği eksik yaratıklar olduğuna inanıyordu.⁴¹ Kadın, hep ikinci planda olan ve hep söz dinleyendir. Kadın, *Ötekidir*. Kadın, erkek olmayandır. Kadın, çocuk doğurandır. Erkeğe çocuk vermediğinde ise, ilgisiz kalan hatta değersiz kalandır. Bundan dolayı eski yunanda kadınlar, nadiren çocuk doğuruyordu; çünkü çokeşli olma alışkanlığına sahip kadınlar genelde kıırdı.⁴² Yüzyıllardır kadın, hep ikinci planda olur, değersiz görülür, tecavüz edilir ve şiddete maruz kalır. Bu şekilde baktığımızda, kadın, ihanet etmenin aksine, ihanete ve şiddete maruz kalan varlıktır. Kadının ihanetini hangi -doğrudan veya dolaylı olsun- yoldan affedebiliriz ki? Yüzyıllardır kadın ihanetin kendisi olarak görüldü. Dolayısıyla kadın da bir değerli varlık(insan) olarak hem *Seven* hem de *Sevilen* olmak ister; kadının da duyguları ve arzuları vardır. Kadın da sevmek ve sevilmek ister. Kadın da seçimlerinde özgür olmak ister.

İnsanlar, seçimlerinde özgür bir varlıktır. Dolayısıyla birini sevdiğimizde, genellikle bizim düşüncelerimize ve davranışlarımıza uygun bir şekilde seçerek, onu sevmeye çalışıyoruz. Hatta *Öteki*yi tanıımıyorsak bile, bizim sevdiğimiz herhangi bir şeyi, *Ötekinin* de sevdiğini hissediyorsak ya da hayal ediyorsak, bizi *Öteki*ye daha çok yakınlaştırır. Kendisine karşı hiçbir duygu beslemediğimiz bir kimsenin, bize benzer bir şeye sevinç verdiğini hayal ediyorsak, içimizde ona karşı bir sevgi/aşk uyanır.⁴³ Örneğin, kitap okumayı çok seven bir kişi, karşıdakinin de kitap okumayı sevdiğini hissettiği anda, ona karşı bir şeyler hissetmeye başlar ve hoşlanır.

⁴⁰ Dion Fortune, *Aşk ve Evliliğin Ezoterik Felsefesi*, çev. Anita Tatlıer (İstanbul: Hermes Yayınları, 2011), 24.

⁴¹ Shaffer, *a.g.e.*, 16.

⁴² Fortune, *a.g.e.*, 24.

⁴³ Spinoza, *a.g.e.*, 179.

Bazı kişiler de seçimlerinde ve eğilimlerinde yaşı dikkate almaktadır. Kişi, asıl tercihinin genç kişilere ya da belirli yaş arasındaki döneme yönelir. *Ötekinin* yaşı, kişinin tercih ettiği döneme ters ise, *Öteki*, o kişiye cazip gelmez. Kişi, yaşlı olan *Ötekiye* soğukluk duyar. Güzellikten yoksun gençlik gene de çekicidir; gençlikten yoksun güzellik çekici değildir.⁴⁴ Bu yüzden her birey, çocuk meydana getirmeye ya da hamile kalmaya elverişli dönemden uzaklaştığı ölçüde karşı cins için çekiciliğini yitirir. Bundan dolayı denilebilir ki, bu söz konusu durum *Aşkın* önünde bir engel teşkil etmektedir.

Bazı kişiler ise seçimlerinde ve eğilimlerinde sağlığı dikkate alırlar. *Öteki* eğer sağlıklı ve herhangi bir hastalığa sahip ise bu durum, *Seven* için bir çekicilik teşkil etmez; çünkü *Seven*, karşı cinsten bulunan bu sağlık sorunlarının kendi çocuklarına da geçebileceğini düşünür. Bazı kişiler ise iskelet kemik yapısına bakarlar. Hastalığın ve yaşlılığın yanı sıra, bizi çarpık, bozuk bir beden biçimi kadar iten başka bir şey yoktur ve hatta olabilecek en güzel yüz bile bu kusurun açığını kapatmaz.⁴⁵ Bunun yanı sıra fazla zayıflık kişiyi belirgin biçimde iter; buna karşılık olarak şişman kişiler de karşı cinse tiksinti uyandırır. Bunun da nedeni, kısırlığa işaret etmesidir; bunu zihnimiz değil, içgüdümüz sezer.⁴⁶

Bazı kişiler de yüz güzelliğine dikkat ederler. Güzel bir burun, güzel bir göz, güzel bir alın ya da güzel bir çene yapısı kişinin dikkatini çekmektedir. Buna yönelik olarak kadınlar, erkeklerin güzelliğine çok az önem verirler, özellikle de yüz güzelliğine çok az önem verirler. Bunun nedeni, o güzelliği çocuğa verme sorumluluğunu sanki sadece kendileri yüklüyorlarmış gibi bir durum söz konusudur.⁴⁷ Kadınlar daha çok erkeğin cesareti ve kuvvetine önem verirler. Erkeğin kuvveti ve cesareti, kadını elde eder; cesur bir koruyucu çocuk için kadın bunu önemser.⁴⁸ Bundan dolayı kadın, erkeksi özellikleri cesaret, kuvvet, kas gücü vs. gibi özellikleri taşımayan erkekten uzak durmaktadır.

Evlilikte hedef, entelektüel bakımdan eğlenmek ya da arzular söz konusu değil, çocuk meydana getirmektir.⁴⁹ Böyle bir durum ise, gerçek *Aşk*ı teşkil edecektir. Bu noktadan sonra artık *Aşk*, arzu ve tatminliği aşarak evliliğin özünü oluşturacaktır. Âşık olmak, evliliğin özünü oluşturur. Eğer bu aşkı içinizden çıkarıp alırsanız, o zaman paylaşılan yaşam yalnızca tensel

⁴⁴ Schopenhauer, *a.g.e.*, 26.

⁴⁵ Schopenhauer, *a.g.y.*, 26.

⁴⁶ Schopenhauer, *a.g.e.*, 27.

⁴⁷ Schopenhauer, *a.g.y.*, 27.

⁴⁸ Schopenhauer, *a.g.e.*, 28.

⁴⁹ Schopenhauer, *a.g.e.*, 30.

arzunun tatmini ya da aynı hedefe odaklanan çıkar ortaklığından ibaret kalacaktır.⁵⁰ Evlilikteki ana unsur, âşık olmaktır. Peki, *Aşk* mı önce gelir yoksa Evlilik mi? Eğer evlilik önce geliyorsa, iki *Seven* sonradan mı birbirini sevmeye başlayacaklar? Örneğin, görücü usulü bunun bir örneğini teşkil etmektedir.

Âşık olmanın sonradan gelmesi, dar görüşlü insanlar tarafından pek saygı görmemiştir; hâlbuki güngörmüş babalar ve anneler, kendi deneyimlerinden öğrendiklerini tavsiye ederler ve uğradıkları zararı telafi etmek için çocuklarının da bu deneyimlerinden ders çıkarmasını isterler.⁵¹ Dolayısıyla bütün bu düşünce tarzı dar görüşlüdür. O halde önce *Aşk* sonra evlilik daha mümkün görülmesi gerekir. İnsanın ilk önce estetik yönü var olur. İnsan ilk önce âşık olur. Daha sonra bu *Aşk*, kendisini etik bir alanda belirip evliliğe yönelir. Varoluşçu filozof Kierkegaard söz konusu evliliği bir teslimiyete⁵² dayandırırken, âşık olmayı teslimiyet olarak görmemektedir.⁵³ Evlilikte güç, kararlılık ve niyet çok önemlidir. Evlenen kişiler artık sorumluluk sahibi olduklarından dolayı kararlarında ve niyetlerinde ciddiyetlik artmaktadır. Günümüzde bunun örnekleri çok fazla görülmektedir. Bu tür kararlar ve niyetler, *Aşk*ı engelleyecek bütün unsurları yok eder. Bundan dolayı evlilik gereklidir. Evlilik kendi içinde mutlak ve bir karakter okuludur.⁵⁴ Kişi, kendi karakterini geliştirmek için evlenir. Evlilikteki *Aşk*ın iradesi, kendi içine yöneliktir. Kendinde iradedir.

*Aşk*ın başka bir türü olan *Romantik Aşk* vardır. *Romantik Aşk*, tek kelimeyle anlıktır. Bir erkeğin kızı görmesi ile âşık olması aynı anda olur. Kadın ise, bakire odasının kapalı penceresinin deliğinden erkeği yalnızca bir kez görmesine rağmen, o andan itibaren erkeği sever, hem de bu dünyada yalnızca o erkeği sever.⁵⁵ *Romantik Aşk*, güzelliğe dayanır. Bundan dolayı ortaya çıkması için bir düşünme süreci gerekmez; kendisini sürekli tensellik olarak gösterir. Tensel, anlıktır. *Romantik Aşk*, zayıftır ve eğlendirici hale gelir. Dolayısıyla *Romantik Aşk*, ebedi ve sürekli değildir. Her an ve birden bire bitebilir.

24-26 MAYIS 2019

⁵⁰ Kierkegaard, *a.g.e.*, 32.

⁵¹ Kierkegaard, *a.g.e.*, 33.

⁵² Kierkegaard felsefesinde, estetik, etik ve dini evre olmak üzere üç evre bulunmaktadır. Kierkegaard estetik evreyi, bireyin sadece bedensel hazlarına yöneldiğini açıklarken, etik evreyi ise bireyin toplum için bir takım davranışlar sergilemeyi ve evliliğin mümkün gördüğü bir evre olarak düşünür. Dini evrede ise birey artık bir teslimiyet ilişkisi içerisinde. Bkz. Vedat Çelebi, "S.Kierkegaard ve J.P. Sartre'ın Varoluşçuluk Anlayışlarının Karşılaştırılması" (Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2008), 7-11. Evlenen birey Tanrıya şükreder ve kendini teslim eder. Evlilik bağlamında teslimiyetten kastımız, böyle bir şeydir.

⁵³ Kierkegaard, *a.g.e.*, 33.

⁵⁴ Kierkegaard, *a.g.e.*, 52.

⁵⁵ Kierkegaard, *a.g.e.*, 23.

*Aşk*n diğer türlerinden biri de *Düşünceli Aşk*tır. Günümüzde Mantık evliliği denilmektedir. Fakat *Düşünceli Aşk* da önemli değildir. Çünkü bu *Aşk*, sadece saygıyı ve belli başlı bazı mantikî davranışları önemser. Burada söz konusu olan Rasyonel düşünmektir. Duygulardan, arzular ve tutkularından bağımsız bir şekilde sadece rasyonel olarak kendini tezahür eder. Fakat böyle bir *Aşk* da kalıcı ve ebedi değildir. Kişi, *Ötekinin* kültürlüğüne âşık olduğunu ileri sürmesi, budalaca, gülünç bir iddiadır.⁵⁶ Anlayışlı, kültürlü bir kişinin, *Ötekinin* zekâsına değer vermesi, mantıklı düşünmesine değer vermesi gibi durumlar evlilikte mantıklı seçimlerin dayanağıdır. Burada içgüdü söz konusu değildir. Burada arzular ve duygular ön planda değildir. Dolayısıyla *Romantik Aşk* ve *Düşünceli Aşk* birbirine zıttır. Tek benzer yönleri *Düşünceli Aşk*n da *Romantik Aşk* gibi ebedi ve en yüksek *Aşk* olarak görülmemesidir. *Romantik Aşk*, düşünmeye şiddet uygular aksi halde ise *Düşünceli Aşk* da duygulara şiddet uygular. Genel olarak baktığımızda ise bu her iki *Aşk* da en iyi ve en yüksek *Aşka* şiddet uygulamaktadırlar. Çünkü *Romantik Aşk* ve *Düşünceli Aşk* olan iken en yüksek ve salt *Aşk*, olması gerektirir. Dolayısıyla olan *Aşk*, olması gereken *Aşk*n olması gerekliliğini bozmaktadır. Sahte duygular yüklemektedir. Oysa olması gerek *Aşk*, olan *Aşktan* uzak tutulması gerekir. Gerçek ve en yüksek *Aşk*, olması gereken *Aşktır*.

Hiçbir çıkar gözetmeksizin, ebedi, olması gereken ve en yüksek *Aşk* nasıl mümkün olabilir? Kuşkusuz en iyi ve en yüksek *Aşk*, makalemizin ilk sayfalarında belirttiğimiz gibi *Almak* değil *Verme*tir. Başka bir deyişle *Aşk*, kendini tatmin etmek için *Ötekiden* bir şeyler almak değildir; kendimizden bir parça vermektir. Sırf kendimizi veya arzularımızı tatmin etmek için *Ötekiden* bir şeyler talep ediyoruz. *Romantik Aşk* ve *Düşünceli Aşk* da bir nevi böyledir. Fakat en yüksek *Aşk* ve hiç karşılık beklemeyen *Aşk*, kendinden bir değer biçmek ve söz konusu değeri *Seviline* vermektir. Olması gereken *Aşk*, dolayısıyla bunu gerektirir.

Kierkegaard bağlamında düşündüğümüzde ise, en yüksek *Aşk*, dinidir; her şey Tanrı için mümkündür. Kişi burada *Sonsuz Aşk*ı bulur. Hatta ona göre kişi, Tanrıyı memnun etmek için evlenir. Böyle bir *Aşkta* kişi, kendisini sürekli olarak genişletir ve gittikçe daha fazla sever, hakikatini de her şeyi de sevmekten alır.⁵⁷ Ona göre evlilik, en yüksek *Aşktır*. Kişi tensellikten uzaklaştıkça evlilik daha büyük bir önem kazanacaktır. Evli olan çiftler, şükrederek Tanrıya danışırlar. Evlilikteki *Aşk* kadar büyük bir *Aşk* yoktur. Evlilikteki *Aşk*, en güzel, en yüce ve en güzel *aşktır*. Evlilikteki *Aşk* en büyük sadakattir. Spinoza'ya göre ise gerçek *Aşk*, ceza ve herhangi bir acı korkusu ya da haz almak istediğimiz bir başka şeyle duyduğumuz sevgi

⁵⁶ Schopenhauer, *a.g.e.*, 30.

⁵⁷ Kierkegaard, *a.g.e.*, 51.

nedeniyle değil de; yalnızca en üstün yarar olduğunu düşünerek Tanrıyı sevmektir.⁵⁸ Yani en büyük *Aşk*, korku ya da haz ile alınan *Aşk* değil de; Tanrıyı sevmektir.

SONUÇ

Aşk, her ne kadar bir kimseye ya da bir şeye karşı duyulan aşırı bağıllık olarak görülse de, *Aşk* kişiyi uykusuz bırakır, yemekten keser, ağlatır vs. *Seven*, âşık olunca bir nevi kendisini unuttur ve *Sevilenin* kendisinde yaşamaya başlar. Bu da kendi *Benliğine* bir şiddet uygulamış olur. Fakat kişi bunu yaşamaktan haz duyar. Kişi bu şekilde kendisinden bir parça *Sevilene* verir ve dolayısıyla da en yüksek *Aşka* ulaşır. Bu söz konusu *Aşk*, güçlüdür hatta tüm dünyadan daha güçlüdür. *Aşk*, kişiyi heyecanlandırır ve böyle zamanlarda kişiyi son derece coşkulu hale getirir. Kişi, *Aşk* ile yanmaktadır. Son derece hayal kurar ve verimli olur. Fakat burada kişi, düşünceden kopuktur. Bazen de mantıksız davranır; çünkü âşıktır ve duygularıyla hareket eder.

İster *Romantik Aşk* ve ister *Düşünceli Aşk* olsun, hatta en yüksek ve karşılıksız *Aşk* olsun, her türlü *Aşk*, *Şiddet*i doğurmaktadır. *Aşk*, daha önce belirttiğimiz gibi *Sevenler* ve *Sevmeyenler* olarak insanları ikiye ayırır. *Sevenler* her zaman *Sevmeyenlere* *Şiddet* uygulamaktadır. *Sevmeyen*, *Seveni* gördüğünde, kendini eksik ve bir boşlukta hisseder; çünkü sevgilisi olan, sevgilisi olmayana şiddet uygulamış oluyor (söz konusu durum kıskançlık olarak algılanmadığı takdirde). *Sevmeyen*, *Sevenin* mutlu olduğunu görüyor ve kendisine döndüğünde, kendisinin *Aşktan* yoksun olduğunu görerek mutsuz oluyor. Dolayısıyla *Aşk*, mutluluktur. *Sevmeyen* de artık *Seven* olmak ister ve mutlu olmak ister. Demek ki *Aşk* bulaşıcıdır.

Bulaşıcı olmasının bir diğer tarafı da *Seven* bir kere sevdi mi, artık kendisini *Aşktan* soyutlayamıyor. *Sevilene* tutsak oluyor. *Sevilene* bağlanarak *Sevilenin* yaşamının içinde yaşamaktadır. Bu durumda *Ben*, *Ötekileşmiş* olmaktadır. *Ötekinin* aşkıyla ya da sevgisiyle *Benliğini* unuttur hale gelerek *Benliğine* şiddet uygular. Fakat bu sevgi diğer *Ötekileri* sevmek değildir; çünkü *Seven*, yaşamında yalnızca bir kişiyi sever ve âşık olur. Dolayısıyla *Seven*, yalnızca bir kere sever. Bundan dolayı *ilkler* unutulmuyor. *Seven*, *Sevileni* hep görmek ister ve hep onun yanında olmak ister. *Sevenler* birbirlerini uzun bir süre görmediklerinde, sıkıntı, rahatsızlık ve bulantı başlar. Dolayısıyla da bu bulantıdan şüphe doğacaktır.

Şüphe, *Aşkın* en büyük düşmanıdır. Şüphe, *Aşk*ı bitirir. İki *Seven* veya *Sevilen* arasında tartışmalar ve anlaşmazlıklar başlayarak, şiddet oluşur. Daha sonra bu şiddetten ayrılıklar oluşur. Bundan dolayı *Aşk*, ne kadar uzun yaşarsa yaşasın, bir gün ölür. *Aşk*ı biz ne kadar ölümlü

⁵⁸ Özgen, ‘‘Spinoza’da Aşk Felsefesi’’, 93.

olarak görmezsek de *Aşk*, çoğu zaman ölümlüdür. Ölümlü olmasa da hiçbir zaman ilk *Aşk* gibi olmayacaktır. Sevgi azalması olur ve alışkanlıklar başlayacaktır. Bundan dolayı bizler hiçbir zaman *Aşk*ı, olması gereken olarak görmeyeceğiz.

KAYNAKÇA

- Çelebi, Vedat. “S.Kierkegaard ve J.P. Sartre’ın Varoluşçuluk Anlayışlarının Karşılaştırılması”. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, 2008.
- Çiftçi, Erdem. “Aşk’a Övgü”. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 4 (2011), 1-8.
- Fortune, Dion. *Aşk ve Evliliğin Ezoterik Felsefesi*, çev. Anita Tatlıer. İstanbul: Hermes Yayınları, 2011.
- Kierkegaard, Soren. *Evliliğin Estetik Geçerliliği*, çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Araf Yayınları, 2013.
- Özgen, Mehmet Kasım. “Spinoza’da Aşk Felsefesi”. *Beytulhikme Uluslar arası Felsefe Dergisi* III, 1 (2013), 85-103.
- Platon. *Şölen*, çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Schopenhauer, Arthur. *Aşk’ın Metafiziği*, çev. Veysel Atayman. İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları, 2003.
- Shaffer, Andrew. *Aşkta Kaybeden Büyük Filozoflar*, çev. Mehmet Evren Dinçer. İstanbul: NTV Yayınları, 2011.
- Spinoza, *Ethica*, çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
- Twerski, Abraham. <https://youtu.be/8W8s55rzFAg> , Youtube Yayınları, 2017.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN TÜRKİYE SİNEMASINDAKİ GÖRÜNÜMÜ:**BADİ EKREM ÖRNEĞİ****Dr. Sait TARAKÇIOĞLU**

Ege Üniversitesi

ÖZET

Spor temalı filmler, ilk yıllarından beri sinemada önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu filmlere dair akademik araştırmaların sayısı batıda gün geçtikçe artarken Türkiye’de hem beden eğitimi ve sporu konu edinen filmlerin hem de aradaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu araştırmanın temel amacı, beden eğitimi ve sporun Türkiye sinemasındaki görünümünü, yönetmenliğini 1976-1978 yıllarında Ertem Eğilmez ve Kartal Tibet’in yaptığı Hababam Sınıfı filmlerindeki Badi Ekrem karakteri üzerinden analiz etmektir. Araştırmanın bir diğer amacı ise, beden eğitimi ve spor öğretiminde bir filmin ne denli önemli olabileceğini incelemektir. Hababam Sınıfı filmleri 43 yılda milyonlarca seyirci tarafından izlenmiş ve hala izlenmektedir. Filmlerdeki diyaloglar ve karakterler hala günlük hayatta yer edinmektedir. Bu nedenle, Badi Ekrem’in örneklem olarak seçilmesi, hem söz konusu popülerliğinden hem de spor aşığı bir beden eğitimi öğretmeni olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın yöntemini, Hababam Sınıfı serisinin dört filminde yer alan Badi Ekrem’in oynadığı sahnelerdeki görsel öğelerin ve diyalogların nitel araştırmaya uygun biçimde kodlanması ve analiz edilmesi süreçleri oluşturmaktadır. Buna göre, dört filmdeki Badi Ekrem sahneleri, önce bir film kurgu programı ile ayıklanıp arka arkaya dizilerek tek parça haline getirilmiştir. Sonrasında, sahneleri içeren bu tek parça video araştırmacı tarafından analiz edilmek üzere görsel kodlar ve diyaloglar bakımından incelenmiştir. Video, aynı zamanda bir iletişim fakültesi bir de spor bilimleri fakültesi öğretim üyesine izletilerek kendilerinden fikir alınmıştır. İnceleme sonunda elde edilen veriler, Badi Ekrem’in Türkiye’deki dönemin beden eğitimi ve spor anlayışına dair taşıdığı ipuçlarını ve bir filmin topluma beden eğitimi ve spor kültürünün aşılmasındaki önemini ortaya koymaktadır. Badi Ekrem, öğrencilerine izcilik, trambolin, cirit atma, gülle atma, çekiç atma, koşu, futbol, jimnastik, karate ve kung fu gibi branşları mizahi bir atmosfer içerisinde göstererek öğretirken, aynı zamanda milyonlarca izleyiciye o sporları tanıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Sinema, beden eğitimi, spor, Hababam Sınıfı, Badi Ekrem

KÜRESEL GÖÇ OLGUSU VE GÖÇMEN TRANSFERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Deniz ÖZYAKIŞIR

Kafkas Üniversitesi

Doktora Öğr. Aytaç AYDIN

Kırıkkale Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmada öncelikle küreselleşme olgusuna yönelik teorik bir çerçeve çizilmektedir. Bu çerçeveden hareketle göç olgusunun küresel çağda nasıl bir olguya dönüştüğü analiz edilmektedir. Devamında göç hareketlerinin küresel boyutlarına dair çarpıcı veriler sunularak göçün küresel görünümü detaylı bir biçimle ele alınmaktadır. Çalışmanın son kısmında ise göçmen transferlerinin küresel boyutu hakkında bilgi verilmekte ve bu transferlerin ülke ekonomileri açısından taşıdıkları önem vurgulanmaktadır. Ayrıca bu transferlerin ülkelere giren diğer finans kaynaklarıyla karşılaştırılması da çalışmada yer verilen konular arasındadır. Özetle çalışmanın genel çerçevesi küreselleşme sürecinde meydana gelen göç hareketlerinin doğal bir sonucu olan göçmen transferlerinin ulaştığı küresel boyutun analiz edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Göç, Göçmen transferleri

GİRİŞ

Dünya ekonomisinin 1980 sonrasında yaşadığı neoliberal dönüşüm ve beraberinde yaşanan iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler kısaca küreselleşme kavramıyla kodlanmıştır. Bu yeni süreçte ekonomiler birbirlerine ticaret, finans, teknoloji vb. alanlarda entegre olmuş ve fiziki sınırlar önemini yitirmiştir. Başta sermaye hareketliliği olmak üzere üretim faktörlerindeki mobilizasyon artmış ve ulusal sınırların dışına çıkışın önündeki engeller giderek ortadan kalkmıştır. Böylece dünyada önce uluslararası işgücü göçüyle başlayan daha sonra ailelerin göçüyle devam eden bir insan hareketliliği ortaya çıkmıştır. Günümüzde küresel düzeye varan bu insan hareketliliğini küresel göç olgusuyla nitelendirmek mümkündür.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki bireyler bulundukları ülkelerin itici koşullarından adeta kaçarak, daha gelişmiş ülkelere doğru göç etme eğilimine girmiş ve göç, bu yönüyle küresel bir

olguya dönüşmüştür. Göçmenler, daha iyi iş ve yaşam olanaklarına kavuşma, aileleri için iyi bir gelecek kurma, yoksulluk ve gelir dağılımından kaynaklanan sorunlarına çözüm bulma gibi gerekçelerle gelişmiş ülkelere göç etmektedirler. Aile ile birlikte göç etmenin maliyetini karşılayamayan bazı göçmenler ise ailelerini geride bırakarak sadece kendileri göç etmek zorunda kalmaktadırlar.

Bu tür göçmenler geldikleri ülkede elde ettikleri kazançlarının büyük bir kısmını ülkelerine transfer etmektedirler. Göçmenlerin ailelerine gönderdikleri transferler tüketim ihtiyaçlarının karşılanması noktasında aile ekonomisine ciddi katkı sağlamaktadır. Bu transferler son dönemlerde göçün küreselleşmesine bağlı olarak daha yüksek miktarlara ulaşmış ve artık aile ekonomisinin dışında ülkenin makroekonomisine de katkı sağlayacak boyutlara ulaşmıştır. Bazı ülkelerin GSYİH'sının üçte birini oluşturan transferler, ülkelere giren doğrudan yatırım ve resmi yardımlar gibi diğer finans kaynaklarıyla yarışacak düzeye gelmiştir. Hatta son dönemlerde bazı ülkelere giren göçmen transferlerinin tutarı resmi yardımları ve özel sermaye akımlarını fazlasıyla geçmiştir. Diğer finans kaynaklarına göre daha istikrarlı olan bu transferler bazı ülkelerin ticaret açıklarını bile kapatacak boyuttadır.

1. Küreselleşme: Kavramsal Çerçeve

Küreselleşme kavramı, tarihsel süreci daha eskilere gitmekle birlikte 1980'lerin başından itibaren dünya ekonomisinde yaşanan neoliberal dönüşümle gündeme hızlı bir giriş yapmış 1990'larda ise tartışmaların zirvesine oturmuştur. Bu süreçte dünyada ekonomi, toplum, politika, kültür, teknoloji gibi alanlarda yaşanan muazzam değişim ve dönüşümler kısaca küreselleşme kavramıyla kodlanmıştır.

Bu yönüyle kimileri küreselleşmeyi moda bir deyim, hatta geçmiş ve geleceğin kapılarını açacak bir anahtar veya sihirli bir sözcük olarak nitelendirirken (Bauman, 2006:7) kimisi de bugün küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığını (Giddens, 2000:20) dile getirmiştir. Bununla birlikte küreselleşme ekonomik, siyasal ve kültürel bütünleşme süreçlerini içermekle beraber bu süreçlerin herhangi birisine indirgenemeyecek kadar çok boyutlu, çok nedenselli ve çelişkiler içeren “tarihsel bir süreç” olarak da nitelendirilmiştir (Keyman 1999:79). İdeolojik bir retoriğe dönen küreselleşme, bir yandan ticaret ve finans akışlarıyla yakından bağlı olan bir dünya “tanımı” diğer yandan da yaşanan gelişmelerin herkesin çıkarına olduğu bir “reçete” olarak da ifade edilmektedir (Stalker, 1997:2).

Teknolojik gelişmelerin ve insanoğlunun yaratıcılığının bir ürünü olan ve dünyadaki tüm ekonomilerin, özellikle ticaret ve finansal alanlarda artan birleşmeleri ifade eden küreselleşme kavramı bazen uluslararası alanda işgücü ve bilgi akışını ifade eden bir süreç olarak da karşımıza çıkmaktadır (IMF, 2000:12). Zira küreselleşme, her ne kadar genellikle dünya çapındaki ekonomilerin üretim zincirleri ve finansal akımlar yoluyla birbirlerine entegre olmaları şeklinde tanımlansa da kavram, uluslararası sınırlar boyunca giderek artan insan ve bilgi hareketliliğini ifade etmektedir (Bhargava,2006:2).

Bununla birlikte, küreselleşme sadece teknolojik ilerleme değil, aynı zamanda politik ve ideolojik bir değişim sürecidir. Özellikle 1980'lerden beri süre gelen ve simetrik olmasına rağmen kademeli olarak, ticaret ve sermaye akımları için uluslararası engellerin kaldırılmasıyla şekillenen *birakınız yapsınlar* (Laissez-faire) ekonomik politikalarına doğru küresel bir politika eğilimidir. Bu süreç 1980'lerde sırasıyla Reagan ve Thatcher hükümetlerinin ulusal ve uluslararası ekonominin kuralsızlaştırılmasını gündemlerine almasıyla hız kazandı. Bu eğilim, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ve "piyasanın zaferini" ilan etmesinden sonra daha da hızlandı. Washington Konsensüsünün piyasanın serbestleştirilmesi, özelleştirme ve kuralsızlaştırma gibi konulardaki artan baskısı da eğilimi arttıran bir diğer gelişme oldu. Böylece, küreselleşme her ne kadar teknolojik ilerleme ile gündeme gelse de, süreç ideolojik kaymalar ve politik değişimlerden doğrudan etkilenmiş, yönlendirilmiş ve bu değişim dünya genelinde Fukuyama'nın deyişiyle "Batılı liberal demokrasinin evrenselleştirilmesi" (Fukuyama, 1992) yönünde olmuştur (Czaika and Haas, 2015:285).

2. Göç Olgusu ve Küreselleşme

İnsanların bir yerden başka bir yere olan hareketi şeklinde tanımlanabilen göç olgusu, *homo sapiens* var olduğu sürece, onun üyelerinin çatışmalardan ve afetlerden korunmak için veya yiyecek aramak için gerçekleştirdikleri bir eylemdir (Vargas-Lundiu, et al., 2008:8). Kısacası nüfusun belirli bir coğrafya üzerinde (Kearney, 1996:374) kalıcı veya yarı kalıcı olarak yer değiştirmesidir (Lee, 1996:16). Daha geniş bir tanımlamayla göç; iradi veya gayri iradi olsun, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve toplumsal-çevresel faktörlerin etkisiyle daha iyi bir yaşam sürmek adına belli bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine kalıcı veya geçici olarak yapılan yer değiştirme eylemlerinin genel bir adıdır (Özyakışır, 2013:7).

Göç, daima insanlık tarihinin bir parçası olmuş ve olmaya da devam edecektir. Gelecekte hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerdeki çok fazla sayıda insan yeni fırsatlar aramak için

kalıcı veya geçici göç etme düşüncesinde olacaktır. Dünya çapında taşımacılık ağlarındaki ilerlemeler bu göçü kolaylaştırırken internet de insanların diğer ülkelerdeki yaşam ve iş ilanları hakkındaki bilgilerini daha da artmıştır (Keeley, 2009:12).

İnsanların herhangi bir gerekçeyle bulundukları yerleri terk ederek göç etmelerinin tarihi çok eskilere dayanmakla birlikte Giddens'a göre tarihin en büyük insan hareketlerinin pek çoğunda, göçmenler gönüllü olarak yer değiştirmemişlerdir. 17. ve 18.yüzyıllarda 15 milyon insan Afrika'dan köle olarak alınmış ve gemilerle Brezilya, Karayipler ve Kuzey Amerika'ya taşınmıştır. 19. yüzyılda 10 ila 40 milyon arasındaki sözleşmeli işçi, özellikle Çin ve Hindistan'dan büyük topluluklar halinde dünyanın dört bir tarafına gönderilmiştir. Yine 20. yüzyılda Avrupa ve Asya'da meydana gelen savaşlar milyonlarca kişiyi yurdundan etmiştir (Giddens, 2010:522).

Dolayısıyla göç etmenin nedenleri karmaşıktır ve bölgelere göre değişir. Göç, büyük ekonomik, demografik ve toplumsal farklılıkların yanı sıra çatışmalar, çevresel bozulma veya doğal felaketler tarafından da tetiklenebilir. Dünya üzerindeki yaklaşık 200 milyon göçmen, kökenleri ve sebepleri ne olursa olsun, yoksulluktan kurtulmak için göç kararı almaktadırlar. Çünkü küreselleşme ve göç, insanların geleneksel faaliyet alanlarını hızla dönüştürmüştür (Vargas-Lundiu, et al., 2008:6). Özellikle küreselleşme tüm ülkelerde kitlesel hareketliliği tetiklemiş ve gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesimden kentsel bölgelere veya şehirlere yönelik halk hareketlerini arttırmıştır (Iman & Mani, 2013:114-115).

Örneğin küreselleşme sürecinde artış gösteren gelir eşitsizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk olgusu, beraberinde göç dalgalarını getirmiştir. Sermayenin hareketliliğine bağlı olarak gelişen bu süreçte emek faktörü de belli sınırlar dâhilinde akışkanlık göstermekte ve bu noktada çevreden merkeze doğru ya da güneyden kuzeye doğru büyük çaplı uluslararası göçler meydana gelmiştir (Özyakışır,2008:150). Böylece bulundukları ülkelerdeki itici sosyo-ekonomik koşullardan kaçan insanlar, nispeten çekici koşullara sahip batıdaki gelişmiş ülkelere doğru göç etmektedirler. İşte bu noktada göç olgusu da küreselleşmeden payını almakta ve her geçen gün bu iki süreç birbirini adeta sürükleyerek ilerlemektedir. Yani küreselleşme, göç dalgalarını bir adım ileri götürürken, göç de küreselleşmeyi kendisiyle sürükleyerek bir adım öne çıkarmaktadır.

Nitekim göç olgusu, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak yeni akımlarla devam etmektedir. Uluslararası göçte hareket serbestîsi konusunda bir sınıfsallık

gözlemlense de günümüzde her kesimin hareketliliği artış göstermiştir. Sermaye sahipleri ve diğer üst kesimler *serbest* olarak vasıfsız işgücü ve diğer alt katmanlar ise *serbest olmadan* bu hareketlik akımlarına katılmışlardır (Erbaş, 2002;188). II. Dünya Savaşından sonraki dönemde dış ticaretin serbestleştirilmesi yolundaki adımlar, çok uluslu şirketlerin artan rolü ve önemi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun dünya ekonomisi içindeki etkisini arttırması ve başta Batı Avrupa'ya yönelik olmak üzere işçi göçünün önemli boyutlara ulaşması küreselleşme sürecinin hız kazanmasına katkı sağlayan gelişmeler arasında yer almaktadır (Şenses,2004:9). Bu da göçün, küreselleşme sürecini nasıl hızlandırdığına dair önemli bir tespit niteliğindedir. Özetle, göç ve küreselleşme birbirlerini besleyen ve birbirlerinden etkilenen iki önemli süreç olarak tartışmalardaki yerlerini almaya devam etmektedir.

3. Göçün Küresel Görünümü

Uluslararası göç, sürmekte olan küreselleşme sürecinin temelinde yatmaktadır ve insanlar ekonomik beklentilerden hareketle aileleriyle daha güvenli yaşam ortamları bulmak için bulundukları ülkelere göç etmektedirler. Göçün farklı diğer sebepleri olmakla birlikte ekonomi ve güvenlik, göç eden dünya nüfusunun %3'ününün motivasyon kaynağı olmuştur. Göçmenlerin büyük bir kısmı gelişmiş ülkelere yöneldiğinden, bu ülkelerdeki uluslararası göçmenlerin payı 2005'te % 9,5'e ulaşmıştır (Kahanec & Zimmermann, 2008:2).

İnsanların daha yüksek gelir elde etmek ve daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak için az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere göç etmeleri, uluslararası göçün dinamiklerini ortaya koyması açısından oldukça önem taşımaktadır (İçduygu,2009:2). Ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olarak üretim alanlarının dünyanın farklı bölgelerine, özellikle de ucuz işgücü ve hammaddenin bol olduğu az gelişmiş ülkelere kaydırılmasıyla birlikte, bu göç dalgasının yönü değişebilmekte ve söz konusu ülkelere doğru da bir göç dalgası gelişebilmektedir (Niessen, 2003:2). Fakat uluslararası göç, her ne kadar hacim, çeşitlilik, coğrafi kapsam ve genel karmaşıklık açısından küreselleşme sürecinin bir parçası olarak görülse de, bu fikrin büyük ölçüde test edilmemiş olarak kaldığı da dile getirilmektedir (Czaika & Haas, 2015:283). Ama yine de insanların ulusal sınırlar boyunca hareket etmesi olarak tanımlanan uluslararası göçün, 21.yüzyıl için küresel bir sorun haline geldiği (Martin & Widgren, 2002:3) söylenebilir.

Ülke açısından gelir eşitsizliğindeki derinleşme uluslararası göçe önemli ölçüde zemin hazırlamaktadır. Düşük gelirli ülkelere işçilerin %40'ı kazançlarının ortalamadan daha düşük olduğu tarımsal alanlarda istihdam edilmektedir. Bu düşük ücretler işçi ve çiftçilere gelir ve

fırsatların daha iyi olduğu kentsel alanlara göç etme konusunda ek bir teşvik sunmaktadır. Zira bu anlamda yaşanan göç, dünya nüfusunun kentsel payının ilk kez 2008 yılında %50'yi aşmasının bir nedenidir (Martin & Widgren, 2002:6). 2010 yılında yayınlanan bir raporda, Meksika'dan ABD'ye doğru gerçekleşen göçlerde göçmenlerin %61'ini göçe iten en önemli faktörlerin ekonomik fırsatlar, yüksek ücretler ve daha fazla iş olanakları olduğu belirtilmektedir (Wainer, 2011:2).

Zira günümüzde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu doğduğu ülkede yaşamakla birlikte, yaşamlarının bir bölümünü çalışmak, eğitim görmek ve hatta emekliliğini geçirmek için farklı bir ülkede bulunmak isteyenlerin sayısı hızla artmaktadır. Bugün 6,8 milyar olan dünya nüfusunun 200 milyonu (%3) doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamını sürdürmekte olup, gelişmiş ülke nüfuslarındaki göçmen payı 1970 ile 2000 yılları arasında ikiye katlanmış durumdadır (McCann, Poot & Sanderson, 2010:362).

Son yıllarda da durum pek farksız değildir. Gelişmiş ülkelere göç akımları küresel krizin hemen sonrasında biraz yavaşlasa da krizin süregelen etkilerine rağmen, dünya çapında göçmen sayısı son yıllarda hala yüksek düzeydedir. 2005 yılında tahmini 191 milyon olan uluslararası göçmen sayısı 2010'da 214 milyon olarak tahmin edilmiştir. Tahmini olarak 740 milyon olan iç göçmen sayısı göz önüne alındığında, yaklaşık 1 milyar insanın (kabaca dünya nüfusunun 1/7'si) göçmen kökenli olduğu görülmektedir (IOM, 2011:49).

Dünya Bankasının 2016 verilerine göre 247 milyondan fazla insan veya dünya nüfusunun % 3,4'ü doğdukları ülkelerinin dışında yaşıyor. Uluslararası göçmen sayısı 2000'de 175 milyon iken 2013'te 247 milyondan fazla ve 2015'te ise 251 milyonu aşacak gibi görünmektedir. Eğer 2015 rakamı böyle gerçekleşirse göçmenlerin payı son onbeş yılda dünya nüfusunun % 3'ünün biraz üzerinde gerçekleştirecek olacak. Aynı rapora göre dünyadaki en geniş göçmen koridoru 2013'te 13 milyon göçmenin kullanmış olduğu Meksika-ABD koridoru olmuştur. İkinci sırada ise Rusya-Ukrayna, arkasından da Bangladeş-Hindistan koridoru gelmektedir. Rapora göre en fazla göç alan ülkeler ise sırasıyla ABD, Suudi Arabistan, Almanya, Rusya Federasyonu, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Fransa, Kanada, İspanya ve Avustralya olmuştur. Göçlerin yönüne baktığımızda ise rapora göre Güneyden-Güneye göçün toplam göç stoku içindeki payının %38, Güney-Kuzey göçünün payının ise yaklaşık %34 olduğu görülmektedir. Küçük ülkelerin, yüksek nitelikli göç oranlarına sahip olma eğiliminde oldukları da raporda yer alan önemli bir veridir. Rapora göre Batı Şeria ve Gazze'den gelen mülteciler hariç tutulduğunda, 2014'teki mülteci sayısı 14.4 milyon olarak gerçekleşmiş ve bu mültecilerin yaklaşık % 86'sına

da Türkiye, Pakistan, Lübnan, İran, Etiyopya, Ürdün, Kenya, Çad ve Uganda gibi gelişmekte olan ülkeler ev sahipliği yapmıştır. Öyle ki, Lübnan'da mülteciler nüfusun %35'ini oluşturmuştur. Öte yandan dünyada göç kaynağı bakımından Suriye'nin ilk sırada olduğu da raporda göze çarpan bir diğer noktadır (World Bank, 2016).

Göç edilen ülkeler bakımından ise genellikle gelişmiş ülkelerin seçildiğini söylemek mümkündür. Daha iyi yaşam ve istihdam koşulları, yüksek ücret düzeyi ve çocuklar için iyi bir gelecek kaygısı, insanları bu isteklerini gerçekleştirebilecekleri ülkelere yönlendirmektedir. Uluslararası göçmen sayılarının yer aldığı aşağıdaki tabloda ilk sırada yer alan ülkeler bu anlamda dikkate değerdir (Tablo 1).

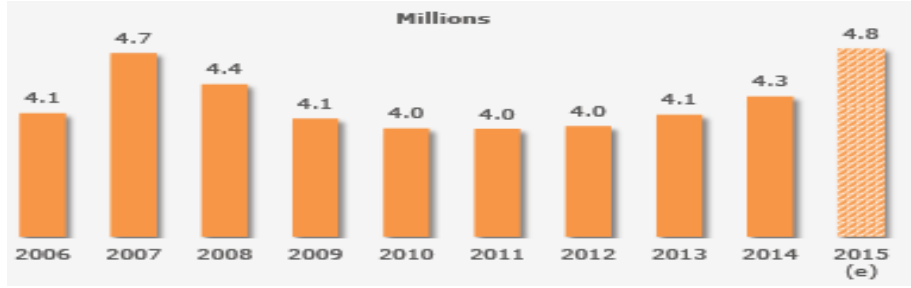
Tablo 1: Uluslararası Göçmen Nüfusu ve Toplam Nüfusun Göçmen Payı, İlk 25 Ülke

Bölge, ülke veya varış bölgesi	Sıra	Göçmen Payı	Göçmen sayısı	Toplam Nüfus
Amerika Birleşik Devletleri	1	15,3%	49.777.000,00	324.459.000,00
Suudi Arabistan	2	37,0%	12.185.000,00	32.938.000,00
Almanya	3	14,8%	12.165.000,00	82.114.000,00
Rusya Federasyonu	4	8,1%	11.652.000,00	143.990.000,00
Birleşik Krallık	5	13,4%	8.842.000,00	66.182.000,00
Birleşik Arap Emirlikleri	6	88,4%	8.313.000,00	9.400.000,00
Fransa	7	12,2%	7.903.000,00	64.980.000,00
Kanada	8	21,5%	7.861.000,00	36.624.000,00
Avustralya	9	28,8%	7.036.000,00	24.451.000,00
İspanya	10	12,8%	5.947.000,00	46.354.000,00
İtalya	11	10,0%	5.907.000,00	59.360.000,00
Hindistan	12	0,4%	5.189.000,00	1.339.180.000,00
Ukrayna	13	11,2%	4.964.000,00	44.223.000,00
Türkiye	14	6,0%	4.882.000,00	80.745.000,00
Güney Afrika	15	7,1%	4.037.000,00	56.717.000,00
Kazakistan	16	20,0%	3.635.000,00	18.204.000,00
Tayland	17	5,2%	3.589.000,00	69.038.000,00
Pakistan	18	1,7%	3.398.000,00	197.016.000,00
Ürdün	19	33,3%	3.234.000,00	9.702.000,00
Kuveyt	20	75,5%	3.123.000,00	4.137.000,00
Çin, Hong Kong SAR	21	39,1%	2.883.000,00	7.365.000,00
Malezya	22	8,5%	2.704.000,00	31.624.000,00
İran	23	3,3%	2.699.000,00	81.163.000,00
Singapur	24	46,0%	2.623.000,00	5.709.000,00
İsviçre	25	29,6%	2.506.000,00	8.476.000,00

Kaynak: Migration Policy Institute (MPI) "Top 25 Destinations of International Migrants" <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destinations-international-migrants> (20.02.2019)

Tablodan da görüldüğü gibi göçmenlerin ülke tercihlerinde ilk sırada gelişmiş ülkeler yer almaktadır. Listede sonlara doğru gidildikçe göçmen sayılarında gözle görülür bir düşüş görülmektedir. Göç akışlarını OECD ülkeleri açısından incelediğimizde ise 2015 itibarıyla yaklaşık 5 milyon kişinin buralara göç ettiği tahmin edilmektedir (Şekil 1).

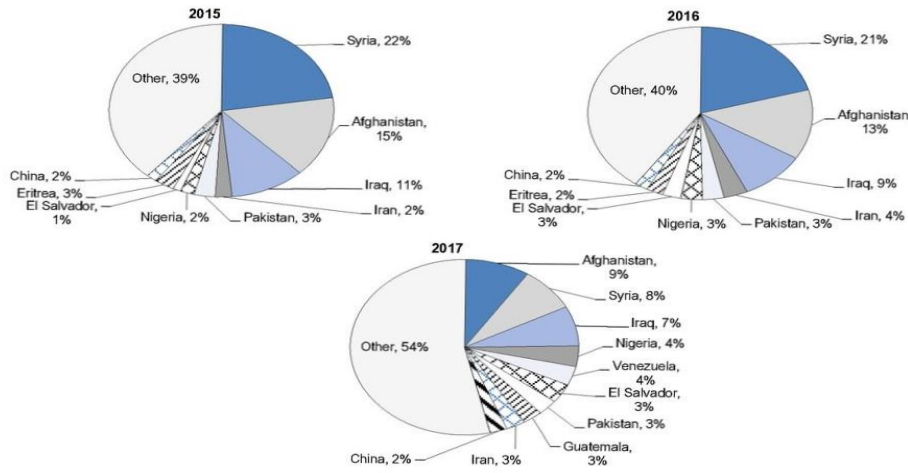
Şekil 1: OECD ülkelerine akan Kalıcı göç, 2006-2015

Kaynak: OECD, International Migration Outlook 20016

OECD ülkelerini tercih eden göçmenleri, geldikleri ülkelere göre ele aldığımızda ise özellikle üç ülke oldukça dikkat çekmektedir (Grafik 1).

Grafik 1: OECD ülkelerine giden sığınmacıların kökeni, 2018

Kaynak: OECD, International Migration Outlook 20018

Grafiklerden de görüleceği üzere 2015 yılından itibaren OECD ülkelerini tercih eden Suriyeli göçmen sayısında ciddi düşüş yaşanmış 2017'ye gelindiğinde ise Afgan göçmen oranı Suriyeli göçmen oranını geçmiştir. (Grafik 1).

4. Göçmen Transferleri ve Küresel Boyutları

Göçmen transferleri, göç eden kişilerin göç ettikleri ülkelerde kazandıkları ve ülkelerine gönderdikleri kazançları ifade etmektedir. Bu paralar, özellikle işgücü göçünün küresel hale geldiği günümüz dünyasında oldukça yüksek rakamlara ulaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için adeta bir can suyu niteliği taşıyan bu transferler sadece hane halkına değil aynı zamanda makroekonomik düzeyde ülke ekonomilerine de ciddi katkılar sağlamaktadır.

Göçmen transferlerinin ulaştığı bu küresel boyut pek çok çalışmaya konu olmuş ve etkileri, ülke deneyimleri üzerinden çeşitli kanıtlarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu alanda hayli geniş bir literatürün ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu literatürde yer alan

çalışmalardan bazılarını yakından baktığımızda; bazılarının transferlerin gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğa olan etkilerini (Adams JR. & Page, 2003, Adams JR. & Page, 2005, Acosta, et al, 2008) incelerken bazılarının da bu etkileri ülke karşılaştırmaları ile (Funkhouser, 1995) ele aldıkları ve Guyana (Agarwal & Horowitz, 2002), Alsavador (Edwards & Ureta, 2003), Türkiye (Tansel & Yaşar, 2010) gibi ülkelere kanıtlarla teori ile pratiği test ettikleri (Osili, 2007) görülmektedir.

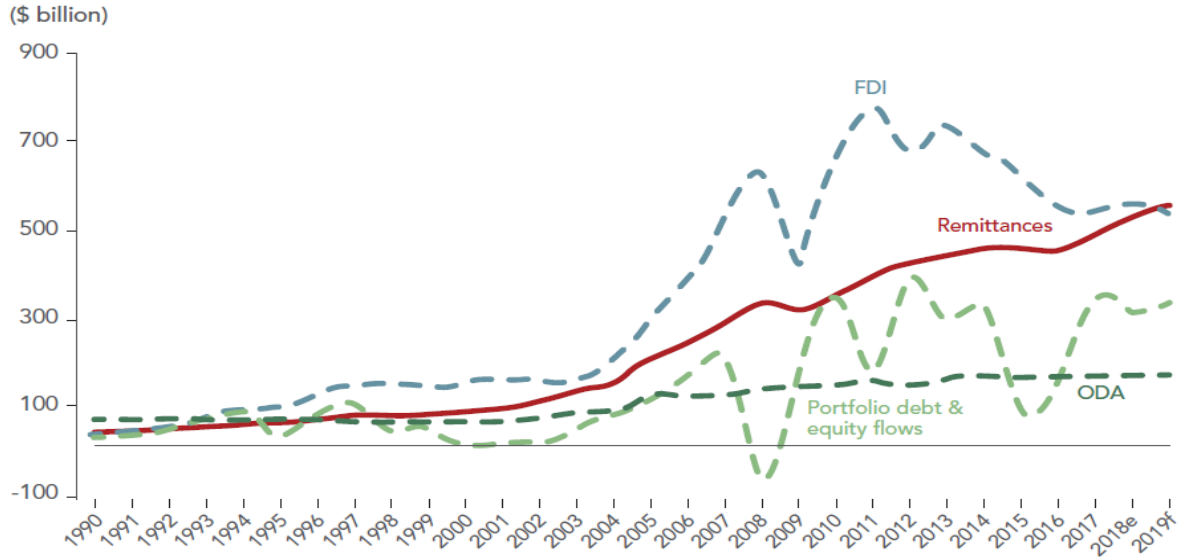
Ayrıca transferlerin gerçek mi mit mi olduğunu sorgulayan (Haas, 2005) çalışmaların yanı sıra bunların bölgesel kalkınma (Haas, 2006) ve ekonomik kalkınma (Le, 2011) boyutuna vurgu yapan çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte transferlerin finansal kalkınma (Gupta, et al, 2009, Aggarwal et al, 2011, Chowdhury, 2016) ekonomik büyüme (Giuliano & Ruiz-Arranz, 2009) ve sosyal etkileri de (Zotova & Cohen 2016) ihmal edilmemiştir.

Bu çalışma transferlerin ekonomik etkilerinden ziyade küresel boyutlarını konu aldığı için, ilgili literatürün sadece bir kısmına yer verilmesi uygun görülmüştür. Zira çalışmanın esas vurgusu transferlerin miktarına, ülkelerin gelirlerindeki paylarına, bu konuda ülkelerin sıralamalarına ve diğer finans kaynaklarıyla kıyaslanmasıdır.

Gelişmekte olan birçok ülkede, ulusal hesaplarda, bu para akışları ya doğrudan ya da dış yardımlardan daha büyük görünmektedir. Örneğin, Haiti'ye gelen transferler 2003 yılında ülkenin dış yardımının dört katı ve doğrudan yabancı yatırımının 100 katından fazla olarak kaydedilmiştir. Meksika gibi yatırım çeken bir ülkede bile, son on yılda transferler doğrudan yabancı yatırımın üçte birini aşmıştır. Transferlerin payının milli gelirlerinin %10 veya daha fazlasına denk geldiği ülkeler arasında El Salvador, Eritre, Jamaika, Ürdün, Nikaragua ve Yemenin yer aldığı uzun bir gelişmekte olan ülke listesini saymak mümkündür. Bu transferler doğrudan yatırımların aksine kaynak ülkenin ekonomisine daha sağlıklı yayılmaktadır. Öte yandan Filipinli hane halklarının % 15'i ve Dominik Cumhuriyeti'ndeki hane halklarının % 34'ü yurt dışında çalışan aile ve arkadaşlardan transfer almaktadır. Kısmen, toplumsal boyutlarının geniş olması nedeniyle, transferlerin, alıcı ülkelerdeki yoksulluğun azaltılması ve toplam tüketimin artırılması noktasında güçlü bir etkisi olduğu bulunmuştur. Burada iyi bir örnek olarak Singapur'dan Çin'e giden göçmenlerin etkilerini verebiliriz (Bhargava,2006:112,113).

Ayrıca bu transferler güvenilir bir döviz kazancı kaynağı oluşturmakta ve zor zamanlarda hanehalkının gelirini hafifletmeye yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan ülke ekonomileri için diğer finans kaynaklarına göre daha az uçucu ve daha istikrarlı olması da transferlerin bir diğer önemli özelliğidir (World Bank, 2016). Aşağıdaki şekil, bu kıyaslamayı yapmak için bize yardımcı olacak niteliktedir (Şekil 2).

Şekil 2: Transfer Akışları, Resmi Kalkınma Yardımı ve Özel Sermaye Akışları

Kaynak: Kaynak: World Bank, *Migration and Remittances, Recent Developments and Outlook*, Migration and Development Brief 31, s.3. 2019

Şekilde de görüldüğü gibi transferler doğrudan yatırımlara, özel sermaye akımlarına ve devlet yardımlarına göre daha istikrarlı bir eğilim göstermektedir. Dolayısıyla transferlerin resmi kalkınma yardımından daha büyük ve özel sermaye akışlarından daha istikrarlı olduğu söylenebilir. Bu durum Dünya Bankasının başka bir raporunda da açıkça görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: Kaydedilen transferler, özel sermaye akışlarından ve resmi kalkınma yardımlarından daha hızlı büyüdü, (milyar\$)

	1995	2004
Göçmen transferleri	58	160
Doğrudan yabancı yatırım	107	166
Özel borç ve portföy değeri	170	136
Resmi kalkınma yardımı	59	79

Kaynak: World Bank, *Global Economic Prospects 2006: Economic Implications of Remittances and Migration*

Tablo, transferlerdeki büyümenin on yılda özel sermaye akışlarını ve resmi kalkınma yardımlarını nasıl geride bıraktığını göstermesi açısından önemlidir. Zira kaydedilen bu transfer akımları o kadar önemli ki, gelişmekte olan ülkelerin ithalatının yaklaşık % 6,7'sine ve iç yatırımın % 7,5'ine denk gelebilmektedir. Ayrıca 28 ülkede, en önemli emtia ihracatından elde edilen kazançtan daha büyük olan bu transfer akımları Meksika'da, doğrudan yabancı yatırımlardan daha büyük; Sri Lanka'da çay ihracatından daha büyük ve Fas'ta ise turizm

gelirlerinden daha büyük olmuştur (World Bank, 2006:88). Gelişmekte olan ülkelere yönelik transfer akışlarının 2010 yılından günümüze nasıl bir seyir izlediğini ise aşağıdaki tabloda görmek mümkündür (Tablo 3).

Tablo 3: Gelişmekte Olan Ülkelere Akan Transferler için tahmin ve projeksiyonlar

	2010	2015	2016	2017	2018e	2019f	2020f
	(\$ billions)						
Low and Middle Income	342	451	444	483	529	550	574
East Asia and Pacific	96	128	128	134	143	149	156
Europe and Central Asia	38	43	43	53	59	61	64
Latin America and the Caribbean	55	67	73	80	88	91	95
Middle-East and North Africa	39	51	51	57	62	64	66
South Asia	82	118	110	117	131	137	142
Sub-Saharan Africa	32	43	38	42	46	48	51
World	470	596	589	633	689	714	746
Memo item: FY 2016 income	337	444	437	475	521	541	565
Classification*							
	(Growth Rate in Percent)						
Low and Middle Income	11.6	0.5	-1.6	8.8	9.6	4.0	4.3
East Asia and Pacific	19.9	3.7	-0.5	5.1	6.7	4.2	4.7
Europe and Central Asia	5.1	-16.3	0.0	22.2	11.2	3.9	4.6
Latin America and the Caribbean	2.5	6.6	7.6	10.8	9.5	3.9	3.9
Middle-East and North Africa	18.2	-6.2	0.2	10.6	9.1	2.7	3.5
South Asia	9.5	1.5	-6.1	5.7	12.3	4.3	4.1
Sub-Saharan Africa	11.1	8.8	-10.4	9.2	9.6	4.2	5.6
World	8.6	-1.2	-1.1	7.4	9.0	3.6	4.5

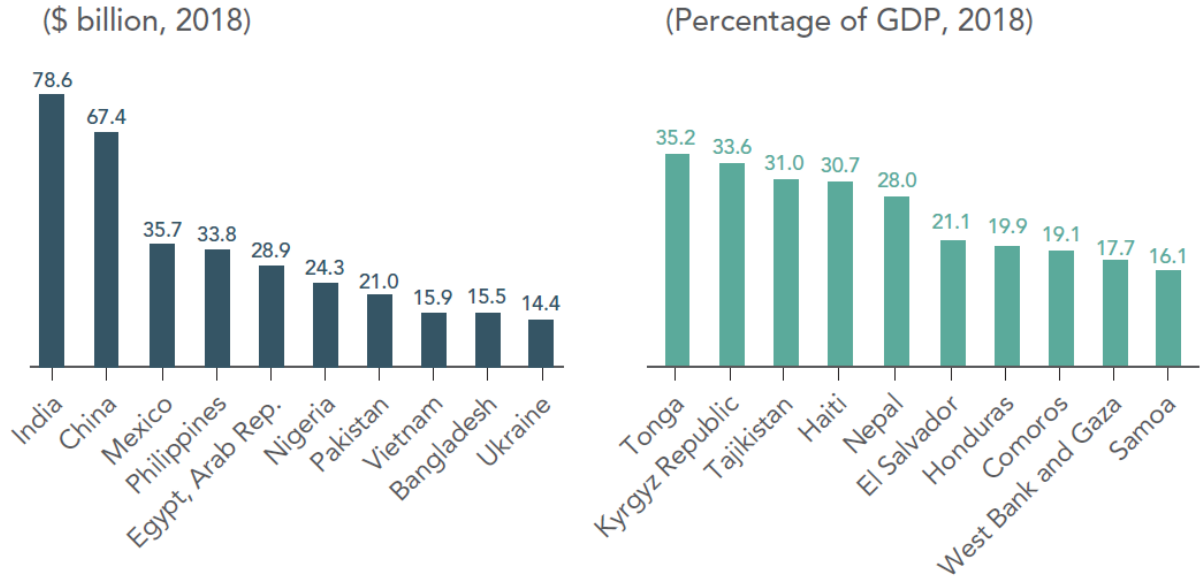
Kaynak: World Bank, *Migration and Remittances, Recent Developments and Outlook*, Migration and Development Brief 31, s.3. 2019 * Bu grup, Yüksek Gelir olarak sınıflandırılan Ekvator Ginesi, Rusya Federasyonu, Venezuela ve Arjantin'i kapsamamaktadır.

2017'de düşük ve orta gelirli ülkelere yapılan 483 milyar dolarlık transfer akışının, 2018'de 529 milyar \$'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca 2010 yılında dünya çapındaki 470 milyar \$'lık transfer akışının da 2018'de tahminen 689 milyar \$'a yükseleceği tablodaki verilerden anlaşılmaktadır. Peki, göçmenler bu kadar parayı hangi ülkelerden transfer ediyorlar? Bu sorunun cevabı Dünya Bankasının raporunda yer almaktadır.

Rapora göre göçmen transferlerinin ana kaynağı yüksek gelirli ülkelerdir. Nitekim 2014 yılında 56.3 milyar \$'lık transfer çıkışıyla ABD birinci olurken, Sudi Arabistan ikinci sırada yer almıştır. Diğer ülkeler ise sırasıyla Rusya, İsviçre, Almanya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt olmuştur (World Bank, 2016). Öte yanda yukarıdaki ülkelerden gönderilen transferler

ülkelerin GSYİH'larında önemli bir paya sahiptir. Örneğin, 2014'te transferlerin payı Tacikistan'da % 42, Kırgızistan'da % 30 ve Nepal'de % 29 olarak gerçekleşmiştir (World Bank, 2016). Aşağıdaki şekil, transferlerin 2018 yılı tutarlarını ve 2018 yılı GSYİH içindeki paylarını göstermesi açısından oldukça önemlidir (Şekil 3).

Şekil 3: Göçmen transferlerinden pay alan ülkeler

Kaynak: World Bank, *Migration and Remittances, Recent Developments and Outlook*, Migrationa and Development Brief 31, s.2. 2019

Buna göre Hindistan'ın 2018 yılında 78,6 milyar \$'lık bir transfer olarak dünyada ilk sırada yer aldığını ikinci sıradaki Çin'in de 67,4 milyar dolarla onu takip ettiği görülmektedir. Transferlerin GSYİH içindeki payı açısından ise Tonga birinci olurken onu ikinci sıradan Kırgızistan takip etmektedir (Şekil 3).

SONUÇ

Küreselleşme süreciyle birlikte iletişim ve ulaşım teknolojisinin gelişmesi ülkeler arasındaki sınırları büyük ölçüde anlamsız kılmış ve mesafe kavramı giderek önemini yitirmiştir. Teknolojideki gelişmelerle birlikte insanların uzak mesafeleri kat etmeleri kolaylaşmış, ufukları ulusal sınırların ötesine geçmiş ve yeni yerleri görme, oradaki imkânlar hakkında bilgi sahibi olma gibi istekleri gün geçtikçe artmıştır. Bu yeni durum, insanların hem kendileri hem de aileleri için daha iyi yaşam standartlarına kavuşmalarının imkânlarını da beraberinde getirmiştir. Bu imkanlar ve istekler gelişmekte olan ülkelerdeki bireylerin göç kararı almalarında önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Sonuç olarak tüm bu saiklerle hareket

eden gelişmekte olan ülke vatandaşları ya sadece kendileri yada aileleriyle birlikte küresel göç macerasının başat aktörleri olmuşlardır.

Daha iyi bir gelecek için çıkılan bu yolda, göçmenler geldikleri ülkelerde ciddi ekonomik kazançlar elde etmiş ve bu kazançlarını ülkelere transfer ederek orada bıraktıkları ailelerine katkı sağlamışlardır. Bu katkılar aile ekonomisinin tüketim hacmini ciddi oranda arttırmıştır. Zamanla artan göçmen transferleri aile ekonomisinin ötesine geçerek ülke ekonomisine de katkı sağlayacak boyutlara ulaşmıştır. Dünya Bankasının raporlarına yansıyan kadarıyla transferlerin Nepal ve Liberya gibi bazı ülkelerin GSYİH'lerinde üçte bir oranında paya sahip olduğu görülmüştür. Hindistan ve Çin gibi ülkelere 2016 yılında tahmini olarak 65 milyar \$'ı geçen miktarda bir transfer girişi olduğu da dikkatlerden kaçmamıştır. 1995 yılında 58 milyar \$ olan göçmen transferleri 2004 yılında 160 milyar \$'a ulaşırken aynı dönemde doğrudan yatırımlar 107 milyar \$'dan 166 milyar \$'a yükselebilmektedir. Bu da bize gösteriyor ki, genelde olumsuz bir algı yaratan göç olgusu aslında birçok ülke için oldukça faydalı bir süreç olarak da işleyebilmektedir.

Özetle göç hareketleri küreselleşme süreciyle birlikte hız kazanmış ve küresel bir niteliğe bürünmüştür. Küresel göç olgusuyla birlikte artan göçmen transferleri geçmişte aile ekonomilerine şimdilerde ise ülke ekonomilerine katkı sağlayacak boyutlara ulaşmıştır. Bu durum birçok ülke açısından başta dezavantaj sayılabilecek göç hareketlerinin ileride nasıl avantaja dönüşebildiğinin açık bir kanıtıdır.

KAYNAKÇA

- Acosta, P., Calderon C., Fajnzylber P. & Lopez H. (2008). What is the Impact of International Remittances on Poverty and Inequality in Latin America?, *World Development*, 36(1), 89–114.
- Adams, R.H & Page, J. (2003). *The Impact of International Migration and Remittances on Poverty in Developing Countries*, World Bank Policy Research Working Paper 3179
- Adams, R.H. Jr. & Page, J. (2005). Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries?, *World Development*, 33(10), 1645–1669.
- Agarwal R. & Horowitz A.W. (2002). Are International Remittances Altruism or Insurance? Evidence from Guyana Using Multiple-Migrant Households, *World Development*, 30(11), 2033–2044.

- Aggarwal, R., Demirgüç-Kunt, A. & Martínez Pería, M.S. (2011). Do remittances promote financial development?, *Journal of Development Economics*, 96, 255–264.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bhargava, V. (2006). *Global Issues for Global Citizens : An Introduction to Key Development Challenges*, Washington, DC: World Bank
- Chowdhury, M. (2016). Financial Development, Remittances and Economic Growth: Evidence Using a Dynamic Panel Estimation, *The Journal of Applied Economic Research*, 10(1), 35–54.
- Czaika, M. & Haas, H. (2015). The Globalization of Migration: Has the World Become More Migratory?, *International Migration Review*, 48(2), 283–323.
- Dikkaya M. ve Özyakışır, D. (2008). *Küreselleşmenin Ekonomi-Politiği*, Ankara: Gazi Kitabevi
- Edwards, A.C. & Ureta, M. (2003). International migration, remittances, and schooling:evidence from El Salvador, *Journal of Development Economics*, 72, 429–461.
- Erbaş, H. (2002). Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler, *Doğu Batı*, 5(18), 173–191.
- Fukuyama, F. (1992). *The end of History and the Last man*, New York: Free Press
- Funkhouser, E. (1995). Remittances from International Migration: A Comparison of El Salvador and Nicaragua, *The Review of Economics and Statistics*, 77(1), 137–146.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Osman Akınhay (Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları
- Giddens, A. (2010). Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi, (Ed. Anthony Giddens), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*, Ümit Tatlıcan (Çev.), Ankara: Say Yayınları
- Giuliano, P. & Ruiz-Arranz, M. (2009). Remittances, financial development, and growth, *Journal of Development Economics*, 90, 144–152.
- Gupta, S., Pattillo C.A. & Wagh, S. (2009), Effect of Remittances on Poverty and Financial Development in Sub-Saharan Africa, *World Development*, 37(1), 104–115.
- Haas, H. (2005). International migration, remittances and development: myths and facts, *Third World Quarterly*, 26(8), 1269–1284.
- Haas, H. (2006). Migration, remittances and regional development in Southern Morocco, *Geoforum*, 37, 565–580.

- Iman, D.T. & Mani, A. (2013). Motivations for migration among Minangkabau women in Indonesia *Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies*, 32, 114-123.
- IMF (2000). Globalization: Threat or Opportunity?, *International Monetary Fund Issue Brief*, April 12
- IOM (2011). *World Migration Report 2011*, International Organization for Migration, Switzerland
- İçduygu, A. (2009). International Migration and Human Development in Turkey, *UNDP Human Developments Research Paper 2009/52*
- Kahanec, M. & Zimmermann, K.F. (2008). Migration and Globalization: Challenges and Perspectives for the Research Infrastructure, *IZA Discussion Paper*, No. 3890
- Kearney, M. (1996). From the Invisible Feet: Anthropological Studies of Migration and Development, (Ed. Robin Cohen), *Theories of Migration*, (pp.374-404), Edward Elgar Publishing England
- Keeley, B. (2009). *International Migration: The Human Face of Globalisation*, OECD Publishing
- Keyman, F. (1999). Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri, *Düşünen Siyaset*, 1(2), 71-90.
- Le, T. (2011). Remittances for economic development: The investment perspective, *Economic Modelling*, 28, 2409–2415.
- Lee, E. S. (1996). A Theory of Migration, (Ed. Robin Cohen), *Theories of Migration*, (pp.14-24), Edward Elgar Publishing England
- Martin P. & Widgren, J. (2002). International Migration: Facing the Challenge, *Population Bulletin*, Washington, DC: Population Reference Bureau, 57 (1)
- McCann, P., Poot, J., & Sanderson, L. (2010). Migration, relationship capital and international travel: theory and evidence, *Journal of Economic Geography*, 10(3), 361-387.
- Migration Policy Institute-MPI (2017). “Top 25 Destinations of International Migrants” <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/charts/top-25-destinations-international-migrants> (20.02.2018)
- Niessen, J. (2003). Negotiating the Liberalization of Migration—Is GATS a Vehicle or a Model for Global Migration Governance, *EPC Issue Paper*, No.6
- OECD (2018). *International Migration Outlook 2018*, OECD Publishing, Paris.
- Osili, U.O. (2007). Remittances and savings from international migration: Theory and evidence using a matched sample, *Journal of Development Economics*, 83, 446–465.

- Özyakışır, D. (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Ankara: Nobel Yayınevi
- Stalker, P. (1997). Global nations The impact of globalization on international migration, *International Migration Papers 17*, International Labour Organization
- Şenses, F. (2004). Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?, *Working Paper in Economic*, (04/09), METUE conomic Research Center, Ankara
- Tansel, A. & Yaşar P. (2010). Macroeconomic impact of remittances on output growth: Evidence from Turkey, *Migration Letters*, 7(2), 132–143.
- Vargas-Lundiu, R. et al. (2008). *International Migration, Remittances and Rural Development*, IFAD Publication, Italy
- Wainer, A. (2011). *Development and Migration In Rural Mexico*, Briefing Paper 11, Bread for theWorld Institute
- World Bank (2006). *Global Economic Prospects 2006 : Economic Implications of Remittances and Migration*. Washington, DC: World Bank
- World Bank (2019). *Migration and Remmitances, Recent Developments and Outlook*, Migration and Development Brief 31, 2019
- Zotova, N. & Cohen, J.H. (2016). Remittances and their social meaning in Tajikistan, *Remittances Review*, 1(1), 5–16.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE ENGELLİ İSTİHDAMI

DISABLED EMPLOYMENT IN THE INDUSTRY 4.0 PROCESS

Doktora Öğr. Aytaç AYDIN

Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. Deniz ÖZYAKIŞIR

Kafkas Üniversitesi

ÖZET

Bilginin sınırlar ötesi pozisyon alması ile birlikte bilgi teknolojilerine erişebilirlik artan oranda önem kazanmaktadır. Bilgiye erişimin önünde dil, din, cinsiyet, fiziksel durum, altyapı koşulları, fiziksel uzaklık, ekonomik değerler vd. faktörler bulunmaktadır. Bu çalışmada toplumdaki dezavantajlı grupların bilgiye erişimdeki engeller üzerinde durulmuş, 4. Sanayi devriminde bilginin rolü ve küresel ölçekte bilgi temelli istihdam odağı ele alınmıştır. Çalışmada endüstri 4.0 ile oluşacak yeni istihdam alanları ve bu alanlarda engelli bireylerin istihdam edilebilmesi için uygulamaya geçirilmesi gereken alanlar üzerinde durularak endüstri 4.0 sürecinde engellilerin istihdamının artırılması için atılması gereken adımlar hakkında öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, İstihdam, Endüstri 4.0.

ABSTRACT

Getting position beyond limits of knowledge ;access to information technologies is becoming increasingly important. There are factors like language, religion, gender, physical condition, infrastructure conditions, physical distance, economic values, etc. obstacle to access to information. In this study, it was focused on the obstacles to access to information by disadvantaged groups in society, it was discussed the role of knowledge in the 4th Industrial Revolution and the focus of knowledge-based employment on a global scale. The study focuses on the new employment areas that will be created by the industry 4.0 and the areas that need to be implemented in order to employ disabled individuals in these areas, suggestions have been

tried to develop about necessary steps to increase the employment of disabled persons in the industry 4.0 process.

Key Words: Disability, Employment, Industry 4.0.

GİRİŞ

Toplumlar tüm bireylerin eşit ve adil bir düzeyde yaşamlarını idame ettirdikleri canlı topluluklarından oluşmaktadır. Toplumda yaşayan her bireyin tüm haklardan eşit düzeyde yararlanması gerekmektedir. Tarihsel perspektiften bakıldığında insanlığın varoluşundan bu yana insanlar arasında dil, din, fiziksel ve zihinsel durum, cinsiyet, etnik köken, renk, kültür, ekonomik statü gibi birçok farklı unsurlardan kaynaklı ayrımcılık görülmüştür. Bu ayrımcılıklardan biride hiç şüphesiz geçmişten günümüze karşılaştığımız ve muhtemelen gelecekte de karşımıza çıkacak olan engelli insanlara yapılan ayrımcılıklardır. Bu ayrımcılıkların bitirilmesi ve dezavantajlı grupların karşılaştığı oldukları engellerin ortadan kaldırılması toplumsal açıdan son derece önem arz etmektedir. Engelli bireylerin bugüne dek karşılaştığı oldukları istihdam sorunlarının altında yatan sebeplerden önemli bir bölümünü fiziksel işlerde yeterli kabiliyet sergileyememeleri, kas gücüne dayalı işlerde özellikle ortopedik engelli bireylerin çalışmasının zor olması ve toplumsal olarak engelli bireylerde istenen iş verimliliğinin sağlanamayacağı yönünde oluşan ön yargı önde gelen sebepler arasındadır. 21. yy, endüstri 4.0 kavramı ile birlikte istihdam kavramının yeniden şekillendiği kas gücünün yerini giderek bilgi temelli ve teknoloji ağırlıklı yeni bir endüstriyel alana bıraktığı ve buna dayalı yeni istihdam alanlarının meydana geldiği yeni bir periyod olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Endüstri 4.0: Kavramsal Çerçeve

Tarihsel perspektiften bakıldığında birinci sanayi devriminde buhar gücü kullanımıyla üretkenlik ve verimlilik artışı ortaya çıktı. İkinci sanayi devriminde elektrik kullanımıyla seri üretime geçildi, üçüncü sanayi devrimi ile elektronik ve bilgi teknolojileri kullanılarak üretim otomasyonu karakterize edildiği dönem başladı. Dördüncü sanayi devrimi ya da yaygın kullanımıyla endüstri 4.0 ise dijital üretim, ağ iletişimi, bilgisayar ve otomasyon teknolojilerinin yanı sıra birçok ilgili alanı da kapsayan hızlı ve yıkıcı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Pereira, Romero, 2017).

Endüstri 4.0 kavramı 2011 yılında Almanya'nın Hannover fuarında ortaya çıkarak literatürdeki yerini almıştır. Tanımsal olarak Endüstri 4.0 *birçok çağdaş otomasyon sistemini, veri alışverişlerini ve üretim teknolojilerini içeren kolektif bir terimdir. Bu devrim nesnelerin*

interneti, internetin hizmetleri ve siber-fiziksel sistemlerden oluşan bir değerler bütünü olarak tanımlanmaktadır (<https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk>). Endüstri 4.0 kavramını ya da 4. Sanayi devrimini diğer bütün sanayi devrimlerinden ayıran en önemli özelliği etki derecesi farklı da olsa an itibarıyla her ülkede ve her sektörde belirli bir ölçüde hissedilebilir olmasıdır (Ellis, 2018). Bu durum beraberinde tüm ülkeleri etkisi altına alan ve ülkelerin kendi istek ve dilekleri ile dahi ret edemeyeceği bir alan oluşturmuştur.

Endüstri 4.0 ile üretim aşamalarında işler büyük oranda otomasyon sistemine geçmektedir. Bu durum beraberinde işçi sayısında azalma meydana getireceği tahmin edilmektedir. Üretim aşamalarında daha fazla bilgi faktörü kullanılacaktır. Üretimde kısa vadeli ve planlanması daha zor işler ortaya çıkacaktır. İşçilerin bu aşamada doğrudan kas gücü yerine daha fazla otomatik ekipmanları izlemesi gerekecektir. Noktadan noktaya mühendisliğin bir parçası olarak daha fazla sayıda işçi, mühendislik aşamasına dâhil edilecektir (Stock, Seliger, 2016).

Endüstri 4.0'ın temelinde siber fiziksel sistemler, nesnelerin interneti ve internet servisleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra akıllı fabrikalar ve insan makine işbirliği, üretim ve istihdam aşamasında yol gösterici nitelikte yer almaktadır.

1.1. Siber Fiziksel Sistemler

Siber fiziksel sistemler, işlemleri; bir bilgi işlem/iletişim çekirdeği tarafından izlenen, kontrol edilen, koordine edilen ve entegre edilen fiziksel mühendislik sistemlerdir. Siber ve fiziksel alan arasındaki bu etkileşim birden fazla zaman aralığında, nano sistem ve dünyadan, büyük çaplı geniş alan sistemlerine kadar ortaya çıkmaktadır (Sabo, 2015). Siber fiziksel sistemler nesnelerin sanal ortamda birbirleriyle iletişim kurarak etkileşimde bulundukları, sanal dünya ile fiziksel dünya arasında ortak bir alan oluşturan teknolojiler olarak ifade edilebilir (Bunse vd., 2016). Bu ifade ile makineler birbiriyle iletişim kurabilecek ve merkezi olmayan iletişim sistemleri ile üretim sürecinde kaynak kullanımını optimize edilebilecektir (Sony, 2018).

1.2. Nesnelerin İnterneti ve İnternet Servisleri

Nesnelerin interneti, yeni uygulamalar, hizmetler oluşturmak ve bu kapsamda ortak hedeflere ulaşmak için benzersiz adresleme şemaları ile kablolu ve kablosuz bağlantılar üzerinden birbirleriyle etkileşime girebilen, nesnelerin birbirleriyle iletişim kurup işbirliği yapabildiği yeni bir paradigmadır (Vermesan ve Friess, 2013). Nesnelerin interneti çok sayıda nesneyi ve teknolojiyi kapsar. Radyo frekansı ile tanımlama teknolojisi, yakın alan iletişimi, kablosuz sensör ve aktüatör ağları etkileşimi ile çalışır (Watt, 2016). Nesnelerin internetinde

sensörler veri toplama kabiliyetine sahiptir. Bu verileri ileten aktüatörler sayesinde alışveriş, eğlence, ulaşım, sağlık vb. alanlarda kullanılan her türlü tüketici nesnesinin birbiriyle etkileşim içerisinde çalışmalarını sağlamaktadır (Hoffman ve Novak, 2017). Nesnelerin interneti sayesinde herhangi bir zaman diliminde, herhangi bir yerde, herhangi bir yol/sanal ağ üzerinden hizmeti alan kişilerin ideal olarak tüm sisteme erişimi sağlanabilmektedir (Vermesan ve Friess, 2013). Bunun yanı sıra nesnelerin interneti ve siber alan etkileşimi ile insan müdahalesi minimize edilebilmekte ve nesnelerin birbirleriyle etkileşimi ile hem bireyin yaşam kalitesinde hem de üretim sürecinde optimizasyon sağlanabilmektedir.

İnternet servisleri (IoS), servis sağlayıcıları ve kullanıcılar arasında iş ağları oluşturmak için teknik altyapının sağlandığı alandır (Pereira, Romero, 2017). İnternet servisleri fabrikaların tek tip üretim yönteminden ziyade özel üretim teknolojileri kullanılması açısından önemlidir (Herman vd., 2015).

1.3. Akıllı Fabrikalar

Akıllı fabrikalar gelişmiş bilgi ve üretim teknolojilerinden tam anlamıyla faydalanarak üretim aşamalarını optimize etmek amacıyla faaliyet gösteren insan makine işbirliği organizasyonudur. Çeşitli üretim unsurlarının ekosistemini oluşturmayı amaçlar. Bu sayede organizasyonel, yönetsel ve teknik seviyeler sorunsuz bir şekilde entegre edilir. Yapay zekânın önemli rol üstlendiği fabrikalarda, insan emeği minimize edilmektedir. Endüstri 4.0 ile akıllı fabrikalarda bağımsız algılama, akıllı ara bağlantı, akıllı öğrenme analizi ve akıllı karar verme aşamalarının otomatik gerçekleşebilmesi giderek ilerlemektedir (Zhong vd, 2017).

1.4. İnsan ve Makine İşbirliği

Endüstri 4.0'da insanlar ve makineler endüstriyel ortamda bilişsel teknolojiler kullanarak işbirliği içinde çalışacaklardır. Akıllı cihazlar/makineler insanların konuşma, tanıma, bilgisayar görüşü, makine öğrenmesi ve gelişmiş senkronizasyon modellerini kullanarak çalışmalarının çoğunu yerine getirmelerine yardımcı olacaktır. İnsanlar ve makineler herhangi bir çalışma koşulunda birbirini tamamlayan beceriler geliştirirler (Zhong vd, 2017). Endüstri 4.0 sisteminde insanın üretim sürecindeki rolü geleneksel üretim faktörlerinden farklılık göstermektedir. Bu rol hem işçilerin atölyede hem de yönetim seviyesinde değişmektedir. Çünkü yeni üretim modelinde siber fiziksel sistemlerin birbirine bağlanması sonucu bir fabrikada tüm işlemlerin gerçek zamanlı olarak gösterilmesi mümkündür. Bu nedenle, üretim, planlama ve kontrol aşamalarındaki çalışanlar, tüm siber fiziksel sistem altyapısı tarafından üretilen yüksek miktarda bilgi ve veri ile karşı karşıya

kalmaktadır. Bu durum beraberinde daha karmaşık bir üretim sistemi getirmekte ve bu aşamada eğitimli, bilgi temelli işçi ihtiyacı oluşmaktadır (Prinz vd.,2016).

Akıllı fabrikalar daha fazla makine ve daha az kas gücü gereksinimi ile gelişimini sürdürmektedir. Yeni istihdam alanları insanlar ile makinelerin koordineli çalıştığı bilgi temelli alanlar olduğu görüldüğünde kas gücünün hakim olduğu üretim sisteminde dezavantajlı konumda yer alan engelli bireylerin istihdamı açısından pozitif bir alan ortaya çıkmaktadır.

2. Engellilik Kavramı: Dünya’da ve Türkiye’de Kavramsal Çerçeve

Engelli kavramı 5378 sayılı engelliler hakkında kanunda " fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi" ifade etmektedir (Engelliler Hakkında Kanun [EHK], 2005: Madde:3). Engellilik tanımında yer alan faktörlerden kaynaklı sosyal entegrasyonun sağlanması, toplumsal kalkınmanın sağlanması, ayrımcılık ve insanın temel yaşam hakkının bir gereği olarak üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre bir milyardan üzerinde engelli birey bulunmaktadır. Bu rakam engellilerin küresel ölçekte ciddi boyutlarda olduğunu göstermektedir. Engelliliğin doğuştan olabileceği gibi sonradan yaşlanma, hastalık, kaza, ruhsal ve psikolojik durum vd. faktörler ile ortaya çıkabilme durumu engelli nüfusunda artışa yol açmaktadır. Engellilik geçici olabileceği gibi süreklilik arz eden bir durum olarak da karşımıza çıkmakta ve tüm insanlar için her an karşılaşılabilecek bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Dünya Engellilik raporu kapsamında yapılan çalışmada da belirtilen "*dünya çapında engelli olmayan insanlara kıyasla engelli insanlar daha kötü sağlık durumuna daha düşük eğitim başarıları ve iktisadi katılıma ve daha yüksek yoksulluk oranına sahiptir.*" ifadesi ile engellilerin karşılaştığı sorunlara ve sonuçlarına dikkat çekilmiştir. Engellilik ile ortaya çıkan sorunlarla mücadelede Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler ve yerel yönetimler tarafından çözüm amaçlı araştırma, politika ve faaliyetler geliştirilmektedir. Bu faaliyetlerin temelinde engelli bireylerin toplumda karşılaştıkları engellerin ortadan kaldırılması, ekonomik ve sosyal gelişmişlik seviyesinde artış, sosyal koruma seviyesinin artırılması (Dünya Sağlık Örgütü (2011), Dünya Engellilik Raporu, Geneva: WHO: 2011.) bilgiye erişim, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, eğitim, sağlık, istihdam konularında eşitliğin sağlanması ve bu noktalarda kolaylaştırıcı politikalar ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Türkiye'de engellilik kavramı istatistikî olarak Cumhuriyetin ilk dönemlerinde işlev ve yapı bozuklukları dikkate alınarak sağlık istatistikleri kapsamında ele alınmıştır. Küresel anlamda engellilik tespiti üzerine yapılan araştırmalarda yapılan çalışmaların çok boyutlu ele alınması ile birlikte Türkiye'de de engellilik istatistikleri yeni bir yaklaşım ile ele alınmaya başlanmıştır. Yeni yaklaşım ile engellilik kavramı sadece bir uzvun kaybı ya da bozukluğu olarak değerlendirilmemiş ve çok yönlü araştırmalar başlatılmıştır (Ekenci, 2015). Araştırma *"görme, duyma, konuşma, yaşlıtlarına göre öğrenme/basit dört işlem yapma, hatırlama/dikkatini toplama alanlarıyla hareket güçlüğü (yürüme, taşıma, tutma ve merdiven inip çıkma)"* alanlarında tanımlanmıştır. Belirtilen sebeplerden en az birinde çok zorlanan veya hiç yapamayanlar en az bir engeli olan nüfus kapsamına alınmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı[ASPB], 2011).

2011 yılında gerçekleştirilen nüfus ve konut araştırmasında genel nüfusun %6,9'unun en az bir işlevi yerine getiremediği görülmektedir. Genel nüfus içerisinde engellilik oranının %5,9'u erkek, %7,9'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Toplam nüfus içerisinde 4876000 kişinin engelli olduğu görülmektedir (ASPB, 2011).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2010 yılı Engellilerin Sorun ve Beklenti Araştırması raporuna göre 2010 yılı kayıtlı olan bireylerin cinsiyet, yerleşim yeri, engel oranı, yaş grubu ve engel türleri verileri incelendiğinde 15-44 yaş aralığındaki engelli insanların oranının toplam engelli nüfusu arasındaki oranı %44,9 gibi önemli bir bölümünü oluşturduğu görülmektedir. Özellikle bu yaş aralığının iş gücüne katılımı ve kalkınmada oynayacağı rol önemlidir. 2010 yılı kayıtlı olan engelli bireylerin engelli türüne göre eğitim durumu incelendiğinde, engellilerin %44,6'sının okur-yazar olmadığı, %18,2'sinin okur-yazar olup herhangi bir okul bitirmeyen, %22,3'ünün ilköğretim, %10,3'ünün ilköğretim/ortaokul ve dengi, %7,7'sinin ise lise ve daha üstü eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. 2010 yılı kayıtlı olan engelli bireylerin engel türüne göre çalışma durumuna bakıldığında toplam engelli nüfusunun %14,3'ünün iş gücüne katılım sağlarken %85,7'sinin ise çalışmayanlardan oluştuğu görülmektedir (TÜİK, 2010).

3. Endüstri 4.0 ve Engelli İstihdamı

Küreselleşme ve bilgi toplumu kavramının giderek yaygınlaşması, bilgiye erişimin sınırlı kaynaklardan çıkarak özellikle internet erişimi ile kolaylaştığı günümüzde engelli bireylerin kişisel gelişimleri, ekonomik kalkınmaları, toplumsal entegrasyonları, eğitim ve istihdam konularında bilgi ve iletişim teknolojileri ve internet erişimi/kullanımı önemli rol üstlenmektedir. Bunun önemli sebeplerinden biride 2011 yılında 4. Sanayi devrimine geçiş ile istihdam alanlarındaki dönüşümdür. Bilgiye erişim kavramı özellikle 2011 yılında

Almanya'nın Hannover fuarında karşımıza çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan ve bunun yanı sıra bir dönemin kapanıp yerini yeni bir endüstri devrimine(4. Sanayi devrimi) bırakan endüstri 4.0 kavramı ile de son derece önemli pozisyon üstlenmiştir (<https://www.endustri40.com/almanyain-endustri-4-0-vizyonu>).

Endüstri 4.0 kavramı, nesnelerin interneti ve üretim sektöründe rol alanların üretim aşamasında siber alan temelli yöntemlere geçmesi beraberinde yeni istihdam alanları yaratmıştır. Özellikle internet ile doğrudan ya da dolaylı yollarla ilişki içerisinde yer alan sektörlerin ve akıllı fabrikaların yaratmış olduğu istihdam alanları siber güvenlik, e-ticaretin yaygınlaşması, sosyal medya uzmanlığı gibi genel istihdam alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra endüstri 4.0 ile birlikte gelen, endüstriyel veri bilimciliği, robot koordinatörlüğü, IT/IoT çözüm mimarlığı, endüstriyel bilgisayar mühendisliği / programcılığı, bulut hesaplama uzmanlığı, veri güvenliği uzmanlığı, şebeke geliştirme mühendisliği, 3-D yazıcı mühendisliği, endüstriyel kullanıcı ara yüzü tasarımı, giyilebilir teknoloji tasarımı, (<https://www.endustri40.com/endustri-4-0-ile-birlikte-gelecek-10-yeni-meslek/>) yeni ve geleceğin istihdam alanları olarak görülmektedir. Bu mesleklerin ortak alanı kas gücü yerine beyin gücüne yönelik faaliyet alanları olmasıdır.

Endüstri 4.0 ile birlikte istihdamın azalacağı ya da artacağına yönelik kesin bir sonuç bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra endüstri 4.0 kavramı ile robotik teknolojilerin gelişmesi, kas gücünün yerini teknolojiye ve yapay zekaya dayalı makinelerin almaya başlaması, insansız fabrikaların ortaya çıkması ilerleyen dönemlerde istihdamın daralacağına yönelik çeşitli öngörülerde bulunmaya sebebiyet vermektedir. Bu temelde endüstri 4.0'ın kas gücüne yönelik istihdamın azalması, daha çok insanın işsiz kalması gibi dezavantajı bulunmakta iken, bu devrim ile birlikte gelen avantajlar ise yeni istihdam alanları açılması, beyin gücüne yönelik istihdamın artması ve bunun sonucunda engelli bireylerle herhangi bir engeli bulunmayan bireyin iş gücü kabiliyetinin eşitlenme yönünde pozitif gelişme kaydedileceği ve engelli birey istihdamında artışa sebebiyet vereceği öngörülebilir.

Endüstri 4.0'ın temelinde bilgi teknolojileri ve internet olduğu dikkate alındığında, bilgi teknolojileri ve internet kullanım kabiliyeti bireyin beraberinde sektörde kalifiye duruma gelmesini sağlayacaktır. Bu açıdan bireyin açılacak yeni istihdam alanlarına dahil edilebilmesi için bilgi teknolojileri ve internet kullanım kabiliyetlerini geliştirmesi gerekecektir. Yeni sektörler kas gücüne ihtiyacı minimize edeceği için özellikle ortopedik engeli olan bireyle herhangi bir engeli bulunmayan bireyin istihdam edilebilirlik düzeyleri eşitlenmiş olacaktır.

Genelde bilgi ve iletişim teknolojileri özelde ise sabit genişbant internete erişim üzerine Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, devletler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları tarafından çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Bu kurumlar tarafından toplumda ayrımcılığa maruz kalan engellilerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde karşılaştıkları ayrımcılıkların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Genel bakış açısı engellilerin yaşamın her alanında gerçekleştirilen tüm faaliyetlere katılımında toplumda yaşayan diğer bireylerle eşit ve adil koşullarda yaşayabilmeleridir. Bu noktada bilgi ve iletişim teknolojileri etkin rol oynayarak toplumsal statü, ekonomik durum, gelir düzeyi gibi alanlarda pozitif etki yaratacaktır. Bu aşamanın sağlanmasında ise devletler, özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarına engelli bireylerin karşılaştıkları zorlukları kaldırma görevi düşmektedir.

Engelli bireyler bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde engel durumlarına göre çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Görme engelliler, web sayfalarının içeriklerini görememe, görüntülü görüşme yapamama, görsellik üzerine kurgulanmış teknoloji ürünlerine hakim olamama sorunları ile karşılaşmaktadır. İşitme engelliler telefon ile sesli görüşme yapamama, telefon zil sesi ve mesaj sesi duyamama, sesli anons ve uyarıları duyamama sorunları ile karşılaşırken bilişsel engelliler ise karışık ve anlamada güçlük çekilen online içeriklere hakim olamama sorunu ile karşılaşmaktadırlar(BTK, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Engelsiz Erişim, Ankara: 2012). Tüm engellilerin karşılaştıkları ortak sorunlardan biri ise ekonomik koşullardır. Engellilerin toplumda ayrımcılığa maruz kalmasında, görsel, işitsel, bilişsel vd. koşullarına göre iş bulamamaları ve yeteneklerine göre yeterince iş imkanı bulunmamasından kaynaklı ekonomik sıkıntılar çekmektedirler. Bu ekonomik sıkıntılardan kurtulmanın alternatiflerinden biri ise bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi sağlayarak bu alanda uzmanlaşmaktan geçmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin pahalılığı dikkate alındığında engellilerin bilgiye erişimi zorlaşmaktadır. Engellilerin bilgiye erişimi yasal düzenlemeler ile garanti altına alınmasına rağmen uygulamada eksikliklerle karşılaşılabilir. Yasal düzenlemelere bakıldığında Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun ikinci bölüm üçüncü maddesinde " *Düşük gelirliler, özürllüler ve sosyal desteğe ihtiyacı olan grupların da evrensel hizmetten yararlanabilmesi için uygun fiyatlandırma ve teknoloji seçeneklerinin uygulanabilmesine yönelik tedbirler alınır*" aynı kanunun 9. maddesi (1) bendinde "*Düşük gelirliler ve özürllüler gibi sosyal açıdan korunması gereken kesimlerin evrensel hizmetten eşitlik, taraf gözetmeme ilkeleri temelinde ve*

karşılayabilecekleri fiyat seviyesinde yararlanabilmelerine ilişkin usul ve esasları belirlemek"ibaresi yer almaktadır(Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 2005). Evrensel Hizmet Kanununun uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan 29.06.2006 tarih ve 26213 sayılı "Evrensel Hizmet Gelirlerinin Tahsili ve Giderlerin Yapılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"te ise engelli kullanıcılar dikkate alınarak düzenlenen maddede "Bakanlık, ilgili kurum ve kuruluşların da görüşünü alarak düşük gelirli, özürlüler ve sosyal desteğe ihtiyacı olan grupları belirler. Bu gruplara hizmetin uygun ve indirimli fiyatlarla sunulabilmesi için 8 inci maddenin (b) bendinde belirtilen kriterler dahilinde maliyetler gerekçeleri ve belgeleriyle birlikte yükümlü işletmeciden istenir. Bakanlık gelen bu bilgi ve belgeleri inceler ve maliyetleri baz alarak tespit yapabileceği gibi doğrudan karşılanabilir fiyat seviyesini Kurumun görüşünü alarak belirleyebilir." maddesine yer verilmiştir (BTK, Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Engelsiz Erişim, Ankara: 2012). Bu kapsamda sabit genişbant internet pazarına hakim firmaların fiyatlandırmalarının engelli bireyler için ekonomik olması öngörülmektedir. Ayrıca engellilerin talep ettiği bilgi ve iletişim teknoloji cihazlarına yönelik vergi uygulamasının kaldırılması, yazılım ve siber güvenlik eğitimlerinin ücretsiz karşılanması daha fazla kalifiye iş gücünün sağlanması açısından önemlidir.

Sabit genişbant internetin kritik öneme sahip olmasından ötürü Türkiye'deki Pazar verileri incelendiğinde %67,32 ile TTNNet, %19,30 ile Superonline, %5,82 ile Vodafone Net, %3,01 ile Doğan TV Digital, %1,63 ile Turknet, %1,57 ile Millenicom, %0,18 ile Göknet, %0,11 ile Himnet, %0,08 ile Bizim İnternet, %0,06 ile İş Net, %0,91 ile diğer firmalar faaliyet göstermektedir (BTK, Pazar Verileri Raporu, 2017). Bu noktada sabit genişbant internet alanında pazara hakim firma TTNNet (Türk Telekom) fiyatlandırması ele alındığında engelli bireyler için %25 indirim verilmektedir (<https://bireysel.turktelekom.com.tr/ozel-programlar/engelliler/sayfalar/default.aspx>). Bu oran herhangi bir engeli bulunmayan bireyin satın almış olduğu internet bedelinden düşük olsa da engelli bireyler için yeterli seviyede değildir. Bu nedenle %25 indirim ek olarak engellilerin KDV(Katma değer vergisi) ve ÖİV(Özel iletişim vergisi)den muaf tutulması engelli bireylerin bilgiye erişimlerini kolaylaştıracaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engellilik kavramı sadece engelli birey ile sınırlı olmayıp toplumun tamamına sorumluluk yükleyen bir kavramdır. Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş ile engelli

bireylerin yaşam alanlarında yeni farklılıklar meydana getirmiş, toplumsal açıdan da farkındalık oluşturacak yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumunda ve endüstri 4.0 ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim toplumun her bireyi için kişisel gelişim, toplumsal entegrasyon, eğitim, ekonomik kalkınma gibi bir çok alanda kaçınılmaz olmuştur. Bu noktada toplumda yaşayan her bireyin ayrımcılığa maruz kalmadan bilgiye erişiminin sağlanması önemlidir. Gelişmiş ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim yüksek oranda seyrederek kalkınmada önemli bir faktör olurken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu oran düşük seviyededir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde cinsiyet, fiziksel durum, ekonomik durum vb. unsurlar bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimde engel teşkil edebilmektedir. Engelli bireylerin yeterli sosyal yardımlar ve ekonomik güce sahip olmamasından kaynaklı bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi sınırlanabilmektedir.

Endüstri 4.0 ile gelen akıllı fabrikalar, siber fiziksel alan ve nesnelerin interneti kavramları internet hizmetinden bağımsız düşünülememektedir. Bu nedenle endüstri 4.0 sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri özellikle internet kullanımı ekonomik kalkınmayı pozitif yönde etkileyecektir. Bu kapsamda engelli bireylerin toplumsal entegrasyonlarının sağlanması, istihdama katılması, gelir elde edebilmesi, eşit ve adil bir yaşama sahip olmaları için internet kullanmaları önemlidir. Bu açıdan engelli bireylerin internet kullanımına engel teşkil eden unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu unsurların başında ekonomik faktörler yer almaktadır. İnternet fiyatlarının yüksekliği, bilgisayar fiyatlarının yüksekliği gibi faktörlerin engelliler açısından avantaja çevrilecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Engellilere yönelik internet fiyatlandırması yasalarda açıkça belirtilmesine rağmen uygulamada bu durumun yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Bu bakımdan engellilere yönelik KDV ve ÖİV'nin kaldırılması, engelli bireylerin satın alım gücüne göre yeniden revize edilmesi önemlidir. Kişisel bilgisayar fiyatlarında engellilere özel fiyatlar belirlenmesi, belirli bir kısmının kamusal kaynaklar ile karşılanması, ücretsiz web hosting sayfaları verilerek e-ticaretin teşvik edilmesi, yazılım alanlarında belediyelerde engellilere yönelik teknoloji sınıfları açılması, ücretsiz teknoloji kursları verilmesi, siber güvenlik kursları verilmesi, e- ticaret ve diğer konularda bilgi aktarımları gerçekleştirilmesi hem engelli bireylerin sosyal entegrasyonları hem de toplumun kalkınmasında önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Nüfus ve konut Araştırması (Engellilik), (2011). Erişim: 19.05.2018, eyh.aile.gov.tr/data/55116a22369dc57100ffbf23/nka%20internete%20verilecek.docx
- Almanya'nın Endüstri 4.0 Vizyonu, <https://www.endustri40.com/almanyain-endustri-4-0-vizyonu/>, (Erişim Tarihi: Mart, 2019).
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2017. *Pazar Verileri Raporu*. Ankara: BTK, Erişim: 19.05.2018 <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/2017-q4.pdf>
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2012. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde Engellsiz Erişim, BTK, Erişim: 19.05.2018 <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/slug/bilgi-ve-iletisim-teknolojilerinde-engellsiz-erisim.pdf>
- Bunse, B., Kagermann, H., Wahlster, W.: Industrie 4.0, Smart Manufacturing for the Future, Germany Trade and Invest, 2016, Berlin, Germany (2016). www.gtai.com
- Ekenci, M.T.(2015). " 2012 Türkiye Sağlık Araştırması'nın Engelliliğe İlişkin Yaygınlık Ölçümü Açısından İncelenmesi" *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (35/2): 95-112.
- Ellis, R., "Revolution 4.0", TD Magazine, 11.2018, <https://www.td.org/magazines/td-magazine/revolution-40>, (Erişim Tarihi: 21.04.2019)
- Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk, <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/> (Erişim Tarihi: Mart, 2019).
- Endüstri 4.0 ile Birlikte Gelecek 10 Yeni Meslek, <https://www.endustri40.com/endustri-4-0-ile-birlikte-gelecek-10-yeni-meslek/>(Erişim Tarihi: Nisan, 2019)
- Engelliler Hakkında Kanun 5378, (01.07.2005), Resmi Gazete (Sayı : 25868), Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, (16.06.2005). Resmi Gazete, (Kanun no, 5369), Erişim: 10.04.2018 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050625-2.htm>
- Hermann M, Pentek T, Otto B. (2015). Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios: A Literature Review. Working Paper, 01, 1-15.
- Hoffman, D. L., & Novak, T. P. (2017). Consumer and object experience in the internet of things: An assemblage theory approach. *Journal of Consumer Research*.
- Pereira, A.C. ve Romero, P. A.(2017), "Review of the Meanings and the Implications of the Industry 4.0 Concept", Manufacturing Engineering Society International Conference 2017, MESIC 2017, 28-30 June 2017, Vigo (Pontevedra), Spain, 1211.

- Prinz, C., Morlock, F., Freith, S., Kreggenfeld N., Kreimeier D., Kuhlenkötter B.(2016). Learning Factory modules for smart factories in Industrie 4.0. *Procedia CIRP*, 54, 113 – 118.
- Sabo, F. (2015). “Industry 4.0-A Comparison of the status in Europe and The USA”, *FH Kufstein tirol, University of applied sciences*, 1-27.
- Sony, M., (2018). Industry 4.0 and lean management: a proposed integration model and research propositions, *Production & Manufacturing Research*, 6:1, 416-432
- Stock, T., Seliger, G., (2016). “Opportunities of Sustainable Manufacturing in Industry 4.0”, 13th Global Conference on Sustainable Manufacturing - Decoupling Growth from Resource Use, *Procedia CIRP* 40 (2016) 536 – 541.
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, 2010.Erişim: 19.05.2018, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017
- Türk Telekom, Erişim 20.04.2019,<https://bireysel.turktelekom.com.tr/ozel-programlar/engelliler/sayfalar/default.aspx>
- Vermesan, O., Friess, P. (2013). *Internet of Things-Converging Technologies for Smart Environments and Integrated Ecosystems*. Denmark: River Publishers.
- Watt, S. (2016). *The Internet of Things (IoT): Applications, Technology, and Privacy Issues*, New York: Nova Science Publisher, Incorporated.
- World Health Organisation, World Bank. *World Report on Disability*. Geneva. WHO; 2011. www.who.int/disabilities/world_report Erişim: 19.05.2018 <http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>
- Zhong, R. Y., Xu, X., Klotz, E., & Newman, S. T. (2017). Intelligent manufacturing in the context of Industry 4.0: A review. *Engineering*, 3(5), 616–630.

24-26 MAYIS 2019

GELENEKSEL TÜRK EBRU SANATI UYGULAMA TEKNİKLERİNİN SERAMİK YÜZEYLERE AKTARIMI

TRANSFER OF TRADITIONAL TURKISH MARBLING ART APPLICATION
TECHNIQUES TO CERAMIC SURFACES

Öğr. Grv. Sezin KARA

Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Birnaz ER

Dumlupınar Üniversitesi

Öğr. Grv. Fikret AYDOĞDU

Dumlupınar Üniversitesi

ÖZET

Sanat, zaman boyutu içerisinde sınırlanamaz sunum özellikleri taşıyan bir bütün olarak ele alınmalıdır. Sanatın zaman anlamında bir sonu olmamakla birlikte, bir başlangıcının olması gerekir. Geleneksellik, başlangıcı anlatan bir kavramdır. Geleneksellik kavramı, anlatısı gereği her toplum için de geçerlidir. Kavramın anlatmak istediğini, ait olduğu toplum ile sınırlandırılması gerekir. Böylelikle, toplumların sanat-zaman derinliğine bir göndermede yapılmış ve anlatımı da sağlanmış olunacaktır. Söz gelimi bu durum, Türk toplumunun kadim sanatlarının başlangıcı için de geçerlidir. Bu anlamda Geleneksel Türk Sanatları, sanat-zaman derinliğinde olgunlaşmış bir yapılanmadır. Türk sanatçıları sanatın birçok türevinde de söz sahibi olmuştur. Bu türevlerden birisi de, Geleneksel Türk Ebru Sanatıdır. Böylelikle, genelden daha da öze inilerek, Geleneksel Türk Ebru Sanatı kavramı ile ayrı bir anlatım da sağlanmıştır. Öte yandan Geleneksel Türk Ebru Sanatı'nın yaşatılması ve günümüze kadar aktarımı sanat açısından önemli çıkarımlar doğurmuştur. Sanat dallarının birbirleriyle etkileşimi, öz benlikten uzaklaşmadan yeni arayışlara etken olmuştur. Ve bu doğrultuda Geleneksel Türk Ebru Sanatı günümüz Seramik Sanatı ile bütünleşme çabaları, sanat-zaman derinliğini günümüz ya/ ya da geleceğe uzanmasında ayrı bir katkısı olmuştur. Bu çalışma aynı doğrultuda, Geleneksel Türk Ebru Sanatı'nın seramik yüzeylere bir teknik olarak uygulanması yöntemleri üzerine bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ebru Sanatı, Seramik Sanatı, Geleneksellik

ABSTRACT

Art should be considered as a whole with the characteristics of presentation that cannot be limited within the time dimension. Art has no end in time but must have a beginning. Tradition is a concept that explains the beginnings. The concept of tradition is also valid for every society. Thus, a reference to

the art time depth of society will be made and also the narration will be provided. For example, this situation is also applies to the beginning of the ancient arts of Turkish society. In this sense, Traditional Turkish Arts is a mature structure in art-time depth. Turkish artists have also been influential in many different forms of art. One of these species is traditional Turkish Marbling Art. In this way, a more specific narrative has been provided with the concept of traditional art. On the other hand, the traditional Turkish Marbling Art has been kept alive and its transfer to the presents has had important implications for art. The interaction of the branches of art has been a factor in the new quests with each other without getting away from the self. And in this direction, the efforts to integrate traditional Turkish Marbling Art with today's ceramic art have had a special contribution in extending the art-time depth to present/future. This study is a study on the methods of applying traditional Turkish marbling art to ceramic surfaces.

Key Words: Turkish Marbling Art, Ceramic Art, Tradition.

GİRİŞ

1. Türk Ebru Sanatı

Gelenekler, toplumları birbirinden ayıran en belirleyici özellikler arasındadır. Geleneklerin kadim kökenlerini tarih içerisinde aramak bir toplumsal kimlik arayışı olarak öngörülebilmektedir. Toplumların kimlik arayışlarını anlamlı kılabilen birçok değişkenin varlığı da bilinenler arasındadır. Bu değişkenler arasında yeme-içme alışkanlıkları, giyim-kuşam formları, bireysel-toplumsal ilişkiler, sanat-anlatısı vb. kadim olanlardandır. Söz konusu değişkenlerin toplumların kimliklerinin oluşumunda tek ya/ya da sinerjik bir etkisi bulunmaktadır. Bu kapsamda, toplumların kimliklerinin tanıtılmasında sanat-zaman derinliği içerisinde Türk Ebru Sanatı'nı bir kimlik belirleyicisi olarak belirginleştirmek oldukça önemlidir.

Etimolojik olarak, Ebru'ya yakın kelimeler farklı dillerde incelendiğinde; Ebre: Çağatayca bir kelime olup, Hâre gibi dalgalı veya damarlı (kumaş, kağıt vs.); cüz ve defter kabı yapmak için kullanılan renkli kağıt, Ebrî: Farsça bir kelime olan ebr'den türemiş olan ebrî, bulut gibi ve bulutumsu anlamları taşımaktadır. Yine Farsça'da Ebrû; kaş anlamına geldiği de bilinmektedir (Beğiç, 2015: 589).

Sanatın ismi daha sonra ebru olarak değişmiş ve ebru kâğıdı veya ebruculuk denilmeye başlanmıştır (Tokmak, 2017: 48). Ebru, kire ya da benzeri maddelerle yoğunluğu artırılmış su üzerine özel fırçalar yardımıyla boyaların serpilip, orada meydana gelen desenlerin kâğıda alınmasıyla elde edilen bir sanat eseridir (Yeşilkaya vd., 2010: 83).

Geleneksel el sanatlarımızdan biri olan Ebru'nun Türkistan'da 8. ve 9. yüzyıllar arasında ortaya çıktığı ileri sürülmekle beraber, ticaret yoluyla Anadolu'ya geldiği de bilinmektedir. Bu bilgi, Geleneksel Türk Ebru Sanatı'nın XV. yüzyılda Orta Asya'dan Anadolu'ya İpek Yolu aracılığıyla geldiği bilgisini güçlendirmektedir. Sanat ilk dönemlerinde cilt ve hat sanatlarına yardımcı bir sanat dalı olarak kendisinden beklenenleri yerine getirmiştir. Anadolu'da bu sanatı ilk yapanlardan Şeyh Sadık

Efendi Ebru sanatını Buhara’da öğrenmiş olması diğer bilgiler arasındadır. Öte yandan, Ebru Sanatı’nın tarihine ışık tutabilme özelliği taşıyan yazma eserler dikkat çekicidir. Söz gelimi bunlar arasında, Arifi’nin, Gûy- i Çevgân (1539-1540) ve Mehmet (Şebek) Tertib-i Risale-i Ebri (1608) ileri gelen çalışmalar arasındadır (Tokmak, 2017: 49). Bu bilgilere karşın yine de, kâğıt bezeme sanatlarının en önemlilerinden biri olan ebrunun, hangi tarihte yapılmaya başlandığı, kesin olarak bilinmemekle birlikte; ebruya çok eski tarihli el yazması kitapların yan kâğıtlarında ve dış kapaklarında da rastlandığı bilinmektedir. Geleneksel Türk Ebru Sanatı, başlangıçta hat ve cilt sanatlarında kullanılmıştır. Günümüzde ise bu kullanım alanlarına ilave olarak kâğıt dışında kumaş, deri, cam, keçe, çini-seramik ve ahşap malzemeler üzerine kullanılmaktadır (Yeşilkaya vd., 2010: 83).

İstanbul’da Ebru sanatı ile uğraşan sanatkârlar; 1773 tarihinde ölen Ayasofya Camii Hatibi Mehmet Efendi, 1846 yılında ölen Özbekler Tekkesi Şeyhi Sadık Efendi, kardeşi Salih Efendi, oğulları Nafiz Efendi ve Hezarfen İbrâhim Edhem Efendi (1829-1904), Hezarfen İbrâhim Edhem Efendi’nin öğrencileri Sami Efendi (1838-1912), Aziz Efendi (1871-1934) ve Necmeddin Okyay (1883-1976), Necmeddin Okyay’ın oğulları Sami Okyay (1910-1933) ve Sacid Okyay (1915-1999), Ebru sanatının geliştirilerek sürdürülmesine katkıları olmuş önemli ustalardır. Necmeddin Okyay’ın öğrencilerinden Mustafa Düzgünman, döneminde Ebru sanatını en iyi icra eden ve kendinden sonra devamını sağlayacak birçok öğrenci yetiştirmiş önemli Ebruzendir. Onun klasik tarzından ayrılmayan öğrencileri M. Fuad Başar (1953-) ve T. Alpaslan Babaoğlu(1957-) ustalarından icazet alarak bu sanatı sürdürmektedirler. Son dönem Ebru sanatçıları içerisinde; “Timuçin Tanarşlan (1943-), Niyazi Sayın (1927-), Hikmet Barutçugil (1952-), Yılmaz Eneş (1960-), Sadrettin Özçimi (1955-), Nusret Hepgül (1920-), Feridun Özgören (1942-), Ahmet Çoktan (1962-), Sabri Mandıracı (1963-) ve Peyami Gürel (1959-) geleneksel çizgiden çıkmamakla beraber çağdaş anlamda ebruyu farklı alanlara taşımışlardır. Şüphesiz bu isimlerin dışında başarılı daha birçok sanatçı bulunmaktadır (Begiç, 2015: 590-591).

Ebru sanatında kullanılan araç ve gereçler arasında şunları sıralamak yerinde olacaktır: Tekne, içine özel suyun konulduğu ve ebrulanacak olan kâğıt boyutuna göre değişen kaptır. Fırça, hem boyayı karıştırmak hem de boyaları serpmek için kullanılan sert kıllardan yapılmış araçtır. Damıtık su gerek kitre hazırlanırken, gerekse boya ezerken kullanılmaktadır. Ebruculukta emici özelliği olan her türlü kâğıttır kullanılabilir özelliktedir. Boyalar ve boyar maddeler diğer araçlardır. Bu anlamda toprak boyalar geleneksel olarak kullanılır. Bir diğer araçta, öd’dür. Öd, astarın yapışkan halini yani yüzeysel gerilimini kırıp boyanın su yüzeyinde kalmasını sağlamaktadır. Kıvamlaştırıcılar arasında en bilenenleri ve geleneksel ebrucular tarafından hala kullanılan kitre’dir. Bazı astragalus türlerinin gövdesinde meydana gelen bitki zamkıdır. Türkiye’de genellikle iki tip kitre elde edilir. Bunlar yaprak kitre ve traganton kitredir. Oluşturulan astarın kıvamı, yüzeyi ve sıcaklığı ayrıca önemle dikkat edilmesi gerekenlerdendir. Öte yandan ebruculukta yardımcı aletlerin de ayrı bir önemi vardır. Söz gelimi, tarak bu yardımcı araçların başında gelmektedir. Tarak denilen ve desen yapmaya yarayan yumuşak bir tahtanın üzerine belirli aralıklarla yan yana çakılmış dikiş iğnesi, toplu iğne, tel ya da çivilerden oluşan

bir alettir. Ayrıca çeşitli desenler yapmak için bir mil, demir parçası, biz, kalem, şiş, çivi gerekli araçlar arasındadır. Ebru yapımında gerekli olan diğer bir malzeme de kurutma rafıdır. Teknede kalan boyayı temizlemek için gazete kağıdı da diğer gerekli olanlar arasındadır (Barutcuğil, 2001: 57-72).

2.Seramik Yüzeylerde Ebru Tekniği

Seramik yüzeyler üzerine ebru tekniği uygulamalarında geleneksel ebru tekniğinde kullanılan kitre gibi kıvamlaştırıcının yerini CMC almaktadır. Kokusuz, tatsız, rengi beyazdan krem rengine kadar değişen ve toz ya da granül haline bulunan karboksimetilselüloz (CMC), bir selüloz türevidir. Emülsiyonları stabilize etmesi, sulu ortamlarda stabil katı süspansiyonların hazırlanması, nem oranının dengede tutması, çözelti viskozitelerini ayarlaması gibi özelliklere sahip olması nedeniyle CMC yaygın olarak sabun ve deterjan sanayi, tekstil ve kağıt sanayi, gıda ve ilaç sanayi gibi sektörlerde yaygın olarak kullanılmaktadır (Günel, 1999).

CMC uygun maliyetli, temini kolay, sağlığa zararı olmayan, toz halinde temin edilen, su ile kolayca açılabilen bir malzemedir. Tutkal ve kıvam arttırıcı olarak kullanılmaktadır. Kâğıt üzerine ebru yapımında kâğıt malzeme çok sınırlı miktarda kitre emmektedir. Oysa seramik malzeme kalınlık ve bisküvi olmuş ürünlerin porozitesinden dolayı tekne içerisindeki kıvamlaştırılmış malzemenin bir kısmını her seferinde bir miktar emmektedir. Ayrıca seramik formları tam olarak ebru suyunun içine daldırarak yüzeyi kaplamak söz konusu olduğundan derin kaplar içerisine bol miktarda çözelti hazırlamak gerektiğinden muadillerine (kitre vb.) göre ekonomik ve kullanışlıdır.

Fotoğraf 1: CMC (karboksimetilselüloz) (www.akbelkimya.com.tr)

Su içerisine % 1,5 oranında CMC ilave edilerek su içerisinde tamamen çözülmesi için bir süre karıştırılmalıdır. CMC su içerisine yavaş yavaş ilave edilerek topaklanması önlenmelidir ve karışım hazırlandıktan sonra süzülerek selüloz tanelerinin tamamen su alarak sabit hale gelmesi için 3-4 saat bekletilmesi gerekmektedir. Daha sonra tekrar homojen biçimde karıştırılarak yüzeyi emici bir kâğıt ile kapatılarak yoğunlaştırılan çözeltinin yüzeyine çıkan safsızlıklar (ortamdan ve malzemedan gelen) emici kâğıt marifetiyle temizlenerek kullanıma hazır hale getirilmektedir.

Seramik yüzeylerde ebru uygulamaları esnasında kullanılacak boyaların hazırlanması ise şu şekilde gerçekleşmektedir: Kâğıt ebrusunda kullanılan boyalar kâğıt yüzeyindeki lifli yapıya yapışacak ve liflerin arasına girebilecek kadar ince taneli ve herhangi bir işlem gerektirmedikinden yüksek renk verme kapasitesine sahiptir. Oysa seramik ürünleri renklendiren boyalar metal oksitler ve bu oksitlerin endüstriyel işlemlerle karıştırılıp renklerin ve tonların elde edilmesi ile oluşturulmaktadır. Çoğunlukla (10 mikron) altı tane boyutuna göre üretilseler de renk verebilmek için diğer boyar madde türleri içerisinde en iri taneli ve özgül ağırlıklı en yüksek grubu oluşturulmaktadır. Aksi halde ısıtılma sırasında renk verme kapasiteleri ve kararlılıkları değişmektedir. Lacivert rengi veren kobalt oksit bu örnekler arasındadır.

Silisyum dioksit ile işlenerek (kobalt silikat-pembe kobalt), kobalt oksit, alüminyum oksitle işlenerek (kobalt alümina-mavi kobalt) gibi renkler ortaya çıkmakta bir ya da birkaç metal oksitin işlenmesi ile ortaya çıkan seramik boyaları elde edildikleri metal oksitlerin özgül ağırlıklarını ve fiziksel özelliklerini taşımaktadır. Bu nispeten iri taneler ebru boyası yapımında su ile karıştırıldığında boyanın kısa süre içerisinde çökmesine neden olmaktadır. Boya hazırlanırken %0,1 magnezyum klorür ($MgCl_2$) boya ve su karışımına ilave edilerek suyun boyayı daha fazla yüzdürmesi sağlanmaktadır ve aynı zamanda yoğun boya karışımını etkilemekte suyun kaldırma gücünü arttırmaktadır. Ayrıca seramik boyalarının renk verebilmesi için belirli bir yoğunlukta uygulanması gerekmektedir. Boya yoğunlukları boyar maddenin piştikten sonraki renk verme gücüne bağlı olarak değişmektedir.

Su, seramik boyası (%5-30), magnezyum klorür (% 0,1), sıgır ödü bileşiminden oluşan boya CMC çözeltisi üzerine istenilen teknik ile uygulandığında genellikle yaygın biçimde yüzeyi doldurmakla birlikte boyaların daha iyi renklerin daha canlı çıkması isteniyorsa, tekne yüzeyine biz yardımı ile öd damlatılarak renlerin istenilen miktarlarda sıkıştırılmasıyla mümkündür. Bu şekilde hem seramik yüzeyde istenilen miktarlarda desensiz bölgeler kontrollü oluşturulmakta hem de seramik sanatının ve geleneksel ebru tekniğinin birlikte ve daha etkin kullanımı gerçekleşmektedir.

Fotoğraf 2: Ebru boyaları ve fırçalar, CMC ile hazırlanmış tekne

Seramik ürünler üzerine ebru uygulaması formun tamamen hazırlanmış olan çözelti içerisine daldırılması esasına dayanmaktadır. Bisküvi olarak hazırlanmış yarı mamul ürünler ($1000^{\circ}C$) sıcaklıkta

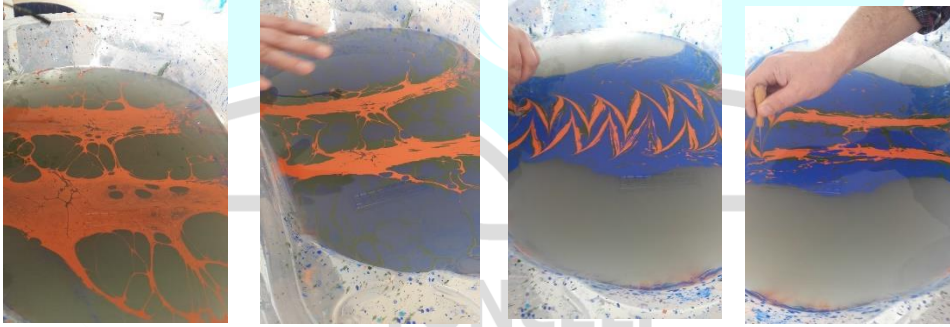
pişirilmiş soft porselen (stonware) ürünlerden oluşmaktadır. Poroziteleri (gözeneklilik) yüksektir hacimce su emme düzeyi %20-25 aralığındadır. Yüksek su emme kapasitesinden dolayı tekne içerisinde hazırlanan çözelti yüzeyindeki boyayı bisküvi yüzeyle temasında yüzey üzerine çekilerek taşımaktadır.

Fotoğraf 3: Seramik yüzeylere ebru uygulaması

Fotoğraf 4: Seramik yüzeylere ebru uygulaması

24-26 MAYIS 2019

Fotoğraf 5: Seramik yüzeylere ebru uygulama aşamaları

Bisküvi ürün yüzeyine sadece ilk temas yüzeyi sağlıklı biçimde aktarılmaktadır. Ayrıca CMC yüzeyde koruyucu bir tabaka oluşturup boyanın yüzeye yapışmasını sağlamaktadır. Tutkalımsı yapı toz halindeki seramik renklendiricilerin yüzeye yapışmasını ve sağlamakta aynı zamanda tüm yüzeyi kaplamaktadır. Fakat CMC maddesi daldırma işleminden sonra seramik ürünlerin üzerinde kurutulduğunda doğal olarak gözenekleri kapatarak sır almayı engellemektedir. Sırlama esnasında bu problemi ortan kaldırmak ve CMC'yi yüzeyden uzaklaştırmak için (400°C) de bir ön pişirim yapılarak seramik ürün sırlamaya hazır hale getirilmiştir.

Fotoğraf 6: Ebru uygulaması yapılan seramik topların 950 dereceli fırından çıkmış hali

Fotoğraf 7: Şamdan üzerine ebru uygulaması

Fotoğraf 8: Şamdan üzerine ebru uygulaması (1040 °C)

Sırlı pişirimler (1200 °C) 6 saat süre ile roller fırın olarak bilinen endüstriyel üretimde kullanılan tünel fırın da yapılmıştır. Bisküvi mamul üzerine ebru tekniği uygulama yapılarak şeffaf özellikte yumuşak porselen sırlı ile daldırma yöntemi ile sırlanmış, ürünlerin özelliklerine göre 1200°C civarında pişirilmiştir. Kullanılan sırlı ve bünyeler endüstriyel bir işletmenin sofrası eşyası üretiminde kullandığı mamullerden oluştuğu için sanatsal ürün olarak ya da sofrası eşyası olarak kullanımı da mümkündür. Yani bu teknik endüstriyel ürünlerin tasarlanması ve çeşitlendirilmesinde de değer kazanmaktadır.

Fotoğraf 9: Endüstriyel seramik ürünlerin üzerine ebru uygulaması (1130 °C)

Fotoğraf 10: Endüstriyel seramik ürünlerin üzerine ebru uygulaması (1130 °C)

Fotoğraf 11: Endüstriyel seramik ürünlerin üzerine ebru uygulaması (1130 °C)

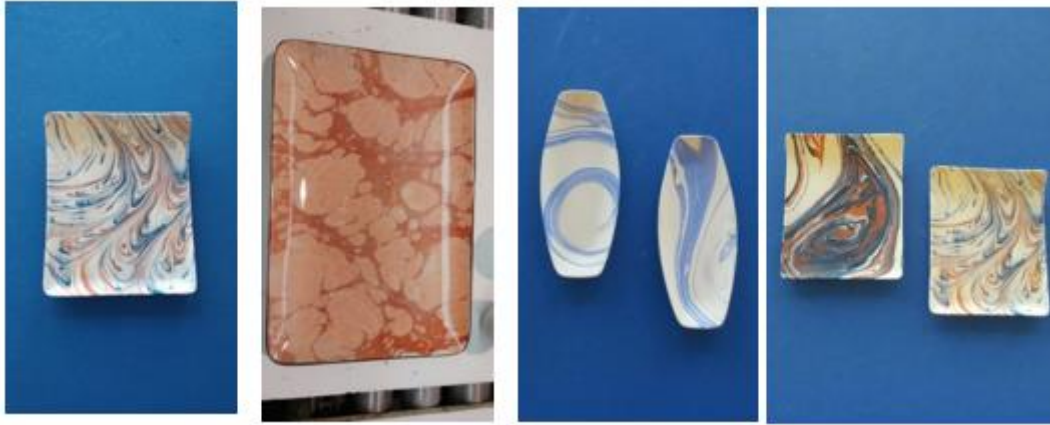

Fotoğraf 12: Mask üzerine ebru uygulaması (1040 °C)

Fotoğraf 13: Semazen üzerine ebru uygulaması (1040 °C)

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

Fotoğraf 14: Endüstriyel seramik ürünlerin üzerine ebru uygulaması (1130 °C)

Fotoğraf 15: Seramik ürünlerin üzerine ebru uygulaması (1130 °C)

Fotoğraf 16: Farklı Seramik yüzeyler üzerine ebru uygulaması (1040 °C)

SONUÇ

24-26 MAYIS 2019

Bu çalışma, geleneksel eğilimler içerisinde seramik yüzeylerde geleneksel ebru sanatında kullanılan kitre ve benzeri kıvamlaştırıcılar yerine CMC maddesinin kullanılması ve boyar maddelerin yoğunluk sonuçları üzerine tasarlanmıştır. Söz konusu çalışma kapsamında CMC maddesinin su tutma kapasitesinin oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir. Selülozik yapılı CMC madde suda çözülebildiği için kolay hazırlanan bir maddedir. Bu özellik ebru uygulamaları üzerinde de kendisini göstermiştir. Yine söz konusu madde ebru uygulamaları için uygun maliyetli, temini kolay, sağlığa zararı olmayan, toz halinde temin edilen, su ile kolayca açılabilen bir malzeme özellikleri taşımaktadır. Yine ayrıca, CMC seramik formları tam olarak ebru suyunun içine daldırarak yüzeyi kaplamak söz konusu

olduğundan derin kaplar içerisine bol miktarda çözelti hazırlamak gerektiğinden muadillerine (kitre vb.) göre ekonomik ve kullanışlıdır. Boyar maddelerin yoğunlukları ve renk verme özellikleri üzerinde durulmuş ve yapılan uygulamalarda olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Değişik ebattaki seramik ürünlerde, farklı pişim derecelerinde uygulamalar yapılarak ve Ebru tekniği tam olarak seramik yüzeylere uygulanmıştır. Çalışma kapsamında geleneksel ebru sanatının alternatif yüzeyler üzerinde alternatif kıvamlaştırıcı maddeler kullanılarak yeni bir yaklaşımla gelecek kuşaklara aktarılmasına dair katkı sağlanmıştır. Ayrıca çalışmayla, geleneksel sanatların endüstriyel ürünler ile serbest şekillendirmeyele oluşturulan yüzeyler üzerinde uygulanmasıyla alternatif ürün yaratma ve bu sanatın devamlılığını sağlama konusunda da yeni yaklaşımlara dair fikirler sunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Begic, H. N. (2015). UNESCO Dünya Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Geleneksel Türk Ebru Sanatı'nda Yeni Yorumlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 587-605.
- Barutcugil, H. (2001). *Suyun Rüyası Ebru*. İstanbul: Ebristan Yayınları.
- Günel, B. (1999). Karboksimetilselülozun Çözünürlüğünün Arttırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Konuklar M. (2011). Kâğıt Eserlerin Korunmasında Yeni Yöntemlerin Araştırılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tokmak, P. T. (2017). Ebru Sanatında Düzgünman Ekolü: Ebruzen İsmail Dünder. *İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 3(5), 47-57.
- Yeşilkaya, L., Çelik, M. Y., Ersoy, M. & Şen, A. (2010). Ebru Sanatının Mermer Yüzeyine Uygulanabilirliğinin İncelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yapı Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 6 (2), 82-90.
- www.akbelkimya.com.tr/ CMC (karboksimetilselüloz) (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- [www.acarchemicals./](http://www.acarchemicals/) Karboksimetilselüloz (CMC), (Erişim Tarihi: 18.05.2019).
- www.denkim.com, Karboksimetilselüloz (CMC), (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

DIYARBAKIR MUSİKİSİ VE CELAL GÜZELSES'İN ÇOK YÖNLÜ İCRACILIĞI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME

AN OVERVIEW ON DIYARBAKIR FOLK MUSIC AND VERSATILE PERFORMANCE
OF CELAL GÜZELSES

Arş. Gör. Kayhan TUNÇ

Batman Üniversitesi

ÖZET

Bulunduğu bölgenin siyasal, sosyal, coğrafi vb. gibi birçok özellikleri içinde barındıran müzik kültürü geçmişten günümüze kadar yaşanmış olaylarla gelişir ve şekillenir. Diyarbakır'ın tarihsel sürecine bakıldığında farklı beylik, devlet, imparatorluk ve uygarlıkların yaşamış olduğu görülmektedir. Bu nedenle Diyarbakır ilinde mimaride ve diğer alanlarda olduğu gibi musiki alanında da çok yönlü sanatsal düşünceleri görmek mümkündür. Bu açıdan Diyarbakır Halk musikisi Anadolu Halk Kültürü içerisinde önemli bir konuma sahiptir. Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ni irdelediğimizde Diyarbakır Halk musikisinin en önemli temsilcisi ya da kaynak kişilerinden biri olarak Celâl Güzelses karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Diyarbakır Halk musikisinin temsilcisi olan Celâl Güzelses'in çok yönlü sanatsal icrası ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Musiki, Diyarbakır, Celâl Güzelses, Halk Musikisi

ABSTRACT

The music culture, which includes the political, social and geographic features of the region, is developed and shaped by the events from the past to the present. When the historical process of Diyarbakır is considered, it could be seen that different principalities, states, empires and civilizations had lived there. Therefore, as in architecture and other fields, it is possible to see sophisticated artistic thoughts in the field of music in Diyarbakır. In this respect, Diyarbakır folk music has an important position in Anatolian folk culture. When we examine the Ottoman and Republican periods, Celal Güzelses comes forward as one of the most important representatives or sources of folk music in Diyarbakır. In this study, the sophisticated artistic

performance of Celal Güzelses, representative of the folk music of Diyarbakır, will be discussed.

Keywords: Music (musiki), Diyarbakır, Celâl Güzelses, Folk Music.

KENDİNE ZARAR VERME DAVRANIŞINDA BULUNAN GENÇLERİN DAVRANIŞTAN SAĞLADIĞI İKİNCİL KAZANÇLARI

Ayşe Nur PEKASIL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZET

Son zamanlarda sosyal medyada ‘Challenge’ kelimesinin içerisinde yer aldığı bir birinden farklı ve bir o kadar da tehlikeli videolara rastlanmaktadır. Bu videolar kimi zaman vücutlarında çeşitli yanıklar oluşturma kimi zaman ise kesici aletler ile vücuda zarar verme gibi bir dizi davranışın da içerisinde yer aldığı kendine zarar verme davranışlarını içermektedir. Videolara dikkat edildiğinde ise fark edilecek olan bu videoların genellikle genç olarak tanımlanan bireyler tarafından çekiliyor ve yükleniyor olmasıdır.

Tarihsel bağlam içerisinde kendine zarar verme davranışı yeni bir olgu değildir. Zira tarih boyunca insanların vücutlarını delmediği, dövme yapmadığı ya da yeniden şekil vermeye çalışmadığı bir kültür bulunmamaktadır (Schildkrout, 2001). Birçok dönemde ve birçok kültürde gerek bireyin gerekse kültürün farklı amaçlarına hizmet etmek için kendine zarar verme davranışına başvurulmuştur. Bazı kültürlerde ise kendine zarar verme davranışının ritüelleşmiş bir hal aldığı görülmektedir. Ancak günümüzde giderek artan şekliyle kendine zarar verme davranışı, ritüelistik ya da daha az ritüelleştirilmiş kültürel olarak kabul gören kendine zarar verme davranışları değildir. Bireyin bilinçli intihar niyeti olmadan kasıtlı olarak vücut dokusunu değiştirmesini, tahrip etmesini veya başkalarının kendi vücut dokusunu değiştirmesine izin vermesini içeren şekliyle kültürel olarak kabul görmeyen kendine zarar verme davranışdır (Conterio ve Favazza, 1989). Yapılan araştırmalar gerek klinik gruplarda gerekse toplum temelli çalışmalarda kendine zarar verme davranışını gösteren bireylerin oranının giderek arttığını ortaya koymakta olup (Briere ve Gil, 1998; Favazza ve diğ., 1989; Gratz, 2001; Whitlock ve diğ., 2006; Zoroğlu ve diğ., 2003), risk grupları içerisinde ise gençler önemli bir yer tutmaktadır.

Kendine zarar verme davranışında bulunan 14-22 yaş arasında 20 genç ile nitel araştırma desenlerinden grounded teori yöntemiyle yapılan araştırmanın analizlerinde kendine

zarar verme davranışının gençlerde varlığını hissetme, duygularını düzenleme, kendiyle ilgilenme gibi çeşitli ikincil kazançlar sağladığı bulunmuştur.

Kendine zarar verme davranışına yönelik etkili koruyucu ve önleyici çalışmaların yapılması için davranışın gençlere sağladığı ikincil kazançların bir başka ifade ile davranışı motive eden süreçlerin anlaşılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Kendine Zarar Verme Davranışı, İkincil Kazanç

Briere, J., & Gil, E. (1998). Self-mutilation in clinical and general population samples: Prevalence, correlates, and functions. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(4), 609–620.

Favazza, A. R., & Conterio, K. (1989). Female habitual self-mutilators. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79(3), 283-289.

Favazza, A. R., DeRosear, L., & Conterio, K. (1989). Self-mutilation and eating disorders. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 19(4), 352-361.

Gratz, K. L. (2001). Measurement of deliberate self-harm: Preliminary data on the Deliberate Self-Harm Inventory. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 23(4), 253-263

Schildkrout, E. (2001). Body art as visual language. *Anthro Notes*, 22, 1-8

Whitlock, J., Eckenrode, J., & Silverman, D. (2006). Self-injurious behaviors in a college population. *Pediatrics*, 117(6), 1939-1948.

Zoroglu, S. S., Tuzun, U., Sar, V., Tutkun, H., Savaş, H. A., Ozturk, M., ... & Kora, M. E. (2003). Suicide attempt and self-mutilation among Turkish high school students in relation with abuse, neglect and dissociation. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 57(1), 119-126.

24-26 MAYIS 2019

ENDÜSTRİ SONRASI TOPLUMDA POSTMODERN SAĞLIK ANLAYIŞI**Dr. Öğr. Üyesi Selin ATALAY**

İzmir Bakırçay Üniversitesi

ÖZET

Hizmet üretiminin temel olduğu, Post-Fordist esnek üretim mekanizmaları ve Neoklasik iktisadın ön kabulleri üzerine kurulmuş olan Endüstri Sonrası günümüz toplumunda, ekonomik dönüşüme paralel bir düşünsel değişim ortaya çıkmaktadır. Postmodernizm olarak adlandırılan bu düşünsel temelde, modernizmin temelinde yer alan üst anlatılara, hakikat, rasyonalizm ve ilerleme düşüncesine olan inanca yönelik bir karşı duruş söz konusudur. Postmodernizm temel olarak, modernizmin ilkelerine yönelik bir reddiye konumundadır.

Modern Batı tıbbı, objektif ve rasyonel temelde açıklanabilir bir pozitivist bilim anlayışı üzerine kurulmuştur. Üç yüz yıllık bir geçmişe sahip, insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi anlamında büyük kazanımlar ortaya koymuş olan modern tıp anlayışına günümüzde, postmodern sağlık anlayışı tarafından meydan okunmaktadır. Modern tıp, Batı merkezli biyomedikal / biyo-istatistiksel bir sağlık modeli üzerine kurulmuştur. Bu model, ruh ve beden ikiliğini temel alan Kartezyen düşünceye dayanmakta, bedeni parçalardan oluşmuş mekanik bir bütün olarak ele almaktadır. Bu temelde tedavi de, bir makinenin onarılması gibi, bir ya da birkaç neden sonucu ortaya çıkmış, objektif olarak gözlemlenebilir ve rasyonel yöntemler yoluyla bir uzman tarafından tanımlanması mümkün olan hastalığın ortadan kaldırılması ile gerçekleştirilir. Burada sağlık, hastalığın olmaması durumu olarak ele alınmaktadır.

Neoliberal politikalar temelinde, geçmişte kamusal bir hizmet olarak örgütlenmiş olan sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, sağlığın bireyselleşmesi ve temel bir tüketim nesnesine dönüşmesi, modern tıbbın kazanımları olan aşı uygulamaları yoluyla bulaşıcı hastalıklarda ve bu hastalıklardan kaynaklı ölümlerde görülen azalma, ortalama yaşam sürelerinin uzadığı, yaşlanan toplumlarda daha çok kronik ve tedavi edilemeyen hastalıkların görünür olması, modern tıp anlayışın geçerliliğinin sorgulanmasında etkili olan somut gelişmeler olarak ele alınabilir. Modern tıbbın, müdahaleci yapısı, ilaç temelli tedaviler ve bu çerçevede ortaya çıkan (yan etki olarak tanımlanan) diğer sorunlar da postmodern sağlık anlayışının benimsenmesinde etkili olan unsurlar olarak görülebilir.

Modern tıbbın ortaya koyduğu otoriter ve paternalistik tıbbi söylem, bireyselliğin ve bireysel hikayenin yüceltildiği günümüzde eleştiriye tabi tutulmaktadır. Hastalığın sübjektif yönüne vurgu yapılmakta ve sadece objektif olanı dikkate alan modern tıbbıya yönelik bir karşı duruş ortaya çıkmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle internet teknolojisinin gelişmesi ile birlikte dolaşıma sokulan tıbbi bilgi, tıp alanının ve uzmanlarının tekelinden çıkarılmaktadır. Bu çerçevede, yeni bir bütüncül tıp anlayışının yükselmekte olduğu görülmektedir.

Bütüncül tıp anlayışında sağlık, bireyin içinde bulunduğu toplum yapısı ve kültür tarafından inşa edilen bir unsur olarak ele alınmakta, sağlığın ruh ve beden birlikteliği temelinde yeniden bir tanımı yapılmaktadır. Sağlık sadece hastalığın olmayışı temelinde değil, genel bir iyi ve mutlu olma hali olarak tanımlanır hale gelmektedir. Bu çerçevede toplumların, binlerce yıllık geçmişe sahip olan geleneksel / alternatif tıp pratiklerine yeniden yöneldikleri görülmektedir. Postmodern sağlık anlayışı temelinde önem kazanan bu yöntemlere yönelik yeni pazar mekanizmalarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Alternatif tıp yöntemleri, endüstri sonrası toplumun yeni tüketim unsurlarından biri haline gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Tıp; Biyomedikal Sağlık Modeli; Bütüncül Sağlık Anlayışı; Neoliberalizm; Postmodernizm

GİRİŞ

Yaklaşık üç yüz yıllık bir geçmişe sahip olan modern tıp anlayışının günümüzün endüstri sonrası toplumunda postmodern bir sağlık anlayışı üzerinden sorgulanması söz konusudur. Toplumların geleneksel, alternatif tıp yöntemlerinin yeniden önem kazandığı bu bütüncül sağlık anlayışında, hasta ve hekim arasındaki ilişki dönüşmekte ve geçmişte sağlık bilgisinin tekeli elinde tutan hekim ve onun kararları temelinde ortaya çıkan tedavi yöntemleri yerine hastanın hikayesinin ve aktif katılımının merkezde yer aldığı yeni bir ilişki şekline doğru evirilmektedir. Geçmişte sağlık alanına egemen olan biyomedikal sağlık modeli birçok açıdan eleştiriye tabi tutulmaktadır. Bu çalışma bu durumu, neoliberal politika, sağlık hizmetlerinde metalaşma, profesyonellerin proleterleşmesi, endüstri sonrası toplumda yükselen tüketimcilik, pozitivist bilime yönelik inancın zayıflaması, internet kullanımının artışı ve artan kentleşmenin yarattığı baskı gibi sosyolojik temellere dayandırmakta, alternatif tıp uygulamalarının endüstri sonrası toplumda yeni bir tüketim aracı haline gelmekte olduğunu savunmaktadır.

Biyomedikal Sağlık Modelinden Postmodern Sağlık Anlayışına Geçişin Sosyolojik Analizi

Hizmet üretiminin temel olduğu, Post-Fordist esnek üretim mekanizmaları ve Neoklasik iktisadın ön kabulleri üzerine kurulmuş olan Endüstri Sonrası günümüz toplumunda, ekonomik dönüşüme paralel bir düşünsel değişim ortaya çıkmaktadır. Postmodernizm olarak adlandırılan bu düşünsel temelde, modernizmin temelinde yer alan üst anlatılara, hakikat, rasyonalizm ve ilerleme düşüncesine olan inanca, karşıt bir duruş söz konusudur. Postmodernizm, kapitalizmin güncel aşamasında ortaya çıkan bir ideolojidir, bu aşamada imalat sanayi yerine hizmetler sektörü merkezi bir konum alırken buna uygun olacak şekilde tüketimcilik ve kültüre sanayisinin önem kazandığı görülmektedir (Eagleton, 2011).

Postmodernizm teorisyenlerinden Jameson, postmodernizmi, kapitalizmin günümüzde ulaştığı olduğu tüketimci, endüstri sonrası aşamanın bir tezahürü olarak ele almaktadır. Jameson’a göre “Geç Kapitalizm”, kapitalizmin dinamiklerini bireylerin bilinçaltıları da dahil olmak üzere toplumsal tüm alanlara yayar ve metalaşma her alana yayılır. Kapitalizm her döneminde bir kültürel üslup yaratmaktadır. Postmodernizm, uluslar ötesi sermayenin egemen olduğu geç kapitalizmin ürünüdür: “*Böylece, gerçekçilik, modernizm ve postmodernizm, sırasıyla piyasa kapitalizmi, tekelci kapitalizm ve çokuluslu kapitalizmin kültürel düzeyleridir*” (Best & Kellner, 2011: 226).

Postmodernizm temel olarak, modernizmin ilkelerine yönelik bir karşı çıkıştır (Ersoy, 2014) ve genel anlamda bilimin otoritesini ve meşruiyetini olumsuzlamaktadır (Kata, 2010). Modernizmde akıl bilginin ve toplumsal ilerlemenin aracı olarak görülmektedir. Bu temelde hakikate ulaşmak akıl yoluyla elde edilmiş sistematik bilgi yoluyla mümkündür (Best & Kellner, 2011). Modern düşünsel sistem, rasyonel bir dünya görüşü üzerine kurulmuştur, bu sistemde bilime büyük bir güven duyulmakta ve birey büyük bürokratik örgütler tarafından egemenlik ve himaye altına alınmaktadır (Darrow, 2019). Bu çerçevede Modern Batı Tıbbı, yalnızca objektif ve rasyonel temelde açıklanabilir olgulara yönelik bir pozitivist bilim anlayışı üzerine kurulmuştur. Üç yüz yıllık bir geçmişe sahip, insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi anlamında büyük kazanımlar ortaya koymuş olan modern tıp anlayışına (Aytaç & Kurttaş, 2014) günümüzde, postmodern sağlık anlayışı tarafından meydan okunmaktadır.

Modern tıp, biyomedikal / biyo-istatistiksel bir sağlık modeli üzerine kurulmuştur. Burada temel olan biyolojik işleyişin, istatistiksel anlamda ‘normal’ bir şekilde gerçekleşmesidir (Björklund, Svensson, & Read, 2014). Bu model, ruh ve beden ikiliğini temel alan Kartezyen düşünceye dayanmakta, bedeni parçalardan oluşmuş mekanik bir bütün olarak ele almaktadır. Bedene ilişkin tanım belirli bir tarihsel ve toplumsal temelde ortaya çıkmaktadır ve biyomedikal sağlık

modeli Batı dünyasının modern dönemdeki beden algısı ile ilişkilidir. Antik Yunan döneminden Ortaçağa kadar Batı dünyasında bütüncül bir sağlık anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Birey, beden, akıl ve ruhtan oluşan bir bütünlük içinde kavranmaktadır. 1600'lü yıllarda Descartes beden ve ruhun birbirinden ayrılabilceğini ve bedenin bir inceleme nesnesi olabileceğini ortaya koymuştur. Bu temelde, ruh, bilinç, akıl gibi geçmiş dönemin birey anlayışının parçası olan unsurlar, soyut nitelikte oldukları, incelenemeyecekleri ve bu çerçevede önemsiz oldukları düşüncesi üzerinden göz ardı edilmiştir (Longino, 2008: 103).

Biyomedikal modelde tedavi, bir makinenin onarılması gibi, bir ya da birkaç neden sonucu ortaya çıkmış, objektif olarak gözlemlenebilir ve rasyonel yöntemler yoluyla bir uzman tarafından tanımlanması mümkün olan hastalığın ortadan kaldırılması ile gerçekleştirilir. Burada sağlık, hastalığın olmaması durumu olarak ele alınmaktadır (Björklund vd., 2014). Bu model temelinde sağlık ve hastalık tamamen biyokimya ile ilişkilidir ve tedavi ancak teknolojinin kullanımı yoluyla gerçekleştirilebilir. Biyomedikal sağlık modeli Batı merkezli, patoloji odaklı, indirgemeci bir model olduğu yönünde eleştirilmektedir. Örnek olarak Çin tıbbında, bedendeki *chi*'nin dengeli olması ve düzenlenmesi sağlığın kaynağıdır. Burada yin ve yang arasında diyalektik bir ilişki söz konusudur ve bu ilişkide ortaya çıkacak dengesizlik, bir tarafın ağır basması hastalığa sebep olmaktadır (Ho & Bylund, 2008). Batı modelinde beden tamamen maddi bir nitelik taşıırken, Çin tıbbında maddi olmayan bir karakter taşıdığı görülmektedir (Longino, 2008:105). Bu anlamda ülkelerin özgün tarihsel toplumsal koşullarına bağlı farklı sağlık anlayışlarının söz konusu olduğu fakat biyomedikal modelin dünya genelinde genel geçer sağlık anlayışı haline geldiği görülmektedir.

Neoliberal politikalar temelinde, geçmişte kamusal bir hizmet olarak örgütlenmiş olan sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi, sağlığın bireyselleşmesi ve temel bir tüketim nesnesine dönüşmesi (Reich, 2019), modern tıbbın kazanımları olan aşı uygulamaları yoluyla bulaşıcı hastalıklarda ve bu hastalıklardan kaynaklı ölümlerde görülen azalma (Arıcan, 2018), doğumda yaşam beklentisinin yükselmesi ile yaşlanan toplumlarda (Önder Erol, 2016) daha çok kronik ve tedavi edilemeyen hastalıkların görünür olması (Longino, 2008), modern tıp anlayışın geçerliliğinin sorgulanmasında etkili olan somut gelişmeler olarak ele alınabilir. Modern tıbbın, müdahaleci yapısı, ilaç temelli tedaviler ve bu çerçevede ortaya çıkan iatrogenesis yani “nedeni tedavinin kendisi olan hastalıklar” (Giddens, 2012:304) da, post modern sağlık anlayışının benimsenmesinde etkili olan unsurlar olarak görülebilir.

Endüstri sonrası toplumun iktisat politikası, Neoklasik iktisat düşünürlerinin fikirleri üzerine kurulmuş olan Neoliberalizmdir. Neoliberalizm, 1930lar itibarıyla ortaya çıkmış ve 1970li

yıllara kadar dünyada büyük ölçüde geçerlilik kazanmış refah devleti uygulamalarının son bulmasına sebep olmuştur. Neoklasik teoriye göre devlet, tüm alanlardan çekilmeli ve serbest piyasa mekanizmaları toplumsal her alanda geçerli kılınmalıdır (Crouch, 2014). Neoliberal politikalar, 1980ler sonrasında geçerlilik kazanırken, sağlık, eğitim gibi geçmişte temel hak olarak sunulmuş olan hizmetlerde özelleştirmeye gidilmiştir.

Sağlığın metalaşması, ticarileşmesi, piyasa ilişkileri temelinde sunulan bir hizmet haline gelmesi ile birlikte günümüzde, sağlık alanında ortaya konmuş ve sonrasında yanlışlanmış belirli bilgilerin de ele alındığı görülmektedir. Örnek olarak Derek Bok (2007), pasif sigara içiliğinin zararlı olmadığını belirten çalışmalardan %74'ünün sigara endüstrisi ile bağlantılı olan uzmanlar tarafından dile getirildiğini belirtmekte ve bu durumu sağlığın ticarileşmesi temelinde ele almaktadır. Geçmişte tıbbın yapıldığı örnekler olarak ele alınan Vioxx, Thalidomide ve Sigara günümüzde, postmodern sağlık anlayışının üzerine kurulmuş olduğu şüpheli anlayışın da temelinde bulunmaktadır. İlaç endüstrisine yönelik kuşkunun gün geçtikçe arttığı görülmektedir (Bricker & Justice, 2019). Bu durum, tıbbın ticarileşmesi, ilaç endüstrisinin kar temelli oryantasyonu çerçevesinde ele alınabilir.

Ayrıca neoliberal ideoloji çerçevesinde birey 'homo-economicus' yani hazzı ve rasyonel bir iktisadi insan olarak kurgulanmıştır. Bu bireye iktisadi anlamda tanınan özgürlük, bireysel sorumluluk ile birlikte gelmektedir. Kişiler kendi geleceklerinin mimarı olarak görülmekte ve yapısal unsurlar göz önünde bulundurulmaksızın aldıkları rasyonel kararların sonuçlarına katlanmaları beklenmektedir (Adaman & Madra, 2015). Neoliberal dönemde yükselen özgürlük fikrinin, bireysel özgürlük üzerine kurulduğu görülmektedir. Harvey, neoliberalizmin belirli bir bireycilik fikrini ortaya çıkardığını, neoliberal söylemin temelinde "özgürlükçülük, kimlik politikaları, çokkültürlülük ve nihayetinde narsisistik tüketicilik" olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda yazar, postmodernizmin, neoliberal dönemde ortaya çıkışının tesadüfi olamayacağını savunmaktadır (Harvey, 2015: 49-50). Bireysel özgürlük, bireysel sorumluluk anlayışı bilinçli tüketim anlayışını getirmektedir. Bu çerçevede postmodern sağlık anlayışının üzerine kurulduğu bütüncül anlayışta, bireyin kendi yaşam alanında yapacağı davranışsal, tutumsal seçimler onun kendi sağlığına ilişkin taşıdığı sorumluluk çerçevesinde önemlidir. (Goldstein, Jaffe, & Wilson, 2019). Sağlık bireysel düzlemde ele alınırken, yetki ve sorumluluk eksenlerinde birey, hem kendi sağlığı konusundaki otorite, hem de aynı şekilde seçimlerinin sorumluluğunu taşıyan birinci yetkilidir. Bireylerin, kendi sağlıklarına ilişkin doğru seçimleri yapması, hastalığı önleyici tutumlar benimsemesi ve bu çerçevede bilinçli sağlık tüketicileri olmaları gerekmektedir.

Biyomedikal sağlık modelinde bilim tek otoritedir. Bu otorite, doktor hasta arasındaki hiyerarşik ilişkide doktorun üst ve karar verici bir konumda yer alması anlamına gelmektedir. Doktor, rasyonel bilimsel bilginin temsilcisi konumundadır ve bu bilgi temelinde tedavi yöntemini belirleyecek yegane yetkilidir (Goldstein vd., 2019:104). Sağlık otoritesi olarak doktorun konumundaki değişim bilime yönelik inancın zayıflaması yanında genel anlamda profesyonel meslekler alanında yaşanan değişimle de ilişkilendirilebilir.

Profesyonel meslekler uzmanlık bilgisine ilişkin bir tekel elinde tutan mesleklerdir. (Ritzer, 2016). Profesyonel meslek mensupları, uzun bir eğitim sürecine, çalışma usulleri, mesleğe giriş, etik ihlal gibi konularda meslek içi denetime tabidir ve bu temelde özerkliğe sahiptir (Roberts & Donahue, 2000). Günümüzde doktorluk, akademisyenlik, avukatlık gibi mesleklerde yaşanan değişimi tanımlamak üzere ‘profesyonellerin proleterleşmesi’ kavramı kullanılmaktadır. Profesyoneller, hizmetlerde metalaşma ile birlikte dış kontrole daha açık hale gelmekte, özerklik kaybına uğramakta ve geçmişte ellerinde tuttukları ayrıcalıkları yitirilmektedirler (Derber, 1983; Oppenheimer, 1996). Bu değişimin sağlık alanında da yaşandığı ve sağlık profesyonellerinin tam olarak özerkliklerini kaybetmeseler de, proleterleşme sürecine tabi oldukları belirtilmektedir (Dent, 1996; Ünlütürk Ulutaş, 2011).

Günümüzde sağlık anlayışı, bireyselleşmenin artışı ile birlikte, bireysel seçim vurgusu taşır hale gelmektedir. Modern tıbbın ortaya koyduğu otoriter ve paternalistik tıbbi söylem, bireyselliğin ve bireysel hikayenin yüceltildiği günümüzde eleştiriye tabi tutulmaktadır (Weber, 2014). Paternalistik modelde hekim hastaya çözüm yolunu sunarken hasta bu çözümlere uyum sağlamakla yükümlüdür (Ho & Bylund, 2008). Geçmişte doktor ve hasta ilişkisinde, doktor ve onun uzmanlık bilgisi merkezli bir paternalistik anlayış söz konusu iken günümüzde, hastanın çözüm sürecine aktif olarak katılımının söz konusu olduğu bir anlayış ortaya çıkmaktadır (Okyay, Akbaba, & Kirkit, 2016: 156). Hastalığın sübjektif yönüne vurgu yapılmakta ve sadece objektif olanı dikkate alan modern tıba yönelik bir karşı duruş ortaya çıkmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin, özellikle internet teknolojisinin gelişmesi ile birlikte dolaşıma sokulan tıbbi bilgi, tıp alanının ve uzmanlarının tekelinden çıkarılmaktadır. Shelby ve Ernst (2013) günümüzde sağlık alanında bireysel hikayenin, bilimsel olgulara tercih edilir hale geldiğini belirtmektedir. Facebook gibi sosyal medya platformlarında paylaşılan kişisel hikayeler bireylerin neye inanacağı konusunda ve yapacakları sağlık seçimlerinde etkili birer araç haline gelmektedir.

Postmodern sağlık anlayışında, sağlık alanında değerlerin de göz önünde bulundurulması, faydadan çok riskler üzerine yoğunlaşma, bilinçli hasta kavramının öne çıkması söz konusudur.

Hastalar, bilgi çeşitliliğine erişimi olan, uzmanların egemenliğinden kurtulmuş kendi sağlık seçimlerini yapabilen tüketiciler olarak konumlanmaktadır. Postmodern dünyada “herkes uzmandır” (Kata, 2012: 3779). Endüstri sonrası toplumda sağlığın metalaşması ile birlikte, sağlık önemli bir tüketim nesnesine dönüşmüştür (Gür, 2010). Bu anlamda postmodern sağlık anlayışının vücut bulduğu temel mecranın internet olduğu görülmektedir. Amerika’da 2009 yılında nüfusun %72’si internet kullanmakta, bu kişilerin de %75-80’i internette sağlık bilgilerine ulaşmaya çalışmaktadırlar (Kata, 2010). Türkiye’de ise 2016 yılında, internet kullanıcılarının %65,9’unun interneti, sağlık bilgisi edinme amacı ile kullandıkları görülmektedir (TUİK, 2016). Bu temelde internetin, postmodern sağlık anlayışının önemli bir alanı, sağlık bilgisinin temel bir kaynağı haline geldiği görülmektedir.

Postmodern sağlık anlayışının üzerine kurulmuş olduğu bir başka sosyolojik unsur da kent yaşamının bireyler üzerinde yarattığı baskıdır. Dünya çapında, sanayi devrimi ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında nüfus artan bir oranda kent alanlarına yönelmiştir (Tatlıdil, 1998). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine bakıldığında, 2018 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kişilerin oranının %92,3, belde ve köylerde ikamet eden nüfus oranının da %7,7 olduğu görülmektedir (TUİK, 2019). Türkiye’nin bu anlamda büyük oranda kentleşmiş bir ülke olması söz konusu iken, kentleşmenin kısa bir sürede ve büyük bir hızla gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye’de 1927 yılında köylerde yaşayan nüfusun oranının %75,78 olduğu bu oranın 1950’li yıllar itibariyle hızla düştüğü görülmektedir (Sağlam, 2017). Günümüzde gelinen durum göz önünde alındığında Türkiye’nin kısa sürede kırdan kente yönelik göçün büyük oranlarda gerçekleştiği ve hızlı bir kentleşme sürecine tabi olduğu görülmektedir.

Modern kent genel anlamda bireyler tarafından yapay bir yaşam alanı olarak deneyimlenmekte ve bu temelde kent yaşamı, doğala olan özlemi beraberinde getirmektedir (Aytaç & Kurtdaş, 2014). Kent alanı bireyler için doğadan kopuşun simgesi niteliğindedir. Kırsal alanda doğal ritme uyum sağlayan insan, kent alanında sosyal olarak inşa edilmiş farklı rutinlerin bir parçası olmakta ve doğal olanla ilişkisini kaybetmektedir. Bu anlamda doğaya, doğal olana özlem kent yaşamı ve kentleşmenin artışı ile ilişkilendirilebilecek bir durumdur.

Alternatif bütüncül tıp, toplumların geçmişte ellerinde tuttıkları genellikle sözlü aktarım yoluyla nesilden nesle taşınan bir sağlık bilgisine işaret etmektedir. Bu anlayış bireyi bir bütün olarak ele almakta ve sağlığı bu bütünlük üzerinden değerlendirmektedir. Hastalığa çözüm, insan ve doğa ilişkisi üzerinden, şifalı bitkilere ilişkin bilgi gibi daha çok gündelik hayatın bilgisine dayanmaktadır. Fakat günümüzde endüstri sonrası toplumlarda, hizmetlerin metalaşması ve yükselen tüketimcilik eğilimi, alternatif tıp ve bu anlayışın ürünlerinin de

önemli birer tüketim nesnesi haline gelmesine sebep olmaktadır. Birçok televizyon programında alternatif tıp uzmanları çeşitli ürünlerin tanıtımını yapar hala gelmektedirler (Ersoy, 2014). Sosyal medya platformlarında ve geleneksel kitle iletişim araçlarında kendine alan bulan alternatif tıp ürünlerine yönelik pazarın gün geçtikçe büyüdüğü görülmektedir (Aytaç & Kurttaş, 2014). Bu temelde endüstri sonrası toplumun postmodern sağlık anlayışının yeni tüketim alanları açtığı görülmektedir.

SONUÇ

Biyomedikal sağlık modeli, aklın ve bilimin toplumsal ilerlemenin merkezinde olduğu şeklindeki modernizm anlayışının bir ürünü olarak belirli bir tarihsel toplumsal temele dayanmaktadır. Batı dünyasında modern dönemde ortaya çıkan maddi beden algısı üzerine kurulmuş bu anlayış günümüzde tüm dünyada sorgulanır hale gelmektedir. Bu anlayışa bir alternatif niteliğinde ortaya konan bütüncül sağlık anlayışı da bu çalışmada postmodern dönemin bir ürünü olarak ele alınmıştır. Postmodernizmde bilime yönelik güvene, ilerleme düşüncesine, üst anlatılara ve tek bir hakikate yönelik bir karşıtlık ortaya çıkmıştır. Bu karşıtlık sağlık alanında da biyomedikal modelin sorgulanmasını getirmiştir.

Bütüncül tıp anlayışında sağlık, bireyin içinde bulunduğu toplum yapısı ve kültür tarafından inşa edilen bir unsur olarak ele alınmakta, sağlığın ruh ve beden birlikteliği temelinde yeniden bir tanımı yapılmaktadır. Sağlık sadece hastalığın olmayışı temelinde değil, genel bir iyi ve mutlu olma hali olarak tanımlanır hale gelmekte ve bu anlayışta hastalığı önleyici tedbirlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu çerçevede toplumların, binlerce yıllık geçmişe sahip olan geleneksel / alternatif tıp pratiklerine yeniden yönelmeleri söz konusudur. Postmodern sağlık anlayışı temelinde önem kazanan bu yöntemlere yönelik yeni pazar mekanizmalarının da ortaya çıktığı görülmektedir. Alternatif tıp uygulamaları, endüstri sonrası toplumun yeni tüketim unsurlarından biri haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

Adaman, F., & Madra, Y. (2015). Toplumsalın İktisadileştirilmesi mi İktisadın Toplumsallaştırılması mı? İçinde E. Hamzaçebi, E. Akçay, U. Kocagöz, & F. Adaman (Ed.), *Sosyal Bilimler Ne İşe Yarar?* (ss. 77–122). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Arıcan, I. (2018). Sık Rastlanan Aşı Karşıtı İddialara Yanıtlar. *Toplum ve Hekim*, 33(3), 195–

206.

Aytaç, Ö., & Kurttaş, M. Ç. (2014). Çalışan Kadınların Alternatif Tıbbı Bakış Açılarının Sosyolojik Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(2), 1–26.

Best, S., & Kellner, D. (2011). *Postmodern Teori*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Björklund, A., Svensson, T., & Read, S. (2014). Holistic and biomedical concepts of health : A study of health notions among Swedish occupational therapists and a suggestion for developing an instrument for comparative studies. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*. 13(4).141-150. <https://doi.org/10.1080/11038120500527923>

Bok, D. (2007). *Piyasa Ortamında Üniversiteler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bricker, B., & Justice, J. (2019). The Postmodern Medical Paradigm : A Case Study of Anti-MMR Vaccine Arguments. *Western Journal of Communication*, 83(2), 172–189. <https://doi.org/10.1080/10570314.2018.1510136>

Crouch, C. (2014). *Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü*. İstanbul: Açılım Kitap

Darrow, W. W. (2019). The Decline and Disorganization of Public Health in the United States: Social Implications. *The International Journal of Social Quality*. 5(2), 29–45.

Dent, M. (1996). Autonomy and the Medical Profession: Medical Audit and Managerial Control. İçinde S. D. Knights & H. Willmott (Ed.), *White Collar Work* (ss. 65–88). London: Macmillian Press Ltd.

Derber, C. (1983). Managing Professionals: Ideological Proletarianization and Post-Industrial Labor. *Theory and Society*, 12(3), 309–341.

Eagleton, T. (2011). *Postmodernizmin Yanılsamaları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ersoy, R. (2014). Modernizm- Postmodernizm Bağlamında Geleneksel Tıp Uygulamalarının Güncelliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Millifolklor*, 26(101), 182–192.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Goldstein, M. S., Jaffe, D. T., & Wilson, J. (2019). Holistic Physicians : Implications for the Study of the Medical Profession. *American Sociological Association* : <https://www.jstor.org/stabl>, 28(2), 103–119.

- Gür, E. G. (2010). Bir Sosyal Hak Olarak Sağlık. İçinde *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu* (ss. 299–315). <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/gur.pdf>
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ho, E. Y., & Bylund, C. L. (2008). Models of Health and Models of Interaction in the Practitioner – Client Relationship in Acupuncture. *Health Communication*, 23 (6), 506-515. <https://doi.org/10.1080/10410230802460234>
- Kata, A. (2010). A postmodern Pandora ' s box : Anti-vaccination misinformation on the Internet. *Vaccine*, 28, 1709–1716. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2009.12.022>
- Kata, A. (2012). Anti-vaccine activists , Web 2 . 0 , and the postmodern paradigm – An overview of tactics and tropes used online by the anti-vaccination movement. *Vaccine*, 30(25), 3778–3789. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2011.11.112>
- Longino, C. F. J. (2008). The Limits of Scientific Medicine. *Journal of Health & Social Policy*, 9(4), 101-116. <https://doi.org/10.1300/J045v09n04>
- Okyay, R. A., Akbaba, M., & Kirkit, E. (2016). Aydınlatılmış onam ve aşılama. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 13(2), 155-159. <https://doi.org/10.20518/thsd.78963>
- Önder Erol, P. (2016). Türkiye’de Yaşlanma Sosyolojisi Alanında Yapılan Çalışmalara Dair Kısa Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, (Armağan Sayısı), 153–165. <https://doi.org/10.15371/MUIFD.2014478297>
- Oppenheimer, M. (1996). Profesyonellerin Proleterleşmesi. İçinde Z. Cihrişlioğlu (Ed.), *Meslekler ve Sosyoloji* (ss. 151–168). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Reich, J. A. (2019). Neoliberal Mothering And Vaccine Refusal : Imagined Gated Communities and the Privilege of Choice. *Gender and Society*, 28(5), 679–704. <https://doi.org/10.1177/0891243214532711>
- Ritzer, G. (2016). Profesyonelleşme, Bürokratikleşme ve Rasyonelleşme: Max Weber’in Görüşleri. *Sosyoloji Dergisi*, ((Çev. Selin Atalay) Armağan Sayısı), 189–202.
- Roberts, K. A., & Donahue, K. A. (2000). Professing professionalism: Bureaucratization and Deprofessionalization İn The Academy. *Sociological Focus*, 33(4), 365–383. <https://doi.org/10.1080/00380237.2000.10571175>

- Sağlam, S. (2017). Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33–44. <http://dergipark.gov.tr/turkiyat/issue/16667/330762>
- Shelby, A., & Ernst, K. (2013). Story and science How providers and parents can utilize storytelling to combat anti-vaccine misinformation. *Human Vaccines & Immunotherapeutics* 9(8). 1795-180. <https://doi.org/10.4161/hv.24828>
- Tatlıdil, E. (1998). Türkiye’de Kentleşme İstihdamı ve Eğitim İlişkisi. *Sosyoloji Dergisi*, (6), 17–28.
- TUİK. (2016). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*, 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>
- TUİK. (2019). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*, 2018. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2011). *Türkiye’de Sağlık Emek Sürecinin Dönüşümü*. Ankara: Notabene Yayınları.
- Weber, T. P. (2014). Alfred Russel Wallace and the Antivaccination Movement in Victorian England. *Emerging Infectious Diseases* 16(4). 664-668 <https://doi.org/10.3201/eid1604.090434>

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

YÖNETİCİ ADAYLARININ MEB EĞİTİM KURUMLARINA YÖNETİCİ SEÇME SINAVINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. İ. Bakır ARABACI

Fırat Üniversitesi

Ceyda AKILLI

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü

ÖZET

Eğitim örgütleri toplumun eğitim gereksinimini karşılamak üzere oluşturulmuş uzman birimlerdir. Eğitim örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için iyi yönetilmeleri gerekmektedir. Etkili ve verimli yönetim uygulamalarında yönetici yeterlikleri yadsınamaz. Yüksek yeterliklere sahip yöneticilerin belirlenmesinde objektif değerlendirme araçlarının kullanılması gerekir. Seçme işleminde sınav uygulaması önemli olmakla birlikte, sınavın yapılması ve değerlendirilmesi sürecinin güvenilir bir şekilde yürütülmesi de önem taşımaktadır. 2019 Nisan Ayı'nda Milli Eğitim Bakanlığı ilk kez yönetici seçme sınavını ÖSYM aracılığı ile gerçekleştirmiştir. Bu sınavın süresi, sınav konuları, sınavın güçlüğü, ayırt ediciliği konusunda sınava giren adayların görüşleri, sınavın daha sonraki uygulamalarına ışık tutabilecektir. Bu araştırmanın amacı sınava katılan adayların MEB Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme Sınavı hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Araştırma, var olan durumu betimlemeyi amaçlayan nitel bir çalışmadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Örneklem yöntemi olarak uygun örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 2018-2019 Bahar Yarıyılında Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nda öğrenim gören ve bu sınava katılan 20 öğrenci (Müdür Yardımcısı/Öğretmen) oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme tekniği ile elde edilen nitel veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzdelikler elde edilmiş, veriler betimsel ve içerik analiz teknikleri ile çözümlenmiştir. Araştırma sonucunda katılımcılar; eğitim yöneticisi seçme ve atamada sınav uygulamasını benimsedikleri, sınavın ÖSYM tarafından yapılmasını olumlu buldukları, sınavın Matematik ve Türkçe dışında genel olarak kolay olduğunu, sınav sorularının ve süresinin yeterli olduğunu, sınavın objektif ve

güven verici bir şekilde tamamlandığını, sınavın sadece yeni başvurun adayların dışında tüm yöneticilere de uygulanması gerektiğini, yönetici atamada eğitim yönetimi alanında yüksek lisans görme zorunluluğunun getirilmesini benimsediklerini, yönetici atamalarda liyakatin ön plana alınması gerektiğini vurgulamışlardır.

Anahtar Kelimeler : ÖSYM, Yönetici seçme, Yönetici yeterlikleri.

GİRİŞ

Örgütler bir veya birçok toplumsal gereksinimi karşılamak amacı ile oluşturulmuş uzman yapılardır. Eğitim örgütleri, toplumun eğitim-öğretim gereksinimini karşılamanın yanında topluma şekil verebilme özelliğine sahiptir. Eğitim örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirebilmesi için iyi yönetilmeleri gerekmektedir. Etkili ve verimli yönetimin en önemli öğelerinin başında yönetici yeterlikleri gelmektedir. Yüksek yeterliklere sahip yöneticilerin belirlenmesinde objektif değerlendirme araçlarının kullanılması gerekir. Bazı sorunlar yaşansa da Türkiye’de ÖSYM en güvenilir kurumların başında gelmektedir. ÖSYM yükseköğretime giriş sınavlarının yanında, bir çok kamu kurumuna eleman alınmasında bir sınav merkezi konumundadır. 21 Nisan 2019 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı ilk kez Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme Sınavı (EKYS)’nı ÖSYM aracılığı ile gerçekleştirmiştir.

Bu sınavın konu dağılımı şöyledir:

- a) Genel yetenek ve genel kültür %35
- b) Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi %10
- c) Değerler eğitimi %5
- ç) Eğitim ve öğretimde etik %5
- d) Eğitim bilimleri %35
- e) Mevzuat %10

Sınavın süresi ise 150 dakikadır. Bu sınavın süresi, sınav konuları, sınavın güçlüğü, ayırt ediciliği konusunda sınava giren adayların görüşleri, sınavın daha sonraki uygulamalarına ışık tutabilecektir. Bu araştırmanın amacı sınava katılan adayların MEB Eğitim Kurumlarına Yönetici Seçme Sınavı (MEB EKYS) hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranacaktır:

1. Yönetici adaylarının MEB EKYS'na ilişkin görüşleri nelerdir?
2. MEB'in görev süresi dolan eğitim yöneticilerinin EK-1 formu ile ataması konusunda yönetici adaylarının görüşleri nelerdir?
3. Yönetici adaylarının MEB EKYS'nın konuları, sınav süresi, sınavı ÖSYM'nin yapması konusundaki görüşleri nelerdir?
4. MEB'in eğitim yöneticisi seçme sürecinde eğitim yönetiminde lisansüstü eğitim görme gerekliliği konusundaki görüşleri nelerdir?
5. Yönetici adaylarına göre eğitim yöneticisi seçme sürecinde dikkate alınması gereken kodlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 73).

Çalışma gurubu

Çalışma gurubunun oluşturulmasında uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 2018-2019 Güz yarıyılında Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Programında öğrenim gören öğrencilerden 21 Nisan 2019 tarihinde MEB Eğitim kurumları Yönetici Seçme Sınavı'na giren 20 öğrenci araştırmanın çalışma gurubunu oluşturmuştur. Çalışma gurubunun özellikleri Tablo 1 ve Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet açısından özellikleri

Cinsiyet	f	%
Kadın	8	40
Erkek	12	60
Toplam	20	100

Çalışma gurubundaki kadın ve erkek oranları birbirine yakındır. Katılımcıların görev değişkeni açısından özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların görev değişkeni özellikleri

Görev	f	%
Müdür	1	5
Müdür Yardımcısı	15	75

Öğretmen	4	20
Toplam	20	100

Katılımcıların okul müdürlüğü sınavına girmiş olmaları nedeni ile büyük kısmını müdür yardımcıları oluşturmaktadır. Çalışma gurubunun branşları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Çalışma gurubunun branşları

Branş	Frekans	Yüzdelik
Fen Bilgisi Öğretmenliği	1	5
Matematik Öğretmenliği	2	10
Müzik Öğretmenliği	1	5
Okul Öncesi Öğretmenliği	2	10
Özel Eğitim Öğretmenliği	1	5
Sınıf Öğretmenliği	6	30
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	2	10
Tarih Öğretmenliği	1	5
Türkçe Öğretmenliği	2	10
Felsefe Grubu	1	5
Beden Eğitimi Öğretmenliği	1	5
Total	20	100

Çalışma grubunun oluşturulmasında maksimum örnekleme sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların branşları 11 farklı alandan oluşmaktadır.

Veri toplama aracı ve analizi

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu taslağı iki tezsiz yüksek lisans öğrencisi tarafından anlaşılabilirlik açısından incelenmiş, görünüş ve kapsam geçerliliği açısından Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde biri Profesör, biri Doçent unvanına sahip iki öğretim üyesinin görüşlerinden faydalanılmıştır.

Görüşme formu ile ilgili katılımcılara gerek duyulduğunda açıklamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler betimsel ve içerik analizine tabi tutulmuş, tablolaştırılmış, tema ve kategorilere ayrılarak yorumlanmıştır. Araştırmanın iç geçerliğini artırmak amacıyla görüşme sonrası katılımcıların ifadeleri yazılı hale getirilmiş, katılımcıların bu ifadeleri gözden geçirmeleri sağlanmış ve ifadelerin doğru yansıtılıp yansıtılmadığına dair onayları alınmıştır. Ayrıca içerik analizi yapılırken veriler birçok kez gözden geçirilmiş, verilerden yola çıkılarak oluşturulan alt temaların aralarındaki ilişkiler ve ana temaların birbiriyle ilişkisi kontrol edilmiş ve bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tema ve kategoriler doğrudan katılımcı görüşleri ile

desteklenerek araştırmanın iç geçerliliği artırılmaya çalışılmıştır. Her bir görüşme formuna birer kod verilmiştir (Örn: MY1=1 Nolu Müdür Yardımcısı gibi). Araştırmanın dış geçerliliğini artırmak amacıyla araştırma süreci ayrıntılı olarak açıklanmış, veriler ve analizlerin tekrar incelenebilecek şekilde araştırmacı tarafından muhafazası sağlanmıştır. Araştırma güvenilirliğini sağlamak için katılımcılara görüşlerinin yalnızca araştırma için kullanılacağı ve kimliklerinin deşifre edilmeyeceğine dair güvence verilmiş, böylece katılımcıların görüşlerini samimi bir şekilde ifade etmeleri sağlanmaya çalışılarak, elde edilen verilerin gerçek durumu yansıtması amaçlanmıştır.

BULGULAR

Katılımcılara öncelikle MEB Eğitim kurumlarına yönetici seçme işleminde sınav uygulamasına ilişkin görüşleri sorulmuştur. Katılımcı görüşleri doğrultusunda oluşturulan Tablo aşağıdadır.

Tablo 4. Katılımcıların eğitim kurumlarına yönetici seçme işleminde sınav uygulamasına ilişkin görüşleri

MEB Yönetici seçme işleminde sınav uygulamasına ilişkin görüşler	Atıf	%
Sınavın zorluk derecesi düşük/Seçicilik özelliği düşük	7	25,00
Sınavın mevzuat açısından kapsayıcılığı yeterli değildi.	2	7,14
Liyakat ve adalet için sınav gerekli	13	46,43
Sınavın olması dedikodu ve şaibeleri önlemektedir.	1	3,57
Türkçe ve matematik zordu	1	3,57
Mülakat ta önemli ama objektif olmak kaydı ile.	1	3,57
Yöneticiliğe ilişkin özel yeterliği belirleyebilecek uygulamalara da yer verilmeli	3	10,72
Toplam atıf	28	100,00

Katılımcılar sınav uygulamasının liyakat, adale ve güvenlik açısından gerekli bir uygulama olduğunu, mülakat sınavında da objektifliğin korunması gerektiğini, seçme işleminin sadece sınavla değil, uygulama becerilerinin de ölçülmesi gerektiğini, sınavın ilk kez uygulanması nedeni ile soruların kolay ve ayırt edici olmadığını belirtmektedirler. Doğrudan katılımcı görüşleri aşağıdadır:

«Sınav sadece bilgiyi değil, özel yeterlikleri de kapsayıcı uygulamalarla tamamlanmalı.»

MYK7)

«Yönetici seçimi işleminde sınav kesinlikle gerekli.»MK2

«Sınavda mevzuat alanının %10 olması yeterli değildi.» (MYK8)

«Sadece test sınavı ile önetici seçmek doğru olmaz. Mülakat da yapılmalı, yapılıyor zaten. Ama objektif bir şekilde yapılmalı.» (MYK9)

MEB görev süresi dolan eğitim yöneticilerinin durumunu EK-1 form aracılığı ile durumlarını değerlendirmiş, bir kısmının görev süresini uzatmıştır. Bu konuda katılımcı görüşleri alınmıştır.

Tablo 5. MEB EKYS görev süresi uzatılan yöneticileri kapsamamasına ilişkin görüşler

MEB EKYS görev süresi uzatılan yöneticileri kapsamamasına ilişkin görüşler	f	%
Doğru bir uygulamadır.	2	10,00
Yanlış bir uygulama.	18	90,00
Toplam atf	20	100,00

Katılımcıların %90'ı bu uygulamayı haksız ve yanlış bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Doğrudan katılımcı görüşleri aşağıdadır:

“Doğru bir uygulama. 4 yıl sonra yöneticinin görev yerinin değiştirilmesi okul yönetimi açısından olumsuz sonuçlara yol açabilir.» (MK1)

«Yanlış yeniden görevlendirilen yöneticilerin de sınava tabi tutulmaları gerekir. Sadece Ek-1 ile atamalar adil ve doğru uygulama değil, sınava girenlere haksızlık.»MYE1

«Görev süresi uzatılan yöneticiler görev yerlerinde kalırsa, sınava girenler boş yerlere, ki bunlar tercih edilmeyen yerler, atanabilirler.» (MYE4)

«Bir şekilde müdür olmuş kişilerin görev süresinin uzatılması, sınava girmemeleri vatana, millete, bir getirisi olamaz.» (MYE5).

Bu sınav uygulamasında MEB pek samimi değildi. Görev süresinin uzatılması bunun ispatıdır.”MYE6

“Mevcut kadroların korunması için yapıldığını düşünüyorum ve yanlış buluyorum. “MK2

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru MEB EKYS'nin ÖSYM tarafından yapılması konusundaki görüşleri sorulmuştur. Bu konuda katılımcıların görüşleri Tablo 6.'da sunulmuştur.

Tablo 6. Sınavın ÖSYM tarafından yapılmasına ilişkin görüşler

Sınavın ÖSYM tarafından yapılmasına ilişkin görüşler	f	%
Gerek yoktu, MEB yapabiliirdi.	2	10,00
Doğru bir uygulama.	18	90,00
Toplam atf	20	100,00

Katılımcıların %90'ı bu uygulamayı uygun bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Doğrudan katılımcı görüşleri aşağıdadır:

«Sınavın ÖSYM tarafından yapılmasına gerek yoktu. MEB yaptığı sınavlarda kapsam geçerliliği daha yüksek oluyordu.» (MYE4)

«Sınavın güvenilirliğini ve tarafsızlığını sağladı.»MYE2

«ÖSYM sınav konusunda deneyimli ve rüştünü ispat etmiş bir kurumdur.» (MYK7)

«MEB'nin Ölçme ve Değerlendirme Merkezi'nin olması, Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Merkezi'nin bulunmasına rağmen sınavı ÖSYM'nin yapması, MEB'nin eleştirilecek yönünü gösteriyor.» (MYE9).

Katılımcılara sınav konularına ilişkin görüşleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcılara sınav konularına ilişkin görüşleri

Sınav konuları ve içeriğine ilişkin görüşler	Atıf	%
Uygun ve yeterliydi	4	14,29
Teorik bilgi, uygulamalardan uzaktı.	8	28,58
Derslere göre konu dağılımı uygundu.	4	14,29
Mevzuata ilişkin sorular çok azdı.	6	21,42
Gereksiz konular vardı	6	21,42
Toplam atıf	28	100,00

Sınav konularının uygulama becerilerini ölmeye yönelik olmadığı, gereksiz bilgilerin olduğu konuları ağırlıklı olmak üzere, katılımcıların çoğunluğu sınav konularını uygun bulmamışlardır. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıdadır:

«Sınav yöneticilik bilgi ve becerilerinden çok, KPSS benzerdi. Üniversiteden yeni mezun, taze bilgilere sahip olanlar kolaylıkla başarılı olabilir. » (MK1)

«Mevzuata yönelik bilgi azdı.»MYE18

“Matematik, Türkçe, coğrafya, dikkat testleri.. Bunlara gerek olmadığını düşünüyorum”MYE5

Katılımcıların sınavın süresine ilişkin görüşleri Tablo 8. de gösterilmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların sınavın süresine ilişkin görüşleri

Sınav süresine ilişkin görüşler	f	%
Yeterliydi.	20	100,00
Yetersizdi	-	00,00
Toplam atıf	20	100,00

Katılımcıların tamamı sınav süresini yeterli bulmuşlardır. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda verilmiştir:

Sınav süresi oldukça uzundu.» (MYE12)

«Seksen soru için, 150 dakika oldukça fazlaydı.»MYE6.

Katılımcılara okul yöneticiliği için eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim uygulaması istenmesi konusundaki görüşleri sorulmuş, görüşler Tablo 9.'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Okul yöneticiliği için eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim uygulaması konusundaki görüşler

Okul Yöneticiliği için Lisansüstü Eğitim Konusundaki Görüşler	f	%
Gereklidir	19	95
Gerekmiyor	1	5
Toplam	28	100,00

Katılımcılar % 95'i eğitim yöneticisi olmak için eğitim yönetimi alanında yüksek lisans uygulamasının gerekli olduğu konusunda görüş belirtmişlerdir. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıdadır:

«Kesinlikle gerekir. Okul yöneticiliğinin uzmanlık alanı olması gerekiyor. Günün şartlarına uygun eğitim yönetiminde lisansüstü eğitim gerekmektedir» (MYE4)

«Alanda lisansüstü yapanlara yeterli ek puan verimesi daha uygun.»(MYE3)

“Şu an alanda yüksek lisans yaptığım için rahatlıkla söyleyebilirim ki gerekiyor. Yönetici olacaklar bilgi ve becerilerini geliştirmeli”MYE5

“Lisansüstü eğitim yapıyorum, çok faydasını gördüm.Eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim zorunlu hale getireilmeli”MYE19.

Katılımcılara okul yönetici seçme sürecinde gerek duyulacak kodlar sorulmuş, verdikleri cevaplar tabloda gösterilmiştir:

Tablo 10. Okul yönetici seçme sürecinde gerek duyulacak kodlar

Okul yönetici seçme sürecinde gözetilmesi gereken kriterler/kodlar	Atıf
Liyakat	5
Liderlik	7
İletişim becerisi	4
Lisansüstü eğitim	5
Müdür yardımcılığı deneyimi	4
Hitabet	2
Eğitimsel uzmanlık	3
Ahlak	4
Yöneticilik güvencesi	5
Yeterli bilgi ve beceri	4
Dürüstlük	3
Toplam atıf	46

Katılımcılar 11 kod altında 46 atıf bildirmişlerdir. Okul yöneticisi seçme uygulamasında en fazla liderlik (7 atıf), liyakat, lisansüstü eğitim, yöneticilik deneyimi/uygulaması (5'er atıf) iletişim, ahlak, gerekli bilgi ve beceri (4'er atıf), dürüstlük, uzmanlık (3'er atıf), hitabet (2 atıf) yer almaktadır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bir örgüt olarak okulların da etkili ve verimli olmaları iyi yönetilmelerine bağlıdır. Okul yönetiminde en önemli öge kuşkusuz okul yöneticileridir. Okul yöneticileri, yeterlikleri çerçevesinde okulun vizyonunu belirlemekte ve okuldaki değişimi yönlendirmektedir (Garies ve Tschannen-Moran, 2005). Bu nedenle okul yöneticilerinin iyi seçilmesi ve yetiştirilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de eğitim ve okul yöneticiliği meslekleşmemiş ve eğitim yöneticilerin yetiştirilmesinde alana yönelik bir eğitim almasına gerek duyulmamıştır. Araştırma bulgularımıza göre; Katılımcılar eğitim yöneticilerinin sınav aracılığı ile seçilmesini, liyakat, adalet ve objektiflik açısından olumlu olarak algılamaktadırlar. Bu açıdan MEB EKYS olumlu bir gelişmedir. Sınavın ilk kez uygulanıyor olmasının (ÖSYM aracılığı ile) katılımcılar sınav konularının daha çok teoriye dayalı olduğunu, mevzuat ve uygulama konusundaki bilgi ve becerilerin ölçülmesinden uzak olduğunu vurgulamaktadırlar. Sınavın ÖSYM tarafından yapılmasını objektif ve güvenilirlik açısından benimsemekle birlikte, MEB’in elektronik alt yapısının bu sınavı gerçekleştirebileceğini, ancak bu sistemin çalıştırılmadığını ve bu konuda MEB’i eleştirdiklerini ifade etmektedirler. Sınavın ilk kez uygulanıyor olması nedeni ile sınavın güçlük düzeyinin zayıf olduğunu, sınav sorularının genelde kolay olduğunu belirtmektedirler. Sınava çalışmadan giren katılımcılar ise aslında soruların ayırt edicilik özelliğinin bulunduğunu, çeldiricilerin güçlü olduğunu belirtmektedirler. Sınav süresinin yeterli, hatta fazla bile geldiğini vurgulamaktadırlar.

Katılımcıların büyük çoğunluğu yöneticiliğin meslekleşmesi, eğitim yönetimi alanında yüksek lisans uygulamasının zorunlu tutulmasını, MEB yönetici seçme ve atama işlemlerinin objektif sınavlarla, mülakatla ve uygulama sınavları ile olması gerektiğini belirtmektedirler. Benzer öneriler Özmen ve Kömürlü (2010), Altın ve Vatanartıran (2014) çalışmalarda da vurgulanmaktadır

MEB EKYS’nın KPSS’ye dönüşmesi büyük bir sorun olabilir. Sadece test usulü bilgi düzeyi ve eleme amaçlı bir sınav yarardan çok zarar getirir. Bu konuda yapılan araştırmalar KPSS’nin amacına yönelik bir uygulama olmadığı, başka uygulama ve sınavlarla güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Erdem ve Soylu,2013; Memduhoğlu ve Kayan,2017).

Sınavın hemen öncesinde 4 yıllık görev süresi dolan okul müdürlerinin Ek-1 formuna göre, sınavsız görev sürelerinin uzatıldığını, bunun doğru olmadığını, sınava girenlerin çok az sayıda ve tercih edilmeyen okul ve kurumlara atamalarının yapılacağını, bunun da haksız bir uygulama olduğunu belirtmektedirler.

Okul yönetici seçme sürecinde dikkat edilmesi gereken kodların başında liyakat, liderlik, iletişim kurma becerisi, yönetici yardımcılığı deneyimi, yeterli bilgi ve beceriye sahip olma, yöneticilikten alınmama güvencesi gelmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda eğitim yöneticilerinin; insanlarla iletişim kurma-etkili biçimde çalışma, etkili çalışma becerilerinin (Ağaoğlu, Altınkurt, Yılmaz,2015;Kwan ve Walker, 2009),liderlik (Güngör, 2001; Arslan ve Beytekin, 2004; Kırılmaz, 2005; Gümüşeli, 2006; Babaoğlu ve Litchka, 2010) gibi yeterliklerin olması gerektiği belirtilmekte, bu durum araştırma bulgularımızla örtüşmektedir.

ÖNERİLER

Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir:

1. MEB eğitim kurumları yönetici yeterliklerinin belirlenmesi önem taşımaktadır.
2. Belirlenen yeterlikler çerçevesinde objektif sınavlarla seçme işleminin yapılması, yönetici adaylarının özgeçmiş, ahlaki durum, uygulama, sorun çözebilme becerileri, kişilik testleri gibi çok sayıda özelliği incelemeye alınmalıdır.
3. Yöneticiliğin meslekleşmesi, mesleki güvenceye kavuşturulması okulların etkili ve verimli bir şekilde yönetilebilmesi için zorunlu bir kriterdir.
4. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi eğitim yönetici adaylarının hizmet öncesinde eğitim yönetimi alanında lisansüstü eğitim görme şartının aranması, görev yapan yöneticilerin de hizmet içi eğitimlerinin sistematik bir şekilde yapılması önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Altın,F. ve Vatanartıran, S. (2014). Türkiye’de Okul Yöneticisi Yetiştirme, Atama ve Sürekli Geliştirme Model Önerisi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi . 15 (2),17-35.

Arslan H. ve Beytekin, F. (2004) İlköğretim okul müdürleri için okul liderliği standartlarının araştırılması. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,

Babaoğlu, E. ve Litchka, P. R. (2010). An examination of leadership competencies of school principals in Turkey and the United States. Education and Science, 35 (158), 58-74
Erdem, E. ve Soylu, Y. (2013). Öğretmen Adaylarının KPSS ve Alan Sınavına İlişkin Görüşleri. [Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü](#) Dergisi, 4 (1) 223-236

Gareis, C. R. ve Tschannen-Moran, M. (2005). Cultivating principals' sense of efficacy: Supports that matter. Paper to be presented at the annual meeting of the University Council for Educational Administration, Nashville, TN. <http://coe.ksu.edu/ucea/2005/TschannenUCEA2005.pdf>.

Gümüşeli, A. İ. (2006). Okul Müdürleri İçin Geliştirilen Liderlik Standartları ve Bu Standartlarla İlgili Türk Eğitimcilerinin Görüşleri. <http://www.agumuseli.com>

Güngör, H. F. (2001). “İlköğretim Okulu Müdürlerinin Liderlik Yeterlik Standartlarına İlişkin Eğitimcilerin Görüşleri”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kırılmaz, E. (2005). “Yöneticilik Eğitimi Faktörüne Göre İlköğretim Okulu Müdürlerinin Öğretim Liderliği Yeterliklerinin Karşılaştırılması (İstanbul İli Örneği)”. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Kwan, P., & Walker, A. (2009). Are we looking through the same lens? Principal recruitment and selection. International Journal of Educational Research, 48(1), 51-61.

Memduhoğlu, H.B. ve Kayan, M. F. (2017). Öğretmen Seçme ve Atama Uygulaması Olarak Kamu Personeli Seçme Sınavına (KPSS) İlişkin Öğretmen Adaylarının Algıları. [Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi](#), 14 (1). 1259-1288

Özer, M. (2018). Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezinin Stratejik Hedefleri ve Yeni Yönelimleri. Journal of Higher Education & Science / Yükseköğretim ve Bilim Dergisi . 8 (2), 221-226

Özmen, F., ve Kömürlü, F. (2010). Eğitim Örgütlerine Yönetici Seçme ve Atamada Yaşanan Zorluklar Ve Yönetici Görüşleri Temelinde Çözüm Önerileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 2 (1), ss. 25-32

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KADIN ÖĞRETMENLERİN EĞİTİMDE CİNSİYET AYRIMCILIĞI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. İ. Bakır ARABACI

Fırat Üniversitesi

Ceyda AKILLI

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü

ÖZET

Genel anlamda cinsiyet, cinsler arasında biyolojik farklılığı belirten doğal bir ayrım iken, toplumsal cinsiyet algısı; beklenti, değer, imaj, davranış, rol gibi kültürel dinamiklere göre şekillenen kalıplardan oluşmaktadır. Bu kalıplar topludaki güç ilişkilerini etkiler, cinslerin nasıl davranması, yaşaması gerektiği konusunda normlar ortaya koyar. Toplumsal cinsiyet algısı çeşitli sosyal sorunlara neden olabilir. Toplumsal cinsiyet kalıpları önce ailede, sonra okulda ve çevrede şekillendirilmektedir. Eğitim kurumları örgün ve yaygın eğitim çerçevesinde bireyin sosyalleşmesi ve cinsiyet rol kalıplarını benimsemesinde en önemli etkiye sahip kurumların başında gelmektedir. Bu araştırma kadın öğretmenlerin cinsiyet ayrımcılığına ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Tunceli il merkezi, Elazığ il merkezinde değişik okul ve branşlarda görev yapan ve araştırmaya katkı sağlamayı kabul eden 40 öğretmen oluşturmuştur. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veriler açık, olduğu gibi, tutarlı bir şekilde sunulmuş, katılımcı görüşleri ile desteklenmiş, derinlik odaklı veri toplanmış, veriler ham verilerle uyum içinde olup, olmadığı teyit edilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcılar görev yaptıkları okulda cinsiyet ayrımcılığına uğramadıklarını, herhangi bir sosyal ve psikolojik baskıya maruz kalmadıklarını, öğretmenliği kendilerine uygun bir meslek olduğu, ekonomik ve sosyal açıdan özgür olmak için seçtiklerini, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının eğitim aracılığı ile giderilebileceğini vurgulamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler : Cinsiyet ayrımcılığı, kadın öğretmenler, eğitim kurumları.

GİRİŞ

Cinsiyet biyolojik farklılığı belirten doğal bir ayrımı belirten kavram iken, sosyolojik anlamda ayrımcılığı ifade eden, hemcinslerine ve topluma davranış kalıpları sunan bir kavrama dönüşmektedir. Cinsiyete ilişkin kalıplar, toplumsal yaşam içerisinde bir kesime yönelik mağduriyetlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Cinsiyet algısı gelişmemiş toplumlarda travmatik olaylara dönüşebilir. Bazen biyolojik güçsüzlük toplumsal cinsiyet kalıpları ile birlikte kadın cinayetlerine dönüşebilmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı, nitelik bakımından eşitliği bulunan kişilerin yalnızca cinsiyetlerine bağlı olarak farklı muamele görmeleri durumu olarak tanımlanabilir (HRDC, 2002: 14'den akt.Alparslan ve diğ. 2015). Cinsiyet ayrımcılığı doğrudan ve dolaylı bir şekilde toplumda uygulanmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde doğrudan cinsiyet ayrımcılığı uygulanmaktadır. Ataerkil toplumlarda mağdur olan kadın kesimi olmaktadır. Kadınlar doğrudan bir şekilde eğitimden, ekonomiden, sağlıktan ve sosyal yaşamın çeşitli alanlarından yoksunluk yaşamaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise doğrudan uygulamalar yerine dolaylı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Toplumsal davranış kalıpları kadınlar aleyhine bebeklikten, çocukluktan başlamakta, oyuncak seçiminde, hareket sınırlamalarında ve hayatın diğer kesiminde kendini göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti 1926 yılında Medeni Kanunla cinsiyet eşitliğine dayalı bir hukuk sistemini benimsemiştir. Görünürde yasalar önünde kadınlar aleyhine bir durum bulunmamaktadır. Hatta kız çocuklarının okullaşması, eğitimde, iş ve toplumsal yaşamdan yararlanmaları konusunda pozitif bir ayrımcılığın yapıldığını söyleyebiliriz. Ancak ülkemizde bazı mesleklerin kadın, bazı mesleklerin erkek mesleği olduğuna yönelik inanışlar bulunmaktadır. Öğretmenlik ve hemşirelik kadın mesleği olarak görülmektedir. Eğitim kurumları örgün ve yaygın eğitim çerçevesinde bireyin sosyalleşmesi ve cinsiyet rol kalıplarını benimsemesinde en önemli etkiye sahip kurumların başında gelmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı konusunda kadın öğretmenlerin görüşlerinin bilinmesi önem taşımaktadır. Kadın mesleği olarak görülen öğretmenlik mesleğinin uygulandığı eğitim örgütlerinde kadın öğretmen Bu araştırma eğitim kurumlarında uygulanıp/uygulanmadığı konusunda bu kurumlarda görev yapan kadın öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda cinsiyet ayrımcılığı konusundaki görüşlerini belirlemeyi, farklı uygulamalara maruz kalıp kalmadıklarını, öğretmenlik mesleğini neden seçtiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

1. Türkiye’de kız ve erkek öğrencilerin okullaşma oranlarında cinsiyet eşitsizliği var mıdır?

2. MEB’de kadın/erkek öğretmen oranları nasıldır?
3. Kadın öğretmen görüşlerine göre cinsiyet ayrımcılığı konusunda ailenin etkisi nedir?
4. Kadın öğretmenler, eğitim örgütlerinde cinsiyet ayrımcılığına uğramakta mıdır?
5. Evlilik, iş yaşamında cinsiyet ayrımcılığı konusunda farklılık oluşturmakta mıdır?
6. Kadın öğretmen görüşlerine göre cinsiyet ayrımcılığı ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına ne gibi etkilere sebep olabilir?
7. Kadın öğretmen görüşlerine göre toplumda cinsiyet ayrımcılığı nasıl önenebilir?
8. Kadın öğretmenler eğitim görmeyi niçin tercih etmişlerdir?

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 73).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunda 2017-2018 eğitim-öğretim yılı Tunceli ve Elazığ illerinde değişik branş ve kıdemde görev yapan 40 kadın öğretmen yer almıştır. Araştırmada maksimum örnekleme sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma grubuna ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Tablo 1 çalışma grubunun cinsiyet değişkeni açısından dağılımını, göstermektedir.

Tablo 1 Çalışma grubunun medeni durum değişkeni açısından dağılımı

Medeni Durum	f	%
Evli	19	47,5
Bekar	19	47,5
Boşanmış	2	5
Toplam	40	% 100

Çalışma grubunda medeni durum açısından eşit bir durumun olduğu görülmektedir. Tablo 2 Katılımcıların öğrenim durumu açısından dağılımını göstermektedir.

Tablo 2 Katılımcıların öğrenim durumu açısından dağılımı

Öğrenim Durumu	f	%
Önlisans	1	2,5
Lisans	36	90
Lisans Üstü	3	7,5
Toplam	40	%100

Çalışma grubunun büyük çoğunluğunu lisans mezunu öğretmenler oluşturmaktadır. Tablo 3 Tablo 3. Çalışma grubundaki öğretmenlerin yaş dağılımını göstermektedir.

Tablo 3. Çalışma grubundaki öğretmenlerin yaş açısından dağılımı

Yaş	f	%
20-25	11	27,5
26-30	15	37,5
31-35	6	15
36-40	2	5
40-45	3	7,5
45 ve üzeri	3	7,5
Toplam	40	%100

Çalışma gurubundaki öğretmenlerin büyük çoğunluğu 20-30 yaş grubu arasındaki öğretmenler oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki öğretmenlerin branşlarına ilişkin dağılımı Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4. Çalışma grubundaki öğretmenlerin branşlarına ilişkin dağılımı

Branş	f	%	Branş	f	%
Okul Öncesi	10	25	Beden Eğitimi	4	10
Sınıf	4	10	Arapça	1	2,5
Türkçe	1	2,5	İngilizce	2	5
Matematik	4	10	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1	2,5
Psikolojik Danş. Ve Rehberlik	2	5	Bilişim Teknolojisi	1	2,5
Çocuk Gelişimi	2	5	Türk Dili ve Edebiyatı	2	5
Yiyecek ve İçecek Hizmetleri	1	2,5	Coğrafya	1	2,5
Biyoloji	1	2,5	Muhasebe ve Finansman	1	2,5
Tarih	1	2,5	Müzik	1	2,5
Toplam	40	%100			

Çalışma grubunun maksimum çeşitlilik örneklem özelliğine sahip olduğu görülmektedir.

VERİ TOPLAMA ARACI

Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde biri Profesör, biri Doçent unvanına sahip iki öğretim üyesinin

görüşlerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın iç geçerliğini artırmak amacıyla görüşme sonrası katılımcıların ifadeleri yazılı hale getirilmiş, katılımcıların bu ifadeleri gözden geçirmeleri sağlanmış ve ifadelerin doğru yansıtılıp yansıtılmadığına dair onayları alınmıştır Bunun dışında veriler açık, olduğu gibi, tutarlı bir şekilde sunulmuş, katılımcı görüşleri ile desteklenmiş, derinlik odaklı veri toplanmış, veriler ham verilerle uyum içinde olup, olmadığı teyit edilmiştir. Araştırmanın dış geçerliğini artırmak amacıyla araştırma süreci ayrıntılı olarak açıklanmış, veriler ve analizlerin tekrar incelenebilecek şekilde araştırmacı tarafından muhafazası sağlanmıştır

Verilerin Analizi

Her bir görüşme formuna birer kod verilmiştir (Örn: Ö1=1 Nolu Öğretmen gibi). veriler betimsel analize tabi tutulmuş, tablolastırılmış ve yorumlanmış, tablolardaki görüşler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Görüşme tekniği ile elde edilen veriler sayısallaştırılarak frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Eğitimde cinsiyet ayrımcılığı konusunda ilk sorgulanması gereken durum kız ve erkek öğrencilerin okullaşma durumudur. Bu konuda 2017-2018 eğitim-öğretim yılı sonu MEB istatistikleri incelenmiştir. Tablo 5. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı sonu öğrencilerin cinsiyet açısından okullaşma oranlarını göstermektedir.

Tablo 5. 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı sonu öğrencilerin cinsiyet açısından okullaşma oranları

Öğrenim basamağı	Okul öncesi		İlkokul		Ortaokul		Lise	
Cins								
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kız	718.442	47,87	236.8746	48,75	2748614	49,18	1486137	48,34
Erkek	782.646	52,13	2490489	51,25	2841520	50,82	1588505	51,66
Toplam	1.501088	100	4.859.235	100	5.590134	100	3.074642	100

2017-2018 Eğitim-Öğretim yılı sonu okullaşma oranlarında cinsiyet açısından erkekler lehinde küçük bir farkın olduğu gözlemlense de, genel olarak toplum nüfusunun %49,91'ini erkekler oluştururken, %50,09'unu kadınlar oluşturduğu (Seven ve Engin, 2007) dikkate alındığında okullaşmada cinsiyet açısından büyük bir farkın olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6. 2017-2018 Yılı sonu örgün eğitimde görev yapan öğretmenlerin cinsiyet oranları göstermektedir.

Tablo 6. 2017-2018 Yılı sonu örgün eğitimde öğretmenlerin cinsiyet oranları

Öğrenim basamağı	Okul öncesi		İlkokul		Ortaokul		Genel Lise	
Cinsiyet	N	%	N	%	N	%	N	%
Kadın	79.672	94,56	297.176	72,44	195.037	57,39	173.976	49,99
Erkek	4.585	5,44	113.080	27,56	144.813	42,61	173.993	50,01
Toplam	84.257	100	410256	100	339.850	100	347.969	100

Tablo 6’da görüldüğü üzere örgün eğitimde kadın öğretmenlerin lehinde bir durumun olduğu görülmektedir. Bu durum öğretmenliğin bir kadın mesleği olduğu algısını teyit etmektedir.

Ailenin çeşitli yönlerden özellikleri, cinsiyet açısından bireyin eğitim görmesini etkilemekte midir? Sorusu araştırmanın ikinci sorusunu oluşturmuştur. Bu konudaki bilgiler Tablo 7. ‘de yansıtılmıştır.

Tablo 7. Ailede cinsiyet temelli eğitim etkili olup/olmadığına yönelik katılımcı görüşleri

Ailede cinsiyet temelli eğitim etkili midir?	f	%
Evet etkilidir	38	95
Hayır etkili değildir	2	5
Toplam	40	100

Katılımcıların hemen hemen tamamı ailede cinsiyet temelli eğitimin olduğunu belirtmektedirler. Cinsiyet ayrımcılığı konusunda ailenin hangi özelliklerinin etkisi olduğuna yönelik katılımcı görüşleri Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Cinsiyet ayrımcılığı konusunda aile özelliklerinin etkisi

Ailenin;	f	%
Tüm özellikleri etkilidir	11	15,71
Sosyo-ekonomik özellikleri etkilidir.	13	18,57
Kültürel özellikleri etkilidir	16	22,86
Eğitim düzeyi etkilidir	9	12,86
Sağlık sorunları etkilidir	3	4,29
Yaşanılan Yer(Doğu-Batı-Kırsal-Merkezi) etkilidir	18	25,71
Toplam atıf/f	70	100,00

Tablo 8’de ailenin en fazla sosyo kültürel ve eğitim özelliklerinin cinsiyet eğitimine etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu konuda doğrudan alıntılar aşağıdadır.

Sosyoekonomik , koşulların iyi olması kız çocukların eğitimini olumlu etkiler. Çünkü eğitim insanların bilinç seviyesini yükseltir “(Ö1).

“Ülkemizde sosyoekonomik düzey kültürel etkiler cinsiyetçi yaklaşımlara neden olmaktadır.”(Ö5).

“Kırsal kesimde özellikle kız çocuklarının okutulmasının gereksizliğine inanılmaktadır.”(Ö2).

“Düşük gelir, gelişmemiş kültür, az eğitim ve kırsalda yaşamak kız çocuklarının eğitim görmesini engelleyen etmenlerdir.” (Ö7).

Katılımcıların çalıştığı kurumlarda cinsel kimlikleri nedeniyle ayrımcılık yaşıyıp/yaşamadıklarına ilişkin görüşleri Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların çalıştığı kurumlarda cinsel kimlikleri nedeniyle ayrımcılık yaşıyıp/yaşamadıklarına ilişkin görüşleri

Ayrımcılığa maruz kalma	f	%
Evet sosyal ve psikolojik baskılar yaşıyorum.	12	30,00
Hayır Yaşamıyorum.	28	70,00
Toplam	40	100,00

Katılımcıların 2/3’ü çalıştığı kurumlarda cinsel kimlikleri nedeniyle bir ayrımcılık yaşamadıklarını, 1/3’ü ise çalıştıkları kurumlarda sosyal ve psikolojik baskılara maruz kaldıklarını belirtmektedirler.

Katılımcılara çalıştığı kurumlarda cinsel kimlikleri nedeniyle ayrımcılık yaşıyıp/yaşamadıkları, yaşadılarsa hangi tür uygulamalara maruz kaldıkları sorulmuştur. Bu konuda ne tür uygulamalar yaşadıklarına ilişkin görüşler Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10 Katılımcıların çalıştığı kurumlarda hangi tür uygulamalara maruz kaldıkları kaldıklarına ilişkin görüşleri

Ayrımcılık konuları	f	%
İkinci Plana Atıldığını Düşünenler	9	60,00
Yöneticiliği Genelde Erkekler yapıyor	4	26,67
İş Yükü Olarak Bayanlara Daha Fazla Yükleniliyor	2	13,33
Toplam	15	100,00

Katılımcıların büyük çoğunluğu cinsiyetleri nedeni ile çalıştıkları okullarda ikinci plana atıldığını, ¼'ü erkekler tarafından yönetildiklerini, %13'ü ise kendilerine daha fazla iş verildiğini belirtmektedirler. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

"Her türlü iş ve görevde kadınların yapamayacağı, üstesinden gelemeyeceği düşüncesinden dolayı sürekli ikinci plana atılmaktayız. Buda yapılacak işlerde geriye çekilmemize sebep olmaktadır." (Ö16).

"Erkek öğretmenlere tanınan haklar bayanlara tanınmıyor. Aynı şekilde erkek öğretmenlere gösterilen saygı ve anlayış bize gösterilmiyor." (Ö12).

"Haklar konusunda sorun olduğunu düşünmüyorum. Haklarını bilersen kullanırsın." (Ö8).

"Görevlerimizi yapıp yapmadığımız daha çok incelenmekte. Erkeklerle daha çok iltimas tanınmakta, anlayış gösterilmektedir." (Ö22)

"Kadına her zaman daha fazla sorumluluk yüklenmektedir" (Ö32).

Katılımcılara evliliğin çalışma ortamında kadın açısından sorun oluşturup/oluşturmadığı sorulmuştur.

Tablo 11. Evlilik kadınların iş yaşamına katılmalarında sorun oluşturur mu?

Yanıtlar	f	%
Soruya Hayır Yanıtını Verenler	7	17,50
Engellemez Ama Zorlaştırır	8	20,00
Soruya Evet Yanıtını Verenler	25	62,50
Toplam	40	100,00

Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

«Kadının iş yaşamına katılmalarında sorun oluşturmaz. Yönetici olmalarına da engel değildir.» (Ö22).

«Kadınlar çocuk sahibi olduklarında iş yaşamından uzak kalmak zorunda kalıyorlar.» (Ö7).

«Annenin daha çok yükümlülüğü olduğu için yönetici olmasını engellemez ama daha yorucu olur.» (Ö32).

«Kadınların toplumda bir çok rolü var. Çalışmak, anne olmak, evin bel kemiği olmak gibi... Çalışan kadın çocuklarına da yeteri kadar vakit ayıramamaktadır.» (Ö8).

Katılımcılara toplumun bakış açısıyla kurumunuzda cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıplaşmış düşüncelerin olup/olmadığı sorulmuş, bu konudaki görüşleri Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Toplumun bakış açısıyla kurumunuzda cinsiyet ayrımcılığı ile ilgili kalıplaşmış düşünceler var mı?

Yanıtlar	f	%
Soruya Hayır Yanıtını Verenler	22	55,00
Soruya Evet Yanıtını Verenler	18	45,00
Toplam	5	100,00

Katılımcıların büyük çoğunluğu çalıştıkları kurumda cinsiyet ayrımcılığı konusunda kalıplaşmış düşüncelerin olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

«Çalıştığım kurumda böyle düşünceler yok.» (Ö37).

«Okuldaki eğitimciler bile bayanların sınıf yönetimi ve hakimiyetini kurma konusunda başarısız olacakları görüşündeler.»(Ö25).

«Bayan için en ideal meslek öğretmenliktir fikrini benimseyen bir çoğunluk var.»(Ö7).

«Bugün birçok kurumda biraz daha neşeli, gülmesi ,biraz daha seven ve bazen kahkaha atan kadınlar yanlış anlaşılabilir.»(Ö17).

«Kimi durumlarda erkeklerin yapabileceği veya bayanların yapabileceği iş ve mesleklere ilişkin kalıplaşmış düşünceler var.» (Ö18).

Cinsiyet ayrımcılığının ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına ne gibi etkilerinin olacağı sorusu yöneltilmiş, katılımcı görüşleri Tablo 13. 'te sunulmuştur.

Tablo 13. Cinsiyet ayrımcılığı ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına ne gibi etkileri olmaktadır?

Görüşler	f	%
Kadınların Çalışma Hayatından Uzak Durması Ekonomideki Kalkınmayı Olumsuz Etkiler	6	11,54
Kadınların toplumdaki sosyal statüsünün Gelişmesini Engeller	2	3,85
Kadınların Sosyal Ortamlardan Uzak Durmalarını sağlar.	4	7,69
Kadınların Söz Sahibi Olamamalarına neden olur.	10	19,23
Kadınlara Yönelik Psikolojik ve Fiziksel şiddetin Olması (Kadın Cinayetleri,Tecavüz...)	8	15,38
Erkek Egemen bir Toplum Oluşur(Eşlerine Bağımlı ,Mutsuz, özgüveni Düşük Kadınlar ve sağlıklı yetişmeyen bireyler...)	11	21,15
Fırsat Eşitsizliğine Neden Olur	7	13,46
Kadınların Eğitim Hakkından Yoksun Bırakılması ile Okur Yazar Oranı Yada Eğitim Seviyesi Düşer,)	3	5,78
Çocuk Gelinler Olur	1	1,92
Toplam	52	100,00

Katılımcılar cinsiyet ayrımcılığının sosyal ve ekonomik açıdan sorunlara neden olacağını, erkek egemen bir toplumun oluşacağını, kadınlara yönelik şiddetin artacağını belirtmektedirler.

Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

«Kadınlar üretime daha etkin katılmadıkları sürece tam anlamıyla demokratikleşmenin sağlanacağını düşünmüyorum.»(Ö13).

«Tamamen ülkenin gelişmesinde olumsuz bir etken .Kadın cinayetleri, tecavüzler, çocuk gelinler, ölümler....böyle bir toplumda kalkınmadan ve demokrasiden söz edilemez.»(Ö8).

«Kadının ev işlerine hapsedilmesinden kaynaklı kendi ekonomik özgürlüğünü ele alamamasından kaynaklı bağımlı bir birey haline gelmektedir. Bu hayat standardında yaşayan kadının sağlıklı bireyler yetiştiremeyeceği ve sağlıklı bir toplumun oluşmayacağı kanısındayım.»(Ö21).

«Ülkenin gelişmesini engeller, demokratik toplum özelliği kazanmasına engel olur, kadınların toplumdaki statüsünün gelişmesini engeller.» (Ö11).

«Demokrasi herkesi kapsar, Sadece erkeği değil. Kadının söz hakkı varsa demokrasi olur.»(Ö15).

Katılımcılara toplumsal cinsiyet ayrımcılığının nasıl giderilebileceği sorulmuş, katılımcı görüşleri Tablo 14’de özetlenmiştir:

Tablo 14. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sizce nasıl önlenbilir?

Yanıtlar	Atıflar	%
Eğitim ile;	24	48,98
Kadınlara Pozitif Ayrımcılık Yapılması ile;	4	8,17
Kadınların iş Hayatına Katılması ile;	6	12,25
Ailede Kız ve Erkek Çocuklara Eşit Davranılması ile;	9	18,37
Medya ve Basın Yoluyla Bilgilendirme Yapılması ile;	3	6,12
Erken Yaştaki Evliliklerin Önüne Geçilmesi ile;	1	2,04
Cinsiyet Ayrımcılığına Dair Tüm Tabuları Yıkma (Söz ve Davranış Kalıpları...)	1	2,04
Devlet Bu Konuda Ciddi Çalışmalar Yapmalıdır	1	2,04
Toplam Atıf	49	100,00

Katılımcılar toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ailede, okulda, medyada gerçekleştirilecek eğitim ile giderilebileceğini belirtmektedirler. Bu konuda doğrudan katılımcı görüşleri aşağıda sunulmuştur:

«Erkeklerle tanınan tüm hakların kadınlara da sağlanması ve bu konuda toplumdaki kalıplaşmış özelliklerin yok edilmesi için eğitim verilmesi gerekir.»(Ö5).

«Toplumda kadına gerekli önemin verilmesi, eğitim hakkından yararlanması ve küçük yaşlarda evlendirilmemesi.»(Ö7).

«Toplumsal cinsiyet eşitsizliği öncelikle aileden geliyor. Bu yüzden anne babalar bu konuda eğitilmeli ve farkındalık oluşturulmalıdır. Aile içinde erkek çocuklar ile kız çocukları arasında bir ayrım yapılmadan eşit değer verilmeli.»(Ö23).

«Aile eğitimleri yapılmalı, Çünkü çocuk bu eşitsizliği öncelikle annesinden ve babasından öğreniyor. Biz öğretmenlerin dersler de bu konulara sık sık değinmesi gerektiğini düşünüyorum.»(Ö9).

«Tv, radyo, dergi vb. gibi özellikle basın yoluyla ve hükümet çalışmalarıyla duyurular ve bilgilendirmeler yapıp giderilebilir.»(Ö11).

«Bayanların bütün eğitim –öğretim –sosyal aktivite-iş alanları konularında ön planda ve aktif bir şekilde katılmalarını sağlamak hatta mecburi katılımlarını sağlamak» (Ö24).

Katılımcılara eğitim görme (Öğretmen olma) gerekçeleri sorusu yöneltilmiş, elde edilen görüşler Tablo 13’te özetlenmiştir.

Tablo 13. Eğitimi tercih etme nedenlerine ilişkin görüşler

Eğitim görme nedenleri	f	%
Daha Özgür Olmak İçin	15	37,50
Meslek Sahibi Olmak İçin	13	32,50
Geleneksel Toplumdan Kurtulmak İçin	3	7,50
Aile Ekonomisine Katkıda Bulunmak İçin	8	20,00
Daha Sosyal Olmak İçin	1	2,50
Toplam	40	100,00

Katılımcılar sosyal ve ekonomik özgürlükleri için eğitim görmeyi tercih ettiklerini belirtmektedirler.

SONUÇLAR

Ülkemizde son yıllarda çeşitli projeler ve kültürel değişim sonucunda eğitime erişme açısından cinsiyet açısından belirgin bir ayrımın bulunmadığı istatistiki verilerden anlaşılmaktadır(www.meb.gov.tr). Yine yasalar açısından da cinsiyet ayrımcılığına ilişkin sorunların bulunmadığı, hatta kadınların iş yaşamına katılmaları konusunda özendirici tedbirlerin alındığı görülmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin 10. maddesi, taraf devletleri, eğitimde kadın-erkek eşitliğini konusunda gerekli önlemleri almada yükümlü kılmaktadır (Yolcu, 2012).

Yapılan araştırmada; Toplumda cinsiyet ayrımcılığına yönelik bazı kalıplaşmış ön yargıların bulunduğu, bazı mesleklerin bayan, bazı mesleklerin erkek mesleği olarak görüldüğü, öğretmenliğin daha çok kadınların çalıştığı meslekler arasında bulunduğu (www.meb.gov.tr), kalıplaşmış rol, tutum ve beklentiler nedeniyle kadınların iş yaşamında erkeklere göre daha dikkatli davranmak durumunda bulundukları ortaya çıkmaktadır. Özçatal’a

(2009) göre kadın iş gücü işyerlerinde hiyerarşinin alt sıralarında yoğunlaşır, yönetimle ilgili pozisyonlarda daha az yer alır, sosyal güvenceden yoksun, kolay vazgeçilen ve sendikal örgütlenmesi zayıf işgücüdür. Belli sektörlerde, işkollarında ve mesleklerde yoğunlaşırlar (Özçatal, 2009: 45). Bener (2009), araştırmasında annelerin yarıya yakınının kız çocukları için öğretmenlik mesleğini tercih ettikleri, kızların erkeklere göre öğretmen olma konusunda daha istekli oldukları ortaya çıkmaktadır (Ekiz, 2006; Özbek, 2007; Yolcu, 2012).

Cinsiyet temelli eğitimde ailenin sosyal, kültürel özellikleri ile eğitim düzeyinin ve ailenin yaşadığı yerin etkili olduğu; katılımcıların çoğunluğunun cinsiyetleri nedeni ile çalışma hayatında sosyal ve psikolojik baskılara maruz kalmadıkları, bazı öğretmenlerin ise özellikle ortadereceli okullarda veli ve öğrenciler tarafından önemsenmedikleri algısı içinde oldukları, iş yerinde kadın öğretmenlerin ikinci plana atıldıkları, daha fazla sorumluluk yüklendikleri düşüncesi içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcılar kadınların iş yaşamında çalışmalarının bazı sorunlar oluşturduğunu, bu sorunların aile yaşamını da etkileyebildiğini belirtmektedirler. Kadınların iş yaşamında bulunmalarının ekonomik ve sosyal kalkınmaya da pozitif etkilerinin olduğu, toplumdaki cinsiyet ayrımcılığının aile, okul ve medya eğitimleri vasıtası ile giderilebileceği belirtilmektedir.

Katılımcılar eğitim hayatına atılma gerekçelerinin ise daha özgür olmak, meslek sahibi olmanın getireceği avantajlardan yararlanmak ve ekonomik nedenlerle tercih ettiklerini belirtmektedirler.

ÖNERİLER

1. Düşük sosyo-kültürel düzeye sahip aileler için cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması konusunda eğitimler verilmelidir.
2. Cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması konusunda toplumsal bilinç oluşturulması konusunda medyada zorunlu eğitim programlarına yer verilmelidir.
3. Kadın yöneticilerin artırılması konusunda özendirici önlemler alınmalıdır.

24-26 MAYIS 2019

KAYNAKLAR

Alparslan, A., Çetinkaya Bozkurt, Ö. & Özgöz, A. (2015). *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (3)

Ekiz, D. (2006). Sınıf öğretmenliği mesleğine yönelen adayların profilleri ve geleceğe yönelimbeklentilerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 131-14

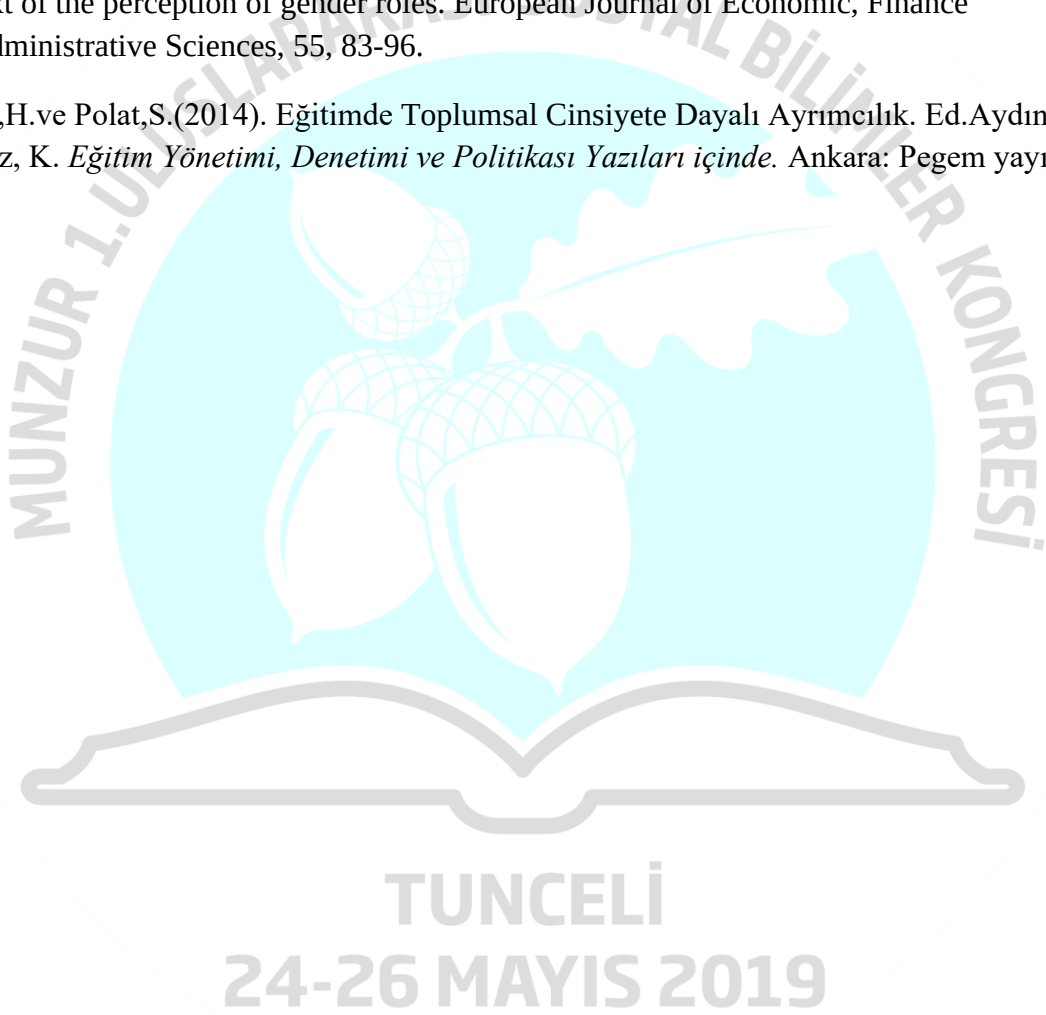
Özbek, R. (2007). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinde kişisel,ekonomik ve sosyal faktörlerin etkililik derecesine ilişkin algıları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 17 (1), 145-159.

Seven, M.A.& Engin, A.O. (2007). Türkiye’de Kadının Eğitimi Alanındaki Eşitsizlikler, *Atatürk Üniv., SBED*, 9, (2007/1), 176-189.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yolcu, H. (2012). Evaluating the demand for entering the pre-school teaching profession in the context of the perception of gender roles. *European Journal of Economic, Finance and Administrative Sciences*, 55, 83-96.

Yolcu,H.ve Polat,S.(2014). Eğitimde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. Ed.Aydın İ. Ve Yılmaz, K. *Eğitim Yönetimi, Denetimi ve Politikası Yazıları içinde*. Ankara: Pegem yayınevi

KOBİ'LERDE LİKİDİTE YÖNETİMİ İLE BANKALARIN KOBİ'LERİN LİKİDİTE YÖNETİMİNE YÖNELİK DANIŞMANLIĞININ İLİŞKİSİ: ÇORUM İLİNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Arş. Gör. Muhammed Selçuk KAYA

Hitit Üniversitesi

ÖZET

Likidite, bir finansal veya reel varlığın istenildiği anda hızlı ve kolay bir şekilde, rayiç değerine yakın bir bedelle satılabilme kabiliyetini ifade eder. İşletme açısından likidite ise işletmenin vadesi gelen nakit ödemelerini karşılayabileceği miktarda yüksek likiditeye sahip varlığı elinde bulundurmasını ifade eder. İşletmelerin nakit pozisyonları, nakit benzeri varlıkları, kısa vadeli ve vadesi yaklaşan uzun vadeli borçları ve alacakları likiditelerine etki eden en önemli unsurlardır.

Türkiye’de çalışan sayısı iki yüz elli kişiyi aşmayan ve mali bilançosu veya yıllık satış hasılatından herhangi biri yüz yirmi beş milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler KOBİ (Küçük ve Orta Boy İşletme) olarak tanımlanmıştır. KOBİ’lerin kendilerine özgü nitelikleri bu işletmelerde etkin bir likidite yönetimini büyük işletmelere göre daha kritik hale getirmektedir. Sermaye piyasalarından fon bulma olanaklarının ve uzun vadeli kredi bulma imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle KOBİ’ler, fon ihtiyacı durumunda kısa vadelerle borçlanma yoluna gitmektedir. Yabancı kaynaklarının genelde kısa vadeli olması da KOBİ’lerde likidite yönetiminin önemini artırmaktadır (Özdemir, 1999, s.145)¹.

Ticari bankalar, KOBİ’lerin likidite yönetimindeki en önemli paydaşlarındandır. Günümüzde pek çok ticari banka, bünyelerinde KOBİ bankacılığı bölümleri bulundurmakta, KOBİ’lere yönelik çalışmalar yapmakta ve KOBİ’lerin ihtiyaçlarına yönelik bankacılık ürünleri geliştirmektedir. Bankalar şubelerinde, KOBİ’lere KOBİ bankacılığı ürünlerini tanıtmak, KOBİ’lerle olan ilişkilerini geliştirmek, pazarlama ve finans gibi çeşitli konularda KOBİ’leri bilgilendirmek üzere müşteri temsilcileri bulundurmaktadır. Bankaların KOBİ müşteri

¹ Özdemir, M. (1999). Finansal Yönetim. (2. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi, s. 145.

temsilcileri KOBİ'lere likidite yönetimi üzerine çeşitli tavsiyeler verebilmekte ve bu yönleriyle finansal danışmanlık işlevini de yerine getirmektedirler.

Bu çalışmada, Çorum ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin likidite yönetiminde önem verdiği hususlar ve KOBİ'lerin likidite yönetiminde bankalara danışma davranışı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında Çorum ilinde faaliyet gösteren 205 KOBİ'nin finansman ve bankacılık faaliyetlerini yürüten yetkilisine yüz yüze görüşme yöntemiyle anket uygulanmıştır. Anket uygulanan işletmelerin 77'si 1 ile 9 arasında çalışana sahip işletmeler olup mikro işletme, 86'sı 10 ile 49 arasında çalışana sahip olup küçük işletme ve 42'si 50-249 arası çalışana sahip olup orta büyüklükteki işletmedir. Çalışma sonucunda işletme likidite yönetiminde nakit yönetimi ve kısa vadeli yatırım yönetime verilen önem ile yatırım ve finansman kararlarında banka danışmanın etkisi arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

ABSTRACT

Liquidity refers to the ability of a financial or real asset which can be sold quickly and easily at a desired price close to its fair value. In terms of business, liquidity refers to the high liquid assets that an enterprise hold. Cash position of companies, cash-like assets, short-term debts and maturities of long-term debts and receivables are the most important factors affecting the liquidity of an enterprise.

In Turkey SME (Small and Medium Enterprises) defined as “enterprises that the number of employees are not more than two hundred and fifty people and any of total assets or the sales revenue are not more than one hundred and twenty five million Turkish Liras”. The specific characteristics of SMEs make their liquidity management performance more critical than that of large enterprises. As their funding opportunities and long-term borrowing opportunities are limited in the capital markets, SMEs tend to borrow in short terms in case of fund requirements. The fact that foreign resources are generally short-term debts, increases the importance of liquidity management in SMEs (Özdemir, 1999, p.145)².

Commercial banks are among the most important stakeholders of SMEs in liquidity management. Nowadays, many commercial banks have SME banking departments, carry out activities for SMEs and develop banking products to meet the needs of SMEs. Banks employ

² Özdemir, M. (1999). Finansal Yönetim. (2. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi, s. 145.

customer representatives in their branches to inform SMEs on various issues such as promoting SME banking products, improving their relations with SMEs, and inform SMEs in several areas such as marketing and finance. SME customer representatives of the banks may provide advice to SMEs on liquidity management and perform financial advisory functions in these aspects.

In this study, the relation between the issues that SMEs in the province of Çorum care about in liquidity management and the level of SMEs' consideration of the advices they get from their banks were investigated. In the scope of the research, the questionnaire was applied by face to face interviews to 205 SMEs operating in Çorum province of Turkey. 77 of the surveyed enterprises are micro enterprises employing 1 to 9 employees, 86 enterprises are small enterprises employing 10 to 49 employees and 42 enterprises are medium-sized enterprises employing 50-249 employees. As a result of the study, a significant relation was found between the importance given to cash management and short-term investment management in enterprise liquidity management and SMEs' consideration on investment and financing decisions of the advices they get from their banks.

Key Words : SME, Liquidity Management, SME Banking, Financial Consulting, Bank Consultancy, Financial Advice.

GİRİŞ

KOBİ'ler ekonomik büyüme, istihdam yaratma, bölgesel ve yerel kalkınma ve sosyal uyum konularında önemli rollere sahiptir. KOBİ'ler, OECD bölgesindeki hemen hemen tüm işletmeler küçük veya orta ölçeklidir ve toplam istihdamın yaklaşık % 60'ını ve ortalama olarak katma değerinin % 50 ila % 60'ını oluştururlar (OECD, 2018, s.1). KOBİ'lerin finansal yapılarının iyi bir şekilde yönetilmesi varlıklarını sürdürebilmeleri açısından kritik öneme sahiptir. KOBİ'lerin finansal yönetim faaliyetlerinin büyük bir bölümü ise çalışma sermayesi yönetimine yani dönen varlıklar ve kısa vadeli yabancı kaynakların yönetimine yönelik faaliyetlerden oluşmaktadır. KOBİ'lerin finans yönetimleri, çalışma sermayesinin önemli bir bölümünü oluşturan nakit ve nakit benzeri kaynakların yönetimine ayrı bir önem vermelidir. Çünkü nakit ve nakit benzeri varlıklar işletmenin likiditesini oluşturur, likidite yetersizliği ise

işletmenin faaliyetlerine yol açabileceği gibi gereğinden fazla likidite ise işletmenin uzun vadeli karlılığını olumsuz yönde etkileyecektir (Demir, Özdemir ve Eren, 2008, s. 39)³.

KOBİ Bankacılığı, bankacılık sektörünün gelişmekte olan bir dalıdır. KOBİ sektörü, geçmişte bankaların hizmet vermenin zor olduğunu düşündüğü ve uzak durduğu bir sektörken günümüzde bankaların stratejik olarak önem verdiği bir sektör haline gelmiştir (IFC, 2010, s.5)⁴. Diğer uzmanlaşmış fon sağlayıcılarının aksine, ticari bankalar KOBİ'lere mevduat, kredi, işlem ve danışmanlık hizmetleri de dahil olmak üzere geniş bir ürün ve hizmet paketi sunmaktadır (IFC, 2010, s.7)⁵. Dünya'da ve Türkiye'de pek çok banka bünyelerinde KOBİ bankacılığı bölümleri oluşturmakta ve bu kapsamda şubelerinde KOBİ'lere özel olarak hizmet veren müşteri temsilcileri bulundurmaktadırlar. Bankaların KOBİ müşteri temsilcileri KOBİ'lere bankalarının KOBİ bankacılığı ürünleri tanıtmakla beraber, satış, pazarlama, ihracat, finansal yönetim, yatırım yönetimi gibi çeşitli konularda KOBİ'leri bilgilendirmektedirler. Banka müşteri temsilcileri, KOBİ'lerin likidite yönetimine yönelik verdikleri yatırım ve finansman tavsiyeleriyle finansal danışmanlık işlevini de yerine getirebilmektedir.

Bu çalışmada KOBİ'lerin likidite yönetimde önem verdiği hususlar ve KOBİ'lerin likidite yönetiminde banka danışmanlarından aldıkları tavsiyelerin yatırım ve finansman kararlarını etkileme düzeyi arasında ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Çorum ilinde faaliyet gösteren 205 KOBİ'nin finansman ve bankacılık işlerini yürüten yetkilisine yüz yüze görüşme yoluyla anket uygulanmıştır. Yapılan analizler sonunda banka danışmanlığından alınan tavsiyelerin yatırım ve finansman kararlarını etkileme düzeyi ile nakit ve kısa vadeli yatırıma verilen önem arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde KOBİ'lerin likidite yönetimi ve KOBİ'lere yönelik finansal danışmanlık üzerine çalışmalar bulunmaktadır. KOBİ'lere yönelik finansal danışmanlık üzerine yapılmış çalışmaların önemli bir bölümü KOBİ'lerin muhasebeci ve mali müşavirlerden aldığı finansman danışmanlık incelenmiş olup, KOBİ'ler tarafından bankalardan alınan finansal

³ Demir, Y., Özdemir, O. ve Eren, İ. (2008). KOBİ'lerde Finansman Sorunları ve Finansal Yönetim Uygulamaları. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, s. 39.

⁴ IFC(International Finance Corporation). (2010). The SME Banking Knowledge Guide.

⁵ IFC(International Finance Corporation). (2010). The SME Banking Knowledge Guide.

danışmanlığı inceleyen çalışma sayısı çok sınırlıdır. OECD tarafından hazırlanan KOBİ'ler için iş geliştirme raporunda KOBİ'lerin verimliliğinin artırılmasında çalıştıkları bankalarla ve muhasebecileriyle ilişkilerinin artırılması ve işleriyle ilgili tavsiyeler alınması gerektiği vurgulanmıştır (OECD, 2018b)⁶.

İngiltere'de 2547 KOBİ'nin finansal tavsiye kaynakları üzerinde yapılan bir çalışmada KOBİ'lerin finansal konularda en çok muhasebecilerine ve ikinci sırada da banka danışmanlarına danıştıkları tespit edilmiştir. Erişilebilirlikleri, güven duyulan kurumsal yapıları, piyasalar ve sektörler hakkında güncel ve detaylı bilgilerinin olması bankaları KOBİ'ler açısından finansal bilgi ve tavsiyeler alabilecekleri önemli bilgi kaynakları haline getirmektedir (Bennet ve Robson, 1999, s. 159)⁷.

Giresun ilindeki KOBİ'lerin finansman ve yatırım kaynaklarını algı düzeyleri üzerinde bir çalışma yapan Akın (2014)⁸, KOBİ'lerin finansman ve yatırım konularında öncelikle iş ve aile çevrelerinden, ikinci sırada ise banka yatırım danışmanlarından aldıkları tavsiyelerden etkilendiklerini tespit etmiştir.

Collis ve Jarvis (2002)⁹ İngiltere'deki KOBİ'ler üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda KOBİ'lerin bankalardan ve bağımsız finans danışmanlarından finansal tavsiye almayı tercih ettiklerini, büyük işletmelerin de genel finansal yönetim konularında banka danışmanlığına başvurmazken likidite ve nakit yönetimi hususlarında bankalardan yardım aldıklarını belirlemişlerdir.

Berry, A. (2006)¹⁰ Hong-Kong, İngiltere, İspanya, Almanya ve ABD ülkelerinde faaliyet gösteren toplam 1004 KOBİ üzerinde yaptığı araştırması sonucunda KOBİ'lerin çeşitli konularda tavsiye aldıkları başlıca kaynakların muhasebeciler, avukatlar ve bankalar olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre KOBİ'lerin tavsiye aldıkları kurumlar arasında kamu kurumları bir tavsiye kaynağı olarak en son sıradadır. Araştırmacı bu durumun sebebini,

⁶ OECD (2018b). Leveraging Business Development Services For Sme Productivity Growth International Experience and Implications for United Kingdom Policy.

⁷ Bennett, R. J. & Robson, P.J.,A. (1999). The use of external business advice by SMEs in Britain, *Entrepreneurship & Regional Development*, 11:2, 155-180

⁸ Akın, Ü. (2014). KOBİ'lerin Finansman vve Yatırım Kaynakları Algı Düzeyi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 1(2), 122.

⁹ Collis, J., & Jarvis, R. (2002). Financial information and the management of small private companies. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 9(2), 100-110.

¹⁰ Berry, A. (2006). Banks, SMEs and accountants-an international study of SMEs' banking relationships.

KOBİ'lerin kamu kuruluşlarına yeterince güvenmemeleri, onların uzmanlığını yetersiz bulmaları ve kamu kuruluşlarına olan bağlılıklarının düşük seviyede oluşu olarak açıklamıştır.

VERİ ve YÖNTEM

Anket uygulanan 205 KOBİ'ye nakit ve likidite yönetiminde önem verdikleri hususlar hakkında 9 soru sorulmuş ve 1= Önemsiz, 2=Önemi az, 3= Orta Önemde, 4= Önemli, 5=Oldukça Önemli şeklindeki likert ölçeğiyle katılımcıların her bir hususa atfettikleri önem seviyesi ölçülmüştür. Ayrıca katılımcılara finansman yatırım kararlarında banka danışmanlığının etkisinin ne oranda olduğu %0-20, %20-40, %40-60, %60-%80 ve % 80-%100 yüzde aralıkları ile sorulmuştur. Katılımcılara bankalardan faiz oranları, döviz piyasaları, pay senedi piyasaları ve tahvil-bono (borçlanma araçları) piyasaları gibi kısa vadeli yatırım üzerine en çok hangi hususta tavsiye aldıkları ayrı bir soru ile sorulmuştur. KOBİ'lerin tanımlayıcı istatistiklerini belirlemek üzere de KOBİ'lere çalışan sayıları ve hukuki statüleri sorulmuştur. Anket verileri SPSS istatistik programına yüklenerek öncelikle anket sorularının geçerlilik ve güvenilirlikleri Cronbach Alpha değeri bulunarak ölçülmüştür. Bağımsız Örneklem T-Testi, ANOVA ve TUKEY testleri ile değişkenler arasında %95 güven düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir.

BULGULAR

Verilen cevapların ortalamaları göz önünde tutulursa, araştırmaya katılan tüm KOBİ'lerin likidite yönetiminde en çok Bütçeleme/Planlama faaliyetlerine önem verdikleri, ikinci sırada faiz oranı riskine ve üçüncü sırada kur riskine önem verdikleri belirlenmiştir. En az önem verilen hususlar ise sırasıyla kısa vadeli fon temini, esnek kredi yapılandırma ve alacak yönetimidir.

Tablo 1: Nakit Yönetimindeki Hususlara Verilen Ortalama Önem

Likidite Yönetiminde Önem Verilen Hususlar	Verilen Önemin Ortalama Değeri (5 en yüksek, 1 en düşük)
Bütçeleme /Planlama	4,48
Tahmin Teknikleri	4,04
Kur Riski	4,18
Faiz Oranı Riski	4,31
Kısa Vadeli Fon Temini	3,28
Esnek/Nakit Akımları ile Uyumlu Kredi Yapılandırma	3,37

Kredi Sözleşmesi ve Muhtemel Sonuçları Hakkında Tam Bilgilendirme	4,09
Alacak Yönetimi ve Factoring	3,43
Nakit Yönetimi ve Kısa Vadeli Yatırım	3,54

“Banka yatırım danışmanınızdan sıklıkla tavsiye aldığınız bir konu var mı, varsa hangisi?” alırsınız sorusuna cevap verenlerin en çok “Faiz Oranları” hakkında banka yatırım danışmanından tavsiye aldıkları, ikinci sırada ise “Döviz Piyasaları” hakkında tavsiyeler aldıkları belirlenmiştir.

Tablo 2: Banka Yatırım Danışmanından Sıklıkla Tavsiye Alınan Hususlar

	Döviz Piyasaları	Pay Senedi (Hisse)	Tahvil ve Bono Piyasaları	Faiz Oranları	Toplam
1-9 kişi	9	1	2	9	21
10-49 kişi	17	0	1	24	42
50-249 kişi	11	0	0	16	27
Toplam	37	1	3	49	90

Verilerin güvenilirlik analizi için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) isimli bilgisayar programında Cronbach alfa değeri hesaplanmış ve 0,733 bulunmuştur. 0,733 Cronbach alfa değeri verilerin kabul edilebilir güvenilirliktedir (Özdamar, 1999)¹¹.

SPSS’de yapılan ANOVA (Analysis of Variance) Varyans Analizi testi sonuçlarında %95 güven aralığında $p < 0,05$ ’ten küçük olması değişkenler arasında anlamlı ilişki olduğuna işaret eder. Buna göre *“Tahmin Teknikleri, Alacak Yönetimi, Esnek Kredi Yapılandırma, Kredi Sözleşmesi Hakkında Tam Bilgilendirme, Nakit Yönetimi ve Kısa Vadeli Yatırım”* ile katılımcıların finansman ve yatırım kararlarında banka yatırım danışmanlarının etkisi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Tablo 3: Tek Yönlü ANOVA Varyans Analizi Testi p Değerleri

KOBİ’lere likidite yönetiminde verdikleri önem derecesi sorulan hususlar	KOBİ finansman ve yatırım kararlarında bankadaki danışmanın etkisi yüzde %0-%20, %20-%40, %40-%60, %60-%80, %80-%100 Tek Yönlü Anova Testi %95 Güven Düzeyinde Anlamlılık
Bütçeleme / Planlama	0,052
Tahmin Teknikleri	0,018
Kur Riski	0,626
Faiz Oranı Riski	0,081
Kısa Vadeli Fon Temini	0,168

¹¹ Özdamar, K. (1999). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi. Kaan Kitabevi: Eskişehir.

Esnek/Nakit Akımları İle Uyumlu Kredi Yapılandırma	0,002
Kredi Sözleşmesi Ve Muhtemel Sonuçları Hakkında Tam Bilgilendirme	0,002
Alacak Yönetimi / Factoring	0,020
Nakit Yönetimi ve Kısa Vadeli Yatırım	0,000

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çorum ilinde faaliyet gösteren 205 KOBİ üzerinde yapılan araştırmada işletmelerin likidite yönetiminde en çok önem verdikleri konuların Bütçeleme/Planlama, Kur Riski ve Faiz Oranı Riski olduğu tespit edilmiştir. Kısa vadeli fon temini, esnek kredi yapılandırma, alacak yönetimi ve faktoring konularının Çorum ilinde faaliyet gösteren KOBİ'ler tarafından likidite yönetiminde en az önem verilen hususlar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %20'lik bir kısmı döviz piyasaları, % 25'lik kısmı ise faiz oranları konularında banka yatırım danışmanlarından sıklıkla tavsiye aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların % 40'ı banka yatırım danışmanından herhangi bir konuda tavsiye almadığını belirtmiş, %15'i ise kredi, kredi kullanımı gibi konularda yatırım danışmanından tavsiye aldıklarını belirtmişlerdir.

KOBİ'lerin likidite yönetiminde Tahmin Teknikleri, Alacak Yönetimi, Esnek Kredi Yapılandırma, Kredi Sözleşmesi Hakkında Tam Bilgilendirme, Nakit Yönetimi ve Kısa Vadeli Yatırım hususlarına verdikleri önem ile katılımcıların finansman ve yatırım kararlarında banka yatırım danışmanlarının etkisi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Gelecekteki likidite durumuna yönelik tahmin tekniklerine, nakit yönetimi ve kısa vadeli yatırım konularına önem veren KOBİ'lerin banka yatırım danışmanlarından aldıkları tavsiyeleri dikkate aldıkları görülmektedir. Bankalardan yatırım ve finansman konularında tavsiye almayan KOBİ'lerin, likidite yönetiminde tahmin tekniklerine de daha az önem verdiği tespit edilmiştir. Bu durum etkin bir nakit ve kısa vadeli yönetimi yapmaya çalışan KOBİ'lerin banka danışmanlarından yatırım ve finansman konusunda aldıkları tavsiyeleri önemsediklerini göstermektedir.

Kısıtlı imkanlar dahilinde üretim ve pazarlama faaliyetlerinde bulunmaya çalışan, finansmana erişim imkanları büyük işletmelere nazaran daha sınırlı olan KOBİ'lerin genellikle ayrı bir finansman departmanları ya da finans alanında uzman personelleri bulunmamaktadır. Bu nedenle KOBİ'lerin finansal yönetimleri işletme ortakları ya da sahipleri, işletme yöneticileri veya muhasebe personelleri tarafından yerine yürütülmektedir. KOBİ'lerin finansal yönetimlerinin finans alanında uzman olmayan kişiler tarafından yürütülmesi de finansal

konularda işletme dışındaki uzmanlardan tavsiye alınması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Bu noktada son yıllarda KOBİ bankacılığı uygulamalarıyla KOBİ pazarından daha fazla pay almaya çalışan bankaların KOBİ-banka ilişkileri çerçevesinde KOBİ'lere verdikleri eğitim, bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri, finansal konularda KOBİ'lerin bilgilerini artıracak ve KOBİ'lere finansman ve yatırım kararlarında yardım edecek önemli bir seçenektir.

KAYNAKÇA:

- Akın, Ü. (2014). KOBİ'lerin Finansman ve Yatırım Kaynakları Algı Düzeyi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 1(2), 122.
- Bennett, R. ,J. & Robson, P.,J.,A. (1999). The use of external business advice by SMEs in Britain, *Entrepreneurship & Regional Development*, 11:2, 155-180, DOI: 10.1080/089856299283245.
- Berry, A. (2006). Banks, SMEs and accountants-an international study of SMEs' banking relationships. <https://www.accaglobal.com/content/dam/acca/global/PDF-technical/small-business/rr-095-001.pdf>
- Demir, Y., Özdemir, O. ve Eren, İ. (2008). KOBİ'lerde Finansman Sorunları ve Finansal Yönetim Uygulamaları. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, s. 39.
- IFC(International Finance Corporation). (2010). The SME Banking Knowledge Guide. <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/b4f9be0049585ff9a192b519583b6d16/SMEE.pdf?MOD=AJPERES>
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2018). Financing SMEs and Entrepreneurs 2018 an OECD scoreboard. <https://www.oecd.org/cfe/smes/Highlights-Financing-SMEs-and-Entrepreneurs-2018.pdf>
- OECD (2018b). Leveraging Business Development Services For Sme Productivity Growth International Experience and Implications for United Kingdom Policy. http://www.oecd.org/industry/smes/Final%20Draft%20Report_V11.pdf
- Özdemir, M. (1999). Finansal Yönetim. (2. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi, s. 145.
- Özdamar, K. (1999). Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi. Kaan Kitabevi: Eskişehir.

HALK SAĞLIĞI GÖZÜYLE KENTLEŞME VE MADDE KULLANIMI URBANIZATION AND SUBSTANCE USE BY VIEW OF PUBLIC HEALTH

Öğr. Gör. Ayşe ÇALMAZ

MSc, Hitit Üniversitesi

Doç. Dr. Gülay YILMAZEL

Hitit Üniversitesi

ÖZET

Günümüzde dünya nüfusunun % 55'inden fazlası kentlerde yaşamaktadır. Kentleşme 21. yüzyılın önemli bir halk sağlığı problemidir ve artan kent nüfusu yaşam biçimi ile ilgili riskleri beraberinde getirmektedir. Kronik stres ve zararlı ürünlere ulaşım kolaylığı madde kullanımını ve bağımlılığını artırmaktadır (1). Kentler parçası oldukları toplulukların olumlu-olumsuz bütün özelliklerini yansıttığı için, toplumsal sorunların birçoğu kent kaynaklı olabilmektedir (2,3). Bu kapsamda yaşamdaki hıza paralel olarak yaşanan “zamanın” fark edilmediği, sürekli bir şeylere yetişme çabasında bulunulması, hızlı ve sağlıksız beslenme alışkanlıklarının oluştuğu, kişilerarası ilişkilerin kısa ve yüzeysel geliştiği, fiziksel aktivite alışkanlığının oluşmadığı ve zararlı alışkanlıklar için ulaşılabilirliğin kolay olduğu bir toplumsal yapı, kentlerin tehdit edici yüzünü ortaya koymaktadır (4, 5). Madde; keyif verici, sakinleştirici veya uyarıcı, alışan bireylerde gün geçtikçe daha fazla miktarda alma isteği yaratan, bırakıldığında yoksunluk belirtileri gözlenen kimyasallardır (6,7). Bireylerin rahatlıkla fiziksel aktivite yapabilecekleri yeşil alanlara sahip, sağlıklı beslenme alışkanlıklarını destekleyici, bireyleri zararlı alışkanlıklardan uzak tutabilen, uygun okul şartlarının oluşturulduğu, aile-kişisel ilişkilerin yozlaşmadığı, suça itilmediği, işsizliğin son bulduğu sağlıklı kentlerin kurulması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı halk sağlığı gözüyle kentleşmenin madde kullanımı üzerindeki rolünün incelenmesidir.

Gereç-Yöntem: Bu derleme çalışması Aralık 2018- Şubat 2019 tarihleri arasında yapılmıştır. Çalışmaya ilişkin literatür taramasında Pub-Med veri tabanında yer alan son 10 yıl içinde yapılan araştırmalara, Dünya Sağlık Örgütü'nün kent sağlığına ilişkin yayınladığı raporlara yer verilmiştir.

Bulgular: Madde kullanımı kırsal alanlara göre kentsel alanların tipik bir özelliğidir.

Sonuç: Sağlığın belirleyicilerinden biri olan kentleşmenin madde kullanımı üzerindeki etkisinin ve değiştirilebilir şartların ortaya çıkarılmasında sağlıklı kent stratejilerinin belirlenmesine ve multi-disipliner bir yaklaşım ile artmış halk sağlığı çabalarına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme; madde kullanımı, halk sağlığı

Kaynaklar

1. World Health Organization (2009). Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks. Geneva, World Health Organization. Retrieved from http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/GlobalHealthRisks_report_full.pdf.
2. Koçak H. Kent-Kültür ilişkisi Bağlamında Türkiye’de Değişen ve Dönüşen Kentler. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 2011; 2: 259-269.
3. Kalanlar B., Kubilay G. Dikmen bölgesinde yaşayan kadınların kentleşme sürecinde yaşadıkları problemler. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2015;17(1):37-50.
4. Karakurt Tosun E. Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2013; 1: 215-237.
5. Bayrak N., Sarıboğa B., Bayrak T. Kentsel Gelişim Ve Çevre Sağlığı İlişkisi: Sinop İli Örneği. HKMO-Mühendislik Ölçmeleri STB Komisyonu 8. Ulusal Mühendislik Ölçmeleri Sempozyumu 19-21 Ekim 2016, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
6. Alkan B., Erdem D., Albayrak D., Gökçınar D., Aksoy E., Göğüş N. Madde Bağımlılığı Bir Olgunun Yoğun Bakım İzlemi. Erciyes Tıp Dergisi 2011; 33(4):349-352.
7. Süngü H. Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2014; 1 (26): 167-194

TUNCALI
24-26 MAYIS 2019

SİGORTA PAZARLAMASI KAPSAMINDA ÇAĞRI MERKEZLERİNİN AVANTAJ VE DEZAVANTAJLARI

Figen ARSLAN KOÇKAYA

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

Sigorta, kanunlarla değil, ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan, insanların, kurumların veya kuruluşların uğrayacakları ve tek başına karşılayamayacakları zararları, bir organizasyon aracılığıyla aralarında paylaşarak, hasarın telafi edilmesini sağlayan sistemdir. Sigorta sektörü pazarlama konusu ile yaklaşık 20 yıl önce tanışmıştır. Müşteri arzu ve ihtiyaçlarının bulunup belirlenmesi, hedef piyasaların seçimi, seçilen hedef piyasalara hangi sigorta hizmetlerinin sunulacağının belirlenmesi ve bütün bunlara ilişkin pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi sigortacılıkta pazarlamanın temel amaçlarıdır. Sigortacılığın geniş kitlelere yaygınlaştırılması, sigorta bilincinin tabana indirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi bakımından satış faaliyetinin kaynak yaratan önemli bir yönü mevcuttur. Buna karşın gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de, sermaye piyasalarının yeterince gelişmemesi ve hukuki düzenlemelerin yeterli olmamasından dolayı sigortacılık sektörü istenilen gelişme düzeyine halen ulaşamamıştır.

Her gün gelişen teknoloji ve lojistik sektörünün sunduğu imkânlar tüketicilerin mal ve hizmetleri daha hızlı ve ucuza almalarını sağlarken pazardaki rekabeti de arttırmıştır. Sigorta pazarlaması kapsamında tüketiciler, her gün daha geniş ürün çeşidi içinden seçim yapma şansını kazanırken, işletmelerin müşterilerini elde tutmaları ve yeni müşterilere ulaşmaları daha güç ve maliyetli bir duruma gelmektedir. Bu sebeple çağrı merkezleri, işletmeler için giderek önemi artan bir hizmet kolu haline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, sigorta sektöründe faaliyet gösteren işletmelerinin doğrudan pazarlama çalışmaları kapsamında kullandıkları çağrı merkezlerinin bu pazarlama çabalarına sağladıkları avantajlar kadar sebep oldukları dezavantajlı durumları da ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda, çağrı merkezlerinin işletmeler açısından hedef kitlenin doğru tespit edilmesi, satışları artırması, maliyetleri azaltması ve pazarlama faaliyetlerini kolaylaştırması, müşteriler açısından ise; hizmeti daha ucuza satın alma, hizmet kalitesinin artması ve müşterinin üstünlük kullanması gibi olumlu katkıları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra çağrı merkezlerinin, işletmeler açısından, müşterilerin olumsuz dönütleri, müşteriye ulaşmadaki güçlükler, yasal engeller ve yanlış hedef kitle saptamaları, müşteriler açısından ise; çağrı merkezlerinin müşteride bıkınlık ve rahatsızlık yaratması ve baskıcı bir satış sürecine sebep olması,

süreğen olması ve satış sürecinden tamamen kaçmanın mümkün olmaması gibi olumsuzluklara da sebep olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta pazarlaması, Çağrı merkezleri, Doğrudan Pazarlama

İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ GÜVENSİZLİĞE BİR CAN DAMARI OLARAK BİNA TAMAMLAMA SİGORTASI

Pınar ŞAHBAZ CANÖNDE

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

ÖZET

İnşaat sektörü, kendisine bağlı 200’den fazla alt sektörün ürettiği mal ve hizmete talep oluşturan bir konumda olması açısından “ekonominin lokomotifi” özelliğine sahip bir sektördür. Yarattığı katma değer ve istihdam olanaklarıyla ülke ekonomisi için çoğu zaman bir kaldıraç görevini üstlenen sektör, ayrı bir öneme sahiptir. İnşaat firmaları çoğunlukla projelerin finansmanını sağlamak için henüz proje aşamasındayken satış yapmaya başlamakta, yaptığı satıştan elde ettiği geliri kullanarak inşaatı tamamlamayı hedeflemektedir. Maketten satış adı verilen bu yöntem, düşük maliyetli olduğu gibi kolay nakit akışı sağlaması sebebiyle, inşaat firmalarının tercih ettiği satış yöntemlerinin de başında gelmektedir. İnşaat firmaları açısından avantajlı olan maketten ev satışı, alıcılar açısından hayli riskli olabilmektedir. Ev satın alırken alıcıların maruz kaldığı riskleri minimize etmek amacıyla Hazine Müsteşarlığı tarafından bina tamamlama sigortası adı verilen yeni bir güvence yöntemi uygulamaya sokulmuştur.

Bu çalışma ile; ön ödemeli gayrimenkul satın alan kişilerin zarara uğraması ve mağduriyet yaşamaları durumunda risk koşulunu ortadan kaldıran bina tamamlama sigortasının hem inşaat sektörüne hemde ülke ekonomisine sunacağı katma değerlerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, sektörde ürün pazarlaması açısından en önemli sorunlardan biri olan tüketici güveninin kazanılması ve ürün teslimi ile ilgili güvencenin tesis edilmesi söz konusu olabilir. Dolayısı ile bu sigorta türü ile firmaların müşterileri ile karşılıklı güven bağı oluşturmaları sağlanabilir. Devletin kamu spotları aracılığı ile tüketicileri bina tamamlama sigortası konusunda bilinçlendirmesinin inşaat sektörüne ve ülke ekonomisine katma değer sağlayacağı ve özellikle kentsel dönüşüm sürecinde toplumdaki önyargıyı yıkmak ve konutları yıkılan konut maliklerine güven vermek açısından yapılacak kamu spotlarının önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler:Bina Tamamlama Sigortası, İnşaat Sektörü, Sigorta Pazarlaması

Bina tamamlama sigortası, maketten satışa sunulan projelerde her bir daire için üst konut bedeli belirlenmesi ve bu bedel üzerinden teminat senedi düzenlenmesini öngörür. Bu sigorta ile;

- Alıcıların zararı, bina tamamlama ve teslim süresinin üzerinden 12 ay geçmesine rağmen konut teslim edilmezse sigorta şirketi tarafından karşılanacaktır.
- Risk gerçekleşmesi durumunda; sigorta şirketi, konut alıcılarının zararını tazmin edebileceği gibi, yarım kalmış inşaatı 24 ay içerisinde tamamlayacak şekilde farklı bir müteahhitle anlaşma sağlama hakkına sahip olacaktır.
- Özellikle kentsel dönüşüm sürecinde toplumdaki önyargıyı yıkmak ve konutları yıkılan konut maliklerine güven vermek açısından önemli bir adım olacağı düşünülmektedir. Kentsel dönüşüm kapsamında iş alan firmalara ruhsat öncesinde bina tamamlama sigortası yaptırmaya zorunluluğu getirilmiştir. Bu sayede sorumlu müteahhit(yüklenici) firma inşaatı bitiremezse sigorta şirketi devreye girecek ve ya tüketiciye ödediği parayı yasal faizi birlikte ödeyecek ya da inşaatı tamamlattırıp, tüketiciye konutunu teslim edecektir.
- Projelerinde 30 ve üzeri konut sayısı planlayan yüklenici firmalara zorunlu olarak “bina tamamlama sigortası” yaptırılması öngörülmüştür. Bu durum sektördeki gelişim için önemli bir adımken; yasada “Projeler ruhsat almadan satılamaz” hükmü ve sigortanın primlerinin inşaat şirketi tarafından ödenecek olmasından dolayı yüklenici firmanın maliyetlerinin yükseleceğini ve bu durumun konut fiyatlarını arttıracaklarını gözardı etmemek gerekir.
- Bina tamamlama sigortasının kamu spotları ile topluma anlatılması önem arz etmektedir.
- Sektörde ürün pazarlaması açısından en önemli sorunlardan biri olan tüketici güveninin kazanılması ve ürün teslimi ile ilgili güvencenin tesis edilmesi gerekmektedir. Dolayısı ile, bu sigorta türü ile firmaların müşterileri ile karşılıklı güven bağını oluşturmaları sağlanabilir. Bu sebeple devletin kamu spotlarını kullanarak tüketicileri bu sigorta türü konusunda bilinçlendirmeleri büyük önem arz etmektedir.

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

VERGİ CEZA MUHAKEMESİNİN İŞLEYİŞİ İÇERİSİNDE VERGİ MAHKEMELERİ VE CEZA MAHKEMELERİNİN ETKİLEŞİMİ¹

Av. Sümeyra ÖZKAN ERDOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

ÖZET

Devlet, vergi hukukunun amaçlarını gerçekleştirmek için vergi normları vasıtasıyla vergilendirme yetkisini kullanmaktadır. Devlet, hem vergi ilişkisinin alacaklısı konumunda bulunması hem de verginin ödenmesi için verdiği emirlere riayeti sağlayacak otorite olması nedeniyle, “cezaî müeyyide” tesis etme yetkisi taşımaktadır. Zira vergilendirme alanındaki düzenlemelere aykırı hareket edilmesi halinde suçtan zarar gören, devlet olmakta ve korunan hukuki yarar; kamu otoritesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Vergi hukuku içerisinde oluşturulan değerler ve bu değerlerin ihlal edilebilme durumu vergi kanunlarının cezaî karakter taşıyan hüküm bulundurmasını zorunlu kılmıştır. Vergi Usul Kanunu’nda (VUK) belirtilen bazı fiiller, ceza hukuku anlamında suç oluşturmaktadır. Böylece bu suçları işleyenler hakkında uygulanacak yaptırım vergi ceza hukukunu ortaya çıkarmaktadır.

VUK 4. Kitap 2. Kısımda “vergi cezaları”na yer verilmektedir. VUK’un 367. madde, 4. fıkrasında; 359. maddede yazılı suçlardan dolayı cezaya hükmedilmesi, vergi ziyai cezası veya usulsüzlük cezalarının ayrıca uygulanmasına engel teşkil etmeyeceğine hükmedilmektedir. Son fıkrada ise, ceza mahkemesi kararlarının, VUK 4. Kitabın 2. Kısımında yazılı vergi cezalarını uygulayacak makam ve mercilerin işlem ve kararlarına etkili olmadığı gibi bu makam ve mercilerce verilecek kararların da ceza hakimini bağlamayacağı ifade edilmektedir.

Vergi ceza normlarının, ceza hukukunun araçları ile vergi hukukunun amaçlarına muhakeme kabiliyetiyle katkı sağlarken vergi ceza muhakemesi adıyla karşımıza çıkan alanın işleyişi içerisinde karşılaşılan ve hem doktrinde hem de yargıda görüş birliğinin olmadığı nokta olarak; vergi mahkemeleri ve ceza mahkemelerinin birbiriyle olan etkileşimi karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da bu çerçevede vergiyle doğrudan muhatap olan her vatandaşın karşılaşılabileceği

¹ Bu çalışma, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi’nde yürütmekte olduğum yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
1 Uğur, Hüsamettin & Elibol, Mert (2015), Açıklamalı ve İçtihatlı Vergi Suçları, Birinci Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s.154-155.

cezai yaptırımın muhakemesi anlatılırken, hem vergi mahkemelerinde hem ceza mahkemelerinde yargılanan fiillerin, iki farklı muhakeme dalında birbirlerine olan sirayeti incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Ceza, Muhakeme.

I. Giriş

Hukukun en temel gayesi; ferdi, toplum yapısını korumak ve Devlet kudretinin kötüye kullanılmasını önlerken, toplumsal adaleti muhafaza ederken; hukuku, tüm bunlara hizmet eden bir kurum haline getirmektedir. Ceza muhakemesi gayesi gereği maddi gerçeği araştırırken; fertlerin hak ve hürriyetlerini koruyacak tedbirler alırken bir yandan da toplumun ve Devletin menfaatini de koruma gayesi güttükleriyle uzlaştırmayı hedef edinmiştir.

Vergi ceza hukuku olarak karşımıza çıkan, vergi hukukundan ve ceza hukukundan bağımsız olan kabahat ve suça vücut veren hukuka aykırı davranışların cezalandırılmasındaki maksat; kamu gelirlerinden mahrum bırakılan idarenin zararını telafi etmek olacaktır. Zira burada korunan değer, devletin asli gelir kaynağı olan vergi geliridir ve vergi kaybını önlemek vergi ceza hukukunun maksadını ortaya koymaktadır. Zararın telafisi yanında bir de zedelenen, topluma ilişkin hukuksal varlık ve yarar olan kamu güvenliğini de yeniden sağlamaktır. Hukuka aykırı bu davranışları inceleyen vergi ceza hukukunun bu davranışları gerçekleştirenlere karşı yürüttüğü süreç ve eylemler de vergi ceza muhakemesini kavramını ortaya koymaktadır.

II. Vergi Usul Kanunu'nda Yer Alan Bağlayıcılığa İlişkin Düzenleme

VUK 4. Kitap 2. Kısımda “vergi cezaları”na yer verilmektedir. 3. Kısımda ise, vergi cezalarının kesilmesi, ödenmesi ve kalkması düzenlenmiştir. Esasen Vergi Usul Kanunu’nda birçok eylem hem suç hem de vergi cezası gerektiren kabahate vücut vermektedir, bu nedenle non bis in idem ilkesi gereğince aynı fiil nedeniyle aynı iş hakkında birden çok dava açılmaması veya hüküm verilememesi kuralının istinasını teşkil etmektedir¹. Üzerinde çokça durduğumuz VUK 367. maddesinde, 4. fıkrada; 359. maddede yazılı suçlardan dolayı cezaya hükmedilmesi, vergi ziyaı cezası veya usulsüzlük cezalarının ayrıca uygulanmasına engel teşkil etmeyeceğine hükmedilmektedir. Son fıkrada ise, ceza muhakemesi kararlarının, VUK 4. Kitabın 2. Kısımında yazılı vergi cezalarını uygulayacak makam ve mercilerin işlem ve kararlarına etkili olmadığı gibi bu makam ve mercilerce verilecek kararların da ceza hakimini bağlamayacağı ifade edilmektedir. Yani VUK m.359 kapsamındaki fiiller için hürriyeti bağlayıcı ceza öngörülüyor

olması, vergi ödevlisinin, aynı fiil nedeniyle muhatap olduğu mali nitelikli yaptırımın ve buna ilişkin vergi mahkemelerindeki yargılamanın önüne geçmemektedir². Nitekim VUK m.359/son fıkrasında, kaçakçılık suçuna ilişkin ceza uygulanması nasıl m.344'te yer alan vergi ziyana sebebiyet verilmesi halinde vergi cezası kesilmesine engel olmayacak hükmünü taşıyorsa, m.340/2'de de; vergi cezasına muhatap olan fiilin m.359 kapsamında suç teşkil etmesi halinde buna ilişkin takibata engel oluşturmayacağı, vurgulanmıştır.

Anayasa m.125, idarenin her türlü işlem ve eylemlerine karşı yargı yolunun açık olduğuna hükmetmiştir. Bu noktada yargı yetkisinin idari işlem ve eylemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olarak, hiçbir şekilde yerindelik denetimi şeklinde kullanılamayacağının da altını çizmektedir. Türkiye'de vergi uyuşmazlıklarının çözümü için görevli olan mahkemeler, idari yargı içerisinde yer alan vergi mahkemeleridir. 2576 sayılı Kanun'da m.6, vergi mahkemelerinin; m.3 ise, bölge idare mahkemelerinin ve 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda da m.23 ve devamı ile Danıştay'ın vergi uyuşmazlıklarındaki görevlerine yer verilmektedir³.

İdari davaya konu olacak vergi cezalarının uygulanması söz konusu olduğunda, kısaca bu ceza kesme eyleminin sürecinden bahsetmekte fayda olacaktır. Vergi Usul Kanunu Üçüncü Kısım, Birinci Bölümde yer alan "Ceza Kesme" başlığı altında 364. maddede "cezayı gerektiren olayın tespiti" hükmü yer almaktadır. Madde 364'e göre; vergi cezalarını gerektiren olaylar vergi dairesince veya yoklamaya ve vergi incelemesine yetkili olanlar tarafından tespit olunur. Devamında m.365'te "ceza kesme yetkisi" başlığı altında yer alan düzenlemeye göre; vergi cezaları, kabahat sayılan fiillerin ilgili bulunduğu vergi bakımından mükellefin bağlı olduğu vergi dairesi tarafından kesilmektedir. VUK m.366 gereği de kesilen vergi cezaları, ilgililere ceza ihbarnamesi ile tebliğ olunmaktadır. Ceza ihbarnamesinin ilgiliye tebliğinin, en önemli hukuki sonucu, yargı yoluna başvurma süresinin, kural itibarıyla tebliğ tarihinden itibaren başlamasıdır⁴.

III. Yargıtay Kararları Işığında Ceza ve Vergi Mahkemelerinin Birbirleri Nezdindeki Muhakeme Kudreti

Vergi idaresince vergi ödevlisinin VUK m.359'da yer alan suçlardan herhangi biri işlendiğini ve bu gerekçeyle kendisine hem vergi ziyai cezası kesildiğini hem de ceza mahkemesinde dava açılması için Cumhuriyet Başsavcılığına ihbarda bulunduğu varsayalım. Vergi ödevlisinin

² **Akkaya, Mustafa** (2000) "Vergi Mahkemesi ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Etkileşimi Üzerine Bir İnceleme" Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 49, S:1, s.85-96, (Jurix).

³ **Mutluer & Dayanç** (2014) Vergi Hukuku Genel ve Özel Hükümler, Değiştirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.248.

⁴ **Karakoç, Yusuf** (2016) Vergi Ceza Hukuku, Ankara, Yetkin, s. 188.

bir yandan ceza mahkemesinde yargılanırken, diğer taraftan vergi ziyaı cezasının iptaline ilişkin vergi mahkemesinde iptal davası açmış olması durumunda, vergi mahkemesi ve ceza mahkemesi arasında bir irtibat kurulacak mı, mahkemelerin tespit etmiş olduğu hukuki ihtilaf, vakıa ve delillerin birbirleri için ne anlam ifade ettiği bizim için hakiki sorunu oluşturmaktadır. Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 2003/16997 Esas, 2005/1338 Karar sayılı ve 23.03.2005 tarihli kararında⁵ Ceza Genel Kurulunun 17.12.1990 gün ve 3121340 sayılı kararına atıf yapılarak, ceza mahkemesinin, ceza yargılamasında hiçbir duraksamaya yer vermeden gerçeği ortaya çıkarmak görev ve yetkisi bulunduğu vurgulanmış ve vergi mahkemesi nezdinde yapılan yargılama neticesinde verilen kararın esas alınarak eksik soruşturmayla hüküm kurulması yasaya aykırı bulunmuştur. Bu karara vücut veren bir sahte fatura kullanımı hadisesidir. Burada Yargıtay, vergi mahkemesinin faturanın kullanılmasını tespit edip bıraktığı noktada, ceza mahkemelerinde, mükellefiyet kaydı olmayan ve sahte fatura kullanan şahsın, daha önce bir şirkette işçi olarak çalışması, şirket kuracak bilgi ve sermaye birikiminin olmaması ve ticari teamül ve kanıtlama gereksinimine uygun bulunmaması nedeniyle yüksek meblağı içeren fatura bedellerinin elden ödendiğine ilişkin savunmanın geçerli sayılmayacağı nedeniyle suça konu faturaları düzenleyenler hakkında yeniden takdir ve değerlendirme yapılmasını gerekli görmüştür. Yine Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 2012/26854 Esas, 2013/2986 Karar sayılı ve 22.02.2013 tarihli kararında⁶ sahte fatura düzenlemekle ilgili yapılan yargılamada, vergi mahkemelerinde şirket yetkilileri hakkında bir dava açılıp açılmadığının araştırılması şayet açılmış olması halinde dava dosyalarının celp edilerek incelenmesi ve özetinin duruşma tutanağına geçirilmesi, ancak ceza davasını ilgilendirilen delillerin onaylı örneklerinin dava dosyasına intikal ettirilmesi gerektiğine yer vermiştir. Bu durumdan da anlaşılan ceza mahkemesinin, vergi mahkemesi nezdinde temin edilen delilleri değerlendirmeye esas alıyor olmasıdır.

Yargı makamları ilgili fıkradaki “uygulama” terimini her ne kadar vergi mahkemelerinin kastedildiği noktasında algılıyor olsa da bu duruma doktrinde getirilen eleştiriler söz konusudur. Öyle ki, bu hususta gerçek anlamda sert bir dille m.367/son’da kastedilenin vergi mahkemeleri olmadığı ifade edilmektedir. Zira 818 sayılı Borçlar Kanunu m.53’te ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m.74’te yer alan, “hukuk hakiminin, ceza mahkemesinde verilen beraat kararı veya kusurun takdiri veya zararın miktarına ilişkin kararıyla bağlı olmadığı”na dair hükme benzer bir düzenleme olduğu kabul edilmemiştir. Hatta burada kanun koyucuya bir

⁵ Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 2003/16997, K: 2005/1338, T: 23.03.2005 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

⁶ Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 2012/26854, K: 2013/2986, T: 22.02.2013 (UYAP).

eleştiri yöneltilerek, şayet istense yapılan kanun değişiklikleriyle bu hususun aydınlatılabileceği, “ne kastediliyorsa -vergi mahkemeleri- (ona ilişkin) ibaresi eklenebilirdi” denilerek bu eksiklik eleştirilmektedir.⁷

Yukarıda geçen görüşün dayandığı Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 2011/4-58 Esas, 2011/176 Karar sayılı ve 15.04.2011 tarihli kararında⁸ ceza mahkemeleri ve hukuk mahkemeleri kararlarının birbirleri üzerindeki bağlayıcılık etkisi şöyle incelenmiştir:

Öncelikle Kanunda geçen ifadeye yer vermek gerekmektedir. Kanun; hakim, zarar veren kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı olmadığı I. fıkrada yer alırken, II. fıkrada, ceza hâkiminin kusurun değerlendirilmesine ve zararın belirlenmesine ilişkin kararının da, hukuk hâkimini bağlamayacağı hükmünü getirmiştir.

- İlgili Yargıtay kararında da maddenin açık hükmünden hareketle varılan nihai sonucun, hukuk ve ceza davalarının konuları, tarafları ve amaçları farklı olduğundan ceza mahkemesi kararlarının kural olarak hukuk mahkemesi için kesin hüküm oluşturmadığı ifade edilmektedir. Ancak bu uygulamaya tek istisna olarak, beraat kararında saptanan maddi olgular kabul edilmektedir. Bu istisnanın da uygulama kabiliyeti bulabilmesi şartı da beraat kararının, ceza davasının ilişkin bulunduğu suçlama yönünden maddi olguyu tespit etmiş olmasıdır. Yani hukuk hakimi, ancak aynı olay nedeniyle ceza yargılamasında hükme dayanak yapılan maddi oldular ile bağlıdır.

Yine kararda hukuk usulünün, bir şekil hukuku olduğu belirtilerek, davanın açılması, itirazların ileri sürülmesi, tanıkların ve diğer delillerin bildirilmesi belirli süre koşullarına bağlı kılındığı gibi ikinci tanık listesi verilememesi, iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı gibi yargılamanın süratle sonuçlandırılması gayesi ile belirli kısıtlamalar getirildiği vurgulanmıştır.

- Hukuk hakiminin şekli gerçeği arayacak olması nedeniyle maddi gerçek öncelikli hedef olmayacaktır. Ancak ceza hakimi bunun aksine öncelikli hedef olarak maddi gerçeği ortaya çıkarmaya çalışacaktır. O halde ceza mahkemesinin maddi nedensellik bağına tespit eden kesinleşmiş hükmünün, hukuk hakimini bağlamasına o gün itibarıyla BK m.53 ve bugün itibarıyla TBK m.74 hükmü engel oluşturmayacaktır. Yargıtay yerleşik içtihatlarına bakıldığında da 1981, 1998 tarihli kararlarında ve öğretideki genel kabule

⁷ Uğur & Elibol, Açıklamalı - İtihatlı Vergi Suçları, s.155-156.

⁸ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2011/4-58, K: 2011/176, T: 15.04.2011 (Kazancı İtihat Bilgi Bankası).

göre bu anlayışın benimsendiği ve ceza mahkemesince saptanan maddi olguların hukuk hakimini bağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Nihayetinde varılan sonuca göre, maddi gerçeği re'sen ve her türlü delille araştırmakla yükümlü olan ve elde ettiği delilleri serbestçe değerlendirme yetkisini haiz olan ceza mahkemesini, vergi mahkemesi kararları mutlak surette bağlamaz denilemeyecektir. Zira böyle bir yaklaşım serbestçe araştırma ve değerlendirme ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Çünkü burada kanunun maksadı, vergi işlemleri yönünden ihtisas mahkemesi olan vergi mahkemelerince ortaya konulan bir yaklaşımdan, ceza mahkemelerini bütünüyle uzaklaştırmak değildir. Zira çok sert yaklaşımlar, adalet duygusuna aykırı olup, adil yargılanma ve hukuki güvenilirlik ilkeleriyle de bağdaşmayan durumların ortaya çıkmasına neden olacaktır.⁹

Doktrindeki bir diğer yaklaşım da şöyledir; yasa koyucunun vergi mahkemeleri kurulmadan, bu mahkemelerle ceza mahkemeleri arasındaki etkileşimi düzenlemesi mümkün değildir ve 1982 yılında 2576 sayılı yasa ile kurulan vergi mahkemelerinden önce vergi uyuşmazlıklarının çözümünde ilk dereceyi vergi itiraz komisyonları, ikinci dereceyi de vergi temyiz komisyonu oluşturduğundan, yargı organı olmayan bu kurumlarla ceza mahkemesi arasında herhangi bir sorun çıkması da mümkün görülmemektedir¹⁰.

IV. Vergi Suçu Yargılamalarında Ön Mesele ve Bekletici Sorun Kavramlarına Doktrindeki Yaklaşım

Ön mesele hususunu ayrıca ele alacak olursak, Faruk Erem'in bu konuya ilişkin açıklamalarına yer vermek gerekecektir. Davanın başlamasından hükme kadar süratle devam etmesi kaidesi gereği hakimın muayyen merhaleleri aşarak hükme ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle de usul muamelelerinin birbirinden uzak olmaması, zaman ve mekan bakımından bir araya toplanması ceza davasında, "usul muamelelerinin teksifi" olarak adlandırılmaktadır. Elbette ki bu durumlar istisna teşkil etmekte ve ön mesele, ceza davasını değil, dava münasebetini durduracak, ancak kesmeyecek bir nitelik taşımaktadır. Şunu belirtmek gerekecektir ki, Ceza Muhakemesi Kanunu da ön meselenin mecburiliğini değil, hakimın takdirine bırakılmasını benimsemiştir.¹¹ Yenisey ve Nuhoğlu da nispi muhakemede, asıl davaya bakan mahkemenin, bağlantılı dava ile ilgili olarak tam anlamıyla muhakeme yaparak, yargı otoritesi olan veya olacak bir karar verme girişiminde bulunmayacağını belirtmiştir. Şayet kendi mahkemesinde çözülmesi beklenseydi "bekletici mesele" teşkil edecek uyuşmazlığı, yalnızca kendi kararı itibarıyla anlam ifade etmek

⁹ Uğur & Elibol, Açıklamalı – İçtihatlı Vergi Suçları, s.156-157.

¹⁰ Cumhuriyet, Yusuf (2011) "Vergi Suçu Cezasında Adli ve İdari Yargı Kararları Etkileşimi, C: 6, S:64, s.58-61 (Jurix).

¹¹ Erem, Faruk (1978) Ceza Usulü Hukuku, Genişletilmiş Beşinci Bası, Ankara, Sevinç Matbaası, 347-350.

üzere, kendisine gerek olduğu nispette çözmüş olacaktır. Bunun dayanağı, aslında hakimnin kendi nezdinde değerlendirdiği uyuşmazlığı çözmek ve bir hüküm kurabilmek için mantıken varması gereken bütün hususları bilme mecburiyetindendir. Bu nedenle de beklenecek olan meseleyi bizzat çözmesi, kendisine izafe edilen öğrenme ödev ve yetkisinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada CMK m.218 işaret edilmekte ve fayda görülmesi halinde bekletici mesele yapılacağı yahut ceza mahkemelerinde bir ceza meselesi gibi ceza muhakemesine hakim olan delil ve kaideler ışığında çözülmesi gerekeceği vurgulanmaktadır.¹²

Doktrinde ileri sürülen bir diğer görüş de; ceza hakiminin, her ne kadar kendi uzmanlığında olmasa da vergi mahkemesinde görülen uyuşmazlığa ilişkin yargılama yaparak bir neticeye ulaşmasıdır. Bu durum hukuk literatüründe; muhakeme sırasında bir ön sorun çözülmeden asıl sorun çözülmemiyorsa, fayda ve olanak bulunması durumunda “nispi muhakeme yapma” adıyla tanımlanmaktadır. Bu noktada ceza hakiminin, uzmanlığı dışında kalan bir uyuşmazlığın çözümünü üstlenmesi, maddi gerçeğin sağlam olarak ortaya çıkarılması ilkesini, çabukluk uğruna tehlikeye atmak olarak da değerlendirilmektedir.¹³

Konumuz itibarıyla de meselenin ele alındığı bölümde, ceza hakiminin bütün meseleleri çözmeye hususunda tam yetkiye sahip olması vurgulanmış ve bir fiilin suç sayılıp sayılmaması, idare hukukuna ait bir meselenin çözümüne bağlı ise, ceza mahkemesi bu meseleyi çözecek midir sorusu sorulmuştur. Bu noktada Faruk Erem, “... açık bir kanun hükmü ile idari yargıya bırakılmış konularda, ceza hakiminin ön mesele bakımından verdiği karar, sadece kendi verdiği hükmün sınırı içinde kalmış sayılacaktır.” diyerek suç ve ceza konusunda ceza hakiminin yetki tamlığı ilkesini benimsemiştir.¹⁴

Bahsi geçen bu tartışmaları yargı ve doktrin arasında yumuşatmakta fayda olacaktır. O halde vergi mahkemesinde, bölge idare mahkemesinde ve Danıştay’da verilen kararlar, ceza mahkemelerini bağlamaz ve vergi mahkemesi açısından dava lehine sonuçlanmış olsa da vergi ödevlisinin bu karara dayanarak ceza mahkemesinden doğrudan beraat kararı vermesi beklenemeyecektir, ancak bu durumun asla ceza mahkemesini bağlamayacağı yorumunu yapmak da yargılama birliği ilkesi açısından sakıncalı olacağından, vergi mahkemesi

¹² Yenisey, Feridun & Nuhoğlu, Ayşe (2014) Ceza Muhakemesi Hukuku, “Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı” İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, s.82-85.

¹³ Tosun, Öztekin (1984) Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Genişletilmiş Dördüncü Bası, İstanbul, Acar Matbaacılık, s.402.

¹⁴ Erem, Faruk, Ceza Usulü Hukuku, s.351.

kararlarına uyma değil de “göz önüne alma” veya “yararlanma” olarak yaklaşım göstermek faydalı olacaktır¹⁵.

Ceza mahkemelerinde, vergi mahkemesi kararlarının bekletici mesele veya ön sorun yapıp yapılmayacağı tartışmalarına doktrinde sergilenen yaklaşımlarla bir sonuç bulmaya çalıştık, ancak Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 2000/8892 Esas, 2001/9388 Karar sayılı ve 15.10.2001 tarihli kararında¹⁶ sahte fatura düzenlemek suçu sebebiyle vergi mahkemesinde görülmekte olan vergi cezalarının kaldırılmasına ilişkin yargılamada, dava sonucun beklenmesi gerekli görülmeyle, bekleme kararı sanık aleyhine bir hukuki sonuç doğurmayacağından ön sorun kabul edilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Bir diğer yandan yine vergi mahkemelerinde görülmekte olan ve kaçakçılık cezalarının kaldırılmasına ilişkin bir diğer davada, mevzunun sanığın hukuki durumunu ilgilendirmesi nedeniyle Yargıtay 11. Ceza Dairesi, 1999/1445 Esas ve 1999/2752 Karar sayılı ve 15.03.1999 tarihli kararında¹⁷, katma değer vergisi ve kaçakçılık cezalarının vergi mahkemesince kaldırılmış olması ve kararın kesinleşmesinin ardından bu kararın celp edilerek sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayininde dikkate alınması zorunluluğuna yer vermiştir. Bir diğer yandan Yargıtay 11. Ceza Dairesinin, 1999/1104 Esas ve 1999/2670 Karar sayılı ve 11.03.1999 tarihli kararında¹⁸, VUK m.359/1’den ceza mahkemesinde yargılanan sanık hakkında, vergi mahkemesince verilen kararın ve sanığın savunması çerçevesinde VUK m.13/4’teki mücbir sebebin mevcut olup olmamasının usulen araştırılarak sonucuna göre hukuki durumun takdir ve tayini gerekli görülmüştür. Bu noktada her ne kadar nispi muhakeme Yargıtay kararlarıyla reddediliyor görünse de bu kararda ceza muhakemesi usulüne göre bir araştırma yapılması gerektiği vurgulanmış ayrıca her ne kadar vergi mahkemesi kararları bağlayıcı olmasa da dikkate alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Vergi Usul Kanunu’nda mücbir sebeplerin ne şekilde ispat olunacağı ve de ispat vasıtalarına ilişkin özel bir hüküm olmaması nedeniyle ceza hukukunun delil serbestisi kuralının burada geçerli olacağı ve ceza yargılamasında, ceza mahkemesinin hiçbir duraksamaya yer vermeden gerçeği ortaya koyma görev ve yetkisi taşıdığı; Yargıtay 11. Ceza Dairesinin, 2001/4297 Esas ve 2001/5443 Karar sayılı ve 23.05.2001 tarihli kararında ortaya konulmuştur¹⁹. Böylece

¹⁵ Kızılot, Şükrü & Kızılot, Zuhul (2009) Vergi Ticaret ve Ceza Hukuku Yönünden Kaçakçılık Suçları ve Naylon Fatura İhtilafları, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık, s. 561.

¹⁶ Yiğit, Uğur (2004) Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Diğer Hürriyeti Bağlayıcı Vergi Suç ve Cezaları, Ankara, Beta, s.181.

¹⁷ Yiğit, Uğur Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Diğer Hürriyeti Bağlayıcı Vergi Suç ve Cezaları, s.181.

¹⁸ Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 1999/1104, K: 1999/2670, T: 11.03.1999 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

¹⁹ Uğur & Elibol, Açıklamalı ve İçtihatlı Vergi Suçları, s.148-149.

görülmektedir ki, ceza mahkemesinin delilleri serbestçe değerlendirmesi gerektiği ve bu şekilde uyuşmazlığın çözümü mahkemeden beklenmektedir.

Yargıtay 19. Ceza Dairesinin, 2015/8723 Esas, 2015/6039 Karar sayılı ve 22.10.2015 tarihli kararında²⁰ kurulun takdir ettiği karara muhalefet şerhi olarak düşülen beyanlarda, dava konusu aynı eylemle ilgili olarak vergi mahkemesince verilip kesinleşen karar karşısında, aynı maddi olayla ilgili olarak yerel mahkemenin beraat kararının eksik soruşturma nedeniyle bozulmasına karar verilip verilmeyeceği tartışılmıştır. Böylece vergi ve ceza mahkemeleri kararları arasında bir etkileşim yasağı olup olmadığına cevap bulunmaya çalışılmıştır.

- İdari Yargılama Usulü Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu’nun yargılama usulleri, delil ileri sürme ve değerlendirme kuralları farklıdır.
- Suç ile kabahatin unsurları ve sorumluluk kriterleri de farklıdır.
- Suç ve kabahatin konusu olan maddi olaya ilişkin olarak vergi ve ceza mahkemesinin aynı konuda farklı sonuçlar vermesi mümkündür.
- Bunların sonucu olarak VUK m.367/son hükmü getirilmiştir.

Yapılan bu genel ve su götürmez tespitlerin ardından, daire üyesi, m.367/son fıkrasındaki “vergi cezalarını uygulayacak makam ve merciler”den maksadın, vergi mahkemeleri olmadığını kesin bir dille ifade etmektedir. Yargıtay ceza ve hukuk daireleri ile Hukuk Genel Kurulu kararlarına²¹ atıf yaparak, ceza mahkemesi kararları kural olarak hukuk mahkemesi için kesin hüküm oluşturmada da bu kuralın uygulamada kabul edilen istisna olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle yerleşik uygulama ve öğretideki genel kabule göre; ceza mahkemesinde bir maddi olayın varlığı ya da yokluğu konusunda kesinleşmiş kabul varsa, aynı konunun hukuk mahkemesinde yeniden tartışılması mümkün değildir. Nihayetinde Yargıtay’ın da bu hususta uygulama birliği göstermediği ve her somut olay açısından ayrıca mevcut ve toplanması gereken delillere göre değerlendirildiği ifade edilmektedir. Nihayetinde mevzubahis davada, yerel mahkemece çek bedellerinin ödenmesine ilişkin sunulan belgeler, vergi mahkemesi kararı ve bilirkişi heyeti raporu karşısında sanık hakkında beraat hükmü kurulmuş, ancak dairece eksik inceleme yapıldığı gerekçesiyle bozma hükmü kurulmuştur. Vergi mahkemesinin kesinleşmiş kararına ve suça konu fatura bedellerinin ödendiğine ilişkin ödeme belgeleri gözetilerek oluşturulan bilirkişi heyet raporunun dikkate alınmaksızın, sanığın mahkumiyeti ile sonuçlanabilecek yargılamaya gidilmesi, kesin hükmün otoritesini, adalet duygusunu ve adil

²⁰ Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E: 2015/8723, K: 2015/6039, T: 22.1.2015 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

²¹ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2011/4-58, K: 2011/176, T: 15.04.2011.

yargılanma hakkı ile hukuki güvenilirlik ilkelerini zedelediği defaatle vurgulanarak, çoğunluk kararına muhalefet şerhi düşülmüştür.

V. Vergi Mahkemesinde Tespit Edilen Hususların Ceza Mahkemelerinde Bağlayıcılığı

Durumun bir de vergi idaresinin ceza kesme işlemine bir etkisi olup olmayacağı hususu değerlendirildiğinde; ceza mahkemesinde manevi unsurun oluşmadığı yahut mütalaa şartının gerçekleşmediği gibi nedenlerle beraat ya da düşme kararı verilebilecekken, vergi dairesi, vergi kaçakçılığına sebebiyet veren fiilin varlığını tespit ettiğinde, vergi ziyanına uğratılan verginin üç katı tutarında para cezası kesebilecektir²². Vergi mahkemesinin vergi idaresince mali nitelikli ceza kesilmesinin temelini oluşturan fiilin işlemediği tespitiyle verilen idari cezanın iptaline ilişkin kararının ceza yargıcını bağlaması gerektiği yorumu yapılmaktadır zira burada vergi mahkemesi kararının, ceza mahkemesi nezdinde kesin hüküm kudreti taşıması değil de “mantık kudreti” nedeniyle ceza yargıcını bağlaması gerekmektedir²³.

08.02.2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5728 sayılı Kanunla değiştirilen VUK 367. maddesinin gerekçesinde: *“Bir ticari ilişkide tutulan defter ve kayıtların sahte olmadığı, defter ve kayıtların gerçek bir ticari ilişkiyi yansıttığı ve içerikleri bakımından doğru olduğu gerekçesiyle beraat kararı vermiş olan ceza mahkemesinin kesinleşmiş hükmü, bu belgelere konu ticari ilişkiler dolayısıyla vergi ziyanına sebebiyet verildiği gerekçesiyle “idari para cezası olarak vergi cezası verilmesine” engel teşkil eder. Hatta maddi gerçeği araştıran ceza mahkemesinin bu noktadaki hükmünün, sadece vergi mevzuatı uygulayıcıları tarafından değil, vergi mahkemeleri tarafından da göz önünde bulundurulması gerekir.”* Bu gerekçeye dayanılarak ceza mahkemesinde fiilin işlenmediği yönünde yapılan tespitin ve ceza kovuşturması sırasında dinlenen tanık ifadesi, polis dinlemesi, bir üçüncü kişinin itirafı veya başkaları nezdinde yapılan arama sonucu bulunan belgeler gibi kanıtlarla şayet ceza mahkemesi vergi tarhi için de esas teşkil eden faturaların sahte olmadığına karar vermişse, işte bu hükmün vergi mahkemesi ve vergi idarelerini bağlayacağı yorumu yapılmaktadır.²⁴

VI. Yargılamanın Yenilemesi

Ceza hükmü ile hukuk mahkemesi hükmünün bağdaşmaması durumu inceleyen Erem, “ceza hükmü, hukuk mahkemesinin bir hükmüne müstenit olup da bu hüküm kat’ileşmiş olan diğer bir hüküm ile bozulmuş ise, bu hal muhakemenin yenilenmesi sebeplerinden biridir diyerek,

²² Yiğit, Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Diğer Hürriyeti Bağlayıcı Vergi Suç ve Cezaları, s.180.

²³ Akkaya, “Vergi Mahkemesi ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Etkileşimi Üzerine Bir İnceleme”.

²⁴ Baykara, Teori ve Pratik Yönleriyle Vergi ve Vergi Ceza Hukuku, İstanbul, Maliye ve Hesap Uzmanları Derneği, s.477-478.

ceza mahkemesi tarafından kurulan hükmün, hukuk mahkemesinin verdiği hükme istinat edilmiş olması şartının arandığını vurgulamaktadır. Yani bu iki hüküm arasında illiyet münasebeti muhakkak olacaktır. Ceza mahkemesi bir suçun mevcudiyetini, bir hukuk mahkemesi hükmüne dayanarak kabul etmiş ve bu hüküm de bir başka hükümle bozulmuş ise, bu noktada muhakemenin yenilenmesi gündeme gelecektir. Ancak burada hem istinat teşkil eden hukuk mahkemesi kararı hem de o hukuk mahkemesini kaldıran karar kesinleşmiş olmalıdır. Erem burada bir başka yaklaşıma da yer veriyor ve *hukuk mahkemesi kararının, suçun maddi unsuruna ve cezalandırma şartına taalluk etmesini* değerlendiriyor. *Bu unsur ve şartın ortadan kalkmasıyla mahkumiyet kararının konusu kalmıyor ve yargılamanın yenilenmesinin nedeni; mahkemenin kararının kalkmasının neticesi değil de fiile müteallik bir şartın ortadan kalkması oluyor.* Bir diğer yandan usul hukukunda bir fiilin suç teşkil edip etmeyeceği hususundaki ön mesele açısından kabul edilen görüşe göre de; *ancak cezalandırılabilmek için şart teşkil eden vakıalar ile alakalı hükmün kaldırılması halinde cezada muhakemenin yenilebileceği* doktrinde paylaşılan görüş olmaktadır.²⁵

VI. SONUÇ

Nihayetinde görülmektedir ki, vergi mahkemeleri ve ceza mahkemeleri arasındaki etkileşim, kanunen tanımlanmamıştır. Ancak bu meselenin çözüme kavuşturulması gerektiği aşikardır. Zira m.367/son fıkrasında kastedilen makam ve mercinin, vergi mahkemeleri olup olmadığı noktasında dahi yargı ve öğreti arasında gerçek anlamda çelişki ve farklı yaklaşımlar vardır. Bir diğer mahkemede yapılan yargılamanın sonucunu beklemek hem pratikte hem de yargılama hukukunda zaman kaybettirecektir. Ceza mahkemesinin, vergi mahkemesinde yapılan yargılamanın akıbetini beklemesi, ceza mahkemelerine hakim olan delil serbestisinin avantaj ve faydalarını kaybettirecek, ceza mahkemelerinde nispi muhakeme yapılması söz konusu olsa, vergi mahkemelerinin uzmanlık ve teknik yaklaşımından mahrum kalan ve birbirinin aksi kararlar ortaya çıkabilecektir. Bu nedenledir ki, doktrinde ileri sürülen yaklaşımların da dikkate alınarak, yargılama birliği ilkesini tesis edecek şekilde gerek kanuni düzenlemenin gerekse yargısal yaklaşımların netlik kazanması bu meselenin çözümünü sağlayacaktır.

²⁵ Erem (1978), s.732-733.

KAYNAKÇA

Akkaya, Mustafa (2000) “Vergi Mahkemesi ve Ceza Mahkemesi Kararlarının Etkileşimi Üzerine Bir İnceleme” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 49, S:1, s.85-96, (Jurix).

Baykara, Teori ve Pratik Yönleriyle Vergi ve Vergi Ceza Hukuku, İstanbul, Maliye ve Hesap Uzmanları Derneği, s.477-478.

Cumhur, Yusuf (2011) “Vergi Suçu Cezasında Adli ve İdari Yargı Kararları Etkileşimi, C: 6, S:64, s.58-61 (Jurix).

Erem, Faruk (1978) Ceza Usulü Hukuku, Genişletilmiş Beşinci Bası, Ankara, Sevinç Matbaası.

Karakoç, Yusuf (2016) Vergi Ceza Hukuku, Ankara, Yetkin Yayıncılık.

Kızılot, Şükrü & Kızılot, Zuhale (2009) Vergi Ticaret ve Ceza Hukuku Yönünden Kaçakçılık Suçları ve Naylon Fatura İhtilafları, Ankara, Yaklaşım Yayıncılık.

Mutluer & Dayanç (2014) Vergi Hukuku Genel ve Özel Hükümler, Değiştirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s.248.

Tosun, Öztekin (1984) Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Genişletilmiş Dördüncü Bası, İstanbul, Acar Matbaacılık.

Uğur, Hüsamettin & Elibol, Mert (2015), Açıklamalı ve İçtihatlı Vergi Suçları, Birinci Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 1999/1104, K: 1999/2670, T: 11.03.1999 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 2003/16997, K: 2005/1338, T: 23.03.2005 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2011/4-58, K: 2011/176, T: 15.04.2011 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

Yargıtay 11. Ceza Dairesi, E: 2012/26854, K: 2013/2986, T: 22.02.2013 (UYAP).

Yargıtay 19. Ceza Dairesi, E: 2015/8723, K: 2015/6039, T: 22.1.2015 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

Yenisey, Feridun & Nuhoglu, Ayşe (2014) Ceza Muhakemesi Hukuku, “Ceza Muhakemesi Hukuku Ders Kitabı” İstanbul, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Yiğit, Uğur (2004) Vergi Kaçakçılığı Suçları ve Diğer Hürriyeti Bağlayıcı Vergi Suç ve Cezaları, Ankara, Beta.

SEYYİD KUTUB'UN FÎ ZİLÂLİ'L-KUR'ÂN ESERİNDE AHKÂM AYETLERİNİ DEĞERLENDİRMESİ

Doç. Dr. Ahmet ABAY

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Ekrem DAYAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışmamızda, Seyyid Kutub'un Fî Zılâlî'l-Kur'ân adlı eserinde ahkâm ayetlerini nasıl değerlendirdiği incelenmiştir. Çalışmamız boyunca hükmü hususunda ihtilaf bulunan konulara ve ihtilafın taraflarına kısaca temas edilmiştir. Yine çalışmamızda Ahkâm ayetler ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Kutub'un bu ayetleri tefsir ederken başvurduğu yöntemler tespit edilmiş ve tespitler örnekler ile açıklanmıştır. Konuların daha iyi anlaşılması için farklı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Bununla beraber çalışma boyunca elde edilen bilgiler ışığında Kutub'un bu ahkâm ayetleri incelerken birçok temel kaynaktan faydalandığı açık bir şekilde görülmüştür. Bu nokta, Kutub'un ayetleri tefsir ederken sadece aklına geldiği gibi yorumda bulunmadığının ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu durum kendisi hakkında eleştiride bulunanlara bir cevap niteliği de taşımaktadır. Neticede yirminci yüzyılda yaşamış ve Müslüman toplumları etkilemeyi başarmış önemli bir mütefekkir olan Kutub'un fıkhi ayetler ile ilgili yorumları ele alınmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kur'ân, Tefsir, Seyyid Kutub, fî Zılâl, ahkâm ayetler

TUNCELİ
24-26 MAYIS 2019

KAVRAMSAL BOYUTTA TERÖRİZM, ULUSLARARASI TERÖRİZM VE ULUSLARARASI HAVA HUKUKU

Hasan KARATOSUN

Selçuk Üniversitesi

ÖZET

Tarihi zaman içerisinde farklı koşullar, sebepler, gayeler ve işlevlerle farklı terör zamanları yaşanmıştır. Terörizmin günümüzde gördüğümüz tarihsel değişim süreci beş farklı şekilde incelenebilir: anarşist, etnik, ideolojik, dini ve siber. Bu dalgalar katı sınırlarla birbirinden ayrılmış değildir. Dalga ismi o dönemde baskın olarak yaşanan terörün ana gayesi ve özelliği dikkat alarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tüm zamanlarda yaşanan terör vakalarında, birönceki dalgaların yansımaları görüleceği gibi takip dalganın gelişim izleride görülebilmektedir. Hava hukukunun tanımına ait doktrinde mühim değişikliklere sahip düşüncelerin varolduğu görülmektedir.

Genel kabul gören biçimi ile hava hukuku, hava sahasının kullanılması ve bu sahadan havacılık adına yararlanılması için, hava sahasının idare edilmesi, idare edilmesi adına oluşturulmuş kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır.

Terörizm, asırlardan bu yana toplum ve ülkeler açısından ciddi tehditlerden birisi haline gelmiştir. Ülkeler, terörizmle baş edebilmek için çeşitli yolları denemiş ve her çeşit tedbiri almışlardır. Terörizmin ülke içerisinde kalmayıp sınırı aşan bir yapı haline dönüşmesi, devletleri daha da etkili çözümler üretmeye mecbur bırakmışlardır. Terör ve terörizmin birçok uluslararası sözleşmede tanımının yapılmasına rağmen, şu zamana kadar, salt konuda yapılmış herhangi bir ulusal anlaşma bulunmamaktadır. Yapılan tanımlamaların hemen hemen tamamı, yapılmış olduğu konu içerisinde terörü ve terörizmi incelemiştir. Örnek olarak, diplomatik temsilcilerle ilgili suç işleyenler bu yönüyle ele alınmış; ama sadece bu konuyla sınırlı kalmıştır, bazıları ise terörizmi finans yönünden tanımlamış ve sadece finansetme yönünden terörizmi suç olarak saymışlardır.

12 Nisan 1991 tarihinde yayınlanan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda terör şu şekilde tanımlanmıştır: “Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa’da belirtilen Cumhuriyet’in niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyet’in varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.”

Bu çalışmada öncelikle terörizm kavramı, nedenleri çeşitleri, finans kaynakları hakkında bilgiler verildikten sonra uluslararası terörizm ve uluslararası hukukta terörizm incelenecektir ve son olarak uluslararası hava hukuku hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Terör, Terörizm, Uluslararası Hava Hukuku, Uluslararası Hukuk.

İŞ STRESİ VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE İŞ TATMİNİNİN ARACILIK ETKİSİ: HAVALİMANI İŞLETMELERİNDE GÖREVLİ GÜVENLİK PERSONELİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Cenk TUFAN

Ticaret Bakanlığı

tufancenk1@gmail.com

ÖZET

Bu gün birçok sektörde olduğu gibi havacılık sektöründe de dünya üzerinde küreselleşmeye bağlı çeşitli gelişmeler yaşanmaktadır. Global ölçekte yaşanan bu gelişmeler, havacılık sektörünün ülkemizde hızlı bir şekilde büyümesine olanak sağlamış, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi sivil havacılık politikaları ülkemizin de temel politikalarından biri haline gelmiştir.

2018 yılında tüm dünya genelindeki yolcu sayısında bir önceki yıla göre % 6.1 oranında bir artış gözlemlenmiştir (IATA 2018). Dünya çapında ticari hava yollarının 2019 yılında tarifeli uçuşlarda yaklaşık 4,5 milyardan fazla yolcu taşıyacağı tahmin edilmektedir (Statista.com). Hava trafiği arttıkça, havacılık güvenliği de daha da hayati hale gelmektedir.

Genel olarak, havacılık sektöründeki güvenlik kaynaklı kazalar teknik veya insani faktörlerden meydana gelmektedir (Skorupski ve Uchronski, 2015: 42-51). Moriarty, (2015)' nin yapmış olduğu bir çalışma, bu kazaların %70'inden fazlasının insani faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Bu alanda yapılan araştırmaların çoğu, pilotlar ve hava trafik kontrolörleri üzerine odaklanmış olup, insanların havacılık güvenliği hakkındaki algılarını ve duygularını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, teröristlerin araç ve yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiği modern toplumlarda, yolculardan ve bagajlarından gelen tehditleri tespit etmesi beklenen havaalanı güvenlik personelinin rolü, havacılık güvenliği için kritik bir faktördür (Oster vd. 2013:148-164). Bu nedenle, havalimanı güvenlik personeli arasındaki yüksek düzeyde işten ayrılma niyeti oranı, havacılık güvenliği için potansiyel bir tehdit oluşturduğundan hava limanlarında görevli güvenlik personelinin çalışma koşulları ve duygusal motivasyonları hakkında daha fazla araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Çalışanların işten ayrılma niyeti, bir çalışanın üyesi olduğu bir organizasyondan ayrılma olasılığıdır. Artan işten ayrılma niyetinin, işten ayrılmaya gerçekten dönüşme olasılığı

yüksektir (Steelve Ovalle, 1984:673-686). Mobley (1977) ile Lee ve Mitchell (1994)' e göre iş stresi ve iş tatmini, işten ayrılma niyetini tetikleyen önemli faktörlerdir. Çeşitli meslek dallarında yapılan çalışmalar göstermiştir ki; iş stresi arttıkça işten ayrılma niyeti de artmaktadır (Kim ve Kao, 2014; Allisey vd. 2014; Bowling vd., 2015). İş stresi, iş ortamlarında meydana gelmesi nedeniyle genel stresten farklıdır (Jou vd. 2013:95-104). Sonuç olarak, iş stresi üzerine yapılan araştırmalar, bireysel değişkenler yerine çalışanlar için strese neden olan çalışma ortamlarını ve farklı iş özelliklerini ön plana çıkarmıştır.

Bu sebeple Türkiye'de uluslararası bir havalimanında görevli 442 özel güvenlik görevlisinden toplanan veriler kullanılarak yapılan bu çalışmada, iş stresi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki ve iş tatmininin bu ilişkideki aracılık etkisi incelemektedir. Katılımcıların 175 (36.9)'i erkek, 267'si kadındır (60.4). 18- 50 yaş arası katılımcıların yaş ortalaması 28' dir (SD 4.75). 1-182 ay arasında değişen işletmede çalışanların ortalama görev süresi 47.93 ay'dır (SD = 39.14).

Anahtar Kelimeler: İş Stresi, İşten Ayrılma Niyeti, İş Tatmini, Havalimanı İşletmeciliği

VELİLERİN OKUL AİLE BİRLİĞİ TOPLANTILARINA KATILIMLARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Öğretim Görevlisi Mahmut KARATAY

Munzur Üniversitesi

Özet

Eğitimin, okul ve aile arasında paylaşılan bir sorumluluk olması, aile katılımını gerekli kılmaktadır. Ortak amaçlara yönelik aile katılımının etkin kullanılması, kazanımların pekişmesinde ve süreklileşmesinde yarar sağlayacaktır. Bu katılımın erken olması kazanımların gerçekleşme oranını da artıracaktır. Okul ve ev arasındaki bu ortaklaşma, eğitimindeki başarıların süreklileşmesine de katkıda bulunacaktır. Okullarda yapılan aile katılımına yönelik veli toplantılarında yaşanan sorunların ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakılmaksızın, neredeyse ortak olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda veli toplantılarına katılımın önündeki engeller ile okul aile iletişiminin önündeki engeller birbirinden bağımsız değildir. Nitelikli bir eğitim için etkili bir okul aile işbirliğinin gerekli olduğu ve bunun yolunun da aile katılımdan geçtiği bir gerçekliktir.

GİRİŞ

Aile, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini taşıma ve kültürünü yansıtırma yönüyle, en toplumsal kurum olarak tanımlanabilir (Yörükoğlu, 1997, s.125). İnam (1992, 36) aileyi, doğal ve kültürel bağlamda her türlü gerçekliğin ilk öğrenildiği bir kovana benzeterek; dünya sahnesine çıkılan bir dekor olması yönüyle, oyuncularla yaşanan ilk güven, paylaşım, iletişim, sevgi, hayal kırıklıkları, güçlülüğün ve güçsüzlüğün yaşandığı, benliğin, bedenin ve dilin tanındığı ilk sahneye benzetmektedir. Bu özellikleri ile ailenin, diğer tüm etkenler içerisinde kişilik oluşumuna etkisinin daha fazla olması, bireyin ileriki yaşamında belirgin olacak tutum ve alışkanlıkların oluşumunda rolünü daha iyi göstermektedir.

Son yıllarda, eğitim için okulun tek başına yeterli olamadığı ve bu konuda okul-aile ve toplum işbirliğinin önemli olduğu fikri kabul görmeye başlamıştır. Okulda çocukların öğrenmelerinin takip edilmesi ve öğrenme süreçlerinde ailelerin aktif katılımı, çocukların okul başarısı üzerinde olumlu etkiye bulunmaktadır. Bu durumda, aileler, evde çocuklarla ilgili gözlemlerini öğretmenleri ile paylaşırken, öğretmenlerin öğrenme süreçlerinde uyguladıkları yöntem ve tekniklerin kendileri tarafından uygulanabilirliği konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Bu katılımda, öğretmenlerin aileler ile açık bir iletişim ağı kurmaları önem arz etmektedir. Okul ile işbirliği içinde olmak, öğrenci başarıları ve doğal olarak okul başarısı üzerinde etkin rol oynayan faktörlerin başında gelmektedir (Çinkır ve Nayır, 2017). Berger (1987)'e göre aile-okul işbirliğinin iki avantajı bulunmaktadır; Birincisi, ailenin okula ve öğrenciye gösterdiği ilgi motivasyonu sağlamaktadır. İkincisi ise, okulun yapısını, değerlerini ve standartlarını tanıyan aileler çocuklarını daha iyi yönlendirebilmektedirler.

Baltaş (2001, 161), öğrenci başarısının artırılmasında, okul-aile işbirliğinden önce, aile ile çocuk işbirliğinin gerektiğini savunmaktadır. Çünkü çocukların isteği olmadan veya onların

karşı çıkmasına rağmen ailelerin çocuklarına rehberlik yapması ve okul başarılarına katkıda bulunması mümkün değildir. Araştırmalar çocuklarına yönelik başarı beklentisi olan ailelerin çocukları ile yakın ilişki kurup onlarla ilgilendiklerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir. Ailenin, çocuklarının okul çalışmalarını takip etmesi, öğrenmeye cesaretlendirmesi, evdeki eğitim etkinliklerine katılması, okul başarısı ile doğrudan ilişkilidir (Epstein,1992). Aileler katılımının istenen seviyede olması için öncelikle, genelde eğitim sisteminin özelde ise okulun amaçlarıyla beklentileri ve ihtiyaçları konusunda paralellik gösteren bir bakış açısına ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi durumda, öğrenme sürecinin beklenen düzeyde gerçekleşmemesi ile birlikte okula olan ilgi ve isteğin de azalmasına neden olacaktır.

Ailelerin, okuldaki karar sürecine katılması ve okul ile sağlıklı iletişim kurabilmesi, ailelere gereksinim duyulan konularda pratik ve entelektüel bilgi edinme olanağı sağlarken, okullara da, yapılanma anlamında toplumsal destek sunacaktır. Bu durum ayrıca ailelerin, hem kendi çocukların öğrenme sorumluluğunu üstlenmeleri, hem de kendi bölgelerindeki eğitim kurumlarının gelişimine ve dönüşümüne katkı sunması bakımından önemlidir (Aslanargun, 2007).

Ailelerin eğitim sürecine katılım düzeyleri *Çocuk bakımı, iletişim, gönüllülük, evde öğrenme, karar verme, toplumla işbirliği*, gibi farklı boyutlarda gerçekleşmektedir (Epstein, 1995). Okul ve aile ilişkilerinde temel amaç; ailenin eğitime bakış açısında olumlu düşünmesinin sağlanması, öğrenme süreçlerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesi, öğrencinin öğrenme motivasyonunun artırılması, benlik saygısının geliştirilmesi ve çevrenin olumsuz etkilerine karşı korunarak, çevreyle etkin bir bütünleşmeyi gerçekleştirmesidir (Belser, 1993; Burns, 1990; Gül, 1998; Özçınar, 2003; Uluğ, 1990, akt. Özbaş ve Badavan, 2009). Başka bir ifadeyle okulun amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik karar ve edimlerde veli ve öğrencilerin de katılımının sağlanmasıdır (Aytaç, 2000). Ailenin okul ilişkilerinde katkısı sadece öğretimsel olarak değerlendirilmemeli, aynı zamanda okulun yönetim süreçlerine de katılım şeklinde görülmelidir. Ancak bu katılım, salt kişilerin veya grupların bir araya gelmesi olarak değil, aynı zamanda birbirlerini etkileyerek bütünleşmesi olarak da kabul edilmelidir (Bursalıoğlu, 2005).

Aile katılımı ile ilgili araştırmaların büyük çoğunluğu, okullar tarafından aileler için tanımlanan ve yapılandırılmış okul merkezli aile katılımı etkinliklerini dört düzeyde incelemektedir. Birinci düzeyde, aile katılımını evdeki eğitim çevresinin yapılandırılmasıyla sınırlayan ve ailelerin okulun karar süreçlerine etkisinin az olduğuna inanılan bir yaklaşım bulunmaktadır. İkinci düzeyde, aileler okuldaki kırtasiyecilik işleri, ders dışı kültürel etkinliklere katılmaktadır. Üçüncü düzeyde aileler, öğretmenin sınıf yardımcısı gibi görev yapmakta, aile-öğretmen birliklerine katılmakta ve karar verme komiteleri gibi okul tarafından belirlenmiş amaçları desteklemektedir. Dördüncü düzeyde ise, aileler, okulda sorun çözme, yeniden yapılanma stratejilerini ve reformlarını değerlendirme ile uygulama görevlerini yerine getiren ortaklar olarak görev yapmaktadır (Lawson, 2003 akt, Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2010).

Okul-Aile İletişiminin ve Veli Toplantılarına Katılımın Önündeki Engeller

Eğitim düzeyinin düşük olması aynı zamanda ailenin okul ilişkilerinin zayıf olmasını beraberinde getirmektedir. Bu durum, okulların eğitim düzeyi düşük ailelerle ilgilenmemesi ile değil, eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin okul veli ilişkilerini önemsedikleri ve okulla daha

çok iletişim kurdukları ile açıklanabilir. Buna ek olarak, eğitim seviyesi düşük olan aileler çocuklarına yardımcı olamayacaklarını düşündükleri için okulla iletişim içerisinde olmayabilirler (Leitch ve Tangri,1988; Lareau 1996, akt. Akbaşlı ve Kavak, 2008).

Okul ve aile arasındaki işbirliği eksikliğinin temel nedenleri şöyle özetlenebilir (Walberg, 2004; Şahin ve Ünver, 2005):

- ✓ Velilerin okul etkinliklerine katılmasının beklenmediğine ilişkin geleneksel görüş,
- ✓ Velilerin okula ilişkin nasıl katılım gösterebileceklerini bilmemeleri,
- ✓ Öğretmenlerin, aile katılım programlarından detaylı olarak haberdar olmayışı, programı nasıl yürüteceklerini bilmemeleri, aile katılım etkinliklerini planlamanın çok zamanlarını alacağını düşünmeleri,
- ✓ Öğretmenlerin, ailelerin eğitime katılıma yanaşmayacağını, bu katılımı kabul etseler bile bunun bazı olumsuzluklar yaratacağını düşünmeleridir. Bu düşüncelere; ailelerin çocuklarla ilgili durumlarda objektif olmayacağı, ailelerin kendi sınırlılıklarını aşabileceği ve ailelerin programa yeterli zamanı ayıramayacakları kaygıları da dahil edilebilir.

Finders ve Lewis'e (Akt. Pehlivan, 1997, 5–7) göre okul aile işbirliğini engelleyen başlıca nedenler özetle şunlardır:

- ✓ Ana-babanın kendi okul yaşantılarının olumsuz oluşu: Başarısız bir okul geçmişi olma, okulu terk etmiş olma ya da öğretmenlerle olumsuz anıları olma ve bu bireylerin yalnızca çocuklarıyla ilgili bir problem olduğunda okula çağrılmaları gibi durumlar işbirliğini engellemektedir.
- ✓ Ailelerin ekonomik sorunları: Çoğu kez ekonomik katkı için okula çağrılma ekonomik sıkıntı içinde olan ailelerin okula sağlayabilecekleri katkıyı engellemektedir.
- ✓ Ailelerin okula ayırabilecekleri zamanın kısıtlı olması: Çalışanlar için mesleki sorumluluk, ev hanımları için çocuk bakımı ve ev işleri işbirliği sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.
- ✓ Ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması: Eğitim düzeyi düşük olan veliler, okul etkinliklerinde nasıl görev alabilecekleri konusunda güvensiz davranır. Eğitim düzeyi iyi olan ailelerde de bu sorun yaşanır.
- ✓ Öğretmenlerin olumsuz tutumları: Öğretmenlerin, ailelerin işbirliği sürecine katılmada ilgisiz oldukları şeklindeki algılamaları, sınıf içi katılımlarında derslerin aksayabileceği ve sınıf içinde istenmeyen bazı şeylerin ailelilerce görülebileceği düşünceleri işbirliği sürecini olumsuz yönde etkilemektedir.
- ✓ Ev ve okul kültürünün farklılığı: Aile ve öğretmen kültürünün farklı oluşu, okul tarafından okul kültürüne ve yapısına karşı duyarsızlık gibi sebepler, ailenin kendisini okula karşı yabancı hissetmesine sebep olmaktadır. Bu da okul-aile işbirliğini engelleyici bir başka etken olarak görülmektedir.

Okul-Aile İşbirliğini Geliştirmesi ve Engellerin Ortadan Kaldırılması

Aslanargun (2007), okul-aile işbirliğinin geliştirilmesi ve veliler tarafından belirtilen engellerin ortadan kaldırılması için öncelikli görevin okul yöneticilerine ve öğretmenlere

düşüğünü, sorun olarak ifade edilen engellerin, okulun öğrenci sayısının çokluğuna, velilerin eğitim düzeyine, okulun şehir merkezinde veya kırsal bölgede olmasına göre değişmesine karşın genel olarak bütün okul-aile ilişkilerinde yaşanabildiğini öne sürerek, bu sorunların ortadan kaldırılması ve öğrencilerin başarı düzeylerinin yükseltilmesi için yapılması gerekenler genel hatlarıyla beş temel başlık altında şöyle sıralamıştır:

1. Eğitim bilimciler tarafından okul yönetimleri ve öğretmenlerle, velilerle sağlıklı iletişim kurmanın önemi ve gereğine ilişkin bilgilendirme toplantıları yapılması gerekmektedir. Ayrıca okullarda öğretmenlerle velilerin rahat görüşebilecekleri ve velilerin bekleyebilecekleri uygun bir yer ayrılması; öğretmenlerin derste olduğu zamanlarda başta okul yöneticileri olmak üzere velilerle yakından ilgilenilmesi var olan sorunların çözümüne katkıda bulunabilir.
2. Velilerin yaygın olarak sahip oldukları önyargılar arasında “okul ile işbirliğinden herhangi bir sonuç çıkmayacağı, öğrenci başarısını yükseltmeyeceği, veli toplantılarının kalabalık ortamlarda yapılması ve okul-aile birliklerinin yetersiz olması” gibi düşünceler bulunmaktadır. Öncelikle okul-aile birliklerinin daha işlevsel hale getirilmesi ve toplantı içeriklerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Bu toplantıların belli aralıklarla sürdürülmesi ve okulun aileler için eğitim merkezi haline getirilmesi sonucunda velilerin okula yönelik olumsuz düşünceleri ortadan kaldırılabilir.
3. Okul-aile, öğretmen-veli görüşmelerinin veya toplantılarının öğüt verici bir ortam yerine, görüşlerin ve düşüncelerin paylaşıldığı bir iklimde yapılmalıdır. Okullardaki resmi havadan kaynaklanan otoriter öğretmen ve yönetici davranışları, velilere gerekli değerin verilmediği sonucunu doğurmaktadır. Ailelere yeterince değer verilmeyen ve bürokratik yapının soğuk yüzünün hâkim olduğu okullarda, öğrencilere de yeterli değerin verilmediği sonucu çıkarılabilir.
4. Okula yönelik ilgisizliğin ve dolayısıyla okul-aile işbirliğinin gerçekleştirilememesinin temelinde, okulun amaçlarının veliler tarafından yeterli ölçüde bilinmemesi ve buna bağlı olarak benimsenmemesi yer almaktadır. Öğrencilerin okul başarısı ne olursa olsun, çocuklarının sosyalleşmesine ve yeteneklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olan okulların bu özelliği, velilere anlatılmalı ve zihinlerinde yer alan soru işaretlerinin giderilmesi için velilere yönelik öğretici ve yönlendirici çalışmaların yapılması gerekmektedir.
5. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi, ailelerinin geçim kaynağı ve aile yapıları doğru bir şekilde belirlenmeli; para ve öğrenci başarısızlığı gibi diğer öğrenci velilerini rahatsız edecek hassas noktalar, bütün velilerinin önünde dile getirilmemelidir.

Okul ile veli arasında güven esasına dayalı sıkı ilişkilerin geliştirilmesinin yolu, velilerin katılımının sağlanmasıyla geri bildirimler alarak işbirliğini güçlendirmekten geçmektedir. Bu doğrultuda okul yöneticileri, öğretmenler ve Okul Aile Birlikleri, veliler ile iletişimi sürdürmek, işbirliğini geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla birçok araç, yöntem ve teknikten yararlanabilir. Bunları: tanışma ve mezuniyet yemekleri, toplantılar, telefon görüşmeleri, SMS, iletişim defterleri, sosyal ve kültürel etkinlikler, okul gezileri, okul dergisi, bültenler, tanıtım broşürleri, görsel kayıtlar, afişler, duyuru panoları, el ilanları, bültenler,

fotoğraf sergileri, ev ziyaretleri, bilgilendirici ve haber nitelikli mektuplar, internet temelli uygulamalar, şikayet ve dilek kutuları şeklinde sıralamak mümkündür. Tüm bu yöntemlerden elde edilen bilgilerin, ileriki dönemlerde okulun eğitim politikalarının değerlendirilmesinde ve planlanmasında kullanılmak üzere analiz edilmesi gerekmektedir. Eksik kalan noktalarda gerekli önlemler alınmalı ve tamamlayıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Sonuç olarak, toplumsal yaşantımızda birçok sorunun kaynağı olma niteliğine sahip olan iletişimsizlik, okul aile ilişkilerinde de kendini göstermektedir. Okul ve aile arasında köprü konumunda bulunan okul aile birliklerinin etkin olarak çalışması, okul-veli ilişkilerinin sağlıklı ve güvene dayalı olarak işleminin önünü açacak ve katılımın istenen boyutta gerçekleşmesiyle öğretimsel hedeflere ulaşmayı da kolaylaştıracaktır. Bu doğrultuda okul aile birliklerinin çalışma yöntemleri, bilimsel ve çevresel gerçeklikler de göz önüne alınarak belli bir standartta kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbaşlı, S & Kavak, Y. (2008). Ortaöğretim Okullarındaki Okul Aile Birliklerinin Görevlerini Gerçekleştirme Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, s.1-21.
- Aslanargun, E. (2007). Okul-Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine bir Tarama Çalışma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 119-135.
- Aytaç, T. (2000). *Eğitim Yönetiminde Yeni Paradigmalar Okul Merkezli Yönetim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baltaş, A. (2001). *Ana-Baba Okulu*. 9. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Berger, E. H. (1987) 'Parent involvement: Yesterday and Today', *The Elementary School Journal*, 3, 96-108
- Bursalıoğlu, Z. (2005). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Çınkır, Ş. ve Nayir, F. (2017). Okul Aile İşbirliği Standartlarına İlişkin Veli Görüşlerinin İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 1, 245 – 264,
- Epstein, J. L., (1992), *School And Family Partnerships*, In: Alkin, M., Editor, *Encyclopedia Of Educational Research* (6th Edn.), Macmillan, New York, Pp. 1139-1151.
- Epstein, J. L. (1995). School/ Family/ Community Partnerships: Caring For The Children We Share. *Phi Delta Kappan*, 76, 701-712.
- Erdoğan, Ç., & Demirkasımoğlu, N. (2010). Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(3), 399-431.
- İnam, A. (1992). Aynı Çatı Altında Canlar: Aile Kavramının Bir Yorumu. *Din Öğretimi Dergisi*, Ocak-Şubat, 36-41.
- Özbaş, M. ve Badavan, Y. (2009). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkileri Konusunda Yapmaları Gereken ve Yapmakta Oldukları İşler. *Eğitim ve Bilim*, 34 (154), 69-82.
- Pehlivan, İ. (1997), "Okul Aile Katılımı", *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, S:53, ss: 4-7.
- Şahin, F. T., & Ünver, N. (2005). Okul Öncesi Eğitim Programlarına Aile Katılımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 23-30.
- Yörükoğlu, A. (1997). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Özgür Yayınları İstanbul

MUNZUR ÜNİVERSİTESİ LİSANS PROGRAMLARI SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN LİSANSÜSTÜ ÖĞRENİME İLİŞKİN BEKLENTİ VE ALGILARI

Öğretim Görevlisi Mahmut KARATAY

Munzur Üniversitesi

ÖZET

İçinde bulunduğumuz yüzyılda üniversitelerin sadece bilginin tüketicisi değil aynı zamanda üreticisi ve geliştiricisi olma perspektifinde ilerleyebilmeleri açısından lisansüstü eğitimin önemi büyüktür. Bilgiyi üretip geliştirebilmeleri için üniversitelerde yürütülen araştırma ve geliştirme faaliyetleri lisans eğitiminin kalitesini artırması ve topluma nitelikli insangücü yetiştirilmesi açısından önemlidir. Bu doğrultuda bilgi çağı olarak isimlendirilen yüzyılda üniversitelerin temel amaçlarından biri de yeni bilgiler üretmek ve mevcut olanların yapısını geliştirmek için lisansüstü eğitime yönelmektir.

Munzur Üniversitesi lisans programları son sınıf öğrencilerinin lisansüstü öğrenime ilişkin beklenti ve algılarının belirlenmesi amacıyla yapılan bu araştırma, karma (mix) tipte yapılandırılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, Munzur Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencilerinin, lisansüstü eğitimle ilgili perspektiflerinin anlaşılması ve mevcut duruma ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla “yapılandırılmış veri formu” kullanılmıştır. Araştırma, derse devam eden 780 lisans son sınıfa giden öğrenciden, 193 öğrenci (evrenin %25'i) ile tamamlanmıştır. Fakülteler açısından çeşitliliği sağlamak amacıyla her fakülteden öğrenci alınmasına dikkat edilmiştir. Sonuç olarak Munzur Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencilerinin lisansüstü eğitim için yeterince danışmanlık almadığı, bu paralelde lisansüstü eğitimle ilgili vizyon geliştiremedikleri dikkat çekmektedir. Bu durum lisansüstü eğitim programı bulunan fakülteler için de geçerlidir. Bu kapsamda Munzur Üniversitesi'nde danışmanlık hizmetlerine lisansüstü eğitim konusun da eklenmesi gerekmektedir.

GİRİŞ

Tamamen gönüllü olarak girilen lisansüstü eğitim sürecinde öğrencilerin bilimsel araştırma yaparak bilgiye erişme, var olan bilgiyi değerlendirme ve yorumlama, ileri aşamada ise bağımsız araştırma yapma, bilimsel olayları geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma ve yeni sentezlere ulaşma gibi beceriler kazanması planlanır (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim, 2016). Ancak öğrencilerin bu becerileri kazanmaya motive olabilmeleri için lisans eğitiminde öğrencilere kazandırılan lisansüstü eğitim farkındalığı ve vizyonu önemlidir. Lisans eğitiminde kritik düşünme becerileri gelişmiş, olgusal ve sistematik düşünmeye yatkın, alanın gerektirdiği donanımın farkında olan, araştırma sonuçlarını kullanmaya meyilli mezunlar yetiştirmek lisansüstü eğitimi besleyen ana parametreler niteliğindedir.

Üniversitelerin lisansüstü eğitim yürütmeleri, aynı zamanda, bilimsel bilgi üretimine ve nitelikli insan gücü yetiştirilmesine katkı sağladığı için, üniversitelerin kalite göstergeleri arasında yer almaktadır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na göre, üniversitenin niteliklerini geliştirmek ve kadrolarını güçlendirilmek rektörlerin sorumlulukları arasındadır. Bu doğrultuda altyapı ve insan gücü kaynakları yeterli olan üniversitelerin lisansüstü eğitim programı yürütmeleri, uygun koşulları taşımayan üniversitelerin ise öğrencilerinde lisansüstü eğitime yönelme kapasitesi gelişmiş öğrenci mezun etmeleri önemlidir.

Eğitim ve Lisansüstü Eğitim

“Geçmişten bu yana, toplumun bireylerine istenen bilgilerin aktarılmasını ve onlarda ideal davranışlar oluşturulmasını amaçlayan eğitim, devletler tarafından resmi ideolojilerini yeni nesillere benimsetme aracı olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda istihdamın artırılması ve ulusal rekabet gücünün yükseltilerek kalkınmanın sağlanması açısından da önemli görülmüştür” (Karatay, 2017). Soydan (2006) eğitimi, “insana ve doğaya ilişkin bilgi üretme, bu bilgiyi düzenleme, zenginleştirme, sistemli ve düzenli bir tarzda diğer insanlara ve özellikle yeni kuşaklara aktarma, beceri geliştirme ve yeni değerler/tutumlar kazanma/kazandırma süreci” olarak tanımlamaktadır.

Genel olarak, eğitimin amacı, toplumların siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarına göre farklılıklar gösterirken, bireylerin yeteneklerini açığa çıkarmak/geliştirmek, yaşam becerileri kazandırma, ekonomik yeterliklerini sağlamak ve vatandaşlık görevlerini benimsetip, yerine getirme konularında benzerlikler göstermektedir (Oğuzkan, 1985). Bu doğrultuda, günümüzde eğitimden beklenen aynı zamanda düşünen, eleştiren ve sorgulayan bireyler yetiştirmektir (Şişman, 2016, s.113).

Toplumsal ilişkilerin tümünden değiştiği dönemlerde, yeni toplumsal ilişkilere uygun olarak bireylerin yetiştirilmesini ve toplumsal yeniden üretim sürecinde bireyin sosyalizasyonunun gerçekleşmesini sağlayan eğitim (Ercan, 2006), bireysel gelişime katkı sağlayarak insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim, bir yandan insanların yaşam kalitesini yükseltirken, diğer yandan kişi başına düşen geliri artırmakta, çevre bilinci kazandırmakta, sağlıklı olma bilincini yükseltmekte ve suç oranını düşürerek toplumdaki eşitsizliklerin azalmasına katkıda bulunmaktadır. Tüm bu katkılarıyla aynı zamanda ülkelerde kalkınmanın temellerini oluşturmaktadır (Tuna, 2003)

Günümüz dünyasında gelişmeler artık “sıçrama” biçiminde olmakta, bu da her alanda uzmanlaşmayı zorunlu kılmaktadır. Eğitim alanında, uzmanlaşma imkanı veren, alınabilecek en üst eğitim programı seviyesi olan lisansüstü eğitim (yüksek lisans, doktora, tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlik), bilimsel konuların derin bir şekilde incelenip yorumlanması, yeni sonuçların elde edilmesi ve kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'ne göre, Tezli yüksek lisans programı “öğrencinin bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak bilgilere erişme, bilgiyi derleme, yorumlama ve değerlendirme yeteneğini kazanmasını sağlar”(madde 6). Doktora programı ise, “öğrenciye bağımsız araştırma yapma, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdelleyerek yorum yapma, analiz etme ve yeni sentezlere

ulaşmak için gerekli becerileri kazandırır” (madde 15). Yine aynı yönetmeliğin 24. Maddesinde, Sanatta yeterlik çalışması, “özgün bir sanat eserin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan doktora eşdeğeri bir yükseköğretim programıdır” diye tanımlanmıştır (Lisansüstü Eğitim ve Öğretim, 2016).

Bireylerin sadece lisans eğitimiyle sahip olduğu bilgiyi ömür boyu kullanması olanaksızdır (Karakütük, 2001), lisans düzeyindeki öğrenciler alanlarıyla ilgili konulara yüzeysel yaklaşırken, lisansüstü öğrencileri derinlemesine bilgiyle tanışır ve yaşam boyu öğrenme sürecinin bir parçası haline gelir (Rosovsky, 1996). Alhas (2006), lisansüstü eğitimin planlaması ve etkin şekilde yürütülmesinin, o ülkenin gelişmişlik düzeyi ile yakından ilgili olduğunu, bu nedenle lisansüstü eğitimin temel amacını, bilgiyi üreten, kullanan ve eleştiren bir düşünce tarzıyla problem çözebilecek nitelikte insan gücünü yetiştirmek ve ulusal bilim politikasının yürütülmesindeki en önemli etmenlerden biri olarak açıklamaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Munzur Üniversitesi lisans programları son sınıf öğrencilerinin lisansüstü öğrenime ilişkin beklenti ve algılarının belirlenmesidir.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmanın “alt amaç soruları” şunlardır:

1. Munzur Üniversitesi, lisans öğrencilerine lisansüstü öğrenimle ilgili nasıl bir vizyon katmaktadır?
2. Munzur Üniversitesinin üst öğrenime hazırlama konusunda kurumsal olarak öğrencilerine lisansüstü öğretim konusunda herhangi bir yönlendirme çalışması bulunmakta mıdır?
3. Munzur Üniversitesi lisans öğrencilerinin, lisansüstü öğrenime hazırlık çalışmaları (Ales, YDS vb) bulunmakta mıdır?
4. Lisans öğrencilerinin, lisansüstü öğrenime dair algıladıkları fırsatlar/engeller nelerdir?
5. Munzur Üniversitesi Lisans öğrencilerinin lisansüstü öğrenime yönlendirilmesine ilişkin danışmanlık faaliyetleri yeterli midir?

Önem

Araştırma ile elde edilecek veriler ve varılacak sonuçlara göre ilgili kurum ve kuruluş yöneticilerine önemli bir bilgi kaynağı oluşturma, öğrencilerin eğitime ilişkin beklenti ve tutumları belirleme ve alana katkı itibarı ile araştırma önem kazanmaktadır. Araştırma benzer çalışmalara da katkı sunması yönüyle de anlamlıdır.

Sayıtlar

Bu araştırmanın başlıca sayıtlar olarak şunlar belirlenmiştir:

1. Munzur Üniversitesi lisans programları son sınıf öğrencilerinin lisansüstü eğitime ilişkin beklenti ve tutumlarını değerlendirmek üzere hazırlanan yapılandırılmış sorular araştırmanın amacına hizmet edecek niteliktedir

2. Öğrencilerin lisansüstü öğrenime ilişkin beklenti ve algılarını belirlemek üzere yapılacak görüşmede öğrencilerin vereceği yanıtlar, Munzur Üniversitesi öğrencilerinin öğrenim gördüğü birimlere genellenebilir.
3. Öğrencilerin eğitime ilişkin beklenti ve tutumları alan yazında var olan bilgiler kapsamında olduğu gibi, ilgili alan uzmanları ve diğer paydaşların görüşlerine dayalı değerlendirilebilir.

Sınırlılıklar

Araştırma 2018-2019 öğretim yılında Munzur Üniversitesinde okumakta olan lisans son sınıf öğrencileriyle sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma desenine, çalışma grubuna, veri toplama aracına ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, lisans programları son sınıf öğrencilerinin lisansüstü öğrenime ilişkin beklenti ve algılarını belirlemek amacıyla karma (mix) tipte yapılandırılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda, Munzur Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencilerinin, lisansüstü eğitimle ilgili perspektiflerinin anlaşılması ve mevcut duruma ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla “yapılandırılmış veri formu” kullanılmıştır. Nitel ve nicel veriler elde etmek amacıyla 17 sorudan oluşan veri toplama formunda yer alan ilk altı soru sosyo-demografik özellikler ile ilişkili iken, diğer sorular lisansüstü eğitimle ilgili beklenti ve algıları anlamaya dönüktür. Özellikle öğrencilerin lisansüstü eğitimle ilgili vizyonu ve farkındalık düzeyleri açık uçlu sorular ile değerlendirilmiştir.

Araştırmanın verileri amaçlı örneklem doğrultusunda fakültelerin son sınıf öğrencilerine ulaşılarak toplanmıştır. Son sınıf öğrencilerinin tercih edilme nedeni, lisansüstü eğitime en yakın grup olmalarından kaynaklanmaktadır. Munzur Üniversitesi lisans programlarında öğrenim gören 880 son sınıf öğrencisi kayıtlı bulunmaktadır. Bu öğrencilerden derse devam eden öğrenci sayısı 780 civarındadır. Bu çalışma, 6-11 Mayıs 2019 tarihleri arasında ulaşılabilen 193 öğrenci (evrenin %25' i) ile tamamlanmıştır. Fakülteler açısından çeşitliliği sağlamak amacıyla her fakülteden öğrenci alınmasına dikkat edilmiştir.

Bu görüşme, daha çok, önceden yapılan ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde saptayan, görüşme planının aynen uygulandığı bir görüşmedir (Karasar, 2016). Görüşme tekniğinde, kişiyi doğru ve eksiksiz cevap verme konusunda teşvik etmek amaçlanmaktadır. Görüşme, kaynak kişinin tutum, ilgi, davranış ve görüşlerini öğrenmek üzere görüşmeci ve kaynak kişi arasında sosyal ortamı oluşturmak için düzenlenir (Dellman, 1978; akt. Balcı, 2016).

Çalışma Grubu

Araştırma, çeşitliliğin sağlanması amacıyla her fakülteden %20 ile %25 arasında “Oranlı tabakalı örnekleme yöntemi” kullanılarak, Munzur Üniversitesi'ne bağlı fakültelerde

son sınıfta öğrenim gören lisans öğrencileriyle gerçekleştirilecektir. Son sınıf öğrencilerinin tercih edilme nedeni, lisansüstü eğitime en yakın grup olmalarından kaynaklanmaktadır. Tabakalı örnekleme yöntemi, örnekleme hatasını azaltarak evrenin daha fazla temsil edilmesini sağlamakta (Creswell & Clark, 2016), örneklem için her tabakadan birimler seçilmekte ve her tabaka temsil edilmektedir (Cochran, 2007). Orantılı tabakalı örneklem seçiminde ise her tabakadan, o tabakanın evren içindeki temsil düzeyiyle orantılı olarak örneklem belirlenmektedir. (Bryman, 2007).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri “Sosyo-demografik Özellikler Soru Formu” ve “Yapılandırılmış Soru Formu” aracılığıyla toplanacaktır. Görüşme formu hazırlanırken; öncelikle konuyla ilgili literatür incelenmiş ve uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Sosyo-demografik Özellikler Soru Formunda yaş, cinsiyet okuduğu bölüm, gelir düzeyi, en uzun yaşadığı yer gibi demografik özellikleri yer almaktadır. Veriler, araştırmacı tarafından oluşturulmuş, 12 sorudan oluşan “yapılandırılmış soru formu” kullanılarak elde edilecektir. Bu doğrultuda her bir görüşmenin ortalama 20 dakika sürmesi beklenmektedir. Görüşme açık uçlu sorulara verilecek yanıtların kısa olması nedeni ile küçük gruplar halinde yapılarak daha sonra yazılı hale getirilecektir. Araştırmanın soruları şu şekildedir;

1. Öğrenim gördüğünüz alanda lisansüstü eğitim gerekli midir(neden)?
2. Lisansüstü eğitim programına aynı üniversitede devam etmenin yarar ve sakıncaları?
3. Lisansüstü eğitim yapmak istediğiniz bölüm hangisidir?
4. Üniversitenizde öğrenim gördüğünüz alanda lisansüstü eğitim var mı?
5. Lisansüstü eğitimin ne tür fırsatlar/katkılar sunacağını düşünmektesiniz?
6. Lisansüstü eğitime başlayabilmek için hangi sınavlara girmek gereklidir?
7. Lisansüstü eğitime başlayabilmek için hangi sınavlara girdiniz?
8. Lisansüstü eğitimle ilgili danışmanlık aldınız mı?
9. Munzur Üniversitesinde hangi enstitülerin aktif olduğunu biliyor musunuz? (hangisi?)
10. Munzur Üniversitenin lisansüstü eğitimle ilgili vizyonu nasıldır?
11. Lisansüstü eğitimle ilgili üniversiteden beklentileriniz nelerdir?
12. Dil öğrenmek için sizi motive eden temel faktör nedir?

Verilerin Analiz Edilmesi

Elde edilen veriler, bilgisayar destekli SPSS veri tabanına aktarılacak, sayı, yüzdelikler, önemlilik testi olarak da ki kare ve t test kullanılarak analiz edilecektir. Nitel veriler ise, araştırmacılar tarafından “içerik analizi tekniği” (Yıldırım ve Şimşek, 2008) kullanılarak analiz edilecektir. Bu amaçla tekrar tekrar gözden geçirilecek, ifadeler üzerinden kodlama yapılacak ve kümelenme olan kodlarla ilgili temalar oluşturulacaktır. Ayrıca, araştırma bulgularının iç-güvenirliliğini ve geçerliğini artırmak amacıyla oluşturulan temalar öğrenci ifadeleri ile desteklenecektir.

Etik Boyut. Çalışmanın verileri gönüllülük esası çerçevesinde toplanacak, öğrenciler katılım için zorlanmayacaktır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmada elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1 de Katılımcılara ait bazı sosyo-demografik özelliklere yer verilmiştir.

Tablo 1 . Katılımcıların Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişkenler	N	%
Yaş (Ort. ±SS) 23.35±1.98		
20-22	66	34,2
23-25	103	53,4
26 ve Üstü	24	12,4
Cinsiyet		
Kadın	65	33,7
Erkek	128	66,3
Öğrenim gördüğü Fakülte		
Mühendislik	58	30,1
Edebiyat	71	36,8
İİBF	41	21,2
Sağlık Bilimleri	23	11,9
Gelir Düzeyi		
Gelir giderden az	137	71
Gelir gidere denk	42	21,8
Gelir giderden fazla	14	7,3
En Uzun Süre Yaşadığı Yer		
Şehir Merkezi	123	63,7
İlçe Merkezi	38	19,7
Merkeze bağlı köy	14	7,3
İlçeye bağlı köy	18	9,3

Tablo1’de öğrencilerin bazı sosyo-demografik özellikleri yer almaktadır. Tabloya bakıldığında; örneklem kapsamına alınan öğrencilerin %53,4’ünün 23-25 yaş aralığında olduğu, %66,3’ünün erkek öğrencilerden oluştuğu, %36,8’inin Edebiyat fakültesi, %30,1’inin Mühendislik Fakültesi’nde öğrenim gördüğü, %71,0’nının gelirinin giderlerinden az olduğu görülmüştür. Öğrencilerin en uzun süre yaşadığı yer değerlendirildiğinde; %63,7’sinin şehir merkezi, %19,7’sinin ilçe merkezlerinde yaşadığı görülmüştür.

Tablo 2 de lisan son sınıf öğrencilerinin lisansüstü eğitim ile ilgili algı ve beklentileri yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencileri Lisansüstü Eğitim İle İlgili Algı ve Beklentileri

	N	%
Lisansüstü Eğitimi Gerekli Görme Durumu		
Gereklidir	98	50,5
Gerekli Değildir	44	22,8
Kararsız	51	26,4
Lisansüstü eğitimle ilgili danışmanlık alma durumu		
Aldım	22	11,4

Almadım	145	75,1
İlgilenmiyorum	26	13,5
M.Ü’de öğrenim gördüğü alanda lisansüstü program bulunma durumu		
Var	73	37,8
Yok	120	62,2
M.Ü’ nün Lisansüstü eğitime ilişkin algılanan vizyonu		
Çok Kötü	52	26,9
Kötü	32	16,6
Orta	34	17,6
İyi	10	5,2
Çok İyi	8	4,1
Bilmiyor	57	29,5
Lisansüstü eğitim için girmesi gereken sınavları bilme durumu		
Yabancı Dil	74	38,4
ALES	132	68,4
M.Ü’ de aktif enstitüleri bilme durumu		
Biliyor	16	8,3
Bilmiyor	177	91,7
Yabancı dil öğrenmek için motivasyon kaynakları		
Ders geçebilmek	15	7,8
Yurt dışına gidebilmek	135	69,9
Lisansüstü eğitim yapabilmek	43	22,3

Tablo 2’de Munzur Üniversitesi lisans son sınıf öğrencilerinin lisansüstü eğitimle ilgili algı ve beklentileri yer almaktadır. %62,2Tabloya bakıldığında öğrencilerin %50,5’inin lisansüstü eğitimi gerekli gördüğü; %75,1’i lisansüstü eğitimle ilgili danışmanlık almadığını; %62,2’si M.Ü’ de öğrenim gördüğü alanda lisansüstü eğitim programı olmadığını; %26,9’u M.Ü’ nün lisansüstü eğitim vizyonunu çok kötü, %16,6’sı kötü, %17,6’sı orta düzey olarak düşündüğünü ifade etmiştir. Öğrencilerin %69,9’u dil öğrenme motivasyon kaynağını yurt dışına gidebilmek olarak ifade etmiştir. Öğrencilerin %38,4’ ü lisansüstü öğrenim için Yabancı Dil sınavının %. 68,4’ ü ALES sınavının gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Tabloda yer almamakla birlikte, yapılan istatistiksel analizde öğrencilerin lisansüstü eğitimi ile ilgili bilgi, tutum ve davranışlarının (danışmanlık alma, dil öğrenme, aktif enstitüleri bilme) yaşa, cinsiyete, öğrenim gördüğü bölüme, gelir düzeyine göre değişmediği görülmüştür ($p>0,005$). Sadece Sağlık Bilimleri Fakültesi’nde yabancı dili lisans üstü eğitim amaçlı öğrenmeye çalışan öğrenci yüzdesi anlamlı derecede daha fazla bulunmuştur ($p<0.05$, $X^2=17,866$ $SD=6$). Ayrıca diğer bölümlerle karşılaştırıldığında Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin lisansüstü eğitimle ilgili vizyon puanları diğer bölümlere göre daha yüksek hesaplanmıştır ancak aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,005$)

Lisans Öğrencilerinin Lisansüstü Eğitime İlişkin Görüşlerinin Nitel Analizi

Munzur Üniversitesi Lisans son sınıf öğrencilerinin lisansüstü eğitime ilişkin görüşleri “lisansüstü eğitim programına aynı üniversitede devam etmenin yarar ve sakıncaları”,

“lisansüstü eğitimin sunacağı fırsatlar/katkılar”, “lisansüstü eğitim ile ilgili üniversiteden beklentiler” olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmış ve analiz edilmiştir.

Lisansüstü eğitim programına aynı üniversitede devam etmenin yarar ve sakıncalarına ilişkin öğrenci görüşleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Lisansüstü Eğitim Programına Aynı Üniversitede Devam Etmenin Yarar ve Sakıncalarına İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f	%	Öğrenci Görüşlerinden Örnekler
Yararlar	Yerin tanındık olması	24	12.44.	Bölümde iyi akademisyenler var. Yarar
	Hocaların tanındık olması	33	17.10	sağlayacağını umuyorum (Ö. 95)
	İfade ve iletişim kolaylığı	18	9.33	Şehrin sosyo-kültürel yapısını bilip adaptasyon
	Yararı yok	11	5.70	sıkıntısı yaşamamak(Ö. 104)
	Gelişim ve olgunlaşma	4	2.10	Çalışmalar kolaylaşır, hocalarla iletişim daha etkin ve sağlıklı olur(Ö. 7)
Sakıncalar	Farklı kaynaklardan yararlanamama	10	5.18	Farklı çiçeklerden polen almamız lazım(Ö. 125)
	Farklı deneyim olamaması	8	4.15	Öğrenciler kendi üniversitelerinden alabildiğini
	Eğitimin yetersiz kalması	8	4.15	almıştır(Ö. 136)
	Karşılaştırma yapamama	5	2.60	Farklı yerler görmek önyargılarının kırılmasını
	Yetersiz donanımlı olma	4	2.10	sağlar (Ö. 23)
	Farklı yerler görememe	3	1.56	Kötü bir eğitim almışsak devamında kendimizi tam
	Ayrımcı davranışlar	3	1.56	yetiştiremeyiz (Ö. 19)
	Önyargı	2	1.04	Üniversitedeki eğitim kalitesinin düşüklüğü en büyük sakıncadır(Ö. 6)

Tablo 3’de görüldüğü üzere öğrencilerin aynı üniversitede lisansüstü eğitim almasının *yararları* teması altında beş kod bulunmaktadır. Aynı üniversitede lisansüstü eğitim almanın yararları, %17.10 sıklıkla en fazla “hocaların tanındık olması” düşüncesi öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Bu tema içinde ayrıca %12.44 tanındık yerde okumanın avantaj sağlayacağını ifade edilirken, ifade ve iletişim kolaylığı sağlayacağını söyleyenlerin oranının da %9.33 olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bir kısmının (f=11) aynı üniversitede lisansüstü eğitim yapılmasının fayda sağlamayacağını belirtirken, bir kısmı da (f=4), gelişim ve olgunlaşma sağlayacağını belirtmiştir.

Tablo 3’de öğrencilerin aynı üniversitede lisansüstü eğitim almasının *sakıncaları* teması altında sekiz kod bulunmaktadır. Sakıncalar teması altında, öğrencilerin bir kısmının (f=10) farklı kaynaklardan yararlanamamayı ifade ederken bir kısmı da (f=8) eğitimin yetersiz kalması ve farklı deneyimlerin olamamasını dile getirmişlerdir. Öğrencilerin çok az bir kısmı da aynı üniversitede lisansüstü eğitim almanın; karşılaştırma yapamama(f=5), yetersiz donanımlı olma(f=4), farklı yerlere gidememe(f=3), ayrımcı davranışlar(f=3) ve önyargı(f=2) gibi sakıncaların olduğunu dile getirmiştir.

Lisansüstü eğitimin ne tür fırsatlar/katkılar sunacağına ilişkin öğrenci görüşleri Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Lisansüstü Eğitimin Ne Tür Fırsatlar/Katkılar Sunacağına İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f	%	Öğrenci Görüşlerinden Örnekler
Fırsatlar/ Katkılar	Uzmanlaşma/Alan yeterliliği	25	12.95	Bilgi ve beceri edinmeyi, alanda uzmanlaşmayı ve donanımımıza katkı sunmayı sağlar(Ö. 14)
	Akademik kariyer	19	9.85	
	Bilgi ve beceri kazandırma	16	8.29	Alanda profesyonelleşerek bilgi ve deneyim elde ederiz(Ö. 12)
	Eğitim düzeyini yükseltme	15	7.77	
	Dil	6	3.11	Akademik olarak gelişir ve geliştirirsiniz (Ö. 125)

Tablo 4’de görüldüğü üzere öğrencilerin aynı üniversitede lisansüstü eğitim almasının ne tür fırsatlar sunacağına ilişkin *fırsatlar* teması altında beş kod bulunmaktadır. Aynı üniversitede lisansüstü eğitim almanın yaratacağı fırsatlar/katkılar, %12.95 sıklıkla en fazla “uzmanlaşma/alan yeterliliği” düşüncesi öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. Bu tema içinde ayrıca %9.85 akademik kariyer fırsatı sunacağı ifade edilirken Bilgi ve beceri kazandıracağını söyleyenlerin oranının da %8.29 olduğu görülmektedir. Yine öğrencilerin %7.77’si lisansüstü eğitimin, eğitim düzeyini yükselteceğinin belirtirken, diğer bir kısmı (f=6) da lisansüstü eğitimin dil öğrenmeye faydasının olacağını belirtmiştir.

Öğrencilerin lisansüstü eğitim ile ilgili üniversiteden ilişkin öğrenci görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Lisansüstü Eğitim İle İlgili Üniversiteden Beklentilerine İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar	f	%	Öğrenci Görüşlerinden Örnekler
Beklentiler	Lisansüstü eğitim açılması	26	33,44	Danışman hocanın öğrenciye gerçek anlamda yardımcı olması, eğitimi kolaylaştırması(Ö. 20)
	Nitelikli eğitim	20	10.36	
	Danışmanlık verilmesi	17	8.81	Lisansüstü programı olan, akademik kadroların bilgi beceri düzeylerinin üst düzey olması(Ö.9)
	Akademik Kadro Yeterliği	16	8.29	
	Kişisel gelişim imkanı	13	6.74	Lisansüstü eğitime ağırlık verilmesi ve daha donanımlı ve yetkin görevlilerden ders almayı bekliyorum(Ö.110)
	Kolaylaştırıcılık	7	3.63	

Tablo 5’de görüldüğü üzere öğrencilerin üniversiteden ne beklediklerine ilişkin *beklentiler* teması altında altı kod bulunmaktadır. Öğrenciler tarafından %33.44 sıklıkla “lisansüstü eğitimin açılması” düşüncesi en fazla ifade edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin %10.36’sı nitelikli eğitim beklentilerini dile getirmiştir. Öğrencilerin %8.81’i danışmanlık verilmesi beklentilerini dile getirirken, %8.29’u akademik kadroların yeterli olması gerektiğine dair düşüncelerini dile getirmiştir. Bir kısım öğrenci (f=13), üniversiteden kişisel gelişimlerine imkan sunmasını beklerken, diğer bir kısım (f=7) ise, üniversiteden kolaylaştırıcı olmasını beklediğini dile getirmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Munzur Üniversitesi’nde öğrenim gören lisans öğrencilerinin lisansüstü eğitim için yeterince danışmanlık almadığı, bu paralelde lisansüstü eğitimle ilgili vizyon geliştiremedikleri dikkat çekmektedir. Bu durum lisansüstü eğitim programı bulunan fakülteler için de geçerlidir. Bu kapsamda Munzur Üniversitesi’nde danışmanlık hizmetlerine lisansüstü eğitim konusun da

eklenmesi gerekmektedir. Ayrıca Munzur Üniversitesi'nde, öğrencilerin lisansüstü eğitim yapabilme ve nitelikli eğitim alma beklentilerinin karşılanmasına yönelik çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Alhas, A. (2006). Lisansüstü eğitim yapmakta olan milli eğitim bakanlığı öğretmenlerinin lisansüstü eğitime bakış açıları (Ankara G. Ü. Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Aydemir, S. ve Çam, Ş . (2015). Lisansüstü öğrencilerinin lisansüstü eğitimi almaya ilişkin görüşleri. Turkish Journal of Education, 4 (4), 4-16.
- Balcı, A. (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler. Ankara: Pegem Akademi
- Bozpolat, Ebru. Öğretmen Adaylarının Lisansüstü Eğitime İlişkin Metaforik Algıları. İlköğretim Online, [S.l.], v. 15, n. 4, ekim 2016. ISSN 1305-3515. Erişim Adresi: <<http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1140>>. Erişim Tarihi: 02 ocak 2019
- Bryman, A. (2007). Barriers To Integrating Quantitative And Qualitative Research. Journal of Mixed Methods Research, 1(1), 8-22
- Cochran, W. G. (2007). Sampling Techniques. New York: John Wiley & Sons.
- Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2016). Designing And Conducting Mixed Methods Research. New York: Sage.
- Ercan, F. (2006), Neoliberal Eğitim Politikaların Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve. Erisim: <http://fuatercan.wordpress.com/tag/makaleler/>, (10.05.2019).
- Karakütük, K. (2001). Öğretim Üyesi ve Bilim İnsanı Yetiştirme: Lisansüstü Öğretimin Planlanması. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karasar, N. (2016) Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Karatay, M. (2017). Türkiye'de 2005-2017 yılları arasında izlenen eğitim politikalarının ilköğretim hayat bilgisi dersi öğretim programlarına yansımalarının değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. (2016, 20 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 29690). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420-16.htm>
- Oğuzkan, F. (1985). Orta Dereceli Okullarda Öğretim (Amaç, İlke, Yöntem ve Teknikler). Ankara. Emel Matbaacılık.

- Rosovsky, H. (1996). Üniversite (Bir Dekan Anlatıyor), (çev. Süreyya Ersoy). Ankara: TÜBİTAK.
- Soydan, T. (2006). Türkiye’de Eğitim Reformu: Söylemden Uygulamaya Yeni Liberal/Yeni Muhafazakâr Eğitim Politikaları. 15. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi - (13-15 Eylül 2006), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Şişman, M. (2016). Eğitim Bilimine Giriş. 16. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Tuna, Y. (2003), “Kalkınma Planlarında Yüksek Öğretim”, T.C. MEB Yayınlar Dairesi Başkanlığı Milli Eğitim Dergisi, Güz 2003, Sayı: 160.

